

తెలుగు

సాహిత్యచరిత్ర

చతుర్థభాగము

ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

రమణశ్రీప్రచురణ

తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర

చతుర్థభాగము

ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

ఎం.ఎ., పిహెచ్.డి., డి.లిట్

విశ్రాంతాచార్యులు, తెలుగు శాఖ

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్, వాల్తేరు.

రమణశ్రీప్రచురణ

విశాఖపట్టణము

ప్రథమముద్రణ:
రాత , 1996
వేయి ప్రతులు
వెల రూ . 99/-

ప్రతులకు:
శ్రీమతి కె. వి. రమణ
177, లాసన్స్ బే మెయిన్ రోడ్
విశాఖపట్టణము - 530 017.

విశాలాంధ్ర పబ్లిషింగ్ హౌస్
4-7-435 బేంక్ స్ట్రీట్
హైదరాబాదు - 500 001
మఱియు అన్ని బ్రాంచిలు

నవోదయ బుక్ హౌస్
ఆర్యసమాజ్ మందిర్ ఎదుటి వీధి
కాచిగూడ x రోడ్స్
హైదరాబాదు - 500 027

డి. టి. పి. :
పొయినత్య కంప్యూటర్స్
రామ్ నగర్
ఫోన్ నెం. 0891-61137
విశాఖపట్టణము - 530 003

అంకితము

శ్రీవిన్యాసకళావిలాసకవితాశీర్వాదమోదమ్ముతో
జీవాత్మస్పృహణీయగేయకవితాశ్రేయోభిలాషమ్ముతో
స్త్రీవిద్యాఫలితాశుచిత్రకవితాస్త్రోహార్ద్రభావమ్ముతో
దైనానుగ్రమదత్తమైనయది మత్సాహిత్యచారిత్రమున్

సరససంగీతసాహిత్యసౌరభముల
సరళమార్గదేశివిభాగపరిమళముల
అతివిలక్షణమౌ దక్షిణాంధ్రయుగము
'మల్లెమాల' మనస్వికి మల్లెమాల

ప్రకృతియే పాఠశాలగా పరిగణించి,
స్వీయకృషియే తపస్సుగా స్వీకరించి,
సాటివారిలో మేటియౌ సహజకవికి -
చలనచిత్రనిర్మాతకు - చతురమతికి -

పలుకు నుడికారము కులుకు పద్యకవికి -
 లలితలలితమ్ములౌ పాటల రచయితకు -
 చిత్రనిర్మాణమార్మికశేఖరునకు -
 సుప్రథితకళాసాగర్ ప్రచోదకునకు -

కోమలబాలనటీనట
 రామాయణచలనచిత్రరసలోకపురో
 గామికి - ఎమ్మెస్సెడ్డికి
 హేమాద్రిగభీరధీరహృదయాగ్రణికిన్ -

స్వీకారము

నిత్యసత్యాలు వడగట్టి నిగ్గు తేల్చి
తెలుగు సాహిత్యచరితను తీర్చి దిద్ది
పిలిచి నాచేత నిడినట్టి ప్రేమమూర్తి
కొర్లపాటికి అర్పింతు కోటినతులు -

మా వియ్యము మా నెయ్యము
లావణ్యము వెల్లివిరియు లక్షణములతో
కోవిదుల మెప్పు బడయుచు
జీవించునుగాక! భువిని చిరకాలమ్మున్ -

- మల్లెమాల

కృతజ్ఞత

రామాయణవిర్మాణము
క్షేమముగా విర్విరామకృషి జేయువెడన్
శ్రీ మల్లెమాల కూర్చెను
పీమావధి లేని ప్రేమ స్వీకారమున్ -

పంయమనశీలి ప్రతిభా
పంయోజితచలనచిత్రసద్యకవితా
హంయజనశాలి డాక్టర్
యం. యన్. రెడ్డికి కృతజ్ఞతాక్షరసుమముల్ -

- కొర్లపాటి

భూమిక

పవనాందోళితనారికేళకదళీపత్రావళీన్పత్యకో
నవనాంతవ్యవసాయజీవనవిధానప్రాప్తి చెట్టెక్కి, స
త్కవనోద్దీపితనారికేళకదళీద్రాక్షాపరీపాకవ
ర్ణవితానవ్యవసాయజీవనవిధానధ్యాస సంప్రాప్తమై 1.

వరగురువాక్కుధారసము వాకలు కట్ట నిసర్గలాలసాం
కురమును ప్రోది చేసి నునుక్రొంజిగురాకిడ పాదుకొల్పి పం
దిరిపయి నిల్పుకొంటి మది తీగలు సాగిన సాహితీలతన్
పరిణతపత్రపుష్పఫలభారగభీరసముజ్జ్వలాకృతిన్ 2.

కన్నుల నిప్పులైన వడగాల్పుల దాటికి వాడకుండఁగా
వన్నెల చిన్నెలైన జడివానల దాడికి వీడకుండఁగా
మిన్నుల మ్రోతలైన మిథిమేలపు పిడ్గుల మాడకుండఁగా
సన్నుతసాహితీలత వసంతవికాసము చెందు నిత్యమున్ 3.

ప్రాకృతసంస్కృతాదిబహుభాషల భానుమయూఖమాలికల్
సాకినవైన వీ తెలుఁగు శారద శారదచంద్రచంద్రికల్
వాకున కందరాని వగు స్వాదురసామృతపూరసారశ
య్యాకమనీయముల్ సహృదయప్రకరానుభవైకవేద్యముల్ 4.

సాహిత్యార్థవమంథనోత్తచరితాంశస్వచ్ఛకావ్యామృత
గ్రాహిగ్రంథము వాంచనీయమవి పూర్వగ్రంథసంధానముల్
సాహాయ్యమ్ముగ నూతనాంశముల తోడన్ తథ్యమిథ్యావివ
క్షాహృద్యమ్ముగ సంఘటించును యథాశక్తిన్ సమగ్రమ్ముగన్. 5.

స్వగతము

సరిగా పాతిక సంవ

త్సరములు ఎం. వీ కు తెలుగు సాహిత్యచరి

త్ర రమణ పాఠము చెప్పిన

పరిపాటిమెయిన్ రచింతు పరమార్థముగా. 1.

ఆంధ్రవిశ్వకళాసంసదాంధ్రశాఖ

శిష్యమిత్రసహస్రతుల్ చేసినట్టి

మామకపదవీవిరమణామంత్రణసభ

వ్రాసెదననిన ప్రకటన వాస్తవముగ. 2.

విశ్వవిద్యాలయసహాయవిత్రసంఘ

మున్నతతమవిద్యార్హత, ఉజ్జ్వలపరి

శోధనము, ప్రచురణములు చూచి యిడిన

సార్థగౌరవపదవియు సార్థకముగ. 3.

సంగ్రహములు పర్వస్వముల్ పకలవిషయ

కలితసిద్ధాంతగ్రంథముల్ కలవుగావి

స్నాతకోత్తరతరగతిస్థాయి పాఠ్య

గ్రంథమగు చరిత్రము లేని కారణమున 4.

సహజము ప్రమాదపతితము

ప్రహసనపద్యశము ప్రమాణరహిత ముప్పేక్షా

సహము కునిమర్మ కావున

సహృదయనముచితనమీక్ష పాపేక్షముగా. 5.

ప్రతిక

స్నాతకోత్తరతరగతిస్థాయి సాహిత్యచరిత్ర వ్రాయవలయునని సంకల్పము. అందుకు స్నాతకోత్తరతరగతివిద్యార్థులకు సాహిత్యచరిత్ర పాఠిక సంవత్సరములు నిరంతరముగ పాఠప్రవచనము చేసిన అనుభవము మూలధనము. ముప్పదినాలుగు సంవత్సరములు పరిశోధనము చేసిన, పాఠిక సంవత్సరములు పైగా పరిశోధనము చేయించిన అనుభవము చక్రవర్తి.

ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తులో తెలుగు శాఖ 1931 వ సంవత్సరమునందు తేజరిల్లినది. ఆనర్స తరగతులకు బోధన, పరిశోధన కార్యక్రమము ప్రారంభమైనది. అప్పటి తెలుగు శాఖ అధ్యక్షులు పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు సాహిత్యచరిత్రను, సాహిత్యవిమర్శను పాఠ్యప్రణాళికను ప్రవేశపెట్టి, వానికి రూపురేఖలు దిద్ది తీర్చిరి. 1931 వ సంవత్సరము నుండి 1949 వ సంవత్సరము వఱకు వారు పాఠప్రవచనము చేసిన సాహిత్యచరిత్ర, సాహిత్యవిమర్శ శిష్యప్రశిష్యుల ద్వారా దేశమంతట దీధితులు ప్రసరించినవి. లిఖితరూపము నందినవి. అవి రూపాంతరము చెంది అచ్చయినవి. అచార్య పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర అనమగ్రముగ 1974 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితమైనది. లిఖితప్రతికి, ముద్రితగ్రంథమునకు చాల అంతరము కలదు. అంతర్యము దురవగాహము. లిఖితప్రతియందు అజ్ఞాతయుగము మొదలు ఆధునికయుగము వఱకు కలదు. అందు చక్కని ప్రణాళిక కలదు. సమగ్రమైన సమ్యగవగాహనము కలదు. స్పష్టమైన ప్రతిపాదనము కలదు. కమనీయమైన కవితాశైలి కలదు. అది సమగ్రమందరమైన సాహిత్యచరిత్ర. ముద్రితగ్రంథము సమగ్రము కాదు. సుందరమును కాదు. ప్రణాళిక సడలినది. అవగాహనము మాతీనది. ప్రతిపాదనము పలచబడినది. శైలి క్షోభమైనది. ఉభయత్ర విషయమునకు కాలదోషము పట్టినది. కాబట్టి స్నాతకోత్తరతరగతిస్థాయి సాహిత్యచరిత్ర సాపేక్షము.

స్నాతకోత్తరతరగతివరీక్షలందును, ఉద్యోగార్హతానిర్ణయవరీక్షలందును వ్యాసప్రశ్నలు, వామనప్రశ్నలు అడుగుట సర్వసాధారణము. అవి పాఠ్యప్రణాళికానుసారములు. వ్యాసప్రశ్నలకు సంబంధించిన విషయములు నవిస్తరముగను, వామనప్రశ్నలకు సంబంధించిన విషయములు సంగ్రహముగను ఉండవలయును. ప్రముఖకవుల గుఱించి ప్రత్యంశవివరణము, ఇతరకవుల గుఱించి ప్రత్యేకాంశవివరణము తదమ కూలము. అది ఈ గ్రంథరచనాప్రణాళికకు ప్రాతిపదిక. ఇది సాహిత్యచరిత్రగ్రంథరచనాప్రణాళికను పంపదించునదియే.

పూర్వాభిప్రాయములను పునఃపరిశీలనము చేయువెడ, ప్రతిపాదకుల పేరులు తెలువలేదు. అందుకు రెండు హేతువులు కలవు. 1. విద్యార్థులు, ఉద్యోగార్థులు వరీక్షలందు వివర్యములకు పాల్పాడు ప్రమాదము కలదు. అది వారికి నష్టము

కలిగించును. 2. ప్రతిపాదనము ప్రధానముకాని, ప్రతిపాదకుడు ప్రధానము కాదు. అయిన రాగద్వేషములు అంకురించును. అవి కుశలకలకు, కువిమర్మలకు దారి తీయించును. ఉత్తమవిమర్మ వ్యక్తిపరము కాదు; వస్తునిష్ఠము. ప్రతిపాదకుల పేరులు వలయువారికి సంఖ్యాసూచికలోని ఆకరములు తెలుపును.

ఇతరత్ర విపులీకరించిన విషయములను ఇందు సూచనప్రాయముగను, సంక్షేపరూపమునను కలవు. అందుకు రెండు కారణములు కలవు. 1. గ్రంథరచనా ప్రణాళిక. 2. గ్రంథప్రయోజనము. జిజ్ఞాసువులకు విపులీకరించిన తావులను సంఖ్యా సూచికలోని ఆకరములు తెలుపును.

అముద్రితకావ్యములు కొన్ని అనుశీలించలేదు. అందుకు రెండు నిమిత్తములు కలవు. 1. అపూర్యంపశ్యత. 2. పాఠ్యప్రణాళిక. అవి సూర్యరశ్మి సోకి, పాఠ్యప్రణాళికను తాకినపుడు అవశ్యామశీలవిషయములు.

అడిగిన వుత్తరములు అందజేసిన ఆచార్య కె. సర్వోత్తమరావు, ఆచార్య దేవల్ల చిన్నికృష్ణయ్య, ఆచార్య కోలవెమ్మ మలయవాసిని, శ్రీ టి. మురళీకృష్ణ (ఆపీసర్, ఆంధ్రా బేంక్) శ్రీ విడదవోలు శివమందరేశ్వరరావు, శ్రీ ముదుమారి జగన్నాథరాజు, డాక్టర్ గుండవరపు లక్ష్మీనారాయణ, డాక్టర్ పజ్జా మోహనరావు, చి. యస్. మల్లేశ్వరరావు, చి. సా. ద్వివేది కృష్ణగాయత్రి ప్రభృతులకు —

అమూల్యమైన ఆభిప్రాయములు తెలిపిన వ్యాయమూర్తి శ్రీ అవుల సాంబశివ రావు, గురువర్యులు డాక్టర్ నందూరి రామకృష్ణమూచార్య, జాతీయపరిశోధనాచార్యులు ఆచార్య బిరుదరాజు రామరాజు, ఆచార్య కోలవెమ్మ మలయవాసిని, ఆచార్య చల్లా రాధాకృష్ణశర్మలకు —

ముద్రణమును పరిచూచుటయందు పాపకరించిన ఆచార్య కోలవెమ్మ మలయవాసిని, డాక్టర్ పజ్జా మోహనరావులకు —

కృతజ్ఞతలు

—ఆచార్య కొల్లపాటిశ్రీరామమూర్తి

The Letter

Justice Avula Sambasivarao
(Former Vice-chancellor of A.U.)

Hyderabad
10 - 2 - 1995

Dear Acharya Sri Rama Murthy garu,

I have received the copy of "తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర" third volume. I thank you very much for your friendly gesture.

As usual, as I read every work of yours, I have been reading this also with great interest. You have taken up a highly stupendous but very useful task of probing into the history of Telugu Literature. Very few people have reliable information and knowledge about the origin and development of Telugu Literature. The third volume deals with prabandha period, which is acclaimed as the golden era of Telugu literary growth, sponsored, encouraged and enriched by Krishnadevaraya. your analysis, your clarity of thought and conclusions are made in a scientific style, strongly supported by reasoning and illustrations. You have done a commendable Job. I am looking forward to the publication of the rest of the volumes also.

I heartily Congratulate you on this laudable work of yours and wish you the best of health so that you can continue to render your valuable services to the cause of knowledge and scholarship.

Yours Sincerely
(Sd) A. Sambasivarao

లేఖాంశములు

డాక్టర్ వండూరి రామకృష్ణమాచార్య
(అధికారభాషాసంఘం పూర్వార్థకులు)

సికింద్రాబాద్
500 003

17 - 4 - 1993

నీవు వ్రాసిన వాఙ్మయచరిత్ర రెండు వంపుటాలు (వ్రథమ, ద్వితీయ భాగములు) ప్రత్యక్షరం చదివి సంతోషించాను పూజ్యపాదులు పింగళి వారి రచనలు మెరుపుతీగలు. నీ రచన స్థిరవిద్యుత్ కళిక పర్వతోముఖసుందరము. నీ వచనరచన మల్లినాథమూరివ్యాఖ్యానపద్యశం. కావలసినది వదల లేదు. అవసరమైనది చేర్చలేదు.

25 - 1 - 1995

కవుల చరిత్రలు, కావ్యానుశీలనములు వాఙ్మయచరిత్రలు కావు. తెలుగులో మారేండ్లపైబడి ఎందరో మహామభావులు ఈ రంగంలో ఉగ్గడింపదగిన పేన చేశారు. వలుపురు మెచ్చదగిన కృషి చేశారు స్థూలదృష్టికి వాఙ్మయచరిత్ర అంటే కావ్యవరంవరానుశీలనమే కావచ్చు. మాక్ష్యదృష్టికి యుగయుగాంతరాల చరిత్ర. సామాజికరాజకీయచరిత్ర. అవగాహనతో కూడుకొనిన వివేకవిశ్లేషణ లక్ష్యకాంతంగా మెలకొల్పివని తొలి ఉపమ్మలు. ఆచార్య శ్రీ కొర్లపాటి రచన మధ్యాహ్నచండమార్తాండవిక్రాంతి. నీ రచన పట్టవగలిగింది మార్పు పగిది" వెలుగొందగలదు. వివేకులు ఎవరైనా రథమును మరలించుకొని ప్రక్కకు తప్పుకోకలసిందే నీ చేతిలో వాఙ్మయచరిత్ర పరాకాష్ఠ చెందింది.

4 - 2 - 95

పెక్కుమంది యేటి పిల్లకాల్వల బోలు
వాఙ్మయకథలెన్నో వ్రాసినారు
కోనసేమ పన్నగోదావరివి బోలు
గొప్పరచన గూర్చి "కొర్లపాటి"

వం: వండూరి రామకృష్ణమాచార్య

అభినందనచందనం

డాక్టర్ బి. రామరాజు

హైదరాబాదు

జాతీయపరిశోధనాచార్యులు

500 020

ఈ తెలుగుసాహిత్యచరిత్రలో ప్రతియుగానికి అవసరమైనంత చారిత్రభూమిక, కాలక్రమాన్ని అనుసరించి ఆ యా కవుల చరిత్రలు, వారి కృతుల పౌర్వాపర్యం, వాటి సమీక్ష, వాటి నైశిష్ట్యం, మూల్యాంకనం, మహాకవుల అత్యీయత, యుగసమన్వయం మొదలైన అంశాలు చాలా సమగ్రంగా సాకల్యంగా నిర్దుష్టంగా నిష్పక్షపాతంగా ఉన్నవి. నేను బి.వి చదువుతున్న దివాల్లో (1947-49) కె. వెంకటవారాయణరావుగారి (కవిత్వవేది) ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రపంగ్రహం బాగా ప్రచారంలో ఉండిన సాహిత్య చరిత్ర. అందులో ఏడు ఖండాలున్నవి. ప్రతిఖండానికి రాజకీయసామాజికచరిత్ర, వాఙ్మయచరిత్ర, కావ్యసమీక్ష స్వాయమాకర్షకంగా ఉంటుంది. అటువంటి సాహిత్యచరిత్ర తరువాతి కాలంలో రానేలేదు. ఇన్నాళ్లు ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారి తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర దానితో పరితూగగల గ్రంథం వచ్చింది. అది పంగ్రహం. ఇది విపులం. అది ఆసమగ్రం. ఇది సమగ్రం. అది లలితమనోహరం. ఇది ప్రౌఢమందరం. ఇందులో ఆ యా మహాకవుల ప్రశస్తికి, ప్రాముఖ్యానికి తగినంత స్థానం లభించింది. కృతుల సమీక్ష, అనువాదం, పోలికలు నైశిష్ట్యం ఉచితరీతిగా ఉన్నది. పెద్ద కవులకు పెద్ద పీటలు, చిన్న కవులకు చిన్న పీటలు లభించినవి. పూర్వసాహిత్యచరిత్రకారులు, విమర్శకులు, పండితపరిశోధకులు, ఆ యా కవుల కాలాల గురించి, కృతుల గురించి వాటి పౌర్వాపర్యం గురించి గుణదోషాల గురించి చేసిన పీఠాంతాలు, చెప్పిన ఆభిప్రాయాలు, ఇచ్చిన తీర్పులు ఈ సాహిత్యచరిత్రలో తారుమారైనవి. కొన్ని వరిక్రొత్తగా చెప్పినారు. ఏది చెప్పినా సప్రమాణంగా చెప్పినారు. ఆ యా కవుల కాలాలు, వారి కృతుల నైశిష్ట్యం వారికి ప్రేరకాలు, ఉద్బోధకాలు. పూర్వపూర్వకవుల ప్రభావాలు పోదాహరణంగా నిరూపించినారు.

ప్రథమభాగం ఉపోద్ఘాతంలో కువశ్యేసాఖ్యానం ప్రక్షిప్తం కావచ్చునన్నారు. తెలుగు బౌద్ధజైనకావ్యాలు మతప్రాతిపదికన నాశనం కాలేదన్నారు. పుట్టనివి గిట్టే అవకాశమే లేదన్నారు. వన్నెచోడుని కుమారసంభవం ప్రతి కూటస్పష్టి అన్నారు. జీవేంద్రపురాణం, కవిజవాళయం, ఆదిపురాణం మొదలైనవి ప్రాజ్ఞప్తయకృతులు కావన్నారు. వన్నయగారిది ప్రపన్నకథాకవితార్థయుక్తియేగాని కలితార్థయుక్తి కాదన్నారు. వన్నయభారతం రాజరాజవరేంద్రాంకిత మన్నారు. రంగనాథరామాయణరంగనాథుడు చక్రపాణి రంగనాథుడు కాదన్నారు. కాపె నర్సప్ప తిక్కనగారి కంటగట్టిన జైనబౌద్ధవిద్వేషకళంకం క్షాళన చేసినారు. మంత్రిభాస్కరుడు కవిపోషకుడు మాత్రమే

అన్నారు. తిక్కన ఉత్తరరామాయణం, భారతాల కంటే బుద్ధారెడ్డి పూర్వరామాయణం తరువాతి దన్నారు. తిక్కనగారి “ప్రబంధమండలి”లోని ప్రబంధకల్పం ప్రక్రియాభేదం మించినదన్నారు. రాయబారపుట్టంలోని ద్రోపది మాట “అలుపాల” కాదనీ “అఱపాల” అనీ సీద్ధాంతం చేసినారు. వన్నయది శబ్దార్థపమప్రాధాన్యశైలి అనీ, తిక్కనది అర్థప్రాధాన్యశైలి అనీ తీర్మానించినారు. బుద్ధారెడ్డిది ద్రావిడదృష్టి అనే మతం నిరాకరించినారు. తిక్కన అరణ్యపర్వశేషరచన చేయకపోవటానికి అశుభదాయకం అనే నమ్మకం కారణం కాదనీ అంకితానికి సంబంధించిన సమస్య అనీ చిక్కు విడదీసినారు. పెంచుకలదిన్నె శాసనం కాలాంతరసంక్రాంతకూటపృష్టి అన్నారు. వేములవాడ భీమన 1327-1400 ప్రాంతం వాడన్నారు. సుమతీశతకం ఆయన రచనమన్నారు.

ద్వితీయభాగంలో శ్రీనాథుని కాల్పట్టణం ఇది - అది అని నిశ్చయించడం ఊహామాత్రశరణ్యం, పాకవాటిగృహస్థు అమట నిశ్చయ మన్నారు. అమవాదవిధానం - కథానువాదం, భావానువాదం, పదానువాదం అనే వర్గీకరణం కంటే స్వతంత్రాంధ్రీకరణం, అస్వతంత్రాంధ్రీకరణం, స్వతంత్రాస్వతంత్రాంధ్రీకరణం అనే వర్గీకరణం సుసంగత మన్నారు. మురారికి పూర్వం సంస్కృతంలో, శ్రీనాథునికి పూర్వం తెలుగులో పాణిందమశబ్దప్రయోగం మృగ్యమన్నారు. అవని తిప్పయశెట్టికి శ్రీనాథుడు బాల్యసఖుడు కాదనీ బాలుడైన సఖుడనీ “బాలసఖ” శబ్దాని కర్థం చెప్పినారు. హరవిలాసంలోని చిటుతొండనంబి చరిత్రానికి పెరియపురాణబసవపురాణాలు మూలం కాదనీ అవని తిప్పయ అండజేసిన ఐనత్రుతి కావచ్చునన్నారు. శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణానికి సంస్కృత భీమఖండం మాతృక కాదన్నారు. అది శ్రీనాథుని తెలుగుకృతికి సంస్కృతీకరణమన్నారు. భీమేశ్వరపురాణం దక్షరామాయణ మన్నారు. శ్రీనాథుని కాశీఖండం ఆయపిండం కాదు పయపిచ్చిల మన్నారు. శ్రీనాథుని వీధినాటకం చాటుపద్యాల సంపుట మన్నారు. శ్రీనాథుని బావమఱిది దగ్గుపల్లి పోతన అనీ బమ్మెర పోతన కాదనీ చెప్పినారు. నారాయణశతకం పోతనకృతం కాదన్నారు. వీరభద్రవిజయంలోని “భాగవతప్రబంధ”మనే పద్యం ప్రక్షిప్తమన్నారు. అందులోని “యేషాగాథలు”, ఎఱుకతపోదె యక్షగానప్రభావమన్నారు. అది పోతన రచనం అవటం సందిగ్ధవిషయమన్నారు. భాగవతభూష్టావనకథ కూచిమంచి తిమ్మకుని సృష్టి అన్నారు. భాగవతావతరణానికి గొప్ప చారిత్రకవైపర్యం పంపించినారు. “కర్ణాటకీరాటకీచక్రు”లోని కిరాటకీచక్రులు బహ్మనీసుల్తాను లన్నారు. భాగవతాంధ్రీకరణం మహాస్వతంత్రపద్ధతి అన్నారు. మడికి సింగవ పద్మపురాణరచనం 8-1-1421 వాడన్నారు. గౌరవ హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానానికి మూలం మార్కండేయపురాణం కాదన్నారు. వేమన 17వ శతాబ్దం వాడు కాదనీ 15వ శతాబ్దం వాడనీ వాదయోగి అనీ విరూపించినారు. క్రీడాభిరామం వల్లభామాత్యుని రచన మన్నారు. పిల్లలమట్టి పివపీరభద్రుడు శ్రీనాథుని సమకాలీను డనేది కట్టుకథ అన్నారు. కృపల వ్యథం నంది మల్లయ, పుంట సింగవల రచన కాదన్నారు. సుభద్రాకల్యాణం తాల్లపాక తిమ్మక్క రచన కాదు. అది తిమ్మప్ప

రచన మన్నారు. మొల్ల కాలం 1500 అన్నారు. ఈ ద్వితీయభాగానికి ఐదు అనుబంధాలున్నవి. మొదటిది నవనరచన గూర్చి. రెండవది దేవకీనందనశతకం గూర్చి - అది జన్మమంత్రీ కృతం కాదనీ 16 శతాబ్దం పూర్వార్థం తరువాతి రచనమనీ అభిప్రాయపడ్డారు. ఈ రెండు అనుబంధాలకి మధ్య శ్రీనాథునికి మరో మూడు అనుబంధాలున్నాయి.

తృతీయభాగంలో శ్రీకృష్ణదేవరాయల ఆస్థానంలో అష్టదిగ్గజాలే కాదు; నవరత్నకవు లుండినా రన్నారు. భువనవిజయనభాభవననిర్మాణం 1515 లో జరిగినదన్నారు. పింగళి మారన, ప్రబంధాంకం మూర్తిరాజు, తెనాలి రామకృష్ణుడు, కందుకూరి రుద్రయ, అయ్యలరాజు రామభద్రుడు అష్టదిగ్గజాలలోనివారు కారన్నారు. పకలకథాసారసంగ్రహం కూటప్పస్తి అన్నారు. పైడిమణ్ణి వేంకటవతి ముత్తాత రామరాజు తండ్రి కృష్ణరాయభూషణుడు అష్టదిగ్గజాలలో ఒకడన్నారు. ఈ విధంగా నంది తిమ్మన, అల్లసాని పెద్దన, మదయగారి మల్లన, ధూర్జటి, కృష్ణరాయభూషణుడు - ఈ ఐదుగురే అష్టదిగ్గజాల్లోని ఆంధ్రకవులు, కృష్ణానదామలు సంస్కృతకవి, తిమ్మణ్ణి, చాటువితలనాథుడు కన్నడకవులు, హరిదాసు తమిళకవి మొత్తం తొమ్మిదుగురు నవరత్నకవులని తీర్మానించారు. తమిళకవి అభావంలో అష్టదిగ్గజము లన్నారు. అల్లసాని వాని అల్లిక జిగిలిగి కావ్యరచనాశిల్పం గాని ఏకపాక్యతాసంపాదనం గాని కాదన్నారు. అది పద్యరచనాశిల్పమే అన్నారు. ఆంధ్రకవితాపితామహాబిరుదం పెద్దనగారికి హరికథాసారం రచన కంటే ముందున్నదే కాని, మనుచరిత్రరచన మూలంగా రాచేదన్నారు. అల్లసాని పెద్దన విష్ణుభక్తుడే కాని వైష్ణవుడు కాడన్నారు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు మధురమేనాక్షిని వర్ణించకపోవటం వీరస్వైరం అన్నారు. ధూర్జటి కుమారధూర్జటికి పితామహపరంపరలో ఒకడే గాని పెదతాత కాదన్నారు. ఒంటిమెట్ట రఘునాథశతకం అర్పించినరచన మన్నారు - మోహనాంగి మారీచీపరిణయం కూటప్పస్తి అన్నారు. తాళ్లపాక నరసింహాచార్యులు సంకుసాల వృషింహకవి కాడన్నారు. ఈ విధంగా కొర్లపాటివారు పూర్వం అభిప్రాయాలు కాదన్నవీ, తాము మాత్రంగా ప్రతిపాదించినవీ నేను పేర్కొన్నవి కొంది మాత్రమే. ఇంకా చాలా చాలా ఉన్నవి. వీటి చెప్పినా తగిన ఉపపత్తులతో సాక్ష్యధారాలతో చెప్పివారు. కొన్ని చోట్ల మాటిగా, గాటుగా చెప్పివారు.

ఈ సాహిత్యచరిత్ర ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారి 25 ఏండ్ల అధ్యయన అధ్యాపన పరిశోధనల ఫలం. పర్వజానాస్పదవీయంగా ఇది వెలువడటానికి ఆయన నమగ్రదర్శనం, పరిమైన మూల్యాంకనం, నప్పాదయకావ్యనిమగ్న, దురభిమానరాహిత్యం కారణాలు. ఇది ముఖ్యంగా స్నాతకోత్తరవిద్యార్థులను దృష్టిలో పెట్టుకొని రచించిన సాహిత్యచరిత్రం. పర్వమకమీషన్ పోటీ పరీక్షలు వ్రాసేవారికి కొంగుబంగారం. సాహిత్యచరిత్రజిజ్ఞాసువులకు పరమోపాదేయమైన గ్రంథం. విద్యార్థులు కాని ఇతరజిజ్ఞాసువులకు ఇతోధికపాహిత్యాధ్యయనానికి పరిశోధనకూ దోహదం చేసే

రచన యిది. ఇంతకు పూర్వం వెలువడిన సాహిత్యచరిత్ర ఏది చదివినా, విద్యార్థులు ఆ యా మహాకవుల సాత్వాంశాలు గూడ చదివితేనే సమాధానాలు వ్రాయగలరు. కొర్లపాటి వారి తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర చదివితే సాత్వాంశాలు చదువనక్కరలేదు. ఆ యా మహాకవుల చరిత్రలతోపాటు వారి కావ్యాల సమీక్ష, పౌర్వావస్థ, పూర్వకవుల ప్రభావం తగిన ఉదాహరణలతో ఉండటం చేత పెద్ద ప్రశ్నలకు చిన్న ప్రశ్నలకు సమాధానాలు సులువుగా వ్రాయవచ్చు. విద్యార్థుల కంటే, పోటీపరీక్షలు వ్రాసేవారి కంటే అధ్యాపకులు సమాధానపత్రాలు దిద్దేవారు ముందుగా చదువలసిన గ్రంథమిది. ఇదమిత్యంగా చెప్పిననన్నీ అందరికీ ఆమోదయోగ్యం కాకపోవచ్చు. కొందరికి ఈ సాహిత్యచరిత్రలోని తీర్మానాలు రుచించకపోవచ్చు. అది ఇతోధిక పరిశీలనకు పరిశోధనకు తప్పక దోహదం చేస్తుందని నా అభిప్రాయం.

ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తి గారి కైలి చాలా విశిష్ట మైనది. ఆయన గొప్ప పరిశోధకుడే కాదు. గొప్ప రచయిత. పరిశోధన మెంతో పాండిత్యమంత. పాండిత్యమెంతో పుణవాత్మకత అంత. ఆయన అనేకకథలు, నవలలు, వాటకాలు, ఖండకావ్యాలు రచించి తెలుగు సరస్వతిని అలంకరించివారు. పుణవాత్మకశక్తి కలవారు పరిశోధనరంగంలోనికి దిగితే వారి పరిశోధనలకు కూడ సాహిత్యపు విలువ సమకూరుతుంది. సిద్ధాంతగ్రంథాలు కూడా సాహిత్యశైలిని సంతరించుకుంటాయి. “సృష్టయా వర్ణతే విద్యా” అన్నారు. దానికి వరమవ్రమాణం కొర్లపాటివారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంలో ముగ్గురు సమకాలీనులు సమస్కంధులు. పాటివారు గణకచ్చపాల వలె అహమహమిక పెద్దారు. ముగ్గురూ మూడు శిఖరాలైనారు. అందులో కొర్లపాటి వారు పరిశోధనం తోపాటు పుణవాత్మకరచనలు కూడ చేయటంవలన వారి పరిశోధనకు విమర్శకు పుణవాత్మకశైలి అలవడింది. ఈ తెలుగుసాహిత్యచరిత్ర సమతలంలో గంభీరంగా పారే గంగావదీపద్యకమైన గంభీరశైలిని సంతరించుకున్నది. కొర్లపాటివారికి శ్రీనాథు డభిమానకవి. శ్రీనాథుని పద్యశైలి కొర్లపాటివారి గద్యశైలిలో ప్రతిబింబిస్తున్నది. కావ్యవిమర్శలోనే కాదు చారిత్రకవిషయాలు చెప్పిన చోట కూడ ఆయనశైలి ఉదాత్తంగాను గంభీరంగాను ఉన్నది.

ఇంత గొప్ప తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర తెలుగు సరస్వతికి కైసీసిన ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారిని అగ్గివ్రా, అభినందనచందవం అందిస్తున్నాను.

- ఆచార్య బి.రామరాజు

విషయసూచిక

చారిత్రికనైపథ్యము 1.

రఘునాథనాయకుడు 3.

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానకవులు : కృష్ణార్ధరి 28. చేమకూర వేంకటకవి 29.

విజయరాఘవనాయకుడు 51.

విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానకవులు : చెంగల్వ కాళయ 75. పసుపులేటి రంగాజమ్మ 81. కామరుసు వేంకటపతిసోమయాజి 90. పురుషోత్తమదీక్షితుడు 93. కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు 94. మన్నారుదేవుడు 98. పెద్దదాసు 101. క్షేత్రయ్య 102. లీలావతి 102.

చెంజి వరదప్పనాయకుడు 103.

మధురనాయకరాజులు : కాశీవిశ్వనాథయ్య వారి స్థానాపతి 106. తిరుమలనాయకుడు 108. చొక్కనాథనాయకుడు 108. ముద్దళపురి 108. లింగనమళి తిరుకామయ 109. శహాజీ 116.

శహాజీ ఆస్థానకవులు : వివర్తి శేషాచలపతి 140. దర్పా గిరిరాజు 143. బాలకవి సుబ్బన్న 150. సోమన్న 152. అజ్ఞాతకవి 153. కవిగిరి 153. నాగేశ్వరుడు 154. శాహరాజుస్థానకవి 155.

మైసూరు పాలకులు : ఇమ్మడి పెదకెంపరాయలు 156. చిక్కదేవరాయాస్థానకవి 156. కంఠీరవరాజు 157. కంఠీరవరాజుస్థానకవి 159.

తుళుజాజీ 161.

విజయరంగచొక్కనాథుడు 165.

విజయరంగచొక్కనాథుని ఆస్థానకవులు : నముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు 169. వంగల సీతయ్య 181. శేషము వేంకటపతి 182. కుందుర్తి వేంకటాచలపతి 187. తిరుమలయ్య 189. పెలిదండ్ర ఆళపురి 190. బద్దెపూడి ఎఱ్ఱభూపాలుడు 191. పెంగపూడి కృష్ణయ్య 191. శ్యామరాయకవి 192. దేవకి వేంకటసుబ్బయ్య 192. శ్రీపతి రామభద్రుడు 193.

మైసూరు - కళులె వీరరాజు 194. తుపాకుల అనంతభూపాలుడు 198. కళులె నంజరాజు 200.

ఏకోజీ - శివాజీ : రెండవ ఏకోజీ 203. ఏకరాజాస్థానకవి 207. మెలట్టూరు
కాశీనాథయ్య 207. మెలట్టూరు వీరభద్రయ్య 208. పచ్చిమిరియము అది అప్పయ్య
209. వీణ కృష్ణయ్య 209. ముద్దుపళివి 209. మాత్యభూతన 213. శివాజీ 218.
వేంకటకృష్ణాజెట్టి 218. ఇతరాస్థానకవులు 218.

పుదుక్కోట వాయకరాజులు : మదురుపాటి సీతారామయ్య 219. శేషయ్య 220.
శ్రీమన్నారాయణయ్య 220. రాయరఘునాథతొండమాన్ 221. మదురుపాటి వేంకన్న
227. మార్యశేఖరుడు 230. మదురుపాటి పాంబన్న 230. మదురుపాటి చిదాకారకవి
231.

ఇతరకవులు : చల్లా నారయ 232. రేపూరి ఆనంతయ్య 233. పోలూరి గోవిందయ్య
235. చల్లానల్లి వేంకవ 235. కట్టమూరి ఉదవిందనాయకుడు 236. వెలిదండ
వేంకటవతి 236. రేపూరి ఆనంతయ్య 239. కోడూరి వేంకటాచలము 240.
శివనారాయణతీర్థులు 240. పోక్తేశ్వరుడు 241. మధుర శ్రీనివాసయ్య 242. భాస్కరుని
వేంకటాచలము 242. భాస్కరుని శేషాచలము 242. వెన్న కమ్మారిరంగయ 243.
పాంబయ్య 243. అలూరి కుప్పన 245. అన్నదానము వేంకటాంబ 246. ధూర్జటి
వేంకటరాయుడు 247. అక్కనామాత్యుడు 248. అష్టావధాని 248.

త్యాగరాజు 250.

పులైయూరు దొరసామయ్య 261. గుంటూరి రాజగోపాలము 261. మెలట్టూరి
వేంకటరామశాస్త్రి 262. స్వాతి తిరునాళ్ 262. ఎల్లయ్య 263. మూవనల్లూరు
సభాపతయ్య 264. మారుపెద్ది చెంగల్వరాయశాస్త్రి 264.

కాలము తెలియని కవులు : కవిరాజు బలభద్రయ 266. పీఠయ 266. శృంగారకవి
తిరుమలనాథము 266. బడగలవాటి నరసయ 266. అక్కయ్య 266. తిరుమెక్కిళ్ల
తిరువేంగళాచార్యులు 267. గొట్టుముక్కల కృష్ణమరాఠ 268. గొట్టుముక్కల
కుమారపెద్దిరాఠ 270. గొట్టుముక్కల పింగరాఠ 271.

దక్షిణాంధ్రయుగవైదిక్షణ్యము 273.

పంఖ్యామాచిక 275.

దక్షిణాంధ్రయుగము

చారిత్రకవైపథ్యము

విజయనగరసామ్రాజ్యము విజయధ్వజమెత్తినది. తెలుగు సాహిత్యము తేజరిల్లినది. ఆ మహాసామ్రాజ్యము పతనావస్థకు పాల్పడినది. తెలుగు సాహిత్యము క్షీణదశకు రాసాగినది. ఆ కాలమెల్ల క్షీణయుగము. (1601-1875) అందు ఒక అవాంతరయుగము దక్షిణాంధ్రయుగము. (1601-1875) ఆంధ్రదేశమునకు ఆవల దక్షిణదేశమునందు తెలుగు సాహిత్యము వెలయుటవలన దక్షిణాంధ్రయుగము. ఇది స్థలపరమైన యుగవిభాగము. తమిళదేశములోని తంజావూరు, మధుర, చెంజి లేక జింజీ, పుదుక్కోట; కన్నడదేశములోని మైసూరు దక్షిణాంధ్రయుగసాహిత్యమునకు అటవట్టులు. ఆయువుపట్టులును.

తంజావూరు రాజ్యము చోళరాజ్యము. అది విజయనగరసామ్రాజ్యమునందు విలీనమైనది. నదాశివదేవరాయల కాలమునందు 1550 ప్రాంతమున స్వతంత్రరాజ్యమైనది¹. ప్రథమతః అచ్యుతదేవరాయల మఱదలు మూర్తమాంబ భర్త పివ చెవ్వుప్పనాయకుడు (1550-80), అనంతరము పివ చెవ్వుప్పనాయకుని కుమారుడు అచ్యుతప్పనాయకుడు (1580-1600), తదనంతరము అచ్యుతప్పనాయకుని కుమారుడు రఘునాథనాయకుడు (1600-31), తదుపరి రఘునాథనాయకుని కుమారుడు విజయరాఘవనాయకుడు (1633-73) తంజావూరు తెలుగు నాయకరాజులు². వీరిలో రఘునాథనాయకుని, విజయరాఘవ నాయకుని కాలములందు తెలుగుసాహిత్యము వికసించినది.

విజయరాఘవనాయకుని అనంతరము, తంజావూరు రాజ్యము చిత్రవతి శివాజీ పవతి సోదరుడు ఏకోజీ అధిపమైనది. అది మొదలు రాజ్యాంతము వఱకు తంజావూరు పాలకులు మహారాష్ట్రులు. వారిలో శివాజీ (1684-1712), తుక్కోజీ లేక తుళజాజీ (1728-36), రెండవ ఏకోజీ (1736-37), ప్రతాపసింహుడు (1739-63), అమరసింహుడు (1787-98) శివాజీ (1833-55) కాలములందు³ తెలుగు సాహిత్యము విలసిల్లినది.

మధురరాజ్యము పాండ్యరాజ్యము. అది కూడ విజయనగరసామ్రాజ్యము నందు విలీనమైనది. నదాశివరాయల కాలమునందే స్వతంత్రరాజ్యమగుట సంభవము⁴. నాగమనాయకుని కుమారుడు విశ్వనాథనాయకుడు స్వతంత్రరాజ్యస్థాపకుడని తంజావూరాంధ్రరాజుల చరిత్రమునందు కలదుగాని, ఆధారము లేదు. అనకాళిమును లేదు. విశ్వనాథనాయకుని కుమారుడు కృష్ణప్పనాయకుడు మధురనాయకరాజ్యస్థాపకుడు

కావచ్చును. మధుర నాయకరాజులును తెలుగు వారు. వీరిలో తిరుమలరాయల (1623-29) చొక్కనాథుని, (1659-82) ముద్దళపురి (1675-78), విజయరంగ చొక్కనాథుని (1706-32) కాలములందు. తెలుగు సాహిత్యము వెలువడినది.

చెంజి లేక జింజి రాజ్యము తుండీరమండలము. అదియును విజయనగర సామ్రాజ్యము నందు విలీనమైనది. పదాశివరాయల కాలమునందే స్వతంత్రరాజ్య మగును. చెంజి పాలకులు కూడ తెలుగు నాయకరాజులు. వారిలో వరదప్పనాయకుని (1645-49) కాలమునందు తెలుగు సాహిత్యము తళుక్కుమన్నది.

పుదుక్కోట సంస్థానాధిపతులు సహితము తెలుగు నాయకరాజులు. వారిలో తిరుమల రాయలు, విజయరఘునాథతొండమాన్ (1730-69) రాయరఘునాథ తొండమాన్ (1769-89.) ఆరవ రాయరఘునాథతొండమాన్ (1825-39) కాలములందు తెలుగు సాహిత్యము వెలుగు చూచినది.

పైసూరు పాలకులు సైతము తెలుగు రాజులు. వారిలో పెద కంపరాయల (1658-78) చిక్కదేవరాయల (1678-1704) కంఠీరవరాజు (1704-13) కాలములందు తెలుగు సాహిత్యము మెఱుపు మెఱిసినది.

మొత్తము మీద సుమారు మూడు శతాబ్దుల కాలము దక్షిణాంధ్రయుగము. ఈ కాలమునందు ఏ ఆస్థానమునకు చెందని కవులు ఆ యా ప్రాంతములందు కలరు. వారును దక్షిణాంధ్రయుగకవులే అగుదురు. వారి సాహిత్యామును దక్షిణాంధ్ర సాహిత్యమే. ఈ కాలమునకు పూర్వము భద్రకవి లింగన, పచ్చకప్పురపు తిరు వెంకళనాథుడు తమిళ దేశములోని తెలుగు కవులే. వారు రాయల యుగములోని కవులు. దక్షిణాంధ్రయుగము ప్థలపరమైనను, కాలపరిమితము. 1601-1875.

రఘునాథనాయకుడు

రఘునాథనాయకుడు నాయకరాజులందు నాయకమణి. అంతేకాదు. అపరశ్రీకృష్ణ దేవరాయలు. అతడు సాహితీసమరాంగణ సార్వభౌముడు. ఇతడు సాహితీ సమరాంగణసార్వభౌముడు. అతడు సాధితయవనోత్పాదకపరవృత్తులు. ఇతడు సాధితసముద్రాంతరద్యపరవృత్తులు. అతడు యవనరాజ్యస్థాపనాచార్యుడు. ఇతడు నేపాలభూపాల స్థాపనాచార్యుడు. అతడు అవేకాగ్రహారప్రదాత. ఇతడు బహుళాగ్రహార ప్రదాత. అతడు మహాదాత. ఇతడు విరతాన్నదాత. అతడు విద్యాభేరిన భోజుడు. ఇతడు సరససాహిత్యకళాభోజుడు. అతడు సంస్కృతాంధ్రతమిళకర్ణాటకవిపండిత సనాతుడు. ఇతడు సోపితవిద్యత్కవియూతుడు. అతడు భువనవిజయసభాభవన సముజ్జ్వలుడు. ఇతడు ఇందిరామందిరపభాభవనసముజ్జ్వలుడు. అతడు సంగీతశాస్త్ర వేత్త. ఇతడు సంగీతశాస్త్రవేత్త. అంతేకాదు. సంగీతసుధ అను సంగీతశాస్త్ర గ్రంథకర్త. జయంతసేనాదిరాగ, రామానందాదితాళ, రఘునాథమేళనానుకమేళాంతరస్పష్టి కర్త. అతడు నాట్యకళాసోపకుడు. ఇతడు నాట్యకళాసోపకుడు. అంతేకాదు. భరతసుధ అను నాట్యశాస్త్రగ్రంథకర్త. అంతేకాదు. ఇతని కొలువుకూటము నందు “పదచారి, పేరణి, కోపులు, జక్కిణి, దురుపద, కేళిక, కొరవంజి, దేశి” మొదలైన నృత్యవిశేషములు విత్యవీరాచనములు. అతడు కృతిభర్త. ఇతడు కృతిభర్త. యజ్ఞనారాయణదీక్షితుని సంస్కృతకృతులు, కృష్ణార్ధరి సంస్కృతాంధ్రకృతులు, చేమకూర వేంకటకవి తెలుగు కృతులు రఘునాథాంకితములు. అతడు సంస్కృతకవి. ఇతడు సంస్కృతకవి. భారతకథాపంగ్రహము, రామాయణకథాసారము, భరతసుధ, సంగీతసుధ, సాహిత్య సుధ రఘునాథనాయకుని సంస్కృతకృతులు. అతడు తెలుగు కవి. ఇతడు తెలుగు కవి. అతడు యుగకర్త. ఇతడు యుగకర్త.

రఘునాథనాయకుని తెలుగు కృతులు : 1. అచ్యుతాభ్యుదయము. 2. వలచరిత్రము. 3. పారిజాతాపహరణము. 4. జానకీకల్యాణము. 5. రుక్మిణీకల్యాణము. 6. గజేంద్రమోక్షము. 7. రామాయణము. 8. వాల్మీకిచరిత్రము. 9. శృంగాదావిత్రి (?)

రఘునాథనాయకుడు “అచ్యుతాభ్యుదయప్రబంధనిర్మాణము” కావించినట్లు వలచరిత్రమునందు (144-145వం.) “అచ్యుతాభ్యుదయాదిమహాప్రబంధములు రసోచితపదబంధములు చెరింగ” రచించినట్లు రామాయణమునందు (25వ, 1అ.) కలదు. విజయరాఘవనాయకుని రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందు ఇట్లు కలదు.

“భువి మెచ్చ నచ్యుతాభ్యుదయకావ్యంబు
వలచరిత్రంబు వలచరిత్రంబు
పారునై పారిజాతాపహరణంబు
మెఱవడిఁ జాపు వాల్మీకిచరిత్ర
జానకీకల్యాణవాటకావ్యంబు” 516-20 2ం. 1 అ.

“కమనీయరుక్మిణీకల్యాణముఖ్య
పమదికనాటకపండితాయకుఁడు
మహానీయపదపద్యమంజరీముఖ్య
బహుశైలబంధనిబంధనశాలి” 669-72 పం. 1 ఆ.

గజేంద్రమోక్షము రచించినట్లు సాహిత్యసుధయందు కలదు¹⁰. రామాయణము రచించినట్లు వాల్మీకిచరిత్రమునందు కలదు. (21ప. 1 ఆ.) శృంగారసావిత్రి రచించినట్లు ఎక్కడను లేదు. తత్పూర్వత్వము పంశయగ్రస్తము.

అచ్యుతాభ్యుదయము దినచర్యాకావ్యము. అనుపలబ్ధము. పారిజాతాపహరణమును అనుపలబ్ధము. అది ఒక్క రాత్రి ఆశువుగా ఆరుగంటలలో చెప్పగా, పండితులు కూడ ఎంతో ప్రయాసపడి లిఖించిరని యజ్ఞవారాయణదీక్షితుని సాహిత్య రత్నాకరము నందు కలదు¹¹.

“యామద్వయేన యదువేతరి పారిజాత
మాజేహర త్వరస మచ్యుతభూపమానుః
కావ్యం తదత్ర విబుధైస్తు కథం కథం చి
రాశేభి చిత్ర మవరాయ పణేంద్రకల్పైః ” 30 శ్లో. 5 ఆ.

జానకీకల్యాణము చాటుకావ్యము. అనుపలబ్ధము. రుక్మిణీకల్యాణము వాటకము. అనుపలబ్ధము. వాటకమన యక్షగానము. “శ్రీరుక్మిణీకృష్ణ వివాహాయక్షగానం” అని సాహిత్యసుధయందు కలదు¹². చాటు కావ్యమును యక్షగానము కావచ్చును. గజేంద్ర మోక్షము ద్విపదకావ్యము. అనుపలబ్ధము.

నలచరిత్రము : ఇది ద్విపదకావ్యము రామాంకితము. దైవాంకితము. అయినను రఘువాతనాయకుడు రచించినది కాదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹³ తదనుసరణమును కలదు.¹⁴ అది ముద్రితగ్రంథమును¹⁵ చూడకపోవుటవలన అన్యథాము. నలచరిత్రములోని అవతారికయందు ఇట్లు కలదు.

“భూషించి, యచ్యుతాభ్యుదయప్రబంధ
విర్మాణమున మాకు విఖిలదేముల
విర్మల పశ్చిర్ని మెడఁ గావునను
నలువలె ద్విపదకావ్యము వేతె యొకటి
సుటియించి పశ్చిర్ని గైకొందు మమచు” 144-148 పం. 1 ఆ

అగ్రాంతద్విపదలిట్లు కలవు.

“ఇది రామచంద్రమహితదయాసాంద్ర
విరితసాహిత్య పవిత్రసాహిత్య
చివ చెప్పయచ్యుతకన్యకాపాతకమయ
వివరారితుధగుణవిభవనాథ
రఘువాతనాయక రఘునాథుల

సుఘటిత సరసమృతశబ్దమహిమ
తనరెడు నలచరిత్రమును ప్రబంధ

మునఁ బ్రథమాశ్వాసము దగు సుశ్రీల" 926-934 పం. 1 ఆ.

ఇందు రఘునాథభూపాలుడు తంజావూరు పాలకుడని లేదు. అంతేకాదు. రామాయణమునందు, వాల్మీకిచరిత్రమునందు నలె రఘునాథనాయకుని రాచకార్యములు, బిరుదావళి లేవు. కావున అచ్యుతాభ్యుదయము, నలచరిత్రము రఘునాథనాయకుడు తంజావూరు పాలకుడు కాక పూర్వము, అచ్యుతప్ప నాయకుడు తంజావూరు పాలకుడైన కాలమునందు రచించినవి కావలయును. ఆ కాలము 1580-1600 అని పూర్వోక్తము. కాబట్టి అచ్యుతాభ్యుదయము రచనాకాలము 1595 ప్రాంతము, నలచరిత్రము రచనాకాలము 1600 ప్రాంతము కావచ్చును.

నలచరిత్రము రచించుటకు రఘునాథనాయకుడు తెలిపిన కారణమిది:

"కలిదోహరణము కలితపుణ్యైక
ఫలితమైనది నలోపాఖ్యానమమచు
వరసి యా కథ తొల్లి వ్యాసమహర్షి
వరుడె యాద్యంతముల్ వ్యక్తంబు గాగఁ
బలికెను బిమ్ముటఁ బల్కంగలేక
నలసులై యేమొ శ్రీహర్షాది కవులు
పూర్వభాగము చెప్పఁజూనిరి గాని
సర్వంబుఁ జెప్పంగఁ జాలరై రెండు
పూర్వోత్తరకథాంశములు, సకలంబు
నిర్వహించెద నంచు నెమ్మది నేను
తలఁచి....." 157-167 పం. 1 ఆ.

ఇందు శ్రీహర్షాదులన శ్రీహర్షుడు. శ్రీనాథుడు. శ్రీహర్షుని నైషధీయచరితము, తదాంధ్రీకరణమైన శ్రీనాథుని శృంగారనైషధము సకలనలోపాఖ్యానములు కావు. నలదమయంతుల పరిణయపర్యంతకథలు మాత్రమే. శ్రీహర్షాదులు సకలనలోపాఖ్యానము రచింపకపోవుటకు హేతువు అలనత్వము కాదు. అన్యలక్ష్యము. సంస్కృతమునందు శ్రీనాథుని సహస్రతుడైన వామనభట్టబాణుని నలాభ్యుదయము సకలనలోపాఖ్యానమే. తెలుగునందు రఘునాథనాయకునికి పూర్వము సకలనలోపాఖ్యానము భట్టుమూర్తి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానములోని నలోపాఖ్యానమే కలదు. తతిమా నలచరిత్రములు తర్వాతివి. సంస్కృతాంధ్రభారతములలోని సకలనలోపాఖ్యానము మాత్రమేగాక, శ్రీహర్షుని నైషధీయచరితము, శ్రీనాథుని శృంగారనైషధము రఘునాథనాయకుని నలచరిత్రమువకు మార్గదర్శకములే. అయినను వ్యతంత్ర కావ్యము.

"మదేకపుత్రా జననీ" అను శ్రీహర్షుని శ్లోకమువకు (135 శ్లో. 1వ.) శ్రీనాథుడు "రసంబు పోషించి" రచించిన "తల్లి మదేకపుత్రక పెద్ద కమ్మలు గాన దిప్పుడు మూడు

కాళ్ల ముసలి" అను సీపద్యమును (109వ. 1 అ.) రఘునాథనాయకుడు అనుసరించి, అతిశయించి రచించిన ద్విపదఘట్టమిది:

“ఒంటిగాడవె వాకు మారంత బలగ
మింటికెల్లను గర్జ నే నొక్కరుండ
నా తల్లి యెంతయైనను గలదయ్య
నా తల్లి కూటికి నవయ దెన్నెడును
మాతేండ్లపండు కమ్మలు గావ దిప్పుడు
గారాబుపట్టి నొక్కరుండ నే వరయ
ననుఁ జాడకున్న కన్నరవోందు నిదియు
వినిన వేమగునొక్క వెతలచేఁ బోగలి
యిల్లాలు కడు గోల యెండకమ్మెఱుగఁ
దల్లిబిల్లిగ నుండువట్టిది యేమ
నింటికి రాకున్న వేమేమి దలచి
కంటికి నిద్దుర గావక బడలి
నవరుచోనవ నలువంకల వరపి
నవరు చో యవి పుత్రవర్గంబుఁ రాను
కొడుకులు గ్రుడ్లలో కూనలు నమ్మఁ
బెడఱాయ దెన్నెడు పెంచిన మమత
బీనకండములు తెచ్చిపెట్టునందాక
దెలఁజూచుచు వోరు దెఱచియుండుదురు
కన్నవారికిఁ బోలెఁ గాన్పించునయ్య
విష్ణువారం కట్టి వేదవల్లె
దయఁ జాడుమయ్య సంప్రసనీయచరితః
వయమెంచుమయ్య యో నవవీతభావః
నిగ్రహింపకుమయ్య విషదేహి నన్న
సుప్రహంఘము చాల సుతులు గాంచెదవు” 859-882 పం.1అ.

ఇందు “మాతేండ్లపండు”, “ఎండకమ్మెఱుగఁడు”, “కొడుకులు గ్రుడ్లలో కూనలు”, “వోరు దెఱచియుండుదురు” అను తెనుగు సుడికారములు తేనె లోలుకువని.

రఘునాథనాయకుని వ్యతంత్ర కల్పనమైన దమయంతి వీణావాదనమునందు, అతని వీణావాదనప్రౌఢిమ పరిధవిల్లినది.

“సారణ లోండొండ పరవత మెఱయ
పారించి, బిరడలు చక్కగా నొత్తి
తారకంకణయులక్కారంబు మీఱ
పారణి యంటి వజ్రవృణుంగదముల
యంజవల మెఱుంగు లదర గోరంట
కెంజాయఁ దగు చిట్టెవ వ్రేలి గోర

ముహూటు తీవి సొంపులు గుల్క మీటి
ముమ్మ సునాదంబు ముమ్మరింపుచును
శ్రుతులు ప్రమాణంబుఁ జూప నన్నింట
ప్రతిఁ జూచి సరిగమపదని స్వరములు
సరసి తోఁజల్చి త్రిస్తానంబు లంటి
స్వరగుంభనము వళావళి మేఱ యెఱిగి
శంఖంబు కరణి పడ్డమము పంచమము
పుంఖించి యాయితంబు మట్టిల్లఁజేసి
నాటరాగంబు చందంబెల్ల మదిని
బాటచ్చుకొని ఋషభన్యాస మొనర
తుదిని పడ్డంబు పొందుపడంగ మిగుల
వచిలముగ రిగమపదనిపక్రమముఁ
దనదంగఁ బలికించి స్థాయిమార్గమున
నొనఁడు తానంబు లొందొండ వరుస
దొలఁగక రంగు రక్తులు గల జీవ
కళ దొలంక నిషాదకంపిత మింపు
హవళింప పడ్డమధ్యమముల డాలు
నవనవగతుల నందము మీఱ నించి
నాదించు ఋషభగాంధారదైవతని
నాదంబు లొత్తుచు వ్యరుస లన్నియును
నవగతి మించ గాంధారదైవతము
లవరోహమున వచ్చువపుడు వర్జించి
తేనియల్ చిందు పొదికల సంచారి
తానమానముల నందముగ వాయించి
యా రాగమై సిరి యంతయును మెఱయ
తీరుమానము వింత తీరుగా మీటి
యంతను గొళకు నాయితం బలర
వింతగా స్వరపుష్టి వెలయు పుంఖంబు
గావించి యాలాపగతి మది నుంచి
జీవస్వరంబులై చెలఁగుచు రక్తిఁ
దవరెడు ఋషభగాంధారమధ్యముల
వమపమస్ఫురణ పేయఁగమండ పారె
పారెకు వంటును ప్థాయితానంబు
దోరణి మిగుల పొందుపడంగ రక్తి
గలుగంగమ ఋషభగాంధార మింపు
గులుకంగ లొలించి కొమచు దైవతము

కడకు వర్ణించి సౌకము గమనించి
 విడి యందమునఁ బల్కు వివరంబు మెఱయ
 వక్కడక్కడ. . నాందోళితములు
 సొక్కుఁ జల్లుచునుండ సుసరంబు గాఁగ
 చాలెల్ల ఋషభవృక్షంబులయందె
 చాల మించగ రాగపర్వస్వమెల్ల
 రాజించి పాడవరాగంబులందు
 త్రాణ యెంతవి వింత దవర వాయించి
 స్ఫురితంబు హంపితములు వపూర్వరస
 భరితమై యింపు సంపాదించుచుండ
 వకలంకనాదంబు హారంబు గాఁగ
 మకుటంబుఁ జాసి సాంవగు వరాళికివి
 ఆయితం బొనరించి యంశస్వరంబు
 లై యం దమఁగు రక్తి వలరెడు ఋషభ
 గాంధారముల నంటి గైకొని తావ
 బంధంబు వింతమై పరిపరిగతుల
 దవరంగ హెచ్చు మధ్యమవిషాదంబు
 లమవమగతి మీఱ వా రాగపరణి
 సొందులుఁ జాసి యపూర్వరాగమున
 నందంబు మీఱ జయంతసివకుమ
 జీవస్వరస్ఫూర్తి చెలఁగ వాయితము
 గావించి రాగపంగతవ్యరక్రమము
 మైవడి తీగ పంచమం బొత్తి గౌళ
 దైవత మంటి గాంధారంబు గూర్పు
 కొని వృద్ధమమువకు డిగ్గుచు నవరోహ
 మున మధ్యమం బొత్తి మోహనలీల
 పరపంబులగు మంచి స్థాయితానముల
 వరుస లేర్పడుచుండ వాయించి మఱియు
 భైరవి శంకరాభరణంబు పాడి
 శ్రీరాగమును పముచితవాదనకుల
 రక్షత మెఱయ వాద్యబ్రహ్మమెల్ల
 పాక్షాత్కరించిన పరణి వాయించి
 యందు లందుల గణయట్టి గీతముల
 మందంబు మీఱ తాయములుఁ బల్కించి
 ద్రుమదంబుఁ బొదలంగ పంచదశవిధ
 గమకంబులును కంఠగతి హవదించి

చొకదండి యొపంగి ఇంత్రగ్రాత్రంబు
 లేకపై మెఱయంగ వింపుగాఁ బాడి
 యా విదర్భతమాన యలరి వెండియును
 శ్రీవర్ణనంబును శ్రీవిలాసంబు
 పంచతాళేశ్వర ప్రముఖంబు లగును
 మించు ప్రబంధముల్ మీటు కులంబు
 చెలువొంద వాయించి చెంత నున్నట్టి
 వెండి వొక్కతెలిల్చి వీణియ యిచ్చి
 చొక్కబంగరుజీనిసురలు చేఱువాని
 యొక్క తొయ్యలి యొయ్యనొయ్యన విసర
 వీణాప్రసంగంబు మేఱు మధున
 వేణులు గొనియాడి విమచుపు వేళ 49-138 పం. 4 ఆ.

వలచరిత్రమునందు వైషధములోని వర్ణనల తోపాటు సాంత్యన, విలాస, అరణ్య,
 తటాకాది వర్ణనలు కలవు. కరణముల లెక్కలు పనుకాలికనమాచారము.

“మును పిన్న బండారమున మన్న రొక్క
 మును పెద్ద బండారమున మన్నదియుఁ
 గూడంగఁ బండ్రిండు కోట్ల నిర్వదియు
 నేడు లక్షలు పదియేనువే లిందు
 నీ నడుమవె యొక యేటిలోనైన
 రానధర్మముల కంతయు వొక్క కోటి
 యీవల వొక యేటి కెల్ల నగరి ను
 వోనర్చి రావ్యమును పరిగాఁ జాడ
 నక్కడ యెమబదియాలు లక్షలును
 చొక్కబంగారంపు సొమ్ములు గాక
 జారంబు పెచ్చంబుఁ జాడంగ వొక్క
 ధైరుకోటులు పదియాలు లక్షలును
 పదియేనువేలు వెప్పటి కీట మీద
 విదియును బోయిన నెట్లుండు వొక్క 247-260 పం. 6 ఆ.

రామాయణము : ఇది రామాంకితము. దైవాంకితము. ఇందు
 అశ్వాసాంతగద్యమే యమువాత వాయుకువికి “కర్ణాటరాజపూజనీయధౌరంధర్య” అను
 విశేషము కలదు. కర్ణాటరాజున విజయనగరరాజు. అతనికి పూజనీయులైన వారిలో
 ధురంధరుడగుటకు కారణము తోపూరు యుద్ధము. అది 1616వ సంవత్సరమునందు
 జరిగివది*. కాబట్టి రామాయణము రచనాకాలము 1620 ప్రాంతము కావచ్చును.

అశ్వాసాంతగద్యమే “యమువాతవాయుకుప్రణీతంబైన శ్రీమద్రామాయణమున”
 అని కలదు. అయినను యమువాతవాయుకుడు రచించిన రామాయణమగుటవలన

రఘునాథరామాయణముని ముద్రితము. బాలకాండలోని శ్వేతద్వీపవర్ణనపర్యంతము మాత్రమే లభించినది. లభించినంతవఱకు వాల్మీకిరామాయణమునకు ఛాయానువాదము కాదు. స్వతంత్రరచనము. నిషాదుని వర్ణనము (105వ. 1ఆ.) స్వభావోక్తి సుభగము. క్రౌంచమిథునశృంగారము తిర్యగ్గతమగుటవలన రసాభాసమైనను రసభాసమానము.

“ఒక్క మహాబళానయినొక్కట వేడుక గూడియుండి యొం
డొక్కటి తెక్క విప్పుకొని యొప్పుగఁ గప్పుచు నొయ్యఁ బల్కుచు
మ్మక్కుల మేను గీటుచును మోమును మోమును జేర్చి మిక్కిలి
వృక్కువ మండఁ గ్రౌంచమిథునంబుఁ గనుంగొని సంభ్రమంబునన్.”

107 ప. 1 ఆ.

ప్రసిద్ధమైన “మా నిషాద” శ్లోకము బహుర్థములు భాసిల్లునది. ఆ శ్లోకమునకు తెనుగుసేత:

“ఒక్కట! నిషాద! రతిచే
మిక్కిలిఁ దమి నెనయు క్రౌంచమిథునములో నీ
వాక్కుటఁ బడనైతి నీ
కెక్కడ నిలుకడ పుట్టి దిఁక నెవ్వఁటికిన్.” 115 ప. 1 ఆ.

ఇందు బహుర్థములు భాసిల్లును. అందుకు భరద్వాజాడు ఏకసంధన గ్రహించినట్లు “మానిషాద” శ్లోకమునే ఉట్టంకించెను. (117వచ. 1ఆ.) అది శ్లోకమని భరద్వాజాడే భావించినట్లు, ఆతని పతీర్థులు ఆమోదించినట్లు అన్యథాకల్పనము కావించెను. (118-124 ప. 1ఆ.)

అయోధ్యాపురవర్ణనము ముదీర్ఘము. ముప్పది మూడు వద్యములు కలవు. (3-36ప. 2ఆ.) అందు తంజాపూరు అంతర్గతము.

“వేదండంబుల పాప్తకాండముల తీసిం బొల్పు బల్లంబులం
బ్రోది పీఠెడు రాజవంపు వరి గుంపు ల్పిండి యొక్కలముం
గదారంబులఁ బండి తట్టారగి పీక్షింపంగ వానందహా
వాదేశంబున నేకదేశమును జేయంజాల దే దేశమున్. 5.

కీరము ల్మక్కుల గీట నిర్వక జాణు
చెలువంపు రసదాళి చెలుకుఁబాలుఁ
జెంత వంతటఁ బండి చిదివిన ముంతమా
మిడిపండ్ల రసములోఁ బండి పొరలుచు
మఱుతలు గొఱకంగ వొండొండఁ దిరిగెడు
వారికెడంపు బొండ్లముల పీటఁ
గలవి చేరువ యేటి కాలువలను గూడి
ములు రాజవృక్షేరి వల దిరుగుచుఁ

దరులఁ బొదరులఁ బరువంపు విరుల వడియు
కమ్మదేవెలు సైగమ్మి గమ్మనంగ
వమదివంబునుఁ బ్రవహించు వన్నియెడల
నేమి చెప్పంగవచ్చు నా భూమి మహిమ." 6.

xxx xxx xxx

పుష్పమంజరు లిప్పపువ్వు రాజనములు
కస్తూరి విగరాలు గంధపరులు
గంగాజలంబులు బంగారు తీగియ
లేమంగుదంతముల్ దీనసరులు
సప్తవంకెలు ముత్తైవరులు ప్రాసంగులు
రాయమెచ్చులు నీశ్వరప్రియములు
వయములు రామబాణములు పీతాబోగ
ములు బాలకేసరుల్ మోసనములు
కఠియమేమలు సప్తబక్కుండ (?) మఱియుఁ
గలుగు రావ్యంబులెల్ల ముక్కాఱుఁ బండి
నిండి యెల్లెడఁ జాచిన వెగడుచుండు
క్లామముమ పేరు నెఱుంగ రా భూమిప్రజలు. 11.

కప్పురబోగి వంటకముఁ గమ్మగ నేవడియ మృజించి మే.
ల్దప్పటు లట్లు మూర గల తోరపుఁబచ్చడము ల్పొంగగఱా
గొప్పకదాని సైడి జిగి గుత్తపుటుంగరము ల్కారంబులం

(ద్రిప్పును రచ్చ పేయుదురు రెడ్డిదొర ల్లిమి హెచ్చ వచ్చటన్" 12. ప. 2 ఆ.

ఇందలి రాజనంపు వరిగుంపులు, రసదాళి చెఱుకు, ముంతనూమిడివండ్లు,
వారికిడంపు బొండ్లములు, పుష్పమంజరులు మొదలైన ప్రహేళికములు, కప్పురబోగివంట
కములు తంజావూరు ప్రాంతమునుండి కోనలదేశమునకు తరలించినవి. రెడ్డిదొరలును
తంజావూరు ప్రాంతమునుండి కోనలదేశమునకు వలసపోయిరి. ఇంకను వెలవెలందులు
(20వ. 2ఆ.) "కాముకేళి వేడుకలఁ జెందువారు" (36వ. 2ఆ.) అయోధ్యానగరవీటికి
ఆరుదించినవారే!

దశరథుని మంత్రులు నీతినిష్ఠాతమతులని రఘునాథనాయకుని విద్వేశము.

"కలనైన నవృతంబు వలుకంగ నేరరు
వేర్తురు పత్యంబు విలువఁ బలుకఁ
బరధనంబుల కానవడ రెట్టి పట్టుల
వాస పేయుదురు పుణ్యములకైన
వెఱవ రెంత కడింది వీరారులకునైన
వెఱుతురు దురితంపుఁ దెఱగులకును
గుటిల చిత్తులఁ జేర్చుకొన రేమతీయు నకు

టిలచిత్తులనె చేర్చడంఁతు రెందు
నధిపు మాటలు మీఱక యర్థములను
గోశగృహముల నిండంగఁ గ్రుమ్మరింతు
రమ్మహామంత్రి లఖిలజాప్రావలోక
జాతపరిపాకపీఠినిస్థాతమతులు." 44 ప. 2 ఆ.

ఇది భంగ్యంతరముగ రఘునాథనాయకుని మంత్రిలకు హితోపదేశము.
అంతేకాదు ఎవరి మంత్రిలకైన, ఎప్పటి మంత్రిలకైన మార్గదర్శకము.

దశరథుడు పుత్రసంతానము లేమికి విచారించుట పాత్రోచితముగ అనగా
రాజోచితముగ కలదు.

"బాలకు పాలకుబీలలం
బాలకుఁ బాలకును మణిమయంబగు గిన్నెం
గేలఁగని దాది వెంటనె
బాళిం దిరుగంగఁ జాచు ఫల మబ్బునోకో. 50.
రంగు మెఱుంగుల బంగరు
ముంగిట మంగుటము లాది ముద్దుగులుకు లీ
లం గలకల వచ్చుచు మెలఁ
గం గొమరుని జాచు కౌతుకము గలుగునోకో. 51.

కలుగునోకో చకోరహితుఁ గన్గొని తెమ్మని పోరు పెట్ట దా
దులు గికురించి యద్దమునఁ దోచిన చందురుఁ జాప రెండు చే
తులఁ గొనినట్టి పంతుసముతోఁ దన చేతికిఁ జొక్కి వంచు న
గ్గలికఁ జెలంగు బాలకుని గమ్మలఁ జాడగఁ గల్గు భాగ్యముల్. 52 ప. 2 ఆ.

దశరథుడు పుత్రప్రసక్తను మంత్రిలకు తెలుపుట కూడ సముచితముగ కలదు.

"మేతుల మను ముద్దుఁబాలుకులు
త్రుతులకుఁ జవియైన యట్లు చూడగఁ జవిగా
వితరులు వేడుక వెంటే
చతురతఁజైఁ బలుక వంత చవి భువిఁ గలదే. 55.
ముద్దు వగుమోము నందపు
బొద్దు మెఱుంగు మేనుఁ జిన్ని బొజ్జయు వెంటేఁ
త్రొద్దులు బరపిడి జిలిబిలి
మెద్దులు గల బాలకులను జాడ వ్వలదా.
చప్పటులు చఱచి యిటు మా
యప్పలు రమ్మమఱుఁ బిలువ వలకలు మదుటం
గప్పగ వందెలు మొరయంగఁ
దప్పటడుగు లిడుచు వచ్చు తనయుడు వలదా." 57 ప. 2 ఆ.

మమంత్రిడు దశరథునికి సప్తిరముగా వినిపించిన ఋష్యశృంగచరిత్రము

మాట పదునాలుగు పద్యగద్యములందు కలదు. (76-189 వచ. 2 ఆ) అందొక ప్రమాదమును కలదు. ఋష్యశృంగుడు "స్త్రీపురుషవివేకము" లేనివాడు. కారణము స్త్రీలను చూడక పోవుటయే. అట్టిది ఋష్యశృంగుని ఆశ్రమమునందే స్త్రీలు ఉన్నట్లు కలదు.

"నకనకః గౌమరు బిళికః

సికతాకలశములః జలువ చెలువొందగః ||

ట్లకు నీళ్లు వోయు మునిక

వ్యకల ప్రభావము గంటె నలివదళాక్షి." 138 ప. 2 ఆ.

మునికవ్యకల ప్రభావము ఋష్యశృంగునికి స్త్రీపురుషవివేకము కలిగించునది. ఇది కాళిదాసు అభిజ్ఞానశాకుంతలము ప్రభావము వలని ప్రమాదము. ఋష్యశృంగుని కథకు రంజకము కాదు. భంజకము. "ప్రమాదో దీనుతా మపి".

ఆశ్రమవర్ణనము చర్చితచర్చణమైనను మనోజ్ఞము.

"ముది తాపసుల చేతి యుదకుండికలు తొండ

ములఁ దెచ్చు గజపోతములను గంటె

వలచుట్టికొనుచు వివ్వరియెందుగులకుఁ గా

నలియుండు జింకపిల్లలను గంటె

వృక్షంబు కొమ్మల న్రేలెడు జనుమాలి

కలు మౌనులకు నిచ్చు కప్పులఁ గంటె

రువ్వెచ్చు మునికుమారుల వేదపాఠంబు

లకుఁ దప్ప దిద్దు శారికలఁ గంటె

వోమవేళ లెఱుంగుచుఁ దామె వచ్చి

కుండ లటువెట్టు విండఁ బొల్లరిసి పుగిడి

పాలములకుఁ బోవు గోగణంబులను గంటె

యిందు మహిమంబు లేమన విందువదన." 141 ప. 2 ఆ.

వేళ్లను చూచిన ఋష్యశృంగుని భావములు పోషనకములు. ఒక మచ్చుతమక

"కులుకు గుబ్బితల చూపులు గల్గెవిరు లంచు

దేవతార్చనకుఁగాఁ దివియఁ బాసు

మగున లందుకు నవ్వ నగవ్వవెల్లెలలోన

విమవాడ జలమంచు ముమంగఁ బోవు

వలదని కేల్పాచు వారి పచ్చల కడి

యాల విగ్గులు దర్ప లమచు దాయు

నది గవి తెచ్చ వేయక చూచు కొమ్మల

వనిమినులవి మ్రొక్కు నగ్గలించు

వపుడు తన కొమ్ము కను దాకు వంచు వెంచి

వెనుక్కి పోవ వారలఁ గనుచుఁ జేరి

యకట వా మీద దయలేదె యనుచుఁ బలుకు
వొర యీ రీతి నమ్ముగ్గుపారికాంక్షి." 158 ప. 2 ఆ.

ఋష్యశృంగుడు దశరథుని మందరమునందు వసించినపుడు వసంతము వచ్చినది. (21-23 ప. 3ఆ.) వసంతకాలమునందు వనభోజనములు కలవు.

"కలకంఠకలకలక్రమసమగ్రములైన
జొంపంపుఁ గ్రొమ్మాని గుంపులందు
భ్రమరయుంకారపంభ్రమరంజితములైన
గొజ్జంగి పాదరిండ్ల పజ్జలందు
మధువర్షికుసుమపంపత్సంభృతములైన
వకుళభూరుపాముల వాడలందుఁ
బవనధూతపరాగభరితతీరములైన
తెలిదమ్మి కొలకుల కెలడు లందు
వేడ్క వనభోజనములు గావించి రపుడు
మావిపండ్ల రపంబుతోఁ బూవుఁదేవె
దొప్పలను వించికొనుచు సొంపొప్పుచుండ
వంగవలుఁ దారు బమలు వవాంగణముల." 24ప. 3ఆ.

వనభోజనములు శరత్కాలమునందు వ్యవహారప్రసిద్ధము. మఱి వసంతకాలము నందలి వనభోజనముల వ్యవహారము స్థానికవిశేషము, సమకాలికసమాచారమును అగును.

దశరథుని అశ్వమేధయాగము విధుక్ష్మముగ వివరముగ కలదు." శాంతిక విధులు శాస్త్రము దప్పకుండంగ వర్తిల్లఁ జేయుఁ"డని దశరథుని ఆవతి. (40ప. 3ఆ.) అందు బ్రాహ్మణుల ప్రతిదివన్నడసోపేతభోజనములును కలవు. (64-70ప. 3ఆ.) అందు ఒక అంశము:

"అయ్యల కిచట గంగామృతంబులు దెండు
వేడి యన్నములు వేగేగ విడుడు
వడ్డింపుఁ డీ బంతి విడ్డెన కుడుములు
వేయి దొప్పల విండఁ బోయుఁ డిందుఁ
గూర అన్నియు మాటుగొంచు రం డందఱుఁ
దియ్యవారులు పారె దెండు చాల
మట్టిగ పడెదము బృణ్ణిమ లడుగుండు
కుప్పరింపుడు చాయ వప్పులెల్లఁ
గ్రుమ్మరింపుఁ డిచ్చోటులఁ దిమ్మనంబు
లనెడు పల్కలై యుజ్జళారాంతరమునఁ
గూడి వినవయ్యె మంతానకుధరమృతిత
బలవిధాపవివాదంబు వరజే వపుడు." 66 ప. 3 ఆ.

ఇందలి నేడియప్పములు, ఇడ్డెవకుడుములు, వేతిదొప్పలు, తియ్యవారులు, మజ్జిగ పడెదములు, భజ్జిమలు, చాయవప్పులు, తిమ్మవములు తెలుగు భోజనమును తెలుపును. అంతేకాదు. రఘునాథనాయకునికి “విరతావారితాన్నసత్రసంతోషితపంచాశత్పవాస్ర భూమర” అను విశేషము ఆశ్వాసాంతగద్యము కలదు. అందుకిది నిదర్శనము.

అశ్వమేధయాగము శాస్త్రోక్తముగ జరిగినను, అందు వేళ్ళల నాట్యము కలదు.

“పరిగ చిత్రపుగుట్ట పరిలేని ముత్యాల
బవిరి చౌకట్టులు పరిడవిల్ల
గుఱుచ గేదంగితేకుల యల్లికల మించు
బడలు పిఱుందుల బెడగు చూచ
జిగి పైడియంచుల వగల చందురకాచి
వెతికకాసెల నిగవిగలు నిగుడ
వభివయంబుల వేర్పులరించు కంకణ
కలితహస్తముల పింగార మమర
మనతరమ్మదంగదిరిమిద్దమలు పెలగ
వంతకోపులు మెఱయంగ వేళ్ళలపుడు
నాట్య మొనరించి రమ్మహేనాథమౌళి
యాగశాలాంతరద్వారభాగములను.” 71 ప. 3 ఆ.

ఇది దళితుని యాగశాలాంతరద్వారభాగములందలి వేళ్ళల నాట్యము కాదు. రఘునాథనాయకుని ఇందిరానుందిరద్వారభాగములందలి వేళ్ళల నాట్యమే.

దళితుడు పుత్రకామేష్ఠి పేయునెడ, దేవతలు బ్రహ్మను పురస్కరించుకొని, పిష్టపందర్శనార్థము శ్రేతద్వీపమునకు బయలుదేరుదురు. శ్రేతద్వీపవర్ణనము సుదీర్ఘము. ఇరువదియొక్క పద్యములందు కలదు. (6-26వ. 4ఆ.) అవియెల్ల ఉత్పేక్షావల్లరులు. అందు కొన్ని :

“ప్రతిమానచంద్రవిర్మితి కల్పి యుంచిన
కారణద్రవ్యపంపం బనంగ
గాలివెంబడి నొక కడఁ జేరు హరిమంప
నిర్ముక్తకంచుకవినయ మనగ
వల్లగహతు నానమైవట్లు వారికి ని
నానమైవ పితృజ్ఞాన మనంగ
వక్షయచంద్రు నిమ్మని వారినిరి వేడ
వచ్చిన కైరవవార మనగ
పంబరంబువ కెగివ యున్నది మ్రొంగు
వకట రానాంగ్రహం బన నాత్మగలగి
బవకుండల పింధురాజ వక్కునవె యున్న
విధువి బింబం బనగ మించు వెల్లది.” 14.

పేరుసాపలు గుమిగూడి వింగి కెగయ
 వీచికారణావుల గట్టి పెడిచినట్టి
 కాగితపు గాలిపటము విచ్చించలీల
 మన్నదో యనం దెలిదీచి చెన్ను మీఱు." 19.
 "ఏల నే మండ గొల్లల యిండ్లు పాచ్చి
 పెన్నదొంగిల పి విద్య విడువు మమచు
 వారిపిది యల్లునికి వాక వంక నైనె
 దివ్వుగా పెన్నలనఁ దెల్లదీచి మెఱయు." 21 వ. 4 అ.

వాల్మీకిచరిత్రము : ఇది కూడ రామాంకితము. ఇందు
 రామాయణములోని ఆశ్వాసాంతగద్యయే కలదు. ఇతోధికవిశేషము లేదు.
 అవతారికయందు రామాయణము ప్రపక్తమగుట వలన (21వ. 1అ.) వాల్మీకిచరిత్రము
 తదనంతరకాలికమగుట తథ్యము. కాబట్టి వాల్మీకిచరిత్రము రచనాకాలము 1625
 ప్రాంతము కావచ్చును.

వాల్మీకిచరిత్రము మూడాశ్వాసముల కావ్యము. కథారాగము సుమారు ఆయిదు
 వందల (498) పద్యగద్యములందు కలదు. అందు వాల్మీకి వృత్తాంతము పరిగా
 తొంది పద్యగద్యములందే కలదు. (91-151వ. 2అ; 2-10, 146-167వ. 3అ.)
 బదరీనవనమాచారము (31-40వ. 1అ.) వారదాగమనము (41-51వ. 1అ.)
 కథాప్రారంభము (52-60వ. 1అ.) క్షీరాబ్ధివర్ణనము (61-67వ. 1అ.) శ్రేతద్వీపవర్ణనము
 (68-71వ. 1అ.) నైకుంఠపురవర్ణనము (72-76వ. 1అ.) వస్తర్దుల నైకుంఠపురాగమనము
 (77-89వ. 1అ.) వస్తర్దుల తీర్థయాత్రలు (90-119వ. 1అ; 3-70, 86-90వ. 2అ.)
 రంభోర్వశులప్రమేయము (11-102, 120-145వ. 3అ.) గ్రీష్మర్తువర్ణనము (71-85వ.
 2అ.) సూర్యాస్తమయ, సూర్యోదయ వర్ణనము (103-110వ. 3అ.) వసంతర్తువర్ణనము
 (115-116వ. 3అ.) వనవిహారవర్ణనము (117-119వ. 3అ.) మొదలైనవి కావ్యవిస్తరములు.

రామాయణములోని పూర్వోదాహృతమైన ఆశ్రమవర్ణనమును అనుసరించిన
 పద్యములు బదరీనవనవర్ణనమువందు కలవు.

"గజము యటజాంగణంబులఁ గరములఁ గొని
 దినము విహరియెమ్మలు దెచ్చి నైవ
 నవి క్షులు గోళ్ల వారిని బియ్యంబు పేయు
 ముమల పావిరపు వేళకు నమవు గాగ. 37.
 గంభీరప్రాదములలో
 వంభస్సులు ముంచి యిచ్చు పాస్తంబులనే
 గుంట్రిందములు మునికుల
 కుంట్రిమన లోనగు నెమకకుండల విండన్." 38 వ. 1అ.

రామాయణములోని శ్రేతద్వీపవర్ణనమును స్ఫురించుచేయు శ్రేతద్వీపవర్ణనము కలదు.

“జ్వల వైర్వానలశిఖలం
గలశవయోరాశి గ్రాగంగా నట నడుమం
వలముగఁ గట్టిన పీఠగడ
వలఁ దెల్లసి దీపి తీపిఁ జరలుచునుండున్.” 69 ప. 1 ఆ.

పక్షపల తీర్థయాత్రలు తామ్రపర్ణితటము, ధనుష్కోటి, మధుర, శ్రీరంగము, తంజావూరు, చంపకవనము (దక్షిణద్వారక), కమలాపురము, కుంభకోణము, శ్రీముష్ణము (చిదంబరము), తిరువతి, అపోబలము, శ్రీతైలము, కాశీక్షేత్రములందు సాగినవి. క్షేత్రవర్ణనములు స్థానికప్రకృతి చిత్రణములు. అందు,

“చి వీట నిరవొందు నిందుకేళుఁ డెప్పు
బృహదీశ్వరుండను పెంపుఁ గాంచి
యే పట్టణమునకు నేలికయౌ నృసిం
హస్వామి జనకామితార్థభూమి
యే ప్రోలి కెలన నింపెనలారు నీలమే
మణ్యముఁ డిందిరాకాముకుండు
నే నగరమున నిర్మేతుకదయఁ బ్రోచు
నతకల్పవల్లి యానందవల్లి
యేచట విలసిల్లుఁ దగ మందరేశ్వరుండు
ప్రాంతకాంతకవేరకన్యాంబుధన్య
వివిధనన్యప్రశస్తిపై వెలయుచుండు
నట్టి తంజాపురంబున కరిగి వేడ్క.” 35 ప. 2 ఆ.

అను తంజావూరు వర్ణనము సముచితము. కాని వస్తర్వులు,

“అందలి పౌధయూధముల యందము వచ్చటి కేలికావనీ
బృందము చంద మా కెలన బింకపుఁ జాపుల కోపు లించఁగా
నిందుముఖల్ నటించు నగలెల్లఁ గమంగొని పొంగి యారె పా
రందరపట్టణంబె యదిరా మది రాజిలె నంచు వెంచుచున్.” 36 ప 2 ఆ

అను వర్ణనము అనుచితము. తిరుపతిక్షేత్రమునందలి వేంకటేశ్వరుని వర్ణనము, (54ప. 2ఆ.) శ్రీతైలక్షేత్రమునందలి భ్రమరాంబికావర్ణనము, (63ప. 2ఆ.) కాశీక్షేత్ర వర్ణనము (70ప. 2ఆ.) శ్రీరంగక్షేత్రములోని రంగనాథుని వర్ణనము (26ప. 2ఆ.) శ్రీనాథుని క్షేత్రవర్ణనములకు శిష్యప్రాయములు.

వార్మికి పుల్లారతమునందు బోయవల్లె వర్ణనము వహజత్వ ముట్టివడువది.

“తేరణంబులుగ వీధుల నారగట్టిన
యుప్పుగండలకు నొండొండ దిరుగు
పులుగుల తెక్కుగాడ్పులఁ జాల వెగెరెడు
వనరంపుఁ బోలకంపు మునురుకొవఁగఁ
బసవట్టి నలుగడఁ బలచివ మెక్కుమల

వచ్చితోల్లను బండ్లఁ గ్రుచ్చి పెఱుకు
బలు జాగిలంబుల బోబోరవంబులఁ
గొంకి వంకములోన ఘుర్వరించి
వరువు లిడు మారబండుల ముఱికి గవులు
చేడు తట్టల గదురుతోఁ బెనసి చుట్టఁ
గూత పెట్టిన జనుల వాకొలువజేయ
భయము గొల్పెడు నొక బోయవల్లెఁ గాంచి." 91 ప. 2 ఆ.
బోయవాడు పవర్దులను బాధించిన తీరు దయనీయము.

"జడలు వట్టి కుదించి మెడలపై మోచేత
గుప్పు గుప్పువ పారి గుమికి గుమికి
కక్షపాలలు చించి రక్ష కేలను ముంచి
జడియంగ మొగములఁ జల్లి చల్లి
పలిలంబు గళగళ తలల మీఁదటఁ బోసి
బుజ్జికాయల నెత్తి పాడిచి పాడిచి
కడవసంబులు రెమ్మి పెడమర్లగాఁ జాట్టి
గూమనో వడివీపులొట్టి కొట్టి
యిట్లు బాధించి శోధించి యెందు నొక్క
వచ్చునైకంబు గావ క వచ్చిబోయ
వేటి తెరవాటు వప లేక దాటిపోయె
వనుచు మె వారి ఏమనాని యవలి కేలి" 102 ప. 2 ఆ.

"యునురుమరటంచుఁ గలఁగూచున్న" పవర్దులు అమవయించి అడిగిన ప్రశ్నమిది:

"ఓరోరి వీవు చేపిన
గోరపుఝాపములు వీవు కొడుకులు నాలుం
జేరఁబడి పంచుకొందురో
వారికిఁ బనిలేక వీక వచ్చునా చెప్పుమా." 110 ప. 2 ఆ.

అలు బిడ్డలను అడిగి వచ్చునని బోయవాడు కొంపకు పోవునరికి, అతని భార్య ఉన్న తీరు మఱల పహితత్వ ముట్టెవడువది.

"కుదురుగ జంగ పాచి చమగుచ్చలు మీటుగఁ బాటుటాకుఁబ
య్యెద పాదలంగ వెన్నుదు రొకింత చెమర్చుగ మేనకాళి నే
ర్పు దొరలఁ బాడి చందవపు తోలువ వేమఁగు కొమ్ము రోడటన్
బ్రిదిలేడు కొన్నతో వెదురుబియ్యము గుప్పు నిజానీయాంగవన్. 115 ప. 2 ఆ.

ఇందు కష్టతోలు కాక మంచిగంధపు తోలు, కష్టరోకలి కాక ఏనుగుదంతపు రోకలి కలవు. అవి బోయలకు మాత్రమే అతిపాహువ్యములు," మరయే భిల్లపురంద్రుడి చందవతరుకాండ మిందవం కురుతే" అని ప్రసిద్ధము.

బోయవాడు అడిగిన ప్రశ్నకు అతని భార్య ఇచ్చిన సమాధానమిది:

“అవ విని యచ్చెలి వగుచు

వ్విను నాయక తలద నాకు వీదగు పాపం

బువకుఁ బనిలేదు నీ ప్రా

పువ వెంతయుఁ గుడిచి కట్టి పానఁగుట కష్టమ్. 119.

తవులగువారి కెవరి కతంబున సాక్షిద వప్పు దీసి తె

త్తువొ కొనితెత్తువో తెరుపు దోచుచు తెత్తువొ జాదమాడి

త్తువొ చని తెత్తువో యదియు దోపమొ పుష్పైమొ నాకు నేటి కా

తవతవ నీవు దెచ్చినవి దాచక వండఁగఁ బాడి నిచ్చలున్.” 120 ప. 2 అ.

అలి సమాధానము వివగానే బోయవాని మనస్సు చివుక్కుమన్నది. కొడుకులను పిలిచి అడిగిన వారి సమాధానమును అదేయైనది. బోయవాడు ఆశ్చర్యము కలిగి, ఆలోచనలో పడి, పంపారమును రోసి, భవబంధములు కోసి, సప్తర్షుల కడకు పోయి “ఆజవంజవభంజవప్యతంత్రంబగు నొక్క మంత్రంబు నా కుపదేశింపుఁ డనుచు సంతసంబువం బునపునఃప్రణామంబు లొచరించును. “వాచంయము లవ్యనేచరుని సమీచినదీవాతుర్యంబునకు నాశ్చర్యంబు నొందుచు”. రామమంత్రమును ప్రతి లోమముగా ఉపదేశింతురు.

“కిరాత! రా తలంపు హత్తి కేవలంబు భక్తిమై

మరా మరా యటంచుఁ బల్కు మా యమగ్రహంబునన్

బరాకు రాదటంచు రామమంత్ర మిచ్చి యంతటన్

దరాదరాదిభూవిభూతిదర్శనాభిలాషులై.” 125 ప. 2 అ.

విక్రమమింతురు. బోయవాడు “నకలవ్యాసంగంబులను మాని” మంత్రసారాయణమగ్నమవమ్మడగును. సహవ్యాధులెల్ల “మహావ్యాధులుం బోలె” బాధించినను వరకు గొనడు.

“తండ్రి రాముడు జవకజ తల్లి యెల్ల

బంధులును నాకు నా స్వామిభక్తు లెవ్వ

నింతవాడను నా కెందు నెదురు గలదె?

నకలజవముల నేలుదు మకిరముగను” 146 ప. 2 అ.

అని విటుగనాడి, అందఱిని విడనాడి, “అంతర్థవతరబోధావధాన రంజితుడగుచు” మోమ లిచ్చిన జవమాల చేపట్టి జవము పేయును. క్రమముగ తపము పేయును.

“బాలుని లీంన్ మత్తుని

సొలిక వితరంబు బుద్ధిఁ బొడమక యతఁడు

ద్యేలాత్మానందస్థిర

శీలుండై మోరతుము పేయుచునుండెన్.” లె ప. 3 అ.

ఇది “బాలోపమత్త పీఠాచవత్” అను అవధూత లక్షణము. బోయవానికి

తపోభంగము సేయుటకు ఇంద్రుడు రంభోర్వశులను నియోగించును. వారెంత వాట్యము పేసినను, మఱింత వీణావాదనము పల్లినను బోయవానికి తపోభంగము కాదు. రంభోర్వశులు తిరోగమింతురు. బోయవాని తపస్సు పురోగమించును. సప్తర్షులు మఱల వత్తురు. అచటి ప్రశాంతప్రకృతిని పరికించి “శాంతిమంతుఁ డెవ్వఁడో యొక్క యోగి యీ యెడ వసించి తపము పల్పెడుఁ గాఁబోలు”నని, “బోయవాఁ డెక్కడఁ బోయెనో యిపుడన” అకాశవాణి “ఈ వల్మీకంబున నదే శ్రీవల్లభు భక్తునులభు సీతారమణున్ భావించుచునున్నాడనఁగా వారల రాక యెఱిగి గ్రక్కున నతఁడున్”

“ఆ వల్మీకముఁ జించుకొంచు మదయాహార్యాంతరాశంబునం
రావిర్భావము నొందు బాస్కరుని ఛాయన్ శోణశోణప్రభా
వ్యావర్త్యైరణంబులో యన జటావ్రాతంబు శోభిల్లగా
మేగన్ జనుడెంచి యమ్మునుల సేపించెన్ బ్రియం బించగన్” 155 ప. 3 ఆ.

సప్తర్షులు సంతసించి జగదొంగ మహాతపస్వి అగుటకు హేతువు “శ్రీజానిస్మరణ మహిమ” అని (158ప. 3ఆ.) పుణ్యతీర్థములైన, వేదోక్తవిధులైన, నానాదానములైన మహావ్రతములైన రామనామమునకు సరిరావని తీర్మానింతురు. (159ప. 3ఆ.) బదరీవనమునందు శౌనకాదిమహామునులు నారదుని చెప్పుచున్నది “శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ”యే (47ప. 1ఆ.) నారదుని ఆదేశమున పర్వతుడు చెప్పిన (60వచ. 1ఆ.) శ్రీవిష్ణుస్మరణకథ వాల్మీకిచరిత్రము. బోయవాడు “వల్మీకంబునం బుట్టు కతన వాల్మీకి యను నానుధేయంబు వహించెను.” (160వచ. 3ఆ.) అనంతరము “భక్తివిశేషంబున నిరంతరజప శీలుండై”న వాల్మీకి “చిత్రకుద్దికి నలరి రామభద్రుండు సాక్షాత్కరించును. (161-162 ప. 3ఆ.) వాల్మీకి స్తుతించును. (164-166ప. 3ఆ.) “రామచంద్రుండు నిర్ణిద్రతాత్పర్యం బున నమ్మునివర్యుని మస్తకంబున హస్తసంస్పర్శనంబు గావించి యో మునితిలక! నీ భక్తికి మెచ్చితి. మచ్చరితంబు కావ్యంబుగా నొనరింపు” మని యానతిచ్చి అంతర్ధాన మగును. (167వచ. 3ఆ.) ఇది వాల్మీకివృత్తాంతము. ప్రధానేతివృత్తము.

రంభోర్వశుల ప్రమేయమునందు రంభోర్వశుల సంవాదము కలదు. ఇంద్రుడు రంభకు ఇచ్చిన బిరుదు ఊర్వశికి ఈర్ష్య కలిగించును. రంభను అధిక్షేపించును. ఇంద్రుని సన్నిధిని ఇద్దఱు వాదులాడుదురు. రంభ వాట్యశాస్త్రపాండిత్యమును ప్రదర్శించును. (54,55ప. 3ఆ.) ఊర్వశి కూడ వాట్యశాస్త్రపాండిత్యమును ప్రదర్శించును. (58ప. 3ఆ.) రంభ మఱల వాట్యశాస్త్రపాండిత్యమును, వంగీతశాస్త్రపాండిత్యమును ప్రదర్శించును. (63-66,69ప. 3ఆ.) ఇంద్రుడు బోయవానికి తపోభంగము చేసిన ఇద్దఱి నిపుణత్వములు తెలియునని,

“ఇద్దఱులలోపల వెచ్చతె

దద్దఱింక యతని ధైర్యధనముఁ గొనెడు నా

ముద్దియకే యీ బిరుదుల

పద్దులు దగు విధి విఠంబు భామిమలాదా” 75 ప. 1 ఆ.

అని బోయవానికి తపోభంగము సేయుటకు ఇద్దఱిని నియోగించును. ఇది తన్నిమిత్రము. ఇందు రంభోర్వకులు ప్రదర్శించిన వాట్య, సంగీతకాస్త్రపాండిత్యములు భరతసుధ, సంగీతసుధ రచించిన రఘునాథనాయకుని వాట్య, సంగీతకాస్త్రపాండిత్య ప్రదర్శనమే. రంభోర్వశీసంవాదము అనుషంగికేతివృత్తము.

శృంగారసావిత్రి : ఇది 'సావిత్రికల్యాణము' అని గ్రంథపట్టికయందు కలదు. 'శృంగారసావిత్రి' అని ముద్రితగ్రంథమునందు కలదు. రెండు గ్రంథనామములును తాళపత్ర గ్రంథమునందు లేవు. సావిత్రికల్యాణముతో కావ్యము పూర్తి కాలేదు. మేనకాశ్వపతుల, సావిత్రిపత్యవంతుల శృంగారము ప్రతి మించలేదు. మహాభారతములోని సావిత్రిపాశ్వాసము పద్యము మార్పు చేర్పుల కావ్యమునందు కలదు. కావున సావిత్రిచరిత్రము కావలయును.

కావ్యమునందు ఆవతారిక, అశ్వసాధ్యంతపద్యగద్యములు లేవు. అందువలన కాలము, కర్తృవిషయము తెలియుటకు అవకాశము లేదు. కాని ముద్రితగ్రంథమునందు 'సావిత్రిచరిత్ర నమాప్తము' అను ముగింపు వాక్యము తదుపరి,

“తంజావూరి రఘునాథుని
లంకెయొ యతఁడో వనోనిలాసము మొలయున్
రంజిల్ల బుధులు రచనా
మంజుమ సావిత్రిచరిత మహా రచియించెన్.”

అను పద్యము కలదు. ఇది శృంగారసావిత్రి రఘునాథనాయకుని కృతి అనుటకు రాచబాట వైచివది. కాని ఈ పద్యము తాళపత్రగ్రంథమునందు లేదు. కవియైన ప్రతివిలేఖకుడు రచించినది కావచ్చును. కాబట్టి నిర్ధారకసాధనము కాదు.

“శ్రీరఘునాథరాయమహాకవి రచియించిన రామాయణమందలి పద్యములు (ఋష్యశృంగతపోభంగఘట్టము పట్టున నున్నవి.) ఈ గ్రంథమునందును మండుటచే తత్కర్తయే యేతత్కర్తయగునని మే మూహించితిమి.”

అని పీఠికయందు కలదు. (పుట 8.) కాని రఘునాథరామాయణములోని ఏ పద్యములును శృంగారసావిత్రియందు లేవు. కాని రఘునాథనాయకుని వాల్మీకిచరిత్రము లోని ఒక పద్యము వంటి పద్యము శృంగారసావిత్రియందు కలదు.

“పంజెమట బార రోవతి
పంజెలు మాటికివి గాళ్ల బెనగోవఁ గడుపులో
గుంజెలు పెట్టగ నేలుపు
లంకెలఁ గూడంగఁ జని హాళాహాళి మొలయున్”. 85 ప. 3 ఆ. వా. చ.
“తానును దన చెలికత్తెలుఁ
బాసుకొని విహస మెక్కుయోవగ నిలు మో
మేనక యని కాళికముని

తో పరిగెన్ బొజ్జ గదల దోవతి వదలన్. పుటలు 8-9. శృం. సా.

వాల్మీకి చరిత్రమునందు సోమయాజుల “దోవతిపింజెలు మాటికిని గొల్ల బెనగొ” నుట, “కడుపులు గుంజెలు వె”ట్టుట వలె, విశ్వామిత్రుని “దోవతి వద”లుట, “బొజ్జ గద”లుట కలదు. ఇది వాల్మీకిచరిత్రమును రచించిన రఘునాథనాయకుడు శృంగారసావిత్రి రచించెననుటకు సాధకము. సావిత్రిసాఖ్యానమునందు సావిత్రి మామ ద్యుమత్యేనునికి విగతచక్షుఃప్రాప్తి, అపహృతరాజ్యప్రాప్తి; తండ్రి అశ్వపతికి శతపుత్రలాభము; భర్త సత్యవంతునికి జీవితలబ్ధి యముని వలన పడసినట్లు కలదు. సావిత్రిచరిత్రమునందు సావిత్రి మామ ద్యుమత్యేనునికి విగతచక్షుఃప్రాప్తి, అపహృత రాజ్యప్రాప్తి; తండ్రి అశ్వపతికి శతపుత్రలాభము యమునివలన, భర్త సత్యవంతునికి జీవితలబ్ధి విష్ణువు ప్రమేయము వలన యముని వలన పడసినట్లు కలదు. విష్ణువు ప్రమేయము సావిత్రిసాఖ్యానమునందు లేదు. సావిత్రిచరిత్రమునం దుండుటకు కారణము, కృతికర్త విష్ణుభక్తివిలసితు డగుట కావలయును. రఘునాథనాయకుడు విష్ణుభక్తి విలసితుడే. ఇది కూడ రఘునాథనాయకుడు శృంగారసావిత్రి రచించెననుటకు సాధకము.

రఘునాథనాయకుని తనయుడైన విజయరాఘవనాయకుని కృతులందు గాని, అస్థానకవిపండితుల కృతులందుగాని, అన్యత్ర గాని రఘునాథనాయకుడు సావిత్రి చరిత్రము రచించి నట్లు లేదు. ఇది బాధకము.

శృంగారసావిత్రికి ఆధారమైన సావిత్రికల్యాణము తాళపత్రగ్రంథమునందు ఆశ్వాసవిభాగము లేదు. శృంగారసావిత్రి రెండు ఆశ్వాసములుగ ముద్రితమైనది. కాని నాలు గాశ్వాసములు కలవు. ముద్రితగ్రంథములోని ప్రథమాశ్వాసమునకు ముందు అవతారిక, కథాప్రారంభము కల ఒక ఆశ్వాసము లభింపలేదు. అది ప్రథమాశ్వాసము. ఇది ద్వితీయా శ్వాసము. ముద్రితగ్రంథములోని ద్వితీయాశ్వాసము తృతీయాశ్వాసము. అందు గ్రంథసాతము తదుపరి, ఆశ్వాసారంభమునందలి “అవధరింపుము” అను పద్యము కలదు. (87పుట.) అంతవఱకు తృతీయాశ్వాసము. అది మొదలు చతుర్థాశ్వాసము. సత్యవంతుని పట్టాభిషేకముతో సావిత్రిచరిత్రము సమాప్తము. పంచమాశ్వాసము నిరవకాశము.

ద్వితీయాశ్వాసమునందు అశ్వపతి తపోభంగము, మేనకాశ్వపతుల శృంగారము, మఱల అశ్వపతి తపస్సు, సావిత్రి (సరస్వతి) సాక్షాత్కారము, పుత్రీవరప్రసాదము, సావిత్రి (అశ్వపతి తవయ) ఐవవము, విద్యాభ్యాసము కలవు. ఇందు అశ్వపతి తపోభంగమునకు పరిపిర్ది మేనకాశ్వపతుల శృంగారము మూత్రమే. మేనక విశ్వామిత్రుని తపోభంగమునకు వాట్యమాడినది. అశ్వపతి తపోభంగమునకు కట్టుకథ అల్లినది. అది తుంబురునితోడి తన వమాగమమును వహించలేని విశ్వామిత్రుని వేదింపు తప్పించుకొనుటకు, తుంబురుని ఉపదేశమున మేనక అశ్వపతి ఆశ్రమమునకు వచ్చుట.

మేనకను చూడగానే తపోభంగమైన అశ్వపతి,

“పాయని కొగిటన్ రవిక పక్కన విచ్చినఁ బన్నుదోయి కే
ల్దోయి గదించి చొక్కి యటు తోచక తూగిమ మోహవార్తి నా
చాయ మునుంగకుండైన వెనం దరిణేరు ముపాయ ముంచి సం
దీయని కుండ లానుకొన యీడుచు తేలుచున్న సోలికన్” పుట 32.

తృతీయాశ్వాసమునందు సావిత్రి వనవిహారము, నారదాగమనము, సత్యవంతుని పరిచయము, సావిత్రి విమకలిప్రేమ, విరహము, సత్యవంతుని విరహము, అశ్వపతి గృహమునకు నారదాగమనము, వివాహసంధానము, దేవరహస్యవివరణము, గ్రంథపాఠము కలవు. సత్యవంతునిగుఱించి నారదుడు సావిత్రికి తెలుపునెడ సంగీత విషయము, అశ్వపతికి తెలుపునెడ సాహిత్యవిషయము కలవు. అందు,

“అపుర, నా స్వామి కవిరాజ వపుడు వయ్య
బట్టబరుట రసస్థితుల్ వరగణేసి
మెఱుగు గల్గించగల మమల్ మీరె కారె
కాకయుండన నారదభ్యాతి గందె.” పుట 83.

అను పెద్దల ప్రశంస శ్లష్టము. స్పష్టము.

చతుర్థాశ్వాసమునందు సావిత్రిసత్యవంతుల ఆరణ్యాగమనము, సత్యవంతుని మరణము, యమాగమనము, సావిత్రి యమానుసరణము, యముడు సత్యవంతుని ప్రాణములు తీసికొని పోవుట, సావిత్రి సత్యలోకమున కేగుట, పరస్పరి వైకుంఠమున కేగి విష్ణువును ప్రార్థించుట, విష్ణుదూత వచ్చి విష్ణుభక్తుడైన సత్యవంతుని యముడు తోడ్కొని పోవుటను తెలుపుట, విష్ణువు సావిత్రికి ప్రత్యక్షమగుట, యముని మందలించుట, యముడు సత్యవంతుని ప్రాణము లిచ్చుట, పునర్జీవితముడైన సత్యవంతుడు, సావిత్రి గృహోమ్మఖులగుట మొదలైన విషయములు కలవు. ఇందు సత్యవంతుడు మరణించుటకు పూర్వము సావిత్రి సత్యవంతునితో,

“ఆ పైఁ జాచితె ప్రాణనాయక గణం బా పెంటియేనుంగుతోఁ
గామక్రీడకు బాటెడిం గలసి పింగం బుండుటల్ కానరే
దేమాన్ యన వేమి గాదు శుభం బెంతె దృఢారంభమై

యో మూలం గని సాంచియున్నదాది సిమాంబున్ భ్రూయం దమిన్” పుట 99

అమట వంకేతితార్థవిలసితము. ఇందు ఏమగులు సావిత్రిసత్యవంతులు. సింహము యముడు. శుభము విష్ణువు.

పునర్జీవితముడైన సత్యవంతుడు సావిత్రికి తెల్పిన స్పష్టవృత్తాంతమును వంకేతితార్థ విలసితమే.

“కలకంఠీ కల గంటి వే నొకటి యింకం దెల్పి రాలేదు వ
వ్పాలు గొక్కండు గ్రహింప వెంటుండ నే నెందేవి వేగంగ వ
వ్వల వేతోక్క వడంతి యొక్కరుని దే వాడా మృగంబున్ శరం
బుల వేయన్ విడిచింపకొంటి వది యేమో చూచినట్లయ్యెదన్” పుట 121.

ఇందు కల మరణము. తెలివి పునర్జీవనము. ఎలుగు యముడు. ఎందేవి ఏగుట మరణించుట. వేతొక వడతి సరస్వతి. ఆమె తెచ్చిన వాడు విష్ణువు. ఆతడు వేసిన శరములు యముని మందలించుట. సత్యవంతుడు విడిపించుకొనుట పునర్జీవితుడగుట.

ఇట్టి సంకేతిత్వార్థవిలసిల్లమైన రచన ఇతరచిత్ర ఆరుదు.

శృంగారసావిత్రియందు వర్ణనావ్యామోహము లేదు. కథానాగతములైన కతిసయ వర్ణనలు కలవు. అందు విరహవర్ణనమే అధికము. చంద్రాస్తమయసూర్యోదయవర్ణనము నందు ఇంద్రజాలము కలదు.

“సకియర్ చూడు మా చరమశైలమునన్ నెల గ్రుంక నీడఁ జం
డకరుఁడు తూర్పుకొండను గవంబడెఁ గాలము పేరి యైంద్రజా
లికుఁ డొక చిప్పలోనల తెలిం గల బంతి వడంచి యొక్క చి
ప్పకు బయి చూపినో యొకపు బంతి యనం జెబవొంది పింతిచో” పుట 75

ఒక చిప్పలో తెల్లబంతిని దాచి ఒక్క చిప్పకు పైన ఎఱ్ఱబంతిని చూపుట ఇంద్రజాలము.

శృంగారసావిత్రియందు సమకాలికపదాచారము సక్కత్తుగ కలదు.

“వేయుంగవ్వుల వేలుపు
సేయు సిఖా చూచి ముద్దుచేతులచే నా
రా యిది దేవఖియామణి
చేయు సిఖా యమచు మెప్పు సేయుచుఁ జదివెన్.” పుట 35.

సిఖా అన నీలు. ఇది రాయలయుగములోని తరిగొప్పుల మల్లన చంద్రభాను చరిత్రమునందు ముందే కలదు.

“పాఠకు పాఠకున్ గవని నందుల నప్పురి పాచ్చి యేగువాఁ
డై రజపికళిత్రుఁడు తదగ్రతలస్థితరక్షివర్ణముం
జేరి మెయిన్ ఏకా గురుతు చేకొనఁ బోలును గాక యున్నచోఁ
జేరిన వెప్పు నంటి శశిబింబమున వైఱకందు దోచువే” 63వ. 1 ఆ.

సిఖాగురుతు అన నీలు గుర్తు. శృంగారసావిత్రిలోని ఇంద్రుడు సిఖా వేసిన లేఖ (పుటలు 35-36) రఘునాథనాయకుని వాటి కమ్మునక్కణ కావచ్చును.

శృంగారసావిత్రియందు రెండు మదిర్హవచనములు మాత్రమే కలవు. (పుటలు 41-46; 130-135.) నాగబంధము కలదు. (పుట 156) చిన్న యమకరగడ (పుటలు 55-56) కలదు.

“కంటిలోను బడగా జల మూనకు
గంటి లోను బడగా జల మూనకు
సంక సంక సంక
కలికి తామరలఁ గైకొన కొల్లవు.
కలికి తా మరలఁ గైకొన కొల్లవు.”

ఇట్లు పాదముల శబ్దపువరావృత్తి, అర్థభేదము కలదు గావున యనుకరగడ అని ప్రకాశకవాణి.

ఇది రఘునాథనాయకుని కృతి అని ఇదమిత్యముగ నిర్ణయించుట దుర్బటము., “శృంగారసావిత్రి” అను గ్రంథనామము ప్రకాశకప్రకల్పితము. గ్రంథకర్త పెట్టిన గ్రంథ నామము సావిత్రిచరిత్రముగును. కుమారధూర్జటి రచించిన సావిత్రిచరిత్రము ఉపలబ్ధము కాలేదు. ఇది కుమారధూర్జటి కృతి కాజాలదు. కారణము వైష్ణవసంబంధమే. అది రఘునాథనాయకుని కృతి అగుటకే సాధకము.

జాతివార్తాచమత్కారములు

కవిత్వము గుఱించి రఘునాథనాయకునికి కొన్ని ఆలిప్రాయములు కలవు. అవి రామాయణమునందు, వాల్మీకిచరిత్రమునందు తెలిపినవి.

“పలుకగవలె నవరసములు

గులుకం బద్యములు చెవులకున్ పృథ్వముగా

నరుకక యటుగాకువ్వుం

బలుకకయుండుటయే మేలు బహుమానముగన్. 16.

పందర్భము నవరసవి

వ్యంధి యగునుఁ గవుల చెవులఁ జవులు దవుల నిం

పొందినఁ దగుఁ గా కూరక

యందడుకులు గూర్చు కవిత యందం బగునే. 17.

మాటికి రసవరిపాటికి

మేటికవులు మెచ్చి మేలుమేలనఁ గూర్తుం

దేటగ రామాయణకథ

మాటల పొందికలు గునుగునుఁ బిసాళింపన్.” 18 వ. 1 ఆ. రామా.

“చెప్పఁగవలెఁ గన్పూరములు

కువ్వలుగాఁ బోషేనట్లు కుంకుమ పైపైఁ

గుప్పిన క్రియ విరిపాట్లము

విప్పిన గతి ముమ్మునం గవిత్వము నభలన్. 15.

చెవులకుఁ జవులై చల్లగఁ

గవులకుఁ దవులై సమప్తకావ్యకావం

రువులై రసపిందువులై

యవుల యవఁ గవిత లవని నలరన్ నలదా” 16 వ. 1 ఆ. వా. చ.

కవిత్వమునకు రసము, తేట మాటల పొందికల కర్ణరసాయనశైలి; వ్యంగ్యవాసన, శిల్పము అవశ్యకములని అంతర్యము. ఇందుకు పూర్వోదాహృతవద్యము లెల్ల పురస్కారములే. అంతేకాదు. “మేటికవులు మెచ్చి మేలు మేలు” అన్నవే. చేమకూర వేంకటకవి కథనత్రమిది:

“తా రసపుష్టిమై ప్రతిపదమున జాతియు వార్తయున్ జను
 త్కారము వర్ణగౌరవముఁ గల్గు ననేకకృతుల్ ప్రసన్నగం
 భీరగతిన్ రచించి మహి మించినచో విడి శక్యం లెవ్వ ర
 య్య ర్మువాథభూపరసికాగ్రణికిన్ జెవి సోక జెప్పగన్.” 31 ప. 1 ఆ. వి. వి.

ఇందు రఘువాథవాయకుని కృతులందు ప్రతి పదమున జాతి, వార్త, చమత్కారము, అర్థగౌరవము, ప్రసన్నత, గంభీరత కలవని ప్రశంస. ప్రతిపదమున అనగా ప్రచురముగ అని తాత్పర్యము.

అసలు జాతి అను పదమునకు కవితాపరముగ ప్రయోగము ప్రథమతః శ్రీకృష్ణ దేవరాయల ఆముక్తమాల్యదయందు కలదు.

“సరికి తుత్రేక్షోపమల జాతిఁ బెంపెక్కి
 రసికు లొవన మదాలసచరిత్ర” 13వ. 1 ఆ.

ఇట “జాతిన్ = స్వభావోక్తిచేతను” అని వ్యాఖ్యానములోని అర్థము. మదాలసచరిత్రమునందు మాత్రమేగాక, ఆముక్త మాల్యదయందును ఉత్త్రేక్షోపమలు జాతిచేత పెంపెక్కినవియే. రాయల ఉత్త్రేక్షలకు, అతిశయోక్తులకు, అత్యుక్తులకును ఆధారము సహజాంశము. ఉపమ లెట్లును సహజాంశములే. కావున జాతి అనగా సహజత్యము కావలయును. తదుపరి జాతి అను పదము కవితాపరముగానే భట్టుమూర్తి కావ్యాలంకారసంగ్రహమునందు కలదు.

“సప్నాయుప్సాదయంగమమై
 మహి మున్నది యున్నయట్లు మాటల తేటల్
 బహుశంబులుగాఁ జెప్పిన
 మహితోక్తియే జాతి యయ్యె మహినెట్లన్నన్.” 112 ప. 5 ఆ.

ఇందు సప్నాయుప్సాదయంగమమై ఉన్నది యున్నయట్లు చెప్పినది జాతి అని ఇదమిత్యముగ కలదు. అట్లు చెప్పినది స్వభావోక్తి అలంకారము.

వార్త అను పదమునకు కవితాపరముగ పూర్వకవి ప్రయోగము మృగ్యము. అలంకారశాస్త్రములందును అభావమే. “వార్తయున్ = కౌశిక్యాదివృత్తియు”; “కథను నడిపించు నేర్పును = కథాకథనసైపుణ్యమనవచ్చును” అను వ్యాఖ్యానములోని అర్థము, వోహార్థము కల్పవాగౌరవమునకు తానలములు. వార్త అను పదమునకు కవితాపరముగ కలపవచ్చు చేమకూర వేంకటకవి ప్రయోగాంతరము కలదు.

“మోక్షమునకుఁ బోవ మొన లెత్తుకొనిపోయి”
 నవెడు వార్త నిక్కమగు నటంచు
 గ్రుంక వెలుతు రెవ్వరును; మీర లటు పోకుఁ
 డవిన మృత్యుకొనుచు నర్థముండు.” 43 ప. 2 ఆ.

ఇట “వార్త = లోకోక్తి అని వ్యాఖ్యానార్థములు. “మోక్షానికి పోతే మొనలెత్తుకొని పోయింది” అను మాట సామెత. లోకోక్తి అనగా సామెతయే. కావున వార్త అనగా సామెత కావలయును.

ఇక చమత్కారము". రసమే చమత్కారమని అభినవగుప్తుడు. చమత్కారము శబ్దగతము, అర్థగతము, శబ్దార్థభయగతము, వృత్తిగతము, అలంకారగతము అని, అది అవిచారితరమణీయము, విచారితరమణీయము, సమస్తసూక్ష్మవాసి, సూక్ష్మైకదేశ దృశ్యము అని క్షేమేంద్రుడు. చమత్కారము చిత్తవిస్తారరూపము, విస్మయోపర పర్యాయము అని విశ్వనాథుడు. చమత్కారము విద్వాంసులకు అనందపరీవాహము కలిగించునది, గుణరీతిరసవృత్తిపాకశయ్యాలంకారములు చమత్కారకారణములు, శబ్దార్థముల చమత్కారమే కావ్యము అని విశ్వేశ్వరుడు. అంతేకాదు. కావ్యములు చమత్కారి, చమత్కారితరము, చమత్కారితమము అని త్రివిధము, శబ్దచారుత్వము కలది చమత్కారి, వాచ్యార్థచారుత్వము కలది చమత్కారితరము, వ్యంగ్యార్థచారుత్వము కలది చమత్కారితమము అని కూడ విశ్వేశ్వరుని వివరణము. (36, 37, 40 శ్లో. 3 ఏ.) మొత్తము మీద చమత్కారము స్థూలముగ ద్వివిధము. 1. శబ్దచమత్కారము. 2. అర్థ చమత్కారము.

ఇదే కాలములోని (1630) సవరము చిన నారాయణనాయకునికి "జాతివార్తాకవి జనామోదసంధాయక" అను విశేషణము, అతని కువలయాశ్చర్యచరిత్రమునందు కలదు. స్వభావోక్తులు సంతరించు, సామెతలు సంఘటించు కవులకు ఆమోదము కలిగించు వాడని అర్థము. అతని ప్రయోగాంతరమైన జాతిశబ్దమునకు (4వ. 4ఆ.) అర్థము స్వభావోక్తి కాదు. చమత్కారము. కాని జాతివార్తాచమత్కారములలోని జాతి చమత్కారము కాదు. కవితాపరమైన జాతి స్వభావోక్తి. వార్త సామెత. చమత్కారము చారుత్వము. జాతివార్తాచమత్కారములు స్వభావోక్తులు. సామెతలు చారుత్వములు.

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానకవులు

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానమునందు సంస్కృతాంధ్రకవులు కలరు. యజ్ఞనారాయణదీక్షితుడు సంస్కృతకవి. రామభద్రాంబ, మధురవాణి సంస్కృతకవయిత్రులు. కృష్ణార్ధురీ ఉభయకవి. చేమకూర వేంకటకవి తెలుగు కవి. రఘునాథనాయకుని ఆస్థానమునందు కవి చొడప్ప కాలు పెట్టినట్లు కవి చొడప్ప వద్యము కలదు.

“వేరుతునవి మాటాడగ

వారిజభవువంతవాని నచూ? తంజా

పూరి రఘునాథనాయని

గారిసభన్ గుండవరపు కవి చొడప్పి”

రఘునాథనాయకుని శిష్యుడైన యజ్ఞనారాయణదీక్షితుడు రఘునాథభూషణ విజయము, రఘునాథవిలాసవాటకము రచించెను. రామభద్రాంబ రఘునాథ భ్యుదయము రచించెను. మధురవాణి రామాయణమును రచించెను. అది రఘునాథనాయకుని రామాయణమునకు సంస్కృతీకరణమని ఒక అభిప్రాయము కలదు.

కాని యథార్థము కాదు. మధురవాణి రామాయణము మతోకటి. రామభద్రాంబ, మధురవాణి ఆశుకవిత్వాప్రవీణులు, సమస్యాపూరణసమర్థులు అని విజయరాఘవ నాయకుని రఘునాథాభ్యుదయమును బట్టి విశదమగును.

కృష్ణాధ్వరి : ఈతని సంస్కృతకృతులు 1. రఘునాథభూపాలీయము. 2. పారిజాతాపహరణము 3. కౌముదీకందర్పనాటకము. 4. శృంగారసంజీవిని, 5. తాళసంజీ విని, ఐదవది సంగీతకాస్త్రగంధమగును ఇతని తెలుగుకృతి. 6. నైషధపారిజాతీయము. అరు కృతులును రఘునాథనాయకునికి అంకితములు.

“సరసశ్రీ రఘునాథభూపాలీయ
నామభామాభీష్టనాయకుండు
పారిజాతకథావతారికావ్యాదయకా
వ్యస్వయంవరసరవల్లభుండు
కల్యాణకౌముదీకందర్పనాటక
కవ్యోద్భవానబద్ధకంకణుండు
అమరుకావంకారహరిభంగీకశృం
గారసంజీవినికాముకుండు
తాళచింతామణీనధూతత్పరుండు
మంచి జామాత రఘునాథమమణవేత
తెలియ నైషధపారిజాతీయకృతియు
వేపురక్కం చెల్లెల్లె సెచ్చనమను”

అంకితమిచ్చుటయేగాక, నైషధపారిజాతీయద్వయకావ్యమునకు రఘునాథనాయ కుడు సంతోషము పొందునని కూడ కృష్ణాధ్వరి సంతకర్తము.

“నైషధపారిజాతాపహరణద్వికథార్థసమర్థవ (క్రియా)
క్షేమ/తిప్రబంధము ఫలించిన మా రఘునాథకౌరి సంతో
షముః బొందువన్ గడకతో దళిగ్గయకోలితద్యశో
రుషణమైన యీ కృతికిః బానితిః బ్రోడి విరుడి చెందగన్”

పరిణయపర్యంతపరికథ, పారిజాతాపహరణకథ ద్వికథలు. పరికథ మహా భారతములోని నలోపాఖ్యానమునకు గాక, శ్రీనాథుని శృంగార్ధనైషధమునకు పన్నిపాతము. అది హర్షనైషధమునకు అంధ్రీకరణము. అయినను వ్యయంవరసమాగత రాజ కుమారులను దమయంతికి పరిచయము చేయుటకు భీమరాజు సరస్వతిని ప్రార్థించి సరస్వతి పాక్షాత్కరించివట్లు శృంగారనైషధమునందు కలదు. ఇట్లు నైషధపారి జాతీయమునందు కలదు. పారిజాతాపహరణకథలోని షోడశరాజపుత్రికల ప్రేమ, కషీంద్రుని (నయోధికుడు) సాత్ర కల్పితములు. నంది తిమ్మన పారిజాతాపహరణము నందు లేవు. అంతేకాదు. నంది తిమ్మన పారిజాతాపహరణమునందు పారిజాతా పహరణకథ సరకామధ్యస్థాంతము బరిగిన తర్వాత బరిగివట్లు కలదు. ఇందు శ్రీకృష్ణుడు

సారిజాతవృక్షమును తెచ్చెదనని సత్యభామను ఓదార్చిన తర్వాత బలరామాదులతో గూడి నరకాసురునిపై దండయాత్ర సాగించివట్లు కలదు. ద్వికథాసంధానమునకు ఇట్టి మార్పులు తప్పనిసరి.

హంసపరముగను, కవిపరముగను అర్థద్వయము కల అందమైన పద్యము :

“సరసులోననే మెలగు జాణకవుల్ మది మెచ్చ పెద్దయో
మరుతరబుద్ధిజ్ఞుభణవయోగణనం బృతుకాంతిమత్స్యసం
భరణుఁడు రక్తి రంగనయు పాటలవర్ణమృదుప్రచారణం
బరగు పదక్రమంబులను బ్రహ్మారథోచితుఁ డెంచి చూచినన్.

చేమకూర వేంకటకవి : ఈతని కృతులు 1. సారంగధరచరిత్రము.

2. విజయవిలాసము. విజయవిలాసము రఘునాథనాయకునికి అంకితము.

సారంగధరచరిత్రమునందు అవతారిక, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు లేవు. మద్రాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందు పది ప్రతులు కలవు. అందు కొన్నిట ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు కలవు¹⁸. అవి విజయవిలాసములోని ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములే. రెండు ప్రతులందు కృత్యాదిపద్యములు కలవు¹⁹. అవి ఇష్టదేవతాస్తుతి, పూర్వకవిస్తుతి పద్యములు. ఇష్టదేవతాస్తుతిలోని తొలి పద్యము “పదానతదుద్రుఁడు భిదు”ని పరముగ కలదు. ఇట్టి పద్యము విజయవిలాసమునందు లేదు. పూర్వకవిస్తుతి వాల్మీకి, వ్యాస, భారవి, కాళిదాస, దండి, నన్నయ, భీమన, తిక్కన, పోతనల పరము. విజయవిలాసము నందు పూర్వకవిస్తుతిపద్యములు లేఖకుల వివర్యయము కావలయును. మఱొక ప్రతియందు వేణీ అయిదు పద్యములు కలవు²⁰. అవి కృత్యాదిపద్యములు కావు. విజయవిలాసము కృతిలోని పద్యములు. (1-23, 2-30, 3-90, 3-126.) ఇది లేఖకుని వినోదమే. ఇంకొక ప్రతియందు సారంగధరచరిత్రము నాలు గాశ్వాసములుగ కలదు. నాలు గాశ్వాసముల ఆద్యంతములందు అయిదు పద్యములు కలవు²¹. ఆదిపద్యము శ్రీకంఠస్తుతి. ఆశ్వాసాంతపద్యములును శ్రీకంఠపరము. అందు ద్వితీయాశ్వాసాంత పద్యములును శ్రీకంఠపరము. అందు ద్వితీయాశ్వాసాంతపద్యము శ్రీశైలబిలాధినాసుని పరము. విజయవిలాసములోని ఇష్టదేవతాస్తుతి రామ, రంగనాథ, వేంకటేశ్వర, బ్రహ్మ, శివ, సూర్యపరము. శివపరముగ ప్రత్యేకపద్యము లేదు. కనుక శివపరమైన ఆశ్వా సాద్యంతపద్యము లివికూడ లేఖకుని విలాసమే. బాణాల శంభుదాసుని సారంగధరచరిత్ర ద్విపదకావ్యమునందు ఇట్లు కలదు.

“భువిలోన సారంగభూనరు చరిత
కవితామహాత్మ్యంబు గల చేమకూర
అన్నవ చెప్పిన యా ప్రకారమునఁ
జెప్పితి

ఇది నిమిత్తముగ చేమకూర వేంకటకవికి అన్నవ నామాంతరమని ఒక అభి . ప్రాయము కలదు²². సారంగధరచరిత్రము చేమకూర వేంకటకవికృతము కాదు;

చేమకూర అప్పన కృతమని మఱొక అభిప్రాయము కలుగవచ్చును. కాని చేమకూర అప్పనకృతమైన సారంగధరచరిత్రము మఱొకటి మద్రాసు అడయారు గ్రంథాలయమునందు కలదు²³. అముద్రితము. అతిశిథిలము. అది బాణాల శంభుదాసుని సారంగధరచరిత్రమునకు ఆధారమగును. కనుక చేమకూర వేంకటకవికి అప్పన నామాంతరము కాదు. వ్యక్త్యంతరమే.

చేమకూర వేంకటకవి సారంగధరచరిత్రమునందు అవతారిక, ఆశ్వాసాద్యంత పద్యములు లేకపోయినను ఆశ్వాసాంతగద్య కలదు. అందు చేమకూర లక్ష్మణామాత్య కుమార సమారాధితబుధసమాజ వేంకటరాజప్రణీతం" బని కలదు. ఇది చేమకూర లక్ష్మణామాత్యతనయవినయధురీణనకలకళాప్రవీణాచ్యుతేంద్రరఘునాథభూపాలదత్త హస్తముక్తాకటకవిరాజమానవేంకటకవిరాజప్రణీతం" బని విజయవిలాసమునందు కలదు. అవగా చేమకూర వేంకటరాజ చేమకూర వేంకటకవిరాజ, సకలకళాప్రవీణుడు, రఘునాథభూపాలదత్తహస్తముక్తా కటకవిరాజితుడు కాకపూర్వము సారంగధరచరిత్ర రచించినట్లు, అయిన తర్వాత విజయవిలాసము రచించినట్లు అవగాహనమగును. కనుక సారంగధరచరిత్రము తొలి కృతి. విజయవిలాసము మలి కృతి.

"ఈ కవి మొట్టమొదట సారంగధరచరిత్రమును రచించి రఘునాథ రాయలకుఁ జదివి విప్పించెననియు నందుపై నతఁడు చేమకూరమంచి సాక్షునుఁ బదలేచి యుద్దేశించెననియుఁ బిదు విజయవిలాసమును రచించి తెచ్చి విప్పింపగా నాతఁడు మిగుల సంతసించెననియుఁ జెప్పుదురు"

అని ఒక అభిప్రాయము కలదు²⁴. ఇది జనశ్రుతి. ఇంచుకైన యుద్ధార్థము కావచ్చుననుటకు విజయవిలాసములోని చంద్రోదయ వర్ణన పద్యము పాధకము.

"క్షీతయిలు వట్టి ప్రాకులుఁ జిగిర్చ నమంతుఁడు తా రసోపగుం
లితపదవాసవల్ వెఱప మెచ్చక చంద్రుఁడు మిమ్మవం బ్రవ
వృతయును పొకుమార్కముఁ గవంబడ తాల్ గరగంగఁజేసె నే
గతి రచియించిరేని సమకాలము వారలు మెచ్చరే కదా" 210వ. 1 ఆ.

ఇందు రసోపగుంలితపదవాసవలు వెదజల్లి రచించినను; ప్రసన్నత, పొకు మార్కము పరిధవిల్లి రచించినను సమకాలము వారు మెచ్చరని కలదు. సారంగధర చరిత్రము రసోపగుంలితపదవాసవలు వెదజల్లినదియే. ప్రసన్నత, పొకుమార్కము పరిధవిల్లినదియే. అయినను, సమకాలము వారలు మెచ్చలేదను చేమకూర వేంకటకవి అంతర్మథనము పద్యమునందు ప్రతిఫలించినది.

సారంగధరచరిత్రము కథాభాగములోని పద్యము, విజయవిలాసము కథాభాగము వందు కలదు. అంతి మార్పుల యథాతథము.

"కొవారు మీకుఁ జల్లగాఁగఁ జాడుడో వమీరకుం
జవారులార మంటమారి శంబరారిఁ గూడిమ్
గవారు పేయవేని సారెకున్ జలంబువన్ భుజుం

గవారు పాదమూచ మీరు కాక లింక రేచివన్." 181 ప. 2 ఆ. పా. చ.
జోహారు మీకు జల్లగాగ జాడుడో నమీరకం
జహారులాళి మంటమారి శంబరారి గూడి యీ
గవారు సేయనేల? యీ చకోరలోచనన్ భుజం
గవారు పాదమూచ మీకు గాక లింక రేచివన్." 49 ప. 3 ఆ. వి. వి.

అవ్యత్రశిల్పమిది సారంగధరచరిత్రము చేమకూర వేంకటకవికృతమగుటకు సాధకము. ఇది శ్రీనాథుని పాఠవిలాసములోని "గరళమగు" పద్యము భీమేశ్వరపురాణము వందు, కాశీఖండములోని "ఆరుణగభస్తి" పద్యము శివరాత్రి మాహాత్మ్యమునందు అవ్యత్రమైనట్లు అవ్యత్రమైనది.

సారంగధరచరిత్రమునందు అవతారికాశ్వాసాద్యంతపద్యముల అభావము ప్రాగభావమో, ప్రధ్వంసాభావమో నిర్దరించుట దుర్లభము. అయినను రఘునాథ వాయుకుని అష్టావకపులు -యజ్ఞనారాయణదీక్షితుడు, కృష్ణాద్వరి- తమ కృతు లెల్ల రఘునాథనాయకునికే అంకితమిచ్చినట్లు చేమకూర వేంకటకవి కూడ అట్లు చేయుట అత్యంతసంభవము. సారంగధరచరిత్రము రఘునాథాంకితమగుట మిక్కిలి సంగతము.

"కల నయివ మిమ్ముగా కమ్మ గొలువనంటి
కృతు లొకరి కీమ మీకె యంకితములంటి
వలికివ ప్రతిజ్ఞ చెల్లించవలదె యిట్లు
వాణ్ణియమరూడి నీయంతవా డీకేడి" 48 ప. 1 ఆ. వి. వి.

అని రఘునాథవాయుకుడు విజయవిలాసకృతిసమర్పణసందర్భమునందు అన్నట్లు చేమకూర వేంకటకవి చెప్పిన సంగతియే. "కృతులొకరి కీమ మీకె యంకితము లంటి" ననుట వలన, విజయవిలాసము వలె సారంగధరచరిత్రమును రఘునాథనాయకునికే అంకితము.

రఘునాథనాయకుడు "కర్ణాటపింపానవాదిరాజ్యభరణనిపుణగుణోద్ధండబాహు దండజనితసానత్వ్యసంవాదజయరమామహాలితకీ" (21వ. 1ఆ.) "నేపాళనృపాల స్థానవచణ"డు (62వ. 1ఆ.) "చోలగమావభంజ"మడు (238వ. 3ఆ.) అని విజయ విలాసమునందు కలదు. ఈ విశేషణములు రఘునాథనాయకునికి 1616 వ సంవత్సరము నాటి తోవూరుయుద్ధము తర్వాత లభించునవి. కమక విజయవిలాసము తదనంతరకాలికమగుట తథ్యము. సారంగధరచరిత్రము తత్పూర్వకాలికమగుట సంభావ్యము. కాబట్టి సారంగధరచరిత్రము రచనాకాలము 1615 ప్రాంతము, విజయవిలాసము రచనాకాలము 1618 ప్రాంతము, కావచ్చును.

సారంగధరచరిత్రము : ఇది ప్రథమఃశ్లోక నవనాథచరిత్రమునందు కలదు. అది చేమకూర వేంకటకవి సారంగధరచరిత్రమునకు ఆధారము. అదిలోనే హంసపాదు అన్నట్లు అపత్రుతి పడినది. నవనాథచరిత్రమునందు కథారంగము మాళవ దేశములోని మాంధాత్యపురము. మాళవదేశాధిపతి రాజమహేంద్రవరేంద్రుడు. అతని

పట్టపాడేని రత్నాంగి. భోగవతి చిత్రాంగి. రత్నాంగీరాజమహేంద్రుల కుమారుడు సారంగధరుడు. సారంగధరచరిత్రమునందు కథారంగము మాళవదేశములోని రాజమహేంద్రము. మాళవదేశాధిపతి రాజనరేంద్రుడు. అతనికి రాజరాజనరేంద్రుడు, రాజరాజు అని నామాంతరములు. అతని కులసతి రత్నాంగి. భోగస్త్రీ చిత్రాంగి. రత్నాంగీరాజరాజనరేంద్రుల కుమారుడు సారంగధరుడు. ఇందు మాళవదేశము మాఱలేదు. మాంధాత్యపురము రాజమహేంద్రముగ మాఱినది. రాజమహేంద్రుడు రాజరాజనరేంద్రునిగ మాఱెను. ఇది మాళవదేశములోని మాంధాత్యపురమునందు జరిగిన కథ, ఆంధ్రదేశములోని రాజమహేంద్రవరమునందు జరిగినదను జనశ్రుతి ప్రభావము. కాకనూరి అప్పకవి (1656) ఆంధ్రదేశములోని రాజమహేంద్రవరమునకు, రాజరాజనరేంద్రునికి ముడిపెట్టి ఆంధ్రశబ్దచింతామణికొఱకు అభూతకల్పనచేసెను. అది మొదలు మాళవదేశములోని మాంధాత్యపురము మఱుగుపడి, ఆంధ్రదేశములోని రాజమహేంద్రవరము రచ్చ కెక్కినది. సారంగధరమొట్ట వెలసినది. సారంగధరచరిత్ర సాహిత్యము బలిసినది. ఆంధ్రమహాభారతావతరణమునకు మాత్రమేగాక, ఆంధ్రసాహిత్యవతరణమునకే కారకుడైన, అమ్మంగదేవీభర్తయైన, అఖిలజగజ్జేగీయ మావనానాగుణరత్నరత్నాకరుడైన, రాజమహేంద్రకవింద్రవమాణకల్పతరుడైన, రాజరాజనరేంద్రుని శుభ్రకిర్తిచంద్రికలకు మహిమకళంకాపాదనమను పుష్ప లేకపోవుట శోచనీయుము.

చేమకూర వేంకటకవి సారంగధరచరిత్రము కథాసారంభమునందు రత్నాంగి, చిత్రాంగి "ఎలఱవ్వను"లని కలదు. (6వ. 1ఆ.) అప్పటికి సారంగధరుడు జన్మింపలేదు. రత్నాంగీరాజనరేంద్రుల వైవాహికవరణమున సారంగధరుడు జన్మింపెను. అతడు "యౌవనప్రాదుర్భావంబున దేశినిల్లి", "సకలవిద్యాపారీణుండయ్యెను." (53వచ. 1ఆ) రాజనరేంద్రుడు సారంగధరుని "యౌవరాజ్యాభిషిక్తుని గావించి" (58వ. 1ఆ.) "పరిణయ మొన"ర్చెను. (61వ. 1ఆ.) ఆనంతరము వేటకు వేంచేయును. వేట చాలించి వనవిహారము పేయునెడ "సరసి చెంత బిసాగ్రంబు నరసి కొంత మగని కందిచ్చు కేకి (నేమఁ గని" (154వ. 2ఆ.) "చిత్రాంగిన్ లేజవ్వని మదిలోనిడి" విరాళి చెందెను. (159వ. 2ఆ.) అని చేమకూర వేంకటకవి చిత్రణము. చిత్రము. చిత్రాంగి సారంగధరుడు పుట్టకముందు ఎలఱవ్వని. సారంగధరుడు యౌవరాజ్యపట్టాభిషిక్తుడైన తదుపరి కూడ ఎలఱవ్వనియే! ఎలఱవ్వని అన లేజవ్వనియే. త్రిదశత్యమునకైన చిత్రాంగి దేవవేశ్య కాదు. మావనవేశ్యయే. ఇది పూర్వోత్తరవిరోధము. ప్రామాదికము.

సారంగధరచరిత్రమునందు చిత్రాంగీసారంగధరుల సంవాదమునందు క్లేషము త్కారము కలదు. ఉక్తివత్కుక్తి చాతుర్యము కలదు.

"ఈ ఏట లెప్పు చూచితె మహిమైజాణావు వల్లవీకుచే
స్థానిరతామరాగయుతుడై తగ వెయ్యపు టలమందలో"

వా వగల్గె నగ్గలిక వారసి గైకొని యున్ని నో వయో
హావకళాభిరామజలజాంబకకేళినిోదనైఖరుల్." 76 ప. 1 ఆ.

ఇది చిత్రాంగి ఒక చిత్రపటమును చూపుచు వివరించినది. ఇందు "ఈవిటు" అను నెడ "ఈవు + ఇటు" అని, "ఈ+విటు" అని పదచ్ఛేదభేదములు. ఆలమందలోని గోపికల వగల్గెల్ల ఆరసి గైకొన్న కృష్ణుడు విటుడని, అతని, వలె నెఱజాణవు కావున తన వగల్గెల్ల గైకొని విటుడవు కమ్మని చిత్రాంగి ఆశయము.

"అల్లనగాధిరాజసుతుఁ డర్మిలి మేనక ముద్దనర్ప రా
గిల్లి కుచంబు లానఁ దమకించుట గంటవే రాకుమార? యో
నల్ల నగాధిరాజసుతుఁడర్మిలి మేనక ముద్దనర్ప రా
గిల్లి కుచంబు లానఁ దమకించుట బాల్యము గాదె మానినీ!" 79 ప. 2 ఆ.

ఇది చిత్రాంగి మఱొక చిత్రపటమును చూపుచు వివరించినది. ఇందు చిత్రాంగి ఉద్దేశించినది మేనకావిశ్వామిత్రుల శృంగారము. పారంగధరుడు ఉపలక్షించినది మేనకా మైనాకుల మమకారము. అల్లన + గాధిరాజసుతుడు అనగా విశ్వామిత్రుడు. మేనక దేవవేళ్య. ఆమె ముద్దనర్ప = ముద్దుపెట్టగా విశ్వామిత్రుడు "రాగిల్లి కుచంబు లానఁ దమకించుట శృంగారచేష్ట. అల్ల + నగాధిరాజసుతుడు అనగా హిమవంతుని సుతుడైన మైనాకుడు. మేనక మైనాకుని తల్లి. ఆమె ముద్దనర్ప = ముద్దుపెట్టగా మైనాకుడు "రాగిల్లి కుచంబులానఁ దమకించుట" బాల్యవిచేష్ట. అల్లన + గాధిరాజసుతుడు, అల్ల + నగాధిరాజసుతుడు అను పదచ్ఛేదముల వలని అర్థభేదము క్లేమవమత్కారము.

"అతిమోహంబున మించు తల్లి నిట నీ కాపించియున్నా; ననా
రతసౌఖ్యోన్నతి చెందగోరి సుకుమారా, రాసుతా, యాత్మజా
కృతి న స్వేదుకఁ దేల్పుమీ తలఁడుగా నేటికికోరాక్ష న
మృతి పారంగధరుండవయ్య నలయింపన్ జెల్లునే?" నావుడున్. 92.

"అతిమోహంబున మించు తల్లి నిట నీ కాపించియున్నా ననా
రతసౌఖ్యోన్నతి చెందగోరి సుకుమారా, రా, సుతా, యాత్మజా
కృతి నన్ వేడుకఁ దేల్పుమంటివి; ధరిత్రిన్ "పత్మవాణీ సర
స్వతి "యన్ వాక్య మదేల తప్పు; విజమే వాక్రుచ్చినా వియ్యెడున్." 93 ప. 2 ఆ.

చిత్రాంగి పారంగధరుని సుకుమారా రాసుతా అని సంబోధించినది. సుకుమారు డన అందగాడు. రాసుతుడన రాజకుమారుడు. అందగాడని సంబోధించుటకు హేతువైన ఆమె అతిమోహము రతిమోహము. అనారతసౌఖ్యోన్నతి విత్యరతిసౌఖ్యాతిశయము. పారంగధరుని మాట విటువున చిత్రాంగి పారంగధరుని సుకుమారా రా సుతా అని సంబోధించినట్లయినది. సుకుమారుడన మంచికుమారుడని అర్థము. సుతుడన పుత్రుడని అర్థము. రా అనగా దగ్గఱకు రమ్మని అర్థము. ఈ అర్థముల చిత్రాంగి అతిమోహము పుత్రవ్యామోహము. అనారతసౌఖ్యోన్నతి విత్యపుత్రసౌఖ్యాతిశయము. చిత్రాంగికి పారంగధరుడు పుత్రుడే. అందువలన ఆమె విజమే చెప్పినదని, "పత్మవాణీ

సరస్వతీ" అను వాక్యము తప్పదని సారంగధరుని సమర్థనము. "రాసుతా" అను సంబుద్ధిని "రా+సుతా" అను పదచ్ఛేదము వలన చిత్రాంగి ఆశయము చిత్తైనది. సారంగధరుని దారికి అడ్డమై నిలిచి పట్టుకొనబోయినది. సారంగధరుడు వారించిన మీదపడినది. అతని పట్టుదుప్పటి చేఱాట్టి పట్టుకొని, కూర్చుండఁబెట్టి, పకవక నగి, మన్మథునికి అప్పగించి ఎందు కదలెదనని హేతువాదము చేసినది. (99వ. 2 అ.) సారంగధరుడు తల్లి దైనమని, పరభామలు తోఁబుట్టువులని బ్రతిమాలును.

"వలదమ్మా యిటువంటి కానిపని యో వామాక్షి యీ పెట్టిబు
ద్దులు నీ కేల పుటిల్లెనమ్మ! తెగువన్ దుర్బాష లిట్లాడి యీ
కేల నా కేటికిఁ గట్టెదమ్మ; పుతి లోతుల్ విన్న నేనుండు ర
మ్మ? లఘుత్వంబుగఁ జాతురమ్మ; తగదమ్మా ధర్మ మూహింపుమా"

103వ. 2 అ.

అయినను చిత్రాంగి పివతల్లిని కానని, భోగస్త్రివని, "నే విడ నా కన్నులన
నినుఁ గూడకీఁక్ అని తలుపు మూయుఁబోయినది. సారంగధరుడు తల్లివని, అకృత్యము
పేయబూనెదనని ఒక ప్రశ్న నేయును.

"ఇప్పుడు దైర్యమూని యిసుమంత పుష్పకో
దండధరుని బాధ తాళ లేవు;
పాప మెంచి మీఁదఁ బటకార్లఁ బట్టించు
దండధరుని బాధ తాళఁ గలవె?" 12 వ. 2 అ

ఇట్టి సుద్దులు చాలించుమని చిత్రాంగి వరూధిని మించి వాదించినది.

"దారువవస్త్రీఁ దగిలెఁ గాని యదేమొ
వీవలె ముక్కుంటి నేరఁడయ్యె
గారాబుఁగూతురిఁ గవిపెఁ గాని యదేమొ
వీవలె బరమేష్ఠి నేరఁడయ్యె;
అల యపాల్యాకాంత వంటఁ గాని యదేమొ
వీవలె జంభారి నేరఁడయ్యె
గురుని యిల్లాలితోఁగూడెఁ గాని యదేమొ
వీవలె మడురాజు నేరఁడయ్యె
వారికంటిమ పెచ్చెవనాడ నెరి
సీకుఁ గల బుద్ధి వారికి లేకపోయె
సీవు నాటికి లేకపోయితిని గాక
చేరి వారల యోజలు చెఱువలేక?" 120 వ. 2 అ

ఇందు వ్యవక్షామకూలసాక్ష్యమే కాదు; విపక్షపతికూలసోల్లంఠనము కలదు. సారంగధరుని పరారావమును తదభ్యధికము.

"వావుడు విట్లమన్ మణవవాయుకుఁ డీ వెడమాట లేల త
ల్లి వివమ్ము యీ జగములెల్ల వృణింప భరింప నొంపఁ జా

శ్రేవత రెట్లు వర్తిలవ తప్పగా కు చెల్ల నొడ్డున్

నీ మృదెమ్మ రుద్ది రతి, నీ గతిఁ బ్రత్యక్ష బల్లిఁ బట్టి? 121 ప. 2 ఆ.

అయివను చిత్రాంగి ఆశ వదలక బ్రతిమాలి అభారీ,

"పరిరంభం బొనరింపురా, కరుణ వాసై నియరా, యాశం

వర, యేరా యధరామృతం బొనగి మ్ మన్నింపరా యంచు రై

వ్యరం బుట్టినద వైలంత వలవంతం గొల్పారం బిల్లి, పా

డదొండమృతరాష్ట్రార కొనగోడన్ పీటచున్ బల్బుగన్. 130 ప. 2 ఆ.

పారంగధరుడు చిత్రాంగికి వట్టివ "వలరావ గల్పి బలుభూతము"ను వదలగొట్టి లేమని, ఆమె పట్టుకొన్న సైకోక విడిచిపెట్టి సోపువెడ, "అరసెంతును వాసై వేరము వివరీతముగను నీసై" అని,

ఓనా, సోయెదవా నమం గడచి? యేరా యింక నీతోడ వె

తే నే మించగవాడఁ దక్కివిదిగో నీ యంచుమృతము వా

చే, నీ లోనవె రాజా రావలెగదా! చెక్కింతు నీ కిలా కీడ;

కానీ, యిందులకేమి తాకును కిన్ తొమ్మి తాచించుచున్? 131 ప. 2 ఆ.

వగ చాటి వలికివది. పారంగధరుడు దారుణి మీద, అకాశాచి మీద భారమువైచి తన వగరువ కేగును. ఇది చిత్రాంగిపారంగధరమంపాదము. మమచరిత్రములోని వరూధివీప్రవరవృత్తాంతము వలె మువోడ్లుము. రహితావస్థైషము రువత్తరము.

చిత్రాంగి పారంగధరునిపై నిందారోపణము చేసి, ప్రాణత్యాగము చేయుదుమని టెదరించి, మంత్రముందలి ప్రతిఘటించినను, పారంగధరుని పట్టు చేయు చూపించి, రాజవరేంద్రుడు పారంగధరునికి కరచరణాంకుడన విధించువట్లు చేసెను. రత్నాంగి ఎంత మొఱపెట్టుకొన్నాను, మతెంత దుశ్చించినను కరచరణాంకుడనొక్క కార్యరూపము ధరించినది. కరచరణాంకుడగుడైన పారంగధరుని నిరాపము కుటులరమవిర్యరము. అతడు వడు దురువట్లుకు అత్మ సాగిలి తలవరులు కూడ పారం మాటువకు పోయిరి.

"తలవరు లేగ లేగ పులితండము వెక్కుటి గొండ్లె పాళా

పాళి రాగ, జాగలయివట్టి వృక్షంబులు కోల్పాబుర రొరల్

చిలుకును నీగ, నీగలును జీనులు దొంతర గాగఁ జైనయన్

బిలపిం మూగ, మూగ వలె బెల్లలి, వెల్లుగలకే వేయన్. 117

సొమ్మనెలి, కొంతతడవుకు

గ్రమ్మలఁ దెలివొంది చూచి, కుదెలుచి మఱి

మమ్మన వెప్పురి గావక

యుమ్మలిక మెవంగ మమపు తాటారంగన్. 118.

"అంత మహింపరాదు తెగటార్తురు రుదెప్పు డెందు బోతిరో

తలవరులార, మీరయివ దగ్గఱ వచ్చి వధించిపోవరో

యలముకు కోన వో మృగములార, యయో దుకేలరాని మ్

బొలియగ జేయరే వెతలఁ బొందగలె"మని కూయు మేలున్. 119.

కుపితమామమఁడై నృతా కోయఁ బనిచె
 వకట! యిటువంటి కువిభుఁ డెందైనఁ గలఁడె?
 కాలుచే గోత వడలేక కడకుఁ దొలంగు
 గాలు చే గోత వడఁజేసెగా లతాంగి 120
 దొరల చిత్తంబు లే కరణిఁ బాటిల్లుగా
 యని తండ్రి యవివేకమువకు వడలుఁ
 దరళలోచనల వే తటి వమ్మరాదుగా
 యని పినతల్లి మాయలకుఁ దలకు
 వేమిపేసితి నేర మిటు పేయ దేవుని
 కివి బాడి లేదుగా యని గలంగుఁ
 దొలమేన వెవరి బాములను బెట్టితివాకో
 యమభవింపకపోని యమచు వగచు
 సచివమతు మాట విజయౌట పారె బొగడుఁ
 గొంత పే పేద్యుఁ జింతించుఁ గొంత ప్రాద్దు
 శర్మ! శంకర! శిథిల! శరణు వాకు
 పేద యమచును వొడువు నొకింత తడవు." 121 ప. 3 ఆ.

సచివమతుడన చిత్రాంగి మేడకు వెళ్ళుట ప్రమాదకరమని హితబోధ చేసిన సుబుద్ధి.

సారంగధరుడు విలపించునెడ, ఆకాశవాణి అతని పూర్వజన్మవృత్తాంతమును పూనగ్రుచ్చినట్లు చెప్పును. అది పూర్వజన్మదుష్కర్మవలన దురవస్థ వాటిల్లెననుటకు మాత్రమేగాక, సారల మాటునకు సోయిన తలవరులు విని, రాజనరేంద్రునికి సారంగధరుడు నిర్దోషి అని తెలుపుటకును వేంకటకవి కూర్చు. తలవరుల మాట విని రాజనరేంద్రుడు చిత్రాంగిని విజము చెప్పుచుని బెదరించుట, రత్నాంగి తలవరులకు లంచమిచ్చి అట్లు చెప్పించినదని చిత్రాంగి ఆకాశవాణిని అధిక్షేపించుట, ఆకాశవాణి చిత్రాంగి కపటత్వము, సారంగధరుని నిర్దోషిత్వము ప్రకటించుట, రాజనరేంద్రుడు చిత్రాంగిని కూపమునందు పెడవేయించుట, రత్నాంగి రాజనరేంద్రులు సారంగధరుని వెదుకలోపుట, ఆకాశవాణి సారంగధరుని క్షేమవార్తను తెలుపుట వనవాతచరిత్రమునందు లేదు. చేమకూర చేర్చు. మత్స్యేంద్రవాళుడు కరచరణాంధితుడైన సారంగధరుని యొద్దకు వచ్చుట, యోగాబ్యాసము ద్వారా సారంగధరునికి కరచరణములు వచ్చునట్లు చేయుట, కరచరణమండితుడైన సారంగధరుడు చౌరంగివాళుడగుట మాత్రమే వనవాతచరిత్రమునందు కలదు. వనవాళులలో ఒకడైన సారంగధరుడు తల్లిదండ్రుల యొద్దకు వచ్చుట వారికి జ్ఞానమార్గమును తెలుపుట, మత్స్యేంద్రవాళుని పన్నిదికి మఱల సోపుట వనవాతచరిత్రమునందు లేదు. చేమకూర వేంకటకవి కల్పనమే.

సారంగధరచరిత్రలోని వేటవర్ణనము (77-167ప. ఆ.) మారోద్దయ, చంద్రోదయ వర్ణనములు (160-165ప. 2ఆ.) విరహవర్ణనము (166-186వ. 2ఆ)

మార్కాష్టమయ, చంద్రాష్టమయ, మార్యోదయ వర్ణనములు (187-190వ. 2ఆ.) అరణ్య వర్ణనము (107వ. 3ఆ.) చేమకూర వేంకటకవి ప్రియకవిశలే.

ద్రోహమే నీతిగా రలచి దుర్మధుడై కుమగవ కాత్మవ
స్థీహరణం బొవర్చిపది దేవగురుండు మేనగాఢామీ
యా హరిణాంకుఁ డిట్లు తుములాయెవలంపవ, జారవోరు లు
త్సాహు మీఱగా వృష తారముల్ మెంపే వధులుమ్" 16వ. 2 ఆ.

ఇందు చంద్రుని దుర్బీతి, దుర్మధము విరసించుటకు గమనార్హము.

పారంగధరచరిత్రము పశ్చాత్యము మాత్రమే కాదు; రసపశ్చాత్యము కూడ విలయవిలాసముతో సోర్పివచ్చుడు మాత్రమే చేమకూర పామున వడలేదను మాట చెల్లును.

విజయవిలాసము : ఇది చేమకూర వేంకటకవి మహాకావ్యము. దక్షిణాంధ్రయుగము లోని మహాకావ్యము. సిల్ల ముచరిత్రముగ వ్యవహృతము. కావి, సిల్ల ముచరిత్రములందు పెద్ద సిల్ల ముచరిత్రము. చేమకూర పామున పడిన, చేప కల, జీవకళ ఉట్టిపడు కావ్యకళాఖండము. కవిత వెలుగురేఖలు వెల్లివిరిసిన కుమవీయ కావ్యము. తెనుగుమడికారము తేమపోవలు కురిసిన మధురకావ్యము. సామెతలు ఆమెతలైన అమృతకావ్యము. శ్లేషాంకారము భాషాంకారమైన పరళకావ్యము. ప్రతిపద్యమున్నుకొ అతిపూర్వద్యున్నుకొ అయిన ప్రౌఢకావ్యము. శృంగారరసము గంగాలవారి అయిన వెరసకావ్యము.

విజయ దప అర్జునుడు. ఉలాచిని, చిత్రాంగదను, మల్లిద్రుమ వివాహమాడుట అతని విలాసము. అందువలన విలయవిలాసము. ఇతివృత్తమిది వప్పుయ భారతమునందు కలదు. అది విమిత్రమాత్రముగ గైకొని వ్యకపోలకల్పనమున ప్రపంచీకరించుట మాత్రమే గాక, ఒక ప్రత్యేకపరచిని చేమకూర వేంకటకవి రచించుట విశేషము. వప్పుయ భారతము నందు అర్జునుడు తీర్థయాత్రలకు బయలుదేరుటకు హేతువు. కేలము సమయభంగదోషవిచారబాధ్యమైన ద్వారమాసితృతము మాత్రమే. అనేక తీర్థయాత్రలు చేసి, అఖిరికి ద్వారము సమీపించి, శ్రీకృష్ణుని సందర్శించి "జన్మంబు పులంబు పేయుదు" నని తలంచి, "అదియుమంగాక మున్ గదుడనువానిచే వింటి దిలోత్తమ కంటె రూపవతియట్టి వధులూన్పితయట్టి నా కట్టి భద్రేభగమన మల్లిద్రు జాచు వేడుకయును గందు, విష్ణుభట్టారకు దయ వల్లవచ్చి దును" నని భావించినట్లు కలదు. (164వ. 8ఆ. ఆ. ౪.) విజయవిలాసమునందు ముందే ధర్మరాజానకు గడుడు ద్వారకలోని వార్తలు చెప్పును. కన్నెల చక్కదనము లెమ్మను, మల్లిద్రుమ లోకోత్తరమందరిగా పొగడుట (32-41వ. 1ఆ.) ఏది, అర్జునుడు "దెందులువండుఁ బట్టజాలని యమరక్తి నవ్వరవిలాపిని వెన్నుడు చూడఁగల్గినోయని తమకించు మయంబునదైవికంబుగ" మయభంగము వాటిల్లిన తీర్థము స్వార్థము కలసి

వచ్చునట్లు తీర్థయాత్రలకు పరిణయమౌట కేగు గతి" బయలుదేరినట్లు (43-46వ. 1ఆ.) కలదు. ఇది కావ్యచితము. భారతము నందు అర్జునుడు నాగలోకమున ఒక్క రాత్రి గడిపినట్లు (134వచ.8ఆ.ఆ.వ.) మాత్రమే కలదు. ఉలూచిని వివాహ మాడినట్లు లేదు. విజయవిలాసమునందు వివాహమాడినట్లు కలదు. (105వ.1ఆ.) ఇది కథోచితము.

ఉలూచీపరిణయము ప్రథమాశ్వాసమునందు ఏబదియేడు పద్యములందు కలదు. (58-114) అర్జునుని ఉలూచీపరిణయస్మరణము పండ్రెండు పద్యములందు కలదు. (116-127) మొత్తము అరువది పద్యములు. చిత్రాంగదాపరిణయము ప్రథమాశ్వాసమునందు ముప్పది యొక్కపద్యములందు కలదు. (3-41) మొత్తము డెబ్బది పద్యములు. సుభద్రాపరిణయము ప్రథమాశ్వాసమునందు నలుబది పద్యములందు (3-42) ద్వితీయాశ్వాసమునందు మాటయిరువదియేడు పద్యములందు (77-203) తృతీయాశ్వాసమునందు రెండువందల ముప్పదియైదు పద్యములందు కలదు. మొత్తము నాలుగువందలరెండు పద్యములు. కారణము సుభద్రాపరిణయము ప్రధానేతివృత్తము. ఉలూచీపరిణయము, చిత్రాంగదాపరిణయమును అనుషంగికేతి వృత్తములు. నంద వృత్తాంతమును అనుషంగికేతివృత్తమే. కాబట్టి అప్పకవి విజయ విలాసమునందు (25వ. 3ఆ.) అనియేగాక, సుభద్రాపరిణయమునందు (20వ. 1ఆ.) అని కూడ పేర్కొనుట సుపంగతమే.

ఉలూచీపరిణయమునందు ఉలూచియే నవ్యసాచిని వలచినది. అతని శిరోజములు, వదనము, కనుబొమలు, కన్నులు, చేతులు, బాహువులు, తొమ్ము, దరహాసములు, చూపులు, గళరేఖలు వర్ణించుకొని,

“ముద్గాడవలదె యీ మోహనాంగుని మోము

గండచక్కెరమోచి గల ఫలంబు?

రమెయింపవలదె యీ రమణు పేరురముపై

వలిగుబ్బసాలిండ్లు గల ఫలంబు?

శయనింపవలదె యీ ప్రియుని పందిటిలోనఁ

గప్పు పెన్నెటికొప్పు గల ఫలంబు?

వసెయింపవలదె యీ రసకు నంకమునందుఁ

తెలువంపు జమనంబు గల ఫలంబు?

రాజవము తేజరిల్లు నీ రాజాగూడి

యింపు సొంపులు వెలయఁ గ్రీడింపవలదె

నాకలోకంబు వారంజైవ లేవి

యంఘుతరభోగభాగ్యముల్ గల ఫలంబు ! 136 వ. 1ఆ.

అని ఉప్పెళ్లూరి, గంగాతటమున జవతత్పరుడైన అర్జునుని తన భోగవతి పురమునకు తీసికొనిపోయినది. జవము చాలించి, కన్నులు విచ్చి చూచిన అర్జునుడు ఎవ్వడనడి, ఉలూచిని చూచి, “వధూమణి యెవ్వరిదాననీవు? పేరెయ్యది నీకు? నొంటి

వసేయింపగఁ గారణమేమి?" అని ప్రశ్నలు వేయును. అన్ని ప్రశ్నలకు సమాధానము లిచ్చి, ఉలూచి "సరిలేని విలాసముఁ గని వరియించిటఁ దోడుకొని వచ్చితి"నని తన వాంఛను వాచ్యముగ తెలుపును. అర్జునుడు ఉలూచి అందచందములు వర్ణించుకొని, కాముకుడను కాను, వ్రతిని, తగవా?" అని పలుకును. ఉలూచి,

"నిను గీతిపాహితీమో

హవవాణులు సెవులు పట్టి యాడింపంగఁ

గవియుండి "కాముకుడఁగా

వని" పల్కిన నాకు వచ్చికొనె వృషాలా!" 155 ప. 1 ఆ.

అని, నాతి నలించుట న్యాయము కాదని, ద్వితీయగ ఏలుకొమ్మని అద్వితీయముగ పలుకును. అర్జునుడు "అనుచితము తగునె? పరుతి నెనయుట రాజులకు ఛ్యవే?" అనిన, ఉలూచి తన వినుకలిప్రేమను, కనుకలి ప్రేమను వివరించి పెండ్లి చేసికొమ్మని ప్రార్థియపడును. ఉలూచి విన్నబాటుదనము, కన్నుఁగవఁ గ్రమ్ము బాష్పములు, గళమున గదిపించు గద్గదిక ముప్పిరిగొన్న వలవంతను దెలుప కరగిపోవును. వివాహమాడును. ఉలూచీవిజయులకు ఇలావంతుడు జన్మించును.

చిత్రాంగదావరిణయమునందు అర్జునుడే చిత్రాంగదను వలచును. అనేకతీర్థయాత్రలు చేసి, మలయధ్వజాని పురము సమీపించునెడ అర్జునుడు సశీవమేతముగ జలకేళి పల్చి వనవిహారము సేయు చిత్రాంగదను చూచి, ఆమె సౌందర్య మునకు, ముగ్ధుడగును.

"ఈ వెలంది యొడల్ పైఁడిలో వెలంది,

యీ వెలంత లలాటంబు లేవెలంత

యీ మపాణి రద్రేణియే మపాణి,

ఈ బిడారు మృగమదశ్రీ బిడారు" 195 ప. 1 ఆ.

ఇత్యాదిగా వర్ణించుకొని, "కస్నాంటి విశారదా" అనిన, నర్మసఖుడైన విశారదుడు, ఆమె మలయధ్వజాని గారాబుపట్టి చిత్రాంగద అని తెలుపును. అర్జునుడు వలపు మీటి విశారదుని మలయధ్వజాని కడకు తన రాక తెలుపుమని పంపును. మలయ ధ్వజాడు అర్జునుని రాక విని స్వాగతపత్కారములు సమాచరించును. అంతేకాదు. అర్జునుని చూచి, "ఈడు లేని వా కూతుమం దోఁతయజాలిన వా డితఁడల్లుడైనగా, మిక్కిలి కీర్తి గల్గునని" మనసులో తలపోయును. వ్రవంగవశమున విశారదుడు "అర్జునవతితోడ బాంధవమొనర్చిన మాధవు లీల బాంధవమొనరింపఁ జిత్తమిడినారు" అని తెల్పగా, చిత్రాంగదార్జునులకు పుట్టిన పుత్రుని తనకిచ్చు విబంధన సమ్మతించిన, వివాహము సేయును. చిత్రాంగదార్జునులకు బ్రభువాహుడు జన్మించును.

మభద్రావరిణయమునందు మభద్రార్జునులు వరప్రరము వలతురు. ప్రభాసతీర్థమున క్రీడించు క్రీడి,

“ద్వారకాపుర మచటికిఁ జేరువమునుఁ
జెప్పఁగా విని కడు సంతసిల్లి కలదు
గా యింక సుభద్రరూపరేఖానిలాస

విభ్రమంబులు గనఁ జాడ్కి విందు కాగ” 77 ప. 2 ఆ.

అని తలంచును. యాదవులు యతులకు విధేయు లగుదురని యతివేషము ధరించును. బలరాముడు అనుకూలుడు కాడని, అఘటనఘటనాచతురుడు హరి కలడని స్మరించును. కృష్ణుడు ప్రత్యక్షమగును. రైవతకాద్రికి తీసికొనిపోయి నిలుపును. ద్వారక చేరి, రైవతకాద్రిమహోత్సవమును ప్రకటించును. అచటికి సుభద్ర వచ్చును. అర్జునుని పతిగా కోరి, రైవతకాద్రిదేవతకు పూజసేయును. సుభద్రను చూచి అర్జునుడు సుభద్ర సౌందర్యమును వర్ణించుకొనును. కృష్ణుడు బలరాముని ఒప్పించి, సుభద్రను యతిసేవకు నియోగించును. కపటయతిని కన్యాంతపురవనములోని భవంతియందు విడిది చేయించును. సుభద్ర కుశ్రాష సేయును. అర్జునుడు శృంగారచేష్టలు సేయును. అవి నిగూఢమార్మికతానిపుణములు.

“కరము సాచి నవాంబుకంఠ మీ విడివడ్డ
కుంకుమాంకపు ముద్దుఁజంక మెఱపు
నవలుడే బోఁగొల్లఁ బెనఁగు నంచ వదల్చఁ
జాచు జంకెవ వాడిచూపు బెళుకు
పూరిమ్మ వంచుచో జాటు పయ్యంటఁ దా
గిలిమూత లాడు గుచ్చల బెడంగు
‘పాలితి కాయో, వండో, పోయిన పని’యపు
చిలుక మాటకు నవ్వు పాలిపుఁ దేట
మఱియు మఱియును జాడనే మనసు వాటి,
వారి కునుమఫలంబులు దేరఁ బనుచుఁ
దొలుతటివి చాలవని యా వధూలలామ
మేమనఁగవచ్చు వివచ్చు నేమ మింకొ” 141 ప. 2 ఆ.

అర్జునుడు జలము, పుష్పములు, ఫలములు మఱల మఱల తీసికొని రమ్మనుటకు హేతువు అవనరము కాదు. మఱల మఱల తెచ్చి జలము పోయునపుడు దోర్మాలయని, పుష్పాలు తేబోవునపుడు తీక్షణదృగ్విలాసము, పూరిమ్మ వంచునపుడు వ్రన సౌందర్యము, చిలుక కాయో! వండో అన్నప్పుడు ప్రసరించు దరహాసచంద్రిక మఱల మఱల చూడవలయునను తమకము మాత్రమే. అది సుభద్రకు తెలియదు. అట్లే చేయును. అర్జునుడు లోట్టలు వేయును. ఇట్టి చేష్ట లింకమ కలవు. (142-143ప. 2ఆ.) అర్జునుడు మోహాతురుడై మఱికోన్ని వికారములు సేయును. (145-149ప. 152-156ప. 2ఆ.)

“చెలువ, విమ రాజకీరంబు చెట్ట పట్టె
గలికి, విమ రాజహంపంబు కాలు ద్రొక్కె

మంచి శకునంబు లివి; నాడు మాటఁ జాడు

కన్నె యీలోనఁ బెండ్లి కాగలదు నీకు" 158 ప. 1 అ.

అవి శకునశాస్త్రపరితమును కూడ చెప్పును. రాజకీరము, రాజహంసము తానే. చెట్ట పట్టుట, కాలు ద్రొక్కుట పెండ్లియే. ఇది కూడ సుభద్రకు తెలియదు. "వీరు నాగ మహాత్ముల్, తన చేసిన పేనకుగా మన మలరి వచించి" రని తలంచినది. ఇంతవఱకు మాటాడని సుభద్ర పాండవుల క్షేమసమాచారమును అడుగును. అందు,

"ఎగుబుజుంబుల వాడు మృగరాజమధ్యంబుఁ

బుడికి పుచ్చుకొను నెన్నడుము వాడు,

నెఱి వెండ్రుకల వాడు, నీలంపు నికరంపు

మెఱుగుఁ జామనచాయ మేని వాడు

గొప్పకమ్మల వాడు, కోదండగుణకిణాం

కములైన ముంజేతు లమరు వాడు

బిరిగిగడ్డము వాడు పన్నిదం బిడి దాగ

వచ్చు నందపు వెన్నుమచ్చ వాడు

గరగరవి వాడు వచ్చుమొగంబు వాడు

చూడగలవాడు మేలైన సాబగువాడు

వాని మేనత్తకొడుకు కావలయు నాకు

నర్జునుండు పరాక్రమోపార్జునుండు." 164 ప. 2 అ.

అవి వర్ణించును. సుభద్ర ఆంతర్యము గ్రహించిన యతివేషధారి అర్జునుని చూచితిని చెప్పును. సుభద్ర ప్రశ్నోపప్రశ్నలు వేయును.

"సేకై తపంబుఁ జేసెద

నీ కైవడి; దాచవేల? యే నర్జునుడన్

లోకోత్తరశుభలగ్నం

బో కోమలి నేడు కోర్కు లొడఁ గూర్చుదే." 175 ప. 2 అ.

అవి యతివేషధారి అవగానే, సుభద్ర సిగ్గున దిగ్గున లేచి పోబోవును. సవ్యసాచి చేపాచి అమె చేయి పట్టుకొనును. "పెద్దలున్నా రెఱిగి వారి పెండ్లి పేయఁగలరని" చెప్పినను వేగిరవదు అర్జునుని విడిపించుకొని సుభద్ర ఆంతపురమునకు వెడలిపోవును.

అర్జునుని విరూపాక్షము విజృంభించును. సుభద్ర విరూపేంద్రుని ఆతిథ్యించును. అష్టమహిమలు పరిహాసము చేయుదురు. చెలికత్తెలు శీతలసేవారములు పేయుదురు. మన్మథ, మారుత, చంద్ర, కోకిలారూపము ఉపాలంబింతురు. కృష్ణుడు బలరామునికి తెలియకుండ వివాహప్రయత్నము పేయును. కారణము "తన శిష్యుండని దుర్యోధనునకు నీ దలఁచి పమ్మతంపడడు." అందుకు పశుపతి వూజ చేయుచును. వివాహసన్నాహము పాగును. వివాహము జరుగును. సుభద్రార్జునులు ఇంద్రప్రస్థమునకు బయలుదేరుదురు. 'పృథుక్రవమఁ డేలికగా కల ప్రోలికానరులు' బలరామకృష్ణులచేత

మాటవచ్చునని అడ్డగింతురు. సుభద్ర తేరు వడవ అర్జునుడు యుద్ధము సేయును. విజేతలై సుభద్రార్జునులు ఇంద్రప్రస్థమున ప్రవేశింతురు. అది తెలిసి బలరాముడు “ఉదగ్రమహాగ్రహవ్యగ్రు”డగును. శ్రీ కృష్ణుడు శాంతింపజేయును. బలరామాదులు సమస్తవస్తుధననందోహముతో ఇంద్రప్రస్థమునకు వత్తురు. సుభద్రార్జునుల వైవాహికత్వము జరుగును. శృంగారము పొంగును. సుభద్రార్జునులకు అభిమన్యుడు జన్మించును.

సుభద్ర నాయిక. ఉలూచి, చిత్రాంగద ఉపనాయికలు. సుభద్ర శ్రీకృష్ణుని సోదరి. సాత్త్వికప్రవృత్తి సమకూరినది. మేనత్తకొడుకును ప్రేమించి మూగనోము పాటించినది. ఉలూచి వాగకన్య. రాజప్రవృత్తి సంక్రమించినది. స్వయముగ వలచి సాధించినది. చిత్రాంగద రాకుమారి. తామసప్రవృత్తి తటస్థించినది. తండ్రి మాటకు తల ఆడించినది. ముగ్గురు మూడు విధములు. మూసకట్టు సాత్రలు కావు. వైవిధ్యము కలదు. ముగ్గురి వర్ణనలు మూడు విధములు. అచ్చుకట్టు వర్ణనలు కావు. సుభద్రవర్ణన తారతమ్యానుసారము. ఉలూచి వర్ణన కవిసమయానుసారము. చిత్రాంగదవర్ణన యమకానుసారము. ఇది ప్రాధాన్యవివక్ష. సుభద్ర అర్జునుని సూత్రప్రాయముగ వర్ణించును. ఒక్క పద్యము. ఉలూచి భావ్యప్రాయముగ వర్ణించును. ఏడు పద్యములు. చిత్రాంగద వర్ణించదు. ఇది కూడ వారి ప్రవృత్తులకు అనుగుణమే.

కవితార్చితములు : రఘునాథనాయకుని కృతుల గుఱించి చేమకూర వేంకటకవి కథపత్రము కలదు. పూర్వోదాహృతము. మఱి చేమకూర వేంకటకవి కృతుల గుఱించి రఘునాథనాయకుని కథపత్రములు కలవు.

“వాసింఁ గవిత చెప్పిన

పీఠరవోదకట- ” 49 ప. 1 ఆ.

ప్రతిపద్యమునందుఁ జను

త్కృతి గలుగం జెప్పవేర్లు; వెల్లెడఁ బెళుకొ

కృతి వింటి మసారముగా

క్షీతిలో నీ మార్గమెవరికిన్ రాదు సుమీ” 50ప. 1 ఆ.

చేమకూర కవిత చెప్పిన పీఠరవోకుండ వాసింఁచును. వ్యంగ్యవాసన వ్యాపించును. ప్రతిపద్యమునందు చమత్కారము పరిధిల్లును. కృతి అంతట, అన్నిట ప్రకాశించును. అన్యకృతులు ఏకదేశభరిసిద్దులు. చేమకూరకృతులు సార్వత్రికభరిసిద్దులు. అంతట అనుటలోని అంతర్యమిది. అన్నిట అనగా శబ్ద, అర్థ, భావ, రస, అలంకార, శయ్యాదు లన్నిట అని అర్థము. కాబట్టి చేమకూర మార్గము అనితరసాధ్యము. ఇది సారంగధర చరిత్రమునందు ప్రయాణపతాక. విజయవిలాసమునందు విజయపతాక.

ప్రతిభాపకు ప్రత్యేకమైన పలుకుబడు లుండును. అవే జాతీయములు. అవి కవితారసప్రవాహమునందు కలువపువ్వులు. అట్టి కలువపువ్వులు చేమకూర కృతులందు అనేకము.

సా.చ: మాడెత్తుమాట (1-56) దేగుదును (1-77) పటుకార్ల బట్టించు (2-124) ఏటావలి గిరిగింతలు (2-164) మూపిన ముత్తెము (3-53) ఎండకన్ను నానకన్ను (3-87)

వి.వి: ఏనుగుపాడి (1-54) తోసరాజా (1-102) రాకొట్టు (1-130) పూసగ్రుచ్చిన (2-79) మాట వేయింట నొకటి (2-109) వలపు వడ్డికి బాట (2-171) మీసాలలో నవ్వులు (3-85) తొట్టెడు బాష్పములు (3-135) చేతికి గన్నులు (3-154)

ప్రతిభాషలోను సామెతలుండును. అవే వార్తలు. అవి కవితారస ప్రవాహము నందు తామరపువ్వులు. అట్టి తామరపువ్వులు చేమకూర కృతులందు అనేకము.

సా.చ: కుత్తుకన్ విషము నాలుక బెల్లము వెట్టి యాడుటల్ (1-23) ఏనుగు పోపు వీధి సింహము మెడగంట యెవ్వరోరయంగలరు. (1-100) వంగడమున కెల్ల సొడ్డనిన గాదటు చిన్ననాడ వేర్పడితి నటన్న (2-109) గాలి గల యప్పుడె తూరుపు పాటబట్టు మన్నట్టి ప్రకారము (2-169) ఘుటిక ప్రింగిన సిద్ధుని యటుల (3-164) పిచ్చుకుంటు మీద బాగీరథి వచ్చె" (3-176)

వి.వి: వంటయింటి కుందే లిది యెందుబోగలరు (1-71) ఏటికి వచ్చినమ్మ యీ పిలువని పేరటంబు (1-78) ఈతకు మిక్కిలి లోతు గల్గినే (1-167) మోక్షము నకుబోవ మొస లెత్తుకొనిపోయెడు నను వార్త (2-43) చేసినయది జపమున్ వేసినయది గాలము (2-135) ఈరాడన్నను (మదనుడు) కోరాడనువాడు (2-192) మనమున మన్నది మొగమున గనిపించును (3-27) విండ్లమ్ములు గలవారికి దోడు చల్లకడవల వారే. (3-44) దొరకు నన్యాసి యను మాట (3-162.)

తెనుగు నుడుల తీరుతీయములు తెనుగు మడికారము. అదే మృదుమధురశైలి. అది కవితారసప్రవాహమునందు అంతరాళికధార. అట్టి ధారాశుద్ధి చేమకూరకృతులందు ధారాళము. సారంగధరచరిత్రమునందు కంటి విజయవీలాసము నందు విశిష్టము.

సా.చ: "బినబిన వాలుకీలుజడ పిక్కలుఁ ద్రొక్కుచు వెన్నడింపఁగా మిసిమిపిసాళిగుబ్బచమమిట్టలు పయ్యెడ నుబ్బ నెత్తగా నసురుమరై యలంతివడు మల్లనవాడగ ముందుముందుగా నొపరి బాగులాడి యపుడొక్కతె వచ్చి వృషాలు తోడుతన్" 38వ. 1 ఆ. "కలికి పిసాళి వాలుడెలిగమ్మలపై నిడ వేల కెంపు? నా పలుచని మోచెంకిగురుపై నిడరా నెఱజాణ, నాయెదన్ నిలువగ వేల గోళ్లు? బలు నిబ్బరపబ్బురపుబ్బు గబ్బి గు బ్బలంబు నిర్బరా మగుణ సైవయి రేవకు కోవతాపముల్." 125వ. 2 ఆ. "అడంకుమమ్మ, వీవు కలనైవమ రాజాను దూఱకమ్మ, యే యెడల పవల్లిలో జెలిమి యించుక దప్పకుమమ్మ నాదు పం గడి జరియించు నాదు వెలికాండ్రను నావలె జాడవమ్మ, యిం పడరగ నప్పొడన్ మఱవవమ్మ విచారము మాని మానిపి" 96 వ. 3.ఆ.

వి.వి: "అజమెటుంగుముత్తెపుటోయారపు ఘ్రుగ్గులు, రత్నదీపికా

శ్రీలులు, దూపనాననలు, హృద్యనిరంతరవాద్యమోహముల్
రాజు బోవంగఁ బ్రోలు మిగులం గనువిందొనరించు, నిత్యక
ల్యాణముఁ బచ్చతోరణమునై జనులెల్లరు ముల్లపిల్లగన్." 83 ప. 1 ఆ.
"చందురుకావిపావడపిపాళిరుచుల్ పరిగించు చీరసైః
జిందులు ద్రొక్క వేటి కటిసీమపయిన్ నటియింప, జాళువా
యందెలు మ్రోయ, జంటిజివికంటి చమంగన పిక్కటిల్లగా
జందవగంది వచ్చి రథపమ్మన నమ్మునిరాజు పేవకున్." 130 ప. 2 ఆ.
"చెల్లెల, లెప్పలా? పెరటి చెట్టుగ నాటివ పారికాళ ము
త్తుల్లవచీనసూనములతో విరిసిల్లుచునున్నదా? నదా
యుల్లము రావి మీఁదటనె యుండుమ నా కది ప్రాపుఁ బ్రోపుఁ బు
ట్టిల్లుమ కోచ్చిపిల్లనయి వర్ది యింపంగిడు పీకు వెంతయున్." 128 ప. 3 ఆ.

ఇట్లు పలుకునుడికారము కులుకుసింగారము కోటికి వడగలెత్తించునవి చేమకూర
కృతులు. అంతేకాదు. చేమకూరకృతులందు ప్రధానమైనది ప్రతిపద్యనమత్కారము.
అది శబ్దాలంకారములను, ఆర్థాలంకారములను ఆశ్రయించినది. "నవ్యసౌచి
వింధ్రోపరిరోచిఁ జాచి తలయూచి యులూచి రపోచితంబుగన్" (128 ప. 1 ఆ.) వంటి
వృత్తనుప్రాస కంటి యమకముల గమకములు నమధికము. యమకము
ఆదిమధ్యాంతభేదమున త్రివిధమని చమత్కారచంద్రికయందు కలదు. (13 శ్లో. 6 ఎ.)
చేమకూరకృతులందు ఆదియమకము విరళము. మధ్యయమకము బహుళము.
అంత్యయమకము క్వాచిత్యము.

పా.చ: రాజశిఖామణి పూజలు
రాజశిఖామణి యివర్చి రమ్యదళాళిన్
రాజీవకుముదచంపక
రాజీ వకుళాదికుసుమరాళుల వేడ్కన్." 18 ప. 1 ఆ.
"పారంగవయన తన మన
పారంగమ గొగిలించి యలరగ విప్రు డీ
పారంగధరుని గూర్చుడె
పారంగధరుని డటంచు పారెం గలగున్." 40 ప. 2 ఆ.
"తన యాత్మకు ప్రేగాయెనె
తనయా యిప్పు డెంతసేపె ధైవమయో నీ
తనయా యింక వెలులఁ దరిం
తనయాప్తిని నే నభాగ్యునగు జంతనయా." 101 ప. 3 ఆ.
వి.వి. "రాకొమరు వెలులు నీలపు
రాకొమరు విరాకరించు రాకాచంద్రున్
రాకొట్టు మొగము, కెంజిగు
రాకుగవి నరాకు సేయు నొలి వదంబుల్." 130 ప. 1 ఆ.

“సైకము నడుము, విలాసర
సైకము నెమ్మొగము, దీని మృదుమదురోక్తుల్
సైకముఁ దెగడు వృవలా
సైకములో నెల్ల మేలు బంతిది బలిరా”. 107 ప. 2 ఆ.
“మంచి మగఁడు వలయు వంచుఁ గోరుచుమండ
మంచి మగఁడు గల్గె మఘవమతుఁడు
మన మభిద్ర మెక్కుతమపామ యేమనవచ్చు
మనమ భద్రమయ్యె మనకు నెల్ల” 88 ప. 3 ఆ.

ఇవి ఆదియనుకములు. ఇక మధ్యయనుకములు:

పా. చ:	చూడు మెలనాగ యల చంద్రమాడుఁ దరయ	14 ప. 1 ఆ.
	ఉ1 య్యలో జంపాలో యమచు నాలోలాక్షుల్.	48 ప. 1 ఆ.
	తీ1 రేపు మాపు బాపు రేపు మాపు	41 ప. 2 ఆ.
	ఈ1 కటికి మనము పులివకటికి మనము	69 ప. 2 ఆ.
	నావపైపట్టి పైల పైమావ నేల?	200 ప. 2 ఆ.
	గజ1 గామిని యలుకార్క దరము గామిని వృవతి	215 ప. 2 ఆ.
	వేడి? వేడి? యమచు వేడి వేడి	79 ప. 3 ఆ.
	కోదండధరుం దదేమొకో దండమనియెన్.	145 ప. 3 ఆ.
	కలకల నగ దిశలు పక్షికలకల మెవగెన్.	196 ప. 3 ఆ.
	కావరే యని వెదకి రక్కావలోన	236 ప. 3 ఆ.

వి. వి:	వలివలిల పంచు వలివలి గావించు	
	నించు మించులాడు వించు మించు	
	లేమ వగపు జాపు లేమవ వగు బాపు	
	జగ మెఱుంగు దాని జగ మెఱుంగు	101 ప. 1 ఆ.
	అమ్మకచెల్ల! నా హృదయ మమ్మకచెల్లదు వీని కియ్యెడన్	135 ప. 1 ఆ.
	ఏ1 మందము మందయావముఖ మందము మీఱు నవారవిందమున్	214 ప. 1 ఆ.

మంగళమాత్రంబు చతురీమం గళపేనున్. 22 ప. 2 ఆ.
గరగరి కల రోఁ గొనివారో చంద్రకలరో వీరల్. 70 ప. 2 ఆ.
మున్నతిభక్తిఁ బూజలు సమున్నతిఁ దా మొనరించి 97 ప. 2 ఆ.
పట్టి కర్ణాజము లంజుపట్టిక చెమటల్ 178 ప. 2 ఆ.
కమ్మని విలుకాని దొరపు కమ్మని నెలఁ బై 48 ప. 3 ఆ.
అందయుండంగ పందియమందనేల 139 ప. 3 ఆ.
అత్యంతరుషాకషాయితహృదంతరుఁడై చఱపించె 160 ప. 3 ఆ.
మూపులు మూడుగున్ దివుచమూపుల గప్పపు దక్కిరీటికిన్. 170 ప. 3 ఆ.

మఱి అంతయనుకములు

ధరణి గ్రక్కధరః గదం	83వ. 1ఆ.
వీలరా రాకొమరా	129వ. 2ఆ.
లతాకుడుంగముల గముల	231వ. 3ఆ.
కల్లోంపటిమతల్లి గంగమతల్లి	115వ. 1ఆ.
పైదలిపై దరిరాకుగైదుపుల్	167వ. 2ఆ.
తవరీ కలకంఠవరా	56వ. 3ఆ.

ఇవి శబ్దచమత్కారములు. ఇక అర్థచమత్కారములు బహువిధభాసమానములు. అందు సభంగ, అభంగశ్లేషణను ఆశ్రయించిన అర్థచమత్కారములు అసంఖ్యాకము.

సారంగధరచరిత్రమునందలి చిత్రాంగీసారంగధరసంవాదములోని శ్లేషమూలకార్య చమత్కారములు పూర్వోదాహృతము. అనుసంధించునది.

విజయవిలాసములోని శ్లేషానుప్రాణితార్థచమత్కారములు:

“జలరుహగంది వీనుల పసల్ నవపంఖ్య వదేమి లెక్కమన్
జెలువ నఖాంకురాళి నెఱచేడియ పైకముఁ దామచుక్కమన్
బొలఁతుక గల్పించుగ్గవ పువ్వుల చెండ్లమ లేదు బంతమన్
గలిక ముఖారవింద మల కల్పంరాయని త్రోసిరాజమన్.” 102 ప. 1 ఆ.

ఇది సుభద్రవర్ణన. ఇందు “వీనుల పసల్ = చెవుల అందము, నవపంఖ్యన్ = తొమ్మిది అన్న అంకెను, అది ఏమి లెక్క = అదొక లెక్కా? - ఏపాటిది? అమన్ = అని తిరస్కరించును.” అని ఒక అర్థము. “అది ఏమి? = అదేమిటి? లెక్క = ఒక అంకెయే కదా, అనున్” అని మఱొక అర్థము. ఇవి హృదయోల్లాసవ్యాఖ్యాలోని అర్థములు.

చెవులను తొమ్మిది పంఖ్య ఆకృతితో పోల్చుట కవిసమయము. అది తెలుగు లిపిలోని ఆకృతి కాదు. వాగరలిపిలోని ఆకృతి. అది కూడ రేఖాచిత్రమువందు అనుకూలము. కవి సమయములు తెలుగు కవి సమయములు కావు. సంస్కృతకవి సమయములే. దమయంతి పౌందర్యవర్ణనములోని “అదిగదా వీనులందుఁ దొమ్మిదు లెక్క” అను శ్రీనాథుని కవిసమయము (184వ. 3ఆ. శృం.నై.) “తవ్య సంశ్లేష నవా నవాఞ్ఞః” అను శ్రీనార్పుని కవిసమయమునకు (63శ్లో. 7వ. నై.చ.) తెనుగుపేత.

“నఖ అంకుర ఆళి = గోరుమొలకల వరువ-లేక లేతగోరుల వరువ, నెల=చంద్రుని చేడియ = భార్య అయివ తొర యొక్క. పైకమున్ = అందమును, తాను ఉచుక్ అనును = తిరస్కరించును.” అని ఒక అర్థము. తాను చుక్క అనున్ = తొర ఒక చుక్క కదా అనును” అని మఱొక అర్థము. ఇవి హృదయోల్లాసవ్యాఖ్యాలోని అర్థములు.

తాను చుక్క అనున్ = పిరి, చుక్క అను వాడుకలోని చుక్క అని వేఱొక అర్థము²⁵. బడికి మొదట వచ్చిన బాలుని లేదా బాలికను పిరి అనుట, తర్వాత వచ్చిన బాలుని లేదా బాలికను చుక్క అనుట ప్రాథమికపాఠశాలావ్యవహారము. ప్రసిద్ధము. సుభద్ర నఖాంకురాళి తారను చుక్క అనివ సుభద్ర పిరి. ప్రథమగణ్య. తొర చుక్క.

ద్వితీయగణ్య. తార కంటె సుభద్ర అందగత్తె అని తాత్పర్యము.

ఉచుక్కు తిరస్కారసూచకదృశ్యనుకరణముగ ప్రయోగాంతరములు కలవు. "తానుచుక్కునున్" అను చోట తాను + చుక్కు అను పదచ్ఛేదమునకు "తాను జుక్కునున్" అను పాఠముండవలయును. అది కవిపాఠమైన ఉచుక్కు ఉండదు. ఉక్కు లేదు. వ్యాకరణమునకు స్పష్ట చెప్పిన పై మూఢవ్యములును ప్రాప్తించును. చేమకూర వేంకటకవి వ్యాకరణవిరుద్ధప్రయోగములకు అతీతుడు కాదు.

"గట్టి చమ్మ కవ = (నిక్కిన) బిగునైన చనుదోయి, పూవుల చెండ్లను = పూజంతులను లేదు బంతి అనున్ = తిరస్కరించును." అని ఒక అర్థము. "లేదు బంతి అంటే ఆబద్ధము-వట్టి బూటకము అని అర్థము. "పూవుల చెండును విశేషము లేదు. అది ఒక బంతియే" అనును. అని మఱొక అర్థము. ఇవి హృదయోల్లాసవ్యాఖ్యలోని అర్థములు.

బంతి అనగా పంక్తి అని ఒక అర్థము. అర్థమే కాదు; పంక్తిశబ్దభవమే బంతి. సహపంక్తి భోజనములకు బంతిభోజనములను వ్యవహారము ప్రసిద్ధము. లేదు బంతి అనగా బంతి యందు స్థానము లేదని ఇంకొక అర్థము. సహపంక్తి లేదని తాత్పర్యము. సమానము కాదని సారాంశము.

"ముఖ ఆరవిందము = పద్మము వంటి ముఖము, అల = ప్రసిద్ధుడయిన, కల్వలరాయని = కలువలరాజును - చంద్రుని, త్రోసిరాజునున్ = మిక్కిలి అవమానపడుచును - తిరస్కరించును అని ఒక అర్థము. "త్రోసి వేసి, అతడు రాజు (=చంద్రుడే) కదా అనును" అని మఱొక అర్థము. ఇవి హృదయోల్లాసవ్యాఖ్యలోని అర్థములు. త్రోసి రాన్ చనున్ త్రోసి వచ్చుటకు వెళ్లునని వేఱొక అర్థము²⁵.

త్రోసిరాజు అను మాట చదరంగమునందు ప్రసిద్ధము. అందు ఉయ్యాల త్రోసిరాజు అను మాట కూడ ప్రసిద్ధము. తెలవి రాజు అను మాట కూడ ప్రసిద్ధము. త్రోసిరాజు, తెలవి రాజు (114 ప. 3 ఆ.) అని ప్రయోగించిన చేమకూర దృష్టిలో చదరంగము పరిభాష ప్రధానము. రాజు ఉన్న గడికి, రెండు గడులు ముందున్న భటుని-రాజ భటుని చంపుటకు వీలు లేకుండ, ఏమగును గాని గుఱ్ఱమును గాని కాపు పెట్టి - ముందుకు త్రోసి, రాజు అమట త్రోసిరాజు. అది రాజునకు ప్రమాదపంకేతము. కలికి ముఖారవిందము చదరంగమాడు వ్యక్తి. కల్వలరాయడు చదరంగములోని రాజు. అతనిని త్రోసిరాజు అనును అనగా ప్రమాదపంకేతము ప్రకటించునని అర్థము. కలికి ముఖాబ్జము ముందు కల్వలరాయని స్థితి ప్రమాదములో పడినదని తాత్పర్యము. కల్వల రాయని కంటె కలికి ముఖారవిందము మెఱుగని భావము.

"అపుడు వృషుడు ప్రపుల్లనవాంబుజప్ర

సన్నముఖుడయి మరియధ్వజక్షతీశ

కమలహితునకు మామకాగమనార్హ

దెలుపుచునుచు విశారదుఁ బిలిచి పనిచె." 217 ప. 1 ఆ.

అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమాడునటకు నిద్ర పట్టదని, మంత్రి విశారదుని చిత్రాంగద తండ్రి మలయధ్వజునియొద్దకు రాయబారము పంపును. అప్పుడు అర్జునుడు కమలముఖుడు. మలయధ్వజుడు కమలహితుడు. కనుక రాయబారము సఫలమగునని కవి సూచనము. ఇది నాటకీయధ్వని వంటిది. అదొక అర్థచమత్కారము. అంతేకాదు. రాయబారమునకు విషయము “మామకాగమనవార్తఁ దెలుపుమను”ట. మామక + ఆగమనవార్త = నాయొక్క రాక అను వృత్తాంతము తెలుపుమనుట అని ఒక అర్థము. మామ + కాగ + మన వార్త = మామ అగునట్లు మన వృత్తాంతము తెలుపుమనుట మఱొక అర్థము. ఇవి హృదయోల్లాసవ్యాఖ్యాలోని అర్థములు. ఇట మామకు + ఆగమనవార్త, మామకున్ + ఆగమనవార్త అను పూర్వవ్యాఖ్యలలోని పదచ్ఛేదములు పరిగణనార్హములు కావు. అర్జునుడు చిత్రాంగదను వివాహమాడకముందే మలయధ్వజుని మామ అనుట ఉచితము కాదు. మామక + ఆగమనవార్త అను పదచ్ఛేదమునందు అరసున్న లేదు. మామ + కాగ + మనవార్త అను పదచ్ఛేదమునందు అరసున్న కలదు. సబిందునిర్బిందుల్లేష లాక్షణికసమ్మతము. “మన” అనుట రాజోచితము. విశారదుడు అర్జునునికి మలయధ్వజుడు మామ అగునట్లు రాయబారము నిర్వహించుట అనంతరకథ. (218వ. 1ఆ; 4వ. 2ఆ.) మామ + కాగ + మన వార్త అను పదచ్ఛేదము కథానుగతము. ఇది సభంగ శ్లేషమూలకమైన అర్థచమత్కారము.

“భామ మోమున వ్రేలు రూపముఁ జాచి
ముదిత యెడఁ బాయకుండెడు మూర్తిఁ దలచి
రమణి పై సగమైన విగ్రహము నెంచి
ప్రేమమని వేడుకొను దేవపూజవేళ.” 136 వ. 2 ఆ.

ఇది యతివేషారి అర్జునుని ప్రార్థన. ఇందు యతిపరమైన ప్రార్థన, అర్జున పరమైన ప్రార్థన రెండును కలవు.

భామ = సరస్వతి, మోమున వ్రేలు = ముఖము నందుండు, రూపము = బ్రహ్మరూపమును చూచి; ముదిత = లక్ష్మి, ఎడఁబాయకుండెడు = హృదయమును విడిచిపెట్టకుండెడు మూర్తిన్ = విష్ణువు మూర్తిని తలచి; రమణి = పార్వతి, పై సగమైన = శరీరమందు నగమైన, విగ్రహమును = పరమేశ్వరుని విగ్రహమును - అర్చనార్హశ్వరవిగ్రహమును ఎంచి, దేవపూజాసమయమునందు రక్షింపుమని ప్రార్థించును. ఇది యతిపరము.

భామ = సుభద్రయొక్క, మోమున వ్రేలు = ముఖము ముందు కనిపించు, రూపము = ఆకృతిని చూచి, ముదిత = సుభద్రయొక్క, ఎడఁబాయకుండెడు = హృదయమును వీడకుండెడు మూర్తి = స్వరూపమును తలచి, రమణి = సుభద్రయొక్క, మై సగమైన = శరీర మందు నగమైన, విగ్రహమును = ఆకారమును ఎంచి, దేవపూజాసమయమునందు కూడ సుభద్రను రక్షింపుమని - ప్రేమను ఫలింపజేయుమని ప్రార్థించును ఇది అర్జునపరము.

యతి దేవపూజాసమయమునందు త్రిమూర్తులను ప్రార్థించును. అర్జునుడు దేవపూజాసమయమునందు కూడ సుభద్రను, నిత్యము కనిపించునట్లు, హృదయము నందు ఉండునట్లు, అర్ధాంగి ఆగునట్లు ప్రార్థించును. అంతేకాదు. నరస్వతీ చతుర్ముఖుల, లక్ష్మీనారాయణుల, పార్వతీపరమేశ్వరుల దాంపత్యముల వలె సుభద్రార్జునుల దాంపత్యమును ఉండవలయునని ధ్వన్యర్థము. ఇది అభంగశ్లేషమూలక మైన అర్థచమత్కారము.

“తెమ్ము బంగారుకుండ జలమ్ము లనుచుఁ
దెమ్ము లతకూన మంచి సుమమ్ము లనుచుఁ
దెమ్ము బాగైన కొమ్ము ఫలమ్ము లనుచు
మించుబోడిని నేరుపు మించఁ బలుకు.” 142 ప. 2 ఆ.

ఇది శుశ్రూష సేయు సుభద్రకు అర్జునుడు పనులు చెప్పు విధానము. బంగారు కుండతో జలములు తెమ్ము, లతకూన మండి మంచి సుమములు తెమ్ము, బాగైన కొమ్మయొక్క ఫలములు తెమ్ము అని అర్థము. ఈ అర్థమున బంగారుకుండ పాత్రవిశేషము. లతకూన లతావిశేషము. బాగైన కొమ్మ శాఖావిశేషము. బంగారుకుండ జలములు తెమ్ము, లత కూన! మంచి సుమములు తెమ్ము, బాగైన కొమ్మ! ఫలములు తెమ్ము అని మఱొక అర్థము. ఈ అర్థమున బంగారుకుండ, లతకూన, బాగైనకొమ్మ సుభద్రకు విశేషణములు. బంగారు కొండ వలె బంగారు కుండ. లతకూన వంటిది. బాగైన కొమ్మ = అందమైన ప్రీతి. ఆహ్లాదభేదమూలకమైన అర్థచమత్కారము.

చమత్కారము తోపాటు స్వభావోక్తి కూడ చేమకూరకృతులందు కలదు. అదే జాతి. స్వభావోక్తి జాతి అని చమత్కారచంద్రికయందును కలదు. (4శ్లో. 7వ.)

సా.వ : “పా లడలోనఁ బోసె చమబాలు నెయిం గిలకొట్టి కొల్లపై
బాలకు మంచి వ్రేల్ పెరిపెనై నెడగా నిడి యుగ్గవెట్టి యా
కేంటు బొజ్జపై విమిరి కెంజిటు చేతుల నెత్తి గట్టురా
చూలి యమంగు సామికివి బోతలు బోత లటంచుఁ బలుకుచున్.” 44 ప. 1 ఆ.

“బాట్టువ్రేళ్లను రెండుఁ బట్టించి నడిపింపఁ
దంకుచు రాతేమి బలిమిఁ దిగుచుఁ
దన చేతి నిడుదలాతవుగోల యుందిచ్చి
మెల్ల మెల్లనె కొంత మెలంగఁ జేయు
వవలంబముడిగి రమ్మన వాల్గడుగు లేగి
పడబోన గ్రక్కువఁ బట్టి నిలుపు
జమదెంచి బిసబిస దమ వంటుకొమ్మని
వచ్చిన వగుచు వచ్చుని కరుగు
వాడు నాటికి నీరీతి వడవనెర్పఁ
గొప్పివాళ్లకు వలనడి కొంకు దీటి

లెన్నలై కరపదములు లీలఁ దనరఁ
 భ్రేమఁ జొరంగి యనియెడి పేరొపంగి." 250 ప. 3 ఆ.

- వి. వి. "శయ్యకుఁ దార్పణఁ దుఱుము జాతె; నదంతట చక్కదిద్దఁబోఁ
 బయ్యెద జాతె నయ్యదిరిపాటున గ్రక్కున నీవి జాతె; రా
 జయ్యెడ నవ్వలాసిని యొయారముఁ జొచి కవుంగిలింపె; నొ
 నెయ్యెడ మేలె చూతురు గణింపరు జాణలు జాఱుపాటులన్." 172 ప. 1 ఆ.
 "కంగుల్ దీర్చిన పైతిణీఁవిక చన్మట్టంటి రాణింపఁగా
 జెంగల్వల్ నెఱికోప్పునందు నొఱపై చెంతన్ గుబాళింపఁగా
 బంగారందియ ముక్కునం గమిచి పైపై నంచ యెల్లింపఁగా
 సింగారంబగు ముద్దుఁ జిల్క తనకుం జేదోడు వాదోడుగాన్." 157 ప. 2 ఆ.

పలుకునుడికారము, జాతివార్తలు, ప్రతిపద్యచమత్కారము పరాకాష్ఠదశనందిన
 చేమకూర నేంకటకవి కవితామార్గము, రఘునాథనాయకుడు కథపత్ర మిచ్చినట్లు అనితర
 సాధారణము.

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానమునకు క్షేత్రయ్య అరుదెంచినట్లు మండ్ర నచిహ్నంబు
 కవి ఆంధ్రకాముదియందు కలదు.

"మువ్వగోపాలభక్తేవ క్షేత్రజ్ఞకవివా ఉక్తత్యాచ్చ
 తము దామె వత్తు రర్థులు
 క్రమ మెఱిగివ దాత కడకు రమ్మన్నారా
 కమలంబులున్న చోటికి
 భ్రమరంబుల యచ్చ్యతేంద్రరఘునాథస్మహా."

ఇది నిజము కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. కాని క్షేత్రయ్య రఘునాథనాయకుని
 మీద చెప్పిన పదములు కానరావు.

విజయరాఘవనాయకుడు

విజయరాఘవనాయకుడు రఘునాథనాయకుని కుమారుడు. తండ్రి అనంతరము తంజావూరు నాయకరాజు. (1633-73) తండ్రి వలె కృత్రికర్త, కృత్రిభర్త. సంగీతసాహిత్య సమారాధనమునందు తండ్రిని మించిన తనయుడు. విజయరాఘవ నాయకుని గుఱించి, అతని ఆస్థానకవి చెంగల్వకాళయ రాజగోపాల విలాసమునందు వివరముగ కలదు.

విజయరాఘవనాయకుని సభాభవనము విజయరాఘవవిలాసము.(13) అందు ఒక అపూర్వవిశేషము శారదార్థజము.

ఒక్కొక్కయెడఁ జీచిచక్కరసానకం
బాని వట్లానోద మావహిల్ల
నొక్కొక్కయెడఁ దాని నెక్కిన విరజాది
వరములెత్తిన రీతి పరిమళింప
నొక్కొక్కయెడఁ జల్వ లుప్పతిల్లఁగ మంద
మారుతంబులు మించు మహిమ చెలఁగ
నొక్కొక్క యెడ మేఘ జీక్కు సంపాదించు
వెలది మెచ్చెల తేట విధము మించ
కవిత రచియింప విజయరాఘవవిభుండే
నేర్చునని వాణి నర్తించు నేర్పు మీఱ
చామరానిలకందళచలితమగుచుఁ
దనదు పభయందు వల శారదార్థజంబు." 18 ప. 1 ఆ.

విజయరాఘవనాయకుని కవితారచనము గుఱించి వాణి నర్తించు నేర్పు మీఱునట్లు విజయరాఘవవిలాసమునందు శారదార్థజము తనరువట. అంతేకాదు.

"నవనోల్లేఖనవనయోగ్యముగాని
పద్యంబు జమలకు హృద్యమగునె?
మనతరాలంకారకారణంబులు గాని
వాక్యజైఖరుల వెవ్వరు వివరు
శ్రేష్ఠాపితవాగ్విశేషాన్వితము గాని
పదము విద్యత్రేమపదము గారు
మనపారసారంబు గాని సందర్భంబు
లర్చకులైనను వాదరింప
రంచు వివరించు చలచామరాంచదనిల
చలిత చేలాంచలాగ్రహస్తంబునేత
విజయరాఘవమేదిసివిభుని పభమ
తనదు మహిమంబుచే శారదార్థజంబు." 19 ప. 1 ఆ.

"క్రొంగ్రొత్తదనము లేని పద్యము హృద్యము కాదు, అలంకారములు లేని

వాక్యవైఖరులను ఆలకింపరు, మహాభాష్యసమ్మతము కాని పదము విద్వాంసులకు ప్రేమపదము కాదు, తప్పురసారము కాని పందర్భమును అర్థకులు కూడ అదరించరు" అని వింజామరల గాలికి కదలియాడు చేలాంచల మనెడు ముందుకు సాచిన హస్తముచేత శారదాధ్వజము హెచ్చరించునట. క్రొంగ్రొత్తదనము కల పద్యము, అలంకారములు కల వాక్యవైఖరులు శ్రవణప్రవణములు, సాధుపదప్రయోగము విద్యత్సమ్మతము, సందర్భము సారవంతము కావలయును అని కవి ఆశయము.

విజయరాఘవనాయకుని విజయరాఘవవిలాసపభయందు విజయనగరరాజా పీఠవేంకటపతిరాయలచేత బహువిధభిరుదములందిన ముద్దు చంద్రరేఖ వివిధవిద్యలు వినిపించును. (22) ఈమె విజయరాఘవనాయకుని భోగిని. (1-129; 2-83; 3-88; 4-83) రూపవతి చౌవదకేలిక, చంపక శబ్దచూడామణి, మూర్తి జక్కణి, కోమలవల్లి కొరపు, లోకనాయిక నవపదములు, శశిరేఖ దేశి, రత్నగిరి దరుపదములు, భాగీరథి పేరణి అభినయించుదు. (23) ఒకటే వీణ వాయించును. ఇంకొకటే క్షిప్ర చలికించును. మఱొకటే ద్విపదలు చదువును. వేఱొకటే తత్త్వసంగము పేయును. కొండొకటే ముఖవీణచే రాగము చేయును. ఒక్కరై తంబురా మొరయించును. ఒకర్లు ప్వరమండలము మీటును. కొందఱు నవితలు యక్షగానము, రావణహస్తము, ఉడుకు, దండెమీటలు, చెంగులు, తాళములు, జోలలు, సువ్వలలు, ధవళములు, ఏలలు వినిపించుదు. (24) ఒకటే దండె మీటుచు రాగప్రబంధములు, తాయములు, గీతములు పాడును. (26వ. 1ఆ.) మొత్తము మీద విజయరాఘవవిలాసము పదకవితారసోల్లాసము.

విజయరాఘవనాయకుని అంధ్రుని వివిధరాజన్యకోటిరవివిధరత్నఖచిత్రమైన సువర్ణ "సాహిత్యరాయపెండార"మమరును. ఇది ఏడు పీఠపద్యములందు కలదు. (72-78వ. 1ఆ.) అందొకటి:

పేజీరాజబంఘపణితబాణితముల
మర్మంబు లాత్మీయమహిమః బోగడ
తర్కకర్కశాగ్నితర్కప్రలాపంబు
విజశక్తియుక్తి నర్జింపుచుండ
నన్యకాన్యచేమనాటితోన్నేమంబు
స్వకవైభవంబుల పమ్మతింప
లక్ష్మీతాలంకారలక్ష్మణస్మరణంబు
లాత్మచాతుర్యదుర్యత మతింప
మధురమధురపశించితమంజిమములఁ
దత్తదునితోనూరముల్ తా నొవర్చి
విజయరాఘవమేదిపిచిరుని యంధ్రు
నొగి సాహిత్యరాయపెండారముమరు. 74 వ. 1 ఆ.

సాహిత్యరాయపెండారము కేవలరాజలాంఛనము కాదు. సాహిత్యరాజ

లాంఛనము. విజయరాఘవనాయకుని తర్కవ్యాకరణాలంకారశాస్త్ర వైదుష్యమునకు, వన్యకావ్యరచనావైభవమునకు జయపతాక.

విజయరాఘవనాయకుని కృతులు లభించినవి ఆరు. రచించినవి అర్ధశతాధికము. తెనుగుసేతలు : 1. గోపికాగీతలు 2. భ్రమరగీతలు.

ద్విపదకావ్యములు : 1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము. 2. మోహినీవిలాసము. 3. సాదుకాసహస్రము

యక్షగానములు : 1. రఘునాథాభ్యుదయనాటకము. 2. రాజగోపాలవిలాస నాటకము. 3. ఉషాపరిణయనాటకము. 4. పూతనాపారణనాటకము 5. మంజరీద్విపద ప్రబంధనాటకము. 6. సముద్రమథననాటకము. 7. కృష్ణవిలాసనాటకము. 8. జానకీ కల్యాణనాటకము. 9. పుణ్యక్షేత్రనాటకము. 10. చెంగమలనల్లిపరిణయము. 11. గోవర్ధనోద్ధరణము. 12. మన్మథవిలాసము. 13. రానక్షిడ. 14. నవనీతచోరము. 15. పారిజాతాపహరణము. 16. రుక్మిణీకల్యాణము. 17. రాధామాధవవిలాసము. 18. ధనాభిరామము. 19. సత్యభామావివాహము. 20. కాళియమర్దనము. 21. ప్రహ్లాద చరిత్రము. 22. వివ్రనారాయణచరిత్రము. 23. వ్రణాయకలహము. 24. కంపవిజయము. 25. దక్షిణద్వారకాష్టలము.

పదములు = 1. శృంగారసాంగత్యము. 2. మన్నారుసాంగత్యము. 3. అధ్యాత్మసంకీర్తనలు.

విష్ణునములు : గోపాలవిష్ణునములు

దండకము : రాజగోపాలదండకము

వీరలు : ? దరువులు : ?

ఇవి గాక ఇంకను 1. వాల్మీకి 2. గుణ్ణిరివిల్వేడు 3. దండలాస్యము. 4. కందుకొండ 5. కొరవంజి 6. గుణరాతి 7. దేశి 8. చౌపదము 9. జక్కీణి. 10. దురుపదము 11. మదనబలదూత్యము 12. జోగి 13. పదచాళి 14. శారదాసామ్రాజ్యము 15. చిందు 16. సవతి మచ్చరము 17. నాట్యకదంబము మొదలైన నాట్యప్రభేదములకు సాహిత్యరచనలు.

మొత్తము $2+3+25+3+1+1+1+1+17=54$. ఇవియెల్ల ప్రహ్లాద చరిత్రమువండు ప్రపక్తమైనవి. అది తుదిరచనమగును. ఇందు 1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము 2. రఘునాథాభ్యుదయము 3. వివ్రనారాయణచరిత్రము 4. పూతనాపారణము 5. కాళియమర్దనము 6. కృష్ణవిలాసము 7. ప్రహ్లాదచరిత్రము మాత్రమే ఉపలబ్ధములు. ఇందు మొదటిది ద్విపదకావ్యము. తతిమాని యక్షగానములు.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము : ఇది కులదైవమైన దక్షిణద్వార కాష్టలి మందిరుడు రాజగోపాలస్వామికి అంకితము. ఇందు గురువు తాతాచార్యులు, పట్టాభిషేకభవము గైకొన్న

యట్టి సంవత్సర మందొకనాడు
 నవలీలగాఁ బదియాఱు దానములు
 నవరించి ద్విజాల కొసంగితి వీవు
 వీరుఁడో నవరము వేంకటపతిని
 సాఱఁదోలించి నీ నమవుల చేతఁ
 బట్టిన పీమలోఁ బందనెల్లారు
 కట్టించితిని మఱికామాత్రమునవె
 శ్రీరంగరాయలఁ జేపట్టి నిల్చి
 యా రాయకార్యులు లోఁగాదటంచు
 దుండగించిన పాండ్యతుండీరపతుల
 ఖండించి వాకిలిఁ గావఁజేసితిని" 278-289 పం. 1 ఆ.

అని విజయరాఘవుని చరిత్రను తెలిపెను. విజయరాఘవనాయకుడు పట్టాభిషేకము గైకొన్న కాలము 1555+78=1633వ సంవత్సరము. విజయనగరరాజు శ్రీరంగరాయలను చేపట్టి నిలిచి, శ్రీరంగరాయల రాచకార్యములు అవును కాదు అనుచు దుండగించిన పాండ్య తుండీరపతులను ఖండించి, వాకిలిఁగావఁజేసిన కాలము 1643-44 ప్రాంతము². కాబట్టి రఘునాథనాయకాభ్యుదయము రచనా కాలము 1645 ప్రాంతము కావచ్చును.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయము మూఢాశ్వాసముల ద్విపదకావ్యము. తృతీయాశ్వాసము అనంతూర్ణము. రఘునాథనాయకుని దినచర్య - ఏకదివసప్రవృత్తము-ఇతివృత్తము. ఒక నాటి వేకువను మేలుకొన్నది మొదలు, మఱునాటి వేకువకు ముందు నగరు ప్రవేశించువఱకు రఘునాథనాయకుని దినచర్య కలదు. అంతేకాదు. ఆనాటి తంజావూరు కోట కన్నులకు కట్టిపట్లు కలదు.

చుట్టువీధుల నడుమ ప్రచారి లోవల బంగారు కలశములు పైన మిటారించు హజారము, దాని పక్ష గజుటల పెనులాగడపుడవి పెద్దబవంతి, దాని ప్రక్కమరుమంజీ తేజీల పటాణి బవంతి, దాని చెంత నగరి సంప్రతికరణములు జతగూడి వ్రాయు వికాలకాల, దాని పొంత శ్రీరాముని చిత్రపటము నిల్చిన రామభద్రకాల, దాని దగ్గఱ గుఱిగొల్ల లున్న కోటేవాకిలి, దాని నప్పిదిని రాజాలు, దొరలు శ్రేణులై యున్న లక్ష్మీనిలాసము, చల్వరాతి సింగంపుడవి కవిపించు వాకిలి, దాని చెంగట అచ్యుత రంగకూటము, దాని కడ నాకపురీనిలాసగోపము, బాగుల చప్పరము, గరిడికూటము, నవరత్నమయపైన నాటకకాల, మదనగోపనిలాసమందిరాంగణము, పట్టాభిరాముని చిత్రపటము కల-బంగారు చెక్కడపుడప్పరము, వీలంపు చాయలు నీడలు దేర. వీలపిల్లు చల్వరాజగతి కలిగి, రెండవ వుచ్చకవిమానమో అనిపించు - శ్రీరామసౌధము, కాంచనోరుకవాటమటితమార్గము కల విజయభవనరాజము; చంద్రకాంతపు వింత సంతమమలు, నగదాల కంబములు, మగజాల మదనచేతులు, దంతపుఁ జేరుళ్లు,

మరిచిన చీనవస్తులు, కెంపుఱాపమల బోదీయలు, వచ్చఱాపలక పైకప్పు, ఇంద్రసీలపుటోవరి, చలువగోడలు, రావిరేకుల తోరణములు, సోగముత్తెముల చికిలికుచ్చులు, వైడూర్యపుద్గారబంధములు, మగఱాల పంతున మడతతల్పులు, జాళువాపని పజ్జల గములు, పటికంపు మెటికలు కలిగి - చోళగుని గెల్చిన పాదరికలు, వేపాల భూపాలునికి దొరతనమిచ్చిన దోర్నిలాపములు, పాండ్యతుండీరపతుల గెల్చిన పరాక్రమము, విజయనగరరాజు రామదేవరాయలను పింహాసనము మీద నిల్పుట మొదలైన విజయముల భావచిత్రములు భాషించు ఇందిరామందిరము, విజయరాఘవ విలాసము మొదలైన గృహరాజముల రాజసదనము రాజిల్లును. ఇది కోట లోపలి రాజభవనముదాయము. (392-459వం. 1ఆ.)

రఘునాథనాయకుని దినచర్య నిద్ర లేవగానే నిలుపుటద్దమును, ఇద్దఱుగార్లను, బంగారు బిందెల పాలను, గరుత్మంతుని చూచును. నారీమణులు చేదండ లొసగ, కుంచె కాళంజి చేకించి పేవించ, మెఱుపుల మంచము మీద కూర్చుండును. పుత్రప్రాత్రకళితములు చేరి కొలుతురు. రూపవతి పదచాళి, చంద్రలేఖ పేరణి, శశిరేఖ బక్కిణి, లోకనాయకి దురుపదకేళిక నటించురు. కొందఱు విరిబోండ్లు కొరవంజి, శివలీల, గుణరాతిదేశి వినిపించురు. ఒకతె వీణ వాయింతును. కొందఱు వెలదులు వీణ, మురళి, రబాబు, తంబూర, దండె, చెంగు, స్వరముండలము, రావణహస్తము మొదలైన జంతువులు వినిపించురు. మఱికొందఱు స్త్రీలు రఘునాథనాయకుడు రచించిన అచ్యుతాభ్యుదయము, నలచరిత్రము, పారిజాతాపహరణము, వాల్మీకిచరిత్రము, జానకీకల్యాణము మొదలైన కావ్యములు వినిపించురు. కొందఱు నవితలు పనుస్యలు పూరించురు. అందఱికి రఘునాథనాయకుడు కవకాంబరము లొసగును, అనంతరము చలువపట్టి మజ్జన మాచరించును. ఆ స్నానఘట్టమిది:

“అత్తరి మత్తేభయానలు చేరి

జంతాయితంబుగా జలకంబువకుమ

పఱసైన బంగారు పలకీటయును

వెఱలాచి చలువ పట్టిటికొప్పురలు

తళుకుటీవికడాని తంబుగల్ విలిపి

జలకంబువకుమ హెచ్చరిక గావించ

గద్దయ దిగ్గి చెంగు మన్న చెలువ

లిద్దఱు కైదండ విరుగడ లొసంగ

వే దండమన్నట్టి వేదండగమన

పాదార్థముల రత్నపాదుకల్ చేర్చ

రాజపంబున రతిరాజపన్నిభుడు

రాజదేవేంద్రుడొ రఘునాథవతుడు

పల్లవపాటు తిర్వంకల గొల్చ

మెల్లమెల్లన వచ్చి మెట్టియున్నట్టి
 పాదుకల్ నడలించి బంగారు పీట
 మీదఁ గూర్చుండి క్రొమ్మించు తంబుగల
 జలజాక్షు లందించు జలముఁ గైకొనుచుఁ
 జలువ పన్నీట మజ్జన మాచరించి-" 527-545 పం. 1 ఆ.

చలువపంచె ధరించి, పన్నజాదుల వరులు చుట్టి, రంగురూమాలు వైచి, ముద్రికా భరణము ముత్యాలయొంటు శ్రీరామభద్రతాళి ధరించి రఘువాతవాయకుడు నామ తీర్థమునకు వచ్చును. అచట ఇద్దఱుగార్లను దర్శించి లక్ష్మీవిలాసమునకు వచ్చును. గురువును పేవించును. కపిలధేనువునకు గ్రాసము వేయును. జముకాణము మీద వడ్డావనాపీనుడై తిరుచూర్లరీతితో నుదట తిరుమణి ధరించును. మేవ ద్వాదశపుండ్రములు పవరించును. ముత్యాల జవమాల పూని ఆష్టాక్షరీమంత్రజపము పేయును. రాజగోపాలునకు తిరువారాధనము పేయును. వరమభాగవతులు భాగవతరామాయణములు చదువ వారికి చందవ తాంబూలములు పమర్పించును. పెద్దలకు నిత్యదానములు పేయును. ఆచార్యుల మంత్రాక్షతములు మస్తకమున ధరించి, ఆయనకు సారాభివందనము పేయును. దేశికోత్తములను తిరుమాళిగకు పంపును. తాను కొలువు పింగారమగును. ఆ ఘట్టమిది :

“విలుపుటద్దం బొక నెలఁతుక దాల్చ
 విలుపుటద్దము చెంత వీటుగా నిల్వఁ
 దలఁపెటింగి కదాని తట్టల పొమ్ము
 కందళించిన వేడ్కఁ గరములఁ బాని
 ముందఱ బొక్కువంబులవారు నిల్వ
 పంపంగి పువ్వుల వరములు చుట్టి
 పొంపు రాణింపగా మప్పాటి గొప్ప
 ముత్యాల కుల్లాయి మోహవలీల
 ముత్యపురావులు మురువుగఁ బాని
 నిద్దంపుఁ జెక్కుల వీటులు తేర
 పెద్ద చొకట్టులు ద్రియముతోఁ బాని
 యవిరళవవకుంకుమాంగరాగంబు
 పవరించి వీమల బవ్వాది వించి
 వరిగ ముత్తెపుగుట్టు జంటిపై మోటు
 హరునైన సైతిణీయఱచట్టఁ దోడిగి
 బంగారు చుంగులు పై మెటారింప
 రంగారు పీతాంబరము కట్టి గట్టి
 కంటికింపై మించు కంఠమాలికలు
 కంఠపరంబునుఁ గడువేడ్కఁ బాని

వచ్చుల పదకంబు బవిరి చెక్కడవు
 హచ్చు ముత్తెపుఁ దాళి యెదపై వమర్చి
 మొలక కెంపుల పిడి మొలవంకిఁ జెక్కి
 తళుకు వజ్రముల యుత్తరిగలఁ బూని
 చెలువైన వజ్రాల చేసరుల్ దాల్చి
 సరిలేని నవరత్నసంఘసంఘటనఁ
 బురుణింపగా బాహువురులు ధరించి
 అకలంకమాత్మరత్నాంగుళీయములు
 చికిలి సైదూర్యంపుఁ జేయంబు పూని
 సరగఁ బాండ్యవృషాలపాలపట్టమున
 మురువైన నవరత్నములఁ దీర్చివట్టి
 బిరుదు పెండేరంబు పెరిమ దీపింపఁ
 జరణాంబుజంబున నవరించి యిట్లు
 కొలుపుపింగారపై ————— " 584-617 పం. 1 ఆ.

రఘునాథనాయకుడు కొలుపున్న, అవసరముల వారు తెలుప అన్యరాజులను ఆహ్వానించి మనవులు అలకించును. అనంతరము ఐరావతమును భద్రగజము వెక్కి బయలుదేరి శ్రీరామభద్రుని సేవించును. ముత్యాల గొడుగు మెఱయ, రత్నాల చామరములు వెలయ, చెంగావి పావడలు చెలగ, బహువాద్యములు మ్రోగ, సంగీతమేళము తవర, వందిమాగధులు కైవారము పేయ, అచ్యుతనాయకుడు అచ్యుతరామభద్రనాయకుడు మొదలైన తనయులు ఉభయపార్శ్వముల కొలువ, బిరుదాంకములు పలుక రారాజ వలె స్వారి వెడలును. గొప్ప యువ్వరిగల గోపురములందు సైడిపజ్జ పజ్జలందు, పీఠుల, వేదుల నిలిచి జన్మములు కమ్మల పండువుగా కాంతురు. సేనలు చల్లుదురు. రఘునాథనాయకుడు హజారమువకు వచ్చి, రామభద్రకాలలోని శ్రీరామభద్రుని సేవించును. లక్ష్మీవిలాసమువకు వచ్చి రంగనాయకులను సేవించును శ్రీరామసౌధము చెంతనున్న రాజగోపాలుని సేవించును. చల్వజానలక మీది కెంబట్టు గద్దిగపై ఆసీనుడై సరసవిద్యత్కవిపార్శ్వభౌములను రప్పించి కవితాగోష్ఠి పాగించును. వేగుల వారి దిన సరులు, రాయసము వారి దినపరులు, కరణికుల మనువర్తి లెక్క, మణియంపు లెక్క, వివి, మంత్రులతో ఏకాంతగోష్ఠి నలిపి అంతపురమున కేగును.

పరివారికలు పరిచర్యలు పేయుదురు. పట్టపుదేవులు కళావతి, విశ్వనాథుని పుత్రి, లక్ష్మీంబు నవరత్నవీరాజవము లిత్తురు. రఘునాథనాయకుడు కొలువు పింగారము తీసివేయును. పరిగంచు చలువలు కట్టి చిన్నారియొంట్లు శ్రీరామభద్రతాళి సన్నవజ్రాల చేసరులు మాత్రమే ధరించును. పంచమహాయజ్ఞములు పేయును. ధవళశంఖములు తాళములు మ్రోగ పువ్వుబోలులు బోవపుటికలు తెత్తురు. పరిగబంగరుతెర చాటుగ నిల్చుదురు. రాజవకు కుందవపు సీతమున పురతకాల్పజపు ఘటించురు. పలకములు

రత్నకంబళములు తివాసులు చక్కళములు విల్పుదురు. బంగారు సింగపుగోళ్లు మింఁచు అడ్డిగ మీద పేరోదనపు పెద్దపల్లెము పెట్టి కువకకదళీదళములు వణిచి, బంగారు గిన్నెలుంచి, పైడిగిండ్ల చలువసీరు తెచ్చి హరివాణములు కంచములు పల్లెరములు గంగాళములు ఉదిరిగిన్నెలు కోరలు రెండు బంతులకు అమర్చురు. పల్లెముంచితి మని ప్రకటించురు. రఘునాథనాయకుడు పట్టుపుడేవులలో బంతిని కూర్చుండి ఆరగించును. ఆ భోజనపదార్థము లివి:

పచ్చడులు, శాలితండులపు ప్రసాదము, బంగారు చాయల పప్పులు, సద్యోష్ణు తము, శాకపుఁగూరలు; అన్నదాలు మవ్వుపాడి హత్తించిన కన్నరకోడి, తెంకాయతునియలు కూర్చి కరివేపపాడి చల్లి కమ్మని నేతితో తాలింపు పెట్టిన కుంకుమకోడి, నెనగపాడి మినపపాడి చెతినగము మేదించి కమ్మగా వండిన కమ్మరికోడి, చక్కెర చల్లి వెన్నముద్దలు కూర్చి మృదుపాకమున వండిన సాలకోడి, ఉల్లి ముక్కలు వెల్లుల్లి ముక్కలు కూర్చి నేపుడు పాళ్లు చల్లిన కోడి, ఉలువ కోడి, పన్నీరు పాయసము, కఱకుట్లు వెన్న చక్కెర చిలికించి వండిన చేవల ఊర్పు. జాపత్రి గురాపాని యోమము వేపుళ్లు కొలమరిచిత్తులు కూర్చిన బిరంజి, వప గూర్చి వండిన పాడికూరవరలు, చలువయానము, క్రొవ్విన పేట క్రొందునుకలు చేసి కందనకాయ తక్రమున కడిగి జంబీరపొరపేచనము కావించి కంబూరకమ్మరి కదంబించి వసతోడ నొనగూర్చిన ఉప్పు రసము, అప్పడములు వడలు కూర్చిన చిక్కుడుకాయ రొయ్యల ఊర్పు; పేణీలు, మండెగలు, లడ్డములు, పూర్ణకలశములు, వెన్న కఱ్ఱాయములు, మణుగుపువ్వులు, ఆతిరసాలు, పారపత్తులు, కరివడలు, దదివడలు, ఆమ్రపు వడలు, పప్పు కుడుములు, తెలికుక్కురొట్టి, తెంకాయరొట్టి, పంజారురొట్టి, తెంకాయపాలు, జీలకరపాయనము, కమ్మని శిఖరిణులు కల వంటకములు; రసదాడివండ్లు, వసవతోవలు, తేనెలో వైచిన తియ్యనూమిడివండ్లు, ద్వీపాంతరపు ద్రాక్షవండ్లు, ఖర్జూరఫలములు, వేరెడువండ్లు, రేగువండ్లు, కిత్తడివండ్లు, పాలవండ్లు, దోసవండ్లు, వెలగవండ్లు, దాడిమవండ్లు గింజలు. అన్నిటి కంటి అగ్రసరస్సైనది నీరుమణ్ణిగ.

“చాక్కమా వెన్నదుచుల్ బిపాలించ
మిక్కిలి పవమించు మీగడ చట్ట
సారమా జంబీరపారంపురుచులు
మీఱంగ లవలంబు మితముగా గూర్చి
మేలైన సాంబీతో మిళితపైవట్టి
యలకపాడి పైని యింపు దీపించ
దగు వట్టివట్ల వేతావులు గట్టి

మగువ యొక్కతె నీరుమణ్ణిగ రెచ్చె. 240-247 పం. 2 ఆ.

ఇంతవఱకు రఘునాథనాయకుని దినచర్య యుత్సాహము. అది విజయరాఘవ నాయకుడు వివరించిన తీరు జాతిరచనము.

చిత్రరేఖ మోహము, విరహము; చిలుక రాయబారము, చిత్రరేఖారఘునాథ వాయుకుల చిత్రజిత్ర కథార్థము. అది ఉలాసబంధమునకు అనుసరణము".

"ఉలాసబంధము తమిళదేశమున నతిపురాతనమైనది. తమిళభాషకుఁ గల మొట్టమొదటి సంపూర్ణవ్యాకరణము "తొల్కాప్పియమ్". ఈ వ్యాకరణములో "బురత్తివై ఇయలో" అను సూత్రమునఁ బ్రత్యేకముగా ప్రబంధములను గుఱించి చెప్పబడినది. ఇవి దేవతల రథోత్సవములకు ప్రసిద్ధిపురుషుల గజోత్సవములకు సంబంధించిన వర్ణనలతోఁ గూడినవి, ఇందలి యితీవృత్తము ఇటువంటి యుత్సవము తమ వీతిని సాగుచున్నప్పుడు దానిని జూచిన పర్యవేక్షకాదులలో నొక విధమునకుఁ జెందిన కన్యక ప్రేమప్రకటనగాఢకు సంబంధించినది. (రఘునాథనాయకాభ్యుదయము లోని వాయిక గూడ గణికయై యుండవచ్చునని తోచుచున్నది.)"

చిత్రరేఖ మేడపై గవాక్షమునుండి స్వారినెడలు రఘునాథనాయకుని చూచి మోహము చెందును. విరహమువందును. చెలికత్తెలు శీతలోపచారములు సేయుదురు. అయినను,

"మీరొక చెలులంటి మేదివీవిధుని
కడకు మిమ్ముంపితే గార్య మీడేర్చి
నడుతురో యేలాగు నడుతురో కాని" 356-358 పం. 2 ఆ.

అని నీ చెలికత్తెను సంవదు.

"ఈ వచనమున మున్న యిందిందిరంబు
వా విధుఁ దోడితేఁ బంపితివేని
అక్కడి చెలుల ముఖాబ్జవాసనకుఁ
దక్కక సొక్కక తానేల నచ్చు" 363-366 పం. 2 ఆ.

అని తుమ్మెదను సంవదు.

"హంసను దూతిగా వంపిన వారి
హంసకర్ణుని విని యచటనేయుండు" 367-368 పం. 2 ఆ.

అని హంసను సంవదు.

"ఆ గండుగోయిల వంపిన వారి
రాగంబు విని యనురాగంబు నొందు" 369-370 పం. 2 ఆ.

అని కోయిలను సంవదు.

చిలుకను రాయబారిగ వంపును. అది రఘునాథనాయకుడు అరామమునందు విహరించునెడ సాస్త్రాబ్జమున వ్రాలి, సాగడి, నచ్చిన వని చెప్పును. రఘునాథనాయకుడు "రక్షించుటే మాకు రాజధర్మంబు" అని, "చంద్రికాపమయమునందు నెలత యింటికి మేము నేడె విచ్చేసి, అంగబాహ్య మేలింతు" మని పందేషము వంపును. ఆ ప్రకారము చేయును.

"వచనవైఖరుల నో వాల్లంటి నీదు
 కవభార మంజనాకారంబుఁ దాల్చెఁ
 బుట్టెందువదన! నీ పొంకమో మదురు
 వర్ణింప శశిరేఖవైఖరిఁ జూపెఁ
 దరుణీలలామ! నీ తళుకు వార్జ్వాపు
 హరిణీవిలాసంబు లంగీకరించెఁ
 గంజదళాక్షి! నీ కంబుకంతంబు
 మంజూమీష విశేషమహిమ వహించెఁ
 బంచాప్యమధ్య! నీ బాహువల్లికలు
 కాంచనమాలిక గరిమఁ బాటించెఁ
 గోమలి! నీదైన కోమలాంగంబు
 హేమవర్ణంబుచే నెచ్చికఁ గాంచెఁ
 గుంభికుంభస్తవకుంభ! నీ తోడలు
 రంభావిలాసపంరంభంబు దాల్చి
 వీరజలోచన! నీ పఖరేఖ

తారావికాసంబుఁ దక్కఁ బెనంగె"

787-802 పం. 3 ఆ.

అవి ప్రశంసించిన, చిత్రరేఖ "నాయకుం డన్యకాంతల పేరుఁ దలఁచె" నని అలుక వహించును. అది గ్రహించి అతడు "చిత్రవటాకారమొకటి గనుఁగొని చిత్రరేఖావిలాసంబు బాగాయి" నని పలుకును. తన్ను పిలిచెనని చిత్రరేఖ అలుక చాలించును.

ఇది చమత్కారావహమే కాని, విజయరాఘవనాయకుడు చిత్రరేఖారఘునాథ నాయకుల సంభోగశృంగారమును వర్ణించుట విపరీతము. మాతాపితృశృంగారస్మరణమే లోకవిరుద్ధము. కావ్యవిషిద్ధము. అనాచిత్యనిబద్ధము. అది వినా రఘునాథనాయకాభ్యుదయము కావ్యముగ దివ్యరచనము.

రఘునాథాభ్యుదయము : ఇది కూడ రాజగోపాలస్వామికి అంకితము. ఇందు "రఘునాథాభ్యుదయ" మని, "రఘునాథనాయకాభ్యుదయనాటక" మని కలదు. నాటకమవ యక్షగానము. రఘునాథనాయకాభ్యుదయద్విపదకావ్యమునకు యక్షగాన రూపము ద్విపదకావ్యములోని ద్విపద లిందు కలవు. అంతేకాదు. తాతాచార్యుల వమాధానమువందు "అరూఢి ద్విపదకావ్యము పేయవర్యు" అని కూడ కలదు. ద్విపద కావ్యములోని ద్విపదలను అట్లే గ్రహించుటవలని ప్రమాదము. కనుక ద్విపదకావ్యము తరువాత యక్షగానరూపకల్పనము. కాబట్టి రఘునాథాభ్యుదయము రచనాకాలము 1648 ప్రాంతము కావచ్చును.

రఘునాథనాయకాభ్యుదయద్విపదకావ్యము సన్నివరము. రఘునాథాభ్యుదయ యక్షగానము సంగ్రహము.

రఘునాథాభ్యుదయము కృత్యాదిని రాజగోపాలస్మృతి కలదు.

“భోజకన్యాముఖాంభోజరాజమరాళ
 సత్యామనస్తనవైజకభృంగ
 జాంబవతీవిలోచనచకోరశశాంక
 మిత్రపిందాతటిష్ఠేమయాస
 భద్రావళావళాభద్రదంతావళ
 వరసుదంతామవోవవమృగేంద్ర
 లక్ష్మణాయాసకలాపీవర్జవ్య
 భానుసుతాంతాపారిజాత
 శోడశస్త్రీవహస్రచక్షుఃప్రసార
 హారపారమపారమోహనశరీర
 విజయరాఘవభూపాలభజనలోల
 కేలు మోద్భద్ర రాజగోపాల పీఠ”

ఇది విజయరాఘవనాయకుని పూతనాపారణమునందు ఇట్లే కలదు. కాళియ మర్దవమునందు, ప్రహ్లాదచరిత్రమునందు లేదు.

ఇష్టదేవతాస్తుతి తర్వాత విజయరాఘవుని కైవారగద్య కలదు.

“శ్రీరాజగోపాల చరణారవింద భజనానంద సాంద్ర,
 రఘునాథనాయకరత్న రత్నా కరావతీర్ణసంపూర్ణ, పాండ్యతుండీరాది
 వైరివీరగజకంఠీరవకేశోర, కళావత్సంబికాకుమార, చంద్రోపేంద్ర
 సురేంద్రనందనకందర్పకోటిసౌందర్యదుర్య, జీర్ణకర్ణాటక పామ్రాజ్య
 సంస్థానవా చార్య, నమసమయసమాచరితసమస్తనిస్తులతులాపురుషాది
 మహాదానానదానప్రవర్తితకీర్తి ధోరేయ, సంగరరంగ గాంగేయ, (ద్విజ)
 సహస్రప్రభీష్టమృష్టాన్నదానరీక్షాదురీణ, మానిసీ మాతనవంచబాణ,
 విశ్వవిశ్వంభరాభారభరణవిచక్షణభుజాదండ, శాశ్వతైశ్వర్య ధారందర్య
 మేరుకోదండ, దక్షిణ సింహాసనవట్టభద్ర, కలియుగరామభద్రు
 ప్రతుర్విదకవితానిర్వాహ సార్వభౌమబిరు దాంగద విరాజమాన
 చరణాంభోజ] కవిసమాజభోజ, జనకచరణ (నమవిధాయుక్త?)
 రాజేవసేవానిధాయక, విజయరాఘవనాయక, పరాకు స్వామి”

రఘునాథాభ్యుదయము తుదిని రఘునాథనాయకుడు “విజలీలావిలాసశృంగాట కంబుగా నాటకంబు హాసణించిన తన ముద్దుపట్టి యగు విజయరాఘవవట్టభద్రునకుఁ బట్టంబు గట్టి యుతఁడు కావించు వివిధోపచారంబులకు హర్షించుచు నమరులు పుష్పవర్షంబు వర్షింప శుభోదర్శనంబుగా నబియించె” నని కలదు. ఇది చారిత్రికమత్యము కాదు. నటించినది. నాటకమత్యము.

ద్విపదకావ్యమునందు లేవి, యక్షగానమునందు కల విశేషములు :

1. ఆప్టానకమయిత్రి ధానుభద్రాంబ ఆంధ్రపంచ్యుత్తప్రాకృతమమప్యాపూరణము:
 “రాజవి యచ్యుతేంద్ర రఘునాథవృషా”

ఏరీ నీ సరిరాజాలు

భూరమణులు విష్ణుఁ జాలఁ బొగడుదురు భరీ!

స్వారాజవి రేరాజవి

రారాజవి యున్ముతేంద్రురమువాతవ్వుపా."

"కిం తే సంతాపపాదపాయంతే"

కతికతి వక్షితిపతయః

కిం తే రమువాతవాయుకాయంతే

భువి బహవః కిల తరవః

కిం తే సంతాపపాదపాయంతే.

"రహజావాళ్ళితి చందిరో మోశి"

సరిపుట్ట కలాపా పోహమాబో

అపాయం సక్కుళజిచ్చ సెవ్వమాబో

వహి (స?) చెంది అఱ

రహజావాళ్ళితిచందిరో మోశి

సంస్కృతవ్యాయః

సరిపూర్ణకలాభికోభమానః

అలితః (?) సత్కులవిత్ససెవ్వమానః

సలి యః (జ) . చంద్రికాద్యో

రమువాతక్షితిచంద్రో విలాతి.

2. అస్థానకవయిత్ర మధురవాణి ప్రాకృతసమస్యపూరణము.

"వద్దశ రహజాయరాయపాహోహి"

తెల్లొక్కిక్క మహావహ

మహాయర వియయరాహవం సఖణం

దెక్కణ జీయతబాయం

వద్దశ రహజాయరాయపాహోహి.

సంస్కృతవ్యాయః:-

త్రైలోక్యకమఖావహ

తదభకరవిజయరామవం శశివం

దృష్ట్య విజతమాణం

వద్దతే రమువాతరాజపాథోధిః

3. అట్టవల రంగయ లెక్క: "చిదంబరవాతమొదలారి మీద

దర్మావనం మూడు లక్షల మాళ్ళకు చెల్లు. రెండు లక్షలున్న మునై

అయిదువేలు కాక పార్వ (ర్వ) నిల్వ పదిహేను వేలున్న శుద్ధవిల్వ

యాభైవేలున్న అంతవిల్వ అబ్బవైఅయిదువేలు. కుటుంబం లక్షయ మీద

మజీయం మనోవర్తి రెండు లక్షలున్న యాభైవేలకు రొక్కం చెల్లు

లక్షాయాభైవేలు రాత్తావ చెల్లు. యాభైవేలు, అంతు రెండు లక్షలు కాక

నిర్వ యాభైవేలు. వాచ మాణి మీద కరతారలు లక్షవరహాలకు రొళ్ళం చెల్లు యొనబైవేలు కాక నిర్వ యిరువైవేలు. కోనేరి పిళ్ల మీద మంకం వద్దెవిమిదివేలకు చెల్లు వండ్రెండువేలు కాక నిర్వ అణువేల మాళ్ళు. అంతు నిర్వ లక్ష వలెబైయుకవేల మాళ్ళు."

ఇట కమ్మరి మాట, అట్టవణరంగయ ప్రత్యుత్తరము, చిదంబరనాథమొదలారి మందలింపు తమిళభాషయందు కలవు. ముగ్గురును తమిళు లగుదురు.

4. కమ్మవక్కణ:- "శ్రీమన్నహోహిసంహసనేందీ
రామహారులైన రఘునాథనాయ
వయ్యవారికి మత్తరాది గుంటూరి
యయ్యవరసుని వారపు విన్నపములు"

విజయరాఘవనాయకుని రఘునాథనాయకాభ్యుదయము, రఘునాథాభ్యుదయము దినచర్యకావ్యములు. కాణిట్టి రఘునాథనాయకుని అచ్యుతాభ్యుదయమును దినచర్యకావ్యమగును. ఇట్టి కావ్యములు ఇతఃపూర్వము మృగ్యము సాళువాభ్యుదయాది సంస్కృతకావ్యములు దినచర్యకావ్యములు కావు. అభ్యుదయనామమే సమానము.

విప్రనారాయణచరిత్రము : ఇది అంకిత మిచ్చినట్లు లేదు. అయినను ఇష్టదైవము రాజగోపాలస్వామికి అంకిత మిచ్చినట్లు భావించవచ్చును. ఇందు రాజగోపాల తిరువారాధన సంకల్పమునందు "అస్మిన్ వర్తమానే వ్యావహారికే చాంధ్రమానేన నందన నామసంవత్సరే అయనే శుభమాసే శుభవక్షత్రే" అని కలదు. నందననామసంవత్సరము 1652 వ సంవత్సరము. కాణిట్టి విప్రనారాయణచరిత్ర యక్షగానము రచనా కాలము 1652 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

విప్రనారాయణుని చరిత్రము వన్నిద్యతాశ్వాసులలోని విప్రనారాయణుని చరిత్రమే. కాని, విప్రనారాయణుని చరిత్రమెల్ల విప్రనారాయణుని కాలమునందు గాక, విజయరాఘవనాయకుని కాలమునందు, శ్రీరంగమునందు గాక దక్షిణద్వారకాస్థలిని, విజయరాఘవనాయకుని సమక్షమునందు జరిగినట్లు కలదు. విజయరాఘవనాయకుడు యక్షగానకర్తయే గాక, యక్షగానపాత్ర కూడ విప్రనారాయణుడు

"దరణిన్ దీర్ఘయాత్రానయం దగుచుఁ
జరియించి దివ్యదేవములెల్లఁ జాచి
మోక్షలక్ష్మీమనోమోహనలైన
దక్షిణద్వారకాస్థలిఁ జేరవచ్చె"

అని కలదు. అంతేకాదు. "విజయరాఘవభూపాలకల్పితంబునై యుప్పురం బంటివ గొప్ప గోవురప్రాకారంబుల దాటి పక్షిరాజలక్షణలక్షితంబైన ధ్వజస్తంభంబు చెంగట పాష్టాంగంబుగా దండప్రణామంబు లాచరించి హేమారవిందేందీ రామందీరంబుఁ బ్రవేశించి యా దేవిని సేవించి " వట్లు కలదు. " విజయరాఘవ భూపాలుం డర్పించిన కిరీటి వచ్చుల కిరీటంబు మొదలైన పెద్ద పెద్ద పాములుఁ జెక్కి "

న “మన్నార్లు దేవునిఁ గన్నార పేవించి” నట్లు కలదు. మన్నార్లుదేవుని గుడికి ఉత్తర భాగమున, హరిద్రానదీతీరచంపకారామసమీపమున ఒక విశాలప్రదేశమున ఆరామ కైంకర్యము చేసినట్లు కలదు. మన్నార్లుదేవుడే “అతని పట్లఁ గొంత వినోదంబు నడిపింపఁగోరి గుడిసేన సేయు సాని కూఁతుల వంగడంబునం దిద్దఱ దివ్యాంగవలఁ బుట్టించె”ను. వారేదేవదేవీసోదరీమణులు. ఇద్దఱు విజయరాఘవుని కొలువునందు పడకేళి వినిపింతురు. విజయరాఘవుడు ఇద్దఱికి బురుసాచీరలు, సొమ్ములు ఇచ్చును. కొలువునుండి తిరిగివెళ్లునపుడు ఇద్దఱు విప్రనారాయణుని తోట చాయకు నత్తురు. దేవదేవి పందెము కట్టును. పణము లేదు.

దేవదేవి, విప్రనారాయణుల తొలి సంభాషణ సంస్కృతమునందు జరుగును. విప్రనారాయణుడు :- “హరమణి! కిమేతద్రుతాగమనం? కిమావాసస్థానం? కిం భవదీయనామదేయం? కాషాయాంశకాదివిశేషేషధారణం కిం కారణం? కిమేతాదృశదీనతయా? మయా యాదవశాంకంకరణ తవ కిం కరుణీయం? తానకీవం కథయ వృత్తాంత మఖిలం.”

దేవదేవి:- “ఆకర్ణయ మావిజనవరేణ్య! దేవదేవీవాన్మృహం దేవదాసీలోబాది దుర్గుణసమేతాం మాతరం విహాయ సైరాగ్యేణ సమాగత్య భవద్వివ్వసం దర్శనం (లబ్ధ్వా) స్వామినాం చరణారవిందసేవాం కరోమి, కరుణాకటాక్ష పీక్షణేన పరిరక్షణం కర్తవ్యమ్.”

ఈ రెండు సంభాషణలును చూడ్లికలు.

సెనువానకు తడిసిపోయి, నడురేయి దేవదేవి గోలపెట్టిన, విప్రనారాయణుడు శిష్యునిచేత తలుపు తెఱిపించి, వస్త్ర మిప్పించి, లోనికి రావద్దమట పాత్రోచితమే. కాని దేవదేవి నిష్ఠురోక్తు లాడిన, విప్రనారాయణుడు శిష్యుని అడిగిన, ఆ దూర్తశిష్యుడు అడిగిన వార్తలు అనుచితములు. దేవదేవి తల్లి వివకంటకి దూపించిన, విప్రనారాయణుడు “నీ కళ్లకు మ్రొక్కినే ఓ యుత్త నాస్రై గోనము మానవు” అనుట పాత్రోచితము కాదు. పంచమపక్ష విప్రనారాయణుడు, వివకంటకి లేచి సమయమున దేవదేవి పడకయింటి వాకిలి చేరి తలుపు గడియ తీయుమని బ్రతిమాలుట కూడ పాత్రోచితముగ లేదు. కాని, దేవదేవివిప్రనారాయణుల సంభాషణ పరమముగానే పాగివది.

విప్ర:- ద్రావిడదేవము చదివినవాడవే

ధనశాస్త్రీ పీపు నన్నేలవే.

దేవ:- ద్రావిడదేవము చదివిన వారు కం

దర్శుచి నేదము విందురా

విప్ర:- అంగవ మన్నార్లు తరిగద్రపాదద్రువ

పొంగలి చవిగన్నవాడవే

దేవ:- పొంగలి చవిగన్నవారికి నతివం

యొంగిలి దిన మనసాయెవా

విప్ర:- ఆరామకైంకర్యమాచరించి, ము
న్నారుని గొలిచినవాడవే
దేవ:- ఆరామకైంకర్యమాచరించినవాని
కీ రామ కైంకర్య మేలయా?

xxx xxx xxx

విప్ర:- మన్నారు పాదములు మోళిపై సోకఁగ
మాటికి మ్రొక్కివాడవే
దేవ:- మన్నారు పాదముల మాటికి మ్రొక్కివాడవు
మా కళ్ళకు మ్రొక్కువేలయా?

ఇది మొత్తము నలుబదియేనిమిది పంక్తుల పంపాదము.

విప్రవారాయణుని దయనీయస్థితికి "దయాంతరంగితాంగుడైన రాజగోపాల
స్వామి పటురూపంబు ధరియించి" విషకంటకీకి ఇచ్చిన మించుబంగరుగిన్నె, "విజయ
రాఘవభూషాలుం డర్పించిన పంచపాత్రలలో" ఒకటి.

బంగారుగిన్నె లభించగానే విషకంటకీ పరిచారకులను పంపించి, విప్రవారాయణుని
రప్పించును. "అవచారంబులు పహింపుమని ఉపచారంబులు" పేయును. అయినను
విప్రవారాయణుడు మోపము చేసేతివని దేవదేవిని హెచ్చరించును. దేవదేవి కన్నీరు
గోట మీటుచు దబ్బర వగవుమాట లాడును. ఇట విప్రవారాయణుని పాత్రచిత్రణము
విశిష్టము.

రాజగోపాలస్వామి ఆలయమునకు పంపింపించిన పూజారి, కూరల్తార్వారు,
ఎంబెరుమాన్, పరాంకుళ్, పిల్లయ, వంబులు, తలార్లు, రామాయణదీక్షితులు, వందువ
రాయన్, శంబువరాయర్, శండబంగారువంటి, దాసి, వంటి తమిళులు. వారి భాష
తమిళము. అధికారి, ఆంధ్రభటుడు తెలుగు వారు. వీరి భాష తెలుగు. ఆంధ్రభటుడైన
తలారి అడుగుల జాడ చెప్పుటవలన, బంగారుగిన్నె జాడ తెలియును. విప్రవారాయణ
పహితమైన దేవదేవిని విజయరాఘవవాయకుని కొలువునకు తీసికొనివత్తురు. విజయ
రాఘవవాయకుడు దేవదేవిని "విజయకుమరి భయంబు వారింది, కల తెఱంగెఱింగించిన
మఱలఁ బంపించెదవని బరవపంబుగాఁ బలు" కును. దేవదేవి

" - నా తగులు బాయణాలక వాటిరేయి

వాకు డి గిన్నె కిమ్మని చేతపంప

వెందు లాగించి తెచ్చెనో యే వెఱుంగ

మీరె తెచ్చుడు నేర మెవ్వారిదయ్య"

అని కాటుకకన్నీరు గోట మీటుచు గతచరిత్ర విన్నవించును. అయినను విజయ
రాఘవవాయకుడు "ఓగ్రాదుపలేక యమ్మచోభాగవతునిపైఁ దెంపుగా పాఠవత్సంబు
వడిపించఁగూడక యే యర్థం బిదమిత్థంబని విధ్ధయింప నమర్చుండు గాక
అందోళితహృదయుం " డగును. అప్పుడు రాజగోపాలస్వామి పాక్షాత్కరించును.

విప్రనారాయణుడు పాదారవిందములకు ప్రణమిల్లి ప్రార్థించును. రాజగోపాలస్వామి విప్రనారాయణునికి త్రైలోక్యసామ్రాజ్యమును ఒపగుటయేగాక, విజయరాఘవనాయకునికి ఉపచారయోగ్యుని పట్ల అపచారము చేయవందుకు “హచ్చుగనుండు”మని ఆశీర్వాదించును.

విజయరాఘవనాయకుని వర్ణన పదునెన్నిది ద్విపదలందు కలదు.

“జగదుపకారి నైష్ఠవమతోద్ధారి
తగవుల వీడు చింతామణి జోడు
వీతికి మాంధాత నియమసంధాత
జాతివార్తల మేటి శౌర్యకిరీటి
సరముడు నెఱజాణ చక్కనివాడు
వరమనైష్ఠవుల చేపట్టు కూచంబు
వలికి బొంకవి వాడు వరమనవేకి
నిలుకడ గలవాడు విత్తావృధాత”
“కోరివ వారికిఁ గొంగు బంగారు
చేరువ మేరు వాత్రితవర్ణమువకు
పేదల పాలిట పెన్నిదానంబు
వేదకోవిదులకు వెంటివి సొమ్ము”
“పెరిగినయిచ్చ గోలిలమానికన్న
వరతత్త్వరునిఁ గన్న పాయంపు మిచ్చ”

అను ద్విపదలందు అతిశయోక్తి పాలు కలదు. విజయరాఘవనాయకుడు నైష్ఠవ మతోద్ధారకుడు. నైష్ఠవమతోద్ధరణకే చారిత్రకేతివృత్తమును నమకాలికేతివృత్తము చేసినేమో? ఏమైనను చిత్రమే.

పూతవాహరణము : ఇది అంకిత మిచ్చినట్లు లేదు. అయినను రాజగోపాలస్వామికే అంకితమని భావించవచ్చును. ఇందు పురోహితుల సంకల్పము వందు “అప్పీన్ వర్తమానే వ్యావహారికే చాంద్రమానఖరవాసుసంవత్సరే — చైత్రమాసే శుక్లపక్షే అద్య సంవత్సరం తిథౌ గురువాపరమంయుక్తాం” అని కలదు. అది 1651 న సంవత్సరము. కాబట్టి పూతవాహరణము రచనాకాలము 1651 న సంవత్సరమగును.

ఇందు చిన్నికృష్ణుడు పూతనను సంహరించిన పురాణకథ కంటే, గోపకులు పూతన కళేబరమును ఆహరించు కల్పితకథ అధికము. యశోద చెలుల బోంపాటలోని చిన్నికృష్ణుని వర్ణన అపూర్వము. చిన్నికృష్ణునికి అష్టాక్షరి చొకట్లు, ద్వాదశాక్షరి కంటపరి, షడక్షరి తురుముత్రపుగుచ్చు, ప్రణవము కొమ్మభరత్నము, ద్విష్టాక్షరి మురుపుపూసలు, తరాక్షరి ఉత్తరగి, సహస్రాక్షరి రత్నహారము, ఏకాక్షరి వాపామణి, బీజాక్షరములెల్ల బిరుదు పెండెము అను విజయరాఘవనాయకుని కల్పన అమోఘము. అంతేకాదు. చిన్ని కృష్ణుడు,

“ప్రాణదువుల కోళ్లతోఁ బ్రణవము మంచమై మించఁ
 బ్రాణిలువ ముప్పిడు పామపై రాణింప
 చేరిన పాంచరాత్రాదులు జీవిబటువు దిండ్లు గాఁగ
 భారతరామాయణాదులు బంగారు గోలుములు గాఁగ
 పావనవేదాంగములు వగడపుఁగంబాలు గాఁగ
 దావుకొన్న పురాణములు దంతపుఁజప్పరములు గాఁగ
 చిరతరీతివాసములు పింగంపుఁబ్రతిమలు గాఁగ
 పరగి వడ్డర్పనములు పట్టు కురాళంబు గాఁగ
 వలువనే బోగడొందు నారాయరప్రబంధంబు
 చలువలు వెదచల్లుచు సైమన్న కండువా గాఁగ
 అదికావ్యవాటకంబు లపరంజోరకలు గాఁగ
 దేదీప్యమానమై మించు దివ్యశయ్యపై మండి.”

అను విజయరాఘవనాయకుని అభివర్ణన ఆత్యంతమనోజ్ఞము. అంతేకాదు.
 విజయరాఘవనాయకుని దృష్టిలో చిన్నికృష్ణుడు రాజగోపాలుడే.

“శ్రీరక్తాష్టనాయికా చిత్రము కరగింపుచు
 నారజపు సాగుమ పీఠిన శ్రీరాజగోపాల లాలి.

పూతన “అదిరాజులయిండ్ల దాసి”నని, తనకు “బాలవర్ధిని యను ప్రఖ్యాతి”
 కలదని చెప్పును.

“పుడమిపైఁ బుట్టుకుఁ బుట్టి నాతనికిఁ
 గడవలోఁ బొడమిన కతల పారునికిఁ
 బురుమని కడుపునఁ బొడమిన దొరకు
 విరిబోణి, యేటిలో వెడలివాతనికిఁ
 గమదుజ్జంపములోనఁ గలిగినాతనికిఁ
 బుమబా లొసంగి నే పాడితివమ్మ.”

అని కూడ తెలుపును. వాల్మీకి, ద్రోణుడు, నారదుడు, వ్యాసుడు,
 కుమారస్వామి పూతన చనుఁబాలు త్రావిరట! అంతటి పూతన చిన్నికృష్ణుడు
 “చన్నంటితే యుమరు మిన్నంటిఁ గదర” అనుచు “వనవల్పు విమపుచే” అనువులు
 బాయును.

పూతన కళేబరమును తొలగించుటకు వందుడు గోపకులము పీలువవంపును.
 వారు కోరిలు చేబూని, గొంగుళ్లు క్ప్పుకొని, పాలకుండలు మూపుల పెట్టుకొని చేలలో
 నుండి వత్తురు. వచ్చునపుడు పాడు వదాలు, వచ్చిన తర్వాత అడు మాటలు,
 పూతన కళేబరము పెగ్గముల బిందించి లాగునపుడు పాడు దరువులు మొదలైనవి
 మొత్తము హాస్యమట్టము. ఇందు గొల్లవదాలు, తుమ్మగి వదాలు, వెష్పిలవదాలు,
 వష్పిలవదాలు మొదలైన జానపదగేయాలు జాలువాతినవి.

“గొల్లవదాలు : ఓటికప్పైర మీటుకొంట గొల్లలారో - ఆ
యేటిసాయవే వేటిమాపు గొల్లలారో ౧౦౫
తందవాలు పాడుకొంట మవము రాగా
మందలో నొక్క పద్దు రేగి గొల్లలారో ౧౦౬
వందయ్య పిలిచెవంట గొల్లలారో - మవ
మందఱముఁ బోదము రారో గొల్లలారో ” ౧౦౭

తుమ్మగివదాలు: “రెండు రెండు యిచ్చగింజలే తుమ్మగిలో
రెండు వేల మా యావుల మందలే తుమ్మగిలో
మూడు మూడు యిచ్చగింజలే తుమ్మగిలో
మూడు వేల మా యావుల మందలే తుమ్మగిలో ”

వెప్పలవదాలు: కుడుములు పిండికూర వెప్పలాహే
కూకుండి తివగమ వెప్పలాహే
వల్లెరు దురదంట వెప్పలాహే
వమల వెఱచువే మా గంగ వెప్పలాహే
లేరు ముండ్లంట వెప్పలాహే
పాఱవెఱచువే మా గంగ వెప్పలాహే

వప్పలవదాలు: “కరకరకర పాడ్డు పాడిచి కారెండలు గాసి
బిరాప్పు బీరిండ బిరుదు గొట్టంగ వప్పలాహే
తూర్పున మీ యావులు తుంగలు మేసి
పడమట మా యావులు పచ్చికలు మేసి వప్పలాహే

ఇందు గోపకులు ఇతరగ్రామదేవతలను మాత్రమేగాక; అక్కలమ్మను, ఎల్లమ్మను, ఏకవీరను మ్రొక్కుకొనుట ఇతోధికవశము- కాకతీయుల వాటి ఏకశిలా వగరదేవతలు వాయుకరాజుల వాటి తంజావూరు దేవతలగుటకు హేతువు గోపకులే. గోపకులకు కాకతీయులకు ఏమైన సంబంధము కలదేమో పరిశోధనీయము.

పూతనాపారణములోని పురోహతుల సంభాషణము పురోహిత్యపతనావస్థను ప్రకటించును.

పింగావ:- ఓయి రంగావరామలు?

రంగావ:- ఏమయ్యా పింగావరామలు?

పింగావ:- వేడు వందుడుగారు మవలను పిలువవలసిన ప్రయోజనమేదో?
ఏమైతే పెండ్లి పేరంటాలు పాగివో?

రంగావ:- సాగితేవో?

పింగావ:- కొన్ని తప్పుమంత్రాలు చెప్పి దబ్బర వోమాలు చేసి వాలుగు
పాడియావులు గ్రహించుకోవచ్చునే.

రంగావ:- అమెచువ్వాడవో? నీ మార్గముల్లా నే ఇయలు చేస్తేవో?

పింగావ:- అమెదురా వెళ్లి నే ఏడు సగం వంచియిచ్చేనుగాయారకుండరా

రంగావ:- అప్పా నాకు వగం చాలదు. మూడు పాళ్లు ఇచ్చేవు నే వూరుకుండేగాని

పింగావ:- అదేంషిరా అయిదుతరాలకు పురోహితుండను నే నమండగా
నీకు మూడు పాళ్లు అవగా నేంషిరా?

రంగావ:- ఓరీ వజ్రతుంక, నీకు వకపాలు చాలదా?

పింగావ:- ఓరీ యిమవలె పెద్దపిష్టంతరువు విచారించుకోక యెదురుమాట్లాడ
కురా నీ వడిగివట్లల్లా యిచ్చేము గావ పూరకుండరా.

రంగావ:- అయిదు నాకు పుత్రులుపులందుకోనే కారంచున్నావా?

గొల్లమాట:- ఓరీ ఓరీ బావనకేమిగాండ్లాల, మీరేల కొట్లాడేదు? ఇద్దరు రండండ్రా.

పూతనాచారణములోని పురోహితుల సంభాషణలు, గోపకుల మాటలు
వ్యావహారికభాషలోనేగాక పాత్రోచితభాషలోను కలవు. ఇది విశేషము.

పూతనాచారణము శృంగారనాటకమని కథాప్రారంభమునందు కలదు.
“పూతనామథనకథాసంవిధానచాటుధారాధాటికి శృంగాటకంబగు శృంగారనాట
కంబునకు-” కాని పూతనాచారణము శృంగారరసప్రధానము కాదు. శృంగారరసప్రసక్తి
లేదు. అయినను శృంగారనాటకమనుటలోని అంతర్యము దురవగాహము.

కాళియమద్దనము : ఇది రాజగోపాలస్వామికి అంకితము.
కాళియమద్దనము తుదిని “రాజగోపాలస్వామి తనకు నాటకచాటుకవితాకవ్యక నాసంగిన
విజయరాఘవునకు” అని కలదు. కవితాకవ్యక నాసగుట అవగా అంకితమిచ్చుటయే.
ఆ కవితాకవ్యక కాళియమద్దననాటకమే. అదిని,

“విజయరాఘవదత్తచిత్తనిర్వుత్త
రజతకాంచనదివ్యరత్నవంఘటిత
రమణీయగోపురప్రాకారమధ్య
సమదికమణిమయస్తంభపాన
పటుశిలామంటపసశ్చిమభాగ
మణితగర్భగృహోపకంఠదేళమున

xxx xxx xxx

రాజగోపాలుండు రంజిల్లుచుండు”

అని కలదు. ఇందు రాజగోపాలస్వామి ఆలయమునకు విజయరాఘవ
నాయకుడు ఇచ్చిన ధనముతో గోపురప్రాకారము నిర్మించినట్లు కలదు. ఇట్లు రఘునాథ
నాయకాభ్యుదయాదిపూర్వకృతులందు లేదు. కావున గోపురప్రాకారనిర్మాణము
తదనంతరకాలిక్కుము కావలయును. అది ప్రసక్తమైన కాళియమద్దనము తదనంతర
కాలిక్కుగుట తత్వము. కాబట్టి కాళియమద్దనము రచనాకాలము గ్రీస్ ప్రాంతమగును.

ఇదొక విలక్షణమైన యక్షగానము. ఇందు దక్షిణద్వారకాస్థలమునందలి
రాజగోపాలస్వామియే గోపికలతో యమునానదీతీరము చేరి, బాలకృష్ణుడై
కాళియమద్దనము కావించును. కారణము రాజగోపాలస్వామి కొలువుకూటమునకు వచ్చి

గోలిగోప్రళయులు కొనియాడి, “మా పాల (బసన్నలై మున్న మీరు వటించిన బాలలీలలు చూపితిరికద. కాళియభుజంగభంగవాట్యప్రసంగం బింకొకసారి చూడ వేడుకగుచున్నది. మమ్మనుగ్రహింపరయ్య” అని ప్రార్థించుటయే.

మన్నారుదేవుడు అనగా రాజగోపాలస్వామి “రాచే గోపికలర పారంబగు యమునా నదీపూరంబులో విహారంబు పల్పుదమా” అనిన, గోపికలు “యమునాజీవనంబు పరమ పావనం బగును. అయిన నిది కాళియుండమ పెనుచిలువ నెలపు గమక మనకు పనికిరాకున్నది. వాని నెడలించి మా భయంబు పడలించవయ్యా” అని విన్నవించురు. మన్నారుదేవుడు పన్నగేంద్రుని నామండలంబుపై గుప్పించి, తజ్జలంబులఁ గలంచి యాడినఁ గాళియుండు శౌరిపై నిగుడును. బాలకృష్ణుడైన మన్నారుదేవుడు కాళియపజీ నణాగ్రంబునఁ బదాగ్రంబు హత్తించి తద్వాలంబు కేలఁ గీలించి వటించును. కాళియాంతఃపురకాంతలు పతిభిక్ష వేడుదురు.

“మమ్ముఁ బెండ్లి పేయు మా ప్రాణవాతుని
ప్రాణమిచ్చి నేడు భక్తవరద
పిపు పేయు పెండ్లి నిక్కంబు భద్రంబు
పిప్పనాటి పెండ్లి పెండ్లి గాదు.”

మన్నారుపామి కాళియుని ప్రాణము కాచును. మడుగు వెడలించును. గోపికలతో జలక్రీడ లాడి దక్షిణద్వారకావగరమునకు వచ్చును. విజరాజాని చేరిన రాజగోపాలస్వామికి వీరజముఖులు వీరాజనమిత్తురు. రాజగోపాలస్వామి హేమాద్బ నాయికాపమేతుడై శుభోదర్శనంబుగా వటించును.

కాళియమర్దనము, గోపికరాజగోపాలుర జలక్రీడ, హేమాద్బనాయికాపమేతుడైన రాజగోపాలస్వామి ఎట్లు వటించురోగాని, యక్షగానము పంపూర్ణమగును.

ఇందొక విప్లవము కలదు.

“రుక్మిణీప్రాణవల్లభా, ద్రౌపద్యతిమావరక్షక, గజేంద్రవరద, అపాల్యా శాపమోచన, కాళియపజీనణారంగవాట్యలీలావివేద, విశాలవక్షస్థలకొప్పుబా భరణ, వీరిమేఘశ్యామ, వద్యాక్ష, వీ దయ మా యందుంచి మమ్ము రక్షింపవే మహాగుణపంపన్న పంపంగి మన్న”.

కృష్ణవిలాసము : ఇది అరుణాద్బనాయికారాజగోపాలస్వాములకు అంకితము. ఇందు రసవా కాలమును అందిచ్చు సమాచారము లేదు. 1658 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇది రాజగోపాలస్వామి కైవారమునుండి కలదు. మన్నారుదేవుని కొలుపు కూటము వాయుకరాజుల కొలుపుకూటము వలె కలదు. (పుటలు 4-5). రాజగోపాలస్వామి కొలుపు తీర్చిన వెంటనే ఐరాచరి వచ్చి పల్లము చేపి వదకేశిక విసిపించును. రాజగోపాలస్వామి ఐరాచరికి తాంబూలజాంబూవదాంబరకదంబములు బహుకరించునెడ రుక్మిణి సఖీమణి వచ్చును. ఆమెను రాజగోపాలస్వామి అనగా

కృష్ణుడు రుక్మిణిని హరిద్రావదీనమీనమునందలి కాంచనవనమునకు తోడ్కొనిరమ్మని వియోగించును. కాంచనవనమునందు కృష్ణుడు రుక్మిణితో "జోడుగూడి సొక్కి సొక్కించి సాలసి సాలయించి వలచి వలసించి దక్కితిని చిక్కితివని మైమఱిసింది దయబలియించి పెనంగి యనంగపాపామ్రాజ్యం బేలించి లాలించు"చును. అదియెల్ల "శకునవరంపరల వలన ... నిర్ణయించి విత్రస్తచిత్తయై పత్రాజిత్తనూజ చిరసమయవిరహజనితవేదనాదోదూయ మానమానస" అగును. రాజగోపాలస్వామిని రమ్మని వేడుకొని, అచ్యుతుని చెంతనుండి వచ్చిన చెలికత్తెను అడిగి తెలిసికొని "కోపాటోపంబున మాట లేక యేధమానసయై క్రోధాగారంబుఁ జేరి తలఁపు దాచి తలుపు వైచి చలపట్టినట్టులున్న" ముర్రవైరి "ముచ్చు వలె వచ్చును." హరి ఎంత బ్రతిమాలినను హెగ్గడికత్తెలు తలుపు తీయరు. సత్యభామాకృష్ణుల సంవాదమిట్లు సాగును. (పుట 12.)

"పదం.

(శ్రీకృష్ణ) : అదిరూపుడవే యతివరో నేను వాడులేటికి నన్నాదరించవే

(సత్య) : అదిరూపుడవు గనుక యా యింతి దృష్టివలల- మోదమున
తగిలితివారె

(శ్రీకృష్ణ) : తామేలు వాడవి దయపీతు నిప్పుడు కోమలి! నేడింత కోవమేలే?

(సత్య) : తామేలు వాడవు గనుక తరుణి పాదములు వేమాటు గొలిచితివో
మన్న!

(శ్రీకృష్ణ) : వరసింహుఁ డందురు నాతిరో వన్నేలు
విరవమేలే? విన్ను వేడెదను సత్య! విరవమేలే? విన్ను వేడెదను.

(సత్య) : వరసింహుడవు గనుక వడమంతరము చెలిమి
మెరయించితి వా తరుణికివి.

(శ్రీకృష్ణ) : అలిరామమూర్తివి యందు రాదరమ్మున నీ
విభుడైన మహ్మదవే వెలఁది! నేను

(సత్య) : అలిరామమూర్తివి గనుక అతివలు గోరుదురా! ఒక్క
ఇలరాజగమనకు హితవైతివి

(శ్రీకృష్ణ) : మన్నారుదాసుని మానవపూజలను చెప్పించువాడవే చెలియ!

(సత్య) : మన్నారుదాసుని మానసాంబుజమున వెన్నుఁజి ఉండము వేడుకను"

ఇందు కృష్ణునికి ఇంచుక అవకాశము లభించి సత్యభామను ఇంకను వేడుకొనును.

అంతేకాదు. కైసేయును. సల్లాము పేయును. (పుటలు 13-14)

"మధ్యమాది - యుంప

కురు లమర దిద్దు మది - కొదవెల్ల దిద్దున్
అరవిరులు జాట్టు రతి - వలయించు జాట్టున్
మేనికాకలు దీర్పు - మెరమెరలు దీర్పున్
చాన పైఁ గైసేయు - సల్లాము పేయున్."

అయినను సత్యభామ అవహసించును. (పుట 14)

“దరువు - భేవగుప్తి - అది

“రసికుడవెదువులేర రాజమన్నాడు!

పనులగావరికిఁ దెలుమనా పడఁతుల మేర”

అవహసించిన, సత్యభామ “కొంతదారికి వచ్చెనని” కృష్ణుడు ఆ మిటారికి మొక్కును. (పుట 15)

“దరువు - కేదారగౌళ - జంపతాళం

మొక్కను మొక్కవే నీ పాదములకు మొక్కను మొక్కను

జక్కవగుబైత! సత్యభామ! నీకు మొక్కను (మొక్కవే).”

ఇట్లు మొక్కవ సత్యభామ “అంతరంగంబున వెంతయు సంతసిల్లి పంతంబు చెల్లెనని కంతుజనకునిఁ గొలిచునని గారవిం ” చును. సత్యారాజగోపాలస్వాములు అత్యంతశృంగారమును అత్యంతమోదమును అభివయింతురు. అత్తరి ఒక బిత్తరి “అలుక దీరనట! మీ యిద్దఱి - యిరుక దీరనట! కులుకుగుచ్చల గురుతులున్నవి” అని అభివర్ణించును. ఇద్దఱు మంగళము పాడుదురు. ఇది కృష్ణవీలాసము.

ప్రవ్లాదచరిత్రము : ఇది కూడ అంకితమిచ్చినట్లు లేదు. ఇందు “భోజకన్యాముఖాభోజ” అను సీసపద్యము లేదు. “శ్రీరాజగోపాల” అను సీసపద్యము కలదు. కనుక రాజగోపాలస్వామికి అంకితమిచ్చినట్లు భావింపవచ్చును. కృత్యాదిని కృతుల వివరమును తెలుపు సేనమాలికను బట్టి తుది రచనమని నిర్ణయింపవచ్చును. కాబట్టి ప్రవ్లాదచరిత్రము రచనాకాలము 1660 ప్రాంతము కావచ్చును.

ప్రవ్లాదచరిత్రము ప్రసిద్ధమైన ప్రవ్లాదచరిత్రమే. కావి పౌరాణికప్రతిపత్తి క్వాచిత్కము. సమకాలికసమాచారము సమధికము. కవి కూడ ఒక పాత్ర.

“విజయరాఘవస్వామి తెల్పే మాట :- మదీయజనసీతపకులైన ప్రధానపదూ మరులారీ సాహాయించేందిరాజగోపాలస్వాములారీ నారదురాశుడందరిక వ్యాపాదిమదీయదామల క్షగ్రుంధైన ప్రవ్లాదుని చరిత్రంబు పదుమచిత్రంబనియు వెంపి, మీరు నాకుఁ బాలించిన సాహాయ్యతంబు పుంబుగా వాటకబాటకావ్యరీతి వర్ణించెద నాకర్ణించరయ్య.”

హిరణ్యకశిపుడు కొలువై వేతపాణికి అనతియ, అతడు పిలువ ఆ యా పాత్రలు ప్రవేశించును. అట్లు ప్రవేశించిన మొదటి పాత్ర విదూషకుడు. అతడు అస్థానసంతోషి వభారంజకుడు అని కూడ వ్యవహృతుడు. “ముంత మొగము దొంతర పండ్లును కంతిగొంతును గలిగి వింతవింతగ గంతులు వైచుచు వచ్చును. సంభాషణ లేదు. “ఇక్కడ విదూషకుడు హాస్యపుమాట లాడేది” అని ప్రయోగమూచన కలదు. పాత్రధారి ఇష్టమన్నమాట.

ప్రవ్లాదుని గురువు కుక్రూరార్కుల తవయుడు. అతడు పీరుకావి దోవతి కట్టు కావి, విలువుమగ్గువు దుప్పటి క్కుకావి మాత్రమేగాక “కవకపుంగళవోడు” పెట్టుకొనును.

ప్రవ్లాదునికి విద్యారంభము "హారతీభవము" వందు జరుగును. అది తంజావూరు కోటలోని భవనమే అగును. గురుశిష్యుల ప్రథమపాఠము రక్తి కట్టును.

“గురువాక్యం :- ‘వమో హిరణ్యాయ’ అనవోయి.

ప్రవ్లాదవాక్యం:- వమో హిరణ్యాంబరాయ

గురువాక్యం :- ఓయి అనువలె గారు. అంబరశబ్దమేల చెప్పేవు?
వమో హిరణ్యాయ అనవోయి.

ప్రవ్లాదవాక్యం:- వమో హిరణ్యగర్భజనకాయ.

గురువాక్యం :- అయితే నీకీ శబ్దము రారు. గంటిమి. నమో
దైత్యవరాయ అనవోయి.

ప్రవ్లాదవాక్యం:- వమో దైత్యవరాయ.

గురు (తనయుని?) వాక్యం:- ఓయి బాలకా! యీ ప్రతికూలవచనంబు
లేల? నమో దేవ భయంకరాయ అనవోయి.

ప్రవ్లాదవాక్యం:- వమో దేవాభయంకరాయ.”

హిరణ్యకశిపుడు ప్రవ్లాదుని శిక్షించుటకు రప్పించిన వ్యాళగ్రాహి, జగజెట్టు, పురోహితులు విజయరాఘవనాయకుని ననుకూలికులే.

“పాములవాడు:- మ్రొక్కేను మ్రొక్కేవయా రక్కసిరాయా! పాలసంద్రావ
పవళించిన రాజగోపాలస్వామికి పానుపైన యో వాగుమయ్య! త్రిపురాలు
పొదించిన జంగమయ్యకు బంగరు వింటివారియైన యో కోరజీవాల దువేదారి
నాకుఁ బ్రపన్నుండవు గావయ్యా.”

“జెట్ట భాష :- నలాము నలామయ్యా దానవలలామ! కత్తి రంగజెట్టి,
అడ్డతల హనుమా జెట్టి, నిమాజెట్టి, బననాజెట్టి ఏరు మొదలైన వారిలో మా
చేతపెట్టు తివవివారు. లేరు. దూరదేశాననుండి స్వామివారి కీర్తివ్రతాపాలు
నిని నవ్విమి. మీ వేడుక చెల్లించేము చూడ నవధరించుడ.”

“పురోహితుల మాటలు :- ఎఱ్ఱావదాని :- పర్యవదానిగారు, నగరివారు మవల
బిలిపించిన కార్యమేదో

పర్యవదాని ప్రత్యుత్తరం :- ఎఱ్ఱావదానులుగారు! మీ యుండుండ. నేను
నగరి లోనికిఁ బోయి విచారించి వచ్చేగాని.

(ఎఱ్ఱావదాని:- ?)

పర్యవదాని :- అదేందిరా వడుచుమడియ! పెద్ద పిన్నయంతరువు లేక యెదురు
మాటలాడుచున్నావు. నీవు రాజాస్థానానకు యోగ్యుండవడరా!

ఎఱ్ఱావదాని :- ఓరి వజ్రతుంలి నయను చెల్లిలేవే నీ వాక పెద్దవడరా? నా వరి
వేదశాస్త్రాలు పరీక్ష యిచ్చేవు?

పర్యవదాని :- ఓవోవో! వడుచువరజ! విన్ను నేను పరిచేసుకొని వేదశాస్త్రాలు
పరీక్ష యిచ్చేగాని మాకు ప్రతిష్ఠ గాదేమో! ఇనువరి యద్వ తద్వ లాడక
యూరకే యుండగదరా.”

పురోహితులు అభిచారహామము చేసిన పుట్టిన మహాశక్తి చక్రప్రహారమున ధరాస్థలిఁ దైల్లి, త్రుల్లివడి లేచి గర్జిల్లుచు, పరువులెత్తు పురోహితులను హత్తుకొన్నప్పటి వారి మాటలు ఇంతకంటె హాస్యాస్పదము.

“ఎట్టావదాని మాట:- ఓయి సర్వావదాని, నా కుల్లాయి యేదోయి!

సర్వావదాని మాట :- ఓయి యెట్టావదాని, నీ కుల్లాయికి మండాడుచున్నావు నా శిరస్సిదోయి!

ఎట్టావదాని :- నీ శిరస్సిటుబోతేనేంది. నేనేదోయి?

సర్వావదాని :- ఓయి నీవే నేను గాదమోయి?

ఎట్టా :- నీవే నేనైతే నేనేదోయి?

సర్వా :- ఓయి! అమగాదోయి, శక్తి కమ్మనేసి వన్నెత్తుకపోయేవో.

ఎట్టా :- ఓయి, వన్నెవ్వరెత్తుకపోయిరోయి!

సర్వా :- నిన్నెవ్వరైవా యెత్తుకపోతే మాట్లాడేవారవ్వరోయి.

ఎట్టా :- అయితే నేనున్నాడవంచున్నాడవు. వమ్మ జావుమా నీకు దర్శనవిశ్రమిచ్చేగాని

సర్వా :- నేనుండి గదనోయి విమ్మ జానవలెను. వమ్మ జావుమా నీకు దర్శనచ్చిరిమిచ్చేగాని

ఎట్టా :- అదిగో నీవు. ఇదిగో నేను. ఇదిగో నీవు. అదిగో నేను. నీవుఁ బదిరిం. నేఁ బదిరిం- నేఁ బదిరిం. నీవుఁ బదిరిం.”

ప్రహ్లాదహిరణ్యకశిపుల సంవాదము, ఉగ్రవృషసంహస్వామి ఆవిర్భావము, హిరణ్యకశిపు సంహారము, బ్రహ్మాదిదేవతలు, లక్ష్మీదేవి ఉగ్రవరసంహస్వామిని శాంతింపజేయలేక పోవుట, ప్రహ్లాదుడు శాంతింపజేయుట భాగవతకథానుసారమే కాని రేఖాచిత్రము. ప్రహ్లాదుని స్తుతియందు రాజగోపాలస్మరణము స్థానికవిశేషము

“జయ రాజగోపాల జయ దయాశీల

xxxx xxx xxx

రక్షింపు మముఁ జాల రాజగోపాల”

వృషసంహస్వామి ప్రహ్లాదుని ఆదరించునెడ, లక్ష్మీదేవి ఇంద్రాదులను రక్షింపుమనుట, బ్రహ్మారుద్రాదులు ప్రశంపించుట స్వతంత్రకల్పనము. బ్రహ్మారుద్రాదుల ప్రశంస విన్నపము.

“సత్యభామమహారా! మీరు సదారువేల గోవిందాస్త్రీంతోఁ గూడి జలక్రీడ లాడిన మహిమవలన ‘కృతఃపూజాస్తీమర్యాదా’ అన్న వచన మున్నప్పటికిని, ఆ కృతఃపూజ్యులు పోగొట్టిన హరిద్రావదివి ఒకపారి స్నానము చేపించుతనే వెకలశీర్థంబుల నాడిన పరిస్వారవ్యంబు కలుగుంగావున, మీ మహత్త్వంబు వర్ణింపవెంతటివారము అయినను నాయుండు దయయుంచి రక్షింపనే నవాజగుణవంశవృ. సంపంగిమవృ”

ఇది కృష్ణమాచార్యుల సంహారి వరహారివచనములను జ్ఞప్తికి తెచ్చునది.

అంతేకాదు. ఇందలి హరిద్రావదీమాహాత్మ్యము, పంచంగిమన్నస్మరణము స్థానిక విశేషము. హరిద్రావదీతీరస్థమే దక్షిణాంధ్రకాష్ఠలి. అందలి దైవమే రాజగోపాలస్వామి, మన్నారుదేవుడు, పంచంగిమన్న.

స్వసంపాస్వామి ప్రహ్లాదుని రాజ్యాభిషిక్తుని చేయుట, బ్రహ్మాదిదేవతలు పుష్పవృష్టి కురిపించుట, రంభోర్వశులు “మన్నారుదేవికి మంగళం” అని వటించుట కొనమెఱుపు.

ప్రహ్లాదచరిత్రమునందు పద్యములు, ద్విపదలు దరువులు కలవుగాని వచనము ప్రధానము. నాటకుసరణి అధికము.

కవితారీతులు: పూర్వోదాహృతములైన రఘునాథనాయకాభ్యుదయము లోని స్థానికప్రకృతిచిత్రణము, సమకాలికసమాచారము; రఘునాథాభ్యుదయములోని సమకాలికసమాచారము; వివ్రనారాయణచరిత్రములోని అన్యధాకల్పనము, పాత్రచిత్రణము, సమకాలికసమాచారము; పూతనాహరణములోని వర్ణనాకౌశలము, జానపదగీయానుసరణము, హాస్యరసపోషణము, పాత్రోచితభాష, కాళియమర్దనములోని విలక్షణత, ప్రహ్లాదచరిత్రములోని పాత్రప్రవేశవిధానము, హాస్యరసపోషణము, సమకాలిక సమాచారము, స్థానికప్రకృతిచిత్రణము మొదలైనవి విజయరాఘవనాయకుని. కవితారీతులకు కరదీపికలు.

విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానకవులు

చెంగల్వ కాళయ: ఇతని కృతి రాజగోపాలవిలాసము. అది విజయరాఘవ నాయకునికి అంకితము. ఇందు విజయరాఘవనాయకుని పట్టాభిషేకసంవత్సరము 1633వ సంవత్సరము కలదు. (79వ. 1ఆ.) ఆ సంవత్సరమే రాజగోపాలవిలాసము రచనాకాలమని ఒక అభిప్రాయము కలదు³¹. కాని రాజగోపాలవిలాసమునందు విజయరాఘవనాయకుడు పరరాజరామలను నకుటేచికొన్నట్లు, నైరిరాజుల ననుదర్శము లెల్ల స్వాదీనము చేసికొన్నట్లు, శత్రురాజులను సంహరించినట్లును కలదు. (70వ. 1ఆ.) విజయరాఘవనభావిషయము కలదు. (13వ. 1ఆ.) శారదాధ్వజము పంగతి కలదు (18, 19వ. 1ఆ.) సాహిత్యరాయసెండేము గుఱించి కలదు. (72-78వ. 1ఆ.) అంతేకాదు. “వీరవేంకటరాయవృత్తీను హేంధ్ర దత్తజనావిధబిరుదముల్ దనదునుండ నముఖమునందు ముద్దు చంద్రరేఖ” కలదు. (22వ. 1ఆ.) వీరవేంకటరాయలన విజయనగరరాజు మూడవ వేంకటవతిరాయలు. అతని రాజ్యకాలము³² 1630-42. ఆ కాలమునందు వీరవేంకటవతిరాయల కొలువునందుండు ముద్దుచంద్రరేఖ, తదనంతర కాలమునందు విజయరాఘవనాయకుని కొలువునందుండుట సంభవము. కావున రాజ గోపాలవిలాసము రచనాకాలము 1643-44 ప్రాంతము కావలయును.

రఘునాథనాయకుని ఆస్థానకవయిత్రి రామభద్రాంబ, విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానకవయిత్రి కృష్ణమాంబ చెంగల్వకాళయ శిష్యురాలి.

“మఱికాకతగ్రంథమటవోత్కటవవేన
 పాండిత్యగరిమలు భళి యవంగ
 స్వామిరోష్వాదికోద్ధామరవగర్భ
 పందర్భమౌనవి సమ్మతించ
 మాకందమంజరీమధురీమాదుర్య
 రవనావిశేష మౌరా యవంగ
 పరిహృతేతరయుక్తిభాగమాతవకథా
 చాతుర్యధుర్యత సంస్తుతించ
 ఆయుధినముల రామభద్రామ్మవారు
 నేడు కృష్ణాజి కవితల వేర్పు మెఱసి
 వినికి పేయుట లెల్ల మీ ఘనత గాఢె
 కవివిమతచర్య చెంగల్వకాళహర్య” 30 ప. 1 ఆ.

అవి విజయరాఘవనవాయకుని అభిప్రాయము. అంతేకాదు.

“ప్రస్తావనంశ్యమ పదమూడు కోటలు
 నలువదిరెండు లక్షలు పదేడు
 వేలు నేర్పూలును వింశతియును నాటు
 వృత్తంబులందు నీ వృత్తమునకు
 నీ వర్ణనపనుస్య నీవు గూర్చుమటన్న
 నా వృత్తమున పనుస్యమ రచించి
 యందును క్లృకంబు లాశువుగా జెప్పి
 యవి తెనుంగునను వద్యములు చేసి
 ఇరువదాటును చందంబు లెఱిగి యిట్లు
 కవితఁ జెప్పిన వార లీ భువిని గలరె?
 యనుచు వందఱు వినిపించ ఘనతఁ గాంచె
 కీర్తనీయగుజాలంబ కృష్ణమాంబ.” 27 ప. 1 ఆ.

అవి కాళయ అభిప్రాయము. రామభద్రాంబ, కృష్ణమాంబ అంతటి కవయిత్రులగుట కాళయ ఘనత. కారణము గురుత్వము. గురువును శిష్యురాండ్రు మించిరో, శిష్యురాండ్రును మించిన గురువో, ఏమైనను అది కాళయ ఘనతయే. రామభద్రాంబ గురువు రఘునాథనాయకుని కాలము వందుండుట సహజము. అయినను రఘునాథ నాయకుని ఆస్థానకవి అయినట్లు లేదు. కారణము అనూహ్యము. విజయరాఘవ నాయకునికి ఆస్థానకవి మాత్రమేగాక, కాళయ అత్యంతాపుడు. విజయరాఘవ నాయకుడు కాళయకు అగ్రహారములు, రాజలాంఛనములు (33వ. 1ఆ.) గృహరాజమునకు వచ్చి, విందారగించి, కాళయ అత్యుజాలకును రాజలాంఛనము లొసగుట అపూర్వవిశేషము.

“వందువకుఁ రాము గణితలు వేడ్క వచ్చి

పరువ పొమ్ములు తమయింటివారి కొనగి
యాత్మజాల కెల్ల చతురంతయావములను
మహితభూషణములు బహుమతులు సేయు." 35 వ. 1 ఆ.

ఇంత రాజగౌరవము పొందిన తెలుగు కవి ఇంకొకడు లేడు.

రాజగోపాలవిలాసము అయిదాశ్వాసముల కావ్యము. మొదటి వాలుగాశ్వాసములు కాళయ సరసకవితావిధానము. స్వీయకవితావిధానము. అయిదవ ఆశ్వాసము మాహాత్మ్యప్రధానము. శ్రీకృష్ణుని అష్టమహిమలను అష్టవిధశృంగారవాయి కలుగ మలచినది మొదటి వాలుగాశ్వాసముల మొత్తము. పంచమాశ్వాసము చంపకారణ్య మాహాత్మ్యమునకు తెనుగు సేత. స్వాధీనపతిక, వాసకపక్ష, విరహోత్కంఠిత, విప్రలబ్ధి, ఖండిత, కలహంతరిత, ప్రోషితభర్తృక, అభిపారిక అష్టవిధశృంగారవాయికలు.

కావ్యమునందు స్వీయ - రుక్మిణి, జారిణి - భద్ర, జారిణి - లక్ష్మణ, విప్రలబ్ధి - జాంబవతి, ఖండిత - మిత్రవింద, విరహోత్కంఠిత - సుదంత, ప్రోషితభర్తృక - పత్యభామ అను శీర్షికలు కలవు. సీతకయందు రుక్మిణి స్వీయ, భద్ర కలహంతరిత, లక్ష్మణ వాసపక్షిక, జాంబవతి విప్రలబ్ధి, మిత్రవింద ఖండిత, సుదంత వింహోత్కంఠిత, కాళింది ప్రోషితభర్తృక, పత్యభామ స్వాధీనపతిక అను పట్టికలు కలవు. రెండును దోషజాస్థములు. రుక్మిణి స్వీయ అనుట మరలపైన ప్రమాదము. రుక్మిణి స్వీయ అయిన తక్కినవారు పరకీయలగుదురు. కాని అష్టవిధవాయికలందఱును స్వీయలే. పరకీయలు కారు. భద్ర జారిణి, లక్ష్మణ జారిణి అనుట మహామరలైన ప్రమాదము. శ్రీకృష్ణుని భార్య లెవ్వరును జారిణులు కారు. అందఱును పతిప్రభలే. లక్ష్మణ వాసపక్షిక, వాసపక్షిక కారు. ఇది ముద్రణదోషము కావచ్చును. ఇంతకు అష్టమహిమలు అష్టవిధశృంగార వాయికలుగ కవి మలచిన విధమిది :

రుక్మిణి కలహంతరిత, భద్ర అభిపారిక, లక్ష్మణ వాసపక్షిక, జాంబవతి విప్రలబ్ధి, మిత్రవింద ఖండిత, సుదంత వింహోత్కంఠిత, కాళింది ప్రోషితభర్తృక, పత్యభామ స్వాధీనపతిక.

అష్టవిధవాయికల లక్షణములివి:

“పరుడు కైమసైన వవిత స్వాధీనభ
ర్తృక; ద్రియాగదువేళ గృహముఁ దమపు
సవరించు నింతి వాసకపక్ష; పతిరాక
తదవుండ మత్కంఠఁ దాల్చు నింతి
విరహోత్క; పంకేత నురుప వాఘుడు లేమి
మె వార్తయొ కాంత విప్రలబ్ధి;
విఘ్న డవ్యవతి బొంది వేడున రా గుండు
పరిల ఖండిత; యల్క వదివుఁ దెగడి
అనుకయముఁ జెందు పతి కలహంతరిత; వి

జేసుడు విదేశీయుడైన గృతరు దాల్చి
వలన ప్రాసితవతిక; కాంతాభివరణ

శీల యభిపారికాఖ్యయై చెలువు మెలయు." 40 వ. 2 ఆ. కా. ఆ. పం.

రుక్మిణి కృష్ణుని వేరము లెన్ని కినుక వహించును. కృష్ణుడు రుక్మిణి మేడకు వెళ్లి చేరువను పొందియుండును. (95) రుక్మిణి పశ్చాత్తాపమువంది కృష్ణుని వేడుకొనును. (97) అది పండ్రెండు పద్యములందు కలదు. (99-110) చెలికత్తె వచ్చి సరాచిక్మాడును. (112) రుక్మిణి "కినుక దోఱంగ వల్లభుని గీర్తన పేయగ వీవు వింటివా?" అని ప్రశ్నించును. (114) అది విన్న కృష్ణుడు సమీపించును. చెలికత్తె నిష్క్రమించును. కృష్ణుడు రుక్మిణిని ఓదార్చును. (117-119) కౌగిట చేర్చును. (120-1ఆ.) ఇందు రుక్మిణి కినుక, పశ్చాత్తాపము, చింత కలహంతరిత లక్షణము. కనుక రుక్మిణి కలహంతరిత.

భద్ర కృష్ణుడు తెలియజేసిన పంకేతస్థలమునకు బయలుదేరును. (16) దారి పొడవున విరహవేదన అనుభవించును. (17) ఎలదోట చేరును. (17) ఎదురు తెన్నులు చూచు కృష్ణుడు పొడరిల్లు చేరును. (19-26) భద్రను అనువయించును. (28-36) భద్రకొఱకు ఉప్పెళ్లారును. (34-35) భద్రను కౌగిట చేర్చును. (37-2ఆ.) ఇందు భద్ర, కృష్ణుడు తెలియజేసిన పంకేతస్థలమునకు అభిసరించినది. కనుక భద్ర అభిపారిక. సన్నజాజనరులు, ముత్యాలపారములు, గందపుబూత, కర్పూరతిలకము, తెలిపాలియ ముసుగు ధరించి, వెలివిగ్గు తీవెల ప్రాది గమటవలన (33వ. 2ఆ.) జ్యోత్స్నాభిపారిక.

లక్షణ కృష్ణుని రాక గోరి కేళిపాదమును అలంకరించును. (42) కృష్ణునియొద్దకు చెలికత్తెను పంపును. (45) ఆమె కృష్ణునికి లక్షణ కేళిపాదమును అలంకరించిన విధానమును వివరించును. (47-54) "రామ వేలర యేలరా రాజసములు" అని వివేదించును. (55) కృష్ణుడు లక్షణ మేడకు వచ్చును. (57) ఎదురు చూచు లక్షణను సమీపించి, ఆమె భవనాలంకరణమును ప్రశంసించును. (61-63) సరసవల్లసముల అనంతరము విండు కౌగిట తేల్చును. (79-2) ఇందు లక్షణ కృష్ణుని రాక గోరి కేళిపాదమును అలంకరించినది. కనుక లక్షణ వాసకవర్ణిక.

జాంబవతి దూతికామణికి, కృష్ణుడు వంచన చేసినవి వలనంత ప్రకటించును. (6-14) దూతికామణి ఓదార్చును. (16-19) కృష్ణుడు తన రాకలు మదిగోరు జాంబవతి వ్యాయమెఱిగి వచ్చును. (20-22) అమరక్షుడగును. (23-27వ. 3ఆ.) ఇందు జాంబవతి కృష్ణుడు రాకపోవుటవలన ఆర్తి చెందినది. కనుక జాంబవతి నివ్రల్ల.

మిత్రునింద కృష్ణుని చెక్కిటి గోరులు, విదురచివ్వెలు, వాలుజావులు, పుక్కిటివిడము, మేవి జవాదివలలు గమనించి (29) హేతుగర్భముగా (30) చెణకును. (31-43) కృష్ణుడు మిత్రునిందను ప్రవహ్నురాలిని చేపకొనును (45-51వ. 3ఆ.) ఇందు మిత్రునింద కృష్ణుడు అవ్యవతిని పొంది వచ్చుటవలన కుందినది. కనుక మిత్రునింద ఖండిత.

సుదంత "విరహాదురంతయైన"దని కవివచనము. (56) అంతేకాదు. సుదంతకు చెలికత్తెలు శీతలోపహరములు పేయుదురు (58) సానుభూతి ప్రకటించుదురు (59-62) సుదంత కృష్ణుడు రాడవి స్రుక్కును. (65-69) మన్మథమారుతచంద్రో పాలంభములు పేయును. (71-78) ఒక చెలికత్తె కృష్ణుని రప్పించును. (81) కృష్ణుడు సుదంతను నిండు కొగిట చేర్చును. (83-84వ. 3ఆ.) ఇందు సుదంత విరహోపస్థను అనుభవించినది. కనుక సుదంత విరహోత్కంఠిత.

కాళింది ప్రాప్తభర్తృక అని కృష్ణుని వచనము- (4) "నన్ను ప్రాప్తభర్తృకగా వానర్చి" అని కాళింది వచనము కూడ. (6) అంతేకాదు. కాళింది ప్రాణనఖిని దూతిగా వంపబోయి "చెలువుఁడు దేశాంతరమున నిలిచెను నెచ్చెలులు పోవనేర్చురె" అని (14) ముద్దుచిలుకను వంపబోవును (15-17) ఇంతలో కృష్ణుడు వచ్చును. "ప్రాప్త పతిధర్మంబు వాటించి లోఁదలఁకంగా వేటి" కవి (23) "పెనరులు చిలుకుచు" (24) కొగిట చేర్చును. (25, 26వ. 4ఆ.) ఇందు కాళింది కృష్ణుడు దేశాంతరమేగిన కృశించినది. కనుక కాళింది ప్రాప్తభర్తృక.

పత్యభామ తొల్లింటి మచ్చికలు చెప్పిన (33-36) కృష్ణుడు అంతర్యము గ్రహించి ఆమెకు "సేవ పేయుటకునై మేమాలు నేఁ గోరుదున్" అని చెప్పును. (37, 38) అట్లు పేయును. (47-50 వ. 4ఆ.) ఇందు శ్రీకృష్ణుడు పత్యభామకు కైవసము. కనుక పత్య భామ స్వాధీనపతిక.

ఇట్లు అష్టమహిమలు అష్టవిధశృంగారవాయికలుగ కాళయ అపూర్వకల్పనము. శ్రీకృష్ణుడు రాజగోపాలుడు. రాజగోపాలుని అష్టవిధశృంగారవాయికలైన అష్టమహిమల తోడి శృంగారము రాజగోపాలనిలాసము. ఇది ప్రధానమైన ఇతివృత్తము. ద్వారకానగర నల్లవము దక్షిణద్వారకాష్టలమాహాత్మ్యము అనుబంధప్రాయములు.

కాళయ రచనము మృదుమధురము. కుమమకోమలము. లలితలలితము. తేటతెనుగు తేనెపోన. సంస్కృతపుండ్రక్షుమటలు సకృష్ణాత్రము.

రుక్మిణి :- "కలలో నైవమ విదుమాటలకు నొగడంచు మాఱాడుటల్ గలవో? వాడల వాడలం దిరిగి రాగా నీకు మెండొడ్డుటల్ గలవో? చూచినవారలందఱు నగంగా విప్ల విస్మయముల్ గలవో? మానవతీవిలాసముకరాంకా! యింక నేమందురా" 99వ. 1ఆ.

భీష్మ నఖి :- "వెలందుల వాతఁడేలు మఱి వేలకొలందుల వారిలోన నన్ దలంపున నిల్చువాయని విలాపిత యీ వెతఁ జింతసేయుగా వలవదు; నీ నయిన్ నలపువాడని నమ్మిక వృద్ధి గట్టిగా బలికెదవన్న యీ కనుకపంజరకీరము పాక్షిగా జెలిగ" 12వ. 2ఆ.

లక్ష్మణ నెచ్చెలి :- "తలిరులు వాతెఱన్ విరులదండలు చూపుల వాణిముత్తెముల్ పలువరుసన్ వరోజములు పారయుగంబున మెంచుటద్దముల్ తరుకు మెఱుంగుఁడొక్కలము; డా పెనరింపును నీడు రాక్షై

కలికి ప్రసాదికామణులకన్న నలంకృతిఁ గూర్చి మేడకున్." 54వ. 2ఆ.

జాంబవతి:- "పెన్నెడు సమ్మతించు నీకనెన్నెడు నన్ దయపీఱఁ జాచు నిం
కెన్నెడు మాటలాడు విడవెన్నెడు కౌగిట గారవించు నిం
కెన్నెడు పుణ్యమెల్ల వలీయించునో? యంచుఁ దలంచు వాడుడే
నవ్విటు చొక చేసిమను వారిరొ! యేగతి వోర్వవచ్చునే." 9వ. 3ఆ.

మిత్రవింద:- "కలయన్ జాగరరాగరంజితకటాక్షశ్రీలు సాంధ్యప్రభ
స్థైర్యకొల్పన్ సమయామకూలముగ నీ నిద్దంపు లేఁజెక్కునం
దలమాపెన్ నెలవంక దానిఁ గవి యావందంబు సందిల్లగా
బలుమాటం గదదర్శముల్ మొగుడ సంతాపించెదన్ వల్లగా" 31వ. 3ఆ.

సుదంత:- "వచ్చుల్ శారదచంద్రచంద్రికలుగా వమ్మించి యా చంద్రికల్
పువ్వుల్గా సవరించి వాని వెన వమ్ముల్ సేసి యా యమ్ములన్
మవ్వంబుల్ జతగూర్పునంచుఁ దుద వామర్కంబు వాటింపుచున్
చివ్వుల్ సేసెద నింద్రజాలములెక్కా చింతింప నీ వైఖరుల్." 71వ. 3ఆ.

కాశింది:- "వెక్కుపమైన మోహమున మేములు వాతవి దూఱవేలెవో
చక్కరబొమ్మ! యింకిట విచారము లేదీకి? వొంటిపాటుగా
వక్కుట! యెచ్చజైన మవపారగ వచ్చెట విందుగొగిటన్
జొక్కుగఁజేపి వేటొకతెఁ జాడగవిచ్చునె? వాడు వచ్చునే?" 10వ. 4ఆ.

సత్యభామ:- "కలకంఠీమణు లొక్కవాడు నమ శృంగారింపగాఁ జాచి వా
రల వారింపుచు వేర్పు పీఱ కొనగోరన్ పెన్నెరుల్ దుష్ట నీ
వలరుందండలు గొప్పునం దులుము వోయ్యారంబు లే మెచ్చనా?
తలియన్ వారెఱ మెచ్చగా నడుగు చందం బందపై యుండెగా." 36వ. 4ఆ

ద్వారకానగదర్శనము (51-79వ. 4ఆ.) ప్రతిపురపాదారణమే కాని, ఒక పద్యము
వందు విజయరాఘవనాయకుని అప్పుదానపద్ధతి అంతర్లీనముగ కలదు.

"వెంటం జాటులు కూర రిప్పుమును వేర్వేఱం దగంబాని తత్
మంటామార్గమునందు జాగటుల చేతవ బెట్టు చాటించి యిం
దీంటం బాంధవులంబు వారయును వెంటే తన్నె గావించు రా
కుంటం జెండకయుండ రేయినగ బుత్కంఠన్ వసాజ్ఞపరుడే" 77వ. 4ఆ.

దక్షిణద్వారకాస్థలమానాత్మ్యము బ్రహ్మాండపురాణములోని విష్ణుక్షేత్రఖండము
నందలి చంపకారణ్యమానాత్మ్యమునకు అనుసరణము. చంపకాటని దక్షిణద్వారక
అగుటకు గోప్రళయుని కథ, హరిద్రావది కృతస్మృతాదోషవివారిణి అనుటకు రాజశేఖరుని
కథ కలవు. కృత మెఱుగని పాతముచేత ఉన్మత్తుడైన పౌరాణరాజైన రాజశేఖరుని
వర్ణనమిది:

"మ్రొక్కి ముందట నిల్చి మోర్పు చేతులచేత
మేడకో వచ్చిన వెక్కిరించు
వాడెవ మాటలే యాడును దెవ మాట

లాదరించెని వారి వదలనైను
 వటులు చూపిన విద్య వటులఁ గారంచుఁ దా
 వడ్డమై కోణంగియాట లాడు
 వలెవాటు వైచిన వలెపెసాలువ చించి
 పెనవి పగ్గాలుగాఁ బేనుచుండు
 మేర మీతన మవ్వతభారమొంది
 యులఁత యాకలి దప్పియు వనక వెనుక
 వచ్చువారలఁ గనక భూవల్లభుండు
 పోరకాంతారపీఠులఁ గ్రుమ్మరిలుచు." 45వ. 5ఆ.

విజయరాఘవనాయకుని ఇలవేలుపైన రాజగోపాలస్వామి క్షేత్రమాహాత్మ్యము, తీర్థమాహాత్మ్యము; విజయరాఘవనాయకునికి అంకితమైన రాజగోపాలవిలాసమునకు రత్నమకుటము.

పసుపులేటి రంగాజమ్మ : ఈమె కృతులు 1. శృంగారపదములు. 2. మన్నారుదాసవిలాసము. 3. రామాయణసంగ్రహము. 4. భారతసంగ్రహము. 5. భాగవతసంగ్రహము. 6. ఉషాపరిణయము. కావ్యము. 7. మన్నారుదాసవిలాసనాటకము. యక్షగానము. ఇందు శృంగారపదములు, భారతభాగవతరామాయణసంగ్రహములు లభింపలేదు. శృంగారపదములు రచించినట్లు మన్నారుదాసవిలాసమునందు, భారతభాగవతరామాయణసంగ్రహములు రచించినట్లు ఉషాపరిణయమునందు కలదు.

రంగాజమ్మ విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానకవయిత్రి మాత్రమే కాదు. భార్య కూడ. "మధ్యర్థపు, మహాభర్తపు" అని విజయరాఘవనాయకుని స్మరించినది. (20వచ. 1ఆ.మ.దా.వి.) "విజయరాఘవమహాపాలనిత్యపంభావిత" అని అశ్వాసాంతగద్యము కలదు. (మ.దా.వి.) అంతేకాదు. సారసారస్వతదురీణ, విచిత్రతరపత్రికాశత లిఖితవాచికార్థాన గానావప్రసీద, త్రిత్రుతిపత్రికాశతప్రసాస్తలేఖనప్రశ్నకీర్తి, శృంగారరసతరంగితవదకవిత్వ మహానీయమతిస్సూక్తి, అతులితాష్టభాషాకవితాసర్వంకుమసీషావిశేషశారద, రాజవీతి విశారద అనికూడ అశ్వాసాంతగద్యము కలదు. అనగానాన చేసేకాను పత్రికలు, స్వనాస్తలేఖనము చేయు ప్రతిపత్రికలు రాయనములు. రాజవీతి విద్యావిశారద కద.

విజయరాఘవనాయకుని వినరణమిది:

"కుండముల్ వికపించు వందముల్ మీరంగఁ
 గందముల్ రచియించు కొశంబు
 ప్రాచముల్ బహుయతివ్యాపముల్ వెలయంగ
 సేపముల్ నావలించు చిత్రమహిమ
 జాతు లలంకారరీతులు దవరంగ
 గీతులు రచియించు చాతురియుమ
 వదములు మృదురసాస్త్రము లొర యవంగఁ
 బదములుఁ జెప్పెడు ప్రాధీమంబు

మచితవైఖరి ద్విపదలు రచన పేయ
 నవిశమును రాయనములు వ్రాయంగఁ జదువ
 సమయ (మేఱు) గునుఁ గార్యభారములు దెలుప
 నిపుణభావంబు జగతిలో నీక చెల్లు." 17వ. 1ఆ. మ. డా. వి.

మన్నారుదాసవిలాసము: ఇది రాజగోపాలస్వామికి అంకితము.

విజయరాఘవనాయకుడు

"శృంగారైకరసంబు (లోఁ) బదములన్ జెల్వొంద మెప్పించితొ
 సంగీతజ్ఞుల మేలునా నుభయభాషాచాతురి ప్నీ విఁకన్
 రంగత్రౌడఁ బ్రబంధమొక్కటి యొనర్పంగవలె నృత్యభన్
 రంగాజీ! భవదీయవాగమృతరావైఖరుల్ మీఱఁగన్." 19వ. 1ఆ.

అనగా రంగాజమ్మ మన్నారుదాసవిలాసము రచించినది. విజయరాఘవనాయకుని వైభవ
 వర్ణనమునందు పాండ్యతుండీరాధిపాలకుల ప్రసక్తి లేదుగాని, విజయరాఘవనాయకుడు,

"రాయలు సాహిత్యరాయపెండేరము

శారదార్పణము నొసంగ వెగడె" 65వ. 1ఆ

వని కలదు. రాయలు విజయనగరరాజు. మూడవశ్రీరంగదేవరాయలు. అతడు విజయరాఘవ
 నాయకునికి సాహిత్యరాయపెండేరము, శారదార్పణము ఇచ్చుట, విజయరాఘవనాయకుడు
 తన పక్షమున చేరి, పాండ్యతుండీరాధిపాలకులను జయించి, కర్ణాటసామ్రాజ్యపీఠాసనమును
 స్థాపించునప్పుడే పంథము. అది 1643-44 ప్రాంతమున జరిగినది. ఇది పూర్వక్రము.
 కమక మన్నారుదాసవిలాసము తదనంతరకాలికముగును. కాఁబట్టి మన్నారుదాసవిలాసము
 రచనకాలము 1645 ప్రాంతము కావచ్చును.

కాంతిమతీవిజయరాఘవనాయకుల వివాహము కావ్యేతివృత్తము. కథాసంగ్రహ
 మిది: విజయరాఘవనాయకుడు రాజగోపాలస్వామి పొల్లుణోత్సవమునకు దక్షిణద్వారకా
 పురమునకు వచ్చును. చెంగమలవల్లిసమేతుడైన రాజగోపాలస్వామి రాజవీధివి ఏగునెడ
 ముందు నడచును. కాంతిమతి అను రాకుమారి రాజగోపాలస్వామి (మన్నారుదేవుడు)
 తోపాటు విజయరాఘవనాయకుని (మన్నారుదాసు) చూచి మోహించును. కలలో విజయ
 రాఘవనాయకునితో కలసి మోహపరవశురాలగును. విరహోవృత్త వందును. మన్మథ
 ప్రలాపములు పేయును. విలాసవతి అను చెలి విషయము తెలిసికొని, విజయ
 రాఘవనాయకుని సందర్శించి, కాంతిమతి సంగతి, సౌందర్యము వివరించును. విజయ
 రాఘవనాయకుడు కాంతిమతిని చూచితివని, వలచితివని "రేపే పెండ్లి" అని వర్తమానము
 వంపును. విరహోవృత్త వందును. అది విన్న తతక్రతుశ్రీవివాసతాతాచార్యులు
 సమాశ్చసింతును. పంబంధము విశ్రయించును. వివాహము జరుగును. కాంతిమతీ
 విజయరాఘవనాయకుల సంయోగవియోగశృంగారములు పాగును. అనంతరము కాంతి
 మతీనమేతముగ విజయరాఘవనాయకుడు రాజగోపాలస్వామిని సందర్శించి రాజధానికి
 వచ్చును.

రాజగోపాలస్వామి రాజవీధీయాత్ర (27వచ. 1ఆ.) అలంకరణాదికము (67వచ. 4ఆ.) విజయరాఘవనాయకుని దక్షిణద్వారకాపురప్రయాణము (13వచ. 2ఆ.) శతక్రతు శ్రీనివాసతాతాచార్యుల ప్రయాణము (37వచ. 4ఆ.) మొదలైనవి సహజచిత్రణములు. సమకాలికసమాచారములు. తంజాపురవర్ణనమునందు కొబ్బరి బొండ్లముల వర్ణన క్రొత్తవిషయము. స్థానికవిశేషము.

“చవి గనెనారుగా యమ్మతసారము నిర్ణయలార! మీర లా
జివి నీకఁ జాడుఁ డీయెడ మదీయనవామ్మతమంచు న
య్యవనికరాగ్రసీమ దగునట్టి ఘనామ్మతకుంభరాజినా
నవిరళనారికేళనిసహంబుల బొండ్లము లొప్పు నప్పురిన్.” 92వ. 1ఆ.

ఋసంతశబ్దపర్యాయపదముల మీద చమత్కారకల్పనము చారుతరము.

“ఆ రాధామదవులు ఏ
హారవనం బలరఁజేయు నల యామనికిన్
పేరొనగిరి కాకుండివ
వెరా! రాధాశ్శ మాధవాదీధ గలదే!” 5వ. 2ఆ.

అవసరముల వారు విజయరాఘవనాయకుని అలంకరించిన తీరు అతి సహజము. సమకాలికసమాచారము.

“నెలఁత యొక్కతె చేరి నిల్చుటద్దముఁ బట్టెఁ
జెలువ యొక్కతె యొరసిగ యమర్చెఁ
జంద్రాస్య యొక్కతె జాజినరుల్ చుట్టెఁ
జాన యొక్కతె చేరుమాల్ జాఱఁ గట్టెఁ
గలికి యొక్కతి దిద్దెఁ గన్నురితిలకంబు
కవకాంగి యొకతె చొక్కె వెట్టి
జాణ యొక్కతె బురుసాహితారుమ బూచ్చె
పకియ యొక్కతె యరచట్టు దొడిగె
దరుణి యొక్కతె హరువుగా దట్టి గట్టి
వనిత యొకతె దుప్పటి వలెవాటు వైచెఁ
బడఁతి యొక్కతె చెవుల జవ్వాది యుంచెఁ
గొమ్మ యొక్కతె కుంకుమ నెమ్మి నలదె.” 16వ. 2ఆ.

కాంతిమతి విష్ణు విజయరాఘవనాయకుని గుణములు చరిత్రకు సంబంధించువి.

“చివ్వునాడె రత్నసింహాసనం బెక్కి
మన్నారు కృపచేత మనిన ఘనుఁడు
కురులు గూడవి వాడె కుతుకంబు మీరగాఁ
బరుల గెల్చిన పటుబాహుబలుఁడు
ధృతిదివం బాచార్యపదములు భక్తిచేఁ
బూజపేయుచునుండు పుణ్యశాలి

సరసుఁడై సంగీతసాహిత్యవిద్యల
 రసికతఁ గాంచిన రాజరాజా
 విజయరాఘవుఁడని చెలుల్ విమలసేయ
 వేడ్క వినియుందు వీమల విందు గాగ
 వల్ల గోపాలు వాత్మజాం దౌట నితవి
 కతని గుణములు భాసిల్లె వందముగము." 44వ. 2ఆ.

కాంతిమతి మన్మథప్రలాపములందు ముక్తవదగ్రప్రసంగవలోకనకందపద్యము
 శబ్దచమత్కారము

"దీ రాజిలఁ జవవీరా
 వీరాయితకేళి విన్న వెలకుఁ గొనేరా
 వేరొం కేమి రారా
 రారాపులు మావి విజయరాఘవదీరా! 16వ. 3ఆ.

విలాసవతి కావించిన కాంతిమతివర్ణనమునందు వైదగ్ధ్యము కలదు.

"అతిన పాదంబుల యందంబునకు వోడి
 వీళ్లలోల డాగి వీరజములు
 వనిత యూరువులకు వెనగామి వనఁటులు
 వలుమారు పిగ్గవేఁ దలలు వంచె
 జావ జంఘలతోడ పరిఁదోలఁగా లేమి
 దొనలెల్ల పాదుల మొక నొదిగె
 భావ పిఱుందులఁ బ్రతిరాక చక్రముల్
 దేశంబులందెల్లఁ దిరుగుపాగి
 జలజలోచన వానికి నళికి మిగులఁ
 దెలియ నదులందు వానర్థములు గరంగి
 మదతి మధ్యంబునకు మొనచూప వెఱచి
 కోరి పింహంబు పర్వతగుహలుఁ జేరె. 57వ. 3ఆ.

కాంతిమతీవిజయరాఘవనాయకుల వివాహభోజనమునందు శాకాహారమే గాక
 మాంసాహారమును కలదు. కోడి గ్రుడ్లు, పాలకోడి, కుంకుమకోడి, కట్టుకోడి, పొడపిట్ట,
 పొడగువ్వ, తీతువు, బాతువు, పంబారంపుకోడి, పొదుగుడుకోడి, వేలవెమలి, గండెమీలు,
 మలువకోడి, వాలుగలు, కారిజంబులు, రొయ్యలు మలుగుమీలు, జెల్లలు, బొమ్మడాయలు
 మొదలైనవి కూరలు. (48వచ. 5ఆ.)

విజయరాఘవనాయకుని రాజగోపాలస్వామిస్తుతి విన్నవము.

"శ్రీరాజగోపాల! త్రిభువనముజయంబులలోల! సంక్రందనాదిమరణ్యంద
 వందితచరణారవింద! అదియని విన్నవము. వడిగ విమము; మహామహాపులయిన
 యట్టి బ్రహ్మదులు ఏ మహిమఁ దెలియనేర రచన నే మిమ్ము విమలించ నెంతటి
 వాడను? మిమ్మే శరణుఁడొచ్చి నమ్మితి, సతతంబు మీ దివ్యశ్రీకృత్యదంబుజంబుల

మీది భక్తి గలుగజేసి యాదరించి నన్ను రక్షింపవే. కరుణారసమహిమ, సహజ గుణసంపన్న! సంపంగిమన్న!

ఇది సీసవద్యము కూడ.

“శ్రీరాజగోపాల త్రిభువనసుజననం
రక్షణలోల! సంక్రందనాది
మరణ్యందనందితచరణారవింద! య
డియని విన్నవము వడిగ వినుము మ
హామభావలయినయట్టి బ్రహ్మాదులు
వీ మహిమఁ దెలియనేర రసిన
నే మిమ్ము వినుతిన వెంతటి వాడను
మిమ్మే శరణుఁజొచ్చి నమ్మితి సత
తంబు మీ దివ్యశ్రీకృతృదంబుజముల
మీద భక్తి గలుగజేసి యాదరించి
నన్ను రక్షింపవే కరుణారసమహి
మ సహజగుణసంపన్న! సంపంగిమన్న!”

ఇది ఒకానొక ఆధునికప్రయోగమునకు ఆద్యప్రకృతి.

మన్నారుదాసవిలాసమునకు మాఱురూపమైన మఱొక అముద్రితగ్రంథము కలదు²². అది పొందరీదేని రచించిన అల్లాడ విజయభూపతిసింహవిలాసము. అందు కథానాయకుని పేరు మాతీనది. కడమ పమానము.

“శ్రీవిజయరాఘవాదివ
భూవలయప్రాజ్యరాజ్యపోషణదక్షా
శ్రీసత్సకలితవక్షా
శ్రీవిజితసువర్ణకాళి చెంగమలేళా” మ.దా.వి.
“శ్రీవిజయభూపతివృ
భూవలయప్రాజ్యరాజ్యపోషణదక్షా
శ్రీసత్సకలితవక్షా
శ్రీసరసుసేంద్రపురీణి శ్రీలక్ష్మీళా” అ.వి.భూ.సిం.వి.

ఇందు చతుర్థపాదమున గణభంగము కలదు.

“రీ రాజింఁ జనవీరా
వీరాయితకీళి విన్న వెలకుఁ గవేరా
వేరాలకేమి రారా
రారావులు మాని విజయరాఘవధీరా ” మ.దా.వి.
“రీ రాజింఁ జనవీరా
వీరాయితకీళి విన్న వెలకుఁ గవేరా
వేరాలకేమి రారా

రాధాపులు మాని విజయభూపతిరీరా" అ.వి.భూ.పిం.వి.

ఇందు చతుర్థపాదమున యతిమైత్రిభంగము కలదు.

గణభంగము, యతిమైత్రిభంగము గమనించిన, మన్నారుదాసవిలాసమునకు అల్లాడవిజయభూపతిసింహవిలాసము మాఱురూపమని స్వయంవేద్యమగును. ఇది భంగ్యంతరముగ మన్నారుదాసవిలాసము ప్రాచుర్యమునకు నిదర్శనము.

మన్నారుదాసవిలాసనాటకము:- ఇది మన్నారుదాసవిలాసము కావ్యమునకు నాటకరూపానుసరణము. ఇందు ఆర్చకులు విజయరాఘవనాయకునికి ఇచ్చిన శ్రీముఖమునందు, "శుభకృత్యంవత్సరసౌఖ్యబహుళంపంచమీగురువానరంబున స్వాతీనక్షత్రంబున బ్రహ్మతిరునాళ్లకు " అని కలదు. ఆ బ్రహ్మతిరునాళ్లే నాటకేతివృత్తమునకు కారణము. కాబట్టి నాటకము తదనంతరకాలిక్మగుట తథ్యము. శ్రీముఖములోని కాలమానము 1663 వ సంవత్సరము. కావున మన్నారు దాసవిలాస నాటకరచనకాలము 1664వ సంవత్సరము కావచ్చును.

మన్నారుదాసవిలాసనాటకమునకు సదృశమైన కామరుసు వేంకటపతిసోమయాజి విజయరాఘవచంద్రికావిహారనాటకము 1645 నాటిది. కోనేటి దీక్షితచంద్రుని విజయ రాఘవకల్యాణనాటకము 1669 నాటిది. ఇది ముందు వివరింతును. విహారనాటక ప్రభావము విలాసనాటకమునందు, తదుభయనాటకముల ప్రభావము కల్యాణ నాటకమునందు ప్రసరించుట సహజము.

మన్నారుదాసవిలాసనాటకములోని ఇతివృత్తము, మన్నారుదాసవిలాసకావ్యము లోని ఇతివృత్తమే. అంతేకాదు. కావ్యములోని పద్యములు చాలవఱకు నాటకమునందు కలవు. సీసపద్యములు కొన్ని దరువులు, ద్విపదలు అయినవి. అందు లేనివి, ఇందు కలవి విద్వాంసుల విద్యాప్రసంగములు, జోష్యుల యేషాగాథలు, పురోహితుల యద్వా తద్వాలు, ఎఱుకత సోదె, గొల్లల సుద్దులు, ముత్తైదువల ముచ్చటలు మాత్రమే. అనే మన్నారుదాసవిలాసనాటకము ప్రాచుర్యమునకు కారణములు. తమిళసంభాషణ లోకదు ఆభ్యధికము.

విద్వాంసుల విద్యాప్రసంగములు:

"మాట :- అప్పవోయి యేమవంట్టి భ్రాంతుండయినా యిమవలె భ్రమసు

కొనునా. భుజిదాతువుకు అనుభవమర్థమవి యేమవలె చెప్పుచున్నావోయి.

వజ్రశంభ మల్లుభట్టిగాండు:- యేమోయి అనే అట్టు అయినా నా బ్రదుకు యిమ

వంటి బ్రహ్మస్థో బ్రహ్మకొడుకును యేమోయి అనవచ్చునా

:- వోరి నీ వలె వుదయతో బట్టి ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోకవుంటినమా.

:- వోరి వీళ్లి పుట్టి మూండాలులారాలులే. నివ్వటి మడుపడవు. నా వంటి యోగ్యుణ్ణి జాచి యేమి పడరేవురా. శవంక వలె పాదరక్షలు తీసి రెండు ప్రసరింతుమో.

:- వోరి వర్ణగార్హమా. వోరు గలదంచువ్వు వెత్తి వోరు బెట్టుక

కూయవచ్చివాండవు. కపోతాడనం శేతునో." పుట30.

జోస్యుల యేషాగాథలు:

"భైరవజోస్యులు:- మంచవభట్లుగారూ. పంచాంగం విప్రుడా.

మంచవభట్టు :- భైరవజోస్యులు వేరని మాటలె అడుగువు. చక్కంగా అశ్విని భరణి కృత్తికలు గురుతెరుంగవు. నీకు పంచాంగం విప్రేదిన్నా నీ భవిష్యికి.

భైరవ:- మంచవభట్లుగారికి మూలానక్షత్రమో మాటాడకమునుపే మూలం రేగుచున్నది.

మంచవ:- వోరి భైరవజోశ్శిగా తిథివారవక్షత్రయోగకరణాలలో వొకటి గురుతెరుంగవు. పంచాంగ మనంగ యేందిరా.

భైరవ:- మంచవకు ముక్కుమీదనె వుండును కోసం. సూర్యసిద్ధాంతం యేరింగివవాడి కొడకవు. మొన్నటి అమావాస్యనాడు ముప్పాతికాపరక గ్రహణమనిన్ని అగ్నియస్పర్శ అనిన్ని దబ్బరలే వ్రాస్తే. మేము అర్ధభట వాక్యవరహితాల గ్రహస్థులం చేతి గ్రహణం లేదంటేమే.

మంచవ:- నీవు సోచవసోమయాదుల వారింట మొగవాండు బుట్టునని వ్రళ్ళి జెప్పి యేకాక్షరప్రయోగం చేయించుక వచ్చెనే." పుట 6.

పురోహితుల యద్వితద్వాలు:

కొండుభట్టు :- అవనోయి యల్లుసోమయాదులు, మారుతరాల నుంచి యీ యింటికి తగునైన పురోహితుండ నేనుండగా నీ వెన్నండి కొడుకవు నా స్వాతంత్ర్యం కొంగుముడి రూక తీసుకపోయ్యేటట్లుగా.

యల్లుసోమయాజులు:- యేమోయి కొండుభట్టు, మా తాతకు చవ్వపు వాయవివారు పాంకెన పంభావన కట్టడ చేసి వుండంగా నీ వెన్నండవు అవపారించుకపోయ్యేటట్లుగా మాయన్న కొడకవా." పుట47

విజుకత సోదె:

"యేరుఖాడు గెరుఖాడు గెరుఖాడుగే దుండి, నీవు తలంకిన తలంపు

నీవు తలంకిన తలంపు నిజముగా శెప్పినే నిజముగా శెప్పినే నిక్కముగా శెప్పినే, తార్కాణగా శెప్పినే, తార్కాణగా శెప్పినే దుండి. అమ్మాయమ్మ అమ్మ యమ్మ యీ బురుకవికి బువ్వదేవే బువ్వదేవే. అవ్వ గురిసూడ మొరంటిలో ముత్యాలు దేవే ముత్యాలు దేవే. దుండి." పుట 36.

గోల్లల మద్దులు:

"అదోండా నాకిట పెండ్లడి, మణమణాయేంద్రి మిణమిణాయేంద్రి మరమరాయేంద్రి, మిరమిరాయేంద్రి, వెయివెయిరా వోరి, వారి వారి చివ మల్లుగ, వారి వారి పాప, వారి వారి చివమాక, వారి వారి పెద బొమ్మ, వారి వారి చివ బొమ్మ, యీడ కూకికాడే వాండు తప్పుడో అంటావుంటే మువ్వా. వారి వారి కూడు దివనప్తినంటిరా, కూరాకేమిరా." పుట 26.

ముత్తైదువల ముచ్చట్లు:

"రంగావారుల తిమ్మక్క:- యేమో ప్రాలుభట్ల యల్లమ్మ. నగరింట పెండ్లి

నాండయినా నొక ప్రక్కబ్రద్ద వేసుకొని నమలరాదమో.

యల్లమ్మ:- ఆవునన్నే రంగానరుల తిమ్మక్క! నాకు ప్రక్కబ్రద్దా నొకటి కొడవా, చాలుచాలు, నిన్ను మావారు మెక్కారం సంతలో పిండికూర కంచున్న గానుగబిండి తెచ్చిరి. పెండ్లి వందిట్లో వోరు మెదలించవలె నంచున్న యింత దెచ్చుక తించునా. యింతే.

తిమ్మక్క:- ఓ పొరుగింటి తిమ్మావదాని పెండ్లా పీఠమ్మ పాటలు బాడుచున్నది. అంటుకొని నీవున్న పాడ్రాదమో.

యల్లమ్మ:- యిదేందో నీవు నాగుపానిపై పెద్దతనం చేసుకవుండేదానవున్న కడమవారు పాటలు పాడేవారున్నా.

తిమ్మక్క:- వోళ్ళూ మా యింటి ఆయన యెందుకో యెవడో పోయే వేళ. రమ్మంచున్నారు. నాకు పాటలు పాడేటందుకున్న ప్రాద్దు వున్నదన్నే మా పుట్టింటిలో వుండేటప్పుడు కొండవీటి సర్వమచేత వది మడుగులు వేర్చుకొంటిని. పాడుదువో అంటే శిగ్గువుచున్నది. యిక్కడంతా మొగవారో వున్నారు. నీవు దవళమొత్తు వేమం గూడా పాడేగాని" పుట37.

ఇది వ్యావహారికభాషలోని సంభాషణలు. అంతేకాదు. పాత్రోచితభాషలోని సంభాషణలు. నాటకమునకు పాత్రోచితభాష జీవనాడి. మన్నార్లుదాసవిలాసనాటకము మంచి యక్షగానము.

ఉషాపరిణయము:- అపమగ్రముగ లభించినది. వైష్ణవజ్వరము కాంకర జ్వరమును ఆణచునటకు (70వ.) చతుర్థాశ్వాసము కలదు. అనంతరకథ కల పంచమాశ్వాసము లేదు. ఇది విజయరాఘవనాయకునికి అంకితము. ఇందు మన్నార్లు దాసవిలాసప్రబంధము, శృంగారపదములు, భారతభాగవతరామాయణసంగ్రహములు రచించినట్లు కలదు. (6వ. 1ఆ.) మన్నార్లుదాసవిలాసనాటకము రచించినట్లు లేదు. కావున ఉషాపరిణయము మన్నార్లుదాసవిలాసనాటకము కంటే పూర్వకృతి కావలయును. మన్నార్లుదాసవిలాసప్రబంధరచనాకాలము 1645 ప్రాంతమని, మన్నార్లుదాసవిలాస నాటకరచనాకాలము 1664 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి ఉషాపరిణయము రచనాకాలము 1660 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఉషాపరిణయకథ ముద్రసిద్ధము. హరివంశసౌక్తము.

"సరగ హరివంశమున మషాపరిణయకథ

దెనుగు గానిపుమిడ నీవు తేట గాగ" అ. 1 ఆ.

అవి విజయరాఘవనాయకుడు ఆవతిచ్చినట్లు రంగాజమ్మ హరివంశము లోని ఉషాపరిణయకథను "తేట గాగ" తెనుగు కావించినది. "తేటగాగ తెనుగు గానిపుమనుకు హేతువు దామరల అంకభూపాలుని ఉషాపరిణయము కావచ్చును. అది తేట తెనుగు కాదు. ఇది తేట తెనుగే. అంతేకాదు. వర్ణనాభూయిష్టము కాదు. కథాప్రధానము. కథాప్రారంభమునందు పురవర్ణనము లేదు. కథాప్రారంభమే కలదు.

ఉన్న సౌందర్యవర్ణన ఒక్క పద్యమునందే కలదు.

“మోముఁదామర మీఁద ముద్దు గుల్కాచు వ్రాలు
గండుమీ లవంగమ గమ్మ లమరె
సౌందర్యవదిలోనఁ జక్కగా మోరించు
చక్రవాకము లనఁ జమ్మ లమరెఁ
దళుకొత్తు బాహులతాయుగ్మమున నొప్పు
చిగురుటాకు లవంగఁ జేతు లమరె
నాభివల్మీకంబునను వెలువడి వచ్చు
చిలువ నా మాఁగారు చెలువ మమరె
మెఱసి తొలఁగని తొలకరి మెఱ వనంగ
మిగుల సాబలైవ కాంతిచే మేనుఁదీవ
కలితలావణ్యశృంగారగరిమ (?)

గలిగి చెలువొందు వల యుషాకవ్య కవుడు. 25 ప. 1 ఆ.

ఉన్న కలలో సాక్షాత్కరించిన అనిరుద్దుని వర్ణన రెండు పద్యములందు కలదు.

అందొక పద్యము:

“పంపంగి పువ్వులు పరపత సిగఁజాట్టి
బురుసారుమాల్గట్టి సొంక మమర
వర్ణచంద్రుని సొంపు వదలించు మదుటను
దీరుగాఁ దిలకంబు దిద్ది వేడ్చు
శ్రీకారముల మించు చెలువంబుఁ గల్గిన
మీమలఁ తొకట్లు వెలయు నుంచి
బటువు ముత్తియుముల బాగుగాఁ గూర్చిన
కంటవరుల్ దాల్చి మనత మీరఁ
దవర మరమున వక్షాల తాళి వైచి
పాస్తములఁ గెంపుల కడియూ లలరఁ బూచి
వమరఁ జీరాడు చుంగుల వచ్చే గాంచు
మేటి కవకాంబరము వలెవాటుఁ దవర.” 33 ప. 1 ఆ.

ఇది విజయరామచార్యులకుని వేషధారణమును గుర్తువకు తెచ్చునది.

ఉషానిరుద్దుల సంబోధకశృంగారమునందు వివ్రలంబశృంగారమును కల్పించుట విశేషము.

“మనమెఱిగిఁ దాను పతి మక్కన మీఱగఁ గూడియుండుటల్
మనమగునట్టి మానికప్పుఁగంబమునన్ గమవట్టునుండగాఁ
దన చెలువుండు వేతె యొక తామరపొక్షినిఁ గూడెనంచు వే
కనుఁగొనునన్ బరాత్పూతఁ గాంచెను ముగ్ధులు గలె మానిమల్. 40 ప. 3ఆ.
ఉన్న పరాత్పూతకు అనిరుద్దుడు “వెచ్చెఱ గండుచు మదిలో, నవ్వలిమోచుయ్యో”

(41వ.3ఆ.) ఉషానిరుద్ధులు విరహము చెందుదురు. (43-49వ. 3ఆ.)

కృష్ణుడు కొలువున్న తీరు, విజయరాఘవనాయకుడు కొలువున్న తీరే.

హరి యెప్పు మేల్కొని యుద్ధంబుఁ బువ్వులు

కపిలధేనువు క్షీరకలశములను

విప్రయుగ్మంబును వేడుక వీక్షించి

విత్తకృత్యముఁ దీర్చి నేను నుమరఁ

బసిఁడి కంబంబుల భాసిల్లు చున్నట్టి

కొలుపు కూటంబునఁ గొమరు మీఱఁ

జెలగొడు నవరత్నసంహారమునఁ

గొలుపువు సమయంబుఁ జెలులు దెలిపి

విప్లవించఁగఁ బదియాఱువేలు సతులు

నల్ల రుక్మిణి మొదలైన యష్టమహిమ

లెంపి మీఱఁగ శ్రీకృష్ణఁ గొలువ నపుడు

వచ్చి రచటికిఁ దమతమ నైభవముల. " 112వ. 3ఆ.

మేల్కొనిన వెంటనే అర్థమును, పువ్వులను, కపిలధేనువును, క్షీరకలశములను, విప్రద్వయమును వీక్షించుట, రఘునాథనాయకుని దినచర్యలోని భాగములుగ, రఘునాథాభ్యుదయమునందు, రఘునాథనాయకాభ్యుదయమునందును కలవు. అవి విజయరాఘవనాయకుని దినచర్యలోని భాగము లగును.

ఉష విరహతాపము (54-67వ. 1ఆ.) వనవిహారము (2-8వ.2ఆ.) జలకేళి (10-18వ. 2ఆ.) మన్మథారాధనము (16-21వ.2ఆ.) మాన్మథవికారము (25-35వ.2ఆ.) శైత్యోపచారములు (37-39వ. 2ఆ.) మాన్మథప్రలాపములు (40-46వ.2ఆ.) మన్మథాద్యుపాలంభములు (47-50వ. 2ఆ.) ఉషానిరుద్ధుల సంభోగశృంగారము (33-39వ.3ఆ.) విప్రలంభశృంగారము (41-46వ. 3 ఆ.) కథానుగతమైన సూర్యాస్తమయ, చంద్రోదయ, సూర్యోదయములు (22-24, 53-55వ. 2ఆ.) కథాబద్ధమైన యుద్ధములు (69-72వ.3ఆ; 28-70వ. 4ఆ.) మాత్రమే ఇందు వర్ణితములు.

మొదటి మూడు ఆశ్వాసములందును పీనపద్యములు అధికము. కథాభాగము లోని $50+101+129=280$ పద్యములందు, $24+46+57=127$ పద్యములు పీనపద్యములే. ఉపలబ్ధమైనంతవఱకు చిత్ర, గర్భ, బంధకవిత్తములు లేవు.

కామరుసు వేంకటపతిపోమయూజి : ఇతని కృతి విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము. యక్షగానము. కృత్యాదివి విజయరాఘవనాయకునికి కైవారగద్య కలదు. అందు అతడు "సాంధ్యతుండీరాదిమమదవిరోదియూదభీకరు"డని కలదు. ఇది పూర్వోక్తమైన, 1643-44 ప్రాంతమునందు విజయరాఘవనాయకుడు సాంధ్యతుండీరాది పాలకులను జయించుటను మోచించును. కాబట్టి విజయరాఘవ చంద్రికావిహారము రచనాకాలము 1645 ప్రాంతము కావచ్చును.

కఠోపక్రమమునందు, నాటకాంతమునందు, కథామధ్యమునందు కామరుసు వేంకటపతిసోమయాజి "విజయరాఘవవట్టభద్రుని వట్టంపుగవి" అని కలదు. కైవారగద్య తర్వాత విజయరాఘవనాయకుడు వద్యగద్యవిద్యాభిరాముడు, అభివవనాటకచాటు కావ్యకల్పనాచణుడు, అశేషభాషామనీషివిశేషగుణగ్రాహి, బహువిధప్రబంధనిబంధ లీలాదురందరుడు అని కలదు. అంతేకాదు. అట్టివానికి "ప్రబంధం బొసంగి మెప్పించెద నని యెంచినవాఁడఁ గాను" అని కామరుసు వేంకటపతిసోమయాజి విన్నవించినట్లు కలదు. మెప్పించుటకు కాకపోయినను, ఒప్పించుటకునైన ప్రబంధ మొసగుట సంభవము అది విజయరాఘవచంద్రికావిహారమే అగును. కనుక విజయరాఘవచంద్రికా విహారము విజయరాఘవనాయకునికి అంకితముగ భావించవచ్చును. వట్టపు కవి తన ఇష్టదేవత రాఘవస్వాములను, విజయరాఘవనాయకుని మైతించుట కూడ గమనార్హము.

విజయరాఘవనాయకుడు ఒక నాటి రేయి, కొందఱు నారీమణులు కొలువ, పాదచారియై చంద్రికావిహారము (వెన్నెలపీకారు) పేయును. లీలావతి అను బాలికారత్నము విజయరాఘవనాయకుని చూచి వివశురాలగును. మదనవేదనాదోదాయ మానమానస అగును. చకోరిక అను పతికి తెలుపును అంతేకాదు. విజయరాఘవ నాయకుడు స్వప్నములో కనిపించి, "జన్మాంతరమునందు వేను విజయుడను. నీవు ఊర్వశివి. నాడు నీ కోరిక నేను తీర్చలేదు. నీవు కలియుగమునందు నన్ను కలసెదవని ఇంద్రుడు వరమొసగెను. కావున నిన్ను బొట్టుగట్టి చేపట్టెదను." అని చెప్పినట్లు వివరించును. విరహావస్థ నందును. వలపు కమ్మవక్కణ వ్రాసి చకోరికను విజయరాఘవునికి ఇమ్మని పంపించును. ఊర్వశి పూర్వపతి రంభ ఎటుకతగా వచ్చి లీలావతికి పోదె చెప్పును. చకోరిక తెచ్చిన కమ్మవక్కణ చదివి విజయరాఘవనాయకుడు ఆమోదమును తెలిపి ముద్రిక ఇచ్చును. అది చూచి, శుభవార్త వివి లీలావతి మురిపి పోవును. తెలిసిన ప్రకారము విజయరాఘవనాయకుడు విచ్చేయును. లీలావతి నివ్వారి వట్టును. విజయరాఘవనాయకుడు లీలావతి పాణిగ్రహణము పేయును. భూసురపుంగవులు మంగళాశాసనశ్లోకములు చదువుదురు. లీలావతి వెచ్చెలులు సువాల పాడుదురు. శోభవాంగులు శోభవములు పాడుదురు. ఇది కామరుసు వేంకటపతి సోమయాజి హాసజీవిత విజయరాఘవచంద్రికావిహారము.

ఇందు కథారంగము తంజావూరును వర్ణించిన "పదము" వాస్తవికచిత్రణము.

"కృతలెంతురు చోళదేశము కావేరివారిప్రకాశము ।

వనరత్నము బుచ్చ కోశము సురవాయుకరాజ్యవంశాశ్రమము ౧౦౫

చెఱకు రాజవంపుఁ బైరులు కాంచు పేమము గలిగిన యూరులు ।

తిరముగా వ్రవహించు నేరులు చోళదేశము వెయ్యూరులు ౧౦౬

ఆ రాజ్యముకు మంజీరము ఆ యమరావతి కప్పు పారము ।

భూమజీమణిహారము తంజావూరును పంచదల కొటారము ౧౦౭

వనరత్నంబుల పేటలు దివ్యనారకేశంబుల తోటలు ।

వనరణ చేసిన కోటలు విటవరములు నూతారు కోటలు ॥౪॥
 వలరాయని మీద నేలలు చాల వర్ణింపవేర్చిన బారలు ।
 విలసిల్ల నాటకశాలలు నందు వింత వింతలు కృష్ణలీలలు ॥౫॥
 పరులగెల్చిన పాజాలు మెచ్చు బాలింతురు దినరోజులు ।
 పరిలేని విద్యాభోజాలు పీట పడినప్పు రాజారిరాజాలు” ॥౬॥

లీలావతీచకోరికల సంవాదమిది చమత్కారావహము. పదము:

“చిగురాకుదోడి, యీ పాగడ చూచితెమె
 మగని గుణంబులు పాగడఁ జూచితెమె ॥౭॥
 శుకవాణి, మారేడు చూచితెమె
 నశి, యిందు మా రేడు చమదెంచివాడు ॥౮॥
 మగున, కేవరమైతే మనసు రాదటవె ।
 మగని చేవరమైతే మనసాయెనమ్మ ॥౯॥
 నతి, మోహికి యింత సవ్యాహమేలె ।
 నతి మోహికి యింత బ్రతిమాలితెనే ॥౧౦॥
 ఎలదోడు మారపుం డేలీనమ్మ ।
 ఎలదోడు మారపుండేలీరి హెచ్చా ॥౧౧॥
 పుష్పాగసేనకుఁ బోదము రానే ।
 పుష్పాగసేనకే గార విన్న వేడేది ॥౧౨॥
 కలియుగపారిజాతముఁ గమఁగొంటేమె ।
 కలియుగపారిజాతముఁ గమఁగొంటినమ్మ ॥౧౩॥
 కళావతి, సంతానముఁ గదియ రానమ్మ ।
 కళావతి సంతానమె గదియ నచ్చేది ॥౧౪॥

ఇందు చకోరిక పందేహములు - పాగడ, మారేడు, కేవరము, మోహి, వనంతుడు, పుష్పాగము, పారిజాతము, సంతానము- ఉద్వానవనపరము. లీలావతి సమారానములు విజయరాఘవనాయకపదము. పాగడ క్రియ. చేవరము వర్ణయవదము. మారేడు, మారపుడు, పుం+నాగ పదచ్ఛేదభేదమున పభంగశ్లేషలు. మోహి, పారిజాతము అర్థ భేదమున, సంతానము అవ్యయభేదమున అభంగశ్లేషలు. అర్థచమత్కారము.

ఎఱుకత పోదె ముదీర్చము. నపాజనుందరము. కలివయపంక్తులు :

“అమ్మాయమ్మ
 డ్రొక్కి యడుగవమ్మ సేయెత్తి
 డ్రొక్కి యడుగవమ్మ
 డ్రొక్కి యడుగకుంటే మూకాంబిక వచ్చి
 ముందర విలువదమ్మ ।
 యో యమ్మ డ్రొక్కి యడుగవమ్మా ॥౧౫॥
 తలడుకోమ్మ నీ సువసులే తలడుకోమ్మ ।

తంసిన తలపెల్లఁ దార్కాణగాఁ జెప్పినే । యో దుండి

తెలుసుకోవమ్మ ॥౨౫॥

ముత్యాలు దెప్పించవే యో దుండి ముత్యాలు దెప్పించవే.

ముత్యాలు దెప్పించి మొరిఁబెలో నించు నీ

ముచ్చట చెప్పెదవే యో దుండి”

॥౩౫॥

కమ్మవక్కణ :

పీ. “శ్రీరాజగోపకుమారులొ విజయరా

మవనాయనయ్యవా రవధరింపఁ

గదరయ్య దేవర వదవర్మములకు మీ

బైట నాటకళాం పడుచనైన

లీలావతిని పదివేల దండంబులు

వెట్టి సేయంగల విన్నపంబు

కలలోన నను మీరుఁ గలిపినదాదిగాఁ

గముఁగాని పారిగాఁ గడలిరాఁగ

అసపడి చూచి నగరిపోమ్మైవదాన

మా చకోరిక సంపితి మనవి దెల్పు

గట్టిగా మీరు నమ్మ చేపట్టకున్న

నించునిల్కాఁడు మఱి నిర్వహింపనీఁడు”

కోభవము :

కోభవమె కోభవమె, ప్రాభవయుతునకు

రమువాతునుతునకు కోభవమె కోభవమె

॥౩౬॥

పరరాజుల గెల్చి పాశెముల చెరఁబట్టించిన

శ్రీరఘువాతువరపుఁత్రుఁడై మించి వర్ణన గాంచిన

వెఱదొరయైవట్టివ్వననుణికిఁ కోభవమె

॥౩౭॥

మనవులకై గడిమన్నెరాజులు

గొవినచ్చి యిచ్చిన కొమ్ములచే

దినదినము నిర్మలు వివి మెచ్చి వారికిఁ

జనవులు పాలించు సరసునకుఁ కోభవమె

॥౩౮॥

తుండీరదేశంబు దొరకూఁతురు

పొండివి పట్టియైవ పద్మలోచనఁ

కొండొక పాయంపుఁ బెండ్లికూఁతులై సేవసేయఁ

నిండు వేడుక నుండు వెఱజాలకుఁ కోభవమె.”

॥౩౯॥

పురుషోత్తమదీక్షితుడు : ఇతని కృతి తంజావూరాష్ట్రదానమహా

నాటకము. పత్రమరులు అవి దానికి నామాంతరము. ఇందు “కీలకవర్ణ ఆపంగువిమానం

పవరేందాం తేదీ.....” అని కలదు. కీలకవర్ణము 1668 వ సంవత్సరము- కాణట్టి

తంజావూరాన్నదానమహానాటకము రచనాకాలము 1668 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

ఇది “శృంగారహాస్యాద్భుతరసప్రదానంబుగా హావణించిన తంజావూరాన్నదాన మహానాటక” మని కవి వాక్కు. శృంగారము మోట సరసము. హాస్యము వెట్టి వికారము. అద్భుతము కృతకము. మహానాటకమన గొప్ప నాటకము కాదు. పెద్ద నాటకమును కాదు. సత్రమరులు అను నామాంతరము పార్థకము. పప్పు తిప్పాభట్లను బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణుడు ఉత్తరాది వెంగపానితోను, జిక్కుల రంగపానితోను జరిపిన విరసమైన సరస మిందలి ఇతివృత్తము. అరవము, తెలుగు తిలతండులవ్యాయుమైన భాష. సత్రమధికారి, కరణాలు, అప్పం వాత్సారి, పెన్నాట్టం మాణిక్యం, అంబిరాయడు మొదలైన పాత్రల భాష అరవము. ఎల్లమ్మ, పప్పు తిప్పాభట్లు, వెంగపాని, రంగపాని, పలకపాని ముద్దు, మంచిగాడు, హాస్యగాడు, వినోది మొదలైన పాత్రల భాష తెలుగు. వ్యావహారికము. యక్షగానమిది వచనప్రదానము. ఉభయభాషావిదులకు మాత్రమే ఉద్దిష్టము కాబోలు!

విజయరాఘవనాయకుడు “అనవరతశతలక్షవిప్రార్థిష్టమస్థాన్నప్రదాత.” “తంతు మాత్రపువాడైనా తంజావూర ఉపవాసం ఉండరాదు.” అందుకు రామానుజకూటము, మధ్యకూటము, పెద్ద సత్రము తంజావూరువందు కలవు. పెద్ద సత్రమునకు అధికారులు తమిళులు. ఆతిథులు ఆంధ్రులు. పెద్ద సత్రమునందు ఊరగాయలు, ఊరుబిండ్లు, పచ్చళ్లు, వేపుడుగూరలు, తాళదాలు, పిండి మిరియాలు, పుల్లగూరలు, పప్పు, పాయసము, కజ్జాయములు నమ్మి. ఇవి గ్రంథస్థమగుటయే ఈ నాటకము చరితార్థత.

పప్పు తిప్పాభట్లు పద్యములు వ్యావహారికభాషతోను, వ్యాకరణభాషతోను ఉండుట విశేషము.

“త్రూమ్మన్నున్నవి కోకిలంబు లనిగో కోలాహలప్రక్రియన్
వేమ్మన్నాడు మహాభవుం డమిమగా వేమారు నీవు న్ననున్
చూమ్మందావవు నీకు ధర్మమచే శుద్ధాత్ముడన్ బ్రాహ్మణుడన్
త్రెమ్మన్నానిదె గూర్త మొక్కటి రతిం దేలినవే లంయుమా.”

“విషాగాథము లేలే

భాషించ వదేమి మిట్టివడెద వదేలే

కాసాయనస్త్ర మిచ్చెద

రోషంబులు మామ మేము రుగ్వీరులమే.”

కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు : ఇతని కృతి విజయరాఘవకల్యాణము. యక్షగానము. ఇందు భరతవాక్యమువందు “విజయరాఘవకల్యాణంబును మహా నాటకంబునకుఁ గథావాయకుండును విజనాయకుండును నైన యచ్యుత విజయరాఘవునకు” అని కలదు. విజనాయకుడు కవినాయకుడు కృతినాయకుడు కావచ్చును. అయిన విజయరాఘవకల్యాణము విజయరాఘవనాయకునికి అంకిత మగును. వివాహాంశంబుమువందు “అప్పీన్ వర్తమానే వ్యావహారికచంద్రమానే శ్రీమన్మనామ సంవత్సరే వైశాఖమాసే శుక్లవక్షి శుభవక్షత్రశుభయోగశుభ

కరణయుక్తాంతస్థానం కుభటితో అని కలదు. సౌమ్యవామసంవత్సరము 1669. అప్పటికి విజయరాఘవనాయకుని వయస్సు 69 సంవత్సరము లుండుట సంభవము. కనుక 1669 వ సంవత్సరము విజయరాఘవనాయకుని వివాహకాలము కాఁజాలదు. కథావివాహకాలము కాగలదు. కాఁబట్టి విజయరాఘవ కల్యాణము రచనాకాలము 1669 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు రామాయణోపదేశికుడు. భారతభాగవతాద్యుపదేశికుడు. సంగీతసాహిత్యవిద్యాదురీణుడు. శతశ్రతుశ్రీనివాసతాతాచార్యప్రతిష్ఠాపితోపాధ్యాయుడు. విజయరాఘవనాయకుని వలన అగ్రహారము, తారహారము, రత్నకంకణము, ముక్తా కలాపము, బిరుదవాద్యము, వాహనము వడపిన సంవత్సరము. అని; విజయరాఘవ కల్యాణము నాటకరాజము, మహానాటకము అని కృతి అధ్యంతములందు కలదు. మహానాటకమన గొప్ప నాటకమని కాదు. పెద్ద నాటకమని అప్పటి అర్థము. విజయ రాఘవచంద్రికావిహారమునకు (66పుటలు) విజయరాఘవకల్యాణము (120 పుటలు) సుమారు రెండింతలు కలదు.

విజయరాఘవనాయకుడు అడవికి వేటకు వేంచేయును. అచటికి మదనమంజరి అను రాజకుమారి సఖీసమేతముగ వనవిహారమునకు వచ్చును. వరస్పరము చూపులు ప్రసరించును. తలపులు నలపులు కలుగును. విజయరాఘవనాయకుడు నిజరాజధానికి, మదనమంజరి విజాంతఃపురమునకు నిష్క్రమింతురు. మదనమంజరి మదనవేదన అతిశయించును. ఆమె నెచ్చెలి కనకాంగి విజయరాఘవనాయకుని సందర్శించి, మదనమంజరిని మన్నింపుమని విన్నవించును. విజయరాఘవనాయకుడు సమ్మతించును. శతశ్రతుశ్రీనివాసతాతాచార్యులు సంబంధము నిశ్చయించును. వివాహము జరుగును. ఇది కోనేటి దీక్షితచంద్రుడు హవళించిన విజయరాఘవ కల్యాణములోని ఇతివృత్తము.

కథాసూత్రము మృణాళసూత్రము. నాటకపరిమాణము హిమాలయపరిణాహము. విజయరాఘవనాయకుని కొలువుకూటము, నాటకకాల వర్తకీమణుల సలాము, కేళిక, చెంచుదొరల రాక, వారి మాటలు మొఱలు, కవితచనములు, విజయరాఘవనాయకుని ప్రయాణమునందు వారీతిలకముల నాడీవేగములు, వేటలు, చెంచుల వేట హెచ్చరికలు, వినోదములు- వదాలు, దరమరాళ శివము- మదనమంజరి రాక, ఆమె నెచ్చెలుల హెచ్చరికలు, వనవిహారము, వారివిహారము, పచ్చనిటిదొర పూజ, మదనవేదనలు, జనువయములు, ఉపాలంభములు, శీతలోపచారములు, సానుభూతులు, నివేదనలు, కనకాంగి వరాసురికలు, విజయరాఘవనాయకుని పూజాపురస్కారములు, కొలువు శృంగారము, విద్వాంసుల ఆశీర్వాదములు, ఆయుర్మూల మూటలు, తెలుగు విద్వాంసుల మాటలు, విద్యాప్రపంగములు, సంస్కృతప్రాకృతకౌరవవీమాగదీపైకాపీమాళికాపైకాపీ- అపభ్రంశబాంధీరభాషలలో సమప్యాయరణములు, తర్కవిత్తర్కములు, వండితుల పరస్పరదుఃఖలు, తెలుగు కవుల పద్యములు, చూడ్పక, కోవులు, నరాకులు, ఎటుకత

సోదె, విజయరాఘవనాయకుని విరహపదాలు, ముత్తైదువల ముచ్చటలు, వివాహవిధానము మొదలైనవి పరిణాహసంధానములు.

చెంచుల మాటలు

(చెంచు) మాట :- వో వో నాకు నుమాళం వస్తావుండది కాటమరాజు పదాలు పాడెద యివరా.

మఱొక్కఁడు :- అయితే పాడుకోరా.

చెంచుమాట :- వో వో నాకు కంబమురాయవి మీది పదాలు వచ్చిరా.

మఱొక్కఁడు :- అయితే అరిచందకత చదుచ్చుకున్నావో, ఇంత అల్లికోరా

(చెంచు)మాట :- వో నాకు కూనలమ్మ మీది పదాలు వచ్చిరా

మఱొక్కఁడు :- అయితే పాడుకోరా.

(చెంచు)మాట :- వో యిదేవిరా కూనలమ్మ మీది పదాలు పాడుమంటే పోలేరమ్మ మీద వనేవు.

మఱొక్కఁడు :- వో నీవు కునలవపురాండం ననీకివానో?

మునుపటివాడు:- ననీకతే నెద్ది నవక్కంటే నెద్ది

ప్రత్యుత్తరం- అయితే నవకటించరా."

ఇందు నాటి జానపదగేయముల వివరములు కలవు.

తర్కప్రపంగములు:

"చిట్టొల్లపోసుయాచాలు :- అనో నభ్యా! అలమేళై: కవిత్వప్రపంగై, శాస్త్రప్రపంగు కవే రుచ్చాటవమంత్ర. రే గోవిందభట్టు శ్రూయతాం మయా తర్కే ప్రపంగు క్రియతే. త్వయాక్షిప్యతాం.

అవవ్యతా సిద్ధత వియతే పూర్వభావిత్వం కారణత్వం.

గోవిందభట్టు :- అవవ్యతాసిద్ధవియతపూర్వభావిత్వం కారణత్వ మితి

కిముద్దుముచ్చతే? పూర్వభావిత్వ కారణత్వ మిత్యేవాలం.

చిట్టొల్లపోసుయాచాలు:- "హే శ్రూయతాం ముటాదికార్యం ప్రతి దైవాదాగతస్య రావభస్య పూర్వభావిత్వమస్త్యేవ. రావభ: కారణం వా?

గోవిందభట్టు :- గర్భభ: కిముదాపారణ ముచ్చతే?

పోసుయాచాలు :- ఏవం వృథా కత్తవేవ త్వమేవ గర్భభ:

గోవిందభట్టు :- ఏవం వృథా కత్తవేవ త్వం తునక:

పోసుయాచాలు :- త్వం తునకర:

గోవిందభట్టు :- ఈ మాటలు మధ్యస్థులు చెంటిరా?"

ఇందు నాటి పండితుల పరస్పరదూషణలు స్పష్టముగ కలవు.

ముత్తైదువుల ముచ్చటలు:

తిప్పానయుల మల్లమ్మ మాట:- ఏమమ్మ ముత్తైదువలు ఇంతవేపు రాకుండవలె.

ఎల్లమ్మ మాట :- ఏమి పేతుమ్మ పురోహితులు నుమ్మ విడిచిన కద మేము రావలె

మల్లమ్మ:- ఏమమ్మ పేతుమ్మ అనువలెనా?

ఎల్లమ్మ మాట :- మా మాత్రమేందమ్మ, యీ ముత్తైదువ లందఱికిన్ని అమవలెనే. మల్లమ్మ మాట:- ఔ నా నాగావధానుల యెల్లమ్మ, పెండ్లి పందిట్లోకి వచ్చి యొక పాటమడుగు పాడ్రాదు. ఎన్ని మాట్లు పిలిపించుకున్నావే!

ఎల్లమ్మ:- అవునదీ తిప్పానరుల యెల్లమ్మ! నేను అమవలె పలుమారున్ను పిలిపించు కొనే దానవమ్మ. మా యింటియాయన ఉదయావ కదలి ఊరల్లా తిరిగి పురో హితాలు చేసి అతలిగిని అమరుమై వచ్చేవో నే యింట్లో వుండుకుంటే మా వారే మందురు! భో! లెప్పాయ!

నాగావధానుల యెల్లమ్మ :- మీ వారు కోపవగించుకొంటే మీ వారికి నేను ఉత్తరువు చెప్పకనేగాని లేచి యిమరానమ్మా.

ఎల్లమ్మ మాట:- అవునమ్మా మల్లమ్మ! అవును. నీవు మీ వారికిన్ని ఉత్తరువు చెప్పనేర్చువు మరిన్నమవలె పదిమంది మనుమలకున్న ఉత్తరువు చెప్పనేర్చువు. నీ త్రాణ వేయగ. అవునదీ రంగుభట్ల నాగమ్మ! నీకు ఇచ్చిన వక్కులాకు లల్లా యొమ దాచుకొంటివి! అరికె బియ్యం తప్పుడు బుక్కివదాని వలె వోరు తెల్లంగా బిట్టుకొన్నావు.

రంగుభట్ల నాగమ్మ :- అవునదీ పదివగారు! మీ రిమవలె పరియాచికాలు సేయవలె నాకు ఇంట్లో పనిపాటులతో తీరగమ వీడెలు వేసుకోమ ప్రార్థు వున్నదవమ్మ. వీడె మనే వికారమేగాని గానిగపండికి గలిగినంత కమ్మదనం వున్నదవమ్మ.

ఇవి ముత్తైదువుల మాటలు. ఇక మదనమంజరి మన్మథహాస ఇతోధిక్కునజనకము.

“చిత్తనంభవం ద్యాయామి, రతిరాజమావాపాయామి,
శీతలానిలస్యందనాయ నమః, పింహానం సమర్పయామి. అనర్థశీలాయ
నమః, అర్హస్తాద్ధాదీని సమర్పయామి. కుసుమాయుధాయ నమః,
నానావిదకుసుమాని సమర్పయామి. అప్రతిమప్రతాపదీపాయ నమః,
ధూపదీపాని సమర్పయామి. ఇక్షుకోదండదరాయ నమః, హృద్యతర
జైవేద్యాని సమర్పయామి. నీరజాత్మధరాయ నమః, వీరాజనం
సమర్పయామి.”

విజయరాఘవనారాయకుని విరహావదములకు పాముల నాగస్వరము వినిపించ వలెనని ప్రయోగమాచవ. అట్టి పదమొకటి:

“బారో నీసై జాలమేలు వాడె
యీ వేళ నీ కొలిగి బాలించవే ౫౫
నీ దాసుడమయమ వెమ్మి నీజుగ వన్న
అదరించి నీ కమ్మొని అచవియ్యవే ౫౬
వంపు దాచవేయె వచితరో యిప్పుడు
ఎలమి మీజు రతుల మౌలు కోవే” ౫౭

ఇందలి విజయరాఘవనారాయకుని ఆస్థానప్రాకృతకవులు సకలవిద్యాపార్వ భౌముడు. అభివనమధురకవి, బాండీరభాష అవగా కాంభోజమాగధిగోడీమహారాష్ట్ర

కళింగజాగైర్యాణీమిత్రభాష.

“శ్రీకృష్ణనందకరు తుహనున్నారుదాసురె ;

తుహనానందకరు హే రాయగొప్పాళు చెవయా : ”

మన్నారుదేవుడు: ఇతని కృతులు 1. విజయరాఘవాభ్యుదయము. 2. హేమాద్భానాయికాష్వయంవరము. మొదటిది ఆనుపలబ్ధము. అచ్యుతాభ్యుదయము, రఘునాథాభ్యుదయము వలె దినచర్యాకావ్యమగును. రెండవది సముపలబ్ధము. యక్షగానము. ఇందు అంకితప్రసక్తి లేదు. కమ్మనక్కణయందు “సౌమ్యసంవత్సరప్రైత శుద్ధాష్టమి” అని కలదు. సంకల్పమునందును “సౌమ్యనామసంవత్సరే ప్రైతమాసే శుక్లపక్షే శుభతిథి” అని కలదు. సౌమ్యనామసంవత్సరము 1669 వ సంవత్సరమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి హేమాద్భానాయికాష్వయంవరము రచనాకాలము 1669 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

మన్నారుదేవుడు ఆస్థానకవి కాడు. అంతకంటే అధికుడు. యువరాజు. విజయరాఘవనాయకుని కుమారుడు. తండ్రి అనంతరము తంజావూరు పాలకుడు కాడు. తండ్రి తోపాటు తానును వీరుష్కర్ మలంకరించెను. అప్పడే (1673) తంజావూరు నాయకరాజ్యమును అంతరించినది. మన్నారుదేవుడు “అతులకనకతులారాప్రముఖనిఖిల మహారానదీక్షాధురీణుడు, అనేకానందోపనిషానవప్రసిద్దుడు, విజయరాఘవాభ్యుదయాది ప్రబంధనిబంధనచాతురీధరీయుడు ” అని కృతి అద్యంతములందు కలదు. ఆ విశేషములు యువరాజుగ పొందిన విభూషణములే. అందు ఆదిప్రబంధములు అవిశ్వా తములు. హేమాద్భానాయికాష్వయంవరము గుఱించి, “తండ్రి శృంగారమును విజయ రాఘవః డొకరిలివి వర్ణింపగాఁ గుమారుఁ డాతని ననుకరించి మార్గాంతరమున నిందు వర్ణించినాడు” అని ఒక అభిప్రాయము³ కలదు. కాని విజయరాఘవనాయకుని రఘు నాథనాయకాభ్యుదయ, రఘునాథాభ్యుదయములందు రఘునాథనాయకుని శృంగారము వలె, మన్నారుదేవుని హేమాద్భానాయికాష్వయంవరమునందు విజయరాఘవనాయకుని శృంగారము లేదు. మన్నారుదానిలసనాటకాదులందు తత్కృతశ్రీమీవాస తాతాచార్యుల వలె, హేమాద్భానాయికాష్వయంవరమునందు విజయరాఘవనాయకుడు పెండ్లిపెద్ద మాత్రమే.

హేమాద్భానాయిక లక్ష్మీ దక్షిణద్వారకలోని దేవి. చెంగమలవల్లి, చెంగమ్మ రక్తాష్టనాయిక, కుంకాష్టనాయిక మొదలైనవి నామాంతయులు. దక్షిణద్వారకలోని దేవుడు రాజగోపాలస్వామి సముద్రమథమము పొగించి, సముద్రతవయ హేమాద్భానాయికను స్వయంవరవివాహము చేసికొనుట ఇతివృత్తము. కథాసంగ్రహమిది: రాజగోపాలస్వామిని దేవతలు సముద్రమును మఱింప వేడుదురు. స్వామి దేవదానవులను నానుడి వినిపించి సముద్రమథమము పొగించును. అందు హేమాద్భానాయిక అవతరించును. రాజగోపాల స్వామిని మోపించును. సముద్రుడు తవయను ఇంటికి తీసికొనిపోవును. అచ్యుతము

కొఱకు దేవదానవుల వివాదము జరుగును. మోహిని అమృతమును పంచును. రాజగోపాలస్వామి రాక్షసులను సంహరించి దక్షిణద్వారక చేరును. హేమాబ్జనాయిక విరహానన్దనందును. రూపవతి అను పతి కామకలు పట్టించుకొని దక్షిణద్వారక వచ్చును. విజయరాఘవనాయకుడు కట్టించిన గోపురప్రాకారములు, శ్రీవైష్ణవగృహములు, శృంగార వనములు, తటాకములు, మంటపములు చూచి, పంపంగిమన్నారు నగరివాకిలి చేరును. రాజగోపాలస్వామిని సందర్శించి, హేమాబ్జనాయికను ఏలుకొమ్మని కోరును. రాజగోపాల స్వామి ఇచ్చిన ముద్దుటుంగరమును తీసికొనిపోవును. రాజగోపాలస్వామి విరహానన్ద నందును. విజయరాఘవనాయకుడు వచ్చును. విషయము తెలిసికొని తంజావూరు వచ్చి కొలువుసంగారపై, పముద్రుని దగ్గఱకు వెళ్లును. కడలిరాజా స్వాగతసత్కారములు సేయును. విజయరాఘవనాయకుడు చెంగమ్మకు మన్నారుసామితో పెండ్లి సేయుమని చెప్పును. పముద్రుడు పన్నుతించును. స్వయంవరము ప్రకటించును. విష్ణుమూర్తులు వత్తురు. హేమాబ్జనాయిక రాజగోపాలస్వామిని వరించును. వివాహము జరుగును. హేమాబ్జనాయికారాజగోపాలకులు తంజావూరు వచ్చి విజయరాఘవనాయకుని ఆశీర్వ దించురు. ఇది మన్నారుదేవుడు హావణించిన "శృంగారయగృహసందర్శనవిభాషర" పైన హేమాబ్జనాయికాస్వయంవరనాటకము.

ఇందు దేవదానవుల మాటలు, ముత్తైదువల మాటలు, పురోహితుల మాటలు వాస్తవసమట్టములు.

దేవదానవుల మాటలు:

"ఒక రాక్షసుడు :- ఓరి జంబారి, యమృతకుంభం బేల వేలవంటేవు? ఈ

పంకంభంబులు నా ముందటనా?

ఇంద్రుడు :- ఓరి వికుంభు యెన్ని దంభంబులు చేసేవు? నా దంభోళి నెఱుంగనా?

వికుంభుడు:- ఓరి యెగ్గువీగ్గులు లేక యెన్ని వగలు బోయేవు? నిలు విలువరా.

అగ్ని:- ఓరి తారకా పీఠక ఊఱక వోరు మూయరా.

రాక్ష:- ఓరి దండదరి యీ చండితవంబు లటుండవీరా.

యముడు:- ఓరి శంబరి నీ యాదంబరంబులు కట్టిపెట్టరా.

రాక్ష:- ఓరి వైర్పతి గొట్టి వరి ఏల వెట్టి కూతలు కూసేవురా.

వైర్పతి:- ఓరి మమాలి బైసి మాలి యేమి గొణగేవురా.

రాక్ష:- ఓరి పాళి గాపినడక తీసిపోరా.

వరుణుడు:- ఓరి బాల! నీదు త్రాణ వే నెఱుంగనా? నాదు బాణంబుల పాలుగాక

తొలంగిపోరా.

రాక్ష:- ఓరి పవమాన! అవమానపడక యడంకువతో ముందరా.

వాయువు:- ఓరి హేతి! నా చేతి హేతి నెఱుంగవేరా?

రాక్ష:- ఓరి కుబేరి! నీకు బేరణంపుమాట లేందా?

కుబేరుడు:- ఓరి దుందుభి! ఇందు నీ తలకిందు చెల్లరా?

కాలవేమి:- ఓరి యీశాన! యీసేనలోఁ దగులక నీ దేశానికి పోరా.

ఈశానుఁడు:- ఓరి కాలవేమి! ఈ వేళ నేమి వదరేవు! నా శూలంబు పాలు గాక తొలంగిపోరా."

ముత్తైదువుల మాటలు:

(ఒకరిమాట:-) రావే ఓ కాసల్పాటి తిమ్మక్క.

మరొకరిమాట:- ఇదిగో వస్తుందావనే పేరూరి కామక్క. వింటివోషే బండేల బుచ్చక్క.

ఒకతె:- అదేదే ఓ బారతాల సూరక్క. వస్తేవోషే పుల్లగూర పేరక్క. మన సముద్రరాజు నగరమ చెంగమ్మవారికి పెండ్లి చేస్తున్నారన పాటలు పాడిన ముత్తైదువుల కల్లా కట్టువిస్సువారన పుచ్చుకుందాం వచ్చేరోషే.

ఇంకొకతె:- అందుకే కాదునే వచ్చింది. ఓసమ్మ వింటివోషే మా వారు ఏమేమి ఏషేషో యేందేందో అంచుందారే.

మరొకరు:- ఏమంచుందారే ఓసమ్మ. మా వారు ఇందుకు మాత్రం ముసలివారు ఎసైనా నమ్మ గడించిపెట్టుమని పోరుక తించుందారే ఓసమ్మ.

ఇంకొకతె:- ఓశమ్మ అట్లానవకువే. "పురుషుండే దైవంబు, పురుషుండే తండ్రి, పురుషుండే నా పాలి పురుషోత్తముండు" అన్నాడే ఓశమ్మ. అపగవకనే మా వారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగా పోషింతునే.

మరొకతె:- మీ వారిని బిడ్డకన్నా విశేషంగా పోషింతు నంటే; అసితే ఇరుగువారూ పొరుగువారూ ఏం గావలే ఏకు ఓసమ్మ. మీ వార్లీ మా వార్లీ మార్పుకొందామనే?

:- ఓసమ్మా నీకు నడుమేల బట్టుకొనేవే

:- ఓసమ్మా వింటివోషే మా వారు నివృత్తి గంపెడేసి బంధాలు పట్టించేరే

:- అవునే చాలు చాలు. పెండ్లి పందిట్లో ఒక మడుగు అనరాదుషే"

కమ్మవక్కణ :-

"శ్రీమన్నాపొగూడాప్రేమనంపన్నుండై భాసిల్లు రాజ గోపాలశౌరిపాదంబులకు మ్రొక్కి పాలకడలిరాజు నేడ్యఁ జేయంగల విన్నవంబు. సామ్యసంపత్సర్వత్రతతుద్ధాష్టమి మా పట్టియగు చెంగమ్మకు వ్యయంపరమవోత్సవంబోపరింప సుద్యుక్తులైనాము. తా మిటు విచ్చేసి యీ సువోత్సవంబు వెజవేర్పంగావలె. స్వామి నమ్ముఖానకు వారడువి వెంట మా నియోగి వంపిరిమి. వారి పల్క లాలించిమీరు వేగమిటు సాగివచ్చేది విన్నవంబు."

హేమాద్ధనాయక వ్యయంపరమునకు విచ్చేసిన విష్ణుమూర్తులు :-

"అతిరహదేహంండగు నాదివరాహండుమ, రంగతృప్సాతరంగి తాంతరంగసవాళుండగు కమ్మరి రంగవాళుడుమ, వంకజాప్రసంకాశుండగు వేంకటేశుండుమ పరసపద్మజమణిశ్రీజీయగు శార్దూల సాజీయుమ, పాలిత ద్విరదరాజులగు వరదరాజులుమ, చారుతరవైభవీండుగు వీరరాఘవుండుమ, వీలమేముండుగు వీలమేముధుండుమ."

చూర్తిక:

“శ్రీరాజగోపాలదేవ, దేవతావతంససంస్తూయమానమహానీయనిజ
ప్రభావ, భావనంభవకోటిమోహవలీలామానుషవిగ్రహ, విగ్రహమాహీ
విగ్రహీతదైతయలోక, లోకరక్షణవిచక్షణకృపానిలోక, లోకలోకవలయిత
దరణీమండలమండనాయమానకుకాటచీకృతివిహార, హారసీహారసారఘన
సారనటీరనద్యశవిశదవిశాలయశోనిదంతరితనకలజగదంతర,
తరణీవహార విభావిభాసమావత్రతాన, తాపసపముదయహృదయనివేశ,
దక్షిణద్వారకారీశ, నమస్తే నమస్తే నమస్తే నమః

రక్తాబ్జనాయికారాజగోపాలకులు విజయరాఘవనాయకుని ఆశీర్వాదించిన పద్యము:

“విజయరాఘవవత్స, యీ పెండ్లి నీవు
పంపుటంపంగ మా మది చల్లనయ్యె
ప్రబలి నీ వాయురారోగ్యభాగ్యములను
దరణి వర్తిల్లు మాచంద్రతారకముగ.”

ఆయురారోగ్యభాగ్యములను కాకపోయినను; పద్యకవితాపరంపరను, పదకవితల
తానురతంపరను, సంగీతభంగీతరంగములను విజయరాఘవనాయకుడు ఆచంద్ర
తారాగ్యముగ ఆంద్రధరణిని వర్తిల్లుట ఆవరిహార్యము.

పెద్దదాసు : ఇతని కృతులు పదములు విష్ణుపరములు. ఇతడు విజయ
రాఘవనాయకుని ఆస్థానకవి కాడు. విష్ణువు ఆస్థానకవి. ఇతని భక్తిని పదరక్తిని వివి,
విజయరాఘవనాయకుడు పిలిపించి, తన పూర్వుల గుఱించి, తన్ను గుఱించి, తన
రాజ్యభవము గుఱించి పదములు రచించి పాడుమని కోరిన, “నారసింహుని పాడిన
నోటను పూరసింహమును పాడన్” అని విరాకరించినట్లు ఒక ఐతిహ్యము కలదు⁴.
అది పింగిరిదాసు రచించిన పెద్దదాసుచరిత్రమునందు కలదు. ఐతిహ్యమంతయు
విశ్వసనీయము కాదు. పెద్దదాసు రాజభటులు బల్లెములతో పాడిచినప్పటికిని బ్రదుకుట,
కోటత వేయించిన కోటత భవ్మసాత్వ్యతమగుట, విష్ణువు నూలువేవమున వచ్చి విజయ
రాఘవనాయకుని శిక్షించుట, విజయరాఘవనాయకుడు పెద్దదాసు పాదములు పట్టుకొని
క్షమింపుమని ప్రార్థింపడుట, అయినను పెద్దదాసు, అపవారము చేసినందున రాజ్యము
పరాధీనమగునని భవించుట, అందువలన తంజావూరు రాజ్యము మహారాష్ట్రపాలకాధీన
మగుట కాలక్రమకల్పనము. తాళ్లపాక అష్టమాచార్యులు సాళువనరసింహరాయల
మీద వరి. పెద్దదాసు విజయరాఘవనాయకుని మీద పదములు రచించి పాడవనుట
మాత్రము విజయు కానన్యును.

పెద్దదాసు పదములందు “తంజావూరీపదవగోపాలా” అను సంబుద్ధి కలదు.

“ఇదిగో వేళ, వేణుగోపాలా

వా మది గర్భ మెంచక, మచ్చించి రక్షింపు

మదవజనక, తంజావూరీపదవగోపాలా”

కొన్ని పదములందు పెద్దదాసు పేరును కలదు.

“పామరుల చెంతఁ జేరము, శ్రీరామనామమే నమ్మినారము
ఈ మహి సంసారహేనులతో చెలిమి
సేయక శ్రీహరి శరణుఁ జొచ్చియున్నారము ||పా||
చపలచిత్తుల చెంతఁ జేరము
శ్రీయః పతిని మతిని నమ్మినారము
కపటమావసులతో కలసి వర్తించము
నిపులులైన వారి కృపఁ గాచుచున్నాము ||పా||
దూషణభూషణ సేయము ని
ర్దోషులమై యున్నవారము
పాపండులైనట్టి పతితుల కూటమి
రోపివేసి హరిదాసులై యున్నాము ||పా||
ఇందుముఖుల పొందుగోరము పర
విందకొడిగట్టి తిరగము
పొందుగ నరసింహు పెద్దదాసును జూచు
ఇందిరేశు భజనానందులై యున్నాము.” ||పా||

ఇందు పెద్దదాసు వ్యక్తిత్వమును సువ్యక్తమగుచున్నది. “నరసింహు పెద్దదాసు” అనగా నరసింహుని అపత్యము పెద్దదాసు అని కావచ్చును. అథవా నరసింహస్వామి భక్తుడైన పెద్దదాసు అని కూడ కావచ్చును.

క్షేత్రయ్య : విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానమునకు విజయంచేసిన పదకవితాపితామహుడు. అతడు విజయరాఘవనాయకుని మీద చెప్పిన పదములు అనేకము కలవు. అయినను క్షేత్రయ్య విజయరాఘవనాయకుని ఆస్థానకవి కాడు. అభ్యాగతకవి. అంతేకాదు. దక్షిణాంధ్రదేశకవి కాడు. ఆంధ్రదేశకవియే. క్షణయుగము నందు క్షేత్రయ్య అను శీర్షికను ఆరయునది.

లీలావతి : ఈమె కృతి కమ్మవక్కణ. లఘుకృతి. అముద్రితము. లీలావతి విజయరాఘవనాయకుని నాటకశాలలోని నట్టువకత్తె. ఇందు లీలావతితోగూడి విజయ రాఘవనాయకుడు చంద్రికావిహారవివోదములు సాగించుట ఇతివృత్తము³⁵.

చెంజి వరదప్పనాయకుడు

వరదప్పనాయకుడు చెంజి నాయకరాజు. తంజావూరు నాయకరాజు విజయ రాఘవనాయకుని కాలమునందు తుండీరమండలపాలకుడు. తుండీరమండలమునకు రాజధాని చెంజి. చెంజి నాయకరాజులు తెలుగు వారు. కాని తెలుగుకవులు కారు. అయినను వరదప్పనాయకునికి ఆస్థానకవి, అతని ఆస్థానమునందు అడుగు పెట్టిన కవి కలరు³⁶.

ఋగ్వేదము వేంకటాచలపతి గురువు తిరువేంగళార్యకవి "పాకళాసనచిహ్వాభాసుర ప్రభ చెంజి వరదేంద్రు నాస్థానవసుధయందు మంతు కెక్కిన" వాడని శిష్యుని చంపూ రామాయణమునందు కలదు. కమక వరదప్పనాయకుని ఆస్థానకవి తిరువేంగళార్యకవి. ఇతని కృతులు లభింపలేదు. కనీసము సమాచారమును కానరాదు.

గణపవరపు వేంకటపతి "కర్ణాటతుండీరపాండ్యమండలాధీశస్రముఖాఖిల మహీమండలాఖండలదత్తమత్తసింధురస్రైంద్రవాంధోళికాచిరత్నరత్నాంబరాదివస్తుప్రశస్త మందిరుడని, అతని వేంకటేశ్వరనిఘంటువునందు కలదు. కమక గణపవరపు వేంకటపతి చెంజి నాయకరాజు (తుండీర) వరదప్పనాయకుని ఆస్థానమునందు అడుగు పెట్టిన కవి అగును. అతడు తుండీరమండలపాలకునికి అంకితమిచ్చిన కృతి లేదు.

ఆస్థానకవిని కలిగియుండుట, ఆస్థానమునందు అడుగు పెట్టిన కవిని సత్కరించుట చెంజినాయకరాజుల సాహిత్యసేవ.

"కువలయాశ్చరీత్ర రచించిన సవరము చిన నారాయణరాజు చెంజి రాజకుటుంబమునకు సంబంధించిన వాడని యెంచుటకు గొంత యవకాశము గలదు." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు. ఆ విషయమిది³⁷:-

"సవరము చిన నారాయణనాయకుడు కువలయాశ్చరీత్రమ దన పితృవృద్ధైన సవరము నారాయణరాజున కంకిత మొసంగెను. ఈ నారాయణరాజు" మణినాగవగరకాంతు"డని పుష్పంతముల లోను, "మణినాగపట్టణప్రభుత్వతోజ్జ్వలు"డని ప్రథమా శ్వాసంతము నను జెప్పియున్నాడు. ఇందువల్ల సవరము నారాయణ రాజునకు మణినాగపురవరాధీశ్వరుడను బిరుదుండెవని తోచుచున్నది. ఈ మణినాగపురము తోటి సంబంధము చెంజి నాయకులకును గలదు. శకాబ్దము 1583 నకు సరియగు క్రీ.శ. 1670-71 సంవత్సరమున చెంజి వరదప్పనాయకు రామేశ్వరము నుండి మదురజిల్లాలోని తిరుప్పరవంగుల మను గ్రామమున వ్రాయించిన శిలాశాసనములలో దమ పూర్వీకులనువదియైదు తరములకు ముందు ఆర్యావర్తములోని మణినాగపురము నుండివిజయనగరమునకు వలసవచ్చిరని చెప్పియున్నాడు. (ARE 860,861 OF 1961.)చెంజి నాయకులకును

సవరము వారికిని దప్ప మణివాగపురము తోటి పంబంధమాండ్రుల కెవ్వరికిని లేదు. కావున సవరమువారును చెంజినాయకులు నేకకుటుంబమునకు జెందినవారు కావచ్చును. అగునేని కువలయాశ్వు చరిత్ర చెంజినాయకరాజ్యముం దుప్పతిల్లిన కావ్యమని చెప్పవచ్చును."

ఇరువదియైదు తరము లనగా కనీసము $25 \times 20 = 500$ సంవత్సరము లగును. అయిన వరదప్ప నాయకుని పూర్వీకులు విజయనగరమునకు వలసవచ్చిన కాలము $1670 - 500 = 1170$ ప్రాంతమగును. విజయనగరనిర్మాణము 1336 వ సంవత్సరము నందు జరిగినది. కనుక కావసవిషయము కల్పితమగును. అంతేకాదు. కువలయాశ్వు చరిత్రము కృతిభర్త, చినవారాయణనాయకుని పితృతండ్రి అయిన వారాయణరాజు గుఱించి కువలయాశ్వుచరిత్రమునందు ఇట్లు కలదు.

తన మాట కాంచికాతంజాపురీమధు
రాధివాఘులకు నెయ్యంబు నెఱవఁ
దన చీటి గోలకొండవరేంద్రముఖదరా
ధనపద్మబంధు లౌదల ధరింపఁ
దన కీర్తి మట్లవంతవృషాలముఖ్యగో
త్రామరేంద్రులు కొనియాడికొనగఁ
దన దానగుణము గోదావరీతీరభూ
విగ్రహేశ్వరులు వర్ణించుకొనగఁ
వెలయు వేదండగండవిగ్రహదవర్ణ
ళమదరాధునినాథకుముదబంధు
కార్యకృష్టిండిమారావధుర్యసైన్యః
డతఁడు ప్రభుమాత్రుఁడే వారవాధినేత. " 60 వ. 1 ఆ.

ఇందు వారాయణరాజు కంచి, తంజావూరు, మధురపాలకులకు సంధి చేయుట, గోలకొండ సుల్తానుల కడ పలుకుబడి కల వాడగుట, మట్ల అనంతరాజు ప్రశంస లందుకొనుట మాత్రమే గాక గోదావరీతీరభూసురులకు దానము లిచ్చుట కూడ కలదు. అతడు తుండీరమండలమునందు కలదేని, గోదావరీమండలమునందు దానములు పేయుట సంగతము కాదు. "కావున సవరమువారును చెంజినాయకులును నేక కుటుంబమునకు జెందినవారు" కాజాలరు. అంతేకాదు. వారాయణరాజు "శ్రీరంగరాజు కుమారవీరవేంకటరాయభూజాబలసహాయబహువిధోపాయధురీలు"డని ముందే కలదు. (17వచ. 1 ఆ.) "కర్ణాటకాధీశ్వరదయాపాండ్రు"డని (45వచ. 1 ఆ.) "వీరవేంకటరాయభూవి భుని కరుణాబరగ"మని కలదు. (59వ. 1 ఆ.) కర్ణాటకాధీశ్వరుడు విజయనగరరాజు. శ్రీరంగరాజుకుమారుడైన వీరవేంకటరాయలు విజయనగరరాజైన మూడవ వేంకటపతిరాయలు. వీరశబ్దవివేచనముతనదే. పయి పద్యమునందు "సైన్య" డని కలదు. కావున సవరము వారాయణరాజు వీరవేంకటపతిదేవరాయల పేవాధినతి కావలయును కాబట్టి వారాయణరాజునకు అంకితమైన సవరము చిన వారాయణ

దక్షిణాంధ్రయుగము

నాయకకవి కువలయాశ్వుచరిత్రము చెంజి నాయకరాజ్యములోని కావ్యము కాదు. విజయనగరరాజ్యములోని కావ్యమే అగును.

చెంజి నాయకరాజుల ఆంధ్రసాహిత్యసమాదరమునకు తిరువేంగళార్యకవి, గణపవరపు వేంకటవతి మాత్రమే సాక్షులు.

మధురనాయకరాజులు

రఘునాథనాయక, విజయరాఘవనాయకుల కాలమునందు (1600-73) కవులు కాకపోయినను, కవులను ఆదరించిన మధురనాయకరాజులు తిరుమలనాయకుడు (1623-29) చొక్కనాథుడు (1659-82) ముద్దళిపురి (1675-78) కలరు.

మధురశాఖను ప్రథమఫలము వచనగ్రంథము. రాయవాచకము. ఇది “శ్రీమన్మహామండలేశ్వరరాజమాన్యమహారాజశ్రీవిశ్వనాథనాయనయ్యవారి” స్థానాపతి విన్నవముగ రచించినది. కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్య మధురనాయకరాజ్యమును స్థాపించిన విశ్వనాథనాయకుడని ఒక అభిప్రాయము కలదు³⁸. కొటికం నాగమనాయకుని కుమారుడు విశ్వనాథనాయకుడు మధురనాయకరాజ్యమును శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునందు స్థాపించినట్లు³⁹, అచ్యుతదేవరాయల కాలమునందు స్థాపించినట్లు⁴⁰ ప్రాచీనగ్రంథము లందు కలదు. కాని, అతడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల కాలమునందు అడపము⁴¹. అనగా తాంబూలకరండవాహి. అచ్యుతదేవరాయలకాలమునందు మధురరాజ్యమునకు విజయ నగరరాజప్రతినిధి మాత్రమే⁴². మహామండలేశ్వరుడు కాడు. అతని కుమారుడు కృష్ణప్రసాదనాయకుడు స్థాపించినది⁴³ మధురనాయకరాజ్యము. అంతేకాదు. కొటికం విశ్వనాథనాయకుడు శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొలువునందు ఉన్నట్లు రాయవాచకమునందు కలదు. (పుట44పంక్తి20.) అతనికి స్థానాపతి రాయవాచకమును విన్నవము సేయుట అసంగతము. కాబట్టి రాయవాచకము మధురనాయకరాజవంశమునకు మూలపురుషుడైన విశ్వనాథనాయకుని కాలములోనిది కాదు. అంతేకాదు. రాయవాచకమునందు కొటికం విశ్వనాథనాయకుని తోపాటు రాణా జగదేవు, మట్ల అనంతరాజ శ్రీకృష్ణ దేవరాయల కొలువునందు ఉన్నట్లు కలదు. (పుట44 పంక్తులు 16,22,23.) శ్రీకృష్ణదేవరాయల ప్రబలశత్రువు బాహుబలేంద్రముకుందగజపతి అని కలదు. (పుట23 పంక్తి 14) మైసూరు, చెన్నపట్టణము, బాగానగరము అనగా భాగ్యనగరము ప్రసక్తమైనవి. (పుట21 పంక్తులు 9, 17; పుట49పంక్తి20.) బాహుబలేంద్రముకుందగజపతి రాజ్యారంభ కాలము 1560 వ సంవత్సరము⁴⁴. మైసూరు ఏర్పడినకాలము 1571 వ సంవత్సరము⁴⁵. రాణా జగదేవు కర్ణాటకదేశములోని చెన్నపట్టణమునందు కోట కట్టించి, రాజధానిగా చేసికొన్న కాలము 1580 వ సంవత్సరము. ⁴⁶ భాగ్యనగరము నిర్మింపబడిన కాలము 1591 వ సంవత్సరము⁴⁷. మట్ల అనంతరాజ పిద్దవటశాసనకాలము 1607 వ సంవత్సరము⁴⁸. కాబట్టి రాయవాచకము తదనంతరకాలిక్రగంధముగుట తథ్యము.

ఐదు విషయములు ప్రక్షిప్తము లగుట విరవకాశము. కారణము రాయవాచకము కన్నడభాషయందును కలదు. అది 1983 వ సంవత్సరమునందు ముద్రితము. అందును చెన్నపట్టణము (పుట10పంక్తి15) రాణా జగదేవ (పుట28పంక్తి13) విశ్వనాథనాయకుడు (పుట28పంక్తి19) బాహుబలేంద్రముకుందగజపతి (పుట31పంక్తి31 పంక్తి9) మొదలైన

రాయవాచకములోని పయి విషయములు కలవు. గ్రంథనామము శ్రీకృష్ణదేవరాయన దినచరి. అది పదునాఱవశతాబ్ది గ్రంథము కావచ్చునని అచటి అభిప్రాయము¹⁹. కర్తృనిర్దేశములేదు. దినచరి వాచకమునకు స్వతంత్రానుసరణము.

మధురనాయకరాజులందు రెండవ కృష్ణప్పనాయకుని (1595-1601) తమ్ముడు, ముత్తు కృష్ణప్పనాయకుని (1601-1609) తండ్రి అయిన విస్సప్ప అనగా విశ్వనాథ నాయకుడు రాయవాచకములోని కాశీవిశ్వనాథనాయనయ్య అని, రాయవాచకము రచనా కాలము 1591-1600 మధ్య కాలమని ఒక అభిప్రాయము కలదు²⁰. 1592-1602 మధ్యకాలమని మఱొక అభిప్రాయము కలదు²¹. ఇంచుమించు రెండును సమానమే.

అయిన తన కాలములోని పాలకులను శ్రీకృష్ణదేవరాయల కొలువునందు ఉన్నట్లు స్థానావతి రచించుట సంగతము కాదు. రాయవాచకమునందు కర్తృనిర్దేశమునకు ముందు, గ్రంథాదినీ, అవతారిక పేర, నాలుగు కందపద్యములు కలవు. అదిమపద్యమిది:

“విజయనగరవృత్తాంతము

మజనులచే విన్నయట్టి సూన్యతవాక్కుల్

ప్రజలకుఁ దేటపడంగా

స్మరియించితఁ గృష్ణరాయశేఖరు చరిత్రల్.” ౧.

ఇందు విన్నది రచించినట్లు ఇదమితముగ కలదు. మజనులు చెప్పినవెల్ల సూన్యత వాక్కులు కాలేదు. కారణము వారును కన్నది గాక విన్నది చెప్పుట కావలయును. రెండవ కృష్ణప్పనాయకుని అనంతరము విస్సప్ప కుమారుడు ముత్తు కృష్ణప్పనాయకుడు (1601-1609) మనుమలు ముత్తు వీరప్పనాయకుడు (1609-23) తిరుమలనాయకుడు (1623-29) వరుసగ మధురనాయకరాజులు. విస్సప్ప మనుమల కాలమునందును బ్రదికియుండుట అసంభవము కాదు. ఆ కాలమునందు ఒక స్థానావతి రాయవాచకము రచించి, విస్సప్ప ఉరపు విశ్వనాథనాయకునికి విన్నపము సేయుట, అందుకు రాజ లాంఛనములు అరింకరించుట కూడ అసంభవము కాదు. అసంగతమును కాదు. కాబట్టి రాయవాచకము రచనాకాలము 1625 ప్రాంతము, శ్రీకృష్ణదేవరాయనదినచరి రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

రాయవాచకము తాళపత్రగ్రంథములు రెండును పుడుక్కోటలో లభించినవి. బహుశః రాయవాచకమును రచించిన స్థానావతి, తిరుమలనాయకుని పుడుక్కోటలోని స్థానావతి కావచ్చును. మధురనాయకరాజైన తిరుమలనాయకుని మహామండలేశ్వర విశేషమును స్థానావతి తనవి తాళకు ఆపాదించుట అసంగతము కాదు. అంతేకాదు. కుమారుడు, మనుమలు మహామండలేశ్వరులైన విస్సప్ప రాజమాన్యుడే. మహారాజరాజశ్రీ సంబోధనపరమ్యుడే.

బహిరంతర్నిత్యములకు బాధకము గాకుండ, రాయవాచకము తిరుమల నాయకుని కాలములోని గ్రంథమగుట పాథకము. మధురకాళును వ్రథమఫలము. వచనగ్రంథము.

రాయవాచకము రసవత్కావ్యము కాదు. చరిత్రగ్రంథము. వ్యావహారికభాషా రచనము. శ్రీకృష్ణదేవరాయల చరిత్రకు శ్రీరామరక్ష. వాటి వ్యావహారికభాషావైఖరికి మేటి దర్పణము. తెలుగు కన్నడ గ్రంథములందు కబాయి, కుల్లాయి (కుల్లాయి) జబురుజంగులు (జబరజంగి) డెరిజా (డెరిజ) దునేదారు (దున్నేదారరు) నామజాదు, ఫిరంగి, రస్తు, హరుమంజీ, హర్మత్తు (హరమతి) మొదలైన అన్యదేశ్యపదములు సమానము. అంగజాదులు (అంగజాలరు) కందాచారం (కందాచారి) తలారి (తళవారి) పణిహారులు (పడిహార) మణియగార్లు (మణిహగారరు) రాణువ, సంప్రతులు (సంప్రతి యవరు) హగ్గడికత్తెలు (హగ్గడికాతి) మొదలైన రాజోద్యోగపదములు సమానము. రాయవాచకములోని వాక్యరచన సుదీర్ఘము. ఒక ఉదాహరణము.

“-- ఏన్న పెద్దలు అందరుమ్మ శాస్త్రక్షముగ శుభముపార్జమందలి కృష్ణరాయలవారికి మంగళస్నానం శేయించి, కళ్యాణవేదికయందు బంగారు పీఠమున కూర్చుండ నియమించి, దశరామములు నీడశమహారామములుమ్మ శేయించి, స్వర్ణతుల రజితతుల రత్నతుల మౌక్తికతతుల మేరువులు కోటిగో దానాలు సప్తాక్షతులుంబుప్రతిష్ఠలు మొదలైన దానదర్శములు శేయించి, చతు పృముద్రముల మంచిన్ని బంగారు కలశముల పుదకములు తెప్పించి మరిన్ని గంగాయమునానరస్వతీగోదావరీవర్మదాపిందుకావేరితామ్రవర్ణి మొదలయిన మహానదుల పుదకములుమ్మ తెప్పించి, అష్టాదశాద్యభోములుమ్మ ప్రాయగా--”

ఇట్లు “కృష్ణరాయల పట్టాభిషేకము” ఒక పుట ఒకే వాక్యము. రెండేసి పుటలు, మూడేసి పుటలు ఏకవాక్యములైన సందర్భములును కలవు.

తిరుమలనాయకుడు: (1623-29.) ఇతడు కవిసోపకుడు. లింగన మఖి తిరుకామయకు “స్వచ్ఛముక్తగుళచ్ఛపితచ్ఛత్రచామరకళాచికాకనకాందోళికాది రాజోపచార”ము లోనగపట్లు. అతని సత్యభామాసాంత్వనములోని గద్యము నందు కలదు. కాని, తిరుకామయ తిరుమలనాయకునికి కృతి అంకితమిచ్చినట్లు కావరాదు. తిరుమలనాయకుని ఆస్థానకవి కాదు గాని, అభ్యాగతకవి అయిన శ్లేత్రయ్య తిరుమలనాయకుని మీద రచించిన పదములు కలవు. అవి క్షీణయుగమునందు శ్లేత్రయ్య అను శీర్షికను అరయునది.

చొక్కనాథనాయకుడు: (1659-82) ఇతడు తిరుమలనాయకుని మనుమడు. ఇతడును కవి కాదు. కవిసోపకుడు. ఇతని ఆస్థానకవి లింగవమఖి తిరుకామయ. ఇతడు తిరుమలనాయకుని కాలమునందు యువకవి, చొక్కనాథ నాయకుని కాలమునందు వృద్ధకవి అగును. తిరుకామయ ధేమమాహాత్మ్యము చొక్కనాథనాయకునికి అంకితము.

ముద్దళపురి: (1675-78.) ఇతడు చొక్కనాథనాయకుని తమ్ముడు. అన్న రాజ్యకాలమునందే, అంతి కాలము పరిపాలన సాగించెను. ఇతని ఆస్థానకవి కూడ తిరుకామయ. అతని రుక్మిణీవరిణయము, సత్యభామాసాంత్వనము ముద్దళపురికి

అంకితములు. ముద్దళపురికి ఆస్థానకవి కాడుగాని, అభ్యాగతకవి అయిన గణపవరపు వేంకటపతి విద్యావతీదండకమును ముద్దళపురికి అంకితము. ముద్దళపురివిజయము కూడ గణపవరపు వేంకటకవి కృతి. అవి క్షీణయుగమునందు గణపవరపు వేంకటపతి అను శీర్షికను అరయునది.

లింగనమఖి తిరుకామయ్య: ఇతని కృతులు 1. ధేనుమాహాత్మ్యము. 2. రుక్మిణీపరిణయము. 3. సత్యభామాసాంత్యనము. మొదటిది వచనకావ్యము. రెండవది అనుపలబ్ధము. మూడవది పద్యగద్యకావ్యము.

ధేనుమాహాత్మ్యము: ఇది వచనకావ్యము. అముద్రితము. చొక్కనాథ వాయకునికి (1659-82) అంకితము. రచనాకాలము 1660 ప్రాంతము కావచ్చును. ఆద్యంతపద్యములివి⁵²:

“శ్రీరామామణి వింతగా సురమునం జెన్నంది కొల్పుండ వెం
తే రంగంబును కట్టుమట్టును పదా దీప్యత్కసారా రక్షీ
రారూఢిం దగఁ గామధేనువు వలెన్ రక్షించి లోకంబులో
శ్రీరంగుఁడు చొక్కనాథ (స్వ) శారన్ వేడుకన్ బ్రోచుతన్.”
“వివిధకలాకలాపఖని వెంగవలింగమఖింద్రు నాఁగ స
త్కవి తిరుకామకోవిదశిఖామణి, దీరులు పాకవైరిలో
కవికచకల్పకస్తబికగంధదురందరసూక్తియుక్తి నొ
నవునని మెచ్చ నావుల మహాత్మ్య మొనర్చును తేట మాటలన్.”

మహాభారతమునందు భీష్ముడు ధర్మరాజునకు చెప్పిన గోదానమాహాత్మ్యమే ధేనుమాహాత్మ్యము. తిక్కన పద్యగద్యములకు తిరుకామయ్య వచనము సన్నిహితము.

తిక్కనపద్యమిది:

“గోవు లెక్కుడు తపోభావితాత్ముల కంటె
ననినఁ దద్గౌరవంబునకు మేర
గలదె సత్యాభ్యాలోకంబున పవి సోమ
సంగతత్వంబున పంచరించు
వినుతహాసుముల కెల్లను బాలుఁ బెరువు నే
యును విచ్చుఁ గర్మవంబునకు నొదవుఁ
దోలు శృంగంబులు వాలంబు రోమచ
యును తక్కుమూత్రము లఖిలవర్త
నముల కునచరించు మ్రుము శీతాతప
వ్యథయు లేమి వెల్పుడు వతిభరంపుఁ
బునులు పేయు గోవు బ్రాహ్మణుడవ వేక
తత్త్వ మగుటఁ బరపదంబుఁ గాంచు”. 397వ. 2ఆ.అనువ.

తిరుకామయ్య వచనమిది⁵³.

“సత్యలోకమున వివి యజ్ఞపంగతి నివసించు. హోమముల నెల్లను పాలచే చమురు నుపయోగించు. కొమ్ములు నెమ్ములుచర్మములు నున్నవి తోడ రోమములు పేడ పంచితమును వన్నింటికిమవకరించు. గాలిని చలిని ఎండను వీనికి బదలిక లేదు. కావున నా యా సమయముల తమకు మచితములైనవనులివి సేయు. కావున నానుమ బ్రాహ్మణుండును వేకతత్త్వంబగుటం జేసి పరమపదంబుఁ జెందు.”

తిరుకామయ నచనము సరళము. అలతి అలతి వాక్యముల అలరింపు. భాష గ్రాంథికము. వ్యాకరణస్థాతిత్వములు బహుళము. అవి పద్యగద్యకావ్యమునందును అంతే. నచనరచనమునందు సుకారద్విత్వసముచ్చయము పమధికము.

“అది యెవరున్న యెటుంగరు. ఇది విశ్వయము. నేనున్న ఉత్తములైన మునులున్న సతివ్రతాస్త్రీలున్న యెటుంగరు.”

ఇట్టి సుకారద్విత్వసముచ్చయము, ద్రుతము మీది యదాగమము లేఖకకృతము కూడ కావచ్చును.

సత్యభామాసాంత్యవమయ: ఇది శృంగారవ్రబంధము. (పుట9.) ముద్దళపురికి అంకితము. రచనాకాలము 1675 ప్రాంతము కావచ్చును.

ముద్దళపురి నిండు కొలువుండి, సాహిత్యప్రపంగము గంభీరప్రాడిమ మించ, తిరుకామయను పిలిచి, పలికిన విషయమిది:

“అనువుగ రుక్మిణీవరిణయంబును మున్ హావణించి యార్చులో ననఁ దవియించివావు మము నన్రతిమంబుగ నన్యకావ్యమిం పున రచియించుమీ సాగను సోడిమి మీఱగ సత్యభామసాం త్యవ మనఁ గప్పురంపు చలువన్ గెలువన్ దిరుకామసత్కవీ!

కాకులవలె నింటింటును,

గాకవు లున్నారు హంప కైవడి భువిలో

శ్రీకామ నీకె తగురా

యే కడ నుడి పాలు వీరు నేర్పఱువంగన్.

ఏ భావనైనఁ గృతివతి

కోదమములఁ జెందు వీడు మాక్తులవంపన్

వీ భాగ్య మనద్యుజము గొ

రీభవకరుణాచిత్ర శ్రీకామేశా.” పుటలు20,21.

తిరుకామయ సార్వతీవరమేశ్వరభక్తుడే కాని; ముద్దళపురి - ఒక్కతె పదము లభివయించ, ఒక్కతె పితావినోదంబు వినికి సేయ, ఒకర్లు వంతు మార్గపు పాట నింత చూసి, ఒకర్లు హితనైన శృంగారకృతులు చదువ, ఒక్కతె మదవతుల రాయబారంపు మాటలాడ, “ఐమలు కలియుగగోపాలుఁ డవలగ” వెలిసినవాడు. (పుటలు10,11) అంతేకాదు “ఏ వేళ వడిగిన హేళముగ విచ్చు వేపాటి కవైన మెచ్చు”ను. (పుట11.)

అతని ప్రవణావందమువకీ రవించినట్లు కలదీ శృంగారప్రబంధము.

“కాకుల వలె” అను పద్యము ఇంటింటి కుకవులకు తొలి మూదల.

పత్యభామాసాంత్యనము నాలుగాశ్వాసముల కావ్యము. ఇందు పత్యభామను శ్రీకృష్ణుడు సాంత్యనపటుచుట ఇతివృత్తము. అది ద్వితీయాశ్వాసము తుది నుండి కలదు. అంతవఱకు శృంగారశృంగాటకము. అంత నుండి శృంగారశృంగగ్రసరము. “కథాక్రమం బెట్టిదనిన” (పుట58.) మొదట ద్వారకాపురవర్ణనము. ఇరువదిపద్యములందు వేశ్యవాటికావర్ణనము. ఆ వర్ణమునందును ఒక అపూర్వపురాణాంశము!

“అత్యకలంకవృత్తి వెలయాంధ్రును దామును హృద్యవాద్యనై
యాత్య మెనంగ నంగజవిహారమహారసకావతంసురై
నిత్యము క్రీడ పల్కుదురు నీటులు మీఱగ వేశ్యవాటులన్
సాత్యకించంద్రభామశనసాంబజయాదికుమారువర్ణముల్.” పుటలు61-62.

వెలయాంధ్ర వృత్తి అత్యకళంకమైనను, సాత్యకివ్రభృతుల ప్రవృత్తి నిత్యకళంకము. అంతేకాదు. “వెలయు విటలావసుల పేన వీటిలోన” (పుట64) ద్వారకలో “గోపురాంత స్త్రీను మాపురారావంబు లమర బోగము కన్నెగము లెనంగ” పార్వతీవరమేశ్వరుల “పైఁడి దేవళంబు”! (పుట65.) “ఆ పురమేలు” కృష్ణవర్ణనము రెండు పద్యములు. (పుట66) ప్రథమాశ్వాసము పరిపమాస్తము.

“తదవంతరకథాక్రమం బెట్టిదనిన” (పుట66)

“తొడ నుండి తమియుల్లు దురుముగా మమగుల్లు
సాలింగ్ల సాలిమి ప్రక్కఁ గ్రుమ్మ
గుమ్మలు వేరు కులుకును వెఱవేలు
కపరిత్తు వగ మాడిగముల పూవ” పుట70.

ఇంద్రుడు కామకలలో కృష్ణుని కడకు వచ్చును. శశిరేఖ చలువలు, హరిణి కిమ్మరి, తార చేరుచుక్క, హేమ కాంచనమదామము, చిత్రరేఖ వన్నె చీరలు, రంభ పీఠము కప్పురము, మంజుషోష మణుల పెండెము, సుగుణ హారములు, తక్కిన కొమ్మలు సారిశాతకుమసుపలజాలములు మమర్పింతురు. (పుట73) ఇవియెల్ల పలపుష్ప పత్రతోయములే! - పద్మరకుశలప్రశ్నల, ప్రశంసల అవంతరము, ఇంద్రుడు దీనాతి దీవముగా వరకామరుడు పెట్టు బారలు మొఱపెట్టును. ప్రధానముగ వరకామరుని పేవల ప్రతాపము, అవ్వరపలమ ‘లూటీ’ చేయుట! రెండు నీవపద్యములు (పుటలు77,78.) కృష్ణుని సమారాధనములోని ముఖ్యాంశము:

“మమముగ మమరాలంకృతి
హవదించుట కంటఁ బ్రకృతమైన మంతో
త్సము వెఱవేర్చి మఱి దా
వత్సై దండెత్తనయ్య మముచిరిగి” పుట 81.

మంతోత్సము పైడిదేవళములోని పార్వతీవరమేశ్వరులకు మంతోషప్రదము

కావచ్చును. కృష్ణునికి, ఇంద్రునికి అజేయత, శ్రేయము కలిగించునట. (పుట81.) అందుకు ఇంద్రుడు అప్పరసలను, జయంతుని ద్వారకలో ఉంచి అమరావతికి బయలు దేరును. కృష్ణుడు ఇంద్రునికి “మంచి చెంగావుల నిచ్చి” సాగవంపును. (పుట83.) అప్పరసలు వసంతోత్సవమునకు అవసరము. వారికి జయంతుడు కావలాదారుడు!

ఇక వసంతోత్సవవర్ణనము. ఇది మమారు నలుబది వద్యగద్యరగడల సుదీర్ఘపుట్టము. ఏబది పైగా పద్యముల పెట్టు. అందు వసంతములు చల్లుకొనునెడ శ్రుతి మించిన శృంగారమే కాదు; నలువలు జాతిన విలువలు కలవు.

“పావడకట్టుతో భ్రమసి తోల్గడి వారు
నాగి నీవి జాఱు గూర్పుండు వారు
రవిక వీడివఁ జైఁట రహిగఁ జెక్కిడు వారు
నది నోఁ గుచము కేల నదుము వారు
తడికోక తొడవిగ్గు లడర వ్రాలెడు వారు
నచ్చోఁ దళుక్కవ నజగు వారు
కుచ్చెల వెఱికవోఁ గొతి కొడిగెడు వారు
వాచి బైలెవ పెవలయు వారు
వగుచు వగి వగి వగవగ విగురు పాగురు
మిగుల పాగుమగ మగువలఁ జిగురువిల్చు
మాయలను జొక్కజేపిన మరునిఁ గన్న
పామి తమిఁ జెందుఁ జెందు నా సమయమందు”. పుట99.

ఇది నేటి చలనచిత్రదృశ్యముల కంటే మేటి కాదుగాని, నాటి కావ్యవర్ణనముల కంటే ధాటి. ఇంతకు ముందు కొఱివి గోపరాజు సింహాసనద్వాత్రింశకయందు వసంతోత్సవవర్ణనము కలదు. అదెంత సముచితమో ఇదంత అమచితము.

మఱి వసంతోత్సవము నాటి రాత్రి సత్యభామాశ్రీకృష్ణుల సంబోగశృంగారము ఒక నక్షత్రమాల. ఇరువదియేడు పద్యములు. శ్రీహతుని శృంగారనైషధములోని “సతి పాణిపల్లవమృత “అను సీసపద్యమునకు (177వ. 7అ.), ప్రతిధ్వంద్వప్రాయమైన సీసపద్యము కలదు. అందు శ్రీహర్షుని నైషధీయచరితములోని కామశాస్త్రకారికలను అభ్యసించిన శారికల వలె మువ్వతుని కొలుపు కలదు. ఆ పద్యమిది:

“అధికాష్టాగవాళింకుంతలంబా
మాతత్రమకబోద్యత్కసౌ
మాప్యష్టమువూదీవ్యచ్చిత్రనికటా
మవ్యవ్యరచితాట్టాహసలీల
మధిగతము మహంగామిలితవిపా
మా ద్రయోగక్షతోష్ణద్రవా
మలమువక్షోజకట్కమర్దవస్పా

మాకీర్లకునుమశయ్యానిచోళ
మవిరళావ్యక్తవాగ్దాల మతికరాళ
మాత్మపులకాంకురసిరాళ మమితభేల
మగుచు మరుఁ డిచ్చఁ గొలుపుండి నగుచు మెచ్చ
నమరి నిరతంబు మెఱసెఁ దత్పమరతంబు." పుటలు 107, 108.

సమరతములే కాదు; పునఃపునఃరతములు, ఎదురొత్తులు, మరుసాములు, మగ సయ్యాటలు మామూలే.

ప్రభాతసమయమునందు ప్రద్యుమ్నుడు విజయయాత్రాముహూర్తము సమీపించినదని కృష్ణునికి ఏకాంతముగ విన్నవించును. అంతకుముందే చెలికత్తెలవలన విన్న సత్యభామ తన్ను తోడ్కొనిపొమ్మని హెచ్చరించును. అందుకు కృష్ణుని సమాధానము (పుటలు113-114.) పురుషాహంకారపూరితము. అందొక పద్యము:

"వెఱవక పోరు చూచుటలు వెన్నెల కుప్పలో కాక గవ్వలో
గురుగులో బొమ్మరిండ్ల మఱి గుఱ్ఱనగూడులో పెండ్లి వీడులో
పాడిబోరి నిచ్చలున్ వెనడు పువ్వుల రువ్వులో తేట నవ్వులో
యరయరు కార్యముల్ మృగము లట్ల వెలందులఁ చెల్ప శక్యమే." పుట113.

ఇందు స్త్రీలను మృగములు! -అందును శ్రీకృష్ణుడు అనుట దారుణము. ఇష్టమైన మృగాక్షులు: కష్టమైన మృగము లనుట! "అవిరళబాణాశాతముల నంగనఁ గాచుట యెట్లు" అను ప్రశ్న (పుట114) ఆ కాలమునకు అనుగుణమే. దానికి సమాధానమిచ్చినను (పుటలు114-116.) సత్యభామను తోడ్కొని గాక్ష వీడ్కొని కృష్ణుడు పొళింబు విడియించె నంత" సత్యభామకు విరహము. (పుటలు119-122.) ద్వితీయాశ్వాసము సంపూర్ణముగును.

తృతీయాశ్వాసము ప్రారంభమగును. కృష్ణుని విరహము. కుతివీగుడారులోన దంతపు మంచము మీద పవళించిన కృష్ణుని విరహము, నెచ్చెలికాండ్ర సమాశ్మననము, విదూషకుడైన కలవింకుని హాస్యకలనము కలిసి అందొక అష్టోత్తరము! నూటయేనిమిది పద్యగద్యములు.

"చక్కర యన్నింట జాణ నిర్దా చౌంత
కారి కురుజా తేనె గరిగె పచ్చి
కమ్మరి వీణె బంగారు తీగె యొయారి
జీవరత్నము రానుచిలుక కన్నె
లేడి కలికి వన్నిలాడి చిత్తరు బొమ్మ
కులుకుల గవి ముద్దుగుమ్మ కమ్మ
జాణిలేజీకూప చక్కఁదనమ్ముల
యిక్క తళుక్కును చుక్క మరుచి
ధక్క మెరతపు మెల్తాచి చొక్కామందు
బరణి లేగుజ్జామామిడివండు మెఱసి
నిలుచు క్రొమ్మించు మురుపు వన్నీటి చెఱువు

దాని నెడఁబాసి యీ వేళఁ దాళఁజాల" పుటలు 136-137.

అని కృష్ణుని చింత. నేస్తకాండ్రు వినగా సత్యభామ గుఱించి విరహాప్రలాపములు. విన్న చెలికాండ్ర నమాశ్చసనము. అందు ఒక మందలించు.

"నుదతి గుబ్బల మీద సుఖియింపుచుండఁగాఁ

దెలిరైక తపమెంత సలిపెనొక్క

తరుణి తొడల మీద మెఱయుచునుండఁగాఁ

బావడ యే పూజఁ బ్రబలెనొక్క

పొలతి మేనెల్లఁ గప్పకయుండఁ జెంగాని

చీరె యే పుణ్యంబు చేసెనొక్క

యువిద వాతెర నాని యుండంగ ముక్కిఱ

సునుముత్య మే నోము నోమెనొక్క

రమణఁ దన మీదఁ బోరలు కుంకుమపుఁ బఱపు

బళిర యెంతటి భాగ్యంబుఁ బడసెనొక్క

యనుచు నే వేళ నోరితి యఱచెదేరి

యకట చెలిపొందు గోరి యో శకటవైరి" పుట156.

కలవింకుని హాస్యకలనమునందు వేశ్యాగమనప్రబోధము (పుటలు 157-160) అపహాస్యభాజనము. కడకు చిలుక రాయబారము వలన (పుటలు 170-182) సత్యభామ కదనరంగమునకు వచ్చును. కృష్ణుడు మదనరంగమునకు తెచ్చును. తృతీయపురుషార్థము కడ ముట్టును. తృతీయాశ్వాసము తుద ముట్టును.

కృష్ణుని గూఢచారులు నరకాసురుని గూఢచారిని పట్టి బంధింతురు. ఆ 'దయ్యపువేగరి' కృష్ణుని పన్నిడికి రాగానే బ్రాహ్మణు డగును. అతని వృత్తాంతమును చిలుక వివరించును. అది శ్రీనీలుని వృత్తాంతము. సుమారు ఏబది పద్యగద్యముల పుట్టము. సంభోగశృంగార సంభరితము. అది ముగియుసరికి శరత్కాలము వచ్చును. శరత్కాలవర్ణనము పండ్రెండు పద్యముల పుట్టము. అందు సుదీర్ఘమైన రగడ ఒకటి. అనంతరము నరకాసురయుద్ధము. సుమారు ఏబది పద్యగద్యముల పుట్టము. ఇది కండవట్టు. ఇందు సత్యభామ యుద్ధవర్ణనము నాచన సోమనాథుని ఉత్తరపారివంశము నందు కంటె, సోతన భాగవతమునందు కంటె ఉజ్జ్వలము. కృష్ణుడు వలదన్నను, అతని చేతి విల్లందుకొని నరకాసురుని పేనలను చెల్లాచెదరు చేయును. కృష్ణుడే నరకాసురుని సంహరించును. భగదత్తుని పట్టాభిషిక్తుని చేసి, నరకాసురుని చెఱసాల యందు పడియున్న "అకృతకర్మిణులు, తట్టిత్రకరోపములు అయిన పదాఱువేరి రాచ కప్పియలను పరిణయమాడును. అది సత్యభామ ఆగ్రహమునకు, కృష్ణుని సాంత్యనము నకు కారణము. కృష్ణుడు పాదాభివందనము చేయును. సత్యభామ పాదతాడనము చేయును. సంభోగశృంగారమే కడకు సాంత్యనము. (పుటలు 259-262.) సత్యభామ సాంత్యనకావ్యమును సంభోగశృంగారమయము. పువారతివర్ణనమిది:

“అనుపమరతికూజితానుమేయకపోత
 మలమురయోదయత్పులకజాత
 మమిరబందోద్యమశ్రమజలసంపాత
 మతిస్పర్శకుచనాట్యగతిసమేత
 మకలంకదుచికిణచికురయాతాయాత
 మాడుగ్నవటునితంబాభిఘాత
 మత్యపాయరసాశయవ్యంజకాకూత
 మనమసౌరభలసత్కుసుమసౌత
 మలకజాతాన్వితాంగచాపలవిభాత
 మోదనస్యూత మదికప్రసాదచేత
 ముగ నపుడు శౌరి మదికిని సాగను నించె
 మగున మరు సాధనపువంబు మగతవంబు.” పుట261.

సత్యభామాపాంత్యనములోని శ్రీకృష్ణుని విప్రలంభశృంగారము పాత్రోచితము కాదు. సత్యభామాశ్రీకృష్ణుల సంభోగశృంగారమును పాత్రోచితము కాదు. సాత్యకి ప్రభృతుల వేశ్యాగమనము పాత్రోచితము కాదు. కలవింకుని వేశ్యాగమనప్రబోధము కావ్యోచితము కాదు. శ్రీనీలుని పరదారాగమనము కావ్యోచితము కాదు. “ఔచిత్యం రసపిద్యస్య స్థిరం కావ్యస్య జీవితమ్” అని క్షేమేంద్రుని సేద్యంతము. అది క్షేమంకరము. ఎంత రసవంతమైన కావ్యమైనను ఔచిత్యము లేనిచో స్థిరము కానిది. జీవితము లేనిది. క్షేమేంద్రుని పదోచిత్యదుల తోపాటు పాత్రోచిత్యమును పరిగణవార్తము. అంతేకాదు. “విశ్వశ్రేయః కావ్యమ్” అని ఆంధ్రశబ్దచింతామణీకారుని కావ్యనిర్వచనము. విశ్వశ్రేయస్సవ ఐగర్ధితము. జవహితము. సమాజశ్రేయస్సు. సమాజశ్రేయస్కరము కాని కావ్యము పత్కావ్యము కాదు. అపత్కావ్యము. సత్యభామాపాంత్యనము సమాజ శ్రేయస్కరము కాదు. అపత్కావ్యము. అంతేకాదు. దక్షిణాంధ్ర యుగములోని అపత్కావ్యములకు అగ్రగామి.

శహాజీ

తంజావూరు నాయకరాజుల పాలన ముగిసినది. మహారాష్ట్రపాలకుల పాలన వెలసినది. నాయకరాజులను అనుకరించి, తెలుగు కవులు అయిన మహారాష్ట్రపాలకులు కలరు. మహారాష్ట్రపాలకుల మాతృభాష తెలుగు భాష కాదు. మహారాష్ట్రభాష. తంజావూరు రాజ్యము తెలుగు దేశము కాదు. తమిళదేశము. అయినను మహారాష్ట్ర పాలకులు తెలుగుకవులు అగుట సందేహము కలిగించును⁴. అసంభవము కాదు. మఱి ఆస్థానకవులు రచించిన కృతులు మహారాష్ట్రపాలకులు రచించిన కృతులు అగుట కూడ అసంభవము కాదు.

తంజావూరు తొలి మహారాష్ట్రపాలకుడు ఏకోజీ. (1673-84) ఏకరాజప్రణీతము లుగ ఏ కృతులును లేవు. మఱి మహారాష్ట్రపాలకుడు శహాజీ. (1684-1712) శాహరాజ ప్రణీతములుగ ఇరువది రెండు కృతులు కలవు. అవి:

1. విష్ణువల్లకేసేవాప్రబంధము. 2. శంకరవల్లకేసేవాప్రబంధము. 3. సంచరత్న ప్రబంధము. 4. త్యాగరాజవివేచిత్రప్రబంధము ఉరపు శంకరకాళీసటన వాదమహా నాటకము. 5. శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము. 6. భక్తవత్సలవిలాసశృంగార నాటకము. 7. గంగాసార్వభౌమవాదనాటకము. 8. రుక్మిణీసత్యభామాసంవాదనాటకము. 9. సార్వభౌమకల్యాణనాటకము. 10. విష్ణుశ్రవర కల్యాణనాటకము. 11. వల్లీకల్యాణనాటకము ఉరపు కుమారప్రేమికల్యాణనాటకము. 12. సరస్వతీకల్యాణనాటకము. 13. రతి కల్యాణనాటకము. 14. సీతాకల్యాణనాటకము. 15. శాంతాకల్యాణనాటకము. 16. ద్రౌపదీకల్యాణనాటకము. 17. శచీపురందరకల్యాణ నాటకము. 18. జలక్రీడలు నాటకము. 19. కృష్ణలీలావిలాసనాటకము. 20. కిరాత విలాసనాటకము. 21. సతీసతి దాసవిలాసనాటకము. 22. సతిదాసశూరనాటకము.

ఇందు సరస్వతీకల్యాణనాటకమునందు “శ్రీశాహమహారాజప్రణీతంబైన సరస్వతీకల్యాణం బనెడు నాటకంబు” అని కలదు. (పుటలు 147, 149.) కాని కలా సంప్రదానము,

“చిరపుణ్యరతుమతి శేషాచలపతి

సరశావిదుసేర మోవి ధైవార

xxx xxx xxx

సరగు సరస్వతీపరిణయం బనెడు

సరనాటకము లాస్యముల రాజిల్లి

భావములగు వేమూషాదు లమరు

గావించె భరతులు గాయకు ల్మౌచ్చ” పుటలు (48-149.)

అని కలదు. శేషాచలపతి శాహరాజ అష్టావక్తి నివర్తి శేషాచలపతి. కాబట్టి సరస్వతీకల్యాణనాటకము శాహరాజప్రణీతము కాదు. నివర్తి శేషాచలపతికృతమే. ఇది

ఆస్థానకవులు రచించిన కృతులు మహారాష్ట్రపాలకులు రచించిన కృతులు అగుటకు ప్రథమోదాహరణము.

పార్వతీకల్యాణనాటకమునందు “ఆ(శాహ) మహారాజ పరమేశ్వరాంకితముగఁ బరగఁజేసిన పార్వతీపరిణయాభ్యా మనెడు నాటకము” అని (పుట6.), “శ్రీశాహమహారాజ ప్రణీతంచైన పార్వతీకల్యాణంబనెడు నాటకంబు” అని (పుట7.) కలదు. కాని, నాటకాంతమునందలి శోభనపదమునందు ఇట్లు కలదు.

“శ్రీనాథనాథుకాయ శ్రీవాసుదేవకవి

వాచా సంతుష్టాయ మంగళం.”

ఇది నిమిత్తముగ పార్వతీకల్యాణము వాసుదేవకవికృతమని పరిశోధకాభిప్రాయము⁵⁵. వాఙ్మయచరిత్రకారుని వంతపాట⁵⁶. పరిష్కర్త ప్రతిపాదనము⁵⁷. కాని ఐయి చరణము కల శోభనపదము దర్బా గిరిరాజ సర్వాంగసుందరీవిలాసమునందు కలదు, (పుట150.) అది ప్రతివిలేఖకుని ప్రక్షేపమని పరిశోధకాభిప్రాయము⁵⁸. అంతే కాదు. సిద్ధాంతకొముదీవ్యాఖ్యాత వాసుదేవవిద్వాంసుడే వాసుదేవకవి అని కూడ పరిశోధకాభిప్రాయము⁵⁹. అతడు సంస్కృతకవి అగును. తెలుగుకవి అగుననుట ఊహాత్రళశరణ్యము. వాసుదేవకవి ప్రసక్తి కల శోభనపదము పార్వతీకల్యాణమునందు కలదు. సర్వాంగసుందరీవిలాసమునందు కలదు. అంతేకాదు. సర్వాంగసుందరీ విలాసములోని ఇష్టదేవతాస్తుతి (పుటలు119-123.) విఘ్నేశ్వరాగమనదరువు (పుటలు124-125.) నివర్తి శేషచలపతి సరస్వతీకల్యాణమునందు కలవు. (పుటలు145-147.) ఆద్యంతములు నివర్తి శేషచలపతి, దర్బా గిరిరాజుల జంటకవిత్వము కావచ్చును. నివర్తి శేషచలపతి సరస్వతీకల్యాణములోని బ్రహ్మవర్ణన (పుట159) బ్రహ్మవిష్ణుదేవేంద్ర పరమేశ్వరాగమనపద్యద్విపదదరువులు రెండు, పద్యములు రెండు, ద్విపదఘట్టములు, నాలుగు దరువులు (పుటలు 176-178.) మొత్తము ఎన్నిది, మఱిక శ్లోకము. (పుట36.) పార్వతీకల్యాణమునందు కలవు. (పుటలు34-35.) కావున పార్వతీకల్యాణనాటకమును నివర్తి శేషచలపతికృతము కావలయును. ఇది ఆస్థానకవులు రచించిన కృతులు మహారాష్ట్రపాలకుల కృతులు అగుటకు ద్వితీయోదాహరణము.

పయి కృతుల పట్టికను ప్రబంధములు, నాటకములు అవి కలవు. వార్లన ప్రబంధమునకు నాటకమును నామాంతరము కలదు. కడను ప్రబంధములును నాటకములే. నాటకములన యక్షగానములు. అందు పల్లకీపేవాప్రబంధములు ప్రత్యేకతను సంతరించుకొన్న ప్రక్రియాంతరములు.

“పల్లకీపేవాప్రబంధములు చిత్రమైన కల్పనతో గూడిన నాట్యాధికగ్రహారములైన నాటకములు. శివుని, విష్ణుని పల్లకీపేవయే యీ నాటకములలోని ప్రధానేతి వృత్తము. నాట్యకళాప్రవీణులైన తరుణీమణులు పల్లకీబోయాల పాత్రలను ధరించి స్వామి పల్లకీపేవ చేయుదురు. ఇందు నిమిత్తము

పల్లకిబోయీలలో ముందువారు వెనుకవారు రెండు గుంపులుగ నేర్పడి కథ వినిపింతురు. చిత్రమైన పరికల్పనమిది. ¹⁰⁰

1. విష్ణుపల్లకి సేవాప్రబంధము:- ఇది శాహరాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు 122,123,148) శాహరాజ "సకలభాషాచతుర్విదసాహితీనిర్వాహకు"డని కలదు. (పుట123) విష్ణుభక్తుడని కలదు. (పుటలు121,122,139,146,147.) అంతేకాదు. విష్ణువు "వరశాహస్రపాలు"డని కూడ కలదు. (పుట141.) "నా విష్ణు పృథివీపతి:" అను మాటను బట్టి అయినను, రాణీ తాను విష్ణువునని ప్రకటించుకొనుట కంటే, రాజా విష్ణునని ఆస్థానకవి ప్రకటించుట పరాజము. ఆస్థానకవి ఆంధ్రసాహితీనిర్మాణము శాహరాజ ఆంధ్రసాహితీనిర్వాహకమగునేమో?

లక్ష్మీ విష్ణువు రాణీదని మంజవాణీప్రియంవదలను పంపును. వారు కొలువు కూటమునకు వెళ్లి విష్ణువును సుతించురు. ఇంతలో పర్వగీర్వాణులు, గరుడాంజనేయూది భక్తులు, దేవతాకాంతలు వత్తురు. విష్ణుకృతుడు కైవారములు సేయును. మంజవాణీ ప్రీయంవదలు వైకుంఠుని వైభవమునకు మురిసిపోవుదురు. తమ మనవి విష్ణువునకు విన్నవించలేదని వారదుని, గరుత్మంతుని, హనుమంతుని విమర్శింతురు. స్వయముగ విన్నవించురు. విష్ణువు వినును. బోయలు పల్లకి సిద్ధము సేయుదురు. మంజవాణీ ప్రీయంవదలు తాము వచ్చిన పని పవలమయ్యేవని, శీఘ్రముగా రావలెనని విష్ణువును కోరుదురు. విష్ణువు బయలుదేరును. విష్ణుకృతుడు స్తుతించును. మంజవాణీ ప్రీయంవదలు హెచ్చరికలు సేయుదురు. మంజవాణీ లక్ష్మీకి బహుపరాకులు చెప్పును. లక్ష్మీ విష్ణువునకు స్వాగతము వలుకును. మంజవాణీప్రియంవదలు విష్ణువును హంసతూలికాతల్పమునకు ఆహ్వానించి, ఆరతు లిత్తురు. జరముజైదువలు జరుమంగళము పాడుదురు. మంజవాణీప్రియంవదలు లాలి పాడుదురు. అరగింపు సేవలు సేయుదురు. అష్టకములు పాడుదురు ధవళము పాడుదురు. హెచ్చరికలు సేయుదురు. లక్ష్మీవారాయణులు ఏకమగుదురు. కార్తికేశ్వరశి రాగా వందిమాగధులు మేలుకొలుపులు పాడుదురు. స్వామి మేలుకొన్న తర్వాత శోభనము పాడుదురు. ఇది విష్ణుపల్లకిసేవాప్రబంధములోని ఇతివృత్తము.

ఒక్క మూత్రధారి మాటలు వచనములు. అందఱు సాత్రధారుల మాటలు పదములు, పద్యములు. దరువు, రగడ, అష్టకము, లాలి, ధవళము, బారి, హెచ్చరిక, మేలుకొలుపు, శోభనము, చూర్ణిక పదములు. ద్విపద, కందము, దోడకము, తోటకము, మత్తేభము, మయూరగతి, లయగ్రాహి పద్యములు. పద్యముల కంటే పదములు అధికము. అందు దరువులు అత్యధికము.

2. శంకరపల్లకి సేవాప్రబంధము:- ఇది శాహరాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు103,118.) అది మొదట ద్విపదమ ప్రథమపురుషయందు కలదు. ఆ వెంటనే సీమపద్యమునందు "బుడత వెండ్రాల్చు మము నేడు బ్రోచుగాత" అని

ఉత్తమపురుషులందు కలదు. అంతేకాదు. ప్రబంధమునందు ఒక చెలియ పార్వతికి పవ్వళింపు సేవను. "చెలియ శాపావిభుఁడు సేసిన విమతిపదములఁ బాడుమీ" అని హితబోధ సేయును. (పుట116.) ఇట్లు శాపారాజ ఆత్మోత్సర్జకు పాలుపడుట కంటె, ఆస్థానకవి రాజోత్సర్జకు పాలుపడుట సహజము.

పార్వతి చెలులను పరమేశ్వరుని తీసికొనిరమ్మని పంపును. వారు పరమేశ్వరుని కొలువునకు వెళ్లుదురు. పరమేశ్వరుని చూచి వర్ణించుకొందురు. ఇంతలో బృందారకులు వత్తురు. హెచ్చరికలు సాగును. చెలులు పరమేశ్వరునికి తమ మనవి తెలుపుటకు సంకటపడుదురు. గంగను, లేడిని, వాసుకిని, చందమామను, నందిని అడిగి, వారు తెలుపరని విమర్శింతురు. స్వయముగ విన్నవించుదురు. పరమేశ్వరుడు విని కొలుపు చాలించును. విరివల్లకి మీద బయలుదేరును. ఇంద్రాదిదేవతలు జేజేలు పలికి పరిచర్యలు చేయుదురు. నంది హెచ్చరిక చేయును. పరమేశ్వరుడు పడకయిల్లు చేరును. చెలులు పడకయింటిని వర్ణించుదురు. పార్వతి పరమేశ్వరునికి స్వాగతము పలుకును. పరమేశ్వరుడు హంసతూలికాతల్పమును ఆధిపతించును. చెలులు హారతి పట్టుదురు. ఆరగింపు సేవలు సేయుదురు. లాలి పాడుదురు. హెచ్చరికలు సేయుదురు. మంగళము పాడుదురు. ఇది శంకరవల్లకిసేవాప్రబంధములోని ఇతివృత్తము.

ఇందు సూత్రధారి ప్రసక్తి లేదు. పాత్రధారుల పలుకులు పదములు, పద్యములు, వచనములును. పద్యముల కంటె వచనములు, వచనముల కంటె పదములు అధికము. చంపకమాల కందము, ద్విపద పద్యములు. దరువులు, లాలి, అష్టకము, హెచ్చరిక, చూర్ణిక పదములు- అందు దరువులు అత్యధికము.

దేవుని పల్లకి సేవ, వగరవీరుల వర్తకిమణుల నాట్యప్రదర్శన- ఉద్దిష్టములైన పల్లకిసేవా ప్రబంధములు రెండుమ ఔచిత్యవిలసితములు. భక్తిరసనికసితములు.

పంచరత్నప్రబంధము:- ఇది శాపారాజ రచించినట్లు పది స్థలములందు కలదు. (పుటలు 67,68,70,81,88,89,92,96,99,100) అంతేకాదు. ఇందులోని పదకవితాప్రభేదములు శాపారాజప్రణీతములని పదియేను స్థలములందు కలదు. (పుటలు73,74,75,77,78,79,84,86,90,91,92,95,97,99) ముప్పదియాలు పుటల గ్రంథమునందు పాతికస్థలములందు శాపారాజనామసంకీర్తనము! అది శాపారాజ ఆత్మనామసంకీర్తనమగుట కంటె, ఆస్థానకవి రాజనామసంకీర్తనమగుట సహజము. శాపారాజ "లలితసంగీతతామ్రఫలితస్వరస్థానరాగాంగగానక్రియాస్థాయిగమక ప్రబంధ సహితగాయకగుణతతానద్దమవమషిర. గాత్రభేద, క్రియా, గ్రహజాతి మార్గతాళ దేశితాళతత్వజ్ఞ"డయినను (పుట67) అంతే.

ఇందు పరమేశ్వరుని కొలువునందు 1. బిరుదు మిటారులు 2. నవమీద్యకోగి. 3. చెంచువాడు 4. బిరుదుబంటు 5. పాదపకాండల్లు నాట్యవిద్యలు ప్రదర్శించుట, వందికేశ్వరుడు పకలబిరుదులు ఐహమావము చేయుట ఇతివృత్తము. వటపంచము

నాట్యప్రదర్శనము పంచరత్నప్రబంధము. పంచరత్నముల నాట్యములకు సాహిత్యము సక్యస్మాత్రము. సంగీతము సమృద్ధిప్రాయము.” సలాందర్శ్య, ఆయిత్రం, సొల్లు, మోహరం, గణపతికవుత్తం, నెలకట్ట, సొల్లుకట్టు, ప్రబంధదరువు మొదలైన నాట్యప్రభేదములకు తాళాధ్యాయమే కలదు. ప్రారంభమునందు మాత్రధారి, వేత్రపాణి హస్తప్రసంగము చేయుదురు. అందు కొంత అశ్లీలము కలదు. సుశీలమైన ప్రసంగమిది:

“కటికవాడు:- నే వచ్చిన కార్యం మా పరమేశ్వరుండు గొలుపుకు
మస్తున్నాడు. అందుకు ఉలవ గిలవ, బియ్యం గియ్యం, పప్పు
గిప్పు, నేయి గీయి, పాలు గీలు, కమిపు గిమిపు, ఉప్పు
గిప్పు- ఇదంతా సంపాదించమని యెచ్చరించ వస్తినానోయి.

సూత్రధారి :- బియ్య మెవరికి, గియ్య మెవరికోయి?

కటిక :- బియ్యం నాకు. గియ్యం నీకు.

సూత్ర:- ఈ దంతాయేనోయి. కమిపు ఎవరికి, గిమిపు
ఎవరికోయి?

కటిక:- కమిపు మా బమిపునికి, గిమిపు నానికి.”

చెంచువాని వాక్యము గ్రాంథికభాషము కలదు. “నో వివవయ్య మహామభావ! నందికేశ్వర! చెంచువాడు వచ్చివాడని చంద్రకేశురునితోఁ జెప్పవోయి”. సూత్రధారివచనములందు “వాడు వేడ్డె వేడు వాడై నవరసాలంకారమై, ధవళప్రకాశమై, విచిత్రార్థమై యుండువలెను. వరాకు స్వామి.” అని పదే పదే కలదు. పంచరత్న ప్రబంధము విచిత్రప్రబంధమే.

4. త్యాగరాజవివోదచిత్రప్రబంధము:- ఇది అముద్రితము. ఇంతవఱకు తెలుగునకు వచ్చిన సమాచారమిది:⁶¹

త్యాగరాజవివోదచిత్రప్రబంధమునకు శంకరకాళీవటనవాదమహానాటకమని వామాంతరము. కాళీతాండవనాటకమని ప్రసక్తము. ఇది శావరాజా ఇష్టదైవమైన త్యాగేశునకు అంకితము. ఇందు ఆరు అంకములు కలవు. ప్రతి-అంకము తుదిని శావరాజా రచించినట్లు గద్య కలదు. పంస్కృతభాష, పంస్కృతభూయిష్ట మహారాష్ట్రభాష తెలుగుభాష- మూడు భాషలందు రచింపబడినది. అందు తెలుగుభాష అత్యల్పము. ప్రథమాంకమునందు మాత్రధారుని మహారాష్ట్రభాషాప్రసంగమునకు తెనుగుపేత ఒక ద్విపదను, ఒక పదనమున కలదు. చతుర్థాంకమున సవ్యాససవ్యసనుపదలీల అను దరువు తెలుగు భాషను కలదు. షష్ఠాంకమున ఒక దరువు, క్రమసప్తస్వరవర్ణాల్లీల అను దరువు, ఐక్కిణి అను దరువు తెలుగు భాషను కలవు. ఇందు భద్రకాళీ నాట్యవిద్యయందు తనకు సాటిలేరని విష్ణువీగును. ఆమెకు గర్వభంగము పేయుటకు వారరుడు త్యాగేశుని ప్రోత్సహించును. భద్రకాళీత్యాగరాజులకు వాదోపవాదములు స్థాయోగముగ జరుగును. భద్రకాళీ ఓడును. త్యాగరాజా పలుముగ భద్రకాళీని పరిబ్రుండును. ఇది త్యాగరాజవివోదచిత్రప్రబంధములోని ఇతివృత్తము.

పంచరత్నప్రబంధము వలె త్యాగరాజావివేచితప్రబంధము వాఙ్యప్రధానము. అంతే కాదు. అక్షరముల అక్షరీకరణ, శబ్దజాలముల ఇంద్రజాలములు, రాగతాళసంగతుల సర్వవృత్తభంగిములు సమధిక్కుము. ఒక్కమాటలో త్యాగరాజావివేచితప్రబంధము సంగీతసాహిత్యముల సాముగరిదీ.

ఇది శాపారాజకృతము కావచ్చును. ఇంకను పరిశోధనీయము. తద్విజ్ఞ పరిషద్విజ్ఞేయము.

5. శ్రీరామపట్టాభిషేకనాటకము:- ఇది శాపారాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు28,29,43.) ఇందలి వేత్రపాణి పంచరత్నప్రబంధములోని వేత్రపాణికి ఏకోదరుడు. మాత్రధారి, వేత్రపాణి కావించిన హాస్యప్రసంగమును పంచరత్నప్రబంధము లోని హాస్యప్రసంగమునకు సహోదరము. రెండును ఏకకవికృతము లగును. అది శాపారాజకృతమైన ఇది శాపారాజకృతము. అది తదాస్థానకవికృతమైన, ఇది కూడ తదాస్థానకవికృతము.

ఇందు భరతశత్రుఘ్నుల కొలువునకు హనుమంతుడు వచ్చి సీతారామలక్ష్మణుల రాకను తెలుపుట, భరతుడు వసిష్ఠునికి తెలుపుట, వసిష్ఠుని ఆదేశమున ఆయోధ్యాపట్టణ మును ఆలంకరింపజేయుట, భరతవసిష్ఠశత్రుఘ్నులు రామునికి ఎదురువెళ్లి ఆయోధ్యా నగరమునకు తీసికొనివచ్చి పట్టాభిషేకము చేయుట ఇతివృత్తము.

ఇందలి వేత్రపాణి వికటాంగుడు మాత్రమే కాదు; విదూషకుడు కూడ.

“మాత్రధారి : ఓయి నాయఁడా! డెబ్బైరెండు వినియోగా లవగా నేమేమోయి వికటాంగుడు : ఏళ్లు కట్టిది. తోరణాలు చల్లెడి. బియ్యం గియ్యం, పప్పు గిప్పు నేయి గీయి, యిదంతా మాస్తీదుగాఁ జేసేందుకు వచ్చినానోయి.” పుట30.

“మంత్రి : ఎవరోయి కటికవాఁడు, నే వచ్చినానని చెప్పనోయి.

కటిక:- మంచిది ఈడమండు. - సామ! నే వచ్చినాను.

రామ:- నీ వేల వచ్చితివి. వాకిట వదిలంగా మందరా.

కటిక:- మాచాగు.....

మంత్రి:- ఏమి చెప్పితివి.

కటిక:- నే వచ్చినానని చెప్పితివి. నీ యేల వచ్చి పొమ్మనెను.” పుటలు39,40.

ఇందు పదముల కంటే, పద్యముల కంటే, వచనసంభాషణలు అధికము.

6. భక్తవత్సలువిలాపశృంగారనాటకము:- ఇది శాపారాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు5,6,34.) ఇందలి కృత్యాది, పంచరత్నప్రబంధమునందలి కృత్యాది సమానము. ఇందలి చండికేశ్వరుడు ఇందలి వేత్రపాణికి అగ్రజుడు. అది శాపారాజకృతమైన, ఇది శాపారాజకృతము. అది తదాస్థానకవికృతమైన, ఇది తదాస్థానకవికృతము.

ఇందు భక్తవత్సలుడైన శివుడు, తన భక్తుడైన బాణామరుని కోరికను శోణపూరమునకు వచ్చుట, పార్వతి విరహావస్థ నందుట, శివుడు కూడ విరహావస్థనందుట,

పార్వతి నెచ్చెలివి పంపించుట, ఆమె పార్వతి విరహోష్ణము పరమేశ్వరునికి విన్నవించునెడ; బాణాసురుడు విని, తత్కారణము తానని గ్రహించి, పరమేశ్వరుని కైలాసమున కేగుమని కోరుట, బాణాసురుని కోరికను శివుడు కైలాసమునకు వచ్చుట ఇతివృత్తము. శివుడు భక్తునియేడల వత్సలు డగుట ఒక విలాసము. అందువలన పార్వతీవిరహమును ఆనుభవించుట మతోక విలాసము. విరహము విప్రలంభశృంగారము. కనుక భక్తవత్సల విలాసశృంగారనాటకనామచేయము సార్థకము.

పార్వతీపరమేశ్వరుల విప్రలంభశృంగారము సరసము. అందుకు పద్మతునేపత్య కల్పనము సమంజసము. కాని సంభోగశృంగారము పార్వతీపరమేశ్వరుల పరముగ వరమానౌచిత్యము. శుక్రాచార్యశిష్యుల ప్రసంగము అశ్లీలము. అసభ్యము. వ్యావహారికభాష ప్రయుక్తము. పార్వతీప్రాణసఖుల ప్రసంగము భామాకలాపసరణి.

పార్వతి వచనం: హా వివే చెలియ! నా ప్రాణనాయకుడైన పరమేశ్వరుని గావవటవే కొమ్మా!

సఖివచనం : హా వివే గట్టురావట్టి! నీ ప్రాణనాయకుండైన పరమేశ్వరుడు ఏ అందమువాడు? ఏ చందమువాడు? ఎటువంటి వాడు? చెప్పవేయమ్మా!

పార్వతి వచనం:

దరువు. వసంతభైరవి. ఏకతాళము.

ముమ్మొనవాలువాడమ్మా! వాడు మువ్వన్నె చేలవాడమ్మా!
కమ్మచి మోమువాడమ్మా! నన్ను నమ్మిన నుంచువాడమ్మా! ॥౧॥
చక్కచి మేనివాడమ్మా! ఇప్పుడెక్కడనున్నాడో కొమ్మా!
మొక్కచే ఓ ముద్దుగుమ్మా! మోసైన జానవే కొమ్మా! ॥౨॥
కొండవీటి జంగమమ్మా! చంద్రకోటిరుండె ముద్దుగుమ్మా!
విండువేడుకలవాడమ్మా! నిన్నటినుంచి రాడమ్మా. ॥౩॥ పుట 14.

ఇందు రాక్షసజంగములు తత్త్వములు పాడుట ఇతోధికవిశేషము.

“వందమల భామిమల నమ్మి మోసపోకుండి
ఇందుదరు వేలుపని యెప్పుడు భజింపుడు ॥౧॥
అయ్యలార రొక్కముల ఆపలు పోగట్టుడి
తియ్యవిల్లు పగరమ దేవుడని పట్టండి. ॥౨॥
పంగతి గానియ పంపారముల రోయండి
బంగరు గట్టువిల్లుని పాదపూజ పేయండి. ॥౩॥
పాటి పెవగప్ప కర్మబందముల వీడండి
చూటి తప్పకము త్యాగముందరేకు చూడండి. v. పుట 13.

ఇందు కొండవీటి రాయడు, క్రొవ్విల తలపువ్వు, చుక్కల రాయడు, గట్టుపట్టి వేలివ జగజెట్టి, ముమ్మొనవాలు, చవ్వంచములు కలవాడు, క్రొవ్విల తలపువ్వువాడు,

ఆరుమోముల చిన్నపాపడు, ఏనుగుమోము కుట్టుడు, గట్టురాపట్టి, ముమ్మొనవాలు వాడు, తియ్యవిల్లు వగర, బంగరు గట్టుచిల్లుడు, పువ్వుల విలుకాడు, మిక్కిలి కంటి దేవర, వెలపువ్వుతాల్పు, పాముపాములపామి, అప్పలయగుంట మొదలైన అచ్చతెనుగు మచ్చులునుకలు గమనార్హములు.

7. గంగాపార్వతీసంవాదవాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు 39, 39, 62) ఇందు శాహరాజు ప్రణీతములుగ కల ఇతరయక్షగానములలోని కృత్యాది కలదు. కనుక శాహరాజు కృతమనిపించుట సహజము. కాని, ఇందు కుబేరకుండోదరసంవాదమునందు ఇట్లు కలదు.

“కుబేరవచనం:- అట్లా గాదోయి ఏకపింగుడు వచ్చివాడని చెప్పవోయి.

కుండోదరుని వచనం:- ఎట్లా యెట్లా నీ పేరధ్యాన్మంగాను. ఏక యంటే యేమిరా.

కుబే. వ:- ఏక యంటే యొకటోయి.

కుండో. వ:- మీ యమ్మా బొసేమాలిన కూన. అందఱికి నొక పింగు గాని రెండు పింగులు గద్దెట్రా. చీ. కంపేస్తుంది. ఆవలికి పోరా.

ఇందు పేరులోని ఏకశబ్దము మీద పోలన కలదు. శాహరాజు తండ్రి పేరు ఏకరాజు. ఏకోజీ. తండ్రి ఏకరాజు పేరు స్మరించు ఏకశబ్దపోలన, తనయుడు శాహరాజే చేయుట కంటి, వాయకరాజవంశమును వాశనము చేసి, తంజావూరు రాజ్యమును కైవసము చేసికొన్న ఏకరాజు పేరు స్మరించు ఏకశబ్దపోలన అస్థానకవి చేయుట సహజము. కనుక గంగాపార్వతీసంవాదవాటకము శాహరాజు కృతము కాక, తదాస్థానకవికృతము కావచ్చును.

ఇందు శివుడు గంగతో శృంగారవనము నందుండుట, వారడుడు వచ్చి గంగను పొగడి, పార్వతిని తెగడుట, అది విన్న పార్వతి సఖి పార్వతికి చెప్పుట, పార్వతి కయ్యము నకు కాలానుట, ఎదురైన వారడుని విరసించుట, శృంగారవనమున కేగి గంగతో కలహించుట, శివుడు గంగాపార్వతులకు సఖ్యము కలుపుట ఇతివృత్తము. సూత్రధారి కుండోదరుల సన్నివేశము, కుబేరకుండోదరసన్నివేశము, చింతపంటిచాచక్క, వల్లెరుశివుల సన్నివేశము హాస్యముట్టములు. అందు హాస్యము కంటి అశ్లేలము, అసభ్యత అత్యధికము. గంగాపార్వతుల సంవాదమునందు పాత్రోచిత్యము పూర్ణానుస్వారము.

“పార్వతి:- నంగవాచినవమె కొన్నంగడి మారుబేరాల గంగ యూరకి వాలో కారులాడకె.

గంగ:- అంగడి మీదు గమ్మలు అత్త వెత్తి చెయ్యవట్లు జంగముపై బెత్తిగాని, జాడలు మే.

౧౦౦

౧౦౦

౧౦౦

పార్వతి:- గుడి మాత్రమె లేచి దొక్కు కొరువ యింతగాని పిమ్మ జడమట్టైన మహాస్వమిని గాన. గంగ:- గుడి మండి గుడిత్రాళ్లము గోపే హంతవు గాబట్టి ఏడవాడేవు నన్నీలాగు శివుని ముందర వుటగి.

ఇంతకంటే గంగాగోరీసంవాదమునెడు జాననదగ్గయము సరసము.

8. రుక్మిణీసత్యభామాసంవాదనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుట17,17.) ఇందు అదివి కృత్యాది లేదు. తుదిని కర్పనిర్దేశద్విపద లేదు. కథాసంగ్రహము నుండి కథాంతము వఱకు మాత్రము కలదు. విష్ణుశృంగమనము దరువునందు నివర్తి శేషాచలపతి సరస్వతీకల్యాణము, పార్వతీ కల్యాణములలోని, అదే దరువులోని ఆరు చరణములును కలవు. అదనముగ మఱొక నాలుగు చరణములు కలవు. కావున రుక్మిణీసత్యభామాసంవాదనాటకము నివర్తి శేషాచలపతికృతము కావచ్చును.

ఇందు కృష్ణుడు రుక్మిణిని శృంగారవనములోని సంకేతస్థలమునకు రప్పించును. రుక్మిణి వచ్చిన తర్వాత సత్యభామను కూడ సంకేతస్థలమునకు రప్పించును. రుక్మిణి సంకేతస్థలమైన పాదరింటికి పోయి. కృష్ణుడు రుక్మిణితో ఉండును. సత్యభామ కృష్ణుడు రాలేదని చెలికత్తెను పంపును. సత్యభామ చెలికత్తె చెప్పిన ప్రకారము, కృష్ణుని సఖుడు గోపాలుడు కృష్ణునితో యశోద రమ్మన్నదని అబద్ధమాడును. రుక్మిణి వారించినను కృష్ణుడు బయలుదేరును. గోపాలకుడు నిజము చెప్పును. కృష్ణుడు సత్యభామ సంకేత స్థలమైన పాదరింటికి పోయి సత్యభామతో ఉండును. కృష్ణుడు రాలేదని విరహానుభూతితో రుక్మిణి, సత్యభామాకృష్ణులున్న పాదరింటికి పోయి, చూచి సత్యభామతో కలహమునకు దిగును. సత్యభామ కూడ రుక్మిణితో కలహమాడును. ఇద్దఱు కృష్ణుని మీద విఱుచుకొని పడుదురు. కృష్ణుడు భరింపలేక మఱొక ప్రదేశమునకు పోవును. రుక్మిణీసత్యభామలు విరహావస్థకు పాల్పడుదురు. సత్యభామ చెలికత్తె "రుక్మిణి పట్టపురాణి. ఆమె చెప్పినట్లు వినుము. రుక్మిణితో గూడి కృష్ణుని వేడుము" అని సత్యభామకు బోధించును. సత్యభామ అట్లు చేయును. రుక్మిణీసత్యభామల జంటకవిత్యములకు కృష్ణుడు ప్రసన్నుడగును. ఇది రుక్మిణీసత్యభామాసంవాదనాటకములోని ఇతివృత్తము.

ఇతరగ్రంథములందు రుక్మిణి శాంతస్వభావ. సత్యభామ కోపస్వభావ. ఇందు రుక్మిణి కోపస్వభావ. సత్యభామ శాంతస్వభావ. ఇది విశేషము. అంతేకాదు. సత్యభామ కంటి సత్యభామ చెలికత్తె తెలిసినది. సవతుల సంవాదము కంటి పతీసతుల సంవాదము రక్తి కట్టించును. హాస్యపుట్టములు ప్రత్యేకముగ లేకపోవుటవలన అశ్లీలము, అసభ్యత లేదుగాని, ప్రధానపాత్రల వరముగ అనాచిత్యము లేకపోలేదు. గంగాపార్వతీసంవాద నాటకము కంటి రుక్మిణీసత్యభామాసంవాదనాటకము నయము. అదొక సయ్యాట, క్షణ్ణీం అని సమాధానపడవచ్చును.

10. విష్ణుశృంగకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు5,29.) ఇందును అదివి కృత్యాది, తుదిని కర్పనిర్దేశము భిన్నము. కర్పనిర్దేశము మాత్రధారితమము. అందు "శ్రీత్యాగేశాంబలివార్తనము" అని కూడ కలదు. కమక త్యాగేశునకు అంకితము. వరమేశ్వరునికి అంకితమైన పార్వతీకల్యాణనాటకము శేషాచలపతి కృతమని పూర్వోక్తము. మఱి త్యాగేశునికి

అంకితమైన విష్ణుశ్చరకల్యాణనాటకము తత్కృతమగునేమో! తదన్యకృతమో!!

ఇందు పార్వతీదేవి చెలికత్తె సకలకళాప్రవీణ. ఆమె పార్వతికి విష్ణుశ్చరుని వివాహాంశ తెలుపును. పార్వతి పరమేశ్వరునికి తెలుపును. సకలకళాప్రవీణ పార్వతీపరమేశ్వరులకు విష్ణుశ్చరుడు కోరిన కన్యలు - సిద్ధి, బుద్ధి అని చెప్పి, వారిని చూచుటకు మగంధమధువనమునకు తీసికొనివెళ్లును. అచటికి సిద్ధి, బుద్ధి అరుదెంతురు. విష్ణుశ్చరుని గుఱించి విరహమును అనుభవించుతురు. పార్వతీపరమేశ్వరుల అదేశమపారము సకలకళాప్రవీణ వారి సమాచారము తెలిసికొని తెలుపును. అదే పని మీద నారదుడు వచ్చును. పెండ్లిపెద్ద అగును. పార్వతీపరమేశ్వరులు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశం ద్రాదిదేవతలను అవ్వసించుతురు. సమస్తదేవతల సమక్షమునందు సిద్ధి, బుద్ధి అను బ్రహ్మమానసపుత్రికలతో విష్ణుశ్చరునికి వివాహము జరుగును. ఇది విష్ణుశ్చరకల్యాణ నాటకములోని ఇతివృత్తము.

విష్ణుశ్చరకల్యాణనాటకమునందు విష్ణుశ్చరపాత్రకు ఒక్కసారే ప్రవేశము కలదు. అది కూడ అదివి కాదు; తుదివి. వివాహమునకు మాత్రమే. సంభాషణమును ఒక్కటే కలదు. ప్రవేశించగానే పరమేశ్వరునితో “శరణు శరణయ్య స్వామి” అనుట మాత్రమే. విష్ణుశ్చరుని పెండ్లికి వేయి విష్ణుములను సామెతకు ప్థానము లేకపోయినది. ఏ విష్ణుము లేకుండ పెండ్లి జరిగిపోయినది. కారణము కార్యనిర్వహణాధురీణ సకలకళాప్రవీణ.

“తామ జాచిన యట్టి తరుణీరత్నములఁ
బాని వివాహ మిప్పుడు పేయకున్నఁ
బోలుపార వెండ్రెనఁ బోయెద నమమ
వెలయ సీత విష్ణువంశుమన్నాడు”

అని పార్వతికి శాసన అందిచ్చినది. సవాతమడైన విష్ణుశ్చరుడు అధునాతను డగుట విశేషము. విష్ణుశ్చరుని ప్రేమించిన సిద్ధి, బుద్ధి మాత్రము అధునాతనలు కాలేదు.

“మేము కన్యలము. పితామహాదీనలము. వారి యుత్తరువు లేక మేమై పెండ్లికి నొప్పిది నాయము గాదు ... వారి వడిగిన వారు చూచి యిచ్చిన మాకు నమ్మకము.”

అనిరి. విష్ణుశ్చరుని విశ్మయము విని, సిద్ధి బుద్ధి కన్యల విరహమును కని, వారలకు వివాహము చేసిన పార్వతీపరమేశ్వరులు ఆదర్శజగత్పితలు. పార్వతీ పరమేశ్వరుల ఆదర్శము, సకలకళాప్రవీణ కార్యనిర్వహణము విష్ణుశ్చరకల్యాణ నాటకమునకు విశిష్టతలు.

విష్ణువల్లకి పేర్కొనబడినందులోని మూడు వదములకు మాతృకలు కలవు. 1. అమ్మవాన్. (పుట 128.) 2. మాతృక. దీరసమీరే యమునా. (పుట 135) 3. మాతృక. కొంచగత్తెల మీరు. (పుట 138.) ఇందు మొదటిది మాతృక అని లేదుగాని, అది మాతృకయే అగును. తమిళమాతృక. రెండవది అష్టపది. సంస్కృతమాతృక. మూడవది

తెలుగు మాతృక. ఇట్లు విఘ్నేశ్వరకల్యాణ నాటకమునందు పది పదములకు మాతృకలు కలవు. 1. మాతృక. శరణు శరణు సురేంద్ర సన్నత (పుట10) 2. మాతృక. తియ్యమామిడి చెట్టుకింద. (పుట10) 3. మాతృక. అయ్యపామి వీవాడ. (పుట10) 4. మాతృక. ఇప్పటి యానాల్ పెంగై. (పుట13) 5. మాతృక. సమర్థ పెండ్లికూతురను (పుట14) 6. మాతృక. వరవల్లెత్తువాడి (పుట14) 7. మాతృక. కన్నెలు వెడలిరి కన్నెలు (పుట 15) 8. మాతృక. కన్య శూజి మన్నెహంపీరుఁ డెన్ని (పుట17). 9. మాతృక. ఏమి సోద్యమైన సురత (పుట18.) 10. మాతృక. పిన్న పట్టెవర్తనాలు పిన్న శిఖలు. (పుట18.) ఇందు నాల్గవది, ఆరవది తమిళమాతృకలు. మిగిలిన ఎనిమిది తెలుగు మాతృకలు. అందు ఎనిమిదవ మాతృక అప్పటిదే. మిగిలిన తెలుగుమాతృకలు (1+7=8) ఎప్పటివో? అప్పటికి ప్రసిద్ధములై ఉండవలయును.

11. వల్లీకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు34,35.) కాని గిరిరాజు పదముల ప్రసక్తి, గిరిరాజు దరువు చరణములు కలవు. వల్లీదేవి చెలికత్తెలతో గూడి,

" పరువడి గిరిరాజుపదములను
పరసుడైన యట్టి శాహరాజేంద్రునిఁ
బరిపరివిధములఁ బాడుచును" పుట44.

కోలాటమాడును. గిరిరాజున దర్బా గిరిరాజు. అతని పదములను శాహరాజు పరసుడని కలదు. అవి దర్బాగిరిరాజు శాహరాజు మీద రచించిన శృంగారపదములగును. వాని ప్రశంస శాహరాజునకు కంటే గిరిరాజునకు ఉత్కర్షణసాదకము. అంతేకాదు. వల్లీకల్యాణములోని,

"కోలో కోలో యవి కుందరదవల్లె
జాలా వాడేరు జనులు సంతసెల్ల
కోల బంగారుకోలె కోల రత్నాల కోలె
కోలె వజ్రాల కోలె కోలె యవి - " పుట44.

అను గిరిరాజు ప్రసక్తి కల దరువులోని చరణములు ఇంచుమించుగ దర్బా గిరిరాజు వాదజయమునందు కలవు.

"కోలు కోలెప్పు యవి కుందరదవలారా
చాల వాడుదము జనులు సంతసెల్ల
కోలె బంగారుకోలె కోలె రత్నాల కోలె
కోలె వజ్రాల కోలె కోలెయవి-" పుట91.

దరువుల సంవాదము, గిరిరాజు పదముల ప్రసక్తి వల్లీకల్యాణము దర్బా గిరిరాజు కృతమగుటకు సాదకములు.

ఇందు కుమారస్వామి కొలువునకు అరవ తెలుగు కావులు వచ్చి మృగబార మొనపెట్టుకొనుట, కుమారస్వామి వేటగాండ్రతో వేటకు వెడలుట, వేట తర్వాత వల్లీ

దేవిని చూచి వరించుట, కుమారస్వామిని చూచి వల్లదేవి వరించుట, కుమారస్వామి మిత్రుడు శ్రీమంతుడు రాయబారము వడుపుట, వల్లదేవి తండ్రి చెంచురాజు సమ్మతించుట, వల్లదేవీకుమారస్వాముల వివాహము జరుగుట ఇతివృత్తము. కటికవాడు, అరవ తెలుగు కాపులు, వేటగాండ్రు హాస్యరసమునకు ఆలంబనవిభావములు. కుమారస్వామి కొలువు తీర్పుట, ఆ కొలువుకూటమునకు నాటకశాలలోని నర్తకీమణులు వచ్చుట సమకాలికసమాచారము. వల్లదేవీకుమారస్వాముల వివాహము సమస్తదేవతల సమక్షమున తంజావూరులోనే జరుగుట శాహరాజు మాహాత్మ్యము. విజయరాఘవ నాయకుని విప్రనారాయణచరిత్ర ప్రభావము.

“శాహేంద్రమానసజలజంబునందుఁ

దనరుచునున్నాఁడు తరుణేందుశేఖరుఁడు”

ఇది శాహరాజు ఆత్మశ్లాఘన మగుటకంటె, ఆస్థానకవి దర్బాగిరిరాజు రాజశ్లాఘనమగుట సహజము.

13. రతికల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు49,49,51.) సదాశివునికి అంకితము. (పుట48.) ఇందును గిరిరాజు పదముల ప్రసక్తి, గిరిరాజు దరువు చరణములు కలవు. అంతేకాదు. శాహరాజు ప్రశంస అధికము.

“-పరువడి గిరిరాజు- పదములను

సరసుడైన యట్టి- శాహేంద్రునిఁ

బరిపరివిధములఁ- బాడుదురు” పుట70.

“కోలె కోలె యని ‘కుందరదనలెల్లఁ

జాలనాడిరి జనులు- సంతసిల్లె”

కోలె బంగారు కోలె- కోలె వజ్రాల కోలె

కోలె రత్నాల కోలె కోలె యని॥ ” పుట 69.

దరువుల సంవాదము, గిరిరాజపదముల ప్రసక్తి, శాహరాజుప్రశంస- రతికల్యాణ నాటకము దర్బాగిరిరాజకృతమగుటకు సాధకములు. అంతేకాదు. రతికల్యాణనాటకములోని రతిదేవి వర్ణనము (పుటలు60,61) నివర్తి శేషాచలపతి సరస్వతీ కల్యాణనాటకములోని సరస్వతి వర్ణనము (పుట160.). పందొమ్మిది ద్విపదపంక్తులు అనే. అందు కొన్ని:

“కలుగు తామరలందుఁ గవకకాహళులు

కవకకాహళులసై గరికరంబులును

కరికరంబులసై బ్రకాశించు వభము

నరుడైన వభమువం దగు హస్తతలము

వల హస్తతలముపై వలరు వైవలము

అలరు వైవలముపై హస్తీకుంభములు

నావర గుంభములపై నొప్పు శంఖంబు

వినుము శంఖముపైని వెలయుఁ జందురుఁడు

మూఁగి చందురు మీఁద మొగిలు రాజిల్లు--" పుట 61.

ద్విపదల సంవాదము రతికల్యాణనాటకము నివర్తితేషాచలపతికృతమగుటకును సాధకము. కాఁబట్టి శాహరాజప్రణీతములుగ కల యక్షగానములు ఆస్థానకవుల జంట కవిత్వములు, బృందగానములును కావచ్చును.

ఇందు మన్మథమహారాజ వృద్ధబ్రాహ్మణదంపతులకు కామవికారము, బ్రహ్మచారిణీబ్రహ్మచారులకు మదనోన్మాదము కలిగించి, శృంగారవనమునందు గౌరీ పూజ సేయు రతిదేవిని చూచి, చంద్రుని రాయబార మంపుట, రతిమన్మథులు పరస్పర పరవశులగుట, విరహోర్వులగుట, మఱల చంద్రుని రాయబారమున రతిమన్మథుల వివాహము జరుగుట ఇతివృత్తము.

మన్మథమహారాజ కొలువునకు సకలసామంతవర్గములు, కొలువువేశ్యలు వచ్చుట సమకాలికసమాచారము. రతిమన్మథుల వివాహము సమస్తదేవతల సమక్షమునందు తంజావూరులోనే జరుగుట శాహరాజమాహాత్మ్యము. విజయరాఘవనాయకుని విప్ర నారాయణచరిత్ర ప్రభావము. తంజావూరు ప్రసక్తిని శాహరాజ ప్రశంస నాలుగు సారులు కలదు. అందు రతిదేవి ఆలివేణుల,

“సకలజనుల కెంచగఁ గల్గుకమై

మకరకేతుఁ డవ మహి వెలయు

సుకృతిని శాహజ్జోణీవిధుని నిజ

సుకృతమువలనను జాడఁ గలిగవని” పుట 88

సంబరపడుట పంధ్రమజనకము. ఇది శాహరాజ ఆత్మశ్లాఘనమగుట కంటె ఆస్థానకవుల రాజశ్లాఘనమగుట మహాజము.

14. సీతాకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు 61, 62, 62.) ఇందు మిథిలావగరమును ఆలంకరించుటకు తలవరులు చాటించుట, శ్రీరామపట్టాభిషేకమునందు అయోధ్యా నగరమును ఆలంకరించుటకు తలవరులు చాటించుట వలె కలదు. అందలి దరువులోని కొన్ని చరణములే ఇందలి దరువు. (పుట 35) అంతేకాదు. ఇందు వ్యయంవరమునకు మగధ, మాళవ, లాట, సింధురాజుల ఆగమనము (పుటలు 65, 66.) దర్బా గిరిరాజ సర్వాంగమందరి విలాసములోని మగధ, మాళవ, లాట, సింధురాజుల ఆగమనము వలె కలదు. (పుటలు 136, 137.) కావున సీతాకల్యాణము దర్బా గిరిరాజకృతము కావలయును.

ఇందు ప్రసిద్ధమైన రామాయణకథయే కలదు. ఇతరవికారములు లేవు. మగధ, పాండ్య, భోజ, అంగ, లాట, గౌళరాజులు ఇందుశేఖరుని విల్లు ఎత్తలేమనుట, జనకుమహారాజ విచారించుట, విశ్వామిత్రుడు రాముని విల్లెక్కు పెట్టుమనుట, రాజులు విశ్వామిత్రుని పరియాచకము లాడుట కథమ రక్తి కట్టించును. రాముడు హరుని

చాపంబు వెడమచేతఁ గైకొన్నవాడై, ఎడమ పాదాంగుష్ఠమున పెట్టుకొన్నవాడై,
విశ్వమిత్రువితో-

“చులకనైనది నాదు మనభుజబలిమి కిప్పుడు
పొందు వెలయ నీ విల్లు వంచివచ్చుడే విజులగువేమో?”

అమట, విశ్వమిత్రుడు “విరిగితే వేమాయే.... విల్లెక్కుపెట్టు” మమట, రాముడు
విల్లెక్కు పెట్టిన శివధమర్భంగమగుట నిరాడంబరముగ కలదు.

జనకమహారాజా కొలువునకు నాటకస్త్రీలు వచ్చుట పమకాలికసమాచారము.
జనకమహారాజా, దశరథమహారాజానకు వంపిన కమ్మవక్కణయందు సీతాకల్యాణాలగ్నము
“నైశామెలమ పున్నమివాడు” అని కలదు. అది స్థానికవిశేషమగును.

15. శాంతాకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజా రచించినట్లు
కలదు. (పుట81.) ఇందు కొలువు భోగపుచానల వర్ణనము రతికల్యాణనాటకములోని
కొలువు వేశ్యల వర్ణనమే. ఆ వర్ణనమిది:

“కురులపై నెల్లవి పరులు పిసాళింపఁ
గలికిచూపుల పీటు లొలుకుచుండ
మెజులగు గుబ్బలఁ బైట చెఱుగు దువళింప
వారువు ముత్తైపువరుల్ మురువులీన
జాళువాయందెలు లీల మెల్లవ మోయ
గిలుకుమట్టెల నాదు గులకరింప
బంగారు రవిక డాల్ శృంగార మలరంగఁ
బలుకులఁ దేవియ లొలుకుచుండఁ
జిత్రరువు బొమ్మ చందంబు చెలువు మీఠి
చిత్రజావి రాణి నైఖరి శ్రీ చెలంగఁ
గొలువు భోగంపుఱావ రయ్యలరువిల్లు
కొలువు పేయంగ వచ్చిరి చెలువెవంగ” పుట 55

ఇందలి “నాడు” కు “నద్దు” అని, “రాణి” కి “మాయ” అని మాత్రము అలతి
భేదమున, పీచపాదములు నాలుగు, మూడవపాదము వినా ఎత్తుగీతము యథాతథముగ
శాంతాకల్యాణమునందు కలదు. మూడవ పాదములోని అలరువిల్లుడు రతి
కల్యాణనాటకమునకు అవశ్యకము. శాంతాకల్యాణనాటకమునకు రోమపాదుడు
అవశ్యకము. “అలరువిల్లు” బదులు “రోమపాదు” అని కలదు. పాదాది “కొలువు”
యతిమైత్రికి అనుకూలము కాదు. కమక మణిక పదము ఉండవలయును. కాని ఏ
పదమును లేదు. చుక్కలు కలవు. “రోమపాదు” లోని “రో” కు యతిమైత్రి గాని,
“మ” కు ప్రాసయతి గాని కలసి వచ్చునట్లు “కొలువు”వకు వర్యాయపదము కూర్చుట
దుర్బటము. కమక చుక్కలు కలవు. రతికల్యాణనాటకములోని వద్యమే
శాంతాకల్యాణములోని వద్యము. అది శాహరాజకృతమైన ఇది శాహరాజకృతము. అది

తదాస్థానకవికృతమైన, ఇది కూడ తదాస్థానకవికృతము.

కాలువు వేశ్యలు ఋష్యశృంగుని లోబఱచుకొను మట్టము (పుటలు91-96) వేశ్యచిత్రము కావచ్చునేమోగాని, కావ్యచిత్రము కాదు. ఇంత బరితెగించుట ఇంతకు ముందు కావ్యములందు లేదు. రోమపాదుని మంత్రి బంగారు శాంతను ఋష్యశృంగుని సేవలకు నియోగించుచునుట, రోమపాదుడు నియోగించుట, అంతఃపురకన్య శాంత ఋష్యశృంగునికి ప్రీతి పుంసభేదము చెప్పుట, శివపూజను శరీరపూజ చేయుట, అందుకు శివజీవాభేదతత్వము చెప్పుట (పుటలు97-101) పాత్రానుచితమేగాక, కావ్యానుచితము.

రోమపాదుడు వరుణజనము చేయించుటకు, మునులు కావలయునన్న వస్తుసామగ్రి పురోహితుల నిలుపుదోపిడికి నిదర్శనము. సమకాలికసమాచారము కావచ్చును. మురారిదిల్లి బియ్యము తంజావూరి మేలిరకము బియ్యమగును. వక్కలాకులేగాక, బంగు పాగాకు కూడ తంజావూరు పురోహితుల అభ్యాసము కాబోలు! వస్తుసామగ్రిని ఎత్తుకొని పోవుట కూడ అచటి పురోహితుల అవలక్షణమే అగును. (పుటలు87,88.)

16. ద్రౌపదీకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుట4) ఇందు ద్రుపదునగరమును అలంకరించుటకు తలవదులు చాటించుట సీతాకల్యాణనాటకమునందు వలె కలదు. అదే దరువు. (పుట11) అంతేకాదు. స్వయంవరమునకు మగధ, మాళవ, లాట, సింధురాజుల ఆగమనము, దర్బా గిరిరాజు సర్వాంగసుందరీవిలాసమునందు కల మగధ, మాళవ, సింధురాజుల ఆగమనము వలె కలదు. అవే దరువులు. (పుటలు11,12). సీతాకల్యాణమునందు రాజులు తమ అసమర్థతను జనకమహారాజునకు చెప్పిన, ద్రౌపదీకల్యాణనాటకమునందు రాజులు తమలో తాము చెప్పుకొందురు. అందు జనకమహారాజు శివధనుస్సంధానపణమునకు విచారింపినట్లు, ఇందు ద్రుపదునగరరాజు మత్స్యయంత్రపణమునకు విచారింపును. కావున ద్రౌపదీకల్యాణనాటకమును దర్బా గిరిరాజకృతము కావలయును.

ఇందు ప్రసిద్ధమైన భారతకథయే కలదు. ద్రౌపది సౌందర్యమును వర్ణించుట కావ్యసరణి. యంత్రమత్స్యమును త్రుంచెదనని బ్రాహ్మణవేషధారి అర్జునుడు ప్రకటించినపుడు, బ్రాహ్మణమూహము నంతోవభరితాంగులై వంచె లెగుదనేయుట భారతవరణి. దరువు పాడుట యక్షగానవరణి. ధర్మరాజు యంత్రమత్స్యమును త్రుంచుటకు అనుష్ఠా ఆడిగిన, “మనకు లేమిని తిరిపెమెత్తేవారలకు నీ బిరుదు లేలను కన్య లేలను బీరమేల” అనుట, అర్జునుడు శత్రువలాయనము చేయించినత్తుననిన, “ఏనవోయి యర్జున, వారి గొడవ మనకేం? మనము కన్యకామణిని దోడ్కొని పోవుదము రావోయి” అనుట పాత్రస్థాయికి తగినట్లు లేదు. పదవద్యములున్నను. వచనము ప్రధానమైన యక్షగానము.

17. శచీపురందరకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు 140, 142, 142, 149.) త్యాగేశాంబశివునికి అంకితము. ఇందు నల్లీకల్యాణ, రతికల్యాణనాటకములందు వలె, దర్పా గిరిరాజు వాదజయములోని కోలాటము దరువు కలదు. (పుట 180.) అందు గిరిరాజు పదముల ప్రసక్తి శాహరాజుప్రశంస యుదాతతము. కావున నల్లీకల్యాణ, రతికల్యాణనాటకముల వలె శచీపురందరకల్యాణ నాటకమును దర్పా గిరిరాజుకృతము కావలయును. త్యాగేశాంకితమైన విష్ణుశ్రరకల్యాణ నాటకము వలె, శచీపురందరకల్యాణనాటకము ఆస్థానకవికృతమగుట అబ్బురము కాదు.

ఇందు విష్ణుశ్రరపూజాఘట్టము కలదు. పూజారికి పాగాకుతోట కలదు. పాగాకుతోటకు నీళ్లుచల్లుట అతని ప్రథమకృత్యము. తర్వాత రెండుచుట్టలు కాల్చి, కొలకృత్యము తీర్చి, శుద్ధాచమనము చేసి, విష్ణుశ్రరపూజ చేయుట విహితకృత్యము పాయంకాలము కాకముందే వైవేద్యములు వేశ్యాగృహమునకు పట్టించుకొనిపోయి, సూర్యోదయమైన ఎనిమిది గడియల వఱకు దానింటిలోనే పరుండుట నిత్యకృత్యము. అతని కంటే ఘనుడు అతని పై అధికారి మణియము. అతడు దండించదలచిన పూజారి అతని గుట్టు దివాణము వాకిట చాటించు వేయును. పరిచారకుని మీద మూత్రము ప్రతాపము చూపును. ఇదొక చిన్న ప్రహసనము.

వక్రదంతుడు, వాని గురువులు కపిలకణ్వామహర్షులు మాటాడు, ఘట్టము సుమారు ఇరువదిరెండు పుటల గ్రంథము. పెద్ద ప్రహసనము. ఇందు మునులకు మునిశిష్యునికి ఆలభ్యమైన అపభ్రష్టపదములు అనేకములు కలవు. కపిలకణ్వామహర్షుల నోట "శుద్ధి బద్ధి" లేని తిట్లుల వర్షము! వక్రదంతుని సంగతి చెప్పవక్కఱలేదు. ఇదియెల్ల పులోముడను రాక్షసుడు పెట్టిన బాధలను కపిలకణ్వాదులు దేవేంద్రునితో మొఱపెట్టు కొనుటకు మూత్రమే ఉద్దిష్టము. ఇది లేకపోయినను వష్టము లేదు. దేవేంద్రునితో కపిలకణ్వాదులు మొఱపెట్టుకొన్నది చాలును. ఉన్నందుకు ప్రయోజనము - తమిళదేశములోని పుణ్యక్షేత్రములలో, వంచనదము దొడ్డస్థలము, కుంభకోణము ముఖ్యస్థలము, నుద్యార్థులము మాయూరము శ్రీవాంఛము మహా దొడ్డ స్థలములు, కమలాపురము ఉత్తమస్థలము- అను ప్రతిపాదనమే. ఉత్తమస్థలమైన కమలాపురము నందే, పులోముడు సురివారముగా వచ్చి, తనప్పనేయు కపిలకణ్వామహర్షులను కొట్టినది! బాధలు పెట్టినది! అది వేతే విషయము.

ఈ రెండు ఘట్టముల తర్వాత శచీపురందరవివాహఘట్టము. అదే ఏకైక ఘట్టమైన, నాటకమునకు వివిధమైన కొఱతయును లేదు. మొత్తము సుమారు ముప్పది పుటలయందున్న రెండు ఘట్టములు నవవప్రదానములు. వ్యామోచికభాష ప్రయుక్తము.

అవలు ఘట్టము: దేవేంద్రుడు కొలుపుపేయుట, రంభోర్వశులను పిలిపించుట, రంభ వచ్చుట, ఇంతలో కపిలకణ్వాదులు వచ్చి మొఱపెట్టుకొనుట, దేవేంద్రుడు కుమార స్వామిని చంద్రుని పిలిపించి పమరున్నాహము చేయించుట, బయలుదేరుట, అంతలో

పులోముని తనయ శబీదేవి చెలికత్తెలతోగూడి శృంగారవనమునందు కోలాటమాడుట, దేవేంద్రుడు చూచి పరవశించి చంద్రుని పంపుట, శబీదేవి దేవేంద్రుని గుఱించి విరహము చెందుట, దేవేంద్రుడు పులోముని చంపబోవుట, కార్యసంఘటన చేసికొని వచ్చిన చంద్రుడు వారించుట, దేవేంద్రుడు “మునులు తామెందుఁ బోయిన నేమి? దనుజుండైన పులోమాసురుం డెందుఁబోయిన నేమి? వనజాక్షయైన శబి తనకుఁ గలిగినఁ జాలు” నని పులోముని చంపకుండుట, చంద్రుడు పులోముని ఇంద్రునికి కూతురు నిమ్మని అడుగుట, పులోముడు సమ్మతించుట, సకలదేవతల సమక్షమునందు శబీపురందుల వివాహము తంజావూరులోనే జరుగుట యతావకారము.

దేవేంద్రుడు “శాపాంద్రుఁ డేలు తంజాపురంబున వివాహంబు గావించ వలసియున్నది. నే నట పోవుచున్నాను. నీవు శీఘ్రముగా నీ బాంధవులతోఁగూడఁ గన్యను దోడ్కొని తంజాపురంబునకు “రమ్మమట, తాను పోవుట పులోముడు కన్యను తోడ్కొని వచ్చుట, దేవేంద్రుడు త్రిమూర్తులను తంజావూరు రప్పించుట శాపారాజానకు మోహనాస్త్రము.

అనలు ఘట్టమునందును వచనము అధికము. గ్రాంథిక, వ్యావహారికభాషలు రెండును ప్రయుక్తములు. ఇందు “మాతృక” అను మాట పదునెనిమిది స్థలములందు కలదు. (పుటలు142, 173, 175, 176, 177, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 187, 193, 194, 195, 196, 197.) ఒక్క స్థలమున “పూజ్యము” అని కలదు. (పుట173) మఱొక్కస్థలమున “కొంచెకత్తెలమే” అను ఎత్తుగడ కలదు. మాతృకల వివరములు లేఖకపరిత్యక్తములు కావచ్చును.

రంభ ధరించిన బంగారు చీర, మల్లెవిరుల చుట్టి, వజ్రాల కమ్మలు, పంజాల కమ్మలు, ముత్యాల హారములు, అందెలు; శబీదేవి ధరించిన చెంగావిపావడ, పద్మరాగపుండ్రీగ, నవరత్నమయమైన పంజాకమ్మలు, కంకణములు, విరిసరులు; దేవేంద్రుడు ధరించిన ముత్యాలసరులు, కుమారస్వామి ధరించిన కుండలములు; చంద్రుడు ధరించిన పచ్చని దుప్పటి, పవడిపావాలు, పూలవంకి, కంకణములు సమకాలికమైన వస్త్రాభరణవిశేషములు. ఇతరయక్షగానములందును ఇవి కలవు.

18. జలక్రీడలువాటకము:- ఇది శాపారాజా రచించినట్లు కలదు. (పుటలు106, 107, 107) శాపారాజవ్రణీతములుగ కల యక్షగానములందు విష్ణుశృంగమనము విధాయకము. అది ఒక ద్విపదను, ఒక దరువున కలదు. ఇట్లు వివర్తి శేషాచలపతి సార్వభౌమకల్యాణమునందు, సరస్వతీకల్యాణమునందును కలదు. కాని ఇందు ద్విపద లేదు. దరువు మాత్రమే కలదు. (పుట107.) కావున జలక్రీడలు నాటకము వివర్తి శేషాచలపతికృతము కావలయును.

ఇందు ప్రసిద్ధమైన భాగవతములోని గోపికావస్త్రావహరణవృత్తాంతమే కలదుగాని, వ్యత్యాసము కలదు. అందు గోపకుమారికలు శ్రీకృష్ణుడు భర్త అగుటకు

కాత్యాయనీవ్రతము వట్టి, ఒకనాడు వలువలు విజనస్థలమున విడిచి జలకము లాడిన, వ్రతసిద్ధియైయుండి వలువలు గట్టక జలకము లాడుట కాత్యాయనీదేవిని కల్లసేయుట అని కృష్ణుడు గోపికావస్త్రాపహరణము చేసి, వ్రతఫలము వలసిన చేతులెత్తి మ్రొక్కి, పీఠము పుచ్చుకొమ్మన్నట్లు కలదు. ఇందు గోపకన్యలు సవిలాసముగ స్థలక్రీడ లాడి, జలక్రీడ లాడునెడ వారిని గాంధర్వవివాహము చేసికొనుటకు కృష్ణుడు గోపికావస్త్రాప హరణము చేసి గట్టుమీదికి రమ్మన్నట్లు కలదు. గోపికలు వచ్చినట్లును కలదు. గాంధర్వవివాహము జరిగినట్లు కలదు.

సరిక్రొత్తగా కల్పించిన వప్పు తిమ్మక్కపాత్ర పరమవికారము.

19. కృష్ణ లీలావిలాసనాటకము:- అముద్రితము. గ్రంథపట్టికలవలన తెలియనగు సమాచారమిది : ఇది "శాహమహారాజప్రణీతం"బని, "శాహేంద్రుడు వేడ్కతో విరచించె" నని అవతారికయందు కలదు. కాని అవతారికయొల్ల సరస్వతీకల్యాణములోని అవతారికవలెనే కలదు కాబట్టి సరస్వతీకల్యాణము వలె కృష్ణలీలావిలాసనాటకమును నివర్తితేషాచలపతికృతము కావచ్చును.

ఇందు దేవకీదేవి దొడ్పాదము, కృష్ణజననము, పూతనాపహరణము, బాలకృష్ణుడు గొల్లభామల యింద్ల కావించిన లీలు, దేవకీదేవి కృష్ణునికి సత్యభామతో వివాహము కావించుట ఇతివృత్తము. దేవకీదేవి బాలకృష్ణుని లాలించు విధమిది:

"చిన్నికృష్ణ యింతా దుడుకు చెల్లునటరా
గోపకస్థికంను బాట్టి యింత గాసి పేరు మేర గాదు
అన్నా పిరుగింద్ల కేగి వెన్న తివనేలా నీకు
వెన్న పాలు లేవటరా చి....."

20. కిరాతవిలాసనాటకము:- ఇది శాహరాజ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు68,68) ఇందును విష్ణుశ్రుంగమనము, నివర్తి తేషాచలపతి పరస్పతీకల్యాణము, పార్వతీకల్యాణములందు వలె కలదు. (పుట68.) ద్విపద లేదు. దరువు కలదు. కావున కిరాతవిలాసనాటకము కూడ నివర్తి తేషాచలపతికృతము కావచ్చును.

ఇందు పరమేశ్వరుడు పార్వతికి చదరంగమునందు ఓడిపోయి, పందెము ప్రకారము తన సర్వస్వము - పుమక, పులితోలు, త్రిశూలము, రుద్రాక్షమాలిక, విభూతిధరణి, వాగభూషణము, వృషభవాహనము - ఇచ్చివేసి, నారదుని మూచన ప్రకారము చెంచురాజు వేషము ధరించి వనాంతరమునకు పోవును. పరమేశ్వరుని కొఱకు పార్వతి కూడ నారదుని మూచనప్రకారము చెంచురాలి వేషము ధరించి వెదుకును. ఉభయులు హిమాచలప్రదేశమునందు కలిసికొందురు. చెంచురాజు చెంచురాలిని మోపించును. చెంచురాలు చెంచురాజును వారించును. పార్వతీ పరమేశ్వరులను వి వికమగుదురు. ఇది కిరాతవిలాసనాటకములోని ఇతివృత్తము. పాత పాట కాదు. క్రొత్త పాట.

అంతేకాదు. జాణతనము కల జానపదుల పూలబాట.

“నీవు యిందేల వచ్చినావు చెంచువడుచా తెలువనే ||౧||

చెంచురావ నేమ చెలువూన నా పుట్టింటనున్నాను చెంచురాజా ||౨||

వెలది నీ పేరేమి వేగమె తెలువనే చెంచువడుచా ||౩||

అందఱుం బిలుతురు ఆకులు లేమిదని చెంచురాజా ||౪||

మగని పేరేమి మచ్చికఁ దెలువనే చెంచువడుచా ||౫||

ఆదరించి వినుము ఆతనికిఁ బేరు మొద్దు చెంచురాజా ||౬||

తనయుని పేరేమి తరుణిరో తెలువనే చెంచువడుచా ||౭||

కొమ్ములేని వాడొకఁడు కొమ్ముకటి కలవాడొకఁడు చెంచురాజా.” ||౮||

పుట్టిల్లు హిమాచలము. ఆకులు లేమిది అనర్థ. మొద్దు ప్లాంటువు. కొమ్ము లేనివాడు కుమారస్వామి. కొమ్ముకటి కలవాడు ఏకదంతుడు.

చెంచురాలు తన “పురుషుడు బలుకోపగాడు, పురముల జయించినవాడు, కరమున శూలము కలవాడు; అగ్రతనయుడు అఖిలవంద్యుడు, ఉగ్రతనయుడు కొండను గొట్టి పిండిచేయువాడు, పేవాధిపతి, చుక్కనామదైత్యమర్దనుడు” అని హెచ్చరించును. పలుకోపగాడు రుద్రుడు. పురముల జయించినవాడు త్రిపురారి. కరమున శూలము కలవాడు త్రిశూలి. అఖిలవంద్యుడు విష్ణుశ్వురుడు. ఉగ్రతనయుడు, కొండను గొట్టి పిండి చేయువాడు, పేవాధిపతి, చుక్కనామదైత్యమర్దనుడు కుమారస్వామి. తారకాసురవంశారి.

21. పతీపతిదానవిలాసనాటకము:- ఇది కావరాజ రచించినట్లు కలదు. (పుట5.) ఇందును విష్ణుశ్వురాగమనము నివర్తి శేషాచలవతి సరస్వతీకల్యాణము, పార్వతీకల్యాణములందు వలె కలదు. (పుట5) ద్విపద లేదు. దరువు కలదు. కావున పతీపతిదానవిలాసనాటకము కూడ నివర్తి శేషాచలవతి కృతము కావచ్చును.

ఇందు ప్రసిద్ధమైన శ్రీకృష్ణతులారాము కథ కలదు. ఏతత్కథాబీజము నంది తిమ్మన పారిజాతామరణములోని పుణ్యక్షిప్రతమునందు కలదు. అందు వారదుడు సత్యభామకు పతిదానవ్రత మువదేశించి, ఆమె దానమిచ్చిన కృష్ణుని ఆమెకు తిరిగియిచ్చును. ఇందు వారదుడు సత్యభామకు పతిదానవ్రత మువదేశించి, ఆమె దానమిచ్చిన కృష్ణుని ఆమెకే కాదు; బలరాముడు అడిగినను, ఇచ్చిన దానమును తిరిగి అడుగుట వ్యాయము కాదని ఈయడు. బలరాముడు చేయునది లేక ఉపాయము చెప్పుమనిన, కృష్ణునితో తులదూగు ధనమిచ్చి పుచ్చుకొనవచ్చునని చెప్పును. బలరాముని, కృష్ణుని, రుక్మిణి వివా అష్టమహిమల, యశోద, వ్రేవల్లె వారందఱి ధనము, మమ్మపులు కలిపినను తుల దూగదు. కడకు రుక్మిణి భక్తితో తులపిదళము నిడ తులదూగును. కృష్ణుడు అందఱి వాడుమ అగును.

సత్యభామ ఎవరికి చెప్పకుండ తనంతలాను కృష్ణుని దానమిచ్చినందుకు,

“కలహాకంటకులారా! యీ కంటుమాట లేలానే, వా

22. పతిదానశూరనాటకము:- ఇది శాహరాజు రచించినట్లు కలదు.

(పుటలు 202, 203, 204.) ఇందును విఘ్నేశ్వరాగమనము నివర్తి శేషచలపతి సరస్వతీకల్యాణము, పార్వతీకల్యాణములందు వలె కలదు. (పుట 204.) ద్విపద లేదు. చరువు కలదు. అంతేకాదు. సూత్రధారి మతంగస్త్రీవర్ణనము (పుట 206.) దర్పా గిరిరాజు రాజమోహనకొరవంజిలోని సూత్రధారి రాజకన్యకామణివర్ణనము వలె కలదు. ఉపరి, బ్రాహ్మణోత్తముని మతంగస్త్రీవర్ణనము (పుటలు 208, 209) నివర్తి శేషచలపతి శాహరాజవిలాసములోని రతీశ్వరుని లీలావతీవర్ణనము వలె కలదు. మొదటిది యథాతథము. రెండవది తీగ పాగదీసినది.

వరరాజకన్యక వచ్చి నీ వేళ." రా.మో.వో. పుట26.

ఇందలి తొమ్మిదవ పంక్తి లుప్తమై; పదమూడు, పదునాలుగు పంక్తులు “సారసలోచనోత్సవము చూడంగు గరిమతో మాతంగకన్య తా వెడలె” అని మాటి పతిదానశూరవాటకమునందు కలదు.

లీలావతీవర్ణనము:

“సొమ్మో పూవుల కొమ్మో
చిత్తరు బొమ్మో
యీ ముద్దుగుమ్మో లాల.

బాగో బంగరు సోగో
పూవుల తీగో
యీ యెలనాగో లాల

ఒచ్చి కాటుక కుచ్చి
కరిమబ్బుల కచ్చి
యీ యింతి కొచ్చి లాల

గోమో మాయల దీమో
శాసేంద్రు నోమో
యీ చెలి నగుమోమో.” లాల. శా.రా.వి.

మతంగస్త్రీవర్ణనము:

కొమ్మో పూవుల రెమ్మో బంగారు
బొమ్మో మరుని శుమ్మో లేకు
తఱుకో మరువంపు మొలకో రతిచేతి
చిలుకో ముద్దుల కలికో లేకు
ఇంతో వెన్నెల కాంతో చెలుల మేల్
బంతో మదమని దంతో లేకు
నారో మేటి మిటారో చికిలి క
టారో యిది యొయ్యారో లేకు
తేబో మదమని తోబో గుణముల
కోబో పింగారపు పేబో లేకు” పదా.శా.

ద్విపదఘట్టముల ఐక్యము, పదముల చాకచక్యము ప్రస్ఫుటము. కాబట్టి సతిదాన శూరవాటకము నివర్తి కేషాచలనతి, దర్పా గిరిరాజుల ఐంటకవిత్వము కావచ్చును.

సత్రమరులు నాటకము తర్వాత సతిదానశూరవాటకము సాంఘికేతివృత్తము కల యుక్తగానము. అది సత్రముల అధ్యాపకస్థితికి నిదర్శనము. ఇది ధర్మముల ఉన్నత స్థితికి ఉదాహరణము. దేవుని మాహాత్మ్యము కంటి జీవుని మనస్తత్వము ప్రధానమైన కథ. మోరోభట్టు అను బ్రాహ్మణోత్తముడు మతంగస్త్రీయెడల మరులుగొని, ఒక వంక శిష్యుడు, మతోక వంక మతంగస్త్రీ ఎంత వారించినను వివక, ఎట్లైన వాంఛాఫలసిద్ధికి వదరుచు, మతంగస్త్రీభర్త అక్కడికి వచ్చి అదలించినను బెదరించినను అదే పాట

పాడును. సీచవృత్తియైనను ఉత్తమప్రవృత్తి కల మాతంగస్త్రీభర్త బ్రాహ్మణోత్తమునికి తన దానను ధారవోయును. అప్పుడు మోరోబట్టు అకస్మాత్తుగా విద్యుద్వాతము తగిలిన వాని వలె పరివర్తనమంది పశ్చాత్తాపమునందును. అంతటితో కథ అగలేదు. పశ్చాత్తాపమునందిన బ్రాహ్మణోత్తముడు ఆమె తనకు అక్కఱలేదనవే కాని, మాతంగస్త్రీ భర్త దానతిరస్కారము చేయరాదని శాసించును. దాన మిచ్చిన తర్వాత ఆమె తన భార్య కాదని ఆతడు, పరివర్తన మంది పరదార వలదని ఇతడు వంతము లాడుటలో వారిద్దరి మధ్య ఆమె రెంటికిఁ జెడివ రేవడ అయినది. ఆ స్థితిలో పరమేశ్వర సాక్షాత్కారము అపరిహార్యమైనది. పరమేశ్వరుడు దానభంగము రాకుండ, ధర్మగ్లాని లేకుండ, బ్రాహ్మణోత్తమునికి సాయుజ్యము, మాతంగస్త్రీకి సామీప్యము, మాతంగస్త్రీ భర్తకు సారూప్యము, శిష్యునికి సాలోక్యము ప్రసాదించును.

కథాంత మటుంచిన, మనస్తత్త్వప్రధానమై, సంమర్షణాత్మకమైన సంఘటనతో, నాటకీయత జీవనాడిగా సాగిన యక్షగానమిది. ఇందు అంగిరసము దానవీరము. అంగరసమైన హాస్యము అతిమాత్రమైనను, అవి అంగిరసోపస్కారకములు. భాష వ్యావహారికము. శైలి సరళము. శ్లోకములు ఎక్కువ. ద్విపదలు, దరువులు తక్కువ. వచనము సమధికము. గురుశిష్యసంవాదమునందు శ్లోకనిదర్శనము లేని సంభాషణలు అరుదు. మాతంగస్త్రీభర్త కూడ శ్లోకములను ఉదాహరించుట విశేషము. మాతంగస్త్రీ సహితము శ్లోకమును ఉదాహరించుట ఇతోధికవిశేషము. ఎన్ని శ్లోకములు ఉదాహృతము లైనను ఇంచుమించు ఎక్కడి కక్కడ అర్థవివరణము సంభాషణరూపమునందే కలదు.

“గురువు :- ఇంకా చెప్పద వివరా.

శ్లోః స్త్రీతి వామాపి సంహ్లాది, వికీరత్యేన మానసం

కిం పునర్దర్శనం తస్యాః విలాసోల్లాసితద్రువః :

శిష్యుడు:- అట్లా అంటే అర్థమేందయ్యా.

గురువు :- ఎంత జనము చేస్తూ వున్నాగాని, ఎంత తపంచేస్తూవున్నాగాని,

ఎంతమూడిగా వున్నాగాని, ఎంత నిష్ఠగా వున్నాగాని స్త్రీ యవే రెండక్షరాలు

ఎంటే అదంతా ఎడిచిపెట్టి దానిమీద మనం పారుచున్నది. మనమ్ముకు

వికారం పుట్టుచున్నది. మరిన్నెట్లానంటే, విలాసాలచేత ప్రకాశించుచుండే

కనుబొమ్మలు గలిగివచ్చుచుంటే స్త్రీని జూచి యెవరి మనమ్ముకు వికారం

పుట్టక యుండుర.” పుటలు 209, 210.

“శిష్యుడు:- అయితే మీకు వెళ్లివట్టింది. నిజమే. సరి. ఎట్లా అంటే చెప్పద

వివరయ్య.

శ్లోః ఉదర్కఫలమిచ్చచ్చి పుచ్చి ధైవావలోక్యతే

చతుర్థ చంద్రఖేప పరస్త్రిపాలపట్టికా :

గురువు:- అంటే అర్థం ఏందిరా!

శిష్యుడు:- మహాదైవ ధర్మమోక్షమనేమనంటిది అనేక్షించే పెద్దలు పరస్త్రిని

జాచేది లేదు. అది యెట్లానంటే పిళ్లారిచవితివాటి చంద్రకళ
నెమవల చూడరాద్ అమవలనే చూడరాదయ్యా." పుట210.

మాతంగస్తోత్ర:-

శ్లో॥ జితేంద్రియత్వం వినయస్సలక్షణం
గుణప్రకర్షో వినయా దవాప్యతే
గుణాదికే పుంసి జన్మోనురంజితే
జనానురాగప్రభవాహి పంచదః ॥

గురువు:- అట్లా నంటే అర్థమేదిరా.

మా.స్తో.భ:- వినయ్య బాపనయ్యవారు. మీనంటి పెద్దలకు జితేంద్రి
యత్వముండవలెను. అదప్పుడు వినయానికి లక్షణం, ఆ యొక్క
వినయమునల్లమ గుణాదిక్కు మోచున్నది. గుణాదిక్కుము గలిగి పురుషుని
యందు సకల జనములు వనురక్తముగా ముందురు. ఎవరియందు
జనాను రాగముగలిగివో వారికి పంపదలకుఁ గొదవయేందయ్య కాబట్టి
మీనంటి పెద్దలకుజితేంద్రియత్వముండవలెను. అదంతా విడిచిపెట్టి
యిట్లాయేల చేపెదవయ్యా. " పుటలు250,251.

అని మాతంగస్తోత్ర మతోక రెండు శ్లోకములు ఉదాహరించును. మాతంగస్తోత్రశ్లోకమిది:

"సూత్రధారి నచనః అంత నీ విధంబున మతంగస్త్రీ పరమేశ్వరుని గూర్చి పలికే మాన్యము:

శ్లో॥ న నీవ ధ్యేయో మే ముకుళిత యదుత్కుంచిత పద

మృగవృక్షరాంతశ్శయితపారివాభీపరసిజే

ఐసన్ ధాతార్జ్యప్రకటితవిజాన్తర్లశిరః

ప్రగాలోకాంకి శశివ మమగృహ్యంతి శతశః" పుటలు263,264.

ఈ శ్లోకమునకు మాత్రమేగాక, పరమేశ్వరుని గుఱించి మాతంగస్తోత్ర,
గురుశిష్యులు పలికిన శ్లోకములకును అర్థవివరణము లేదు. కారణము
ప్రార్థనశ్లోకములగుట కావచ్చును. ఇంత సంస్కృతపరిజ్ఞానము మాతంగదంపతులకు
పదునేడవతలాల్ని కల్పనాకథనమో, వాస్తవచిత్రణమో సంశయాపృథము. మాతంగస్త్రీ
పలికిన పతివ్రతారర్చము (పుట235) శారత్సవింద (పుట237) పతిపరాక్రమము
(పుట239) మొదలైనవి; మతంగస్తోత్ర వినరించిన వేదాంతము (పుటలు 250-252)
ఉట్టంకించిన భర్తపారిమలాపితరత్నములు (పుట 247,251) మొదలైనవి సంస్కృతపరిజ్ఞా
నమునకు పనుర్థములు.

ఇందలి శిష్యుడు గురువును మించిన శిష్యుడు.

"పరమెంచు" మనిన మాతంగస్తోత్రకు, గురువు ప్రతిపాదించిన స్వమతమిది:

"అవిదితముఖదుఃఖం నిర్గుణం బ్రహ్మ పాదై

జ్ఞాదమతి రిహ కశ్చి న్మోక్ష ఇత్యాచనక్షే

మమతు మత మవంగమ్మీరతారుణ్యపూర్ణ

ప్రసభరమదిరాజ్య నీవిమోక్షోహ మోక్షః"

("సుఖదుఃఖములు తెలియని నిర్గుణమైన బ్రహ్మమే మోక్షమని బుద్ధి లేనివాడు చెప్పును. మా యొక్క మతము వివేచనము. మన్మథుని యొక్క సర్వోత్కర్షాపరిపూర్ణమైన యౌవనము గలిగినటువంటి, గొప్పస్త్రీలు గలిగినటువంటి మదిరాజ్యయొక్క కోకముడి విడుచుటే మోక్షముగాక మఱి వేరే మోక్షము గలదటరా?")

గురువు స్వమతమును శిష్యుడు మూడు శ్లోకములలో ప్రత్యాఖ్యానము చేసెను. మూడవ శ్లోకమిది:

"అదిత్యస్య గతాగతై రహారహ సృంక్షీయతే జీవితం ।

వ్యాపారై ర్భవచక్రభారగురుభిః కాలో న విజ్ఞాయతేః

దృష్ట్వా జన్మజరావిపత్తిమరణం త్రాసశ్చ నోత్పద్యతేః

సీత్యా మోహనయూం ప్రమాదమదిరా మున్మత్తభూతం జగత్॥"

("సూర్యునియొక్క యుదయాస్తమానములచేతను రాత్రింబవళ్లు నాయున్న క్షయించుచున్నది. అనరిమితమయినటువంటి కార్యాలచేతను కాలముతెలియఁబడుటలేదు. పుట్టుకయున్న వృద్ధావ్యయమున్న అవత్తున్న మరణమున్న జూచి భయపడేది లేదు. ఈ లోకము మోహనయమైనటువంటి యవగడమవేమద్యాన్ని పానముచేసి మిక్కిలి మదించియున్నదయ్యా")

ఇట్లు పలికిన శిష్యుని వాక్యములు, అట్లు పలికిన మాతంగస్త్రిభర్త మాటలు విని, గురువు వేదార్థతత్త్వము విచారించి, మనస్సునందు విరక్తి జెంది పశ్చాత్తాపమునందును, అందుకు,

"బాలుడవైవాను భక్తిచే నీ గురుని

శీలము విలిపితి సీమెల్లఁ బొగడ"

అని శిష్యునికి పరమేశ్వరుని కఠివ్రతము. మొత్తము మీద సతిదానశూరవాటకము మోరావహము. అంతేకాదు. అనేకయక్షగానములలో ఇది ఆగ్రేసరభాసమానము.

మొత్తము మీద శాపారాజప్రణీతములుగ కల ఇరువదిరెండు వాటకములందును రెండు వాటకములు శాపారాజకృతములు కావని ఇతఃపూర్వమే నిశ్చితము. మిగిలిన ఇరువది వాటకములును వివర్తి శేషాచలపతి, దర్పా గిరిరాజు వంతరించి శాపారాజ పేర సంఘటించినట్లు వృష్టము.

వివర్తి శేషాచలపతి వరస్వలీకల్యాణములోని జయ దేవకీపుత్ర జయ దివ్యసుతిపాత్ర, శరులు శరులు జగద్విధాయక, మహిషాసురమర్దని తే, లంబోదరః, నృత్యాకారుగజైః, వందే తం దేవదేవం, చండప్రాండనకాండ, శ్రీమావస్తు ప శంకరః, శ్రీయమురు దిశాంతే, అమ ఇష్టదేవతాస్తుతులు; "నాలుగు వెమ్మిగంబులను" అను బ్రహ్మవర్ణన; పాశాంతుశంబుల, ముదమున, గుండలముల అను విఘ్నేశ్వరాగమనము; శాపాండ్రః, ఐదుజయ శ్రాంత అమ శాపారాజస్తుతులు శాపారాజప్రణీతములుగ కల

యక్షగానములందు కలవు.

దర్పా గిరిరాజ రాజకన్యాపరిణయములోని జయ పార్వతీరమణ జయ జానకీరమణ, సర్వాంగసుందరీవిలాసములోని జయ పార్వతీరమణ జయ మనోభవహరణ అను ఇష్టదేవతాస్తుతులును శాహరాజప్రణీతములుగ కల యక్షగానము లందు కలవు.

నివర్తి శేషాచలపతి సరస్వతీకల్యాణములోని జయ దేవకీపుత్ర జయ దివ్యసుతి పాత్ర, శరణు శరణు జగద్విధాయక, మహిషాసురమర్దని తే, లంబోదరః, నృత్తాకారగత్తైః, వందే తం దేవదేవం, చండస్తాండవకాండ అను ఇష్టదేవతాస్తుతులు; ముదమునఁ గుండల ముల అను విఘ్నేశ్వరాగమనము సర్వాంగసుందరీవిలాసమునందు కలవు.

ఇవి నివర్తి శేషాచలపతి, దర్పా గిరిరాజుల ఐంటకవిత్వమునకు, శాహరాజు పేర కవిత్వమునకు నిదర్శనములు.

శహజీఆష్టావకపులు

నివర్తి శేషాచలపతి:- ఇతని కృతులు 1. సరస్వతీకల్యాణనాటకము. 2. పార్వతీకల్యాణనాటకము 3. శాహరాజవిలాసనాటకము. ఇవిగాక భోసలకోసలీయము సంస్కృతకావ్యము. ఆంధ్రవ్యాకరణము శాస్త్రగ్రంథము.

శేషాచలపతికి శాహరాజ శిబికాప్రదానము, కనకాభీషికము చేసినట్లు; శేషాచలపతి ఆంధ్రపాణిని అని, భోసలకోసలీయమునందు కలదు⁴². అంతేకాదు. అతని శిష్యుడు నెల్లూరి శివరామకవి కామకళానిధి అను గ్రంథమునందు ఆంధ్రవ్యాకరణవిషయము కలదు⁴³.

“నకలాండ్రోక్షుల నాంధ్రపాణిని యువన్ శాస్త్రంబు గల్పించి, త
త్రుకృతిధైత్యయవిధ్దయంబు కొఱకై బాహ్యంబు గావించి, దే
శికుఁడై రాజాలచేతఁ బూజఁగొను నా శేషాచలర్షిన్ నివృ
త్తికుంప్రామిని మధురన్ గొలుతు భక్తీన్ మానసాజ్ఞంబునన్.”

నివృత్తి లేక నివర్తి శేషాచలపతి “అష్టభాషాకవిత్వంబు లమరు సుకృతి” అని (పుట88.) “అష్టభాషాకవి” అని (పుట137) అతని శాహరాజవిలాసమునందు కలదు. అష్టభాషలు సంస్కృతము, ప్రాకృతములు, తెలుగు. అందులేని కన్నడపదములును శాహరాజవిలాసమునకు అనుబంధము. శాహరాజవిలాసములోని “శేషాచలగీతశాహాంధ్ర పదము” (పుట108.) “అష్టభాషాకవిగేయుఁడైన ధీరుని” (పుట137) అను పంక్తులను బట్టి అతడు తెలుగు పదములును రచించినట్లు తెల్లమగును. అవి కూడ అతని నాటకము లందు అంతర్గతమగును.

1. సరస్వతీకల్యాణనాటకము:- ఇది శాహరాజు పేర రచించినది. “మొల్లపువ్వుల పాల్లములు విప్పినట్లు । చల్లఁగాఁ బన్నీరు చల్లిన తీరు । పరగు పరస్పరీపరిణయం బునెడు పరమాటము — కావించినట్లు” చెప్పినది. ఇది పూర్వోక్తము.

ఇందు బ్రహ్మ భార్య సావిత్రి. అయినను సరస్వతీచతుర్ముఖుల వివాహము పరమేశ్వరసంకల్పము. నారదసంధానము. సరస్వతికి బ్రహ్మ గుఱించి, బ్రహ్మకు సరస్వతి గుఱించి చెప్పి, నారదుడు సరస్వతీచతుర్ముఖులను పరస్పరపరవశులను చేయును. భావజ్ఞుని ద్వారా సావిత్రి అనుమతి గైకొని, సరస్వతీచతుర్ముఖులకు సమస్త దేవతల సమక్షమున, శావరాజు రాజధాని తంజావూరులోనే వివాహము జరిపించును.

బ్రహ్మ విరహమునందు శృంగారము శ్రుతి మించినది. పాత్రానుగుణము కాదు.

గురుశిష్యులైన నారద, విశారదుల సంవాదము, డామరకుని పక్షిశకునము, అన్నాజెట్టి తిప్పాజెట్టుల ముష్టియుద్ధము, మంగుభట్లు రంగుభట్లు పాండిత్యప్రకటనము హాస్యరసమట్టములు. పాండిత్యప్రకటనమునందు ఆసభ్యవిషయము కలదు. ముష్టియుద్ధ మట్టము ముగిసినంతనే “క్రిందబద్ధవారికే బహుమానము” అని సూత్రధారి అనుట హాసజనకము.

సరస్వతి చెలికత్తె వర్ణనము రతికల్యాణ, శాంతాకల్యాణనాటకములందు కొలుపు వేశ్య వర్ణనమయినది. బ్రహ్మ వర్ణనము సతిదానశూరనాటకమునందు బ్రహ్మవర్ణనము. ఇది పూర్వోక్తము. చంద్రముఖి అభినయపదము శావరాజు మీది పదమగుట (పుట151) డామరకుడు సరస్వతికి పక్షిశకునము చెప్పుచు, “ఈ సభాపతియైన శ్రీశావామహారాజు వార్షి, సకలాయురారోగ్యబలంబులు గలుగుతాయి” అని శావరాజునకు సైతము పక్షిశకునము చెప్పుట (పుట159), చంద్రముఖి సరస్వతి “శ్రీశావరాజపురిని విలసిల్లు’ ననుట (పుట152) బృహస్పతి “శ్రీశావామహారా జేలు తంజాపురి వైఖరిగనుగొని వర్ణించు”కొనుట (పుట179) సరస్వతీచతుర్ముఖుల వివాహము “శావరాజు రాజధాని’ తంజావూరులోనే జరిపించుట (పుట174) శావరాజు భవనమును వర్ణించుట (పుటలు 178,179.) శేషాచలపతి ప్రభుభక్తివరాయణాతకు ప్రముఖోదాహరణము.

2. పార్వతీకల్యాణము:- ఇది శావరాజు పేర రచించినది. వాసుదేవవికృతము కాదు; శేషాచలవికృతమని పూర్వోక్తము. అవతారికలోని శ్లోకములు అభినయము. నాందీద్వపదమట్టమునందు పూర్వకవిస్తతి కలదు. వ్యాసవాల్మీక కాళిదాసుల, నన్నయభట్టు వ్రాసినట్లు. విష్ణుేశ్వరాగమవద్వివద, దరువులు సరస్వతీకల్యాణములోనివి.

ఇందు పార్వతి తపశ్శర్య మొదలు పార్వతీపరమేశ్వరుల పరిణయము వఱకు ఇతివృత్తము కలదు. పార్వతిని పరీక్షించుటకు పరమేశ్వరుడు కవటవటురూపమున గాక, వర్ణబ్రాహ్మణరూపమున వచ్చుట మార్పు. పార్వతీపరమేశ్వరుల విరహములు పురాణాదంపతులకు అనుగుణములుగ లేవు. ఆరుంధతీసమేతముగ వచ్చిన వస్తర్లులు హిమవంతునితోనేగాక మేనకతోను పంబంధము గుఱించి సంప్రదించుట, పెండ్లి కూతురు చూపులు జరుపుట, విశ్వయతాంబాలముల గుఱించి సంప్రదించుట, పుచ్చుకొనుట పహణముగ, సముచితముగ కలవు. విశ్వయతాంబాలములకు ఒక

ఋషి పదికోట్ల టంకాయలు, ఇరవైకోట్ల ఆరటిపండ్లు, ఇరవై వేల పెరికల వక్కలు, ముప్పైవేల పెరికల తమలపాకులు తెప్పించుమనుట వరనముగ లేదు. విశ్వయతాంబూలపంకల్పము విరసముగ కలదు. పార్వతీపరమేశ్వరుల పరిణయమునకు బ్రహ్మవిష్ణుదేవేంద్రులు వచ్చునప్పటి వద్యపదద్విపదలు. పరస్పతీకల్యాణములోనివి. సప్తర్షుల మంగళాష్టకశ్లోకమును వరస్పతీకల్యాణములోనిదే.

స్వాత్రధారి పార్వతిని వర్ణించిన పద్యము (పుట9) సప్తర్షులు పరమేశ్వరుని వర్ణించిన పద్యము (పుట27) ఉదాత్తరసావ్యితములు.

పూజారి పరిచారకుల సంభాషణ, కటికవాని సప్తర్షుల తోడి సంభాషణ హాస్యమట్టములు. కావి అనుచితములు. హాస్యమంగళాష్టకపద్యము అనందర్పము. అసభ్యము. అశ్లీలము.

పార్వతీకల్యాణములోని పదములకు మాతృకలు కలవు. 'వందే ఈశ్వరవరదగ' (పుట7.) 'తాళైప్పణిందెం కృపై పారడి' (పుట10) 'మొక్కిద వా పామి యీ' (పుట16) 'పాలజలధిలోపల' (పుట17) 'గోపాలా రామ దయాని' (పుట18) 'ఆత్మకొండలుమ్మిదిలో' (పుట24) 'రాయల మెచ్చదుర' (పుట25) 'మోహం కొండలు ముందన్ ప్పహం' (పుట26) 'రాకుట్టుచు పలుకు గల రవముల చిగు' (పుట27) 'వచ్చేది లేదె వేని విడిదికి' (పుట29) 'ఎటుకలపాని వీ దేయూరు' (పుట31) 'అదివాళ ముతవెన్నె' (పుట33) 'కొలునై యున్నాడే' (పుట35.) 'యెయ్యకొండు చెలువనున్నా' (పుట36) 'యెందెన్నిదిల్ అడిక్కడి.' (పుట36.)

ఇందు "కొలునైయున్నాడే" అను పదము దర్పా గిరిరాజు పదము. అది వాదనయమునందు కలదు. (పుటలు 108.109.)

3. శాహారాజవిజయము:- ఇది శాహారాజ గుఱించి రచించినది. ఇందు అవతారిక శాహారాజమయము. ఇష్టదేవతాస్తుతి మూడు పద్యములు. శాహారాజస్తుతి రెండు దరువులు, మూడు పద్యములు. అందు శేషాచలవతి నాట్యము (యక్షగానము) శాహారాజవధను రవ్యమైనదని రవ్యహదము కలదు. (పుట88.) కథా స్వాత్రమునకు పాత్రపైవ శాహారాజ చారిత్రము సుదీర్ఘద్విపదఘట్టము. అతిశయోక్తి మయము. శాహారాజ యవనభూమి హరించెనట. వంగభూమి భరించెనట. ఆసేతు హిమాచలము కీర్తి వందెనట. అతడు పారివెడల నమస్తదేశాధిపతుల మతలు నవర్యలు సేయుదురట!

కథావిషయము శాహారాజ మీది వలపు వ్యాపారము. శాహారాజ పారివెడల వారీలోకమునకు నాడీవేగము! అందు లీలావతి మోహము, విరహము, వక్షి రాయబారములు, శైత్యోదవారములు, విలాసములు, మున్నతుని వరములు, పురోహతుల అశీర్వాదములు, ఎటుకత పాదె, విద్యావతి రాయబారము. శాహారాజ కులాంగవ విజయ మాగధి అమమతి, లీలావతికి ఇష్టపిడ్డి. ఇవి సమీప్తరములు.

ఎఱుకత పేరు దమయంతి. సింగి అవి కూడ వ్యవహృతము. సింగిలోపాటు సింగడు కలదు. ఎఱుకతయే కొరవంటి. కొరవంటి పేరు కల యుక్ష్మగానములందు కంటె, ఇందు కొరవంటిపట్టము సుదీర్ఘము. ఎఱుకత వేషభూషణులు, ఖండఖండంతర పరిజ్ఞానము, ద్వీపద్వీపాంతరపరిజ్ఞానము, తమిళదేశపరిజ్ఞానము, బహుదేవతావ్రదత్త బహుమానస్వీకారము మొదలైనవి పవితరములు.

“త్యా మనిశం ప్రేమయుతం ” అను అష్టపదికి “మాతృక పావితర” అని కలదు.

కథానాయకుడగుట వలన కలసివచ్చినను, శాహరాజ ప్రశంస అత్యధికము. అంతేకాదు. లీలావతి చెలికత్తెలు శైత్యోపచారములు పేయుచు, “శేషాచలగీతశాహేంద్రు పదము చదువరమ్మా” అనుట (పుట108) ఉభయతారకము. సరస్వతీకల్యాణములోని శాహరాజభవనవర్ణనము శాహరాజవిలాసనాటకమునందును కలదు. (పుటలు 131,132) తెలుగుపదములు మూత్రమేగాక, కన్నడపదములును (పుటలు140,141) శాహరాజ సంకీర్తనములే. మొత్తము మీద శాహరాజవిలాసనాటకము నివర్తి శేషాచలపతి ప్రభుదాస్య పరాకాష్ఠదశకు పరమనిదర్శనము.

శేషాచలపతి ముద్ర కల ఒక పదము:

“కోకిల కూర్చవే నన్నుఁ గోరిద నిమ్మ నేకరాజాకుమారునితో
 శ్రీకరశాహారీరునితో” కోకిల
 పంచమరాగము రాగపణితులఁ బాడి వేగ
 అంచిత లియ్యత మించి యతని మెప్పించి
 పంచబాణవిభుండే నేనా ప్రభునిచే వరమైనఁ
 గాంచి కోకిలవాణి కలయఁగఁ గోరి వాణి కోకిల
 అతనిఁ గన్నది మొదలు వతను సింగిణి రొదలు
 వెతలు పేయఁగ చాల విమటకేఁ దాళ
 వతిమోహింబుధిలోన వయ్యయో యీదగలేసె
 రతిరాజపముఁడైన రాజేంద్రునితో నేటులైన కోకిల
 నెవరు వాయెడ పూని వసు బ్రోవు ప్రతి లేచి
 తవరు పుణ్యము గలదు తడవింక నలదు
 మహాశేషాచలమూరి విమతపద్మజవారి
 అనుభోపలరీరుఁడైన శాహేంద్రదీరు” కోకిల.పుటలు102,103

దర్పాగిరిరాజు:- ఇతని కృతుల 1. శాహరాజపదములు. 2. శరభోజీ పదములు. 3. శాహేంద్రచరిత్రయుక్ష్మగానము. 4. రాజమోహనకొరవంటి. 5. రాజకన్యా పరిణయము. 6. వాదజయనాటకము. 7. సర్వాంగసుందరీవిలాసనాటకము. 8. లీలావతి కల్యాణము.

ఇతడు శహజీ ఆస్థానకవి మూత్రమేగాక; తదనుజాడు, తదనంతరపాలకుడును అయిన శరభోజీ ఆస్థానకవి కూడ. శహజీరాజ్యకాలము 1684-1712. శరభోజీరాజ్య

కాలము 1712-1728. కాబట్టి గిరిరాజు కాలము 1684, 1728 మధ్యకాలమగును.

1. శాహారాజవదములు:- తంజావూరు నరస్వతిమహాలు గ్రంథాలయమునందు “శాహారాజవదములు” అను పేర రెండు గ్రంథములు కలవు⁴⁴. ఒక గ్రంథమునందు 132 వదములు, మఱొక గ్రంథమునందు 28 వదములు కలవు. మొత్తము 160. అందు “గిరిరాజవినుతుడు శాహాభూకాంతుడు”, “గిరిరాజనుత”, “గిరిరాజనుతశాహాధరణీశ”, “గిరిరాజసన్నతశాహారాజేంద్రా” అను గిరిరాజ కవిముద్రలు కలవు. అవి శాహారాజ మీదివదములు. కనుక శాహారాజవదములు. శాహారాజ ప్రణీతములుగ కల వల్లకల్యాణ, రతికల్యాణ, శనీపురందరకల్యాణనాటకములందు “గిరిరాజవదములను సరసుడైన యట్టి శాహారాజేంద్రునిఁ బరిపరివిధములఁ బాడుచును అని కలదు. (పుటలు 44,70,180.) కనుక శాహారాజవదములు శృంగారపదము లగును.

గిరిరాజ రాజమోహనకొరవంజియందు “గిరిరాజనుతుని” (27) “గిరిరాజ సన్నతుడు శాహేంద్రుడు” (28) “గిరిరాజకవిమతశాహేంద్రుడు” (59); రాజకవ్యా పరిణయమునందు “గిరిరాజనుతశాహావరుడు” (67) “గిరిరాజనుతశాహావర” (73) “గిరి రాజ నుతశాహేంద్ర” (74) గిరిరాజపాల శాహారాజభూమిపాల” (76) “గిరిరాజ నుతశాహాధీర” (77) “గిరిరాజసన్నతశాహేంద్ర” (78) “గిరిరాజనుతశాహావరుని” (78) “గిరిరాజపాలునికి ... శాహేంద్రునికి” (79); వాదవిజయనాటకమునందు “గిరిరాజనుత శాహాధరణీశుడు” (88) గిరి రాజనుతుడు శాహాభూవిభుడు” (90) గిరిరాజనుతుడు” (91) “గిరిరాజసన్నతశాహేంద్రుడు” (97) గిరి రాజనుతుడైన శాహాభూవిభుడు” (97) “గిరిరాజనుతుడగు శాహా భూవరుడు” (99) “గిరిరాజనుతశాహాధీర” (101) “గిరిరాజనుత” (102) “గిరిరాజసన్న తుడు నరశాహారాజేంద్రుడు” (106) “గిరిరాజసన్నతుడు ఏకరాజనుతుడు శ్రీశాహారాజదేవేంద్రుడే” (109) “గిరిరాజనుత వినుము శాహేంద్ర (పుట111) “గిరిరాజవినుత వినుము శాహేంద్ర (పుట111) “గిరిరాజకవిపాల ... శాహాభూపాల” (111) “గిరిరాజవినుత ... శాహాభూవర” (112) “వరకవివరగిరిరాజసన్నత ... శాహాజీ రాజ” (113) గిరిరాజ కవిమతశాహేంద్ర” (114) “గిరిరాజనుతశాహావరుని” (115) అను గిరిరాజకవిముద్రలు కల వదములు కలవు. ఇవి 27 వదములు. అన్నియును శృంగారపదములే.

సరస్వతిమహాలు గ్రంథాలయములోని శాహారాజవదములు అముద్రితములు. అందొక వదము⁴⁵.

“వదరి నన్నంట రాకుమి చక్కని సామి
వదరి నన్నంటరాకు పడుచుదానర మ్రొక్కేర పీకు
ముదమున నా మోవి చక్కకు పదయ శాహేంద్ర
యేల యీ దుడుకు
పైయద శారదీయ మందుర

బాగుగా కొగిలిమ్మని యందురా
 ఈ యెడ మావారు వింటి యేమందురా
 యెవరైన నను బొట్టు కట్టుకొందురా
 వేడుకతో విడమెచ్చేవదేరా
 పీఠిలో నన్నడ్డగించేది మేరా
 జాడగా సర(ప)ము లాడకపోరా
 స్వామిగా యిప్పుడు నా మనవి చేకోరా
 వేమ కావలె నంటి వింటికి రారా
 పేద మావారిని వేడుకోరా
 పూని మావారు నమ్మి రారబోసితే
 గిరిరాజమత యేలుకోరా. "

ఇందు పారదారికశృంగారమునకు శృంగములు వచ్చినవి. వీరిని పడినది. దారను ధారబోయు తారస్థితి నందినది.

2. శరభోజీవదములు: ఇవి అనువలబ్ధములు. గిరిరాజు లీలావతీకల్యాణమునందు శరభోజీవదముల జాడ కలదు. "గిరిరాజునిమతశరభో జీంద్ర" (194) "గిరిరాజమతలీల శరభోజిభూపాల"(195) అను గిరిరాజకవి ముద్రలుకలపదములు మూడు కలవు. అవి గిరిరాజు శరభోజీ మీద కూడ పదములు రచించెననుటకు నిదర్శనములు. అంతేకాదు. అవి రెండుమ శృంగారపదములే. పారదారికశృంగారప్రపణములు కావుగాని, అన్యపదములు పారదారిక శృంగార ప్రపణములు కావచ్చును.

3. శాపేహింద్రచరిత్రము:- ఇందు ప్రథమత: యక్షగానపదబంధము ప్రయుక్తము.

"కండవక్కర లీలఁ గల్పించి రుచుల
 గండుమీతిన యక్షగానము మిగుల
 గదిమను గిరిరాజుని రచియించె "

నవి గ్రంథాంతమునందు కలదు. (పుట22) ఇది కథాప్రధానము. ఇతర విధానము లేదు. అనతారిక అయివ వెంటనే కథాప్రారంభము కలదు. ఒకపాడు శాపరాజు పాదెడలును. ఒకానొక పాపికుడును మోహించును. విరహోన్మత్తనందును. చెలికత్తె కుందరదన వేశ్యమాతకు చెప్పును. వేశ్యమాత వేశ్యవృత్తి మనత బోధించును. పాపికుడును వినుడు. కుందరదనను శాపరాజు కడకు పంపించును. అతడు సమ్మతించును. పల్లకీ పంపించును. పాపికుడును పల్లకీమీద శాపేంద్రనగరికి పోవును. శాపరాజు మదనపాత్రాభ్య మేలించును. ఇది కథ. వేశ్యవృత్తి వేదిక వెక్కివది. కావ్యప్రయోజనము కారాగారప్రవేశము చేసినది.

4. రాజమోహనకొరవంజి:- ఇది చూడకే అంకితము. యక్షగానము.

ఇందు అవతారిక లేదు. కథాసంగ్రహమునుండి కలదు. అందు గ్రంథనామము “రాజమోహన కొరవంజి” అని కలదు. (పుట25.) కొరవంజిపుట్టము కల యక్షగానము కొరవంజి అగును. ఇందు కథ కంటే కొరవంజిపుట్టము సుదీర్ఘము.

శావరాజు సారి వెడలును. ఒక రాజకన్యక మోహించును. శృంగారవనమును చేరును మన్మథచంద్రమలయమారుతోపాలంభములు పేయును. కోకిలను, చిలుకను, హంసను, తుమ్మెదను రాయబారమునకు పంపును. ఇంతలో ఎఱుకత వచ్చును. “ఇదిగో ఇప్పుడు శావరాజుదేవేంద్రుడు వచ్చి నిన్నుఁ బెండ్లాడుచున్నాఁడు” అని సోదే చెప్పును. పక్షి రాయబారములు ఫలించి శావరాజు వచ్చును. రాజకన్యక శావరాజును పెండ్లాడుమని కోరును. రాజకన్యక, శావరాజు కూడియుండ చెలికత్తెలు శోభనమంగళములు పాడుదురు. ఇది కథ.

ఇందు ఎఱుకతయే కొరవంజి. ఎఱుకత వేషభూషణు; దేశ, ద్వీప, పర్వత, వృక్ష, జంతు, రత్న, క్షేత్ర, నదీ, దేవతా స్వజాతి పరిజ్ఞానములు సవివరములు. ఎఱుకత జాతి చతుర్విధమట. దేశ యెఱుకతజాతి. అడవి యెఱుకతజాతి. కొండ యెఱుకత జాతి. జేజే యెఱుకతజాతి. చివటి ఎఱుకతజాతి చోళదేశమునందే కలదట. వారి వగలు చూడవచ్చిన ఈ ఎఱుకత కొండ యెఱుకత. ఇష్టదేవత కొల్లాలమ్మ. ఎఱుకత పేరు సింగి. భర్త పింగడు. పింగిపింగుల పింగారమును ఇందు కలదు. మొత్తము మీద కొరవంజిపుట్టము మోరావహము.

రాజకన్యక “కొక్కొకమెఱిగినదాన” నని కొంకు లేకుండ చెప్పుట క్రొత్త ఘనత.

5. రాజకన్యకపరిణయము:- ఇది యక్షగానము. ఇందును అవతారిక లేదు. కథాసంగ్రహమునుండియే కలదు. శావరాజు సారి వెడలుట, రాజకన్యక మోహించుట, విరహావస్థనందుట, శృంగారవనము చేరుట, చెలికత్తెకు చెప్పుట రాజమోహనకొరవంజికి సదృశము. చెలికత్తె రాజకన్యక తలిదండ్రులకు చెప్పుట, వారు శృంగారవనమునకు వచ్చుట, కన్నకూతురిని మెచ్చుకొనుట, చెలికత్తెను సంబంధము విశ్చయించుటకు పంపుట, చెలికత్తె శావరాజునకు చెప్పుట, శావరాజు పెండ్లికి సమ్మతించుట, రాజకన్యక ఆమె తల్లిదండ్రులు పెండ్లికి పాగించుట, శావరాజును పెండ్లాడుమని కోరుట భిన్నము. అందలి రాజకన్యక “కొక్కొక మెఱిగినదాన”నని కొంకు లేకుండ చెప్పిన, ఇందలి రాజకన్యక “కొక్కొక మెఱిగిన జాణ”నని జంకు లేకుండ చెప్పుట (పుట78) అంతకంటే ఘనత. అందు లేని పరిణయవృత్తాంత మిందు కలదుగావున, రాజకన్యకపరిణయముని గ్రంథవాచము. ఇందు గిరిరాజు శావరాజుపదములు ఎనిమిది కలవు. అవి గుడిగ్రుచ్చుటకే ఇది రచితము కావచ్చును.

రాజకన్యక శావరాజును మోహించితివని చెప్పిన, చెలికత్తెచేత,

“ఎవడే కన్యకామణి, ఇది దోషముని మనస్సున వెంచ ననిలేదు. అది

యెట్లగుంటే చక్కనివారిలో చక్కనివాడైనటువంటి, పుష్పమచందరు

మోముగలటువంటి మొక్కదగినటువంటి ముద్దుశాపేంద్రుని
జూచినదే ధన్యురాలను. అట్టి పట్ల నీవు చూచి మోహించినావు
గాఁబట్టి యే కన్యలు నీకు సరి పాటి గారు"

అని చెప్పించుట గిరిరాజు ప్రభుభక్తి పరాయణతకు ప్రముఖోదాహరణము.

6. వాదజయనాటకము:- ఇది, యక్షగానము. శహజీకి అంకితము.

ఇట్లు ముమ్మాటు కలము. (పుటలు 83, 84, 85.) ఇందు బనవని నోములు నోచిన, నాట్యము సేయు భామలు కోలాట లాడుదురు. ఇద్దఱు నాట్యకత్తెల మధ్య వాదము వచ్చును. మొదటి నాట్యకత్తె గర్వము కలది. రెండవ నాట్యకత్తె "మన మిద్దరొకదము. బీరుడు వక్కాణించి పెంపు చూపుదము. రావే" అనిన, మొదటి నాట్యకత్తె "నా సరిదానవా నీవు నన్నాడవమ్మనెదవు" అని గేలిసేయును. రెండవ నాట్యకత్తె "సరిగాక తల్ల" నుటకు కారణమడుగును. మొదటి నాట్యకత్తె "నా వలెను విద్యలచేత భూమండలములో నే వారను మెప్పించి గూడితివి? ఎక్కడ పేరు పొందితివి?" అని ప్రశ్నించును. రెండవ నాట్యకత్తె "విద్యలచేత శాపారాజు మనసు మెప్పించి, అతనితోగూడి నీ సరిదానవగుదు"నని సమాధానమిచ్చును. మొదటి నాట్యకత్తె "శాపారాజుమనసు మెప్పించి మరుకేరి గూడిన సరి దానవని సమ్మతించెదను" అని సమ్మతించును. రెండవ నాట్యకత్తె "శాపారాజును మెప్పించి కూడకయున్న నీకు తొత్తునయ్యెదను." అని శపథము చేయును.

శపథము చేసిన నాట్యకత్తె సన్నద్ధురాలగుసరికి, ఆమె అక్క అక్షరాలా దండకము చదువును. శాపారాజును మెప్పించుట అపంభవమని, పొందు అపాధ్యమని, శపథము వలదని వారించును. అయినను రెండవ నాట్యకత్తె వెనుకడుగు ప్రసక్తి లేదని, శాపారాజును మోహించితివని, శాపారాజును మెప్పించి అతని గూడని ఆడపుట్టుక ఎందుకని ముందడుగు వేయును. ముందు అక్క మాట విని చెలికత్తెను రాయబారము పంపును. నాయకురాలి వ్యర్తాంతము వాయకునికి చెప్పి, చెలికత్తె రెండవ నాట్యకత్తెకు సంతోషవార్త చెప్పక ఆట పట్టించును. రెండవ నాట్యకత్తె చెలికత్తె దోషారోపణ చేయును. చెలికత్తె కోపాతిశయమున సంతోషవార్తను విషాదవార్తగ చెప్పును. రెండవ నాట్యకత్తె స్వయముగ శాపారాజు వౌద్దకు బయలుదేరును. అక్క, చెలికత్తె బుద్ధి చెప్పుదురు. అయినను రెండవ నాట్యకత్తె శాపారాజు కొలువు చేరి, తన నాట్యవిద్యలు ప్రదర్శించును. శాపారాజును మెప్పించును. బహుమానము లందుకొనును. మొదటి నాట్యకత్తె "జాణవు నేఱజాణవు పరిపాటి" అని సమ్మతించును. ఇద్దరు నాట్యకత్తెలు శాపారాజును గూడియుందురు. ఇది వాదవిజయనాటకవిషయము.

ఇది కొత్తపుంత. అయినను పాతపుంత. లక్ష్యము శాపారాజుశ్లాగునమే. నాట్యకత్తెల వాదము సహజము. పందెము బహుమతులందుట, బిరుదములందుట సముచితము. శాపారాజు మరుకేరిగూడుట వేళ్ళోచితము కావచ్చునేమోగాని కావ్యోచితము కాదు.

ఇందు గిరిరాజు ముద్రలు కల శాపారాజు పదములు పదియారు కలవు.

రాజకన్యకాపరిణయములోని పదములకు రెట్టింపు. అవి గుది గ్రుచ్చుటకే వాదజయ నాటకరచనము కావచ్చును. ఆ యా పదముల అభినయములు, గానములు రంగస్థలములందు రాజించునవి. వచ్చాదయాంతరంగస్థలములందు సంకోచము కలిగించునవి. సమాజమునకు శ్రేయస్కరములు కావు. అంతేకాదు. రెండవ నాట్యకత్తె అక్క. శాపరాజా “లోకమృతాకారరేఖాజితానేకకందర్పసౌందర్యుడు, నత్యభాషా హరిశ్చంద్రుడు, నిర్మలజ్ఞానవిద్యావినేకక్షమానిష్ఠుడు, ధార్మికశ్రేష్ఠుడు, వానితో పొందు సాధారణస్త్రీలకు సాధ్యము కాదు” అని దండకము చదువుట, రెండవ నాట్యకత్తె శాపరాజా “అన్ని విద్యల నీడు బోడు లేని వాడు, అతని గూడని ఆడపుట్టుక ఏల?” అనుట మొదలైనవి దర్పా గిరిరాజా వ్రతుదాస్యపరాకాష్ఠదళకు పరమవిదర్శనము.

7. సర్వాంగముందరీవిలాసనాటకము:- ఇది యక్షగానము. ఇందు ఆద్యంతముల విషయము పూర్వోక్తము., విష్ణుశ్వరాగమనద్వీపద లేదుగాని, “విష్ణుశ్వరుని ద్వీపద చదివేది” అను ప్రయోగమూచన కలదు. విష్ణుశ్వరపూజ కలదు.

శివరాత్రి నాడు వంచనదీశ్వరుని రెండవ జాము పూజకు శాపరాజా కొలువుండును. అర్చకులు, మణియము (కరణము), గుడివేశ్యలు, కణకపిల్లె, బ్రాహ్మణులు, ముత్తైదువలు, సంన్యాసులు, సీతాని దంపతులు, ధామరకుడు (బుడుబుడుక్కులవాడు) కోమట్లు, గొల్లలు, గొల్లభామలు; మగధ, మాళవ, రాట, సింధు రాజాలు వచ్చిన అనంతరము, కుంతలేశ్వరుని కూతురు సర్వాంగముందరి పఖ్యమేతముగ వంచనదీశ్వరుని సన్నిధానమునకు వచ్చును. నిండుకొలువై యున్న శాపరాజానకు నలాము చేయును. అతని రూపరేఖావిలాసములు చూచి మోహించును. విరహావస్థనందును. చెలికత్తె చెప్పిన ప్రకారము, శాపరాజా నతి అగుటకు వంచనదీశ్వరపూజ చేయును. తన వృత్తాంతము తల్లిదండ్రులకు చెలికత్తెచేత చెప్పించును. కుంతలేశ్వరుడు సంతసించి, బాహ్య కుంతలతో సర్వాంగముందరి సన్నిధికి వచ్చును. శాపరాజాను మోహించినందుకు కన్నకూతురిని ప్రశంసించును. శాపరాజాను నందర్పించి కూతురు వంగతి చెప్పును. సర్వాంగముందరి కూడ శాపరాజాను పెండ్లాడుమని కోరును. చెలులు మంగళము పాడుదురు.

ఇది పాడివ పాట. అంతేకాదు. శివరాత్రి నాడు శివసన్నిధానమునందు శివమెత్తి వది శృంగారము. విరహావస్థ సాహిత్యపతనావస్థ.

గుడివేశ్యలు వచ్చు విధానమునకు, సర్వాంగముందరి వచ్చు విధానమునకు పునర్దువలు కలవు. రెండేసి దరువులు. కుంతలేశ్వరుని శాపరాజాప్రేతము చూర్ణిక బ్రాహ్మణుల, ముత్తైదువల, కోమట్లు, గొల్లల మాటలు వాస్తవికము. నేలము. కరణము, కటికవాడు, వేశ్యలు, వేశ్యమాతలు, కణకపిల్లె తమిళము మాటాడుదురు.

ఇందు మూడు పదములకు మాతృకలు కలవు. “చెంగట భృంగి యాడేవి” (పుట145.) “తుమ తుమాన మెఱసె” (పుట145.) “మంగళ ఉపచారా” (పుట147.)

వాదజయనాటకములోని రాజకన్యక పాడిన “వన్నీ పెండ్లాడుమీ” అను పదము (పుటలు 113, 114) పర్వంగముందరివిలాసనాటకమునందు పర్వంగముందరి కూడ పాడును. (పుటలు 149, 150.) అందు “కొక్కొక మెఱిగిన దాన” అను చరణము కలదు. అంతేకాదు. అది దర్పా గిరిరాజు శాపరాజపదము. “గిరిరాజకవినుతశాపాంధ్ర” అను గిరిరాజకవిముద్ర కలదు.

8. లీలావతీకల్యాణము:- ఇది యక్షగానము. ఇందు అవతారిక కలదు. కర్పనిపయము లేదు. కాని గిరిరాజకవిముద్రలు కల శరభోజీపదములు మూడు కలవు. ఇది పూర్వోక్తము. కావున లీలావతీకల్యాణము దర్పా గిరిరాజకృతము కావలయును.

మహారాష్ట్రదేశాధిపతి కీర్తిచంద్రుడు కూతురు లీలావతికి తగిన వరుని ఆరయు మని ఒక యోగిని వియోగించును. ఆమె అంగవంగకళింగాదినావాచేశములు అరసి, కడకు తంజావూరు వచ్చి, సారి వెడలు శరభోజీని చూచి, లీలావతికి తగిన వరుడని ముందు లీలావతికే వివరించును. వినుకలి ప్రేమను లీలావతి విరహము చెందును. యోగిని కీర్తిచంద్రునికి చెప్పి వివాహము జరిపించును. ఇది కథ.

ఇందు యోగిని పాత్ర ఇతరయక్షగానములలోని కొరవంజి పాత్ర వంటిది. కొరవంజి సోదె చెప్పును. యోగిని వార్త చెప్పును. యోగిని కావించిన శరభోజీవర్ణనము అతిశయోక్తిమయము కాదు. అందు శరభోజిని “కవు లొకవంకను గల్పన లొనరిచి కవితలు వక్కాణింప” అని కలదు. (పుట 173). వాస్తవమే. “కవులకు ముంగిటి కల్ప భూజము ఇచ్చినా బహుమాన మేనుఁగు పాడి.” (పుట 176) అని కూడ కలదు. కించిదతిశయోక్తికిలికించితమైనను, అసమంచితము కాదు. అయినను శరభోజీ పదములు, లీలావతీకల్యాణము వినా ఆస్థానకవులు రచించిన కృతులు లేవు.

లీలావతీకల్యాణము నిర్వచనయక్షగానము.

చెలికత్తెలు లీలావతికి ముందే చెప్పిన అప్పగింతులు ముచ్చట గొలుపును.

“నడుచుదవము లిక విరువపు యమ్మ
పుడమిజములు మెచ్చ నడుచుకోవమ్మ
ధవుని దైవము గాఁగఁ దలదవే యమ్మ
నవతు లేమనుకోవ్వాఁ జెవి నిడకుముమ్మ

xxxx xox xox

చచ్చ యత్తింటికి పువమైన కీర్తి
కన్నయింటికి వచ్చి గలిగింపుమమ్మ
బుద్ధిమంతురాలై పొగడొందు నీకు
బుద్ధి తెల్లపాటి పాలతు లెవరమ్మ.” పుట 191.

ఇవి ప్రాచీన మాటలైనను ఇట్టి మాటలు యక్షగానములందు ఆరుదు.

బాలకవి సుబ్బన్న: ఇతని కృతులు 1. పంచకన్యాపరిణయనాటకము. 2. లీలావతీశాపారాజీయనాటకము. 3. శాపామహారాజకల్యాణనాటకము. యక్షగానములు.

1. పంచకన్యాపరిణయము:- ఇది ఖోజీకి అంకితము. ఇందు అవతారికను కర్పనిర్దేశము పూర్తిగా లేదు. శాపారాజు “పంచకన్యల పెండ్లి బాలకవీంద్రాంధ్రబాషనీవు రచియింపు” మన్నట్లు కలదు (పుట88) తెలుగు సంబుద్ధి మీద సంస్కృతపండి! నాటకాంతచనమునందు కర్పనిర్దేశముండు ప్లలము ఫలమైనది. (పుట133.) బాలకవిచిరుదాంకితుడు సుబ్బన్న. లీలావతీశాపారాజీయమునందు “బాలకవి సుబ్బన్న” అని పూర్తిగా కలదు. (పుట42) కాఁబట్టి బాలకవీంద్రుడు బాలకవి సుబ్బన్న కాఁగలడు.

ఇందు కృష్ణుడు పంచకన్యలను పరిణయమాడుట ఇతివృత్తము. కలకంఠి, కనకాంగి, ఇందువదన, మనోరమ, చిత్రలేఖ పంచకన్యలు. పురాణప్రసిద్ధులు కారు. నవీనవిధర్థులు. పంచకన్యల పరిణయమునకు ప్రధానసాధనము వస్త్రావహరణమట్టము. ఇది జలక్రిడల నాటకమునకు ఇంచుక ప్రపంచికరణము. అందు వప్పు తిమ్మక్క పాత్ర కలదు. ఇందు మరాళిక పాత్ర కలదు. తిమ్మక్కకు తలతిక్క కలదు. మరాళికకు మర్యాద కలదు.

బాలకవి సుబ్బన్న పూర్వకవిస్తుతియందు వ్యాసూర్మీకికాళిదాసాదిసంస్కృతకవుల ప్రసక్తి మాత్రమే కలదు. ఆంధ్రకవి ప్రసక్తి లేదు. అంత మాత్రమున బాలకవి సుబ్బన్న వర్ణయకు పూర్వకు కాదు. అర్పణీనుడే. ఖోజీ ఆస్థానకవి. అతని చోళమండల వర్ణనమున

“గృహము గృహమున దివముక్క కృతియొవర్ణ

జాలు లక్షణకవులును” పుట96

కలరవి కలదు. ఇంటింటి మకవులకు ఇది తొలిమూదల. పంచకన్యలును “తెనుఁగు సంస్కృతమహారాష్ట్రకవ్వుడద్రావిడకబ్బంబులందు కీర్తి గాంచిన వారట! (పుటలు115,116) కవులకు, కవయిత్రులకు తంజావూరు కాణాచి.

పంచకన్యాపరిణయమునందు స్మృతధారికి మాటుగ ప్రపంగి, కటికవానికి బదులుగ కేతినాయుడు అమ పాత్రలు కలవు. అంతేకాదు. ప్రధానకథయందు బాలపాత్ర కలదు. బాలపాత్ర ఆయుసను కీలకపాత్ర. అంతకంటే కీలకపాత్ర మరాళిక. కృష్ణుడు పంచకన్యల వస్త్రము లవహరించుట మరాళిక వమ్మతిని. పంచకన్యలు కృష్ణుని పరిణయమాడుటకు ఇష్టపడుట మరాళిక హితోపదేశమున. పరిణయానంతరము కనకాంగి కలహమాడుట కొనమొలుపు.

2. లీలావతీశాపారాజీయము:- ఇది ఖోజీకి అంకితమగును. తుది చననము “-బాలకవిసుబ్బన్న మేలిమి మీట నానజించిన లీలావతీశాపారాజీయంబును

నాటకంబునకదీశ్వరుని" అని త్రుటితమైనది. అదీశ్వరుడు శహాజీయే.

ఇందు శాహరాజును కొలువ వచ్చిన, కాశ్మీరదేశాధిపతి రాజకంఠీరపుని కూతురు లీలావతి, ముందే వెన్నెలలో వివరింపవచ్చి, శాహరాజును చూచి మోహించుట, శాహరాజు రహజేరి సల్పినట్లు కల గాంచుట, విరహవస్థనందుట, చెలికత్తె శుకవాణిని రాయబారము పంపుట, పార్వతి తన భక్తురాలి మనోరథము నెఱవేర్చుటకు ఎఱుకతగా వచ్చి, సోదె చెప్పుట, శుకవాణి రాయబారము వలించుట, సంగతి తెలిసి కాశ్మీరదేశాధిపతి కన్నకూతురిని ప్రశంసించుట, శాహరాజును సందర్శించుట, లీలావతిని పెండ్లాడుమని కోరుట, శాహరాజు సమ్మతించుట ఇతివృత్తము.

ఇది పాడిన పాటయే. ఇందు లీలావతియే శాహరాజును పెండ్లాడుమని కోరకపోవుట మేలిమియే. రాజకంఠీరపుని శాహరాజుప్రశంసను, "మహినిఁ గల సకలకవులు" శాహరాజును "అహరహము పొగడుదు"రనుట, శాహరాజు పతంజలి వలె పండితులు మెచ్చ గవానములైన బహుగ్రంథములు రచించుననుట బాలకవి సుబ్బన్న ప్రభుభక్తి పరాయణతకు ప్రముఖోదాహరణము.

3. శాహమహారాజకల్యాణము:- ఇది కృతికర్తృనిర్దేశము, కృతిభర్తృనిర్దేశము కల నాటకాంతభాగము లభించని వ్రతి. కాని పంచకవ్యాపరిణయములోని తుది సీసపద్యము (ట133) ఇందు తుది సీసపద్యము. (పుట84.) ఆ పద్యమిది:

" ఎంతకాలము చంద్రుఁ డీశుని మోళి
కాంతిమంతుండయి కదలకుండు,
ఎంతకాలము దివ్యదంతావళంబులు
దిక్కుల యందులఁ దీయకుండు,
ఎంతకాలము రాక్షసేంద్రుండు లంకలోఁ
బట్టబిడ్డిక్తుడై పరగించుండు,
ఎంతకాలము రమాకాంతుఁ డవంతునిఁ
దల్పంబు చేమక దవరుచుండు,
ఎంతకాలము వీవు డి యమఠమున
బంధుమిత్రులు మిత్రముపై నఱవలయు
ధరణిలోపల నాచంద్రతారకముగ
సకలగుణసాంద్ర, శాహరాజ్జీతీంద్ర!

ఇందు కుండలీకృతభాగము పంచకవ్యాపరిణయమునందు భిలమైనది. "అంత కాలము" తర్వాత ఎత్తుగీతము, తదవంతరనాటకాంతవచనము శాహమహారాజ కల్యాణమునందు లేవు. ఉష్ణంతవఱకు సమానము. కావున శాహమహారాజకల్యాణము బాలకవి సుబ్బన్నకృతము కావలయును. అంతేకాదు. వయి సీసపద్యములోని పంబుద్ధివిబట్టి పంచకవ్యాపరిణయము వలె శాహమహారాజకల్యాణము శహాజీకి

అంకితము కొవలయును.

ఇందు శాహరాజు కొలువు సేయుట, గాయకులు పదములు పాడుట, నగరి నాటకశాల వర్తకములు పదకేళిక అభినయము పట్టుట, శాహరాజు వగరయాత్ర సేయుట, రూపావతి మోహించుట, విరహోవృద్ధిపండుట, నారదుడు ఎఱుకతగా వచ్చి సోదె చెప్పుట, ప్రాణపథి కలకంఠి రాయబారము సేయుట, శాహరాజు పెండ్లికి సిద్ధపడుట, రూపావతిమందిరమునకు వచ్చి, వివాహమాడుట ఇతివృత్తము.

ఇది కూడ పాడిన పాటయే. ఇందు రూపావతి శాహరాజు మందిరమునకు గాక, శాహరాజు రూపావతి మందిరమునకు వచ్చుట విశేషము. రఘునాథనాయకాభ్యుదయసరణి.

తంజావూరులోని కవులు "వార్తాచమత్కారవైభవంబునను" కీర్తిగాంచిన కలదు. (పుట58.) శాహరాజు సాహిత్యభోజుడు, సాహసించుడు, సత్యభాషాహరిశ్చంద్రుడు, సత్య సింద్రపోషకుడు, పుణ్యశీలుడు, పురుషోత్తముడు అనియేగాక, "కలియుగకర్ణావతారుడు", "కలియుగకృష్ణుడు" అని కూడ కలదు. (పుటలు59,60.) అంతేకాదు. "మరాట కర్ణాటకబోటు లతని భేటికై కోటామకోటులు వాకిట గాటంపు మమతతోఁ గాని యున్నారని కలదు. (పుట59.) ఇదియెల్ల బాలకవి మచ్చిన్న ప్రభుదాస్యపరాకాష్ఠదశకు పరమవిదర్శనము.

సోమన్న: ఇతని కృతులు శాహరాజుపదములు. ఇంతవఱకు చరిత్రకు ఎక్కుని కవి ఇతడు. సరస్వతీమహలు గ్రంథాలయమునందు ఇతని పదములు 17 కలవు. ఇందు "సోమసుకవి శాహరాజునతి", "సోమసుకవివరమత శాహరాజునర" అను సోమసుకవిముద్రలు కలవు. ఇవి శాహరాజు మీది పదములు. శృంగారపదములు. ఒక ఉదాహరణము:

"నయపద్మజాపాండ్ర శాహరాజునారేంద్ర
వియవంతావలెయగురీతి
మనవి వింతైన విషేషమని తెలుపుదాన
మనమోహమున తాళిం దాన గామ
వెనరున జేరి ముచ్చించు వేడుకను.
మదనావతారా వా మమతలు దీర
ముదము దైవార నీదు కెమ్మోని విందర
పదర యింటికి దాని వదరులకేమి
విదురకుంటికి రాదుర వా సామి
విరులశయ్యను వన్నేచేళ
పదపరతులను దర వేడ్కతోను
సోమసుకవివరమత వన్న
విరుల పరుల వరిగురుల

తురిమి యెంతో హాయిగా

శాపాపానర యేతెర. " పుటల86-87.

అజ్ఞాత కవి :- ఇతని కృతులు త్యాగేశ్వరములు. ఇంతవఱకు చరిత్రకు దక్కని కవి ఇతడు. సరస్వతీమహాల గ్రంథాలయమునందు త్యాగేశ్వరములు అయిదు గ్రంథములు కలవు⁷. ఒక గ్రంథమునందు 208 పదములు కలవు. అవి బహువిధములు. భక్తిపదములు 50. భావపదములు 5. సైరాగ్యపదములు 9. శృంగారపదములు 103. అరణ్య(హాస్య)పదములు 14. నీతిపదములు 24. మంగళములు 3. మొత్తము 208. రెండవగ్రంథమునందు పదపంఖ్య లేదు. అన్ని పదములు త్యాగేశుని మీద రచించినవి. భక్తిపదము లగును. ఇందు మొదటి రెండు పదములందు శాపారాజా పేరు కలదు. అది కారణముగ శాపారాజా రచించిన పదములుగ భ్రమపడుట జరిగినది⁸. మొదటి పదమునందు "సరశాపాననకాను" అని కలదు. అది కవిముద్రయే కావలసిన అవశ్యకము లేదు. శాపారాజా త్యాగేశునికొడు. కాలుట్టి త్యాగేశునికి విశేషణము కావచ్చును. సుమారు 300 త్యాగేశ్వరముల కర్త అజ్ఞాతకవి. భావిపరిశోధనమున సుజ్ఞాతకవి కావచ్చును. త్యాగేశ్వరములకు ఒక ఉదాహరణము.

పీఠిలో వచ్చిని వసంతత్యాగుడు
పీఠిలో వచ్చెను వేడుక జాతాము రారే.
మోదము మీరను ముద్దు తేరుపై నెక్కి
కోరిన జనులకు కోర్కె లీడెర్పుచు
వారిజానన విమలచైతవత్యాగేశుడు.
రత్నసింహాసనముపై రంగుగా నెక్కి నేడు
యత్నము లేకె యెంతో ఆనందముగా నాడుచు.
నకలదేవతలు నమ్మతి పేయగా
అకళంకజనములకు అభయము లిచ్చుచు
అకళంకనిజరూపుఁ డంబాస్కందపహితుఁడు
మకరాంకలిరుదశాపామహారాజులదైవము."

ఇది త్యాగేశుని రథోత్సవమునకు సంబంధించిన పదము.

కవిగిరి ఉరపు వేంకటగిరి: ఇతని కృతులు 1. రుక్మాంగదచరిత్రము 2. అభినయదర్పణము. 3. ఘటికాచలమాహాత్మ్యములోని అవతారికాశ్వాసాద్యంత పద్యములు. మూడవది పూర్వోక్తము⁹. రెండవది వందకేశ్వరకృతమైన అభినయదర్పణ మునకు వద్యానువాదము¹⁰. శాస్త్రగ్రంథము. మొదటిది ద్విపదకావ్యము. హాసీతరములోని యక్షగానీతరకావ్యము. అముద్రితము. ఇందు కవిగిరి దర్పా గిరిరాజ తమ్ముడని, వీరి ఇంటిపేరు దర్ప అని కలదు.

"దర్పవంశాంబోధితారావిభుండు"

"కీర్తి కెక్కిన నాడు గిరిరాజుమకవి"

కవిగిరి దరా గిరిరాజా కవిస్థానమందు. “కవిగిరి యను పేరు కలిగినవాడు.” శహాజీ బంధువు విచిత్రరాయని కుమారుడు ఖండోజీరాయడు ఇతనిని “విచిత్రరాయ వసంత” అని పంబోదించినట్లు⁷¹, రుక్మాంగదచరిత్రము రచింపుమని ఆదేశించినట్లును కలదు. కావున శహాజీ, శరభోజీలకు గిరిరాజా వలె, విచిత్రరాయఖండోజీ రాయలలకు కవిగిరి ఆస్థానకవి కావలయును.

కవిగిరికి పూర్వము చదలువాడ మల్లిన ప్రథమతః రుక్మాంగదచరిత్రము ద్విపదకావ్యమును రచించినట్లు, అతని విప్రనారాయణచరిత్రమునందు కలదు. అది అనుపలబ్ధము. ఇది పూర్వోక్తము⁷². తదుపరి ప్రాథకవి మల్లిన రుక్మాంగదచరిత్రము పద్యగద్యకావ్యముగ రచించుట ప్రసిద్ధము. ఇది కూడ పూర్వోక్తము⁷³. ప్రాథకవి మల్లిన పద్యగద్యకావ్యమునకు, కవిగిరి రుక్మాంగదచరిత్ర ద్విపదకావ్యమునకు సామ్యభేదములు కలవు. అది పదునాఱవశతాబ్ది రచన. ఇది పదునేడవశతాబ్ది రచన. అయినను కవిగిరి రచన ఉదాత్తము.

నాగేశ్వరుడు: ఇతడు చరిత్రకు ఎక్కువ, కృతులు దక్కని శహాజీ ఆస్థానకవి. నాగేశ్వరకవిముద్ర కల ఒక దరువు, దర్బా గిరిరాజా శాహేంద్రచరిత్రమునందు కలదు. ఆ దరువిది:

“ ఏమి చేతువె ముద్దు గుమ్మర్ వాని

నే రీతిఁ జాతువె కొమ్మర్ ।

ఎప్పుడు వాడిటు వచ్చి - యింపైన తన కొఁగిలిచ్చున్ ॥

● తివిరి నిర్దురరారు కంటికి కపి - దీరదు నా గుల్బచంటికి ॥

మోవి సావక మీరా వెలుకర నాతో - పంతము లేంర ॥

నరమత యేకోకి - నాయకేంద్రకుమార

నరునను నను మరవకే

విరిశు కేరివి గరిమ మన్నేలర ।

నరముడ నాగేశ్వరకవిసమ్మత

తిరమునఁ ద్ర్యంబకదీర యొయ్యూర ॥

పతి నీడెప్పుడు నమ్మఁ గోరువె, కోరి

శాహేంద్రుడు నమ్మఁ జేరువె ॥ ”

పుటలు9,10.

ఇందు “నాగేశ్వరకవిసమ్మత” అను కవిముద్ర ఇదమిత్యముగ కలదు. కనుక నాగేశ్వరకవి ఒక శహాజీ ఆస్థానకవి అగును. అంతేకాదు. నాగేశ్వరకవిముద్ర కల దరువిది నాగేశ్వరకవికృతము కావలయును. నివర్తి శేషాచలపతి శ్లోకములు, మంగళము సర్వాంగసుందరీపరిణయమునందు సంఘటించినట్లు, నాగేశ్వరకవి యక్షగానములోని దరువును దర్బా గిరిరాజా శాహేంద్రచరిత్రమునందు సంఘటించుట సంభవము.

నివర్తి శేషాచలపతి, దర్బా గిరిరాజా వలె నాగేశ్వరకవి కూడ శాహారాజప్రణీతము లకు వేవత్సగాయకుడు కావచ్చును.

శాహరాజు “వాగ్గేయకారతతికి నైఖరులు దిద్దు సద్గురుస్వామి” అని, భోజాని తర్వాత శహజీతో “సములగు కవిరాజులు లేరు భువిని” అని, శహజీ “కవిత వినెడు వీమల్ వీమల్” అని చాటుపద్యములందు కలదుగాని, అవి పంసృత మహారాష్ట్రభాషలకు వర్తించునవి కావచ్చును. మాతృభాష కాని తెలుగుభాషకు వర్తించునవి కాకపోవచ్చును.

శాహరాజాస్థానకవి: ఇతని కృతి వాదజయకొరవంజి. అముద్రితము. గ్రంథపట్టికయందు ఇట్లు కలదు.

“అసమగ్రము. తప్పుల కుప్పలు. వ్రాత తెలుగు. శైథిల్యము కలదు.

గ్రంథవామము గాని తత్పర్థవామము గాని తెలియు నవకాశము గాన్పించదు.

గ్రంథప్రతిపాద్యము గూడఁ దెలియుట కష్టతరము. ముఖవ్రతమున “వాద జయకొరవంజివాటకం” లని విద్వేషింపఁబడెను.”

అయినను, గ్రంథమునందు శాహరాజా ప్రశంస కనబడుచున్నందున, ఒక ఆశప దరువునందు రామకవి పేరు దొరలినందున, నివర్తి శేషాచలపతి శాహరాజవిలాసము అవతారికలోని శాహరాజప్రశంసను, “సభాసేనుల్ ప్రవీణుల్ కవుల్ రామాదుల్” అని యున్నందున వాదజయకొరవంజికర్త రామకవి అని ఒక అభిప్రాయము కలదుగాని, ప్రామాదికము. శాహరాజవిలాసములోని పద్యమిది:

“శ్రీమత్ప్రబంధకవుత్తముఖ్యులు సభాసేనుల్ ప్రవీణుల్ కవుల్

రామాదుల్ పతి సత్యశానిధి సభారంగంబు సింహాసన

శ్రీ మీసన్ దగు శాహజూపతి మహాశృంగారభంగిన్ వసం

తామాత్యున్ రతిరాజాఁ బోలు విక ధన్యంబయ్యో మా వాఙ్మనున్.”

విష్ణుశృరారులు, సభాసదులు, ప్రవీణులు, కవులు, రామాదులు, సత్యశానిధి అయిన పతి సభారంగస్థలము, సింహాసనము ఆతిశయింప; వానికి తగిన శాహరాజా మహావిలాసనైఖరిని వసంతుని, మన్మథుని పోలునని అర్థము. ఇందు “కవుల్” అను పదము విశేషము కాదు. సభాసదులు, పండితులు నలే కవులు. వారి నలే రామాదులు. స్త్రీలు మొదలైన వారని అర్థము. రామాదులు కవులని అర్థము కాదు. తప్పులతడక తాళవ్రతగ్రంథములోని తమిళదరువునందలి రామకవి వాల్మీకి గాని, కంబడు గాని అగునేమో తద్దోష్టపరిపద్యిజ్ఞేయము. కాబట్టి వాదజయకొరవంజికర్త రామకవి కాదు. గ్రంథములోని శాహరాజప్రశంసనుబట్టి శాహరాజాస్థానకవి అగును.

అసమగ్రమైన, అపృష్టమైన, ప్రభ్రష్టమైన తాళవ్రతగ్రంథమునుబట్టి, అందు వాదజయము లేదు; కొరవంజి లేదు అనుట కూడ సంగతము కాదు. అవి పమగ్రమైపో ప్రతియందు ఉండుట సంభవము. సంభాష్యము.

మైసూరు పాలకులు

ఛోజీకాలమున (1684-1712.) మైసూరు పాలకులును తెలుగు కవులు. వారిలో ప్రథముడు ఇమ్మడి హిరియ కెంపరాయలు⁷⁴. శివసముద్రప్రాంతము నేలిన కెంపగౌడు లలో ముగ్గురు కెంపరాయనామదేయులు కలరు. 1. మొదటి హిరియ కెంపరాయలు (1513-69.) 2. మాలె కెంపరాయలు (1658-78.) ఇతని కవిష్టసోదరుడు 3. ఇమ్మడి హిరియ కెంపరాయలు. కాలము 1678-1700 కావచ్చును. వీరిలో ఇమ్మడి హిరియ కెంపరాయలు తెలుగు కవి. తమిళపెరియళ్లమే కన్నడహిరియళ్లము. తెలుగు శబ్దము పెద్ద.

ఇమ్మడి పెద కెంపరాయలు: ఇతని కృతి గంగా గౌరీవిలాసము. యక్షగానము. రచనాకాలము 1680 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇందు గంగాగౌరీశంకరుల పరస్పరావ్యవహములు, చెలికత్తెల రాయబారములు, పునస్సమాగమములు ఇతివృత్తము. దేశికవితారీతుల కంటే మార్గకవితారీతులు అధికము. సంధించనములకు బదులు కంద, గీతపద్యములు కలవు. సీపపద్యములు, వృత్తములును కలవు. రాగతాళముల తోడి దరువులు అధికము. ఇవి అర్పాచినతకు సూచకములు.

చిక్కదేవరాయాస్థానకవి: ఇతని కృతులు చికదేవరాయవిలాసము. శతకము. చాటుపద్యములు. శ్రీరంగవట్టణము రాజరావిగ మైసూరు రాజ్యమును పాలించిన చిక దేవరాయలు (1672-1704.) కవి. కవిసంఘతహినుడు. అతని కృతులు లభించ లేదు. ఆస్థానకవుల తెలుగు, కన్నడ, సంస్కృతకృతులు లభించినవి. చికదేవరాయవిలాసము యక్షగానము. యక్షగానమని కవినిర్దేశము కలదు. చికదేవరాయప్రశంసాత్మకము, చికదేవరాయాంకితమునైన చికదేవరాయవిలాసము చికదేవరాయాస్థానకవికృతమగును. కవి పేరు లేదు. రచనాకాలము 1685 ప్రాంతము కావచ్చును.

చికదేవరాయవిలాసమునందు⁷⁵ అవతారిక కలదు. ఇష్టదేవతాస్తుతి, కవిజనసీజనక్షణపత్తి, శ్రీరంగవట్టణవర్ణనము, చికదేవరాయవిజయప్రశస్తి, వృష్టంత పద్యములు కలవు. ఇందు చికదేవరాయలు వాహ్యోపదేషలుట, చంద్రబి అను పౌరకాంత మోహించుట, విరహావస్థనందుట, చెలికత్తె రాయబారము చేయుట, నాయకుడు నమ్మకొనించుట, నాయిక అందలమెక్కి రాచనగరికి వెడలుట, నాయికానాయకుల సంబోగశృంగారము. వైతాళికగీతములు, చికదేవరాయల ప్రశంస ఇతివృత్తము.

ఇది పాడిన పాటయే. తంజావూరు ఆస్థానకవుల యక్షగానములకు సహోదరము. శతకము శృంగారసీపపద్యశతకము⁷⁶. చికదేవశబ్దము, శతకశబ్దము, కల సీపపద్యమిది:

“పెంతగా బొడగవు వెండివి నవలీల

పాదించు దేవతేశ్వరుజంగి
ముందర పాడగట్టు మొగనాలైనను
దొరకించుకొనునట్టి దుండగీడ
తిరువాళ్లకని వచ్చు పరువంపు వెలదుల
దిరిగి పోసియని ధీరవిటుడ
వేటకుఁ బోవుచో నీట వెచ్చతైన
వనువులఁ దేలించు వటవకాడ
నీకు శృంగారవటవల వేర్పున గల
శతకముక్కటి వినిపింతు చక్రవాళు!
భక్తుమరపాల చికదేవ
....

ఇందు "చికదేవ" తర్వాతి భాగము లేదు. ఇతరపద్యములందును లేదు. కొన్ని పీఠపద్యములకు ఎత్తుగీతమే లేదు.

చాటుపద్యములు కాకినాడ వరస్వతి వత్రికయందు (1911) చాటుపద్య మణిమంజరి ప్రథమభాగమునందును (1913) ప్రకటితములు. అందు చారిత్రిక చాటువులు అధికము. అందు చికదేవరాయవిలాసయక్షగానాంతపద్యము కలదు. (పుట 34.) శృంగారపద్యమును కలదు.

"ఒక చెలి నొక్కచే మొక మంచి కమంగవ మూసిపట్టి వే
తొక కరమెత్తి కొమ్మనుచు నొక్కతెకుం గమనపు చేపి న
న్నొకవరి ముద్దు వెట్టుకొన నొక్కతె వెంటనె వచ్చి మెచ్చి దా
నికీ జికదేవరాయ లొక వేర్పున వంచన పేయకుండునే," పుట 36.

చికదేవరాయవిలాసయక్షగానము, చికదేవపండ్లీతశృంగారసేవపద్యశతకము, చికదేవరాయశృంగారచాటువులు ఆస్థానకవికృతమో, ఆస్థానకవుల కృతములో విద్ధరించుట దుర్బటము. ఇవి ఘోషీ ఆస్థానకవులకు తీసిపోని, చికదేవరాయల ఆస్థానకవి లేదా ఆస్థానకవుల ప్రభుదాస్యపరాకాష్ఠదళకు పరమనిదర్శనములు.

కంఠీరవరాజా: పూర్తి పేరు కంఠీరవనరరాజా. ఇతని కృతులు 1. కొదంజి కట్టి 2. పంచాయుధకట్టి 3. లక్ష్మీవిలాసము. 4. కలవాడీవిలాసము. 5. నాట్యవిద్యా విలాసము. 6. వసంతోత్సవవిలాసము. 7. విభక్తికాంతావిలాసము. 8. అష్టదిక్పాలక విలాసము.

ఇతడు చికదేవరాయల కుమారుడు. చికదేవరాయల అనంతరము మైసూరు రాజ్యపాలకుడు. (1704-13.) ఇతడు పుట్టుచెవిటి. పుట్టుమూగి. మూకరను అని నామాంతరము". పుట్టుచెవిటి, పుట్టుమూగి కృతులు రచించుట పందేమాము కలిగించును. అంతేకాదు. ఆ యీ కృతులందు అధికభాగము కంఠీరవరాజా శృంగారప్రసంగములు, మనకార్యప్రశంసలు కలవు. అవి అత్యల్పమనము లగుట కంటే ఆస్థానకవుల

రాజశ్లాఘనము లగుట సహజము. కృతుల స్వరూపస్వభావములును⁷¹ తదుపబలకము.

1. కొరవంజి కట్టె:- ఇది 1. ఆంధ్రకొరవంజి. 2. ప్రాకృతకొరవంజి. 3. తిగుళ కొరవంజి. 4. తెలుగు కొరవంజి- నాలుగు భాషలలోని నాలుగు యక్షగానముల సంపుటి. తెలుగు కొరవంజియందు కంఠీరవరాజు శ్రీరంగనాథుని దర్శించి, తిరిగివచ్చుచుండగా, పాంచాలదేశరాజకుమారి కాంచనలత చూచి మోహించుట, విరహావస్థనందుట, సరస్వతీదేవి కొరవంజి రూపమున వచ్చి సోదె చెప్పుట, కాంచనలతా కంఠీరవరాజులకు వివాహమగుట ఇతివృత్తము. ఇది పాడిన పాటయే. కంఠీరవరాజే రచించిన, అతడు నాలుగు భాషలలో కవి కావలయును.

2. పంచాయుధకట్టె:- ఇందు శ్రీరంగనాథుని పంచాయుధములు కంఠీరవరాజును రక్షించునుగాక అని ఆశీర్వదించుట విషయము. ఇందు ఆరు శ్లోకములు కలవు. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన, అతడు అయిదుభాషలలో కవి కావలయును, అంతేకాదు. ఆశీర్వాదము తానే తుమ్ముకొని తానే చిరంజీవ అమకొప్పట్లగును.

3. లక్ష్మీవిలాసము:- ఇందు విండు కొలువుండిన కంఠీరవరాజు కడకు, అతని సామ్రాజ్యలక్ష్మి ఆరుదెంచి, నటియించి, అతనిని ఆశీర్వదించుట విషయము. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన స్వయాశీర్వాదమగును.

4. కలవాణీవిలాసము:- ఇందు కంఠీరవరాజును వలచి వచ్చిన కాంభోజరాజకుమారి వేడుకొనుట విషయము. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన స్వయంసం ప్రార్థనమగును.

5. నాట్యవిద్యావిలాసము:- ఇందు ఒక నాట్యవిద్యావిలాసిని కంఠీరవరాజు సమ్ముఖమునందు పదకేళికలు ప్రదర్శించుట విషయము. పదకేళికలలోని అంశములు ప్రశంసలే. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన ఆత్మశ్లాఘనమగును.

6. వసంతోత్సవవిలాసము:- ఇందు కొలువుండిన కంఠీరవరాజు సమ్ముఖమునందు మల్లిక, మందారిక, మంజుభాషిణి, మధురవాహిని మొదలైన బిరుదుపాత్రలు నదాదినయము వట్టుట, అందు మల్లిక కంఠీరవరాజును చేపట్టి వివాహమాడుట విషయము. వాందీప్రస్తావన లుండుట విశేషము. నటి కృతికర్తృ విషయమును అడుగుట, సూత్రధారి కంఠీరవరాజుని కంఠోక్తిగ చెప్పుట ప్రస్తావనలక్షణము. పదములు శృంగారప్రసంగములు కలవి. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన ఆత్మశ్లాఘనమే అగును.

7. విభక్తికాంతావిలాసము:- ఇందు ఉదాహరణకావ్యసరణిని అష్టవిభక్తులందును కలకంఠీమణులు కంఠీరవరాజును మ్మతించుట విషయము. నటిసూత్రధారుల ప్రస్తావన విశేషము. ఇది కంఠీరవరాజే రచించిన ఆత్మశ్లాఘనమే అగును.

8. అష్టదిక్పాలకవిలాసము:- ఇది వానవి, పావకి, వైవస్వతి, వైరుతి, చాదుణి, వాయువి, కౌటేరి, ఐశాని నాటకములని ఎనిమిది నాటకములు అంతర్భాటకములైన ఒక పెద్ద నాటకము. ఇందు ఒకనాడు ఇంద్రుడు అష్టదిక్పాలకులతో గూడి నాటకశాల వర్జించుటకు వెళ్లిన, అష్టదిక్పాలకుల ప్రతివిధురాండ్ర వలె, వానవి మొదలైన వేలుపు నట్లుకత్తెలు వచ్చి తమ తమ విద్యల తారతమ్యము నిర్ణయింపు మనుట, వారదుడు వారి నాట్యవిద్యల తారతమ్యము కంటీరవరాజు నిర్ణయింప గలడనుట, వేల్పునట్లుకత్తెలు కంటీరవరాజు సమ్ముఖమునకు వచ్చి తమ తమ విద్యలు ప్రదర్శించుట ఇతివృత్తము. ఇది కంటీరవరాజే రచించిన ఆత్మశ్లాఘనమే అగును.

అన్ని యక్షగానములందును ఆత్మశ్లాఘనము కలదు. అంతేకాదు. అవి రచించుటకు అయిదు భాషల సాహిత్యపరిజ్ఞానము, నాట్యగానయుగళమైన సంగీతపరిజ్ఞానమును ఆవశ్యకము. అది పుట్టుచెవిటి, పుట్టుమూగి అయిన కంటీరవరాజునకు కలలోని వార్త. కావున ఆస్థానకవుల రచనములే కావలయును.

కంటీరవరాజుస్థానకవి: ఇతని కృతులు కంటీరవరాజవదములు. తొమ్మిది పదములు లభించినవి⁹. కంటీరవరాజు మీద ఆస్థానకవి రచించినవి. ఒకటి కైవారపదము. ఎనిమిది శృంగారపదములు. కైవారపదము సమాసభూయిష్ఠము. శృంగారపదములు ఒక్కటి వినా సమాసరహితములు. ఒక శృంగారపదమునందు కైవారపదములోని పల్లవి పునరుక్తమయినది. అది సమాసభూయిష్ఠము. శృంగారపదములందు శృంగారము విశృంఖలము ఒక ఉదాహరణము:

“పదరి వన్నంటి వచ్చేవేర
మొదటి వలె గాదు చాలురా మోహనాకార!
కులుకు గుబ్బలాన వాయూరి గుమ్మిన మీరి
గురులైయున్నదిరా కమ్మరి
అందాని వద్ద నీవు దూరి పారి
అటువంటి దినమున మైసూరి కంటీరవేంద్రు
కంటి కంటిరా నీ మాయలెల్ల అమ్మ నే శెల్ల
కల్ల కాదు కామివి వల్ల
నింటి నింటి నింటిరా నీ మాటలెల్ల అల్ల
వెలదియందే నీ ప్రేమమేల కంటీరవేంద్రా
అనరాని మాట లాడేవేర అవురా చాలురా
అదే రా నీ కా మేరవయ్యెరా.
దినమున వేలుదాని భారమోర
దేవరాజేంద్రుని కుమార కంటీరవేంద్ర.”

ఇవి కంటీరవరాజునకు వివరద్రు. కారణము పుట్టుచెవిటి. అతడు మాటారలేడు. కారణము పుట్టుమూగి. అయినను వినుమని నాయక మొఱ! అనరాని మాటలాడితివని

నెవము!! కంఠీరవరాజు సైగలతో కాలక్షేపము చేసెడివాడట. నాటకశాలనర్తకీమణులు పదాభినయము పట్టునపుడు సైగలు గ్రహించగలడు. అందుకు వినునట్లు, మాటాడునట్లు ఆస్థానకవి అల్లిక. కంఠీరవరాజు ఆభినయసంజ్ఞలు గ్రహించి ఆస్థానకవిని అందల మెక్కించును. ఆ యక్షగానములు, ఈ శృంగారవదములు ఆస్థానకవుల ప్రభుదాస్యపరాకాష్ఠదశకు పరమనిదర్శనములు.

తుళుజాజీ

ఘోజీ (1684-1712), శరభోజీ (1712-18) తర్వాత తంజావూరు మహారాష్ట్ర పాలకుడు తుళుజాజీ ఉరపు తుక్కోజీ. (1728-32) వీరు ముగ్గురు ఏకోదరులు. ఏకోజీ (1673-84) కుమారులు. 1684 లో పాలకుడైన ఘోజీ 1665 ప్రాంతమున, శరభోజీ 1670 ప్రాంతమున, తుళుజాజీ 1675 ప్రాంతమున బస్మించుట సంభవము. అయిన తుళుజాజీ బస్మింపబడిన తంజావూరు అగును. ఇతడు తెలుగులో కావ్యరచన చేయుట అసంభవము కాదు. మఱి అసందిగ్ధమును కాదు. తుళుజాజీకృతములుగ రెండు యక్షగానములు కలవు. 1. శివకామసుందరీపరిణయము. 2. రాజరంజనవిద్యావిలాసము.

శివకామసుందరీపరిణయము:- ఇది తుళుజరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు3,4) ఇందు నాందీప్రాయమైన శివస్తుతి, నభావతి మంగళము మాత్రమేగాక; సూత్రధారి, పారిపార్వకవనవర్ణితమైన, ప్రస్తావనప్రాయమైన ఆవతారిక కలదు. అందు ఇష్టదేవతాస్తుతి, పూర్వసంస్కృతకవిస్తుతి మాత్రమేగాక, తుళుజరాజు పితృ మాతృ భ్రాతృద్యయస్తుతి కూడ కలదు. సభావర్ణన తర్వాత మఱి భూమి ప్రార్థన, ఈశ్వరప్రార్థన, విష్ణుశ్చరప్రార్థన కలవు. ఆ తర్వాత విష్ణుశ్చరాగమనము. అనంతరము నారదుని ఆగమనముతో కథ ఆరంభము.

ఇందు శివకామసుందరీచిదంబరేశ్వరుల కల్యాణము ఇతివృత్తము. ఇందుకు తుళుజరాజు మహాదేవపట్టణమునందు ఆదివరాహస్వామి ఉత్సవము చేయును. ఉత్సవమునకు వచ్చిన నారదుడు, అచట విష్ణువు లేకపోవుటవలన, హిమవంతుని ఇంటికి వెళ్లుట వలన, అచటికి వెళ్లును. విష్ణువు భూలోకవిశేషము లడిగిన, నారదుడు ఆదివరాహ స్వామి ఉత్సవము గుఱించి చెప్పును. అది చూచుటకు -విష్ణువు, హిమవంతుడు, నాయాదేవి, దేవేంద్రుడు, మన్మథుడు, రతిదేవి, వరుణుడు, గంగాదేవి, చంద్రుడు, మైవాకుడు, భూదేవి, బృహప్పతి, జయ, హిమవంతుని భార్య మేనక, పార్వతి మహాదేవ పట్టణమునకు వత్తురు. చిదంబరేశ్వరుడు కనకకుభకు వచ్చి రత్నసింహాసనాసీనుడగును. బ్రహ్మ, సరస్వతి, విద్యాదేవి, వాయుదేవుడు, ఆకాశము, సూర్యుడు, శుక్రుడు, వ్యాఘ్రపాదుడు, వతంజలి, కుబేరుడు, అవిద్య, తేజస్సు, గణపతి, నారదుడు అచటికి వత్తురు. దేవతలు ముష్టిగముల వింతలు చెప్పుచునిన, నారదుడు ఆదివరాహస్వామి ఉత్సవమునకు విష్ణేదులు వచ్చి, ఉత్సవమంటవమునందు ఉన్నారని, పార్వతి వరరూపరేఖలు వర్ణింపఁదరము కాదని, వర్ణించును. దేవతల కోరికను చిదంబరేశ్వరుడు, బ్రహ్మేదులు మహాదేవపట్టణమునకు వత్తురు. అందఱు ఉత్సవమంటవమునందు ఆసీనులగుదురు. కుశలప్రశ్నల అనంతరము పార్వతీసరమేశ్వరులు సరస్వరావలోకనము కావించురు. అది జయపరస్పరులు గమనించురు. జయ శివకామసుందరీహృదయము, బ్రహ్మ శివహృదయము తెలిసికొని, ఇద్దఱికి వివాహము చేయుటకు ఉద్యుక్తులగుదురు.

ఇంతలో శివకామసుందరి సఖీసమేతముగ సమీపమునందలి శృంగారవనమున ప్రవేశించి, మధుమాససంపదలు గని, విరహానుష్ఠనందును. అది జయ చూచి, బ్రహ్మను పెండ్లి చేయుచును. శుకుడు నిర్గుణుడైన శివునికి పెండ్లిమాట తలపెట్టరాదనును. అతనిని పతంజలి సమర్థించును. మన్మథుడు ప్రతిఘటించును. ఇతనిని వ్యాఘ్రపాదుడు సమర్థించును. విద్యాదేవి విమర్శించును. మాయాదేవి ప్రతివిమర్శించును. వారి వాగ్వాదమును శారద వారించును. బృహస్పతి విశ్వేశ్వరునికి తెలిపి వివాహము కావింపుచును. బ్రహ్మ శివుని శక్తిసంగతిని సగుణుడువు కమ్మని కోరును. జయ కల్యాణము సంగతి చెప్పును. స్వామి అంగీకరించును. బ్రహ్మ పెండ్లిపెద్దగ శివకామసుందరిచిదంబరేశ్వరుల కల్యాణము జరుగును. విద్యాదేవి, పరస్పతీదేవి, భూదేవి, లక్ష్మీదేవి మొదలైన ముత్తైదువలు దవళము పాడుదురు. అదినరాహస్వామి ఉత్సవము కారణముగ, శివ కామసుందరిచిదంబరేశ్వరుల కల్యాణము మహాదేవపట్టణమునందు జరుగుట విశేషము.

ఇందు- విష్ణ్వారులు, బ్రహ్మవారు, చిదంబరేశ్వరుడు- ముప్పదిమందిని సూత్రధారి ప్రవేశపెట్టుటలోనే పగము పుణ్యకాలము గడిచిపోవును. నందికేశ్వరుడు తత్త్వము పాడును. (పుట13) నారదుని పార్వతీవర్ణనము (పుట19) కావ్యసరణి. పార్వతి శృంగారవనప్రవేశము, విరహానుభవము (పుటలు21-23) యక్షగానసరణి. శుకపతంజలి మన్మథవాదప్రతివాదముల సంగ్రహము (పుటలు23,24) విద్యాదేవీమాయాదేవుల వాగ్యవాదముల సవిస్తరము (పుటలు24-26) ప్రధానకథాపరిపాకములు కావు. కవీసము ఉత్కంఠాపాదకములు కావు. ఉద్వేగపాదకములే. అంతేకాదు. అద్వైతసిద్ధాంతఖండన మండనములకే వినియోగము. అంత అద్వైతసిద్ధాంతమును బృహస్పతి “అద్వైతవాదంబు లతిశయంబునకే” అని ఒక్కమాటలో కొట్టివేయుట (పుట27) చార్వాకవద్దతి కావచ్చును. కనకసభ మండి మహాదేవపట్టణమునకు వచ్చిన చిదంబరేశ్వరుడు సగుణుడు కాగా, శుకయోగి నిర్గుణుడనుట, బ్రహ్మ శక్తిసంగతిని సగుణుడవు కమ్మని కోరుట నిరుపయోగము. అయినను ఇది అసభ్యత, అపహ్యత, అశ్లీలము లేని యక్షగానము.

2. రాజరంజనవిద్యావిలాసము:- ఇది తుళుజరాజు రచించినట్లు కలదు. (పుటలు34,35.) ఇందును నాందీప్రాయమైన శివస్తుతి కలదు. నాంది అను నిర్దేశమును కలదు. “నాంద్యంతమున” సూత్రధార, పారిపార్వకప్రవర్తితమైన, ప్రస్తావన ప్రాయమైన అవతారిక కలదు. అది శివకామసుందరిపరిణయములోని అవతారికయే. నాటకనిర్దేశము, కథాసంగ్రహము భిన్నము. సూత్రధారుని వసంతర్తునర్ణనము, తుళుజరాజునర్ణనము, ప్రేక్షకవర్ణనమును అదనము.

తుళుజరాజు కావించు అదినరాహస్వామి మహాత్మనమును చూచుటకు వచ్చిన పరమహంసలు, పరమయోగులు, పరమమునులు, పరమవైష్ణవులు, తక్కిన రసికజనులు రాజరంజనవిద్యావిలాసయక్షగానప్రదర్శనమునకు ప్రేక్షకులు. రసికజనుల కంటే పరమ హంసలు, పరమయోగులు, పరమమునులు, పరమవైష్ణవులు తగిన ప్రేక్షకులు. కారణము

రాజరంజనవిద్యావిలాసము వేదాంతనాటకము. ప్రబోధచంద్రోదయమునకు మానసపుత్రక.

ఇందు జీవాత్మ గాత్రపురము నేలు జీవమహారాజా. అతని సంసారమునందు భార్య మాయాదేవి. సంతానము కామక్రోధాదులు. చిత్తము చిత్తశర్మ. సుజ్ఞానము సుజ్ఞానవర్మ. జీవుడు చిత్తమునందు సుజ్ఞానము కలిగిన సంసారమును రోయును. జీవమహారాజా చిత్తశర్మ. సుజ్ఞానవర్మలను గూడి మాయాదేవీప్రభృతులను పాఠద్రోలును. పరమాత్మ పుండరీకపురము నేలు ఆత్మమహారాజా. పరమేశ్వరుడు. మాయాదేవి ఆత్మమహారాజాను సందర్శించి తనకు జరిగిన అన్యాయము చెప్పుకొని శరణువేడును. అనంతరము కామక్రోధాదులలోని మోహండు మాత్రమే ఆత్మమహారాజాను ఆశ్రయించును. క్రమముగ కర్మశర్మ, సుఖాభిరానుడు, అధర్ముడు, తామసబుద్ధికాంత ఆత్మమహారాజాను సందర్శించి తమగోడు చెప్పుకొందురు. ఆత్మమహారాజామోహం మోహయోగి రూపమున గాత్రపురికి పంపించును. గాత్రపురమునందు జీవమహారాజా కొలువునకు చిత్తశర్మ వచ్చి మాయాదేవీప్రభృతులు ఆత్మమహారాజాను ఆశ్రయించినట్లు గాలివార్త వచ్చినదని చెప్పును. సుజ్ఞానవర్మ వచ్చి గాలివార్త యథార్థమని చెప్పును. నిశ్చయాశ్వుడు వచ్చి నిశ్చయము చేయును. అనంతరము మోహయోగి వచ్చును. అదే సమయమున అదృష్టశర్మ, సత్యాశ్వుడు, ఆనందుడు వత్తురు. మోహయోగి తాను ముక్తిని కోరి పరమేశ్వరుని గూర్చి తపస్సు చేసినట్లు, పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై విద్యలు మాత్రమే ప్రసాదించినట్లు చెప్పి తన విద్యలు ప్రదర్శించును. జీవమహారాజా ఆశ్చర్యపడును. మోహయోగి పరమేశ్వరానుగ్రహము లేనిది ముక్తి లభింపదని ఉపదేశించును. జీవమహారాజా మోహయోగికి పకలబహుమానము లొసగును. జీవమహారాజా చిత్తశర్మను చూచి, “ఎన్ని సాధనములున్నప్పటికిన్ని శివప్రసాదం లేక ముక్తి పుటించదు. కావున తపస్సు చేసెద”నని నిత్యత కోరి నిశ్చలధ్యానైక్యమనస్కుడగును. పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షమగును. జీవమహారాజా సాష్టాంగదండప్రణామము చేసి, స్తోత్రము పేయును. పరమేశ్వరుడు, జీవమహారాజా మాటలాడు సమయమున, పరమేశ్వర నేత్రసంజ్ఞను మాయాదేవి వచ్చును. పరమేశ్వరుడు జీవమహారాజానకు “సంసారములో నున్నప్పటికిన్ని పూసలలోని దారము వలె నిప్పుంపారిపై, నిరామయుండవై యుండు” మని ఉపదేశించును. మాయాదేవీజీవమహారాజాల మధ్య వాగ్వాదము జరుగును. పరమేశ్వరుని ఆనతిని జీవమహారాజా సంతాపమైన మన్మథుని రప్పించి, రతిదేవితో వివాహము పేయును.

రతిమన్మథుల వివాహమునకు తగిన ప్రేక్షకులు రసికజనులు.

ఇది రాజరంజనవిద్యావిలాసము. “గ్రంథనామమునకు గ్రంథస్థవిషయమునకు సంబంధము లేదు. అసలీ కవికి అద్వైతసిద్ధాంతమే తెలియదు. బ్రహ్మ సత్యం జగన్విద్యా జీవో బ్రహ్మైవ సావరః- ఇది అద్వైతసిద్ధాంతసారము.” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹.

కావి యథార్థము కాదు. గ్రంథస్థవిషయమునందు జీవాత్మ ఒక రాజు. పరమాత్మ మతోకరాజు. జీవమహారాజును రంజింపజేసిన మోహయోగి విద్యలు కలవు. నిస్సంగత్వమును ఉపదేశించిన అత్మమహారాజు విలాసము కలదు. కనుక గ్రంథ నామమునకు గ్రంథస్థవిషయమునకు సంబంధము కలదు. ఇందు బ్రహ్మ సత్యము, జగత్తు మిథ్య, జీవుడే బ్రహ్మము, మతోకటి కాదు అను శాంకరాద్వైతసిద్ధాంతసారము లేని మాట నిజము. అద్వైతమన శాంకరాద్వైతమే కాదు. కవికి అద్వైతసిద్ధాంతము తెలియకపోవుట కాదు. కవికి తెలిసిన శివాద్వైతసిద్ధాంతము విమర్శకునికి తెలియక పోవుట వలని ప్రమాదము. కవి శివభక్తుడు. అంతేకాదు. తమిళదేశియుడు. తమిళజైవము నందు అద్వైతము కలదు. శైవాద్వైతమునందు పరమాత్మ బ్రహ్మసదార్థము కాదు. వరమేశ్వరుడే.

రతిమన్మథుల వివాహము నిర్ణయింపబడినది కాదు. మన్మథుడు మాయాదేవీ జీవమహారాజుల సంతానము. “కొడుకుకు పెండ్లి సేకున్న నేరీతి వంశంబు విఖ్యాతిగాను కావున పెండిలి కామున క్షిప్తుడు గావించి రక్షించు కరుణాపయోనిధి” అని మాయాదేవి ప్రార్థించుట వలన వరమేశ్వరుడు చేయించినది రతిమన్మథుల వివాహము. ఇది జీవమహారాజు సన్న్యాసి కాకుండ నిస్సంపారిగ సంసారమునందుండుటకు నిమిత్తము.

విజయరంగచొక్కనాథుడు

శహాజీ, శరభాజీ, తుళుజాజీసోదరుల కాలమునందు (1684-1736) మధురనాయకరాజు విజయరంగచొక్కనాథుడు. ఇతని రాజ్యకాలము 1706-32. బాల్యమునందు మాతామహి మంగమ్మ - చొక్కనాథుని (1659-82) భార్య. మూడవ ముద్దువీరప్ప నాయకుని (1682-89)తల్లి - మనుమడు. విజయరంగచొక్కనాథునికి సంరక్షకురాలుగ పరిపాలన చేసినది. (1689-1706.) అంతేకాదు. కొడుకు పోయినపుడు కోడలు సహగమనము చేయదలచినను చేయనీయని సంస్కారిణి. మధురరాజ్యమును శత్రురాజుల నుండి కాపాడిన మహారాణి. ఆమె కావించిన దానధర్మములు అనేకము. ఆమె కట్టించిన అన్నసత్రములు, చలివేంద్రలు అసంఖ్యాకము. అట్టి మహారాణి మంగమ్మ గుఱించి, మధుర మంగాపుంశులీ లీలావిలాసము అని ఒక వచనకావ్యము, మంగమ్మ దండకము అని ఒక దండకము కలవు. అవి మధుర కొలువులోని ప్రతిమగవానితోను రంకు కట్టి వికటకవి గోపాలరాయడు రచించిన బూతుపుస్తకములు. "అతడే కారణము వలననో మంగమ్మయొక్క కోపమునకుఁ బాత్రుడై, దేశత్యాగము చేసి తిరుచునాపల్లి నుండి యానెగొంది వఱకు గల దేశమున పలుతావుల గ్రుమ్మరుచు నిడుమలు గుడిచెను. అతడు మంగమ్మపై గసి తీర్పుకొనుటకు చంద్రలేఖావిలాసమును బోలి పచ్చిబూతులు గల భాషలో నామె దుశ్చరిత్రమును గర్తించెను." అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹. అది యథార్థమగును. దుశ్చరిత్రము అతడు కల్పించినదే అగును.

రాణి మంగమ్మ దళవాయి నరసయ్య గుఱించి నరసభోజనుతి అను సీసపద్య కావ్యము, శృంగారపదములు కలవు. కర్పవిషయము లేదు. నరసదళవాయి 1702 నాటి మరవ యుద్ధమునందు మరణించెను². కాబట్టి నరసభోజనుతి రచనాకాలము 1700 ప్రాంతము, శృంగారపదముల రచనాకాలము తత్పూర్వము కావచ్చును. నరసయ్య దళవాయి శృంగార పదములందు రక్తుడు. నరసభోజనుతియందు భక్తుడు. శృంగారపదము ఒక్కటి లభించినది. అందును పంక్తులు అక్కడక్కడ లోపించినవి. ఆ పదమిది³:

"ఒళువెల్ల దెలిసేరా ఓరోరి జాణ
దళవాయి నరసవజీరా దాతల రాయ పి ||౬౦||
నిన్న దాని వేలుకొన్న వగల్గెల్ల నేను
విన్న చిలుకతాళి మున్న యిచ్చి మువ్ర
నన్న నరసాన నున్న ||౬౧||
రాక యేతురా పరాక? దానికి పరిగా
కోక లిచ్చితే
లేక వే వందాక ||౬౨||

వరుస దప్పక నమ్మ వరుసమాన యేలి యొక
 వరుస సామ్ము లోనగిన నీ సరిసాటి యెవ్వారు
 నరనదళవాయి నరసా ॥౬॥
 వరసభోజనుతిలోని ఒక పీసపద్యము^౧:
 “శ్రీరంగనాథుని చెన్నంద మదిలోనఁ
 గోరి పూజలు చేసి మీఱినావు
 జంబునాథస్వామి సద్భక్తి పేరించి
 నరములు కొని కీర్తి నిలిపినావు (?)
 చెవ్వంది లింగవి చేరి పన్నుతు లీవు
 గావించి పుణ్యముల్ గాంచినావు
 ఎన్ని కార్యములైన యిడేర్చి ప్రభువుచే
 బహుమానములు చాలఁ బడసినావు
 శ్రాధి వినయంబు నేర్పు సంపదలఁ బొదలఁ
 బాంధ్యరాజేంద్రు క్షీరగంఠఁ బ్రబలినావు
 భానుసనుతేజః దీక్షయప్రభుతమాణః
 వరగుణసమాణః దళవాయివరసభోజి”

ఇవి రాణిమంగమ్మ రాజ్యము చేసిన కాలములోనివి. (1689-1706.) ఆమె కవయిత్రి కాదు. కవులను పోషించినట్లును కావరాదు. ఇంతవఱకు మధురనాయక రాజులందు కవులు లేరు. కవిపోషకులైన తిరుమలనాయకుడు, చొక్కనాథుడు, ముద్దళ పురి అను వారి గుఱించి పూర్వోక్తము. మంగమ్మ మనుమడు, మూడవ ముద్దువీరప్ప నాయకుని కుమారుడు అయిన విజయరంగచొక్కనాథుడు మాత్రమే మధుర నాయకరాజులందు కవి. కవిపోషకుడు. అంతేకాదు. తంజావూరు నాయకరాజు లందు రఘునాథనాయకుని వలె, మధురనాయకరాజులందు తెలుగు సాహిత్యమునకు వెలుగురేఖలు వెదజల్లిన వాడు. విజయరాఘవనాయకుడు యక్షగానరచనకు యజ్ఞము చేసినట్లు విజయరంగచొక్కనాథుడు వచనకావ్యరచనకు వ్రతము చేసిన వాడు. మధుర శాఖ మధురపలము వచనకావ్యము.

తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునందు ఉత్తరగోపురవచనము, నారదగర్వభంగము అవి రెండు వచనకావ్యములు కలవుగాని, అవి కర్తృకాలప్రదేశములు తెలియనివి. రెండును అముద్రితములు. ఉత్తరగోపురవచనము వచనరామాయణము లోని భాగము కావచ్చును. ఇందు రామలక్ష్మణులను, వారి సేవలను, సేనాధిపతులను చూడగోరి, రావణుడు గోపురమెక్కిచూచి, తుకచారులను అడిగి, ఎదిరిబలమును ఎఱిగి, ఆలోచన పేయుట ఇతివృత్తము. వచనము గ్రాంతికము సరళము.

“రావణుండు ఉత్తరగోపురంబు చూచి, రాము బలంబులను
 సేనాధిపతులను రామలక్ష్మణులను చూడ వసేక్షించి రథంబు డిగ్గి యా
 గోపురం బెక్కి యింద్రజిత్తు అతికాయాదికుమారులును మభయ

పార్శ్వంబుల నుండ ప్రహస్తాదిమంత్రులు వినగఁ శక్తాచార్యుల బిలిచి మీ రా రాము బలంబులు చూచి వచ్చితరె? యే మంత్రితో భాషించు? నెవ్వని మీరు గరుణ? యెవ్వనితో భాషణంబులు వలుకు? నెవ్వనితో నిష్ఠాలాపము లాడు, నెవ్వడురామున కాత్ముండై యుండు? వెండి, రాసువుండు లక్ష్మణుండు సుగ్రీవఅంగద హనుమంతాదులు చేరి జాంబవంతను పేణమైందద్వివిధగజగవయగవాక్షగంధమాదనవల నీలజంఘప్రజంఘాదు లేరి? అని యడిగిన శుకచారు లిద్దఱు నిలువంబడి విన్నవించ నంత ప్రహస్తుండు అడ్డంబు వచ్చి వారిని వారించి మీ రొక్క రొక్కరే విన్నవించుడని యాడిన, అంత శుకుండను వాడు కేలు మొగిద్దీ విన్నవించదొడగె."

నారదగర్వభంగము పురాణగాథ. వచనము గ్రాంథికము. సరళము.

"ద్వారకానగరముందు శ్రీకృష్ణస్వామి రుక్మిణీసత్యభామాసమేతుడై యుండు సమయమందు నారదుడు శ్రీకృష్ణుడేవునియొక్క దర్శనార్థమై రాగాను దవ్యలను వచ్చు నారదుని చూచి యెదురుగాబోయి వినయము తోబాటు తోడి తెచ్చి ఆసనార్హాదిపూజలను సంతుష్టుని జేసి యిష్టాలాపములుగా వార్త లాడుకొనుచున్న సమయమందు దేవేంద్రుని సముఖమున నుంచి(న్ని) దేవదూత వచ్చి శ్రీకృష్ణస్వామి సముఖమందునున్న నారదమునిండునిఁ జూచి దేవేంద్రుడు మిమ్ము పిలుచుక రమ్మనినాడు. వేంచేయుమని పల్కరించగా నారదముని మమ్ము పిలువవచ్చిన కారణ మేమి? ఆ పూర్వోత్తరము సవిస్తరముగా మాకు తెలియ వివరింపు మనగా ఆ దేవదూత విన్నపము చేసిన వివరము."

విజయరంగచౌక్కునాథుడు: ఇతని కృతులు 1. శ్రీరంగ మాహాత్మ్యము. 2. మాఘమాహాత్మ్యము. రెండును వచనకావ్యములు. రెండును అముద్రితములు.

శ్రీరంగమాహాత్మ్యము:- ఇది పేరును బట్టియే శ్రీరంగక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు క్షేత్రమాహాత్మ్యకావ్యమని వ్యక్తమగును. విజయరంగచౌక్కునాథుడు శ్రీరంగనాథభక్తుడు. కాబట్టి శ్రీరంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమును గుఱించి వ్రాయుట సహజము. ఇందు మహాేశ్వరుడు శ్రీరంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమును నారదునికి వివరించినట్లు కలదు. ఇతఃపూర్వము భైరవుడు రచించిన శ్రీరంగమహాత్మ్యము పద్యగద్యకావ్యమును శ్రీరంగక్షేత్రమాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించు క్షేత్ర మాహాత్మ్య కావ్యమే. అందు మూలము గరుడపురాణమని కలదు. అంతేకాదు. వ్యాస శిష్యసందనుడైన రోమహర్షణుడు శౌనకాది మహామునులకు చెప్పినట్లు కలదు. ఇందు వక్త, శ్రోత భిన్నులు. మూలమును భిన్నమగును. ఇందు భాష గ్రాంథికము. శైలి సరళము. ఒక మచ్చుతునుక:

“చతుర్ముఖుడు ఆ దేవదేవునుద్దేశించి, స్వామీ! నీవు నా యందు ప్రసన్నుడవగుట నిక్కంటేని నీ నిజరూపంబు నేటివరలోనొక్క నాడేనియు దివ్యకల్యాణవిగ్రహంబు కమంగవ జే (శా)యనైతివి. మత్స్యరూపంబును కూర్మరూపంబును హంసరూపంబును హయగ్రీవ రూపంబునుఁ జూపితిరి. యింక(కా)ను ననాతవంబును అతి రహస్యంబును అత్యుత్తమంబైన నీ నిజరూపంబు నిరీక్షింపుచున్నవాడ ననిన శ్రీమన్నారాయణుండు బ్రహ్మదేవునిఁ జూచి, ఓ(వో) యి చతు ర్ముఖా! నీ వంటివారలు మాయవతారంబులైన మత్స్యకూర్మాది రూపంబులఁ జూచినఁ జూచితిరిగాని, ఆప్రాకృతంబును దివ్యంబును వేదవేద్యంబునైననూ నిజరూపంబు(లు) చూడ వర్హ(రుహం)లు గారు.”

2. మాఘమాహాత్మ్యము:- ఇది మాఘస్థానమాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించునది. అది కూడ మాఘమాసమునందు కావేరీనదీస్థానమాహాత్మ్యమును ప్రతిపాదించునది. క్షేత్రమాహాత్మ్యకావ్యప్రాయమైన తీర్థమాహాత్మ్యకావ్యము. ఇది శ్రీరంగనాథునికి అంకితము. ఆశ్వాసాదిపద్యము వలె గ్రంథాదిపద్యము కలదు.

“శ్రీమచ్చంద్రపరోవర

తామరపరాగవారుతరపటవాసా!

కామరినినుతా జగదభి

రామామృతగుణవిలాస! రంగవివాసా!

ఇందును భాష గ్రాంతికము. శైలి సరళము. ఒక మచ్చుతునుక.

“తదవంతరంబు వసిష్ఠమహామునీంద్రుండు దిలీపమహారాజుఁ జూచి, మృగశృంగమహామునీంద్రుండు వలక్షణంబుగా వఖిలవేదంబులుఁ జదివి బ్రహ్మచర్యవ్రతంబు నెరవేర్చి, ఉచిత్యకవ్యకయగునువృత్తను వివాహంబుగా గోరి యు(వు)న్నయెడ కుత్సమహాముని పుత్రుని యభిప్రాయంబు నెఱి(రి)ంగి, ఉచిత్యుని యింటికిం జని తన కుమారునకు కన్యాదానంబు పేయుమని ప్రార్థించిన వతండును సంతసంబునముహూర్తవిశ్వయంబును అంకురార్పణంబునుఁ జేయించి బాంధవులైన మునీశ్వరులఁ బిలిపించుటయు, శైమిని జనుదగ్గి కపిల సైల ముమంత వాసుదేవ జాబాలి కాశ్యప భృగు వర్హత తరభంగ ---”

ఇందు వక్త్ర వసిష్ఠమహాముని. శ్రోత దిలీపమహారాజా. కథానాయకుడు మృగ శృంగమహాముని. అతని తండ్రి కుత్సమహాముని. కథానాయిక సువ్రత. ఆమె తండ్రి ఉచిత్యమహాముని. మృగశృంగమునకుమారుడు కావేరీనదిలో ఎనిమిది దినములు మాఘస్థానము చేసిన మకృతమును ధారవోసి ఒక ఏనుగునకు సుగతి కల్పించును.

శ్రీరంగమాహాత్మ్యమునందు వది ఆధ్యాయములు కలవు. మాఘమాహాత్మ్యము నందు వదియేను ఆధ్యాయములు కలవు. ప్రతి - ఆధ్యాయమునకు ఆధ్యాయాంతగద్య ఇట్లు కలదు.

“ఇది శ్రీపాండ్యమండలాధీశ్వర విజయరంగచౌక్కునాథ భూపాల ప్రణీతమైన వచనకావ్యమున ”

ఇందు వచనకావ్యశబ్దప్రయోగము గమనార్హము.

విజయరంగచౌక్కునాథుని ఆస్థానకవులు

సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు: ఇతని కృతులు 1. జైమినిభారతము. 2. అపాల్యాసంక్రందనము. 3. సారంగధరచరిత్రము. ఇందు రెండవది పద్యకావ్యము. మొదటిది, మూడవది వచనకావ్యములు. మూడవది అముద్రితము. అపాల్యాసంక్రందనమునందు “మునుపు జైమినిభారత మనగ వచనకావ్య మొనరించినట్టి సత్కవి” అని కలదు. (14వ. అవ.) అపాల్యాసంక్రందనము అవతారికలోని కవితావర్ణనము శేషము వేంకటవతి, బుణిగ కృష్ణ కవీంద్రుడు వచించినది. అది వినా కడమ అవతారిక సారంగధరచరిత్రమునందు కలదు.

నయి మూడు కృతులు కాక, రాధికాసాంత్వనమును ఏకాశ్వాసకృతి ఒకటి సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకప్రణీతముగ కలదు. అది తత్సృజనే అనుటకు నిదర్శనములు కలవు. అవి:

1. ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనము సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయక ప్రణీతముగ ఆశ్వాసాంతగద్య కలదు.
2. అపాల్యాసంక్రందనములోని మూడు పద్యములు ఏకాశ్వాసరాధికా సాంత్వనమునందు కలవు.
3. జైమినిభారతమునందు, అపాల్యాసంక్రందనమునందు కల సంభోగ వర్ణనవచనము ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనమునందు కలదు.

ఇవి ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనము సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకకృత మనుటకు నిర్ధారకపాదనములే అనిపించును. కాని ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనము కూట సృష్టి దీనికి మదరాసు ప్రాచ్యలిఖితపుస్తకభాండాగారమునందు ఒక తాళపత్రగ్రంథము, కాకినాడ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యాలయమునందు మఱొక తాళపత్రగ్రంథము కలవు. పరిషత్కార్యాలయప్రతి తుదిని,

“కీలకవామసంవత్సరమార్గశీర్షపాశషష్ఠిశుక్రవారమునాడు బాగురు రంగశాయి కుమార్తె అమ్మికి తంజావూరుకుని వేంకటస్వామి నాయుడు రాధికాసాంత్వనము సర్వము స్వపాస్తలిఖితముగా నిచ్చినది.”

అని కలదు. కీలకవామసంవత్సరము 1728 లేదా 1788 అగును. ఇందు 1728 సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని (1706-32) కాలములోనిది. 1788 ఆ కాలములోనిది కాదు. అంతేకాదు. రాధికాసాంత్వనము నాలుగాశ్వాసముల కావ్యముగ రచించిన ముద్దపాళిని (1739-62)కాలములోనిది కాదు. ఉనరి, కీలకవామసంవత్సర మార్గశీర్షపాశషష్ఠిశుక్రవారము 1728 లోను లేదు. 1788 లోను లేదు. అది బుధ

వారము. ఇది గురువారము. కాబట్టి ప్రతిలేఖనకాలము యథార్థము కాదు. కల్పితము. ప్రతిలేఖకుడు వేంకటస్వామినాయుడు తంజావూరికి ఆగుట గమనార్హమైన అంశము.

ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనము కథాభాగము 114 పద్యములందు కలదు. అందు సుమారు ఏబదిపద్యములు యథాతథముగను, పదునైదు పద్యములు కొలది భేదమున ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమునందు కలవు. కనుక సముఖము వేంకట కృష్ణప్ప నాయకుని ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనమును ముద్దుపళని చతురాశ్వాస రాధికా సాంత్వనము చేసినదని, వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని పద్యములను చౌర్యము చేసినదని పెక్కుమంది అభిప్రాయము. కాని ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనము సముఖము వేంకట కృష్ణప్పనాయకప్రణీతము కాదు. కూటస్థుని

ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమునందు ఇళాదేవీశ్రీకృష్ణులు కారణముగ రాధ సంతాపము, శ్రీకృష్ణుని సాంత్వనము ఇతివృత్తము. ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనమునందు సత్యభామాశ్రీకృష్ణులు కారణముగ రాధ సంతాపము, శ్రీకృష్ణుని సాంత్వనము ఇతివృత్తము. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమునందు సత్యభామకు ప్రమేయము లేదు. ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనమునందు ఇళాదేవికి ప్రమేయము లేదు. అయినను ఏకాశ్వాసరాధికాసాంత్వనమునందు ఇళాదేవి ప్రసక్తి మూడు స్థలములందు కలదు.

1. "చూపు లోపల వొక వింత చూపుఁ దళుకు
నడుపు లోపల వొక వింత నడుపు బెళుకు
మండు మనికిని వొక వింత యుండు కులుకు
నచ్చెఁ గదవమ్మ మన యిళావనిత కిప్పుడు." 51వ.

ఇది యథాతథముగ ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనములోని పద్యము. ఇందు ఇళాదేవి ప్రసక్తి కలదు. అది ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమునందు అవశ్యకము. ఏకాశ్వాససాంత్వనమునందు అనావశ్యకము. "నచ్చెఁ గదవమ్మ మన సత్యభామ కిప్పుడు" అని యుండవలయును. కాని లేదు. కారణము ముద్దుపళని పద్యమును యథాతథముగ గ్రహించుటయే.

2. "కరుణ దైవాః బిగియారఁ గొగిలించి
మానిషిమణి వేయి జన్మాలకైన
విమము నీ మేలు మఱువలేవనిన మాట
మఱచెనో శౌరి తగు విళామాయ మీఱ" 67వ.

ఇది ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనములోని పద్యము కాదు. అయినను ఇళాదేవి ప్రత్యక్షమయినది. "మఱచెనో శౌరి సత్యభామ మటుమాయ" అనిన సరిపోవును. కాని అనలేదు. కారణము ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనము ప్రభావమే.

3. "అంతట నవంతశయనుండగు మురాంతకుండు మంతనసేసి
పాత్రాతిథిని వీడ్చిని యిళాదేవిని దోడితేరం దగునారల
వ్వియమించి.....గోకులంబున కరుదెంచి..... రాధిక వృత్తాంతం

బంతయు నాకర్ణించి.....యారాత్రి.....రాధామందిరంబు
చేరంబోవు నమయంబున" 100వచ.

ఇది కూడ ముద్దుపళని రాధికాసాంత్యనములోని గద్యము కాదు. అయినను ఇళాదేవి అవతరించినది. శ్రీకృష్ణుడు గోకులమునకు, రాధామందిరమునకు పోవుటకు సాత్రాజితిని వీడ్కోనుట అవశ్యకము. ఇళాదేవిని తోడ్కోనుట అనావశ్యకము. అనావశ్యకమే కాదు; రాధామందిరమునకు పోవుటకు అటంకము కూడ. ఇళాదేవిని తప్పించి సత్యభామకు స్థానమిచ్చిన ఏకాగ్నసరాధికాసాంత్యనకర్త మెదడులో, ముద్దుపళని రాధికాసాంత్యనములోని ఇళాదేవి తిష్ఠ వేసినది. ముద్దుపళని రాధికాసాంత్యనము ముందు లేనిచో ఇళాదేవియే లేదు.

కాబట్టి ఏకాగ్నసరాధికాసాంత్యనము కూటస్పష్టి
అయిన కూటస్పష్టికర్త ఎవరు?

సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు కాదు. ముద్దుపళని కాదు. కావున తంజావూరుకవి వేంకటస్వామినాయుడు కావలయును. ముద్దుపళని తంజావూరు కవయిత్రి. వేంకటస్వామినాయుడు తంజావూరు కవి. ముద్దుపళని "చోళసంహాసనాధ్యక్ష ప్రతాపసింహమహారాజబహుకృతానేకచామీకరాంబరాభరణ" (అగ్నసాంతగద్య) "ఘటియింపనేర్పు(ను) కవనజాతు లెఱింగి వలుకుల కల్గి వెల్వలనఁజాఱ" (36వ. అవ.) అని కలదు. రాధికాసాంత్యనము రసికజనమనోభిరామము. అనమర్ద సమకాలిక కవులకు అసూయాజనకము. అసూయ కళంకాపాదకము. కాబట్టి ఏకాగ్నసరాధికా సాంత్యనము తాళపత్రగ్రంథము స్వహస్తలిఖితము చేసిన తంజావూరు కవి వేంకట స్వామినాయుడే కూటస్పష్టికర్త అగును.

అతడు స్వహస్తలిఖితము చేసిన కీలకనామసంవత్సరమార్గశీర్షబహుళషష్ఠీశుక్ర వారము కూడ కూటస్పష్టియే. సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని పేర కూటస్పష్టి చేయుటకు హేతువు, ఇతడు లబ్ధప్రతిష్ఠుడగుట, మధురకవి అగుట కావచ్చును. కూటస్పష్టికాలము 1769 ప్రాంతము కావచ్చును. కాబట్టి ఏకాగ్నసరాధికాసాంత్యనము సముఖమువేంకటకృష్ణప్పనాయకప్రణీతము కాదు.

జైమినిభారతము:- ఇది విజయరంగచోక్కనాథునికి అంకితము. ఇందు ద్వితీయ, తృతీయ, చతుర్థ, పంచమాగ్నసములందు అగ్నసాదివద్యములు కలవు. ప్రథమ, తృతీయ, చతుర్థాగ్నసములందు అగ్నసాంతవద్యములు కలవు. పంచమాగ్నసమునందు అగ్నసాంతగద్య కలదు. అగ్నసాద్యంతవద్యములు విజయరంగ చోక్కనాథవరము. అగ్నసాంతగద్యను సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు, "సాంద్య మందలాధీశ్వరవిజయరంగచోక్కనాథు"ని వలన "గజతురంగ మాందోళికా ప్రముఖ విఖిలసంప"దలు పడవినట్లు కలదు. విజయరంగచోక్కనాథుని కాలము 1706-32 అని పూర్వోక్తము. కాబట్టి వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుని తొలి కృతి జైమినిభారతము

రచనాకాలము 1710 ప్రాంతము కావచ్చును.

జైమినిభారతము సంస్కృతగ్రంథము. జైమినికృతము. ఆశ్వమేధసర్వము మాత్రమే లభించినది. పిల్లలమణ్ణి పినపీఠభద్రుడు ఆంధ్రీకరించినది. అది పద్యగద్య కావ్యము. ఇది వచనకావ్యము. భాష గ్రాంథికము. రచన సరళము. పఠనసౌలభ్యములందు ప్రసిద్ధము. సంస్కృతాంధ్రజైమినిభారతములను అనుసరించినను, స్వతంత్రరచనమును కలదు.

యౌవనాశ్వుడు భీమాదులతో భద్రావతి కేగునపుడు మావంతులు సిద్ధము చేసిన భద్రగజముల చిత్రవర్ణములు, రత్నవరిస్త్రీవర్ణములును అయిన మేత్తలు, శరచ్చంద్రచంద్రికాడంబరములైన కర్ణవామరములు, దంతముల వజ్రవలయములు, గైరికాదిదాతురసకల్పితచిత్రతిలకములు సముఖము తీర్చిదిద్దినవి. బిరుదావళులు, వంశావళులు, తమ్మటలు, గుమ్మటలు, మురజములు, కరగజములు వేంకటకృష్ణప్ప వెలయించినవి. "సౌకమ్రాకులు, మామిడాకుల తోరణములు, ముత్యములు, కెంపులు, పచ్చలు, మగజాలు, పగడములు నాయకుడు చేర్చినవి; కూర్చినవి. (పుట25)

శ్రీకృష్ణుని బోజనమునకు తమ్మిపువ్వుల వలె తెల్లనైన రాజాన్నములు, సువర్ణ చ్చాయారూపములైన సూపములు, సద్యోఘృతములు, అప్పడములు, వడియములు, తాలింపులు, పడిదెములు, తియ్యచారులు, మోరుచారులు, పంచదారలు, పానకములు, అనవాలు, చక్కెరపాంగలి, దధ్యదనము, పులియోర, ఒళ్లగీరము, అతిరసములు, వడలు, అప్పములు, దోపెలు, ఇడ్డెనలు, లడ్డువములు, పేణీలు, సుకియలు, కుడుములు, మణుగుబూరెలు, సారెపత్తులు, అరిసెలు, అమృతఫలములు, మండెగలు, పాయసములు, మజ్జిగపులుసులు, ఫలరసాయనములు, పచ్చళ్లు, పెరుగు, ఊరగాయలు వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుడు సిద్ధము చేయించినవి. అంతేకాదు. కుందేలు, ఉడుము, ఆళువ, లేడి, అడవిపంది మొదలైన భూచరముల; గండెవాలుగ, జెల్ల, మలుగు, కొట్టి, మారువాయి, బోమ్మదాయ, ఇసుకదొండు, ఉంచ, తిరికిచేప, తాబేలు మొదలైన జలచరముల; కొజ, పూరేడు, పొట్టిపట్టు, పొన్నంగి, వెలిచె, బెడిచె, లావుక, కేరణము, బెళవ, పాడబెళవ, పచ్చబెళవ, కాటిగాడు, ఉల్లంకి, చింతవంకలు, లకుముకి, వంగనండు మొదలైన ఫలచరముల-లవణామ్లమరీచికాజీరకకర్పూరమృగమదాదిపరిమళసంభారసంభృతసౌకములు సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని స్వయంపాకములే. (పుటలు32-34)

ప్రమీల ధరించిన రతనాలకమ్మలు, కెంపుల సొమ్మ, ముత్యపు ముంగర, వింత వింత మణుల కంఠసరములు, కంటె, పేవళము, ముత్యాల దండలు, సందిటి కడెములు, ప్రత్తికాయ తాయెతులు, కంకణములు, రవలగాజాలు, కడెములు, మొలనూలు, ఒడ్డాణము, అందెలు, పాడగములు, పాదసరములు, మట్టెలు, బిల్లాణులు, వీరముద్రికలు; కట్టిన చందురకావి సావడపై రాయంచ యంచుల మించు సైతాణి దుప్పటము, నిండు తగటి ఆవిక, పట్టిన మరకతపు పిడిబాకు, తొడిగిన గిలుకు సావలు సముఖము

వేంకటకృష్ణప్రసాదుకుని నాటి వేషభూషణే. కొలువుకూటము పగడాల కంబములు, దారవజ్రముల బోదెలు, జీవదంతపు దంతెలు, నీలంపు దూలములు, కెంపుబోడు బిళ్లల పైకవృదము, కనకకలశముల విలసిల్లు ద్వారములు, చంద్రకాంతవజ్ర మణిమయగజరాజశోభితములైన పార్శ్వసోపానములు, పచ్చరాతిన్నె, ఇరుగడల కలశములు తుండముల గైకొని, అభిషేకములు సేయు దారవజ్రపు టేనుగులు, లక్ష్మీ విగ్రహముల పాలుపొందు ద్వారదేశములు, జాళువానరిగకుట్టుపని హరువుల ప్రతిమల ప్రతిలేని తెరలు, కొత్తముత్యాల బల్లల మేలుకట్టులు, నెమలి టెక్కలచాయల తివాసులు విజయరంగచొక్కనాథుని కొలువుకూటమునకు నిలుపుటద్దము. ఒక్క చక్క మందయానలు దండకతారావళీప్రముఖప్రబంధములు విన్నపము సేయుట, మఱియొక్క దిక్కున రాకేందువదనలు మీమాంసావ్యాకరణాదిశాస్త్రము లనర్గళప్రవాహములుగా ఉపన్యసించుట, వేళొక్క చాయ పల్లవాధరలు అష్టాదశపురాణములు, కథలు వినిపించుట, మఱొక్క దిక్కున నీలవేణులు జంత్రగౌత్రముల తాయి గీతప్రబంధములు, పుననయదేశీయములు వినికేసేయుట, ఒక వంక బిరుద పాత్రలు చర్చరి, చారి మొదలైన పదియాఱు నాట్యములు ప్రదర్శించుట ఒక్కచోట కలకంఠకంఠులు పరిహాసములు, వినోదప్రసంగములు సేయుట, పింహాసనమునకు ఇరువంకల వంకజాక్షులు కనకదండమండితధవళచామరములు వీచుట, మువ్వదిరిండాయుధములు మహారాజచిహ్నములు వూని ఊడిగంపు చేడియలు ఊడిగములు సేయుట మహిళాపరమైన మధుర కొలువుకూటము. సముఖమునందలి సమాచారము సముఖము కృతిని ప్రతిఫలించినది.

బ్రథువాహనవృత్తాంతము వ్యాసభారతమునందు, శైమిని భారతమునందును కలదు. పుత్రుడైన బ్రథువాహనునిచేత అవసరణము నందిన అర్జునుని గుఱించి చిత్రాంగద మొదలైన అంతఃపురాంగవలు రోదించినట్లు మాత్రమే ఉభయసంస్కృతభారత ములందును కలదు. (38,39శ్లో.79అ.18శ్లో.80అ.వ్యా.భా; 77,78శ్లో.38అ.శై.భా.) తిక్కన చిత్రాంగద పార్థుని సమీపించి విలపించినట్లు రచించెను. (68,69వ.4అ.) అది గమనించి పినపీఠభద్రుడు, అంతకంటె హృదయవిదారకముగ, ఒక్క చిత్రాంగదయేగాక, ఉలూచి తోపాటు అంతఃపురాంగవ లంఘనము “శోకపన్నా బోగిలి బోగిలి” విలపించినట్లు రచించెను. (58,59వ.7అ.) అట్టిది మముఖము వేంకటకృష్ణప్రసాదుకుడు కుంతి మఱిత హృదయవిదారకముగ రోదించినట్లు రచించెను. అది మదీర్ఘమైన పరిచ్ఛేదము. (పుటలు149,150.) అందు కొన్ని పంక్తులు:

“హా మకుమారా, హా వరగుణధారా, హా విద్యానివయవిహారా, హా కులకలచారావారకుముదబాంధవా, హామరాని హాములు హామి, చేయరాని పంతంబులు పేపి, యుండరాని యువనానంబు లుండి, యనేకదానంబు లొసర్చి విష్ణు గాంచి నాటఁ బంచమానిఁ జాటఁ

బెంచి, దాది తోమ్మున దూదిపామున నుంచి, యభివృద్ధివొందించి, కడపట బ్రతువాననుని యప్రాగ్నిపాలు సేయవలసే! అన్నా, నన్ను గన్న కన్నా, నిన్నుం గన్నది మొదలుగా నడవులం దిరిగియు, నిడుమలం బడియు, వెతలఁ జెందితివే కాని, ముఖంబున మండనోచనైతిని. నాముద్దుల కొడుకా, యెటు లోర్తురా! ఎన్ని విధంబులఁ బిలిచినఁ బలుకవేమిరా! దేవదేవుండైన శ్రీకృష్ణుండు ప్రాసై యుండ నీ కితరభయంబు లేదని యెంచి, కన్నులవండువుగా నీ మేను గందుఁ గదయ్యా! భానుకిరణంబుల నీ మేను గందుఁగదయ్యా! ఇంక నెన్నే లాగున మఱి? నా కెవ్వరు దిక్కు? వన్నెవ్వరాదరించువారు? కమ్మని మాటల వెమ్మి మీఱ 'నమ్మా' యని వన్నెవ్వరు పిలుచువారు?

శ్రీరామచరిత్రమునందు సీతాపరిత్యాగమట్టమున పివవీరభద్రుని అమూల కోపమానమును సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుడు పఠరించెను.

“ఆ తీవ్రభావజము విని

సీతాతవ్యంగి సామృసిలి వ్రాలి ధరి

శ్రీతలము మీద యుంరూ

వారాహాతిఁ బడిన పుష్పవల్లికఁ బోలెన్. 65వ.66.

“తీవ్రభావజంబు లభిపాతంబు రీతిఁ గర్ణరంధ్రంబులు సోకుటయు,

పరగాలిచేత వ్రాలిన కుసుమవల్లియుం బోలె మూర్ఛించెంది పుడమిం బడి-”పుట107.

ఇట్టి వింకమ గలవు. మొత్తము మీద సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని జైమిని భారతము జైమిని-భారతమునకు కంటి, పివవీరభద్రుని జైమినిభారతమునకు పన్నిపాతము.

వచనకావ్యమునందు “వచనములు” కలవు.

“ఆవదుద్ధారకా, ఆదిదేవా, అనంతా, అనంతశయనా, అంబు జవాభా, అచ్యుతా, హరీ, శ్రీకృష్ణా, నిన్ను నమ్మిన వాడ. లక్ష్మయింటఁ జిక్కునడకుండఁ గౌరవనభాష్టలంబున ద్రౌపదికి మానభంగంబు గాకుండ, నడవుల నిడుమలంబు నపు డానదలం బోరయకుండ, లీష్మద్రోణకృపాశ్వత్థామకర్ణాదియోధవీరుల యప్రాగ్ని జ్వాలలం గ్రాగకుండ, సైంధవపదంబునఁ బ్రతిష్ఠాధంగంబుగాకుండ రక్షించి, పకలవంకటంబులు వెడఁపాసితిని. త్రిలోకార్జున్, పంకజాక్షా, ఇప్పుడీ పంకటంబు తొలగించి రక్షింపవో! రక్షింపవో!” (పుటలు71-72)

ఇది శ్రీకృష్ణునికి అర్జునుని ప్రార్థనము. కృష్ణనాయకుల పంపాగిరినరహరివచనము లను గుర్తునకు తెచ్చునది.

“— ప్రళయపాగదంబున శ్రుతివోరకుండగు రైత్యుని పంపారించుటకు మీవరూపంబునైన నీకుఁ బ్రణామంబు. కూర్మరూపధరుండవై జలదినుతునంబ గానించి మరల కుప్పకంబు నొసంగిన నీకు వందనంబు.

లీలావదానామూర్తివై భూమి మద్దరించిన నీకు నమస్కారంబు.
 వ్రంభంబునఁ బుట్టి ప్రహ్లాదుఁ గాచినవరసింహా, నీకు దండంబు
 వామనమూర్తివై మూఁడడుగుల ముల్లోకంబులనాక్రమించిన త్రివిక్రమా,
 నీకుఁ బ్రణామి నొనర్చెద. క్షత్రియకులధామకేతునైన భృగురామా, నీకు
 మ్రొక్కెద. దశకంఠకంఠలుంఠకనారాచధారాచకీతర..... దానవ
 శైలవజ్రాయుధా, హలాయుధా, నీకు జోహారు. త్రిపుదనహారహాతుబౌద్ధా,
 యనిరుద్ధా, నీకుఁ గేలు మోడ్చెద. మ్లేచ్ఛనికర విచ్చేదన ప్రచండ
 మండలాగ్రధారానంపాదితకీర్తి, కలికిమూర్తి నీ నదాజ్ఞంబులకు
 నమ్రుండవైతి.”

ఇది మయూరద్వజుని శ్రీకృష్ణస్తుతి, దశవతారస్తుతి. శ్రీనాథుని భీమేశ్వరపురాణము
 లోని వ్యాసుని భీమేశ్వరస్తుతిని జుష్టి కెలయించునది.

అహల్యాసంక్రందనము:- ఇది శ్రీరంగక్షేత్రదైవమైన రంగనాథునికి
 అంకితము. ఇందు అవతారిక, ఆశ్వాసాద్యంతపద్యములు, ఆశ్వాసాంతగద్యములు
 కలవు. అవతారికలోని కవినంశప్రశంస ఆత్మస్తుతి కాదు. మధురనాదుకరాజ ప్రసక్తి
 కలదు.

“వలనానత్యనంతులన్ గెలుచు సౌందర్యంబు ధైర్యంబు దో
 ర్భలమున్ స్వామిహితానువృత్తి దయయున్ ప్రాణత్యమున్ విద్యయున్
 వెలయున్ బాల్యమునందె నీవు మధురోగ్యనాథు మెప్పించవా?
 బలిరా! వేంకటకృష్ణభూవరమణీ! బాషాపణిగ్రామణీ!” 41వ. అవ.

ఇందలి మధురోగ్యనాథుడు ఆశ్వాసాంతగద్యములోని విజయరంగచోక్కనాథుడు.
 జైమినిభారతములోని ఆశ్వాసాంతగద్యమే అహల్యాసంక్రందనమునందు కలదు. పద్యము
 నందు “బాల్యమునందె” అని కలదుగాని; సౌందర్య, ధైర్య, దోర్భల, స్వామిహితానువర్తన,
 దయా, ప్రాణిమా, విద్యావిషయములందు విజయరంగచోక్కనాథుని బాల్యమునందే
 మెప్పించుట సంభవము కాదు. బాల్యమునుండి మెప్పించుట సంభవము. సంభావ్యము.
 జైమినిభారతము రచనాకాలము 1710 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. కాబట్టి అహల్యాసం
 క్రందనము రచనాకాలము 1715 ప్రాంతము కావచ్చును.

అహల్యాసంక్రందనములోని ఇతివృత్తము అహల్యాసంక్రందనుల వ్యభిచారము.
 అది వైదికపాఞ్చాయమునందు, లోకికపాఞ్చాయమునందు కలదు. ఇంద్రునికి “అహల్యాయై
 జార” అను ఆమంఠ్రణము తైత్తిరీయారణ్యకమునందు కలదు^౧.

“ఇంద్రాగచ్ఛ హరిన ఆగచ్ఛ మేధాతిథే
 మేషవృషణశ్వసృ మేనే
 గౌరానస్కంది వృహల్యాయై జార
 కౌశికబ్రాహ్మణగౌతమ బ్రువాణ”

ఇది వాల్మీకిరామాయణమునందు కథారూపమున కలదు. బాలకాండలోను,

ఉత్తరకాండలోను కలదు. అపాల్య శిలారూపము నందుట బాలకాండలో లేదు. ఉత్తర కాండలో కలదు. బాలకాండలోని అపాల్యదేవరాజుల కథ ఆతిసంగ్రహము. ఆరు శ్లోకములు. (17-22శ్లో-48అ.) అందు అపాల్య మునివేషధారి ఇంద్రుడని ఎఱిగి, దేవరాజు నెడ కుతూహలము వలన, దుర్మేధ కనుక సమ్మతించినట్లు స్పష్టముగ కలదు.

“మునివేషం పహస్రాక్షం విజ్ఞాయ రమునందన,

మతిం చకార దుర్మేధా దేవరాజకుతూహలాత్.” 19శ్లో. 48అ.

ఇది వచించినది విశ్వామిత్రుడు. రచించినది వాల్మీకి. అతడు బ్రహ్మార్షి. ఇతడు మహర్షి. శ్రోతలు బాబులైన రామలక్ష్మణులు. ఆతిసంగ్రహకథ ఆత్యంతసముచితము. అది పురాణములందు పులిపిపోయినది. కావ్యములందు కంపుకొట్టినది. అందు ధరణి దేవుల రామయమంత్రి దశవతారచరిత్రమునందు మితిమీరినది. సముఖము వేంకటకృష్ణనాయకుని అపాల్యసంక్రందనమునందు శ్రుతి మించినది. రామయమంత్రి రేఖాచిత్రమే కృష్ణప్రనాయకుని వర్ణచిత్రము.

అపాల్యసంక్రందనుల శృంగారము పారదారికశృంగారము. పారదారిక శృంగారమునకు ప్రథమోదాహరణము ప్రాకృతగాథాసప్తశతి. అది సామాజికము. ఇది పౌరాణికము. సామాజికపారదారికశృంగారము సామాజికస్థితగతికి నిదర్శనము. పౌరాణికపారదారికశృంగారము పౌరాణికప్రతిపత్తికి భంగకరము. అపమార్గచోదకము. అయినను సముఖము అపాల్యసంక్రందనమునందు పారదారికశృంగారము పరాకాష్ఠదశ నందినది.

అపాల్యను బ్రహ్మ ఆపూర్వమందరిగి వృజించును. అందుకు హేతువు ఇంద్రము నీంద్రసంవాదము. అది సుధర్మసభ. ఇంద్రుని కొలువు. పరాశరాదిమునీంద్రులు, పురూరవాదిదేవతలు, వల్క్రుక్రవర్తులు పథ్యులు. వారి సమక్షమున వారకాంతలు వైదికులను గేలిసేయుట సరసము కాదు. విరసము.

“అతిరాత్రయాశాల యరిది కుండలములు

మెట్టి మించులు గాగ వెట్టువఱచి,

సత్రయాశాల వెల్లె జన్మిదంబులు దీసి

పవ్వగడ్డెలు గూర్చ సంఘటించి

యుక్తయాశాల కవకోత్తరీయంబుల

మేలు మునుంగుగాఁ గీలుకొల్చి

యల వాజపేయయాశాల యాతపత్రంబు

లెండకు మణులుగా వేర్పఱించి

తలిరువిలుకాని బిరుదువఱక లవగ

నోర సైటలు జాఱ, వాయూర మెసగ

వత్తు రింద్రుని కొలువుకు వారకాంత

లచ్చెరువు వొంది మరలెల్ల మెచ్చి పొగడ.” 19స. 1ఆ.

ఛాందసుల మనవులు చతురములు కావు. కామాతురములు. దయనీయుములు.

“అమనిమః బోవకే! యిమవులచే నన్ను
విషమాప్తుఁ డేసీని వెట్టిపడుచు!
వాజపేయఫలంబు వలదవే? యో యోష!
యింద్రుఁ డేమిచ్చిని యిమ నిలువనె!
మేము శుంకలమషే మీరు వేర్చిన పాటి
యెఱుగమషే వేదమెల్లఁ జదివి,
యతివా నీవు ధ్వరోష్ఠ యయ్యే దినములయ్యే
నగరికే బోవకే వడుమ నెమరొ?”
యమచు ఛాందసులగు సోమయాజివరులు
వెంట వంటంగ, మధుమయనినయభరిత
మంజుభాషలచేత సమ్మతులు చెప్పి
వెడలి రప్పుడు వేలుపు వెలవెలఁదులు.” 21వ. 1ఆ.

“ఇటు వచ్చిన యచ్చర గచ్చురాండ్రలో నే రుచిలాంగి చక్కనిది? యెవ్వతె విద్యల
మేటి? ” అను ఇంద్రుని ప్రశ్నకు - దేవతల చక్రవర్తుల వాదప్రతివాదములు, మునీంద్రుల
వీరావేశములు, సభ్యతాదూరములైన నమాధానములు. పెరాశరాదిమునీంద్రులు భంగు
లైరాగులను తలపింతురు. ఎవరి అప్పరసను వారు అగ్గింతురు. కడకు,

“తారతమ్య మెఱుంగలే రింద’అని లేచె
గాధేయుఁ డంత లోకములు బెదర
సేవేమి తెలిసి వర్ణించితో మేనక’
వని యాతని విభాండుఁ డదిమెఁ గేల,
‘హరిణితోఁ దిరిగివ యడవిమెకంబ నీ’
వని కండు వతవి మేళపుళించె
‘గండువుకే కాని కారు ప్రవ్లాచ’ యం
చతవి మే దట్ట మహర్షి యొక్కఁ
డదియే పెద పెద మాటలై యలుక వొడమి,
జడలు వీడంగ, వల్కలాచ్చాదనములు
జాఱ, దండకముండలుల్ పాఱవై,
గజబిజగఁ బోరుచుండ వాళండలుండు.” 62వ. 1ఆ.

సానునయవాక్యములు నలుకుము. అందఱు కలిసి బ్రహ్మను పందర్పింతురు.
ఇంద్రుడు బ్రహ్మను అదే ప్రశ్న అడుగును. “నా మనసునకు పరిపోయిన రామామణిఁ
గాన నీ ప్రపంచములోనన” అని (6వ.2ఆ.) బ్రహ్మ అపాల్యను సృజించును.

“అంబుజగంధి చక్కఁదన మల్లవఁ గన్నోని విష్ణితాత్ముడై
యంబుజనేత్రుఁడప్పుడు త్రియంబకభావముఁ గోరి నాతఁ డ
స్థాంబకలింఁ గోరి మది, నాతఁడుఁ గోరి పహస్రలోచన

త్సంబు వతం డవంతవయవత్సముఁ గోరి మఱేమి చెప్పఁగన్." 13వ. 2అ.

అహల్యవర్ణనమునందు (13-29వ.2అ.) సముఖము వేంకటకృష్ణస్వామయకుని కవితారసధార చిత్రవిచిత్రగతుల వరవల్ల త్రొక్కివది.

" కినిపి, కుచానవాంగరుచి; గిష్టిలతో, నెలతో, లతోన్నతిన్,
మనకచకంతరూపములు; కందరమై, దరమై, రమైక్యమై,
గోనబగు వాక్కుట్టిక్షలటు, కోయిలకో, యిలకో, లకోరికో,
వనిత వానల్ వరుల్ వడుము, బాలపారిన్ లపారిన్ పారిన్ వగున్. 24వ. 2అ.

గోరసమా వెల్కుల రుచి?

పారసమా ముఖవిలాసవంపద? మరుచే

వారసమా వీక్షణ, మళి

కొరసమా కేశపాశ మబ్జానవకున్.

25వ.2అ.

ఇవి కవి వర్ణనలు. ఇక మరులు గొన్న మహేంద్రుని వర్ణన యమకముల గమకములు.

"డంబులు కైలశేఖరవిడంబులు, దీవి కుచంబులెన్ను; వో
చ్చింబులు వెల్కుఁ గుండవఘః కెంబులు, నిద్దపుటద్దముల్ కపో
లంబులు, నీలమేఘపటలంబులు పెచ్చెరు లోరి యోరి యో
యంబుజగంధిరత్న మిలయందలి మందరులందు వెంచఁగన్. 31వ. 2అ.

ఇందు చేమకూరపాకము సమతూకమున వడివది.

ఇంద్రుడు అహల్యను మోహించును. అహల్య ఇంద్రుని కాంక్షించును. బ్రహ్మ అహల్యను గౌతమునికి ఇచ్చును. ఇంద్రుడు విరాళి చెందును. బ్రహ్మను నిందించును. గౌతముని దూషించును.

"కాముని చర్యల కగు చెలి

కా మునిచర్యలకు వగునె యకటా మారు

ర్యామలపాపాతి, రుచిక

భానుజీకి గాని మర్దీగానికి దగునే?" 74వ. 2అ.

ఇందు ఇంద్రుని స్వపక్షసమర్థనము తోపాటు సముఖము స్వపక్షసమర్థనమును కలదు. అయివను అహల్యగౌతముల వివాహము జరుగును. ఇంద్రుడు గౌతముని ఆశ్రమమునకు రాకపోకలు పొగించును. గౌతమునితో మాటలాడువపుడు ఆశ్రమవర్ణనగా అహల్యవర్ణన సేయును.

"ఈ వలివస్త్రవాళములు నీ కదళీతరు లీ మహీష్ఠలం

లీ నడబాని యీ ఖగము లీ లత లీ క్రముకాబిరువ్య మీ

భూమతపోమలక్ష్మీయు వపూర్వములంచు నులించు వాసపుం

డా వలివాణ్ణి చక్కఁదన మాశ్రమవర్ణనగా మునీంద్రులతోన్. 118వ. 2అ.

అహల్య కడకు ఒక యోగినివి దూతిగా పంపును. అమె అహల్యకు చేసిన

హితబోధ (19-21-26-41వ.3ఆ.) యోగివీసహజము కాదు. భోగివీసహజము. అది మఱిత అనమార్గచోదకము.

"కానరులో? చెక్కునొక్కుటలో? కూకిరవల్ వలికించి వల్కుబో? యొసవరి యల్కలో? నయములో? రతి వద్దులో? వింత ముద్దులో? పనఁ దొడవందు పొందికలో? వాతెర కూర్పులో? పక్క మార్పులో? రహితక లేదే గెప్పు రతి రానుకు నేమి సుఖంబు చెప్పుమా?" 19.

"ఎందును సంచరింప కభిలేంద్రియముల్ సుఖమొంద, డెందమున్ బొందుగఁ దుమ్ముఁ దా మఱవ, బుద్ధి కగోచరమైన యట్టి 'యా' నందమె బ్రహ్మమందు రది వ్యవయోనవమోహనాంగియో చందనగందికిన్ దొరకుఁ జక్కని మక్కువకాదు చిక్కినన్." 27.

"వారక యత్తగారిఁ గమల్రామి, విజేష్వరు మోనపుచ్చి యే యారును దూరువైనఁ బడి, యందఱి కప్పి పుటించి, యాత్మఁ దాఁ గోరిన వాఱునిం గలపి కొల్లలుగా సుఖమందకున్లు, నా పారవత్సవేత్రి యెలజవ్వనమేటికి? జన్మమేటికిన్." 29వ.3ఆ.

అపార్య ఇంద్రునియెడల అనురాగమును వెల్లడించును. గోవనమును కోరును.

"వట్టగరాని మోహమునఁ బైకొని, తోచినవెల్లఁ బల్కి, తీ మట్టునఁ గట్టిపెట్టు మిది మానవమందె, దరిత్రిలోపలన్ పుట్టని యట్టి బిడ్డలకుఁ బూసలు గట్టుదు రమ్మలక్క లే గుట్టున నుండుదాన నతికోపముఁ డింటి గృహస్థ యోగి!" 57వ.3ఆ.

అపార్య వియోగదశను ఆలకించి, ఇంద్రుడు గౌతముని ఆశ్రమమునకు వచ్చును. కోడియై కూయును. గౌతముడు గంగకు వెడలును. ఇంద్రుడు అపార్యజారుడగును. అపార్య ఇంద్రభోగములు అమభవించును. అపార్యపంక్తందనుల సంభోగశృంగారము వముజ్జ్వలించును. నేకున జామున ఇంద్రుడు వెడలిపోవునెడ అపార్య ఆక్రందించును.

"వమ్మినదాన నా తమవు నమ్మిన దానను నీకు, నింక నే నమ్మకచెల్ల! నమ్మ విరహాగ్నికిఁ బాల్పడఁజేసి పోవుటల్ నమ్మతమాయేనా? ఎదువఱాలితివా? యెటులైన నిన్ను నేఁ బొమ్మనఁజాల జాలినను బొందివి ప్రాణము లుండనేర్పునే?" 122వ. 3ఆ.

ఇట్టి అపార్య పంచకన్యలో ఒకతె! కాదు కాదు. పంచకన్యలో ఒకతె అయిన అపార్యకు ఇట్టి పాత్రచిత్రణము!

ఇంద్రునికి ఎదురైన గౌతముడు ఏమి జరిగినది గ్రహించి ఇంద్రుని శపించును. కాళ్లకు వీళ్లను గొంచు వినయముతో నిలిచిన అపార్యను శపించును.

"ఆ తఱి నా లతాంగివి మనోగ్రహదృష్టిని జాచి, 'యోసి! నీ చేతిజలంబులంట నిడఁజెల్లునె యెంతటి జంతువే? బలా రాతిని గోరి కూడితివి రాతిరి జామునఁ గావునన్ బలా రాతి శరీరమందు'మని రాజముఖిన్ మనఖిన్ శపింపగన్." 127వ. 3ఆ.

జేచినవాడు అనుగ్రహించును. అహల్య శిల అగుట, శ్రీరామపాదరేణుస్పర్శనమున శిలవతి అగుట, అహల్యగౌతములు అన్యోన్యదంపతులగుట కథాంతము.

ఇది విశ్వామిత్రుడు బాలురైన రామలక్ష్మణులకు చెప్పినది కాదు. వైశంపాయనుడు ఐవమేజయునికి చెప్పినది. (2-1,3-2,3-3) అయినను మఱి అనుచితమే. అపమార్గనోదకమైన, పరాకాష్ఠదశనందిన పారదారికశృంగారము రసకులకు రాసలీలయేగాని, సహృదయులకు హృదయంగమము కాదు. సమాజమునకు శ్రేయస్కరము కాదు. కనుక అసత్కావ్యము.

సారంగధరచరిత్రము:- ఇది చేమకూర వేంకటకవి సారంగధర చరిత్రమునకు, ఇంచుక స్వతంత్రమైన వచనరూపాంతరీకరణము. ఒక ఉదాహరణము:

"ఆ రీతి బారువము పో

సారంగధరుండు తోడి జనవాఙ్మతుల్

సారెకుఁ గేకలు వేయఁగఁ

గారాకూరములు మనను కళవళవడఁగన్.

3.

బెంగ లిడంగ గెంటి యిట పెంటివి గావక తేలిపోయి చి

త్రాంగివిచిత్రరత్నరచనాంగణసీమను దేల వ్రాలె నా

బంగరు ముద్దుపాపురము; బాపురె యంతపురంబులోని కె

బ్బంగుల వస్యులన్ వెడకఁ బంపఁగ రాచిడ నేమిసేయుదున్.

4.

తామసము పేయఁ దగదొంక దీమసమున

వేరుపరివైన నే బోక తీరదమచుఁ

బోన, మతిమంతు మతుడు మబుద్ది దీర్ఘ

దర్శి గావున సారంగధరున కవియే.

5.

మన్నన చేసి మీరు బహుమానముతో నను వేలినారు; నేఁ

గవ్వుది దెల్పకుండిన వసుంబగుఁ గాదని వెగ్గలింప కీ

విన్నవ మాలకింపుము, ఎవేకివి గాని మఱొండు గావు, నీ

కెన్నడు లేని యోజ యిదియే? మటుపోయిన హాని యయ్యెదన్.

6.

రా బోకఁ దూరలేడు, చెలి ప్రాయపు బిత్తరి, నీవు రూపరే

ఖాజితమన్నతుండ, వటుగావునఁ బోదగదయ్య నీకు నో

రాజకుమార, యెక్కడి వెరాకిటు మాడఁగదయ్య బామిసీ

రాజాలచిత్తముల్ దెలియరా దెటుపో యెటువచ్చునో కదా.

7వ.2అ.

"లక్ష్మిపోతంబు చిత్రాంగికాతోదరి వగదిరిన నాలుటయుఁ

జేరికల మున్న రాకొమరులు సారెసారెకుఁ గేకలు వేయ వ్యాకులంబగు

మనంబునఁ గలవరపడుచు మత్సారావతంబు పెంటిం గావక చిత్రాంగి

విచిత్రాంగణంబున నేటికి వ్రాలె? నా బంగరు పాపురంబు దోజంగి

యెబ్బంగి మందు? పోతుబీగ కేనియుం (జోర) గూడని యంత

పురంబునకు వెప్పరిఁ జనుతు? దీమసంబునఁ దామసంబు పేయరాదు.

తక్కిక్కిరి నా యను యింటికిఁ బంపుట న్యాయము గాదు. ఏనె పోవలయు" నంచు వెంచి యా నగరి కభిముఖముగఁ జనుచుండ, మతిమంతుఁడను మంత్రిమతుఁడు, సారంగధరుం జేరంగనేగి, "పోవలదు పోవలదు పరాకు రాకుమారి! నన్ను మన్నన చేసి యిన్ని వితంబుల నేలు నేలికవు గావునఁ గన్న కార్యంబు విన్నవింపక యుండిన దోషంబు. కనుక తోచిన విధంబు విష్ణవంబు చేసెద. ఏనేకివి గాని మఱొకండవు గావు. ఎన్నుండు లేని యోజన సేయుదురే? ఈ కార్యం బొనర్చిన హాని వాటిల్లు. ఇక్కార్యంబు సేయఁదగదు. ఆ తావునకుం బోయిన నిందలు వచ్చు. ఆ తావునకుం బోవంజనదు. పోరాని చోటులకుఁ బోయిన రారాని మాటలు వచ్చు. ఇంత యెఱుంగనె? ఇంత యేమిటి కంటిదేని దారణివల్లదుం డూరలేడు. నీవు చక్కెర విలుకాని ధిక్కరించు చక్కఁదనంబున నివ్వటిల్లు జన్మనంబును విలాసినివిభ్రమకంబులైన విభ్రమంబులు గలవాడవు. తిమ్మరు కొమరుఁబ్రాయంపు సొంపున నింపు మీటు నా చంపకగంధి. అటు గావున నీ వొంటిగ నవ్వాలుగంటి యింటికిఁ బోవఁజనదు. ఆటలా? యేటి మోమోట? నా మాట వినుము. రాజాల వృత్తంబును రాజవదనల చిత్తంబు నెఱుంగంగూడదు. "

ఇందు చేమకూర వేంకటకవి పద్యపంక్తుల తోపాటు, సముఖము వేంకటకృష్ణపు నాయకుని స్వతంత్రవచనపంక్తులును కలవు. అందు "పోవలదు పోవలదు పరాకు రాకుమారి", "ఇక్కార్యంబు సేయందగదు. ఆ తావునకుం బోయిన నిందలు వచ్చు. ఆ తావునకుం బోవంజనదు. పోరాని చోటులకుఁ బోయిన రారాని మాటలు వచ్చు." "నీవు చక్కెర విలుకాని ధిక్కరించు చక్కఁదనంబున నివ్వటిల్లు జన్మనంబును, విలాసిని విభ్రమకంబులైన విభ్రమంబులు గలవాడవు. తిమ్మరు కొమరుఁ బ్రాయంపు సొంపున నింపు మీటు నా చంపకగంధి. అటుగావున నీ వొంటిగ నవ్వాలుగంటి యింటికిఁ బోవఁజనదు. ఆటలా? యేటి మోమోట? నా మాట వినుము" అను పంక్తులు సందర్భ చితములైన స్వతంత్రవచనములు.

వంగలసినయ్య: ఇతని కృతులు 1. మన్నారంగపదములు. 2. రామానుజ విజయము. పదములు నాలుగైదు లభించినవి¹. రామానుజవిజయము అనుపలద్దము.

ఇతడు కృతికర్త మాత్రమే కాదు; కృతిధర్త కూడ. శేషము వేంకటపతి శకాంకవిజయము వంగలసినయ్యకు అంకితము. అందు సీనయ వివరములు కలవు. ఇతడు విజయరంగ చొక్కానాథుని మంత్రి. అతని వలన మందిరారామగ్రామములు, చీచినాంబరములు, వనరత్నవితభూషణపేటికలు, చేటికలు, హాటకాందోళిక, శిబిక, భద్రాననము, డోలిక మొదలైనవి వడసిన వాడు. వంగీతవిద్యావిశారదుడు. వీణానివాదవివోదభూలోక నారదుడు. తర్కవేదాంతవ్యాకరణశాస్త్రసమ్మతానర్గళోపన్యాసకుడు. రామానుజవిద్య చరిత్రప్రబంధమును వేంకటేశ్వరునికి అంకిత మిచ్చిన వాడు. పదపద్యగద్యరచనా

భోజాడు. (23వ.చ.అవ.) పాండ్యేశ్వరస్నేహాలంకృతుడు. (57వ.6వ.) శ్రీమన్నరంగనామాంకితగేయరచనాప్రసిద్ధుడు. (67వ.అవ.) ఆలంకారికసమ్మతజ్ఞుల కవిత్వాగాధుడు. (47వ.1అ.) గాయకరత్నము. (145వ.2అ.) నాటకదండకరచయిత. (205వ. 4అ.)

ప్రసిద్ధమైన “శివపూజాపరురాలనురా” అను పదము వంగల సీనయ పదముగ ప్రసిద్ధము. పదమునందు మన్నారురంగా అని కలదు. “పోపోరా మన్నారురంగా మాట్లాడకురా” అనుట వ్యంగ్యము కావచ్చును. “నే శ్రీనైష్ఠపుడంటే చేరనురా, రుద్రాక్షసరులు తెంచకురా, నామము తోడ భూతి కూర్చుకురా” అనుట కూడ వ్యంగ్యమే అగునా? అంతేకాదు. మన్నారురంగడు శ్రీమహావిష్ణువు అగునుగాని, శ్రీనైష్ఠపుడగునా? - పదమునందు “శివదీక్షాపరురాలనురా” అనియేగాక, “వంచాక్షరీజపపరురాలనురా” అని కూడ కలదు. ఈ పదము టైపులకు మోదావహమగును. టైపులకును మోదావహమగుట నైసర్గికము. ఎవరో శివపూజాపరురాలు - (స్త్రీ)-రచించిన పదము, సీనయ పదములలో చేరిపోయినదేమో?

సంగీతసర్వార్థసారసంగ్రహములోని మతొక పదమిది:

“వాడెవరో మనమెవరో - వనితరో యీ వట్టి వాడేల పోనోనే

వాడు వాడే మన్నారురంగవి చెలిమి కూడదని మల్లాడలేదటనే, యిప్పుడేటి దిటవే?

వెనరువాడనుకొంటివా - వాని పాలుకువ వేటివరలో గంటివా - ఏటిమాట అనుకులు డవునంటివా దానిపై వాని యాసకు మితిగంటివా - పదివేలైన వివె యింతటి తెలివి వలద - తను వెఱుంగని శివము గలదా? ”

ఇందు క్షేత్రయ్య ధోరణి కలదను మాట యథార్థము.

శేషము వేంకటపతి: ఇతని కృతి శళాంకవిజయము. వంగల సీనయ్యకు అంకితము. కవ్యంకితము. సీనయ విజయరంగచౌక్కునాథుని మంత్రి అని, శేషము వేంకటపతి సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని ఆప్తసఖుడని పూర్వోక్తము. వేంకటకృష్ణప్ప నాయకుడు “శేషము వేంకటపతి, బుణిగో కృష్ణకవీంద్రుడు” అని పేర్కొనుటవలన అహల్యా సంక్రందనము రచనాకాలము నాటికి వేంకటపతి కవీంద్రుడు కాడని అనిపించును. తర్వాత శళాంకవిజయము రచించిన కవీంద్రుడగును. కనుక అహల్యాసంక్రందనము తర్వాత శళాంకవిజయము రచింపబడినట్లు గ్రహింపవచ్చును. అహల్యాసంక్రందనము రచనాకాలము 1715 ప్రాంతము కావున, శళాంకవిజయము రచనాకాలము 1720 ప్రాంతము కావలయును.

సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుని అహల్యాసంక్రందనము వలె, శేషము వేంకట పతి శళాంకవిజయము కూడ పారదారికశృంగారము పరాకాష్ఠదశ వందిన కావ్యము. అహల్యాసంక్రందనమునందు అహల్యా ఆధీర. ఇంద్రుడు మహాధీరుడు. శళాంక

విజయమునందు తార మహాధీర. చంద్రుడు అధీరుడు. అహల్య అధీర అగుట వలన యోగిని అవసరము కలిగినది. తార మహాధీర అగుట వలన భోగిని అవసరము లేక పోయినది. ఆమెయే భోగిని అయినది. అది పదియేను పద్యములందు కలదు.

“ప్రమదారత్నము తార చంద్రు వెనయన్ భావించుఁ దోడ్చిన న్వా
యము గాదంచుఁ దలంచుఁ దాళఁగలనా యంచున్ వితర్కించు వం
శము శీలంబు మదిం గజించును ప్రతిష్ఠ ల్పాచివం దీరునా
తమి యంచుం గమకించు భీతి మదిలోఁ దర్కించుఁ గాంచు స్వేతన్” 71వ. 2అ.

చూపులు విలుపును. రావులు కలుపును. తీపులు తెలుపును. రూపులు కొలుపును. ఇంట మెలగిడు చంద్రుని ఇట్లు ప్రశ్నించును.

“జీలుగువల్ల వదల్చి చెంగాని ధరియించి,
యది బాగ్ యిది బాగ్ యనుచు వడుగు
జైక వడల్చి యారణపుఁ బైట పుటించి
యది మేల్ యిది మేల్ యనుచు వడుగు
జడ నిచ్చి వింతగా కాటుకో వ్వుమరించి
యది వీల్ యిది వీల్ యనుచు వడుగు
హెచ్చు ముక్కర దీసి వచ్చతళ్ళు ధరించి
యది లెప్ప యిది లెప్ప యనుచు వడుగుఁ
గమ్మకస్తురితిలకమ్ముఁ జిమ్మి వమ్మ
దమ్ము గ్రమ్ముగ జిగి కుందవమ్ముఁ దళుకు
తిలక మలికమ్మునను జిగి దొలకఁ బూని
యందో యిందువో యందమం చడుగువాని.” 81వ. 2అ.

తార తోదోపులకు, తరితీపుంజూపులకు, కోపులకు, నేపులకు, వైపులకు చంద్రుని మేమ పులకరించును. స్పృహయము చలించును. అయినను,

“కులుకులాడివి ప్రేమ దోలుకుఁజూపులఁ జాచి
యలుకు పీఱుగ దోసమనుచుఁ దొలగు
కవకాంగి తమఁజేరఁ జెనకంగ నుంకించి,
వెనుకటి కిది మాట యనుచు వెఱచు
పరపెజావనతోడ పరపమాడఁ దలంచి,
వరుస కాదంచు భావమున వెంచు
నెలఁతఁ గన్గొని పొక్కి నిచ్చలు తనకదే
మరులాయెవని హరిన్మరణ పేయు
నొందీపాటున నవ్వాలుగంటి వంటి
యొంటుకొనఁ జాచి యోచో యయుక్తమనుచుఁ
దలంచుఁ దలచియు మరునికీఁ దల్లడిల్లు
మల్లమున నుండు యాపివీవల్లభుండు.” 89వ. 2అ.

అయినను చంద్రుడు కామపరవశుడగును. “ఈ మిటారి పైచాయ యొకింత సోకినను జాలు నదే కనకాభిషేకమానో” అని తలంచును. “దీని ముద్దు చెక్కిట నుంచు మోము మోము, ఈ యింతి మోవిపై నానించు మోవి మోవి, ఈ కలికి చప్పనఁ బట్టు కరము కరము, ఈ సుదతి అందము చూచు చూపు చూపు” అని దిగజాటును. వివిధకాస్త్రములకు వినూతనార్థములు భావించును.

“పాలయల్కలోప నీ పాలతుకతోఁ గూడఁ
దర్శించు వేడుక తర్కకాస్త్ర
మంగజాకేరి నీ యంగవతోఁ గళా
స్వరములు పల్కుటే శబ్దకాస్త్ర
మదవమో తమి దీని యావ్యంబున విజావ్య
యోగమొనర్చుటే యోగకాస్త్ర
మిమ్ముగా విమ్ముద్దుగుమ్మ గుణమ్ములు
పంఖ్య యొనర్చుటే సాంఖ్యకాస్త్ర
మలతి కొనగోట నొక్కి యీ యతివ నీవి
మోక్ష మొనరించుటే యెల్ల మోక్షకాస్త్ర
మేను నీవని నైకొనుటేను ద్వైత
మిరుపు రొక్కటవ వద్వైత మిద్వైతః” 101వ. 2ఆ.

బృహప్పతి ఇంద్రుని యోగము నిర్వహించుటకు బయలుదేరును. తారకు పతివ్రతాధర్మములు బోధించును. తార పతివియోగము భరింపలేనని వగలు పోవును. తప్పదని బృహప్పతి చంద్రుని ప్రేమతో చూడుమని చెప్పును. “అత్మకుమారుని బలె (అత్మకు + మారునిం బలె) యా యత్రికుమారుని పోషింతునని తార చెప్పును. చంద్రుడు బృహప్పతిని పాగనంపి వచ్చును. వచ్చిన వెంటనే తార, చంద్రునికి వరగంధామలకము పెట్టి, అభిషేకమొనర్చి భోజనము చేయించును. భోజనము చేయించుటలోనే తార యోజనము తారాడును.

“పెరవాగ్ని నీ రీతిఁ గరగె నా మానవం
బవినట్లు వెన్న గానిన మృతంబు
పాలబోయెయను నీ పాలు పేయుట కిది
యావనాలన్నట్లు లావనాలు
వెమ్మి నీ రీతి నా కమ్మోనిఁ గ్రోలుమి
పూని వీవన్నట్లు పానకంబు
తన వచోమాధుర్యమెవయునా యిని చూడు
మన్నట్లు మేలీ రసాయనములు
వొప్పుగా గిప్పియుల నుంచి యుపవరించి
పాణివంకజకంకణవిక్రూణ మెవగఁ
బువ్వుమరటిని వెవరుచు భోజనంబు

కాంత సేయించె దన మనఃకాంతునకును. 15వ. 3ఆ.

అనంతరము తార అలంకరించుకొని శృంగారవనమునకు వచ్చును. అక్కడున్న చంద్రుడు, ఆమె సౌందర్యమునకు అవశుడగును. ముప్పదివద్యములందు వర్ణించుకొనును. తార సమీపమున కూర్చుండును. చంద్రుడు ఎందుకు వచ్చితివని ప్రశ్నించును. వెంటనే తార వచ్చిన పని వాచ్యముగనే చెప్పును. (60-63వ.3ఆ.) చంద్రుడు పతివ్రతాధర్మములు పలుకును. తార తారాపథమును తాకును.

“మగవి పతిక్రమించుటలు మానినికిం దగదంటి వొప్పితిన్
మగఁడు మగం డనంగ మది మక్కువ యెవ్వనియందో కంటికిం
పగు వతఁ డెవ్వడో యతఁడె యాతనిఁ గాదని యన్యుఁ గూడివన్
దగదిది కాముకీజనుల ధర్మము మర్మము నే నెఱుంగుదున్. 79
బాళి మనంబునం దణచి ప్రాయము వ్యర్థము చేసి యూరకే
దూలిన నేమి పుణ్యమవి తోచెను ము వ్వుల దారుకావన
ప్రీతి గిరిశునిన్ గలియరే వ్రణభామలు శౌరిఁ గూడరే
యాలలవాళిరోమణుల కందున విందున నేమి చెప్పమా. 80.

కప్పకూఁతురటంచు వెచ్చక భారతీ
తరుణిఁ గూడఁడె నీ పితామహుండు
మేనత్త యను మేర మీతి రాదికతోడ
నెనయఁడె విప్ప నీ యనుఁగుబావ
వదివె యంచు వొకింత వాని లేకయె క్షేప్త
నెంతతోఁ బొందఁడె నీ గురుండు
మునిపల్లి యవ కూల్యను బట్టఁడె నీదు
పూపాతి యగు పాకశాసమండు
ఇట్టి మీ వారి నడతలు గట్టి పెట్టి
యమ్మ నే చెల్లి వ్యాయంబు లాడె దొరి
కడకు నీ రంకు నీ నెఱుంగవి వితాన
దూరెదవు నవ్వు జలపోరి దోసకారి!

81.

లోములోనఁ గొంద ఆబలు ల్పతులం దవియింపలేక య
స్తోకమునీష వవ్యపురుషు ధ్విమకాంతల వంటకుండఁ దా
టాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగవఁ గూడినఁ బానమంచు న
య్యాకులపాటుఁ జాచి యిపు దాకులపా టెనయంగ నేటికిన్. ” 82వ. 3ఆ.

ఇట్లు తార ఇంకను (83-88వ. 3ఆ.) పోతువాదము సేయుటయేగాక, చంద్రుని “పైబడి కౌగిలించును. (89వ.3ఆ.) “పాళి శ్రీహరి!” అన లేదు చంద్రుడు. పరవశుడయ్యెను. తారచంద్రుల సంభోగశృంగారము పాతికవద్యములందు కలదు. (89-114వ.3ఆ.) అది పరాకాష్ఠదశ నందిన పారదారికశృంగారము.

ఇంత చేసి తార, ఇంటికి వచ్చిన బహుస్పతిని ఎంత గౌరవించునో!

“పాదములు గడిగి వయ్యెద

చేఁ దడియొత్తి వదజలము శిరమునఁ గొని యా

వేదండయాన యతనికిఁ

గ్రదండ యొసంగె విసయగౌరవ మెసగన్. 5.

ఇంటికే దోడి తెచ్చి మణిహేమమయోజ్జ్వలపీఠి మంచి వ
య్యంటు చలింపగా సురటి వల్లన వీచుచుఁ బ్రాణానాథ! న

న్నంటిగ మంచి యీ కరణి నుండుదురే? క్రతువాయేనే? సుఖం

బుంటరె యిన్నివాళ్ళు? పురుషరాతబహుకృతిఁ గంటరే? యనన్.” 6వ. 4అ.

బృహస్పతి జరిగినది దివ్యదృష్టిని తెలిపికొని తారను ప్రశ్నించును. తార

“తప్పినర్చనివారు ధరణిఁ గలరే?” అని తప్పును ఒప్పుకొని బృహస్పతి పాదముల

మీద పడి కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడ్చును. బృహస్పతి కరుణించును. చంద్రుని

పంపించివేయును. అయినను తారకు చంద్రవిరహము! (28-39వ.4అ.) చంద్రునికి

తారావిరహము! (46-97వ.4అ.) బాల్యపథి రాయబారము ఫలించి తార,

“కపటయుతాంతరంగమున గ్రక్కన ముందటి జాము కూటమిన్

స్వవతిని నిద్రఱుచ్చి తనపై వతఁ డుంచిన కేల్దెమల్ని పా

మవువయి మంచి లేని పదమాపురము ల్పడలించి తచ్చునే

రువు తగఁ బట్టి గొల్లమిడి రూపవతీమణి వెంబ్రమంబునన్.” 118వ.

xxx

xxx

xxx

- పానగ కఠివన్న పాలువు మునుగు వెట్టి

చాల పొమ్ములు పూలు బాగాలుఁ గొనుచు

గురుని జవరాలు తమ తోడు గోడ దాటి

జొర గదియ వచ్చె-”

119వ.4అ.

చంద్రుడు సాఖ్యరసామభూతిని లేలి, తారను తోడ్కొని ప్రతిష్ఠానపురమునకు

పోవును. తారాచంద్రులు లేచిపోవుట తారప్థాయికి చేరిన పారదారికశృంగారము.

తారాశళాంకవృత్తాంతము పురాణములందు కలదు. కాని పచ్చి శృంగారము

లేదు. అంతేకాదు. తారాశళాంకుల ప్రవర్తనమునకు సమర్థము లేదు. ఖండనమే

కలదు. కాశీఖండమునందు “భూభుజాల తప్పి యది వారిఁ బొందియున్న ధరణి

“సామ్రాజ్యభారంబు తప్పు గాక”, “బాహ్యశత్రులఁ బరిహరింపంగవచ్చు సంతరారుల

నిర్జింప వలసి కాదు.” అని శ్రీనాథుని పోల్లంతము కలదు. (202,203వ.4అ.) అట్టిది

శేషము వేంకటపతి లక్ష్మము సమర్థమే. శళాంకవిజయమును గ్రంథవాసుమే అందుకు

సాక్ష్యము. అది శళాంకుని అనంతరకథలోని యుద్ధవిజయమే కాదు; అపలు కథలోని

పారదారికశృంగారవిజయము కూడ.

“క్షీతిలో ప్రవృత్తమన జే

యతిగర్భిత మందుఁజ్ఞఁ బరాంగవ యా పై

మతశీలుడైన గురుపతి

వతివ్రత నీ వాచరింపబాడియే నీకున్." 176వ. 4ఆ.

అను ఇంద్రసందేశమును "ఓజ్జలపుచ్చకాయవిత"మని చంద్రుడు అధిష్టించుట, (181-82వ.4ఆ)

" నిమః జేవట్టి వరం బిటు

లనువుగ విచ్చిన విధాత వనవరై గాక

స్నిగు దూఱం బివి గలదే

వివరా నీ గర్వమెల్ల విడిపింతు ననిన్." 97వ. 5ఆ

అను విటలాక్షుని "దారువనమౌనికాంతాజారుడ"వని చంద్రుడు ప్రత్యాఖ్యానించుట (99-101వ.5ఆ.) కవికి తారాశళాంకుల యెడ సానుభూతికి తార్కాణము.

తార హేతువాదము, వరపురుషగమనము; చంద్రుని పరదారాగమనము, తారా చంద్రుల వచ్చిశృంగారము రసేకులకు రాసలీలయేగాని, సహృదయులకు సహృదయంగమము కాదు. సమాజమునకు శ్రేయస్కరము కాదు. కనుక అపాల్వ సంక్రందనము వలె శళాంకవిజయమును అపత్కావ్యము.

కుందుర్తివేంకటాచలవతి: ఇతని కృతులు 1. భారతము. వచనకావ్యము. 2. భాగవతము. వచనకావ్యము. 3. రామాయణము. వచనకావ్యము. 4. బసవసాటకములు 5. అనేకచాటువులు (39వ.అవ.మి.ప.) 6. మిత్రవిందాపరిణయము. 7. కార్తీకమాహాత్మ్యము. ఇందు చివటి రెండు గ్రంథములు మాత్రమే ఉపలబ్ధములు అందు రెండవది అముద్రితము. మిత్రవిందాపరిణయము శ్రీరంగవతికి, కార్తీక మాహాత్మ్యము గోపాలస్వామికి అంకితములు- రెండును దైవాంకితములు. ఇతడు మధురవిజయరంగచోక్కనాథుని వలన "భర్మమణీశిబికాదినంపద" లందినట్లు మిత్రవిందాపరిణయమునందు కలదు. తీర్థపుర (తురయూరు?) వేంకటాచల భూపాలుని వలన "మహాత్మరాంబరాభరణకల్యాణసల్యంకికాదిబహుబహుమానము" లందినట్లు కార్తీకమాహాత్మ్యమునందు కలదు. విజయరంగచోక్కనాథుని కాలము 1704-32. కాబట్టి మిత్రవిందాపరిణయము రచనాకాలము 1730 ప్రాంతము, కార్తీకమాహాత్మ్యము రచనా కాలము 1735 ప్రాంతము కావచ్చును.

మిత్రవిందాపరిణయము:- ఇందు మిత్రవిందాశ్రీకృష్ణుల పరిణయము ఇతివృత్తము. ఆశ్వాసాంతగద్యము "కథామనేంకటాచలకవిప్రణీతంబైన" అని కలదుగాని, మిత్రవిందాపరిణయమునందు కథ ఆశుధార కాదు. మందగతి. కావ్యమెల్ల వర్ణనాభూయిష్టము. చిలుక రాయబారము రసము చిలుకరించునది. జయపేనరాజా తపయ మిత్రవింద, శ్రీకృష్ణునికి చిలుకచేత ప్రేమలేఖ వంపించును. విరహవివ్వలయైన మిత్రవిందకు చిలుక భైరవము చెప్పుట చిత్రము.

" ఏ గలుగంగఁ జింతిలగ నేటికి నేటికి ద్వారకాపురం

లే గతివైన గాంతు జగదీశ్వరుని వృధగందు నిందు నా
భోగిశయానుఁ దెత్తు నిదె వోయెదవమ్మ నితాంతవేదవం

దోగతు మమ్మ యమ్మరుని తూపులఁ గుండకుమమ్మ యిమ్మెయిన్." 69వ. 3ఆ.

ద్వారకాపురమున కేగి, శ్రీకృష్ణుని గాంచి, రాయబారము మొదలుపెట్టి,
మిత్రవిందాసౌందర్యమును వర్ణించుటకు చిలుక ఉపక్రమణిక నిపుణము.

"జిహ్వ లోక రెండువేలు గాంచిన పజీంద్రుఁ

డతివ సౌందర్య మెన్నఁజే డైనఁ బక్షి

నైన వేఁ బల్కఁ బానుట హాస్యకరము

గాదె కానిమ్ము తోచిన గతి వనించు." 96వ. 4ఆ.

మిత్రవిందము వివాహమాడుమని కోరిన చిలుకను, కృష్ణుడు అంగీకారము తెలిసి,
పంపిన విధము పంచుచితము.

"అనుచు నవరత్నకీలితమైన పామ్ము

చిలుక నెమ్మేనుఁ గీలించి చిత్తమలరఁ

గుండచక్కెర బత్తెలు గట్టి పమన

మఱలెఁ జక్రికి మ్రొక్కి యా మరుని బక్తి." 122వ. 4ఆ.

ప్రథమాశ్వాసమునందు అవంతీపుర(5-24వ.), పుష్పలావీ (25-31వ.), జయసేన
రాజ (32-40వ.), వేంకటాచల (48-55వ.), శేషాద్రి (56-57వ.), గ్రీష్మర్తు (71-76వ.),
వర్షర్తు (77-85వ.), శరదృతు (86-90వ.), శేషశైలాదివేత్ప (91-92వ.), వర్ణనములు,
రాజవీతి (41-47వ.), వేంకటేశ్వరస్తుతి (94-95వ.) కలవు. ద్వితీయాశ్వాసమునందు
దొహ్వాద (10-16వ.), మిత్రవిందాజనన (17-21వ.), మిత్రవిందాబాల్య (22-28వ.)
యావనదశా (30-60వ.), వనంతర్తు (74-82వ.), వనవిహార (80-118వ.) వర్ణనములు
కలవు. తృతీయాశ్వాసమునందు కాపార (4-9వ.) బలక్రీడా (10-33వ.), మనోజపూజా
సన్నాహ (34-44వ.), మనోజపూజా (45-55వ.) వర్ణనములు కలవు. చతుర్థాశ్వాసము
నందు మిత్రవిందాచిత్రపటరచన (4-6వ.), మిత్రవిందావిరహ (47-53వ.) శ్రీకృష్ణవిరహ
(123-145వ.) వర్ణనములు కలవు. పంచమాశ్వాసమునందు సూర్యాస్తమయ (5-18వ.),
బోత్వా (19-27వ.) మన్మథాద్యుపాలంభ (28-45వ.) సూర్యోదయ (46-52వ.) మిత్ర
విందావివాహప్రయత్న (53-62వ.) మిత్రవిందావిచార (63-84వ.) వర్ణనములు కలవు.
షష్ఠాశ్వాసమునందు మిత్రవిందాశ్రీకృష్ణుల వర్ణనముల తోపాటు యుద్ధ (78వ.) రత్నాకర
(87-9వ. 6) వివాహ (102-142వ.) వర్ణనములు కలవు.

ఇంత వర్ణనాభూయిష్టమైన కావ్యము దక్షిణాంధ్రయుగమునందు మఱొకటి కావ
రాదు. మిత్రవిందాపరిణయములోని వర్ణనములు ప్రాడములే కాని, ఆముక్తమాల్యదలోని
వర్ణనముల వలె సహజసృజితచిత్రణములు కావు. వసుచరిత్రములోని వర్ణనముల
వలె ఉత్త్రేక్షావర్ణనములు.

క్రుతి మించిన శృంగారము లేకపోవుట మిత్రవిందాపరిణయము విశేషము.

తిరుమలయ్య : ఇతని కృతి చిత్రకూటమాహాత్మ్యము. తిల్లగోవింద నాటకముని నామాంతరము. ఇది “విజయరంగచోక్కనాథుని నగర ... వసించు” శౌరికి అంకితము. ఇతడు పార్వతీపతిభజననిర్మలమతి. విష్ణునిత్యసేవకుడు. సంగీత సాహిత్యవతురుడు. విజయరంగచోక్కనాథుని వలన కర్ణభూషణములు, కరభూషణములు, స్వర్ణాంబరములు, నరిపెణలు, తాళి, అందలము, అగ్రహారము మొదలైన ఘనవిహారములు పడవిన వాడు. చిత్రకూటమాహాత్మ్యము వచనచమత్కారవైఖరి మీఱి, నర్తనయోగ్యముగ రచించినది. (నాటకాంతద్వీపద.)

విజయరంగచోక్కనాథుని తరమునందు, మధురశాఖను పదపద్యగద్యరచనము తోపాటు యక్షగానరచనమును కలదు. విప్రుతము కాదు. పరిమితము. ఉపలబ్ధమైనది తిరుమలయ్య చిత్రకూటమాహాత్మ్యమే. ఈ పేరునుబట్టి చిత్రకూటక్షేత్రమాహాత్మ్య ప్రతిపాదక్షిగ్రంథ మనిపించుట సహజము. క్షేత్రమాహాత్మ్యమునకు స్మాత్రధారణము లేకపోలేదు గాని, నాటకేతివృత్తము తావన్మాత్రము కాదు. తిల్లగోవిందనాటక మను నామాంతరము సార్థకము. తిల్ల అన పార్వతి. చిత్రకూటక్షేత్రమునందు తిల్లాదేవీ పరమేశ్వరుల ఆలయము తోపాటు గోవిందస్వామి ఆలయమును కలదు. కవి “పార్వతీ పతిభజన నిర్మలమతి, విష్ణునిత్యసేవకుడు” కావున, ఉభయకుశలముగ తిల్లాదేవీపరమేశ్వరుల నాట్యప్రదర్శనముల సంతమునకు, గోవిందస్వామి ప్రార్థనాకునిగ రూపొందించిన నాటకము. అంతేకాదు. ఈ నాటకమును గోవిందుని యెదుట ప్రదర్శించినట్లు ప్రసక్తియేగాక, (పుట172.) అంతట ప్రమేయము కలదు. కనుక తిల్లగోవిందనాటకసంజ్ఞ సార్థకము.

ఇందు నాటకేతివృత్తమునందు మాత్రమేగాక, నాటకస్వరూపమునందును నవ్యత కలదు. నాటకేతివృత్తము నాలుగు రోజులు నడచిన కథ. “ఇది మొదటి నాటి సంవిధానము. రెండవ నాటి సంవిధానము.” (పుట190.) “రెండవ నాటి సంవిధానము ముగిసినది. మూడవ నాటి సంవిధానము.” (పుటలు200,201). “మూడవనాటి సంవిధానము ముగిసెను. నాల్గవ నాటి సంవిధానము.” (పుటలు208,209). అను కవినిర్దేశములు కలవు. ఈ నాలుగునాళ్లు ప్రదర్శనకాలము కాదు. కథాకాలము. ప్రతిదినసంవిధానము తర్వాత ఎడవెడ, ప్రసంగము కైవారము కలవు. ప్రసంగములందు నాటి కథాసంగ్రహము కలదు. కైవారములందు గోవిందునికి పరాకులు కలవు. గోవిందుడు ప్రార్థనాకుడు మాత్రమే కాదు; ముఖ్యప్రేక్షకుడు. వినవిధమైన నాటక సంవిధానము నూతనవిధానము.

మొదటి నాటి కథ:- పార్వతి చిత్రకూటమునందు తిల్లాదేవిగ అవతరించును. పరమేశ్వరుడు చిత్రకూటములోని తిల్లవనమునకు వచ్చును. పరమేశ్వరుని నటనబిరుదుకటకమును తిల్లాదేవి అవహరించును. బిరుదందె గుఱించి వాదోపవాదములు జరుగును. న్యాయవిర్ణయము కొఱకు బ్రహ్మ దగ్గఱకు బయలు

దేరుదురు.

రెండవ వాటి కథ:- తిల్లాదేవీపరమేశ్వరులు తమ వాదములు బ్రహ్మకు నివేదించును. బ్రహ్మ న్యాయనిర్ణయమునకు తగిన వ్యక్తి విష్ణువని చెప్పును. ముగ్గురు విష్ణువును సందర్శించును. తిల్లాదేవీపరమేశ్వరుల వాదములు విని, తిల్లననమునందే తీర్పునని, తిల్లననమునకు పంపించును.

మూడవవాటికథ:- విష్ణువు తిల్లననమునందు విశ్వకర్మచేత నిర్మించజేసిన కవక సభయందు తిల్లాదేవీపరమేశ్వరులు నాట్యవిద్యలు ప్రదర్శించును. ఇద్దఱి నాట్యవిద్యలు మహాత్మరములని విష్ణువు, తిల్లాదేవీపరమేశ్వరులకు గాంధర్వవివాహము జరిపించును. కవకసభయందు తిల్లాదేవి అయిన పార్వతి, పరమేశ్వరుడు; విశ్వకర్మచేత నిర్మించజేసిన మఱొక మందిరము మణిపాదమునందు, తిల్లగోవిందుడైన విష్ణువు అధివసించును.

నాల్గవ వాటి కథ:- పార్వతీపరమేశ్వరుల పరసములు, సర్వానములు, సంతోగములు, వనవిహారములు, జలక్రీడలు మొదలైనవి.

ఇందు జగత్ప్రతిభైన పార్వతీపరమేశ్వరుల సంతోగములు వినా, కడమవిషయము లెల్ల నముచితములు. రచన సరళము. రసవత్తరము. పరమేశ్వరుడు విగర్భ. పార్వతి సగర్భ.

"స్వామి:- నిదురజెందియున్న నాడు - పదమునందుఁ జరగఁ నందె
నదురు బెదురు లేక యట్లు - లవహరింప నాయమా!

అమ్మ:- నటనలీల రంజనైన - నాడు వనము నీవు చేరి
యిటుల నందితిరుదు పూన - నేను తొలియుందునా? " పుట 189.

"స్వామి:- వనజగంధులతోడ - వారించడగవుగా
దని మడిచి నాడు బిరు దిమ్మనవలయునయ్య

అమ్మ:- నటనలీలల నితడు నను గెలిచి యీ బిరుదు
కటము గ్రమ్ముఁ గైకొనుట లెప్పు. " పుటలు 198, 199.

"స్వామి:- అడుగిడెడు వపుడె కం - దెడు పదములను నీవు
విడివడి నాడు వెం-బడి వాడ వేర్చువా?

అమ్మ:- ఒక మూలయం దొదిగి - యుండి యాడెడు నీవు
ప్రకటముగ నభయ - ర్తన మొనర్చుచువా! " పుట 204.

వెలిదండ్రు అళిఘరి:- ఇతని కృతి మదంతాకల్పాణము. పద్యకావ్యము. అముద్రితము. ఇతడు విజయరంగచొక్కనాథుని ఆస్థానకవి. ఇతని తండ్రి పెద్ద రాఘవరాజు విజయరంగచొక్కనాథుని మంత్రి. విజయరంగచొక్కనాథుడు అళిఘరిని, శ్రీరంగపతికి కృతి రచింపుమన్నట్లు అవతారికయందు కలదు.¹

"అద్యవ్యయవ్యక్తమైన రంగస్థలం
తే వృషతికి రాజరాని యయ్య
వధికచంచలమైన యల మహాక్షియే

విధుని పూజల కిలనేలు పయ్యె
 బ్రత్యక్షవిరజయై పరగెను కావేరి యే
 ప్రభుని కోటకు మహావరిమ యయ్యె
 రాజార్జునైన చిరత్నరత్నంబు లే
 దంటసీమకు మిట్టవంట యయ్యె
 నట్టి నృపపాలిత పమిద
 పంచతిరువటరాజవప్తాంగపాలి
 శాత్రుచీకంఠ మూత్రశాపన . శూలి
 శ్రీవిజయరంగచోక్కదాతామూలి.
 — నిండు కొలువుండి వేడ్క న వ్విలువనవి,
 నాకు నారోగ్యభాగ్యముల్ నీకుఁ బ్రతిభ
 విష్ణువారికి హర్షంబు విస్తరిల్లఁ
 గృతి యొవర్చుము శ్రీరంగునికి నవిన
 నాటి నెమ్మది వొక వోయి నాటి రేయి. ”

కాఁబట్టి సుదంతాకల్యాణము రచనాకాలము 1705 ప్రాంతము కావచ్చును. ఇందు సుదంతాశ్రీకృష్ణుల వివాహము ఇతివృత్తము. వర్ణనాభూయిష్టము. ఒక పద్యము:

“ లలితరసాలసాలపరిలంబిమహీతలయంబివల్లికం
 చలయుగళంబులం బెనవి చయ్యన నుయ్యెల లూగు వేళలన్
 గులుకు మిటారి జన్మవపుంగమ్మలు పొల్లిరి పంచకాండకుం
 దలితదనుర్లతాంతరకవత్సవకాంబకరీఖల్ యనన్, ”

బద్దెపూడి ఎఱ్ఱభూపాలుడు: ఇతని కృతి యువజనహృదయానందము- రెండు ఆశ్వాసములు మాత్రమే లభించినవి⁹¹. ఇందు శశాంకవిజయ వృత్తాంతమే ఇతివృత్తము. ఇతడు రేపూరి అనంతకవి శిష్యుడు. విజయరంగ చోక్కనాథునికి ఆస్థానకవి కాడు. అభ్యాగతకవి అగును. ఇతని సుదీర్ఘమైన, బహుబిరుదబంధురమైన ఆశ్వాసాంతగద్యము “మధురదేశాదీశవిజయరంగచోక్క నాథధ రానాథవిశిష్టసువర్ణదండప్రతీర్ఘదృశాన్వితపల్వంకికా ప్రముఖబహువిధ రాజలక్షణానుషంగ, బుధవిదేయాంతరంగ, బిద్యపూడి పురవరాధ్యక్ష యెఱ్ఱభూపాలహర్యక్ష ప్రణీతంబైన” అని కలదు. యువజనహృదయానందము అముద్రితము.

వెలగపూడి కృష్ణయ్య: ఇతని కృతులు 1. మానీసిమాధవీయము. 2. గౌళికాశాస్త్రము 3. కందవద్యశతకము. 4. వేదాంతసారసంగ్రహము. 5. భాను మద్విజయము. ఇందు మొదటిది, మూడవది, నాల్గవది అనుపలబ్ధములు. గౌళికా శాస్త్రము ముద్రితము. ఏకాశ్వాసగ్రంథము. బల్లి వలుకు శాస్త్రగ్రంథము. వేదాంతసారసంగ్రహము అనుపలబ్ధమైనను, అది వచనకావ్యమని భానుమద్విజయము నందు కలదు. భానుమద్విజయము సటీకగ సముపలబ్ధమైనను అముద్రితము. కృష్ణయ్య తండ్రి నరహరి విజయరంగచోక్కనాథునిచేత సమ్మానితుడు.⁹²

“ శ్రీవిజయరంగచౌక్యమ
 హీవరకరుణాకటాక్షవీక్షణగురుసం
 భావితగజాంతవరల
 స్త్రీనిభపుడునై నరవారి మీఱున్ వేడ్కన్.
 బంగరు మొలాము గంటము
 సింగరపు వెండి యొరయు క్షీతి బిరుదుగ మీ
 అం గవి సముఖము సంప్రతి
 యంగుగఁ గావించె వరహరయ్య చెంగగన్. ”

నరవారి విజయరంగచౌక్యనాథుని సంప్రతికరణము కావచ్చును. అతని కుమారుని కృతి భానుమద్విజయము. ఇందు భానుమంతుడను బ్రాహ్మణకుమారుడు, ఉజ్జయిని రాజకుమారి పద్మావతిని పరిణయమాడుట ఇతివృత్తము. వర్ణాంతరవివాహము మాత్రమే కృతివిశేషము కాదు. యోగశాస్త్రవిషయమును ప్రత్యేకమొక ఆశ్వాసముగ నుండుట కూడ విశేషమే. అంతేకాదు. భానుమద్విజయము తన్నుల్ అరియం వెరుమాళ అను పేర, పూర్వమే తమిళపరివర్తనమందుట మహావిశేషము. అయినను తెలుగు కావ్యము ముద్రణభాగ్యమునకు వోచుకొనలేకపోవుట శోచనీయము. ఇతడు విజయరంగచౌక్యనాథుని ఆస్థానకవి కావచ్చును.

శ్యామరాయకవి: ఇతని కృతి రామాయణము. వచనకావ్యము. అముద్రితము. బాల అయోధ్య అరణ్యకాండములు మాత్రమే అభించినవి. అందు కృత్యాది కలదు⁷. శ్యామరాయరామాయణము విజయరంగచౌక్యనాథుని కరుణా కటాక్షవీక్షణములకు పాత్రుడైన వణిగగ్రణి సుబ్బరాయనికి అంకితము. కవి పేరు “అనవోయశ్యామరాయవిద్యత్కవి” అని కలదు. విద్యత్కవి అయినను విజయరంగ చౌక్యనాథుని ఆస్థానకవి అయినట్లు లేదు. తత్కాలమధురకవిమాత్రమే. భాష గ్రాంతికము. శైలి పరళము. ఒక మచ్చుతునుక:

“ - కుశం దవేడి రాజానకు బలవంతుడగుచు ధార్మికుడై కుశవాధుఁ
 దవేడి కుమారుఁ డుదయించె. నా కుశుభమహావల్లభునికి గారిరాజని
 ప్రసేద్దుడగు కొడుకు కలిగె. నా గారిభూపాలునికి మహాసరాక్రమ
 శాలియగు విశ్వామిత్రుఁ దవేడి మహానుభావుఁ డనిర్భవించె. మహా
 సరాక్రమంబునుఁ బూన్చి బహువర్తనపాత్రములుభూమిని పరిపాల
 నంబునుఁ గావించుచు, రాజవీతిఖ్యాతిని గాంచి - ”బాలకాండము.

ఇందు పుటల కొంది ఒకటే వాక్యము గాక, అలలి అలలి వాక్యము లుండుట విశేషము.

దేవకీ వెంకటసుబ్బయ్య: ఇతని కృతి రామాయణము. వచనకావ్యము. అముద్రితము. ఇతడు శ్యామరాయకవి మిత్రుడు. మధురనివాసి అగును. విజయరంగ చౌక్యనాథుని ఆస్థానకవి కాదు. తత్కాలమధురకవి మాత్రమే. ఇతని భాష కూడ

గ్రాంతికము. శైలి సరళము. ఒక మచ్చుతునుక:

“ - రామవశార్థులుండు హనుమంతునిఁ జూచి యిట్లునియె. పవనవందనా వినుము. ఈ (యీ) సముద్రంబు నన్ వేడుకొనియెడు. కాదేని మధ్యాణంబుల వేడిమిఁ జూపి యింకించెద నొం(యెం)దేని బంధించెద. వ(య)ది యట్లుండనిమ్ము. సముద్రంపునం బంత పెద్ద గారు. నీవు పదితలల వాని పట్ట(ణ)ంబునకుఁ బోయి, చూచి వచ్చితివి గావున దాని తెఱంగు నీవలనన్ వివరంతు నా పట్టణంబునకు కోటలును గనులును కావలియుండు రాక్షసులును గృహపంక్తులను బలంబుల సంఖ్యయు నెంతమాత్రంబు గలవు. నిక్కంబుగాఁ జెప్పుమనిన, వా(యా)ంజనేయుఁ డంజలిబంధనంబు గావించి రామదేవున కిట్లనియె.

“ యుద్ధకాండము.

ఇందును పుటల కొలది ఒకటే వాక్యముగ కాక, అలతి అలతి వాక్యముల రచన పాగుట విశేషము. శ్యామరాయ, నెంకటమచ్చయ్యల మైత్రి పనింము.

శ్రీపతి రామభద్రుడు: ఇతని కృతి హాస్యమాహాత్మ్యము. ఎనిమిది ఆశ్వాసముల వచనకావ్యము. ఆశ్వాసాంతగద్యమ శ్రీపతి రామభద్రునికి “శ్రీమీనాక్షీమందరేశ్వరసాంద్రకృపారవలబ్ధకవితామాదురీధురీణ” అను విశేషణము కలదు. కావున మధురనివాసి కావచ్చును. మధురనివాసి అగుటవలన, వచనకావ్యము రచించుట వలన, వచనరచనము శ్రీరంగమాహాత్మ్య మామమాహాత్మ్యముల వచన రచనను పోలుట వలన, విజయరంగచోక్కవాడుని కాలమువాడని ఒక ఆల్పప్రాయము కలదు.²² కావచ్చును. భాష గ్రాంతికము. శైలి సరళము. ఒక మచ్చుతునుక:

“ అశ్వినీదేవతలు చూచి యిది యవరోహం బనిన వారు నిరుద్యోగులై జాగులైరి. తద్రోగపరిహారార్థంబుగా నొక్క యుపాయంబు దేవ రావతీయవలయు పనిన, వరుణముఖవలోకంబు చేసి వానవుండు, “విమ మోనంబు లేదని సుధాసారవమావచవంబులు వలికివచ్చుడు నీ మహావ్యాధి వీడితులై, పాపకృతులై, యవమృత్యువీడితులై, కాలమృత్యు వజ్రైవ వారివ్రరో వారందఱు సుందరమూర్తినందర్శనంబునం బునీతు లగుదురు సాంద్యరాజాగ్రణీ! భక్తివ్రభావంబును నా దేవుని మహిమాతిశయంబును నీవు లెప్పుగఁ బరీక్షించి తెలిపి, తల్లింగార్చనంబు గావించితివాయెనా నీ రోగంబు దొలంగు.”

కళులె వీరరాజు

మధురలోని వచనకావ్యరసాలము మైసూరునందు అంటుమామిడిచెట్టు అయినది. అంటు కట్టినది కళులె వీరరాజు. మొక్క నాటినది తుపాకుల అనంతభూపాలుడు. నీరు పోసినది కళులె వీరరాజు కుమారుడు నంజరాజు.

కళులె వీరరాజు: ఇతని కృతి ఆంధ్రవచనభారతము. ఇంటిపేరు కళివె అని పతితము. కళువె అని ప్రసిద్ధము. రెండును ప్రమాదములే. సరియైన ఇంటిపేరు కళులె. అది గ్రామనామము. కళులె అను గ్రామము నంజనగూడు దగ్గర కలదు. ఆంధ్రవచనభారతమునందు ఆది, సభా, భీష్మపర్వములు మాత్రమే కలవు.

ఇతడు సంస్కృతాంధ్రకర్ణాటాదినానాభాషలందు కావ్యరచనాచతురుడు. చిక్కదేవరాయల కరుణ ప్రాప్తించిన వాడు. శ్రీరంగపట్టణపేవాధిపతి. ఇట్లు సభాపర్వాంత గద్యమునందు కలదు. ఇతని గద్యము తర్కాత, తుపాకుల అనంతభూపాలుని గద్యము కలదు. అతడు పేతుశీతాచలమధ్యభూతలమునుండి వచ్చినవాడు. కవకధారాభీషకము గైకొన్నవాడు. పాండ్రవచనమాధురీగరిమను అధరీకరించినవాడు. ఇట్లు సభాపర్వాంత గద్యమునందు కలదు. భీష్మపర్వములోని భగవద్గీతకు ప్రత్యేకప్రతులు కలవు. అందు వీరరాజు గద్యము లేదు. అనంతభూపాలుని గద్యమే కలదు. సభాపర్వాంత గద్యమునకు భిన్నము. అది సుదీర్ఘము. ఇది ప్రాస్యము. ఇందు అనంతభూపాలుడు ఉభయభాషా కవిత్వపటిండ్లుడని కలదు. కళులె వీరరాజు రామభక్తుడు. అనంతభూపాలుడు కృష్ణభక్తుడు. ఆద్యంతపద్యములు కృష్ణ పరము.

సభాపర్వాంతమునందు గద్యములకు ముందు రచనాకాలమును తెలుపు పద్యము కలదు.

“వెయ్యిన్ని యార్జును వెలయు యేణదిరెంటి

మీదటి శివర్ష మెలమి నడుచు

వరుస పారాజనవత్సరంజువ మాను

శుద్ధవంచమియందు శుభదినంబు

వరుసఁ దవర దళవాయి దొడ్డేంద్రుని

మతుఁడు పేరేంద్రుఁడు నుకవినుతుఁడు

వచనభారతమందు వైఖరి నీ సభా

పర్వంబు రచియించె -- ”

శివర్షము 1652 అనగా 1730 వ సంవత్సరము. అది సభాపర్వరచనాకాలము. ఆంధ్రవచనభారతము మొత్తము రచనాకాలము 1729-35 కావచ్చును.

వయి పీనపద్యమునందు దళవాయి దొడ్డరాజు కుమారుడు వీరరాజు సభాపర్వము రచించినట్లు స్పష్టముగ కలదు. సభాపర్వములోని వీరరాజు గద్యను అతనికి “రామాయణపభాష్టానష్టరత్నసింహాసనాదిరూఢనానా విద్వదభీష్టపరప్రదానరాజు

చిక్కదేవరాజకరుణాప్రాప్తి" అను విశేషణము కలదు. రామాయణసభ అను పేరు కల ఆస్థానమునందున్న రత్నసింహాసనమును అధిష్టించిన, అనేకానేకవిద్వాంసులకు అభీష్టవరప్రదానములు చేసిన రాజు చిక్కదేవరాజు కరుణ ప్రాప్తించిన వాడు వీరరాజని అర్థము. కరుణాప్రాప్తడవ మంత్రి లేక, సేనాధిపతి, లేక మఱొక రాజేద్యోగి కావలయును. వీరరాజు శ్రీరంగపట్టణసేనాధిపతి అని అదే గద్యను కలదు. శ్రీరంగపట్టణము రాజధానిగ మైసూరురాజ్యపాలకుడు చిక్కదేవరాయలు. కావున వీరరాజు చిక్కదేవరాయల దళవాయి కావలయును. చిక్కదేవరాయల కాలము 1684-1704 అని పూర్వోక్తము. సభాపర్వము రచనాకాలము 1730 వ సంవత్సరము. కాబట్టి వీరరాజు చిక్కదేవరాయల దళవాయి అయిన కాలము 1701-1704 కావచ్చును. తర్వాత దళవాయి కాకపోవచ్చును. "గీర్వాణాంధ్రకర్ణాటకాదినానాభాషాకావ్యరచనాచతురు"డే కావచ్చును.

దళవాయి దొడ్డరాజు సుతుడు, మకవినుతుడు అయిన కళులె వీరరాజు సభాపర్వమును, తదుపలక్షణముగ ఆంధ్రవచనభారతమును రచించిన, అందు వీరరాజు రచించినట్లు కల గద్యల తో పాటు, తుపాకుల అనంతభూపాలుడు రచించినట్లు కల గద్యలును ఉండుటకు హేతువేమి? అనలు తుపాకుల అనంతభూపాలుడు ఎవరు? "సేతుశీతాచలమధ్యభూతలాయాతక" అను విశేషణము అతని గద్యను కలదు. ఆయాతకుడన వచ్చిన వాడని అర్థము. సేతుశీతాచలమధ్యభూతలమునుండి వచ్చినవాడని తాత్పర్యము. అది చెంజి కాదు. మధుర కాదు అనంతభూపాలుడు చంద్రగిరికృష్ణస్వస్థనూభవుడని అతని గద్యను కలదు. చంద్రగిరి కృష్ణస్వస్థుడు చరిత్రప్రసిద్ధుడైన తుపాకుల కృష్ణస్థనాయకుడని ఒక చారిత్రకసమన్వయము కలదు³³. దాని ప్రకారము, తుపాకుల కృష్ణస్థనాయకుని ప్రాభవకాలము 1635-1655 ఆగును. అతడే చంద్రగిరి కృష్ణస్వస్థుడైన, అతని తమాభవుడు తుపాకుల అనంతభూపాలుని ప్రాభవ కాలము 1665-1685 కావలయును. అయిన కళులె వీరరాజు సమకాలికుడగుట సాధ్యము కాదు. కాబట్టి తుపాకుల కృష్ణస్థనాయకుడు చంద్రగిరి కృష్ణస్వస్థుడు కాజాలడు. చంద్రగిరి- గృహనామము తోపాటు, కృష్ణస్థుని గ్రామనామమును కావచ్చును. అయినను, చంద్రగిరి కూడ సేతుశీతాచలమధ్యభూతలము కాదు. అనంతభూపాలుని గద్యను "దక్షిణసింహాసనసముద్దరణాదురంధర" అను విశేషణమును కలదు. దక్షిణ సింహాసనమన చెంజి సింహాసనము, మధుర సింహాసనము మాత్రమే కాదు; విజయ నగరసింహాసనము కూడ. దక్షిణాదీశు ముత్యాలకాల సుప్రసిద్ధము. విజయనగరము సేతుశీతాచలమధ్యభూతలమగును. మఱి, అనంతభూపాలుని గద్యను "కవేరకన్యానదీ తీరప్రతిష్ఠాపితనిస్తులవస్తునమగ్రానేకాగ్రహారసంతోషిత" అను విశేషణము కూడ కలదు. కావేరీనదీతీరమునందు ప్రతిష్ఠాపించిన, పాటిలేని వస్తువులతో సమగ్రమైన ఆగ్రహారముల వలన సంతోషించిన వాడని అర్థము. కావేరీనదీతీరమునందు ఆగ్రహారములు ప్రతిష్ఠాపించిన వాడని తాత్పర్యము. ప్రతిష్ఠించిన వాడని కాదు. ప్రతిష్ఠిత- స్పార్ధకము. ప్రతిష్ఠాపిత - ప్రేరణార్థకము. కావేరీనది మైసూరు రాజ్యమునందు కలదు.

శ్రీరంగవట్టణము చుట్టును కలదు. తుపాకుల అనంతభూపాలుడు విజయనగరము నుండి, శ్రీరంగవట్టణము వచ్చి, శ్రీరంగవట్టణసేనాధిపతి కళులై వీరరాజు మిత్రుడయి, అగ్రహారము లిప్పించుట అసంభవము కాదు. కాబట్టి కళులై వీరరాజు ఆంధ్రవచన భారతమునందు తుపాకుల అనంతభూపాలుడు సహారచయిత కావచ్చును. ఉభయుల గద్యల ఉనికి తన్నూలమే అగును.

ఆంధ్రవచనభారతమునందు ఆశ్వాసవిభాగము లేదు. అధ్యాయవిభాగము కలదు. అది వ్యాసభారతపరణి. అందువలన ఆంధ్రవచనభారతము కేవలము వ్యాసభారతానుసరణమే కాని, కవిత్రయభారతానుసరణము కాదని ఒక అభిప్రాయము కలదు⁹⁴. కాని వ్యాసభారతానుసరణము తోపాటు క్వాచిత్యముగనైన కవిత్రయ భారతానుసరణము కలదు.

నవ్వయ భారతము:

“ రాజయ్యేడు వాడు దన రాజ్యభారంబు దాన చూచి యరయ వలయు. నేను పడంగపహితంబుగా వేదాధ్యయనంబు సేసి యర్థ శాస్త్రంబులందుఁ గృతవిశ్వయుండనయి బలంబు గలిగియు నంగ నైకల్యంబునం బరచక్రంబులకుం బ్రతివ్యాహంబులు రచియింప నేరమిం జేసి రాజ్యంబునకుఁ దగకున్న ” 123వచ.

xxx xxx xxx

మఱియు వాని కంటె గుణంబుల మిక్కిలియయి జనంబులకు నమరకులై పరగుచున్న పాండురాజు కుమారుల నెవ్వధంబునఁ బాప నేర్తునని దుఃఖించిన ” 126వచ. 6ఆ. ఆ.ప.

ఆంధ్రవచనభారతము:

“ కుమారకా! యేను జాత్యంధుండయినను పాండుభూపాలుండు నన్ను మిగులం బూజించె. అది యెట్లంటేని లోచనంబులు లేమింజేసి పరదళంబుల మొగ్గరంబులు వన్ని యుగ్గలిక మెఱయ గెలువంజాల; స్వరాష్ట్రవరిపాలనంబున కసమర్థుండు; పాంగంబుగ వేదంబులను రాజ నీతిశాస్త్రంబులు నధికరించితి.

xxx xxx xxx

ధర్మపౌరుషప్రభావంబుల వార లధికులై యున్నయెడ వారల నెట్లు నగరంబు వెలవరింపించి వారణావతం బనువువాడ నట్లు పనిచినను లోకంబునం గల జనులు నిందింపకుండురె ”

నవ్వయ భారతము :

“ ఈతవి వృద్ధుని యెఱిగి పూజించితే
వసుదేవుఁ డుండఁగ ననుమఱిశ
ముచ్చిజాం డని విచారించి పూజించితే

ద్వైపాయనుండుండ ధర్మయుక్తి
 నాచార్యుడని వివరమునఁ బూజించితే
 కృతమతుల్ ద్రోణుండుఁ గృష్ణుడు మండ
 భూనాథుఁ డనియెడు బుద్ధిఁ బూజించితే
 యాదవుల్ రాజులే యవనిమీఁదఁ
 బూజనీయులైన పురుషుల లోపల
 వెన్నఁ డయ్యెఁ గృష్ణుఁ డిట్లు లేల
 పూజ్యులయిన వారిఁ బూజింప నొల్లక
 భీష్ముపలుకుఁ జేసి బేలవయితి. " 11వ. 2ఆ. ప.వ.

ఆంధ్రవచనభారతము:

" ఇతఁడు వయోవృద్ధుడని పూజించితినేమి, వసుదేవుఁడుండ వతని
 పుత్రుఁడగు నితఁడెట్లు పూజార్హుఁడగు? కాక మిత్రమహత్త్వంబు వలన
 నితఁడు పూజ్యుడని తలంచితినేమి, విఖిలగుణగరిష్ఠుఁడగు ద్రుపదునిఁ
 బూజింపరాదే? గురువని తలంచితినేమి యాచార్యుఁడగు ద్రోణుండుండ
 కృష్ణుడు పూజనీయుఁ డగుటెట్లు? లేక ఋత్విజాండని విచారించితినేమి,
 బ్రహ్మవిష్ణుఁడగు సాత్యవతేయుఁడు లేఁడయ్యెనే? -- "

తిక్కన భారతము:

" కార్పిచ్చు గవిపి మృగతతి
 నేర్చుకరణి నేఁడు భీష్ముఁ డేచిన కడిమిం
 బేర్చి మనసేనఁ బొదివె శ
 రార్చుల వహ్నిరుఁ గమ్మలారం గంటే. " 277వ. 3ఆ. భీ.వ.

ఆంధ్రవచనభారతము:

" రాజీవాక్ష! నేఁడు సురవరీసానుండు రణంబున విజృంభించుట
 గమంగొంటివె. ఆతఁడు శ్రీష్టపమయంబునఁ బేరడవి నేర్చు
 కార్పిచ్చు విధంబున విజృంభించి మన బలంబులనెల్ల నిశిత
 విశిఖంబులవే
 పమయింపఁదొడగె. "

" కృష్ణ వశ్య మహాత్మానం భీష్మ ముగ్రహరాక్రమమ్
 గణం వలవనాసీవ నిమృద్ధంతం బలం మమ. ౧౩.
 ననైవైనం మహాత్మానా ముత్సహామో నిరీక్షితమ్,
 లేలివ్యామానం సైవ్యేషు ప్రవృద్ధమివ పావకమ్. " ౧౪. 108ఆ.భీ.వ.

నన్నయ వచనములోని వైఖరి, సీవనద్యములోని ఎత్తుగడ, ఋత్విజాండని
 విచారించి" అను యతివైత్రిమణిత్వపదములు; తిక్కన పద్యములోని అమూలకమైన
 కార్పిచ్చు ఉపమానము ఆంధ్రవచనభారతమునందు కలవు. తిక్కన భారతములోని
 కార్పిచ్చు జంతుసమూహమును కార్పివ, ఆంధ్రవచనభారతములోని కార్పిచ్చు

మహారణ్యమునే కాల్చును. కారణము గ్రీష్మకాలములోని దగుట. ఇది స్వతంత్ర కల్పనము. మొత్తము మీద ఆంధ్రవచనభారతము కవిత్రయభారతమును సంప్రదించిన వ్యాసభారతానుసరణము. భాష గ్రాంథికము. శైలి సరళము.

ఆంధ్రవచనభారతమునందు ముద్రితము కానిది ఆనుశాసనికవర్ణము-అందు వీరరాజు గద్య లేదు. భగవద్గీతయందు వలె అనంతభూపాలుని గద్యయే కలదు. అనంతభూపాలుని భగవద్గీతగద్యయందు అతనికి ఉభయభాషాకవిత్వపణింధ్ర, విమలయశోవిశాల అను విశేషణములు మాత్రమే కలవు. ఆనుశాసనికగద్యయందు ఉభయభాషాసాహిత్యభోజ, సాంద్రతేజోవిశాల అను విశేషణములు మాత్రమే కలవు. ఉభయభాషాసాహిత్యభోజ అను విశేషణము కంటి, ఉభయభాషాకవిత్వపణింధ్ర అను విశేషణము, సాంద్రతేజోవిశాల అను విశేషణము కంటి, విమలయశోవిశాల అను విశేషణమును అర్థవంతములు. ఈ రెండు విశేషణములును ఆంధ్రవచనభారతములోని అనంతభూపాలుని సుదీర్ఘగద్యను లేవు. అంతేకాదు. అందలి అనేకానేకవిశేషణములలోని ఏకైకవిశేషణమును సంగ్రహగద్యలందు లేదు. అవియెల్ల అనంతభూపాలుడే పరిహరించుట కంటి, ప్రతివిలేఖకులు సుదీర్ఘముని పరిహరించుట సహజము. వీరరాజు గద్యను కూడ ప్రతివిలేఖకులు తొలగించుట సహజము. ఇంత మాత్రమున అనంతభూపాలుడు మఱొక వచనభారతమును రచించెననుట అసంగతము.

ఆనుశాసనికవర్ణముమండి ఒక మచ్చుతునుక:

“ - యుదిష్ఠిరుండు శ్రేష్ఠబ్రాతయగు నతండు కనిష్ఠులయెడ నెట్లు ప్రసర్తింపనగు, కనిష్ఠులును శ్రేష్ఠునియం దెవ్వరంబున నడవనలయునది యెరింగింపుమనిన, మరనదీమామండు ధర్మజాం గమంగొని, ధర్మనందనానిపు గుణశ్రేష్ఠుండ వగుటంజేసి తమ్ములయెడ మచితప్రకారంబున చరింపందగు. వారలును వీయందు శిష్యుండు విజార్యులయెడ నెట్టి విశ్వాసంబున మెలంగవలయు నత్తెరంగున నడవనలయు. గురువునకు ప్రజ్ఞావిశేషంబు లేకుండేనేని శిష్యున కతని వన్నిదానంబున మెలంగుట యశక్యంబైయుండు. గురువులయెడ శిష్యుండు నడవందగిన క్రమం బెరిగించెద నాకర్ణింపుము. గురువులు తనకుం దెలియబడకయుండ నొక్క కార్యంబు గావించిన నదితెలిసియు, తెలియనట్ల యుండవలయు. కనియుం గవని యట్ల యుండవలయు. వార లొక యక్రమంబు జేసిన రహస్యంబున బర్యాయక్రమంబునం దెలిసి చక్కదిద్దం జను.”

ఈపాకుల అనంతభూపాలుడు: ఇతని కృతులు 1. సుందరకాండము.

2. విష్ణుపురాణము. రెండును వచనకావ్యములు. రెండును అముద్రితములు. కాని సుందరకాండము పదకొండవపర్వసారంభము, విష్ణుపురాణము ద్వితీయాంకములోని పదమూడవ అధ్యాయము మాత్రము ముద్రణభాగ్యము నందినవి.

సుందరకాండము: ఇది వాల్మీకిరామాయణములోని సుందరకాండమునకు తెనుగుసేత. ఇందు ఆశ్వాసవిభాగము లేదు. సర్గవిభాగము కలదు. అది వాల్మీకిరామాయణసరణి. పదకొండవ సర్గ ప్రారంభము.

“అంత నా తలంపు నిలిపి స్వప్తచిత్తుండగుచు నా వానరవర్యుండు సీతానిమిత్త్యంబున వేరొక చింత దలంచె యా సీతావరాహ రాము నెడ బాసి నిదురింపంజాలునె భోజనంబు సేయుటకును తండ్రిలంకరించుటకును మధుపానంబుసేయుటకును నొడంబడునే నరేంద్రునివంట్టివాండైన వేరొక్క పురుషుని చెంత మండ్ల తలంచునె రామునకు సమానుండగువాండు త్రిదశుల లోనైన కలుగంజాలునె కాపున నిది వేరొక్కవనిత యని నిశ్చయించి యచ్చోటు బాకి పానభూమియంద్దు సంచరించుటయు అంద్దు కొందరు మగువలు క్రీడ పలిసియు గానంబు చేసియు నాట్యంబు లాచరించుటయు పరిక్రాంతులగుచు మధుపానంబుల వలన మయిమరిచి విద్రింపుచుమండ్ల కొందరు చెలువులు మృదంగంబుల యందును పీఠికలయందును తమ దేహంబులు మోపుగ నిదురింపుచుంన్నుండ మరియును గొంద రుత్త మాంగవలు -- ”

ఇది హనుమంతుడు మందోదరిని చూచి, సీత అని హర్షించి, మఱల సీత గుఱించి తలపోసిన విధము. వాల్మీకి సుందరకాండమునందలి పదకొండవసర్గములోని మొదటి అయిదుశ్లోకములకు మూలానుసారమైన తెనుగుసేత.

ఇందు “చింత” మొదలైన శబ్దములలోని ద్విత్వములు పూర్ణబిందుసూచకములు. “చిత్తుండు” మొదలైన శబ్దములలోని సున్నమీద ద్విత్వము లేమి అర్థబిందుసూచకములు. “నిమిత్త్యంబున” “చేళి” మొదలైనవి లేఖకవ్యవహరములు. “తంన్ను” ప్రాచీనలేఖన పద్ధతి. వ్యావహారికభాష కాదు. ఇప్పటి లేఖనపద్ధతికి మార్చిన ఎప్పటి గ్రాంథికభాష అగును. పయి లేఖనపద్ధతి వచనమునకే పరిమితము కాదు. పద్యమునకును పర్వాష్టము, పరిష్కరణయోగ్యము.

విష్ణుపురాణావము:- ఇది బ్రహ్మాండపురాణముమండి ఉద్భుతమైన పారాశర్యసంహిత లోని విష్ణుపురాణమునకు తెనుగుసేత. విష్ణుపురాణము ద్వితీయాంశములోని పదమూడవ అధ్యాయము పైత్రేయపరాశరసంవాదము. అందు పోషిరరాజా వృత్తాంతము వివదివాలుగు శ్లోకములందు కలదు. (51-104) అది తుపాకుల అనంతభూపాలుని విష్ణుపురాణమునందు అయిదుపుటల వచనమయినది. పోషిరరాజా తత్త్వజ్ఞానము పడయుటకు కపిలమహాముని కడకు శిబికారూఢుడై బయలుదేరిన, శిబికావాహకుడైన వివ్రకుమారుడే తత్వోపదేశము సేయును. అందొక అంశము:

“అప్రవ్రవర్యుం డతని నవలోకించి భూపాలకా! సావధానంబుగానాకర్ణింపుము. నీ వెవ్వండవని యడిగితివి? ఆత్మకు జాతికులగోత్రవామధేయారివిశేషంబు లెవ్వయు లేవు గావున వే

నిటువంటివాడనను వచనంబే యుచ్చరించంగూడదు. ఏమి ప్రయోజనంబుగా నెచ్చటికిం జనియెదవని యడిగితివి? ప్రారబ్ధకర్మానుభవమిమిత్తంబుగా నెల్లదిక్కులకుం జనవలయును. దేహేంద్రియజన్యంబులైన ధర్మాధర్మంబులకు పరింబులగు సుఖదుఃఖంబు లనుభవించుటకై జీవుండు దేహేంద్రియాదుల నొందు వరవరేణ్య! పకలజీవులకును ధర్మాధర్మంబులె సమస్తసుఖదుఃఖానుభవంబులకుం గారణంబు లయియుండ నా గమనప్రయోజనంబు వేతె యడుగవేల? యనుటయు - సావీరమహీరమణుండు భూదేవకుమారు సిద్ధించి విప్రవుంగన! పర్వకార్యంబులందును ధర్మాధర్మంబులు కారణం బనుటకును, దేహంతరస్థాప్తి కర్మసలామభవార్థంబుగా ననుటకు సందియంబు లేదు. తా నిట్టివాడ ననియెడి శబ్దం బెయ్యెడన్ బ్రయోగించంగూడదంటి వయ్యర్థంబు విశదంబుగా నాకర్ణింపఁగోరెద దేహంబునందు - పోహమనియెడి వచనం బేమిటికి వలుకంగూడదు? ఆత్మయందహంశబ్దంబు ప్రయోగించుటవలన దోషంబు లేదని తోచుచున్నయది - అనవుడు నమ్మహీసురోత్తముం డిట్లనియె. "

ఇంతమాత్రమున విష్ణుపురాణము కేవలము తత్త్వశాస్త్రగ్రంథము కాదు. ప్రహ్లాదచరిత్రము, శ్రీకృష్ణచరిత్రము, శాండిక్యకేశిద్వజోపాఖ్యానము మొదలైన కథామట్టములు కలవు.

ఈపాకుల అనంతభూపాలుని భాష గ్రాంతికము. శైలి సరళము.

కథలై నంజరాజాః ఇతని కృతులు 1. వోలాస్యమాహాత్మ్యము. 2. బ్రహ్మోత్తరఖండము. 3. కాశీమహిమార్థదర్పణము. మూడును వచనకావ్యములు. మూడును అముద్రితములే. కాని, వోలాస్యమాహాత్మ్యములోని ముప్పదియేనిమిదవ అధ్యాయము, బ్రహ్మోత్తరఖండములోని పదవ అధ్యాయము ముద్రణభాగ్యము నందినవి. ఈ రెండును గ్రాంతికభాషయందు కలవు. కాశీమహిమార్థదర్పణము వ్యావహారికభాషను కలదు.

ఇతడు మహీశూరసేనాధిపతి కళులె దొడ్డరాజు మనుమడు. వీరరాజు క్షుమారుడు. దళసలి దేవరాజు సోదరుడు. విద్యజ్ఞానకల్పతరువు. (గద్య).

వోలాస్యమాహాత్మ్యము:- ఇది స్కాందోక్తము, అగస్త్యసంహితా ప్రతిపాదితము అని గద్యను కలదు. వోలాస్యమాహాత్మ్యమునకు మధురాఖండము, మధురాపురాణము, చోష్ఠినిలసము, చోక్కనాథనిలసము, చోక్కనాథచరిత్రము అని నామాంతరములు కలవు. ఇంతకు పూర్వము వచ్చకన్నరపు తిరువెంగళరాజు చోక్కనాథచరిత్రము కలదు. ఇది పూర్వోక్తము. అది ద్విపదకావ్యము. ఇది వచనకావ్యము. అందలి ముప్పదియొకటవ లీల, ఇందలి ముప్పది యేనిమిదవ అధ్యాయము. అది పంక్తిరూపు. ఇది పవిస్తరము. అది సంయమితము. ఇది విశృంఖలము. మందరేశ్వరుని గాజాలపెట్టి నేమము నవాణ సుందరము.

“ కుట్రంబగు పాగయు, బహిర్వసనంబు దరియించిన వాడయ్యును, మగంధాల్పితశరీరుండయ్యును, కాశ్మీరతిలకకలితపాలుండయ్యును, వట్టువచ్చడంబు గవ్వుకొనినవాడయ్యును, పాదుకాలంకృత చరణుండగుచు నొక్క కరంబున గొడుగు బట్టుక కటక కుండ లాంగుళియాదులు చెలంగ గంధసారయుక్తం బగు కర్పూరతాంబూ లంబునం బరిమళింపుచున్న ముఖంబును, వక్షత్రమాలాభ్యంచిత కంఠంబునుం గలవాడగుచు, మందస్మితంబు సలుపుచు, కపిలమ్మలం బొడమిన చెమటబిందువులు విలాసంబునం గొనగోట మీటుచు, వీడెంపుటాకులు చేతంబట్టుక, పకలాభరణభూషితంండగుచు, మట్టిగాజాలును, కంచుగాజాలును, వెండిగాజాలును, బంగారుగాజాలును, కాళ్లయుంగరమ్ములును, చిన్నవియుఁ బెద్దవియునగు వ్రేళ్ల యుంగ రమ్ములుం బట్టువగ్గంబులం గూర్చి పీపుమీద వేసి కుండోదరుండు పరచిన కంబళంబునందు సుఖంబున గూర్చుండుక గాజాలనంచి ముంగలఁ బెట్టుకొని ”

బ్రహ్మాత్మరఖండము:- ఇది స్కాందపురాణాంతర్గతమని గద్యము కలదు. పదమూడవ అధ్యాయము ఋషభయోగిమహిమానువర్ణనము. ఇందు సుమతి అను రాజవత్సీకథ హృదయవిదారకము. ఆందోక అంశము⁹⁹.

“ అనంతరంబ యా సుమతి యాకలిచేతను దప్పికచేతను కష్టపడుచున్నదగుచుఁ దన కొడుకు నెత్తుకొని యడుగడుగునకుం ద్రెళ్లుచుఁ దామ గావించిన పాపకర్మమ్ముల నిందింపుచు నొక్కయెడ ముండ్లపాదలు సోకి చీలిన శరీరంబు గలదయ్యును, నొక్కయెడ బెబ్బులల రొదలకుఁ దల్లిడిల్లుచున్నదయ్యును, ఒక్కయెడ నర్చమ్ములచేత దరుమంబడివదయ్యును, ఒక్కయెడ పిశాచదూతబేతాళమ్ములచేత వెఱపింపబడిన దయ్యును, ఒక్కయెడ మొవరాళ్లు తాకి పగిలిన కాళ్లు గలదై యడవియందుఁ ద్రిమ్ముడుచు రైవయోగంబున వర్తకు లరిగెడు పెద్ద మార్గంబున బహుప్ర యాసంబుచేతం బరతెంచి యచ్చట నొక పట్టణంబు విలోకించి యా పట్టణంబునకుం జనుదెంచుచుండ -- ”

కాశీమహిమార్థదర్పణము:- ఇది “కర్ణాటభాషావిరచితంబుగా కళులె నంజరాజభూపాలుడు స్కాందపురాణోక్తమైన కాశీమహిమార్థదర్పణమందు కాశీమహిమ వివరించునది” అని గద్య. కమక నంజరాజ కాశీమహిమార్థదర్పణము కర్ణాటభాషావిరచితమైన కాశీమహిమార్థదర్పణమునకు అనునరణమని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁰⁰. అది అవస్థితము. దూరానేయము. “కర్ణాటభాషావిరచి తంబుగా” అనగా “కర్ణాటభాషావిరచితంబుగా” అను వ్యుత్పత్తిని వ్యావహారికభాషావిరచి

తంబుగా" అని కవిహృదయము కావచ్చును. అతని హోలాస్యమాహాత్మ్యము, బ్రహ్మాత్మరఖండము గ్రాంథికభాషావిరచితములు. కాశీమహిమార్థదర్పణము మాత్రమే వ్యావహారిక భాషావిరచితము.

"- వేదవ్యాసులు విశ్వానం గల్గినటువంటి ప్రియశిష్యుడైన సూతునకు ప్రత్యుత్తరం ఇచ్చేటందుకు ఉపక్రమించెను. ఓయి సూక్ష్మబుద్ధి కలిగిన సూతుడా! భక్తివిశ్వాసం కల్గినవాడవయి వినుము. ఆ దేవతలు ఋషినమేతులై కాశీపట్నం జొచ్చి శీఘ్రంగా మణికర్ణికలో స్నానం చేసి, తిలాక్షతదర్పణ నుంచి దేవఋషి పితృతర్పణ లిచ్చి తీర్థవాసులకు దానములు ఇచ్చిరి. "

అసలు కన్నడభాషయందు కాశీమహిమార్థదర్పణము అను గ్రంథము కలదా? అను విషయము కూడ ఆలోచనీయము-

ఏకోజీ - శివాజీ

తంజావూరు రాజ్యమునకు తుళజాజీ (1728-36) తర్వాత అతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు హరిశ్చంద్రుడు, ద్వితీయపుత్రుడు జయసింహుడు పాలకులు కారు. తృతీయపుత్రుడు రెండవ ఏకోజీ (1736-37.) అతని భార్య సుజనాబాయి (1737-39) అనుజాడు ప్రతాపసింహుడు (1739-62) కుమారుడు రెండవ తులజాజీ (1762-87) అతని అనుజాడు అమరసింహుడు (1787-98) రెండవ తులజాజీ పుత్రుడు రెండవ శరభోజీ (1798-1833) అతని కుమారుడు శివాజీ (1833-55) వరుసగ మహారాష్ట్రపాలకులు.

జయసింహుడు: ఇతడు పాలకుడు కాకపోయినను కవిసోషకుడు. నెల్లూరి శివరామకవి కామకళానిధి అను గ్రంథమునకు కృతిభర్త. అది కామశాస్త్రగ్రంథము. శివరామకవి ఆస్థానకవి కాడు; అభ్యాగతకవి.

రెండవ ఏకోజీ: ఈతని కృతులు 1. రామాయణము. ద్విపదకావ్యము. 2. విష్ణుశ్చరకల్యాణము. యక్షగానము. అముద్రితము. ఇతడు రచించుట సంభవమే కాని, సందేహరహితము కాదు. బాలకాండము మధ్యను,

“మేదిని జాహ్నవి మెలగునందాక
పాండుగా కోపలభోనలాస్వయులు
నందాక వర్తిల్లి యభివృద్ధి గాంచు
పాంకంబుగను దివ్యభృగము ల్గనుచు
శంకరాకృతులను జరియింతు రనుచు” పుటలు 27-28.

భగీరథుడు భావించినట్లు కలదు. ఇది ఏకరాజా స్వయాస్వయస్తోత్రపారాయణ మగుట కంటే, ఆస్థానకవి రాజాస్వయస్తోత్రపారాయణమగుట సహజము. అంతేకాదు.

“మనమైన తుభిపుణ్యకలితమై శ్రీలఁ
దనరారు గంగావతరణమావోత్స్వ
మెచ్చుగా తుళజేంద్రులేకేంద్రువికిని
ఇచ్చు సత్పుత్రుల, నిచ్చు పౌత్రులను
పాచ్చిన సౌభాగ్యమిచ్చు జయంబు
లిచ్చు దీర్ఘాయుష్య మిచ్చు రాజ్యముల
నిచ్చు వైభవముల నిచ్చు సత్కీర్తు
లిచ్చు కామ్యార్థంబు లిచ్చు సద్భక్తి
నిచ్చు సర్గుణముల నిచ్చు శౌర్యముల
నిచ్చు సామజముల నిచ్చు నశ్వముల
నిచ్చు దైవబలంబు లిచ్చు సౌఖ్యముల
నిచ్చు సదాచార మీ పుణ్యచరిత ” పుట 28.

మరి పరిశ్రుతి కలదు. ఇది ఏకరాజా స్వయాస్వయస్తోత్రముగుట కంటే, ఆస్థానకవి

బుడబుక్కల జోన్యముగుట సహజము. ఉపరి, కాండాంతద్విపదలందు ఏకరాజు “ఉత్తముడు” అని కలదు. ఇది ఏకరాజు స్వీయకతవ్రతమగుట కంటె, అస్థానకవి స్తోత్రకతవ్రతమగుట సహజము.

రామాయణము:- పయి గంగావతరణమాహాత్మ్యఫలశ్రుతిని “తుళ జేంద్రు కేకేంద్రునికిని” అని కలదు. అంతేకాదు. కాండాంతద్విపదలందు “ఇది తుళజేంద్రుల కేకేంద్రులకును” పంపదలు మొదలైనవి ఒనగునని కలదు. అవతారికను “ఏకధరణీపాలుడు” అనగా ఏకరాజు అనియే కలదు. రాజలాంఛనములు లేవు. కాబట్టి రచనాకాలము తుళుజాణీ కాలమే అగును. ఏకరాజు యువరాజు కావచ్చును. ఆ కాలము స్థూలముగ 1735 వ పంపత్యరమగును.

“ అరుదుగా వాల్మీకి యల రామకథను

రచియించినట్లు సారము గాగ ద్విపద

రచియింతు ” పుట 2.

నని అవతారికను కలదు. అట్లే ద్విపదకావ్యమిది వాల్మీకి రామాయణమునకు పరమసారగ్రహణము. అతిపంక్షీకరణము. ప్రధానకథాసూత్రము మాత్రము కలదు.

దశరథుడు స్వయముగ “నే నశ్వమేదంబు మెటియించి మరి పుత్రకామేష్టిఁ జేసి తనయులఁ బడయుదునని వసిష్ఠాదులకు చెప్పును. (పుట9.) అహల్యాశాపమోక్షమే గాని, అహల్యాశాపవృత్తాంతము లేదు. (పుట29.) దశరథుడే శ్రీరామపట్టాభిషేక ముహూర్తము పెట్టును. (పుట54.) గుహండు పీఠారామలక్ష్మణులను గంగను దాటించెను గాని, రాముని పాదములు ప్రక్షాళనము చేయలేదు. (పుట94) లక్ష్మణరేఖల వృత్తాంతము లేదు. (పుట131.) శబరి కందమూలముల విందు కావించెనుగాని, రామునికి ఎంగిలి వండ్లు పెట్టలేదు. (పుట137.) తారావిలాసఘట్టము లేదు. (పుట153.) పేతువిర్మాణవిషయము కలదుగాని, పేతువిర్మాణవృత్తాంతము లేదు. (పుట201) హనుమంతుడు సంజీవవీర్యతమును తెచ్చినట్లు కలదుగాని, తెచ్చిన విధానము లేదు. (పుట255.) అవాల్మీకవృత్తాంతము లేదు. అసలు వాల్మీకవృత్తాంతమే అంతయును లేదు. మహాసంక్షేపరామాయణము.

భాష పరళాతిపరళము. కవిత్వము విరళాతిపరళము. దశరథుని భార్యలు “శోభిలిరి త్రిశక్తుల్ యవగ” అనుట (పుట8) తాటక “కాటుకకొండ కరణి దీపించి” అనుట (పుట18.) కైక,

“ కిమక మాని రుపాలకిపలయగ్రాస

మనకషాయితకంఠకలకంఠి మాడ్చి

కలకంఠి మిగుల గద్గదకంఠి యగుచు ”

అనుట (పుటయ61-62) కైక రాముని అరణ్యమునకు పంపుమన దశరథుడు,

“ కుటకటా! నీ కింత కరుణ లేదటచె

కోపంబు నిర్దయ కుటిలతాసూయ
పాపంబు తెగువ కాపట్యంబు లూర్చి
చేకొద్ది తేల్చి మచ్చిక చిన్నవాడు
నీ కుగ్గు పోసినో నీ తల్లి తోస "

అనుట (పుట63) వంటివి అపూర్వములు కాకపోయినను అరుదుగ కలవు. మారీసుడు,

" రతియన్న రవియన్న రాజీవమన్న
రతనంబులన్నను రాజనం బన్న
మహిని రేపాదినామమ్ములు విన్న
వహితభీషణరాముడని తలంపుచును
ఈ విధి మన్నాడ నీ బుద్ధి మాని
రావణ పామ్ము "

అనుట (పుట129) కూడ అంతే. రావణుడు సీతను చంపబోయిన, మండోదరి వారించి,

" వలనొప్పు నీ మీద వలచి వర్తించు
చెలులతోఁ జాడ నీ సీత యేపాటి
మనసిజకేళిని మనసు రంజిల్ల
నను బొందు నా ప్రాణనాథా రమ్ము- "

అనుట (పుట178) చిత్రము. కైకేయి మంధరకు "ఊనపాదంబుల కొనర
రత్నాల బిరుదు పెండేరంబుఁ బెడుదు" ననుట సమకాలికనమాచారము. ద్విపద
రామాయణమిది ధీమాన్యపాఠకులకు కాకపోయినను, సామాన్యపాఠకులకు ఉపాదేయము.

విఘ్నేశ్వరకల్యాణము: ఇది "ఏకమహారాజప్రణీతంబైన విఘ్నేశ్వరగణేశ
పరిణయము" అని, "ఏకమహారాజప్రణీతం విఘ్నేశ్వరపరిణయం నామ నాటకమ్ అని,
"సిద్ధిబుద్ధినాయికావినాయకపరిణయనాటకం" అని, "విఘ్నేశ్వరకల్యాణము" అని
వ్రాతప్రతియందు కలదు. నాటకమన యక్షగానము. తుదిని,

" ఎంమిలోఁ దుళిజేంద్రయేకేంద్రునికిని
బలములు సంతానసౌభాగ్యసంపదలు
ప్రణవస్వరూపుడు భక్తపాలకుడు
గణనాయకుం డిచ్చుఁ గరుణ మీఱగను "

అని కలదు. ఇది స్వయాశీర్వాదమగుట కంటె, ఆస్థానకవి ఆశీర్వాదమగుట
సహజము. రామాయణము వలె విఘ్నేశ్వరకల్యాణమును ఆస్థానకవి కృతము కావచ్చును.

ఇందు సిద్ధిబుద్ధినాయికావినాయకుల పరిణయమే ఇతివృత్తము. ఇందుకు
వ్యాసుడు "తుళజమహారాజదేవేంద్రుడు కల్పించిన మహాదేవపట్టణమందు ధవళవరాహ
స్వామి యుత్సవమంటపసమీపంబున"కు వచ్చును. వచ్చిన విధము:

"పారవేదాలు వెంటరాగా
పల్కాస్త్రములు వొగడగా

వారదూఁడు గొలువగా
నయముతో వ్యాసులు వెడలెనూ॥ "

వ్యాసుడు "ధవళనరాహస్యామిని దర్శనము చేసి శృంగారవనమందు సుఖాసీనుడై యుండి భారతము సేయవలెనని" విఘ్నేశ్వరుని ప్రార్థించి, రప్పించి, "సన్మానముతోఁ బూజించి" ; సరస్వతిని ధ్యానించిన, సిద్ధిబుద్ధికన్యలతో సరస్వతి వచ్చును. వ్యాసుడు సరస్వతిని పూజించి కూర్చుండుమనునెడ, విఘ్నేశ్వరుడు సిద్ధిబుద్ధికన్యలను మోహించి ఇట్లు వలుకును.

" చక్కని చెలులార మీరెవ్వరె నాతో
సరసముగా మాట లాడరే
ముద్దుచన్నులఁ జాచి మోహించియున్నాను
మోచితేనెల నిచ్చి కరుణింపరే
గ్రక్కున నమ్మఁ జేరి కౌగిలించరే
యిప్పుడు కాముని కలిపి కూడరే "

ఇది విని సిద్ధిబుద్ధికన్యలు తమ చెలులను జాచి (?) ఇట్లు వలుకుదురు.

" వీఁడెవ్వఁడో యో యమ్మా
జోడుగూడ రమ్మవె నమ్మా
ననరసముగ మాటాడెవమ్మా
సరసుండు వీఁడెవ్వఁడో యమ్మా
చన్నులంటి వచ్చేనమ్మా
చక్కరమోచి యిమ్మవె నమ్మా "

ఇది "సంగీతమకరంద" మట! మఱి సాహిత్యమలినము. కడకు,

" ఏమిసేయుదు మోహమెటుల నహింతు
వా మీద నెవరుంచి ననుఁ గౌగిలించి
చక్కరకమ్మోచి పరగున యాచి
గ్రక్కునఁ గూడరే కమలాక్షులారా! "

అని విఘ్నేశ్వరుని కడగండ్లు సిద్ధిబుద్ధికన్యకలు పమ్మతింతురు. శ్రుతి మించిన శృంగారఘట్టమిదియెల్ల వ్యాసుని నన్నిదిని! వారదుని నమీవమున!! సరస్వతీదేవి పమక్తమున!!!- ఇంత జరిగిన వ్యాసుడు "మేముఁ జేసిన భారతము మాకు వ్రాసి యిప్పించవయ్యా!" అని విఘ్నేశ్వరుని అడుగును. విఘ్నేశ్వరుడు,

" వినవయ్య వ్యాసమునీంద్రా!
గ్రాస మీయకవె కొలువుసేతురా
పూజ సేయకవె దేవుడు వరమిచ్చువా
యీ సిద్ధిబుద్ధికన్యలమ దవకుఁ
బెండ్లి చేసిన భారతము వ్రాసియిచ్చెదవయ్యా! "

అనిన, వ్యాసుడు అంగీకరించును. సరస్వతిని "గరిమతోడుతఁ బెండ్లి గావించి

యిప్పుడు పరమభారతపుణ్యస్థలము చేకొనుము" అని ప్రార్థించును. సరస్వతి, నారదసహాయమున బ్రహ్మాదిదేవతలను రప్పించును. పిద్దిబుద్ధినాయుకలతో వినాయకునికి వినాహము జరుగును. ఇది విష్ణేశ్వరుని పెండ్లి. విష్ణుములు లేవుగాని వికారములు కలవు.

ఏకరాజాస్థానకవి: తంజావూరు సరస్వతీమహాలు గ్రంథాలయమునందు "ఏకోజీసాహిత్యము" అని రెండు గ్రంథములు కలవు¹⁰¹.

మొదటి గ్రంథమునందు సంస్కృతకీర్తనలు, మరాఠీకీర్తనలు, తెనుగు కీర్తనలు కలవు. ఒక కీర్తనయందు "ఏకేంద్రతుళజేంద్రులకు" అని కలదు. ఏకేంద్రుడు రెండవ ఏకోజీ, తుళజేంద్రుడు - అతని కుమారుడు రెండవతుళజాజీ అగుదురు. ఇంకొక కీర్తనయందు "తుళజేంద్రపూజిత" అని కలదు. మఱొక కీర్తనయందు "తుళజేంద్ర ధరణీశపూజితుడు, శరభేంద్రతనయైకజనపాలవినుతుడు" అని కలదు. శరభేంద్రతనయుడు దత్తపుత్రుడు రెండవ ఏకోజీయే. ఇతని కన్నతండ్రి తుళజేంద్రుడు. వేఱొక కీర్తనయందు "లలితయేకేంద్రవినుత" అని కలదు. పూజితుడు, వినుతుడు విష్ణువు.

రెండవ గ్రంథమునందు మరాఠీపదములు, తెనుగు పదములు కలవు. ఇవి త్రివిధము. 1. నీతిపదములు 2. కీర్తనలు. 3. శృంగారపదములు. ఇందు "నగరి పుస్తకం పట్టుకోటలో వ్రాసిన కొత్తపదాలు నీతి 18. కీర్తన 28. శృంగారం 27, అంతు వివరం - 86" అని కలదు. $18+28+27=73$. కనుక పాతపదాలు $86-73=13$ కావలయును. ఒక శృంగారపదమునందు "చతురయేకేంద్రవినుత పదయతుళజరాజేంద్ర" అని కలదు. ఏకేంద్రవినుతుడు తుళజరాజేంద్రుడే. కన్నతండ్రి. కనుక "ఏకేంద్రవినుత" కవిముద్ర కావలయును. ఆ పదమిది:

"పంతోపమాయరా చాల వోరి నా సామి
మంతు కెక్కిన తుళజమహీపాలచంద్ర.
విరహము జెంది నేను విరులశయ్య నుండగ
సరసుడు నా మనసు తెలిపి వరసకు వచ్చివచ్చుడే.
వలరాజా బారికి నే కలగునున్నది జాచి
తలిరుదోణి వెరువ వలదని దయజేసి కొగిలించివచ్చుడే.
చతురయేకేంద్రవినుత పదయతుళజరాజేంద్ర
చతురత రతికేళిని చేరి వచ్చు కూడివచ్చుడే."

ఇట్లు ఏకరాజా కన్నతండ్రి మీద వచ్చి శృంగారపదమును రచించుట కంటే అష్టావకవి రచించుట సహజము. శరభోజి, తుళజాజి, ఏకోజీ, రెండవ తుళజాజి వలుగురి మధ్య వాలుగువైపులముల అట అడిన కవి ఏకరాజాస్థానకవి అగును. అతడే మఱి రామాయణద్విపదకావ్యకర్త కూడ కావచ్చును.

. మొలట్టూరు కాశీనాథయ్య: ఇతని కృతులు శబ్దములు. అవి

దైవపరముగను, శహజీవరముగను (1684-1712), మొదటి శరభోజీపరముగను (1712-28) ప్రతాపసింహుని పరముగను (1739-62) కలవు. కనుక ఇతడు మొదట శహజీ ఆస్థానకవి, క్రమముగ మొదటి శరభోజీ, ప్రతాపసింహుల ఆస్థానకవి అగును. కాబట్టి శబ్దముల రచనాకాలము స్థూలముగ 1701-1750 మధ్య కావచ్చును.

ఇతడు పదునేడవతాల్లి ప్రారంభమునందు, తెలుగుదేశమునుండి తమిళదేశము నకు వలసవెళ్లి, మెలట్టూరు భాగవతు లవబడిన వారిలో ఒకడు. ఇతని దైవపరమైన శబ్దములు గోపాలకృష్ణ కంచి వరదరాజు, వరసింహ, కస్తూరిరంగ, శ్రీరామాంకితములు. తాళానుగుణముగా ఏర్పడిన జతులతో, కొంది సాహిత్యముతో కూడిన, వాట్టభేదము లైన, రచనలు శబ్దములు. అవి బహువిధములు. మండుకశబ్దము ప్రసిద్ధము.

శ్రీరామాంకితమైన శబ్దమిది:³⁰²

" తక్కిణం తరి తరికు ధింకుకు తారితక తక ధింకు తక్కిణ

కినా తకిణకి వారణ తరణతా దై ధత్తలా

తాకు తక రేకు తక రేమికినా

సారె సారెకు కాకినాథుడు పన్నుతింబె

పీరజాన్డా వినవయా, పీరతపములు మిగులజేసిన

హోరరావలకుంబకర్ణుల జయించిన రామవరా

కీర్తి యువియెడి తీగలు మేరువయ్యె

చెట్టుపై యిట్టులు కదలకు చుట్టుకొన్నది తీగ ఎడిచి-

తాకిణం తరిత రేమికు యుంతరి

మేఘమండలమనే నందిరి మీద తారాగణము తెల్లని

పువ్వు లాయెర, ఎదియచంద్రుడు

సిందె ఆయెను, సిందె కాయె, వాటి వాటికి పండు పండిన

పండు రీతిని విందుపువ్వును వెన్నెలాయెర మావ్యధిరా

----- రవికులాంబుదిపోమ దశరథరామచంద్రా

భభిర మేలు కాదాసు పలామురే. "

ఇందు తీగలు, నందిరి, పువ్వులు, సిందె, కాయ, పండు తోడి రూపకవిణానుము మనోజ్ఞము.

మెలట్టూరు పీరభద్రయ్య: ఇతని కృతులు పదములు. అవి ప్రతాపసింహుని ఇష్టదైవము శ్రీరాముని పరముగ, అమృతాల్లివరదుని పరముగ, ప్రతాపసింహుని పరముగ కలవు³⁰³. ప్రతాపసింహుని మీద రచించినవి పదములేగాక; దరువులు, తిల్లాణాలు, స్వరణతులు మొదలైనవి కూడ కలవు³⁰⁴.

ఇతడు ప్రతాపసింహుని కాలమునందే, తెలుగుదేశమునుండి తమిళదేశములోని వెళ్లేటిగట్టువకు వచ్చి, రాజదర్శనము కొఱకు వేచియుండెనని, ఇతని గుఱించి వివిధ ప్రతాపసింహుడే ఇతని దగ్గఱకు వచ్చి, తంజావూరు తీసికొనిపోయి అదరించెనని పంగీత

సంప్రదాయప్రదర్శినియందు కలదు. కాని అచ్యుతాబ్ది అన మెలట్టారు. ఇతడు పదు నేడవశతాబ్దినే వలసవచ్చిన మెలట్టారు భాగవతుల కుటుంబి అగును. మెలట్టారు నుండి ప్రతాపసింహుడు ఆవస్థానించియుండవచ్చును. ఇతడు ప్రతాపసింహుని ఆస్థానకవి అగును కాబట్టి పదముల రచనాకాలము 1740-60 మధ్య కావచ్చును.

ప్రతాపరామముద్రాంకితమైన పదమిది:

పల్లవి: ఓ మనసా యేమరకే - శ్రీరామనామము ॥ఓ॥

అనుపల్లవి: పామరత్వము జెందక యొకటి - పట్టుగాబట్టి యా ప్రతాప
రామా యను నామమే - నిరంతరము చలియింపక దలచు ॥ఓ॥

చరణము: వారిజాననప్రభృతి - దేవతావర్ణమయంబగు నామము

క్రూరపాపాగ్నిదావాగ్నికెల్ల - వారణాస్త్రము నామము

కోరి నమ్మియున్న వారికెల్లను - కోర్కెలిచ్చు శుభనామము ॥ఓ॥

పచ్చిమిరియుము ఆదియప్పయ్య: ఇతని కృతులు పదములు. వేంకటరమణావరముగ కలవు. ఇతడు ప్రతాపసింహుని, రెండవతుళుజాజీ (1762-87) కాలములందు కలడు¹⁰⁵. కాబట్టి పదముల రచనాకాలము 1750-80 మధ్య కావచ్చును.

ఇతని "నిరిబోణి" పదము ఖైరవి వర్ణము వంటిది¹⁰⁶.

ఇతడు త్యాగయ్యకు వర్ణనమకాలికుడు. గురుతుల్యుడు.

వీణా కృష్ణయ్య: ఇతని కృతులు సప్తతాళేశ్వరప్రబంధములు. అవి మూడును విజయనగరము, మైసూరు, పుదుక్కోట పాలకుల మీద రచించినవి¹⁰⁷.

ఇతడు పచ్చిమిరియుము అది ఆప్తయ్య కుమారుడు. వీణావాదనవిశిష్టతను వీణా కృష్ణయ్య అని ప్రసిద్ధుడు. ప్రబంధముల రచనాకాలము 1770 ప్రాంతము కావచ్చును.

ముద్దుపళవి: ఈమె కృతి రాధికాసాంత్వనము. చిన్నికృష్ణునికి అంకితము. పస్తవదులు - గోదాదేవి తమిళభావలో రచించిన తిరుప్పావై అను ముప్పది పాశురములకు తెనుగుసేతలు - ముద్దుపళవి కృతముగ ముద్రితము. కాని, అవి ముద్దుపళవి కృతములు కావు. అట్లు ముద్రితమగుటకు ఆధారము,

"శ్రీనివాసగురునిఁ దలచి చిత్తమునను ముద్దుపళవి

పూని చేయు ద్రవిడపాటలోని భావమూ "

అను ప్రథమచరణము. అది పరియైన పాఠము కాదు.

"శ్రీనివాసగురుఁడు విష్ణుచిత్తు కూర్చి ముద్దుపట్టి

పూని చేయు ద్రవిడపాటలోని భావమూ "

ఇది పరియైన పాఠము. ఇందులోని ముద్దుపట్టి అందులోని ముద్దుపళవి అయినది! అంతేకాదు. పస్తవదుల తుదిని,

" వారిగ నిటుల శ్రీనివాసదేశికుండు

తిరుప్పావు భావమెల్ల సప్తపదుల గూర్చి. ”

అని స్పష్టముగ కలదు. కనుక సప్తపదులు శ్రీనివాసదేశికకృతమ్.¹⁰⁸

ముద్దుపళని విద్యాగురువు వీరరాఘవదేశికుడు. (12వచ.అవ.) వైష్ణవగురువు తిరుముల తాతయార్యులు (గద్యము.) జీవితప్రభువు ప్రతాపసింహుడు (1739-62) “ఆ మహారాజా కృపఁ జెంది”నది. (15వ.అవ.) అతడు బహుకరించిన “అనేక చామీకరాంబరాభరణ”ములు అందినది. (గద్యము.) కాబట్టి రాధికాసాంత్యనము రచనా కాలము 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

ముద్దుపళని సాహిత్యవిద్యావిశారదశారద. (30వ.అవ.) కవితాజాతు లెఱింగినది. (36వ.అవ.) రామకోటి వ్రాయించినది. పండితులకు పైకమిచ్చినది. కావ్యములు స్వీకరించినది. (32వ.6వ.) అంతేకాదు. ప్రతాపసింహుని పెంపును చెందిన రంభ. ముద్దులక్ష్మీతో వుట్టిన కల్పలత. (ముద్దులక్ష్మీ తోబుట్టువు.) ముత్యాలలో నుండి పొదలిన సుగుణరత్నము. (ముత్యాలు తండ్రి.) శ్రీనివాస ప్రాప్తిని చెలగిన సుగంధప్రద. లలితసకల కళాప్రాధి వెలయు చంద్రరేఖ. (33వ.అవ.)

ఇది సుగంధప్రదమిదియే కాకున్నచో

శ్రీనివాసప్రాప్తిఁ జెలగఁదేల? ”

అను సీసపాదమునకు అర్థమేమి? ప్రాప్తి భక్తి కాదు. అది సుగంధప్రదమును కాదు. మఱి?-

రాధికాసాంత్యనము సత్యభామాసాంత్యనమునకు సహృదము. జన్మమున చిన్న. ధన్యతను మిన్న. సత్యభామాసాంత్యనములోని సంభోగశృంగారమును తలదన్నునది రాధికాసాంత్యనములోని సంభోగశృంగారము. అది రతిక్రీడ ఇది మన్మథమల్లయుద్ధము. అంతేకాదు. “గ్రంథములోని భాగము లనేకములు స్త్రీలు వివదగినవియు, స్త్రీ నోటి నుండి రాదగినవియు గాక దూష్యములై యున్నవి.” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁰⁹. “సిగ్గునునది స్త్రీజనమునకేగాని పురుషులకు మాత్రము స్వాభావికము కాదుకాబోలును. ఇక్కవయిత్రి వేశ్య గమక సిగ్గుమాలి సంభోగాదివర్ణనలు పచ్చిగా వ్రాసిన వ్రాయవచ్చును. శిష్టు లనిపించుకొన్న పురుషు లట్లు వ్రాయుగూడదుగదా” అని ఒక ప్రత్యభిప్రాయమును కలదు¹¹⁰. శిష్టు లనిపించుకొన్న పురుషు లట్లు వ్రాయగూడని మాట నిజము. కాని, వ్రాసిన శిష్టులు కలరు. శిష్టులు లేరు. అంతేకాదు. ఎంత వేశ్య అయినను, మఱింత బరి తెగించినను, ఇంకెంత బదువుకెత్తినను, సిగ్గు విడిచి స్త్రీలు రచింపలేని, రచింపరాని పద్యములు రాధికాసాంత్యనమునందు కలవు. సిగ్గు పురుషులకును స్వాభావికమైనను, సిగ్గు మాలిన పురుషకవులు కలరు. వికటకవి గోపాలరాయుడు ప్రథమోదాహరణము. కూచిమంచి జగ్గకవి ప్రముఖోదాహరణము. సిగ్గు మాలిన కవయిత్రులు లేరు. కవయిత్రి మొల్లకు గల ఔచిత్యదృష్టి కవిపుంగవులకు లేదు. వేశ్య అయినను, కాకపోయినను పసుపులేటి రంగాజమ్మ పచ్చి శృంగారమును వర్ణింపలేదు. రాధికాసాంత్యనములోని

శృంగారము పచ్చిశృంగారమే కాదు; పిచ్చి శృంగారము. మదపిచ్చి శృంగారము. అది కవిపుంగవుల కందూతి. కనుక రాధికాసాంత్వనము కవిపుంగవకృతము కావచ్చును. ఆ కవిపుంగవుడు శ్రీనివాసదేశికుడు అయిన, శ్రీనివాసప్రాప్తిని చెరిగిన ముద్దుపళిని “ఇల మగంద్రద్ర” అగును. కావ్యము యత్కృతమైనను, కావ్యమగంధము తత్కృతమే. పాశురములు రచించిన శ్రీనివాసదేశికుడు, పాశురకశృంగారమును రచించుట అసంభవము కాదు. దేమమాహాత్మ్యము రచించిన లింగవముఖి తిరుకామయ సత్యభామాసాంత్వనమును రచించుట సుసంభవమైనది కద!

రాధికాసాంత్వనములోని 66, 70, 82, 101, 103, 105, ప. 1ఆ; 66, 113, 116, 132, 139 ప. 2ఆ; 105, 110, 111, 115, 117, 123, 125, 127, 133 ప. 3ఆ; 103, 104, 105 ప. 4 ఆ. పరిశీలనార్హములు. వానిలో కొన్ని ఉదాహరణయోగ్యములు కావు. సాయనసాత్రలోని వివరించువులు.

“ఈ కావ్యమందు రెండు కృమలు బయలుదేరుచున్నవి. లలిత శృంగారరసమందు చెప్పిన పద్యములు సాక్షాత్ ప్రకావ్యమేగాని యిమ వంటి క్లిష్టమైన పద్యములు (అన.13మొ.) దాని గురువు రచించుకొన్నాడని యోచింపవలసివది.”

అని ముందే ఒక అభిప్రాయము కలదు¹¹¹. అనతారికలోని పదమూడవ పద్యమే కాదు; రాధికాసాంత్వనము మొత్తము మీద ఏ పద్యమును క్లిష్టమైన పద్యము కాదు. ప్రతిపద్యమును పుష్టమైన పద్యమే. క్లిష్టమైన పద్యములు కాదుగాని, క్లిష్టమైన పద్యములు గురువు రచించినవని యోచింపవచ్చును.

“ఈ కావ్యం కృష్ణరాధికల గురించి వుండగా నిజమైన మూలం ఏమంటే రాజావారు ముందుగా యీ తంజనాయికను వుంచుకొనివుండి, అటు తర్వాత దీని పెంపు కూతురైన ముద్దుపళిని అను యీ కవీశ్వరాలును వుంచుకొని, అటు వెనుక తిరిగి తల్లితో సమాధానం పరిచినాడు గనుక ఆ సాంత్వనం - అవగా సమాధానమును గురించి యీ కావ్యం రచించినది, యీ కథ తంజావూరులో వినవచ్చును.”

అని కూడ ఒక జనశ్రుతి కలదు¹¹². గతశతాబ్ది పూర్వార్థమునందే.

ముద్దుపళిని తల్లి పోటి. తండ్రి ముత్యాలు. ముత్యాలును, అతని తోబుట్టువు ముద్దు తంజనాయకిని తంజనాయకి దత్తుగొన్నది. (18, 21, 28వ. అన.) తంజావూరు జనశ్రుతిలోని తంజనాయకి ముద్దుతంజనాయకి అగును. ముద్దుపళినికి మేనత్త ముద్దు తంజనాయకి. ఇలాదేనికి మేనత్త రాధాదేవి.

రాధిక ఇళను పెంచి పెద్దచేసినది. ఇళ రజస్వల కాగానే కృష్ణునితో శోభనము చేయించినది. “అననూయ మొదలగు పేరఁటాండ్రు మన యిళామాధవులకు శోభనమటంచు చల్లగాఁ బాడి”రని కందు. (39వ. 1ఆ.) పెండ్లి చేయలేదు. పెండ్లి కాని శోభనము కన్నాటికము వీడ్కోలు. ఇది ముద్దుతంజనాయకి ముద్దుపళినికి చేయించిన

కన్నెటికము వీడ్కోలు వలె కలదు. అంతేకాదు. రాధిక “గోపీవిటు నటు రతికేలి విడువంగ” (3వ.2ఆ.) ఇళ ఇంటికి వచ్చిన, “ఎచటికి జరిగితనును నిళను జేపట్టుకొని రాధ యింటికేగె”నని కలదు. (4వ.2ఆ.) ఇళ శోభనము రాధ ఇంటిలోనే జరిగినది. ఇంటి నుండి ఇంటికేగుట ఏమి? గదియా? రాధిక ఇల్లు ఒకటి, ఇళ ఇల్లు మఱొకటి కాదు. ఒకటే ఇల్లు. ఇది ముద్దుతంజనాయకి ముద్దుపళనికి రాజాంతఃపురమునందు శోభనము జరిపించి, ఇంటికి తీసికొనివచ్చుట వలె కలదు.

ఇళ శోభనమునకు రాధిక ఇళ కన్నతండ్రి కుంభకుని పిలువలేదు. కనీసము తెలుపలేదు. అయినను శోభనము అయిన తర్వాత అతడే వచ్చును. (16వ.2ఆ.) “ఇళామారపులను దోడ్కొని మా వివాసంబునకు నీవు రావలయు”నని రాధికను ఆహ్వానించును. మాటవరుసకైన చెప్పకుండ శోభనము చేయించితివని అనడు. రాధిక ఇళను పెంచి పెద్దచేసితివి. మీ ఇంటికి పంపించ”నని అనదు. తాను వలసినప్పుడు వచ్చెదనని ఇళామారపులను పంపించును. (19వ.2ఆ.) ఇది ముద్దుతంజనాయకి ముద్దుపళనిని రాణివాసమునకు పంపినట్లు వలెనే కలదు. కనుక తంజావూరు జనప్రతి తథ్యము కావచ్చును.

ఇళను పంపించిన తర్వాత రాధిక విరహము. చిలుక రాయబారము. అది పలింపలేదు పరికడా, ఇళ “పరవశుడైన శౌరిగన్ రాధికామణిన్ దొరగను మటంచు వేడుకొనిఁ ద్రోయక మార్పుఁ డిచ్చె నమ్మికలో” అని చిలుక పిఠూరి. (4వ.3ఆ.) అది విని రాధిక మూర్ఛ. ఈర్ష్య. అంతేకాదు. కృష్ణుడు ఇళకు “వలపుల దొరసాని” అని బిరుదప్రధానము చేసినట్లును చిలుక పిఠూరు. (41వ.3ఆ.) అది విని రాధిక ఆక్రోశము. ఆక్రందనము. ఇది రాణివాసము చేరిన ముద్దుపళని మురిపెము, రాణివాసము వీడిన ముద్దుతంజనాయకి తిరిపెము వలెనే కలదు.

అర్జునుడు “రాధిక పంచిన చిలుక యలుకఁ జెప్పకపోయె”నని చెప్పగా (ప.963ఆ.) కృష్ణునికి రాధ గుఱించి విరహము కలుగును. శ్రీదాముడు పరిహాసపాదగా (140-142వ.3ఆ.) కృష్ణుని విరహము విజృంభించును. మఱువాడు శ్రీకృష్ణుడు బృందావనము లోని విజయందిరమునకు వచ్చి శ్రీదాముని వలన రాధ సంగతి తెలిపికొని, రాత్రి రాధామందిరము చేరును. (3వ. 4ఆ.) స్వాగతము లేదు. బహిష్కారమును లేదు. చిలుక పోల్లంతనము సేయును. కృష్ణుడు బ్రతిమాలును ప్రవేశము లభించును. రాధను అనునయించును. రాధ కృష్ణుని నిరసించును. కృష్ణుడు రాధకు పాదాభి వందనము సేయును. రాధ కృష్ణునికి వామపాదతాడనము సేయును. కృష్ణుడు ప్రాధేయపడును. రాధ విలపించును. కృష్ణుడు వలపించును సంభోగశృంగారమే సాంత్యము. రాధామారపుల పునస్సమాగమమునకు శ్రీదాముడు వలె ముద్దుతంజనాయకి తంజావూరపాలకులకు శ్రీవివాసదేశికుడు కావ్య ప్రబోధము చేయవచ్చును.

ఇది నంది తిమ్మన పారిజాతాపహరణమునకు అంతఃపురరహస్యము

చారిత్రికనైపత్యము వలె, ముద్దుపళని రాధికాసాంత్వనమునకు చారిత్రికనైపత్యము కావచ్చును. అది బహిరంగసంగీతము. ఇది వేపత్యసంగీతము. పారిజాతాపహరణ ప్రభావము, సత్యభామాసాంత్వనస్వభావము రాధికాసాంత్వనమునందు సమధికము.

సత్యభామాసాంత్వనమునందు కృష్ణుడు మధురనాటకకాలలోని ఆపోర్యమును ధరించిన ముద్దళిమరి అని, రాధికాసాంత్వనమునందు కృష్ణుడు తంజావూరునాటకకాల లోని ఆపోర్యమును ధరించిన ప్రతాపసింహుడు అని అనిపింతురు. అసలు కృష్ణుడు అనిపించడు. రాధికాసాంత్వనము సత్యభామాసాంత్వనమును మించిన అసత్కావ్యము. అది శృంగారశృంగాటకము. శృంగారశృంగాగ్రసరము. ఇది శృంగారమహాశృంగాటకము. శృంగారమహాశృంగాగ్రసరము.

రాధికాసాంత్వనములోని పలుకులు తళుకులు. సామెతలు ఆమెతలు. అన్యాస దేశములు విన్యాసకోశములు. చమత్కారములు చారుతరములు. ధారాశుద్ధి ధారాళము.

"మల్లెలు మొల్లమొగ్గలును మంకెవచ్చువు నువర్లకోశమున్
దెల్లనివచ్చు పల్వరుస తియ్యని వాతెర నిక్కు ముక్కునై
యల్లుకోవన్ ముఖాబ్జమున నాతఁడు మారపుఁ దాటఁజింగి మేల్
చెల్లవె వీవికిన్ బుదులు చెప్పెడి యా నుమనోఽలిదానముల్." 45వ. 2ఆ.

"మేమీ వెఱపింత లేకయే యిహాహాలవతిట్లాడెనే!
యామాట ల్విని మంచిదంచనియేనే యా ధూర్జగోపాలుఁ డో
రామా! యట్లవె కాని, మంచినవి, మేలాయెన్, మఱేమాయె, నా
బాహురత్నముఁ దాను గూడి నుఖియై వర్తిల్లినం జాలదే?" 6వ. 3ఆ.

"ఆశుకవిత్వంబు లల్లితేనే సరా?

చిత్రప్రబంధముల్ సేయ వలదే?

గోటిచేతను వీణ మీటితేనే సరా?

కొంచక రోల్ కరగించ వలదే?

పదపడి రాగముల్ పాడితేనే సరా?

హితవౌచ వర్ణంబు లెత్త వలదే?

యల నాట్యచేదమ్ము లాడితేనే సరా?

నవరవంబుల వంటి విడువ వలదే?"- 14వ. 3ఆ.

అపమానమైన కవితాశక్తి అస్థానపతితము.

మాతృభూతన: ఈతని కృతి పారిజాతాపహరణనాటకము. ఇది మహానాటకము. బృహద్యక్షగానము. మూడు వందల పుటల ముద్రితగ్రంథము. అమరసింహునికి (1787-98) అంకితము. కాణిబ్బి పారిజాతాపహరణనాటకరచనా కాలము 1790 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు అయిదంకములు కలవు. ఏకరాత్రిప్రదర్శనీయము కాదు. పాంచరాత్ర ప్రదర్శనీయము. అశ్వాసాదిపద్యముల వలె అంకాదిపద్యములు కలవు. అశ్వాసాంత

గద్యముల వలె అంకాంతగద్యములు కలవు. “అవధరింపు” మను పద్యములు కలవు. అందును అంకిత విషయము కలదు. అవతారిక కలదు. అందు ఇష్టదేవతాస్తుతి కలదు. పదము, మంగళము, ద్విపదఘట్టము. పదము, మంగళము కృష్ణపరము. కృష్ణుడు త్రిశిరగిరివాసుడైన శివుని మిత్రుడు. ఇది గ్రంథమంతట కలదు. ద్విపదఘట్టము నందు విఘ్నేశ్వరస్తుతి, విష్ణుస్తుతి, లక్ష్మీస్తుతి, బ్రహ్మస్తుతి, బ్రాహ్మీస్తుతి, శివస్తుతి, పార్వతీస్తుతి కలవు. వ్యాసవాల్మీకాదివరకవీశ్వరుల, నన్నయభట్టాదివాచాండ్రకవుల సుకవిస్తుతి, కుకవినింద, కవితరిత్ర కలవు.

“మాతృభూతస్వామిమహితకటాక్ష
చాతుర్యపరిలబ్ధసరససాహిత్య
సంగీతమదురవాగ్ధరి గల్గు వాడ
శృంగారపము తెల్పిన మేలువాడ
కవి మాతృభూతవాఖ్యానంబుచేత
భువిలోపల బ్రసిద్ధి పొందినవాడ”

అని కవి స్వీయచరిత్ర. కృతిపతి అభివర్ణన మూడు శ్లోకములందు, ముప్పది ద్విపదలందు, మఱిల ఒక శ్లోకమునందు కలదు. ఇతని మంత్రి శివరాయని వర్ణన పది ద్విపదలందు మఱిల ఒక శ్లోకమునందు కలదు. అతడు ప్రతాపరుద్రునికి యుగంధరుడు, పారంగధరునికి సుబుద్ధి, కృష్ణరాయలకు అప్పాజీ వలె అమరసింహునికి మంత్రి. అంతేకాదు. అమరసింహుడు పచివాయుత్తసిద్ధుడు. యుగంధరుడు, సుబుద్ధి వాఙ్మయప్రసిద్ధులు. అప్పాజీ చరిత్రప్రసిద్ధుడు. అప్పాజీ ప్రసక్తి అపూర్వము. ఇదియెల్ల కావ్యసరణి.

పారిజాతావహరణకథ ప్రసిద్ధము. పారిజాతావహరణకావ్యము సుప్రసిద్ధము. పారిజాతావహరణవాటకము అప్రసిద్ధము. కాని బహువిషయబంధురము.

ప్రథమాంకమునందు విఘ్నేశ్వరాగమనము, మేత్రపాణి ఆగమనము తర్వాత ‘రాష్ట్రకంఠంతులు’ ఆగమనము కలదు. అతడు ‘రాష్ట్రకంఠితుడు’ కూడ. నిర్వహించినది నిండుసున్న. అనంతరము పార్వతీవరమేశ్వరుల ఆగమనము, దేవతాస్త్రీల పార్వతీవరమేశ్వరస్తోత్రపారాయణము, పార్వతీవరమేశ్వరపరిహసప్రసంగము కలదు. ప్రయోజనము పూజ్యము. తర్వాత భోజకవ్యక ఆగమనము. నట్టెమంచము మీద పవ్వళించి మఱియు ప్రవేశించును. అమెను ఎవ్వరవని మాధవి అడుగును. మాధవి ప్రీతికాదు; పురుషుడు. ఇది మాతవసాత్ర. మూత్రధారికి ప్రత్యామ్నాయము. భోజకవ్యక భోజని కూతురేగాని రుక్మిణి కాదు. లీలాపతి. కన్నగాడు నంచన గావించి నమధకు తెచ్చెనట. అమె కర్ణకారుని చూచి వెతచెందును. కర్ణకారుడు మాధవి కావచ్చును. అమె వెత తీరకుండగానే గొల్లభాను ఆగమనము భోజకవ్యక ప్రమేయము శూన్యము. గొల్లభాను కూడ మాతవసాత్ర. కొరవంటి సాత్రకు పద్మకము. అమె చల్ల అమ్ముకొను

ఘట్టము సుదీర్ఘము. మంకరి వచ్చి అల్లరి పెట్టును. “అంతట అత్త వచ్చుట” అని కలదుగాని అత్త ఆగమనము లేదు. గ్రంథపాతము కావచ్చును. గొల్ల భామ ఘట్టము కూడ ఇతివృత్తనిర్వహణమునకు విరువయోగము. ‘కర్టేన్రైజర్’గా సరిపెట్టు కొనవలయును. “తదనంతరంబ” ద్వారకాపురవర్ణనము. కృష్ణుడు కొలువుకూటమునకు వచ్చుట కలదు. ముందు తెరమణుగున నుండి మాధవునితో మాటలాడును. తెర యీవలకు రమ్మని మాధవుడు అడిగినను, తెరమణుగున నుండియే రాధను తలంచుకొని విరహవేదన అనుభవించును. రాధికామణి ఆగమనము. రాధ వచ్చినదని మాధవుడు చెప్పగా, కృష్ణుడు తెర ఈవలికి వచ్చును. రాధికామణి విరహానివేదన. రాధాకృష్ణుల నాట్యము. కృష్ణుడు రుక్మిణిని తలంచిన, రుక్మిణి తెరమణుగునకు వచ్చును. రుక్మిణి విరహవేదన. మాధవుని అనునయము. రుక్మిణి తెర మణుగు నుండి వచ్చును. మణుల రుక్మిణి విరహవేదన. మాధవుడు చెప్పగా కొలువైన గోవిందుని చూచి ఊరట చెందును. అష్టమసామల చెలికత్తెల ఆగమనము. విష్ణుశ్రీరాగమనము మొదలు చెలికత్తెల ఆగమనము వఱకు ఆరువది మూడు పుటల నాటకమిది. అకస్మికముగ నారదుని ఆగమనము. పారిజాతపుష్పసమర్పణము. ఎవరికిచ్చుట అని సందేహాదోలలో ఊగిసలాడు కృష్ణునికి రుక్మిణికే ఇమ్మని నారదుడు చెప్పును. కృష్ణుడిచ్చును. రుక్మిణి ధరించును నారదుడు పారిజాతపుష్పమును వర్ణించును. నంది తిమ్మన “అలిసీలాలక” పద్యమునకును అనుసరణము కలదు. ఇతరపద్యములకును కలదు. ప్రధానకథా ఘట్టమిది ఎనిమిది పుటలందు కలదు. అందుమ ముఖ్యఘట్టము నాలుగు పుటలే.

ద్వితీయాంకమునందు సత్యభామ కొలువుకూటము కలదు. అది రాజుల కొలువు కూటములకు సదృశము. అంతేకాదు. “ఇల్లాండ్రసభ.” (పుట100) అందు సత్యభామ విరహము ప్రధానవిషయము. సత్యభామ సుస్వప్నవృత్తాంతము, దుస్వప్నవృత్తాంతము, అపశకునవృత్తాంతమును కలవు. చెలికత్తె వచ్చి జరిగిన వృత్తాంతము చెప్పిన, సత్యభామ కోపావేశమున కృష్ణుని యొద్దకు సోయి గోలపెట్టును. కృష్ణుడు సత్యభామను తూలనాడును. అయినను సత్యభామ ‘రాధా కృష్ణ’ అని బ్రతిమాలిన, కృష్ణుడు ‘రానే భామ’ అని తిరస్కరించును. ఇంటికి మరలి వచ్చిన సత్యభామకు మణుల విరహాతి శయము. సరస్వతి ఎఱుకతగ, బ్రహ్మ సింగవిగ వచ్చుట కలదు. ఎఱుకత సోదె, సింగిసింగుల రగడ యథావిధిగ కలవు. ఇది యెల్ల మాతృభూతవ స్వీయకల్పనము. యక్షగానసరణి.

తృతీయాంకమునందు సత్యభామ విరహోద్వేగము కలదు. చెలికత్తె రాయబారము కలదు. కృష్ణుని నిరాకరణము కలదు. సత్యభామ విరహతాపము కలదు. మాధవి రాయబారము మణుల కలదు. కృష్ణుని నిరాకరణము మణుల కలదు. సత్యభామ విరహవిజ్ఞాంభణము కలదు. చెలికత్తెల శైవ్యసచారములు కలవు. సత్యభామ ప్రాణత్యాగప్రకటనము కలదు. మన్మథాద్యుపాలంభములు కలవు. ఇదియెల్ల మాతృ

భూతన స్వీయకల్పనమే. కావ్యయక్షగానోభయసరణి.

చతుర్థాంకమునందు సత్యభామ మఱల కృష్ణుని పన్నిదికి వచ్చి, సంస్కృతకర్ణాట తమిళమహారాష్ట్రహిందీభాషలందు వేడుకొనుట, శతకోటి పైగా దండములు పెట్టుట కలదు. నమస్కరించినందుకు కృష్ణుడు ఆశీర్వదించుట కలదుగాని అంగీకరించుట లేదు. సత్యభామ నిందారోపణలు చేయుట, కృష్ణుడు సమాధానము లిచ్చుట కలదు. రుక్మిణీసత్యభామల మధ్య రాధికాసత్యభామల మధ్య సవతికయ్యములు కలవు. కృష్ణుడు రాధికను బుజ్జగించుట, సత్యభామను మందలించుట కలదు. సత్యభామ నిజగృహమునకు వచ్చి, విరహోద్రేకమునందుట, శృంగారననికి వచ్చి భాగవతములోని గోపికల వలె కృష్ణుని అన్వేషించుట కలదు. అంతేకాదు. విరహసంరంభమును భరింపలేక కోవగృహప్రవేశము చేయుట కలదుగాని, అంకపామృ అధివసించుట లేదు. వేలమీద పన్నులిచ్చి హరిద్యానము చేయుట కలదు. కృష్ణుడు వచ్చుట కలదు. కథ అడ్డము తిరిగి, కృష్ణుడు బ్రతిమాలుట సత్యభామ తిరస్కరించుట కలదు. అయినను, కృష్ణుడు కోవగృహములో ప్రవేశించి, చెలి చేతిలోని మరటి తీసికొని విసురుట, పారిజాత మవాసనలకు సత్యభామ ముసుగుదన్నుట, కృష్ణుడు ప్రాధేయపడుట, జగన్నాటక సూత్రధారి సాదాభివందనము సేయుట, సత్యభామ సాదతాడనము చేయుట పారిజాతా పహరణకావ్యమునందు వలె కలదు. సత్యభామ కృష్ణుని నిష్కరము లాడుట, కృష్ణుడు మృదులము లాడుట మఱల సుదీర్ఘపట్టము. కడకు సత్యభామ పారిజాతప్రమానమును తెమ్మనుట, కృష్ణుడు పారిజాతవృక్షమును తెత్తుననుట కలదు. ఇందు మాతృభూతన స్వీయకల్పనము గురువీతము. పారిజాతాపహరణకావ్యానుసరణము లఘుశిల్పము.

పంచమాంకమునందు సత్యభామ కృష్ణుని ప్రశంసించుట, పన్నీల జలకమార్చుట, కైపియుట, తానును గుజ్జగొజ్జగి వీట మజ్జనమాడుట, ఇద్దఱు పాత్తు భుజించుట కలవు సత్యభామాశ్రీకృష్ణులు మన్మథసామ్రాజ్యమును కైవసము చేసికొనుట కలదు. కృష్ణుడు, సత్యభామసమేతుడై కొలువున్న సమయమునందు వచ్చిన నారదుని ద్వారా వర్తమానము వంపి, అమరావతికి వీగుట, పారిజాతాపహరణము సేయుట, యుద్ధమునందు ఇంద్రుని జయించుట, పారిజాతవృక్షమును ద్వారకానగరమునకు తెచ్చుట పారిజాతాపహరణ కావ్యానుసరణములుగ కలవు. అచంతరము సత్యభామాశ్రీకృష్ణులు ఆనందసాగరమున ఓలలాడునెడ, రుక్మిణి విరహము వందుట, కృష్ణుడు వచ్చుట, రుక్మిణి కోసావేశమున కృష్ణుని నూటిగా మీటుట, కలవు. అంతేకాదు. కృష్ణుడు “పారిజాతంబు దానింట బాగు మీఱఁ బువ్వు లెల్ల నీ యింట విన్నటిల్ల వెలయఁజేపితి” వని చెప్పుట రుక్మిణి కొనియాడుట కలవు. తదనంతరము కృష్ణుడు రుక్మిణీసత్యభామలకు అన్యోన్యత కలిగించుట, రుక్మిణీసత్యభామాసమేతుడై సుఖముండుట కలదు. ఆ మీద జలక్రిడలు. అందు గోపికావప్తాపహరణము. గోపప్రీతి శ్లోకముల; వలుగు, పూజ పాటల నాటకాంతము. తదుపరి మూడు పద్యముల అమరసింహాని కైవారము, పదకొండు

ద్విపదల ఫలశ్రుతి.

ఇది రుక్మిణీపాణిపీడితుడు, సత్యభామాపాదలాడితుడు అయిన కృష్ణమూర్తి చరిత్రము ఇతివృత్తమైన పారిజాతాపహరణమహానాటకము. పెద్దయక్షగానము. ఇందు కథాసారంభము నుండి కథాంతము వఱకు శ్లోకములు 21, వృత్తములు 57, కందములు 41, సీసపద్యములు 106, గీతపద్యములు 19, కందపద్యములు 41, ద్విపదఘట్టములు 52, పదములు, పాటలు 124, దరువులు 15 చూర్ణికలు 4 స్తోత్రము 1 కలవు. ద్విపదపద్యములు గాక ఇతరపద్యములు మొత్తము 244 కలవు. ఇన్ని పద్యములు కల యక్షగానము ఇతరత్ర మృగ్యము. పద్యములందు అక్కడక్కడ వ్యావహారికభాషా పదప్రయోగములు కలవు. సీసపద్యములందు సమత సర్వత్ర కలదు. ధార ధారాళము.

పోతన పద్యమును కరగించి పోతపోసిన ఒక పద్యము:

" ఈ పదాబ్జంబులే యింతిరో, మహానిదు

వేదాంతపీఠికావిహరణమ్ము

లీ పదాబ్జంబులే యింతి, శ్రీకుచలీప్త

మనతరపత్రలేఖించితములు,

ఈ పదాబ్జంబులే యింతిరో, పనకప

నందనముఖమోనివందితములు,

ఈ పదాబ్జంబులే యింతిరో విజభక్త

సంచయకైవల్యసాధనంబు

లీ పదంబులె మజ్జానదీపకళిక

లీ పదంబులె వతకలుషాపహములు

ఈ పదాబ్జంబు లిటనుండ గోపతనయుఁ

డిచట మన్నాడు కొబ్బోలు నింతులారా " పుట222.

నంది తిమ్మన పద్యమును నందివర్ధనము చేసిన ఒక పద్యము:

"పతి తనకు నశ్యుఁ డనుచున్

బ్రతిదినము మదిండు సత్యభామకుఁ జెలు లీ

పిత మెఱిగించినఁ జాచిన

ర్భతి వదలి మనంబులోన దిగ్గమఁ జెందున్." పుట89.

పారిజాతాపహరణకావ్యములోని రుక్మిణీ సాత్త్వికగుణవతి. పారిజాతాపహరణ నాటకములోని రుక్మిణీ రాజసగుణవతి. పారిజాతాపహరణకావ్యములోని సత్యభామ ఆభిమానవతి. పారిజాతాపహరణనాటకములోని సత్యభామ అతిదీనవతి. పారిజాతా పహరణము లోని సత్యభామ బెట్టుసరిని మించినది పారిజాతా పహరణనాటకములోని కృష్ణుని బెట్టుసరి. సత్యభామాసాంత్వనములోని సత్యభామ ధీర. పారిజాతాపహరణము లోని సత్యభామ ముగ్ధ. రాధికాసాంత్వనములోని రాధిక పృథత్ర. పారిజాతాపహరణ నాటకములోని రాధిక సమతత్ర. రాధికాసాంత్వనములోని రాధికావిరహమును తివ్వ తీసినది పారిజాతాపహరణనాటకములోని సత్యభామావిరహము. అంతేకాదు. రాధికా

సాంత్వనము 'వారసత్వము' పారిజాతావహరణనాటకమునందు సంక్రమించినది. తదన్యము గణ్యము. మారుర్ధ్వర్ధ్వము.

శివాజీ: ఇతని కృతి అన్నపూర్ణాపరిణయనాటకము. యక్షగానము. శివాజీ రచించినట్లు కలదు. (పుటలు67,115) అంతేకాదు. ఇందు రెండు అంకములు కలవు. అంకాంతగద్యమును శివాజీ రచించినట్లు కలవు. శివాజీ రచించుట సంభవమేగాని, సందేహరహితము కాదు. ఏ మహారాష్ట్రపాలకుని పేరిటి కృతియందును లేని విశేషమిందు కలదు. అది సూత్రధారి సూచనమున శివాజీరాజానకు, పరంపరాశ్రితుడైన రంగనాథకవిశ్వరుడు కావించిన ఆశీర్వాచనపద్యము. (పుట115.) ఆస్థానకవు లందఱి ఆశీర్వాదములు కాక, ఒక్క రంగనాథకవి ఆశీర్వాదమే ఉండుట పందేవాము కలిగించును. అతడే అసలు గ్రంథకర్త కావచ్చును. ప్రతి 'వ్రాయించిన అమృతకవి తులసీరంగయ్యంగారు' రంగనాథకవిశ్వరుడు కావచ్చును. నాటకము కడపట పాత్రధారుల పట్టిక తోపాటు ప్రదర్శనకాలము కలదు. అది మన్మథనామసంవత్సర శ్రావణమాసము. 1835 వ సంవత్సరము. కాబట్టి అన్నపూర్ణాపరిణయనాటకరచనా కాలము 1835 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

ఇందు సుశర్మ అను వైశ్యునికి, తంజావూరులోని సిద్ధపుష్కరణితటాకములోని తామరపువ్వునందు లభించిన అన్నపూర్ణకు, కొంకణసిద్ధుని కోరికను సిద్ధపుష్కరిణి తీర్థము తీరమున వెలసిన కొంకణేశ్వరునికి పరిణయము జరుగుట ఇతివృత్తము. సుశర్మ లక్షదనము, పది లక్షల గోవులు, మిద్దె మేడలు, గృహములు, అద్భుతమణిభూషణాదులు తత్క్షణమే వరదక్షిణ ఇచ్చి సంబంధము నిశ్చయించునెడ, అన్నపూర్ణ అభిప్రాయ మడిగిన, ఆమె ధనమదాంధులను వరింపవని, ఇతరులను గాక ఈశ్వరుని పెండ్లాడుదునని ఖండితముగ చెప్పుట విశేషము. అందుకు అన్నపూర్ణ తనస్సు చేయుట, ఈశ్వరుడు వృద్ధబ్రాహ్మణరూపమున వచ్చి అనుగ్రహించుట, అంగీకరించుట పార్వతీకల్యాణమునకు అనుసరణము. అన్నపూర్ణాకొంకణేశ్వరుల పరిణయమునకు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు, నవ్వులు, నకలదేవతలు, రంభాద్యవృరవలు దివి మండి భువికి దిగినప్పుట యథాప్రకారమే. రచన సామాన్యము.

వేంకటకృష్ణాజెట్టి: ఇతని కృతి శివపారిజాతము. గ్రంథాంతగద్యను "శివాజీమహాపాలుని తెలుగు కవి కవకాజెట్టి వేంకటకృష్ణాజెట్టి చేసిన కవిత" అని కలదు. కవకాజెట్టి తండ్రి పేరు. కవకయ్య. గ్రంథాదిని "సవీబాలుడమ వేమ పశుపతి పాగడంగ, రసికు లెల్లరు వివి రమ్యమొంద, వేదములయందు దాగిన వింత యొకటి ధరణిలో నేమ బొగడెద"నని కలదు¹³. అముద్రితము.

ఇతరాస్థావకవులు: నరన్యతీమహాలు గ్రంథాలయమునందు శివాజీసేనములు అని అయిదు గ్రంథములు కలవు¹⁴. అవి శివాజీ ఆస్థానకవులు రచించినవి అగును. అముద్రితములు.

పుదుక్కోట నాయకరాజులు

పుదుక్కోట సంస్థానము 1716 వ సంవత్సరమునందు పుట్టినది. పుదుక్కోట అన కొత్తకోట. నవసాలపురమని నామాంతరము. సంస్థానధ్యజమునందు “శ్రీబ్రహ్మదంబా సహాయం” అని తెలుగు భాషను కలదు. సంస్థానాధిపతుల ఇంటిపేరు కోటి. కాబట్టి తెలుగు నాయకరాజులు. తొండమాన్ బిరుదుము. తొలి సంస్థానాధిపతి రఘునాథతొండ మాన్¹⁵. (1682-1730) ఇతని జ్యేష్ఠపుత్రుడు తిరుమల తొండమాన్. సంస్థానాధిపతి కాడు. కవిసోషకుడు.

నుదురుపాటి సీతారామయ్య: ఇతని కృతులు 1. తిరుమల రాయోదాహరణము. 2. చాటుపద్యములు. వివిధస్థబంధములు రచించినట్లు కలదుగాని లభింపలేదు.

తిరుమలరాయోదాహరణము:- ఇది ఉదాహరణము. తిరుమల తొండమాన్ మీద రచించినది. అనమగ్రముగ లభించినది. అది కూడ లుప్తభాగములు కలది. తృతీయావిభక్తి కలిక, చతుర్థీవిభక్తి కలిక, పంచమీవిభక్తి వృత్తము, కలిక మాత్రమే లభించినవి. ఇతడు మహోద్దండకవిబిరుదప్రశస్తుడు. ఉదాహరణమునకు ఒక ఉదాహరణము¹⁶.

“ స్పృయద్దంతిసుబోధ్యవమదాసారస్సురద్వాపిని
 ధరారుహవరస్తోమావతంసిత్రమ
 ద్గాయద్భుగనమూహానిష్కృటముల్ దారినీ సుధీగీహముల్
 ధీరువలనన్ రంజిల్లు వెల్లప్పుడున్. ”

చాటుపద్యములు:- ఇవి తిరుమలతొండమాన్ మీద, అతని కుమారుడు విజయరఘునాథతొండమాన్ మీద చెప్పినవి. తండ్రి మీద చెప్పినవి ఆరు, తనయుని మీద చెప్పినవి నాలుగు లభించినవి. ఈ విజయరఘునాథతొండమాన్ కూడ సంస్థానాధిపతి కాడు. తండ్రి వలె కవిసోషకుడు. చాటుపద్యములకు మచ్చుతునుకలు:

“ స్థిరజయపాండ్ర! కోటికుల తిర్మలరాయధరాధరేంద్ర! వీ
 కరకరవాలఘాతలను గాంచిన వైరికిఁ బోటు దాన నం
 బరమటి మేనఁ దూటు బలవైరికిఁ దత్తఱపాటు రంభ వా
 తెఱవయిఁ గాటు సారముదలీమణి కబ్బురపాటు చిత్రమే? ”

“ గజఘంటఘణఘణల్ దృఢముల పెటపెటల్
 గుంటుకోవిషరంగి గుభగుభలుమ
 బలు తుపాకీగుండ్ల పెళపెళల్ కత్తుల
 భళభళ లీఱిల దగధగలుమ
 శరముల బినబినల్ చక్రాల జరజరల్

బాబాబ బిరబిరల్ భటుల రథుల
 భూరిభేరిధ్వమల్ వారణసింక్వతుల్
 జవవకంకాణమోషలు చెలంగ
 నళుకు బెళుకును లేక యాహవము పాచ్చి
 మోరనైరుల శిరములఁ గూర్చి వేరి
 భళిలి తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమారి
 విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీరి "

వయి రెండు పద్యములను బట్టి తిరుమలతొండమాన్, అతని కుమారుడు
 విజయరఘునాథతొండమాన్ ఇద్దఱు కూడ సేనాధిపతులు కావచ్చును.

శేషయ్య: ఇతని కృతులు చాటుపద్యములు. తిరుమలతొండమాన్
 కుమారుడు విజయరఘునాథతొండమాన్ మీద చెప్పినవి. అతని మీద సీతారామయ్య
 చెప్పిన సీనపద్యములలోని మకుటమే శేషయ్య సీనపద్యములందును కలదు. ఇద్దఱు
 సోదరులు కావచ్చును. ఒక ఉదాహరణము¹⁷:

" తానిక దాతాయె తొలుదొర్ల శిబిరాజ
 చంచలదాతాయె జలదరంబు
 కలివదాతాయెను గాంచఁ జింతామణి
 పేసపు దాతాయె వెలయు విభుఁడు
 పరక దాతాయెను బరికింప కి...
 పాతిక దాతాయె భానుమతుఁడు
 అరవాసి దాతాయె నంబికారమణుండు
 ముక్కాలు దాతాయె మున్నె బలియుఁ
 గాన పి పాటి వెఱదాతఁ గలియుగాన
 నరసి చూడంగ నేఁ గాన హరిసమాన
 భళిలి తిరుమల తొండమాన్ ప్రభుకుమారి
 విజయరఘునాథ! తొండమాన్ విభువజీరి "

శ్రీమన్నారాయణయ్య ఉరపు మన్నారయ్య: ఇతని కృతులు

1. రసమంజరి. 2. చాటుపద్యములు

రసమంజరి:- ఇది ఆలంకారశాస్త్రము. భానుదత్తుని రసమంజరికి
 తెనుగుసేత. నాయికానాయకభేదములను సోదాహరణముగా విరూపించువది.
 శ్రీమన్నారాయణయ్య రసమంజరి విజయరఘునాథతొండమాన్ కు (1730-69.)
 అంకితము¹⁸. అముద్రితము. విజయరఘునాథతొండమాన్ తిరుమలతొండమాన్
 అనుజాడు. తొలి సంస్థానాధిపతి రఘునాథతొండమాన్ ద్వితీయపుత్రుడు. తండ్రి
 అనంతరము సంస్థానాధిపతి.

చాటుపద్యములు:- ఇవి తిరుమల తొండమాన్ పుత్రుడు.

విజయరఘునాథతోండమాన్ దత్తపుత్రుడు, విజయరఘునాథతోండమాన్ అనంతరము పుదుక్కోట సంస్థానాధిపతి అయిన రాయరఘునాథతోండమాన్ మీద చెప్పినవి. కోటి రాయరఘునాథతోండమాన్ రాజ్యకాలము 1769-89. విజయరఘునాథతోండమాన్ కాలమునందు (1730-69) కోటిరాయరఘునాథతోండమాన్ కాలమునందును కల (1769-89) శ్రీమన్నారాయణ లేక మన్నారయ్య కాలము తన్మధ్యకాలమగుట తథ్యము. తండ్రి కొడుకుల కాలములందు ఒక కవి ఉండుట అసాధారణము కాని, అసహజము కాదు. చాటుపద్యములకు ఒక మచ్చుతునుక:¹¹⁹

“ కీర్తిచే దైర్యవిమూర్తిచే పతతంబుఁ
గంధోతగిరిలీల వెలసినావు
దావంబుచేఁ బూర్ణమావంబుచే సదా
రాజరాజభ్యాతిఁ బ్రబలినావు
జయముచే మతదయోరయముచే నవిశంబు
కృష్ణసహవాంబు గెలిచినావు
చెలుపుచే విద్యల నలుపుచే సంతతం
బాత్మబూజైతిరి పరినావు
రాజమాత్రుండవే! నీవు రాజలోక
సన్నతొన్నత్యగాంభీర్యశౌర్యదుర్బల
విజయరఘునాథమేదినివిభుతనూజ!
రాయరఘునాథభోజ! ఏకమబిదాజ! ”

రాయ రఘునాథతోండమాన్: (1769-89) ఇతని కృతులు 1. పార్వతీపరిణయము. 2. కవిజనోజ్జ్వలని. మొదటిది పద్యగద్యకావ్యము. రెండవది సమస్యపూరణగ్రంథము. ఇతడు తిరుమలరాయల కుమారుడు. తృతీయసంస్థానాధిపతి కాలము 1769-89.

పార్వతీపరిణయము:- ఇది పద్యగద్యకావ్యము. రాయరఘునాథుని ఇష్టదేవతారమణుడు గోకర్ణేశ్వరునికి అంకితము. శ్రీకారము చుట్టిన మొదటి పద్యమునందే మొట్టమొదటి పాదమునందే వ్యావహారికశబ్దము కలదు. “శ్రీమత్పర్వత రాజకన్యను వరించే వేళ”. ఇది “ప్రథమకవితే మక్షికాపాతః” అన్నట్లు కలదని, ఇట్టి దుప్రయోగములు ఇంకను కలవని “కవికి తెనుగు బాగుగా రావట్లు తోచుచున్నది” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు. ప్రప్రథమపాదమునందే వ్యావహారికశబ్దప్రయోగము చింత్యమే గాని, ఇట్టి ప్రయోగములు దక్షిణాంధ్రయుగకవులకు సర్వసాధారణము. కారణము తెనుగు బాగుగా రాకపోవుట కాదు. అతి స్వాతంత్ర్యము కావచ్చును. పార్వతీ పరిణయము నుదురుపాటి వెంకన్న రచించినట్లు వదంతి కలదు. అసంభవము కాదు గాని, మఱి ముపంగతమును కాదు. మదురుపాటి వెంకన్న ఒకగిన కలిపపమవ్యలను

పూరించిన రాయరఘునాథతోడమాన్ పార్వతీపరిణయము రచించుట సుసంభవమే. కవిజనోజ్జీవని సమీక్షను అరయునది. ముందు వివరింతును.

పార్వతీపరిణయము కథాప్రారంభములోని హిమవంతుని పరిపాలనవిధానము, మేనకాహిమవంతుల లీలావిహారము, వంతానప్రాప్తికి హిమవంతుని తపస్సు, బాలాంబ సాక్షాత్కారము, పార్వతి జననము; కథాంతములోని వల్లీకల్యాణము వివా, ప్రధానకథ కాలిదాసు కుమారసంభవములోని కథకు అనునరణము. కథామసరణమే కాని, కవిత్వానుసరణము కాదు. శ్లోకాంధ్రీకరణము లేదు. పద్యము వృత్తంత్రకల్పనము. స్త్రీయకవిత్వము. ఇదోక ప్రయోగము. ప్రశంసాసాత్రము. ఉత్తమకవిత్వము తోపాటు చొకబారు కవిత్వమును ఉంచుట కాలదోషము.

ఇంద్రాదిదేవతలు బ్రహ్మను వందర్శించినపుడు బృహస్పతి,
“వదనసంఖ్యను కాదు

“అని యొక పద్యముఁ జదివిన
విని ప్రమదము మది వెల్లివిరియఁగ గురునిం
గమఁగొని యెవ్వఁడు రచియిం
చెను దీని బలార మగుడఁ జెప్పు మటన్మన్.
శిరము మును జాచి వంచుచుఁ జేరి నేళ్లు
హృదయకమలస్థలంబున కెదురు సేసి
వేసి యని పల్క వొగాక వికుఁ దొల్లి
కవనమున క్షృ లేదె యే గతిని గల్గె?
ఆ వాగ్దేవి గొలిచితో
దేవ వరే మాకుఁ దెలియదే యా రీతుల్
జీవ యిదియేమి యుండని

పై వివరాల నింక గొప్ప పద్యము లనివన్.” పుట 23.

అను ఘట్టము రాయరఘునాథుని స్వానుభవరసోద్ధారము వలె కలదు.

తారకామరుని దుశ్చర్యలు భయానకరసమును గాక హాస్యరసమును ఒలికించును.

“జైరవి వినుపించ బాగాయే శంకరా
భరణం బటంచును బ్రస్తుతించి
శార్దూలవృక్షంబు చదివిన నిది కంద
పద్యంబు గణములఁ బంచుమనుచు
వటతాళమునఁ బాత్ర మాడుచు వచ్చిన
పూతుకరూపకాంగముల సైన్యఁ
బాణసీయాన మనవ్యసించిన వానిఁ
బద్మిసీలైంగిక్షప్రశ్న మడుగు
వెదిరి కారవృ వారల కేమి యిడఁడు

అనుసరించిన నవ్వి పొమ్మమచుఁ బలుకు
మెచ్చినను మెచ్చకున్ నేమియును లేదు
కఠినచిత్తున కే రీతిఁ గలిగె భూతి." పుట 25

ఇది సంగీత, సాహిత్య, నాట్య, శాస్త్రపరిజ్ఞానము, సహనము, ఉపజ్ఞ, ఈవి లేని
సాటి రాజానకు సోల్లంకనము కావచ్చును. అంతేకాదు. అవి రాజులకు ఆవశ్యకములైన
లక్షణములని భంగ్యంతరసూచనము. ఏతల్లక్షణాలక్షితుడు రాయరఘునాథతోండమాన్
అగును.

" గుడిగుడి ద్రాగఁ భంగు జతఁగూర్చిన చిల్మి గుడారుముద్దపైఁ
బడి రవిలించి క్రోలి పొగవచ్చెడు రీతిని మించఁ గీలముల్
పొడవును గాక యాతీయును బోవక నేర్చున వీతివోత్రుఁ డ
చెడుగులఁ గొల్పు గొర్తపయిఁ జెక్కిన రీతి సభాంకణంబునన్. "

ఇది హుక్కాగొట్టము పిల్చు పక్కా నవాబుల ఫక్కి. తారకాసురునిపరివారమునకు
ఆపాదితము. నమకాలికునమాచారము.

రతివిలాపపుట్టము సుదీర్ఘముగ కలదు. స్వతంత్రరచనమే. అందు,

" సన్నంపు చీరఁ గట్టుక
తిన్నఁగ నే నడువ తోడి తెరవ లోనీ! ఏ
కన్నీ నెల లన నవ్వుచు
నెన్నో యని మొగము విసురు బెప్పుడిక మదనా! " పుట 46.

వంటి పద్యములు ఉదాత్తముగ లేవు. కాని,

" దుఃఖాల్లిలో నన్నుఁ ద్రోచెనే వీనికి
శంకరనామ మే జాడ నిలుచు?
పారస్యమెటులక మారునిఁ గూర్చినే
వీడు సర్వజ్ఞుడై వెలయఁగలఁడె?
న్యాయంబు దప్పిన నడక గల్గిన వీని
రాజశేఖరుఁ డవరారు గాదె?
పాప మటంచని భయముఁ జెందని వాని
నచలధర్ముఁ డటంచు నాడఁదగునె?
అధికముగఁ దిట్టవలదని యడదవలదు
కోప మీతఁడు చేసిన కొడువ యేమి?
నేను నా పతి సౌఖ్యంబుఁ బూనఁ జెప్పు
మా వెఱపు లేదు నా చెంత నో వసంత! " పుట 48.

వంటి పద్యములు సందర్భోచితములే.

పార్వతి తనమ్మ పరీక్షించుటకు పరమేశ్వరుడు, కుమారసంభవమునందు వలె
కపటనటురూపమున కాక, పార్వతీకల్యాణమునందు వలె వృద్ధబ్రాహ్మణరూపమున

వచ్చినట్లు కలదు. అది దాక్షిణాత్యకథ అగును. వృద్ధవిప్రుని శివనిందకు పార్వతి దుఃఖించి, "వీని నావలఁ బొమ్మటంచు ద్రొబ్బి వైపుడు" అనిన చెలికత్తె లిట్లు చేయుదురు.

"నీలకంఠు నిటేల నీవు దూఱితి వంచుఁ

బంకజాక్షి యొకర్లు చెంపఁ గొట్టె (?)

దేవదేవుని నేల తిట్టితి వీ వని

కీరవాణి యొకర్లు గిండి దోచె

దూర్జటి నేమంచు దూషించితి వటంచుఁ

బువ్వబోణి యొకర్లు బుగ్గ నులిమె

నిందుఁజేరు నేల నిందించితి వటంచు

నీలాంక యొకర్లు నెత్తి గొట్టె

నౌర బాగాయే నీ కేమి యంత సలిగ

యీమె శివభక్తురాలని యెఱుక లేక

యతని గర్హించు బొప్పనే యనుచుఁ గవలి

సుదతి యొక్కతె గట్టిగా జాట్లు వట్టె." పుట 68.

పార్వతి ఎంత శివభక్తురాలైనను వృద్ధవిప్రుడు పరమశివుడు. కనుక చెలికత్తెల చేష్టలు అనుచితములు.

పార్వతీపరమేశ్వరుల విరహామట్టములందు పరమేశ్వరుని విరహమే పరకాష్ఠ.

"వందీ కమ్మల నశ్రుల

చిందీ తాపంబు మేనఁ జెందీ హృదయం

బందీ కుందీ యెందీ

యిందీవరనయన వెదకి యిందన లేవా? " పుట 80.

అవి పరమేశ్వరుని ఆరాటము. అంతేకాదు. విష్ణువు ఏకాంతముగ,

"సామి మీ తనువేటికి

సామిక్కతమయ్యె గౌరి పన్నిదిలోనం

గాముని గమటన్ యిపు డిం

కా మువివృత్తివిఁ దలంపగా లేరేమో " పుట 80.

అవి పరిహాసమాడిన, పరమేశ్వరుడు-

"పెటేలు పెరిల్లన ప్రయిక పెట్టు నొయారపు జిల్లు పైఁటలోఁ

బుటములు ద్రొక్క వచ్చులితపుంజిగిగుచ్చుంతోడఁ జేడె ముం

దటఁ దమకంబున వ్విలిచినప్పుడు సామ్యుని వెన్న నాత్మ న

క్కట యిది కుందు వెంగలిని గావుము వీకు పలాము చేసెదన్." "

అవి పలుకుట సాత్రోచితము కాదు. అంతేకాదు. పరమేశ్వరుడు పెండ్లి కొడుకయి, విలుపుటద్దములో చూచుకొని తన సాగమను తానె పొగడుకొనుట, కాముకరీతిని అనుసరించుట (పుట92) లోకానుగ్రహార్థమైన విలాపములైనను పౌరాణిక ప్రతిపత్తి లేదు. వినాసభోజనమట్టము (పుటలు97,98) మఱింత విపరీతము.

వివాహానంతరము పార్వతీసమేతుడై పరమేశ్వరుడు కొలువు సేయుట, రంభ నటనము సేయుట, అభినయము వట్టుట, నవతాళేశ్వరజతిని విన్నవమునర్పుట, బిరుదిమ్మని అడుగుట, నలకూబరుడు అర్జునునుట, ఊర్వశి ప్రతిఘటించుట మొదలైనవి (పుటలు98-100) సమకాలికసమాచారములు.

పార్వతీపరమేశ్వరుల శోభనము పరమవిచిత్రము. పరమేశ్వరుడు “పూర్ణకారుణ్య రసదృష్టిః బ్రోవుమనన్”, పార్వతి “పాదమాత్రంబు పరఁగఁజేసెను.” (పుట106) “ఈ న్యాయ మే దారి” అని పరమేశ్వరుడు పందొమ్మిది పద్యముల భావకవిత్వము చెప్పును. (పుటలు106-108) పార్వతి “పాన్పుఁ జేరి ఏమది తెల్పుఁ” డనిన, పరమేశ్వరుడు ఆమె మౌగ్ధ్యమునకు ఆశ్చర్యపడును. అనంతరము పార్వతీపరమేశ్వరుల సంభోగశృంగారము ఒక్క పద్యమునందే ఉండుట విశేషము. అది కూడ గోప్యముగ నుండుట ఇతోధిక విశేషము. ఇది పరమోచిత్యము. అంతేకాదు. దక్షిణాంధ్రయుగ శృంగార శృంగాటకమునకు అపవాదము.

కుమారస్వామిజననము కూడ క్రొత్తపోకడ. పరమేశ్వరుడు పార్వతి మోము కాంక్షను పరికింప, నొసటి కంటిచూపు కాంతి కోటికోటిసూర్యకాంతినదృశమై ప్రకాశించును. ఆప్రాకృతమైన తేజ మదియే ఆరు ముఖములతోను, పండ్రెండు బాహువులతోను సాకారమై బాల్యదశనందును. (పుట114) ఆ శిశువును పార్వతియే పెంచును. కుమారస్వామి పెరిగి అస్త్రవిద్యలు నేర్చి తారకానుడుని సంహరించును. (పుటలు115-116) యుద్ధనల్లనము రెండు పద్యములందు మాత్రమే గాఢీరివి కలదు. (పుట116) ఇంద్రుడు కుమారస్వామిని అమరావతికి అహ్వానించి కూతురు దేవసేన నిచ్చి వివాహము చేయును. కుమారస్వామి వభార్యుడై వచ్చి స్కంధపర్యతము మీద వసించును. బిల్లులు వేటకు కొంపోవుదురు. వేట నల్లనము నుదీర్చును. (పుటలు117-123.) కుమారస్వామి వేటాడి వచ్చు సమయమున కొఱ్ఱచేనులో నుంచె మీద ఉన్న కన్యను చూచి, ఆమె సౌందర్యమునకు (పుటలు 123-125) ముగ్ధుడగును. వల్లికల్యాణము జరుగును. ఇదియెల్ల రాయరఘునాథుని స్వతంత్రకల్పనమే.

మొత్తము మీద కోటి రాయరఘునాథతొండమాన్ పార్వతీపరిణయము మోతాదు మించని రసగుళిక.

కవిజనోజ్జీవని:- ఇది వంద నమస్కలను పూరించిన కావ్యము. ఏకాశ్వాసగ్రంథము- రాయరఘునాథతొండమాన్ “అశురచపేయమదురాధికవితా ధోరీయు”డని గ్రంథాంతగద్యము కలదు. చతుర్విధకవితానిర్వాహకుడు సమస్యా పూరణము చేయుట సుకరము. నమస్క లోనగివది అష్టానకవి మదురుపాటి వెంకప్ప పూరించినది సంస్థానాధిపతి రాయరఘునాథతొండమాన్.

“వెంకవకపింద్రుఁ డుద్ధండబిరుదశాలి

మమ్ముఁ గొలిచియుఁ గతివనమున్య లోనఁగ

నొప్పుకొని యేము పద్యముల్ సెప్పినంత
నందఱును విని కృతికిని నర్థమనిన.
కవిజనోజ్జీవని యటంచుఁ గావ్యమొకటి
దుర్బటనమస్యలకు నెల్లఁ ద్రోవఁ దెలియఁ
గవిజనంబులకును నుపకారముగఁ

జేతు దయచేత బహుదంబ చిత్తగింప "

అని కవిజనోజ్జీవని యందు కలదు.¹²⁰ ఇది అష్టావధానములు, శతావధానములు
చేయు కవిజనులకు ఉపకారకమే. ఇందు "బహుదంబ చిత్తగింప" అని కలదుగావున,
పుదుక్కోట సంస్థానాధిపతుల ఇలువేలుపు బహుదంబకు అంకితమగును.

సమస్యాపూరణములకు కతిపయోదాహరణములు:

1. అక్షరవంచనాత్మకసమస్య: "కలుషగిరిభేదశంబ శ్రీబహుదంబా" ఇది
కందపద్యపాదము. కాని ఒక అక్షరము లేదు. అది యతిమైత్రికి అనుకూలముగ
ఊహించి సమస్య పూరించవలయును. అట్లు పూరించిన పద్యమిది:

"వకుళవననిత్యవాసిని
పకలాభీష్టముల నిచ్చు చక్కని తల్లి
ప్రకటితము సేయు మీ కృతి
వృకలుషగిరిభేదశంబ శ్రీబహుదంబా. "

2. యతిమైత్రివంచనాత్మకదుష్కరప్రాస: "గ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా." ఇది
కందపద్యపాదము. అద్యక్షము లేదు. అది టకారము తోడి అక్షరమైత్రికి అనుకూలముగ
ఊహించి, "గ్లా" అను దుష్కరప్రాసను సమస్య పూరించవలయును. అట్లు పూరించిన
పద్యమిది:

"దిగ్గలవాకబరీభర
ప్రగ్లాతితకీర్తిజాల సర్వదాశీలా
విగ్లాతరక్షమూర్తం
డగ్లావిమలాక్ష వేంకటనగాధ్యక్షా. "

3. అంతర్లాపిసమస్య: "దొనపులి మొనయమ్ము శాఖి తుదలని వల్కెన్. " ఇది
కంద పద్యపాదము. సమగ్రము. కాని దొన, పులి, మొన, అమ్ము, శాఖి అమ పదముల
తుది అక్షరముల కలయిక వలినముఖి అగును. అది గ్రహించి, తదనుగుణముగ
సమస్య పూరించవలయును. అట్లు పూరించిన పద్యమిది:

"వవశాంబకుండు వనుఁ గవి
గిమకం గవలుచును గమలఁ గెంపుల నింపన్
వవతూపు వేసి రమ్మను
దొనపులిమొనయమ్ముశాఖి తుదలని వల్కెన్. "

ఒక వాయిక పుష్పబాణుడు తన్ను చూచి, మండిపడుచు, కమ్మలు జేపురింప,

పూలబాణము ప్రయోగించి వలినముఖి! రమ్మనునవి వలికెనవి చెలికత్తెతో చెప్పినవి అర్థము.

4. వృత్తగోపననమస్య: "నారదవంద్య కాంతిజితనారద కౌగిలి నీయవేమిరా". ఇది ఉత్పలమాల పాదము. దీనిని ఉత్పలమాలలో గాక వేటొక పద్యములో పూరించవలయును. ఇందు వేటొక పద్యలక్షణము గోప్యముగ కలదు. అది గ్రహించి ఆ పద్యమున పూరించవలయును. అట్లు పూరించిన పద్యమిది:

" మదనుడు కోపముచేతం
గదనంబును జేయఁదొడగె గ్రక్కున వో వా
రదవంద్య! కాంతిజితనా
రద! కౌగిలి నీయవేమిరా యిదియేరా! "

ఇచ్చిన ఉత్పలమాల పాదము కందపద్యమునందు ఇమిడిపోయినది.

5. ఏకపాదపూరణసమస్య. పరస్పరసంబంధము లేకుండ మూడు పాదములు ఇచ్చిన, వానికి పరస్పరసంబంధము కల్పించి, ఒక్క పాదమును చేర్చి అర్థవంతముగ పద్యమును రూపొందించవలయును.

" చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియ కొడ్డెనమాయే భూవరా
కటకచరత్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్
కటకట దోసవం డ్లిమపకట్లకు తాళవటి తలోదరి! "

ఇందు మొదటి, రెండు పాదములకు పరస్పరసంబంధము లేదు. రెండు, మూడు పాదములకును పరస్పరసంబంధము లేదు. మూడు పాదములకు మొత్తము మీద అర్థము లేదు. పరస్పరసంబంధము, అర్థము ఉండునట్లు ఒక్క పాదమును పూరించవలయును. అట్లు పూరించిన పద్యమిది:

" చిటికెన వ్రేలియుంగరము చేడియ కొడ్డెనమాయే భూవరా
కటకట దోసవం డ్లిమపకట్లకు తాళవటి తలోదరి!
కటకచరత్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్
రుబితిని గాంతు నే నవి నిజాంగవ తోడను దెల్పు వేగమే. "

ఇందు భూవరుడు నాయకుడు. తలోదరి నాయికనఖి. నాయకుడు దూరదేశ గతుడగుట వలన నాయిక విరహముచేత మ్రుక్కి. చిక్కిపోయినదని నాయికనఖి వివేదనము. అది విని నాయకుడు నాయికనఖికి నాయిక యెడల సామభూతి ప్రకటించును. అంతేకాదు. నాయిక హిమాలయము దగ్గట ఉన్నను, వెంటనే వచ్చెదనని నాయికకు వేగమే చెప్పునుని నాయకుని విశ్లేషము.

నుదురుపాటి వెంకన్న: ఇతని కృతులు 1. ఆంధ్రభాషార్థనము. 2. రఘునాథీయము. 3. పార్వతీకల్యాణము. 4. తొండమాన్ సంకాసలి. 5. బ్రహ్మనాయికాదండకము. 6. దేవమల్లునరిత్రము. 7. చాటుపద్యములు. 8. తురంగసంచకము.

ఇతడు నుదురుపాటి వీరానామయ్య కుమారుడు. తండ్రి వలె మహోర్ధ్వంధకి

బిరుదాంకితుడు. ఇతని గద్యలందు “ రాయరఘునాథమహీసభాంకణబిరుదాయ మాన”, “మహోద్దండకవిబిరుదప్రశస్త” అను విశేషణములు కలవు.

ఆంధ్రభాషార్థవము:- ఇది పద్యనిఘంటువు. కావ్యము కాదు. కాని కావ్యములకు కావలసినది. కావ్యరచనకు, కావ్యపఠనకు శబ్దార్థజ్ఞానము కావలయును. సంస్కృతశబ్దములకు అమరకోశము కలదు. సంస్కృతసమేతరశబ్దములకు నిఘంటు సంపుటన ఆంధ్రభాషార్థవము. అదే ప్రణాళిక. ప్రతిపద్యము పర్యాయపదమంజరి. మాతృభూతేశస్వామికి అంకితము. ఆ కాలమునందు ధారణాయోగ్యము. ఈ కాలము నందు అకారాద్యనుక్రమణికనిఘంటువులకు ఆధారము.

రఘునాథీయము:- ఇది అలంకారశాస్త్రము. వరసభూపాలీయము వంటిది. ఉదాహరణములు రాయరఘునాథవరము.¹²¹

పార్వతీకల్యాణము:- ఇది యక్షగానము. మీనాక్షీసుందరేశ్వరులకు అంకితము. అముద్రితము. ఇందు పార్వతీపరమేశ్వరుల కల్యాణమే ఇతివృత్తము. తపస్సు చేయు పార్వతిని పరీక్షించుటకు శివుడు వృద్ధ బ్రాహ్మణరూపముననే వచ్చును. “రచన సరళము సరసము జాతివార్తాచమత్కారముపేతము” అని ప్రశస్తము.¹²² ఇందు కీర్తనలు సంస్కృతభాషను కలవు. ఒక ఉదాహరణము.¹²³

“మవమణిదీపే కల్పితదూపే కవరతిచిత్రకలాపే

కవకమయోల్లసదమవమనైజభవనశకమదురాలాపే

శ్రీకరవిభవశ్చవయా సమేతశ్చతే మాణిక్య సాదే

శ్రీకామహర హరహర హరేతి గీతం ప్రాకారరక్షణం కుర్వంతు.”

తొండమాన్ వంశావళి:- ఇది చరిత్రగ్రంథము. రాయరఘు నాథరాయలకు పూర్వము ఇరువది తరముల చరిత్రము, పుదుక్కోట నిర్మాణము, మధుర తంజావూరు వాయుకరాజులతోడి యుద్ధములు, విజయములు మొదలైనవి వర్ణితములు.¹²⁴ చరిత్రోపయోగి.

బృహన్నాయికాదండకము:- ఇది దైవస్తుతి కాదు; ప్రభుస్తుతి. పుదుక్కోటపురుషరాదేశ్వరి బృహన్నాయికను ఉద్దేశించినది. ఉన్నది రాయరఘునాథశ్లాఘనము. ప్రారంభమిది:¹²⁵

“శ్రీమత్ బృహన్నాయికానామదేయే, మహాదేవనాయే, మహావిష్ణు మాయే, నమాభోదకాయే శ్రీలపన్నేఖరామాపురాంకృతే, దివ్య పీఠాంబరాలంకృతే యం చవన్ దేవబృందంబుచే సన్నుతుల్ గాంచు శ్రీచక్ర రాజంబుపై విండుకొల్పండు శ్రీమన్నరారాజరాజేశ్వరైవద్ద మేల్ భక్తచింతా మణింగాను రంజిల్లు సంగీతసాహిత్యరీతుండు సత్కీర్తి శీలుండు శ్రీమన్నరారాజ రాజాజపార్థర్థ రమూత్తంపవాళుండు బల్ హాయిగా వంత వానావిధానర్చ్యరత్నాంబరాలంకృతుడై”

ఇందు “రాజాబహద్దర్” బిరుదము గమనార్హము.

దేవమల్లుచరిత్రము:- ఇది మల్లుపురాణము. పుదుక్కోటకు ఇరువదిమైళ్ల దూరములోని గంధర్వకోట నివాసి బిరుదు కుప్పాల్ మల్లునికి అంకితము. ఇందు బ్రహ్మాండపురాణములోని దేవమల్లుచరిత్రమునకు ఆంధ్రీకరణమని కలదు¹²⁶. దేవమల్లుడు తారకాసురుని మనుమడు వజ్రదంతుని ఓడించుట ఇతివృత్తము. మల్లుల ఉత్పత్తి, మల్లయుద్ధవిన్యాసములు కలవు.

చాటుపద్యములు:- ఇవి రాయరఘునాథతొండమాన్ మీద చెప్పినవి. వృత్తములు, సీసపద్యములు కలవు. వృత్తములకు “రాయరఘునాథా యోధయూధాగ్రణీ” అని మకుటము. సీసపద్యములకు “రఘునాథవృవచీర”, “రాయబిరుదాంక రఘునాథరాజ్యాంక”, రఘునాథచంద్ర! యాహవమ్యోగద్రా”, “రాయరఘునాథ భూతలరాజరాజ” “రాయరఘునాథమాన విక్రమదిలీప!” అని వివిధ మకుటములు కలవు. మచ్చుతుమకలు.¹²⁷

“గంభీరోద్భటగంధసిందురఘటాఘంటాఘణాత్కారముల్
దంభాడంబరభేరికాథణధణంధాణంధణాత్కారముల్
బ్రాంబింపన్ రణరంగమందు రిపులన్ శిక్షింతువొ ద్దిగ్ధయ
ప్రంభశ్రీరమణీయరాయరఘునాథా యోధయూధాగ్రణీ.”

“కార్యంబునకు లేక గ్రాస మిమ్మును వాని
పట్టుక ముచ్చెను గొట్టవలయు
పమరం బనినఁ జాతీ చదురున నుండెడి
వారి మీనముఁ బీకినైవలయు
బంతిగూటికిఁ బొంచి బారు కేగని వాని
పీఠిలో విడి పాద వేయవలయుఁ
బడియుండు మమచోటఁ బాతీవచ్చిన వానిఁ
జలమునఁ గొట్టుపై నిలుపవలయు
వనుచు రోషము లాడుచు వహితవరుల
నెగ్గు సిగ్గులు దీతురు పిదు భటులు
కోటికులవర్య! రణనిరాఘాటవర్య!
రాయబిరుదాంక! రఘునాథరాజ్యాంక!”

తురంగపంచకము:- ఇది రాయరఘునాథతొండమాన్ గుఱ్ఱమును, అశ్వశాస్త్రసంప్రదాయానుసారముగ వర్ణించిన అయిదు సీసపద్యముల సంపుటి. ఒక సీసపద్యము.¹²⁸

“ఆస్కందితాశుప్రవాసితాశుగోద్యత్తు
రంగమంబగు వీ తురంగమంబు
ధారితకత్వరోద్ధతిదుతస్థావర

జంగమంబగు నీ తురంగమంబు
 రేచితోద్వేగాధరీకృతపారిభృద్వి
 హంగమంబగు నీ తురంగమంబు
 వల్లితస్యదవినిర్భగ్నపణాద్యధు
 జంగమంబగు నీ తురంగమంబు
 ప్లుతజనవినిర్జితసురాశ్వనితతగమవ
 చంగమంబగు నీదు తురంగమంబు
 కవితగుణపేటి! కవికోటికల్పవాటి!
 రాయరఘునాథపంచజాప్రభుకిరీటి! "o

మార్వశేఖరుడు: ఇతని కృతులు చాటువద్యములు. అవి కోటిరాయ
 రఘునాథతొండమాన్ మీద చెప్పినవి. వృత్తములు, కందపద్యము, సీసపద్యములు
 కలవు. వృత్తములకు "శ్రీరఘునాథభూవరా!" అని మకుటము. కందపద్యమునకు
 "రఘునాథన్నపా!" అని మకుటము. సీసపద్యములకు "రాయరఘునాథభోజ! విక్రమ
 బిడోజ!" అని మకుటము. ఇది నుదురుపాటి వెంకన్న సీసపద్యముల మకుటముల
 లోనిది. ఇతడు అతని సోదరుడో, పన్నిహితుడో అగును. ఒక మచ్చుతునుక:¹²⁹

" సమరతలం బవే మడివి శాత్రవరక్షణలంబు నించి దు
 ర్గముకరికుంభమౌక్తికపరంపరవిత్తనముల్ పుటించి వ్యో
 మ మనెడు కాయమానమున మంజుంకీర్తింతాలి తారకా
 నునుపహితంబుగాఁ బ్రబలఁ జాచెడు శ్రీరఘునాథభూవరా! "

నుదురుపాటి సాంబన్న: ఇతని కృతులు 1. బిల్వణీయము.
 2. చంద్రావనాదండము. 3. తొండమాన్వంశవంశావళి. ఇతడు నుదురుపాటి వెంకన్న
 అరుగురు కొడుకులలో ఆఖరివాడు.

బిల్వణీయము:- ఇది పునఃప్రసిద్ధమైన సంస్కృతబిల్వణీయమునకు ఆంధ్రీ
 కరణము. ఆతన పుదుక్కోట సంప్రదానినాథి అయిన, రెండవ రాయరఘునాథ
 తొండమాన్కు (1825-39.) అంకితము. కాబట్టి బిల్వణీయము రచనకాలము 1830
 ప్రాంతము కావచ్చును.

" అజ్ఞాం కేఁ శశజ్జరే జలనిధేః పజ్జం వరే మేసరే
 సారణం కఠినిన్య సంజగదరే భూచ్చాయ పైచ్చన్ వరే
 ఇన్యో యద్గరితేష్టవీంశకలశ్యామం దరీదృశ్యతే
 తత్సాష్టం విశి పిత మందతమపం కుక్షిష్ట మాచక్ష్యహే- " 47 శ్లో.
 అను ప్రసిద్ధమైన శ్లోకమునకు ఆంధ్రీకరణమిది.¹³⁰

" కొందఱు లేడి యంద్రు మఱి కొందఱు చిహ్నముటంద్రు పిమ్మటం
 గొందఱు యుక్తే జేసి కముగొంటిమి భూప్రతిబింబమంద్రు సో
 చందురులోనఁ గానఁడు చ్చామవచాయ యదోన రేల వం

దంద తమంబు మ్రింగ నది తజ్జతరంబునఁ గావచ్చెడిన్. ”

ఇందు జలనిధిలోని పంకమను కొందఱి శంక లేదు. భూచ్చాయ భూప్రతిబింబ మైనది. చామనచాయకు దళితేంద్రసీలశకలపామ్యము లేదు. ఉష్ణంతవఱకు సరసము.

చంద్రాననాదండకము:- ఇది శృంగారదండకము. భోగివీదండకము వంటిది. రెండవ రాయరఘునాథతొండమాన్ వరముగ రచించినది.¹³¹ రచనాకాలము 1835 ప్రాంతము కావచ్చును.

తొండమాన్వంశప్రతాపమాలిక:- ఇది చరిత్రగ్రంథము. మూడువందల నలుబది రెండు పంక్తుల సీసమాలిక. తండ్రి వెంకన్న రచించిన తొండమాన్వంశావళికి తరువాతి చరిత్రము.¹³² ఇందు రెండవ రాయరఘునాథ తొండమాన్కు “పాడేకృతేన్చి” అను బిరుదము కలదు. రచనాకాలము 1840 ప్రాంతము కావచ్చును. చరిత్రోపయోగి.

నుదురుపాటి చిదాకారకవి: ఇతని కృతి చంద్రావనాదండకము. ఇది కూడ భోగివీదండకము వంటిదే అగును. రెండవ రాయరఘునాథతొండమాన్ పుత్రుడు రామచంద్ర తొండమాన్ (1844-46) వరముగ రచించినది.¹³³ రచనాకాలము 1845 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇతడు నుదురుపాటి వెంకన్న పుత్రుడు. మాతృభూతయ్య పుత్రుడు.

నుదురుపాడు పశ్చిమగోదావరిజిల్లా నరసాపురము తాలుకాలోనిది. ఇచటనుండి పుదుక్కోట వలస వెల్లిన నుదురుపాటివంశము, ఇంచుమించు పుదుక్కోట పండ్తానము పుట్టినప్పటి నుండి, గిట్టినప్పటివఱకు పండ్తానకవివంశముగుట చిత్రము.

ఇతరకవులు

తంజావూరు, చెంజి, మధుర, మైసూరు, పుదుక్కోట ఆస్థానములందు మాత్రమే గాక, ఆ కాలమున అచట కవుల గృహములందును తెలుగు సాహిత్యము వెలుగు రేఖలు వెల్లివిరిసినవి. ఆ కవులు తెలుగు వారైనను తమిళకర్ణాటకదేశస్థులు. స్థలపరము గను, కాలపరముగను, ఆ కవులు దక్షిణాంధ్రయుగములోని ఇతరకవులు.

చల్లా సూరయ: ఇతని కృతి వివేకవిజయము. యక్షగానము. చంపకవనమునందు చెంగమలను గూడిన, దక్షిణద్వారకాధాముడు రాజగోపాలస్వామికి అంకితము. ఇది తంజావూరు నాయకరాజుల కాలమును సూచించును. ఇతడు “పోదవాకావ్యాయుపురవాసి” (పుట51) మాత్రమేగాక, “పోదవాకావ్యాయుపురనిత్యవాసి” (పుట167). పోదవాక చెంగలప్పట్టు జిల్లాలోని గ్రామము.¹³⁶ కృతికి శ్రీకారము చుట్టిన ప్రథమద్విపద పాదమునందు సదానందచిన్మయయోగి ప్రసక్తి కలదు. (పుట49.) నెల్లూరు నుండి చెన్నపట్టణమునకు పోవు మార్గమున, నెల్లూరికి సమీపమునందు కల ఒక శిలాశాసనమునందు “శ్రీమద్విశ్వాధిష్ఠానవరమహంస నద్గురు దత్తాత్రేయస్వాముల వారి ధర్మమతం” అని కలదు.¹³⁵ తరిగొప్పుల మల్లన (1586-1614) దత్తాత్రేయుల శిష్యుడు. ధేనువుకొండ తిమ్మయ కూడ దత్తాత్రేయుల శిష్యుడు. తిమ్మయ్య శిష్యుడు చింతల లింగావధానులు. లింగావధానుల శిష్యుడు సదానందుడను అవధూత¹³⁶. సదానందావధూత సదానందచిన్మయయోగి కావచ్చును. అయిన మల్లన తరములోని తిమ్మయ్య శిష్యుడు లింగావధానుల కాలము 1606-1634, లింగావధానుల శిష్యుడు సదానందావధూత కాలము 1626-1654 అగును. అయిన చల్లా సూరయ కాలమును అదే అగును. కాబట్టి వివేకవిజయము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతము కావచ్చును.

చెంగలప్పట్టు జిల్లాలోని పోదవాకనివాసి, తంజావూరు జిల్లాలోని రాజగోపాల స్వామికి అంకిత మిచ్చుట ఆసంభవము కాదుగాని, తంజావూరు నాయక రాజాస్థాన ప్రవేశకాంక్షను సుసంభవము. కాని తంజావూరు నాయకరాజ్యము రఘునాథ నాయకుని అనంతరము మూడు సంవత్సరములు (1630-33) అరాజకము.¹³⁷ కనుక చల్లా సూరయ రాజాస్థానప్రవేశకాంక్షకు వ్యస్తీ పలికి, పోదవాకనిత్యనివాసి కావచ్చును. ఇది భంగ్యంతరముగ వివేకవిజయము రచనాకాలము 1630 ప్రాంతమగుటకు ఉపబలకము.

సూరయ వివేకవిజయము కృష్ణమిత్రుని ప్రబోధచంద్రోదయమునకు మానస పుత్రిక అని ఒక ఆభిప్రాయము కలదు. కాని ఔరంగజుబ్బయ్య తల్లిని మించిన తనయ. వివేకవిజయము ముగింపులోని ముక్తికాంతాస్వయంవరము, ప్రబోధచంద్రోదయమునందు లేని ప్రత్యేకమైన బిగింపు.

తెలుగు ప్రబోధచంద్రోదయమునందు కథారంగము చిదావందవగరము. వివేక విజయమునందు పచ్చిదావందపట్టణము. రెండును ఒకటే. ప్రబోధచంద్రోదయము

లోని ప్రధానపాత్రలెల్ల వివేకవిజయమునందు కలవు. అదే కథ. ప్రబోధచంద్రోదయము నందు ఉపనిషద్దేవీవివేకమహారాజాలకు విద్య అను పుత్రిక, ప్రబోధచంద్రుడు అను పుత్రుడు మాత్రమే ఉదయించురు. వివేకవిజయమునందు ముక్తికన్య కూడ జన్మించును. ముక్తికన్య యుక్తవయస్కురాలు కాగానే, వరుని కొఱకు విష్ణుభక్తి వివేకమహారాజాచేత స్వయంవరము ప్రకటించజేయును. సకలమతసిద్ధాంతములు స్వయంవరమునకు వత్తురు. వైశేషికుడు, తార్కికుడు, రామానుజుడు, మార్గవతి, వైవస్వతభౌముడు, మీమాంసాపతి, యోగివీరుడు, సాంఖ్యునుడు, అద్వైతపతి ముఖ్యులు. వారిని భారతీదేవి పరిచయము సేయును. ముక్తికాంత అద్వైతపతిని వరించును. వివాహము వైభవముగ జరుగను. ఇది ముక్తికాంతాస్వయంవరము.

ముక్తికాంత శృంగారనేపథ్యము ముచ్చట గొలుపును

" చెలులు సత్సంగజెన్నీహంబు పేర
వలరు సంపగి తైలమంటిరి వేడ్క
పలుమారు తెలివను పన్నీట జలక
మలరించి వైర్మల్యమను వెలిపట్టు
మడుగు నెఱిక గట్టి మహితప్రకాశ
మడరు నొడ్డాణము నమర గీరించి

xxx xxx xxx

అమర సద్వాసవలను విరుల్ దురిమి
సమదృష్టులను సూర్యచంద్రుల మవిచి
లలితమో నాసాగ్రలక్ష్మణులు పేరఁ
బొలుపొందు ముత్యపు ముక్కర వెట్టి

xxx xxx xxx

పొందుగా నుఖదుఃఖముల లేము లనెడి
మట్టెలు పెట్టె నీ మాడ్కిని మఱియు-- "

రేవూరి అనంతయః ఇతని కృతులు 1. గాధేయోపాఖ్యానము. 2. వృద్ధాచలమహాత్మ్యము. 3. శేషిర్యోదాపారణము. ఇతడు భట్టుమూర్తి మమచరిత్రమును సంస్కృతభాషను సంతరించిన కాళహస్తి పోత్రుడు అతడు ఆవృత్య దీక్షితుల (1560-1610) శిష్యుడని, సంస్కృతముచరిత్రరచనాకాలము 1600 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము¹⁸. అతని పోత్రుడు అనంతయ గాధేయోపాఖ్యానము రచనా కాలము 1640 ప్రాంతము, వృద్ధాచలమహాత్మ్యము రచనాకాలము 1645 ప్రాంతము, శేషిర్యోదాపారణము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము కావచ్చును.

గాధేయోపాఖ్యానము:- ఇది ఆయిదాశ్వాసముల కావ్యము. ఇతివృత్తము విశ్వామిత్రచరిత్రము. అందు మేనకావిశ్వామిత్రశృంగారముట్లము మాత్రమే శృంగార గాధేయోపాఖ్యానమును పేర ముద్రితము. అది పంచమాశ్వాసమునందు ప్రకాశము

మాట. మొదటి నాలుగొక్కపాములు ముద్రితము కాలేదు. బదిర కృష్ణభూపాలునికి అంకితము.

ఇది వాల్మీకి రామాయణములోని విశ్వమిత్రచరిత్రమునకు అనుసరణము. అది బాలకాండమునందు 51 వ సర్గ మొదలు 65 వ సర్గ వఱకు కలదు. 61 వ సర్గ మొదలు గాధేయోపాఖ్యానములోని పంచమాశ్వాసము. వాల్మీకిరామాయణమునందలి రచనా నైభవము, రసప్రాధవము అనుసరణములకు అందని ఫలములు. అనంతయ అనుసరణమును అందుకు లక్ష్యమే కాని, దక్షిణాంధ్రయుగవిపరీతలక్షణములు లేకపోవుట విశేషము. విశ్వమిత్రుని చిత్రణవేదన కొంత ముదిరినను, మొత్తము మీద లక్ష్యశుద్ధి కల గ్రంథము. ఇందు “యోగభోగానుకూలవచోగరిమ” కల మేవక వరూధిని కంటె వగలాడి.

“ప్రకృతి నీలో వడంతు నభ్యాసినె కద
నీ కవుంగట వచ్చెడ లేక తమవు
లేకముగఁ జేర్చి యుద్వేతపాకలక్ష్మి
మెండుగ వఖండముఖండ్లి మండవయ్య” 35పు.

అన్నది మేవక ఆ విశ్వమిత్రుని! అంతేకాదు. ఇంకను గడువరి.

“నముఁ గలసి మలసి విలసిలు
మవయము నే నతివనితవయ్యెడ నీచే
వినుము వరువంపు పోకువఁ
గవకం బగు విధము మీఱ గాదికుమారా!” 35పు.

అనంతయ అనుసరణము అతిమాక్ష్యములైన అంశములందును మూల విధేయము. “ఉదరవటవ్రతము” (పుట31) వంటి రూపకములు, “కన్నుల కఱవెల్లఁ దీరఁ గనుంగొనె” (22పు) వంటి జాళీయములు, “మృశాలసూత్రాస్తర మవ్యలభ్యం” అను కాళిదాసుభావమునకు, “పద్మనాళతంతువున కంతరం బీయక” (30పు) అను తెనుగుపేతలు మోదామాములు. మోతాదు మించినది “చేమకూర యమకము.”

“యువతిమనోరాగరేయా! రమింపరా గారేయా!” 24పు.

“పరాకా రూపరాకాశీ” 25పు.

“నమ్మినవాడ నీకు మెయినమ్మినవాడ” 42పు.

మొత్తము మీద వాల్మీకి కాళిదాసుల కవితానైభవమును కనులార గాంచి, చేమకూర వేంకటకవి చేరువకు వచ్చు కవి రేవూరి అనంతయ.

వృద్ధాచలనాహోత్పత్తము:- ఇది క్షేత్రనాహోత్పత్తకావ్యము. తురయురు పాలకుడు లింగారెడ్డికి (1632-67) అంకితము¹³⁹. వృద్ధాచలము దక్షిణదేశమునందు దక్షిణకాశీ అని ప్రసిద్ధి పొందిన ప్రసిద్ధక్షేత్రము. ఇందు లింగారెడ్డి వెంగళూరులో వృద్ధాచలేశ్వరునికి దేవాలయము కట్టించివట్లు కలదు.¹⁴⁰

శేషార్యదాహరణము:- ఇది ఉదాహరణము. తిర్మలవండితుని పుత్రుడు శేషార్యుని మీద రచించినది. (చ.వి.శా.) అతడు “మధురాధీశుడంచి తామాత్యేశుఁ డనఁదగు వాడని కలదు. (ద్వి.వి.ఉత్క.) ఇంటిపేరు నల్లందిగళ్. (ప్ర.వి.శా.) నల్లంది వా రగును. మధురాధీశుడన మధురపాలకుడు కాదు. మధురపాలకుని మంత్రి కావచ్చును. తదంకితము.

“చెలఁగు మదాహరణం బిది
నలపన్నిభబాలకవి యనంతయ నీక్షై
వెలయించె దీనిఁ గైకొను
మలమునమున్నేన తిరుమలార్యుని శేషా!”

రేపూరి అనంతయ అయిదేండ్ల నాడే వేదాదివిద్యలు వేర్చి విభుల మెప్పించిన, అష్టభాషల చతుర్విధకవితలు రచించిన, మఱికాశతదినైకప్రబంధముల మైనూరు, చెంజి పాలకుల మెప్పించిన, నూలు పుంటములకు నోరార కవిత వలీకిన (శతలేఖనవధానము), దుర్గహాగ్రంథసహస్రముల ఏకసంధానము చేత మండలాధీశుల మెప్పించి, నన్నానము లందిన బాలకవి అని, అతని పోత్రుడు అనంతయజ్ఞ శ్రీముష్ణమాహాత్మ్యమునందు కలదు.¹⁴¹ అతడును బాలకవీయి.

పోలూరి గోవిందయ్య: ఇతని కృతులు 1.ఇందుమతీపరిణయము. 2.పర్వతనారదచరిత్రము. 3.తాళదశప్రాణదీపిక 4.రాగతాళచింతామణి. మొదటి రెండు కావ్యములు. కడమ రెండు సంగీతకావ్యములు.

ఇతడు దక్షిణాదిజిల్లాల నాడని, తంజావూరు తెలుగురాజుల కాలము నాడని, పోరాష్ట్రరాజు తనయ ఇందుమతీ పరిణయము ఇతివృత్తముగ ఇందుమతీపరిణయము రచించెనని, ద్రవిడదేశములోని వివిధదేశాలయశాసనములు అనేకములు రచించెనని ఒక సమాచారము కలదు. పర్వతనారదచరిత్రము రచించెనని తాళదశప్రాణదీపిక యందు కలదు. (16వ.1అ.) తాళదశప్రాణదీపిక అయిన తాళదశప్రాణలక్షణ గ్రంథాంతమునందు “ప్లవర్షం పెరట్టాళిమాసం” అని కలదు¹⁴² తంజావూరు తెలుగు రాజుల కాలమునందు ప్లవనామసంవత్సరము 1661. అది తాళదశప్రాణదీపిక రచనా కాలమైన, ఇందుమతీపరిణయము రచనాకాలము 1650 ప్రాంతము, పర్వతనారదచరిత్రము రచనాకాలము 1655 ప్రాంతము, రాగతాళచింతామణి రచనా కాలము 1665 ప్రాంతము కావచ్చును. పర్వతనారదచరిత్రము, తాళదశప్రాణదీపిక, వంటరెడ్డి చెరుకూరి పదాళివనాయకునికి అంకితములు. పోలూరు గోవిందయ్య విజయ రాఘవనాయకుని సమకాలికుడు.

చల్లాపల్లి వేంకట: ఇతని కృతి శ్రీకృష్ణవిలాసము. పద్యకావ్యము. అముద్రితము. ఇతడు పోలూరిగోవిందయ్య మిత్రుడు. శ్రీకృష్ణవిలాసమునందు ఇట్లు కలదు.¹⁴³

“ పొందుగ నాడు వన్నిరికి పోలురి యోజనమంత్రిపుత్రు గో
 విందకవీంధ్రు మత్తుఖుని వేడ్కఁ దలిర్చుగఁ జేరఁబిల్చి తా
 వందముగా నిశిం గవిన యాకల దెల్పిన నాలకించి యా
 వందము మీఱ నా మకవినాయకుఁ డిట్లనియెన్ మృదూక్షులన్.”

శ్రీకృష్ణవిలాసము రచనాకాలము 1660 ప్రాంతము కావచ్చును.

కట్టమూరి ఉదవిందనాయకుడు: ఇతని కృతి వర్వతనార
 దోపాఖ్యానము. అనమగ్ర ప్రతి లభించినది. అముద్రితము. ఇతడు చెరుకూరి
 సదాశివనాయకుని అనుజాడు. కాని, కట్టమూరి నాగయ్యనాయకునికి దత్తుడు.
 వర్వతనారదోపాఖ్యానమునందు సదాశివనాయకుని ప్రశంస ఇట్లు కలదు.¹⁴⁴

“ వాగ్యుప్రతిభాగభీరతరకావ్యప్రాడివిర్మాణరే
 భాగీర్వాణమనోమనోహరసమాఖ్యాన్ మీఱి మా తమ్ముఁ డా
 వాగక్షూద్రపాలితాత్మజాఁడు నానాసత్కవిస్మయమా
 నాగేయమ్ముటదీవిహారి యుదవిందాఖ్యప్రభుం డిమ్మహిన్.”

వర్వతనారదోపాఖ్యానము రచనాకాలము 1670 ప్రాంతము కావచ్చును.

వెలిదండ్ర వేంకటపతి: ఇతని కృతి రాధామాధవసంవాదము ఇతడు
 శుద్ధాంధ్రకృతినహాసము రచించినట్లు కలదుగాని, వేయి అచ్చతెనుగు కృతులందును
 ఒక్కటి కూడ లభింపలేదు. రాధామాధవసంవాదము అచ్చతెనుగు కావ్యము కాదు.
 ఇందు అవతారిక లభింపలేదు. ఆశ్వాపాద్యంతవద్యములు కలవు. తృతీయాశ్వాసాంత
 వద్యములు లేవు. ప్రళయకావేరీపట్టణాద్యక్షుడైన మగదల రామదాసామాత్యునికి
 అంకితము. వెలిదండ్ర వేంకటపతి అనుజాని కుమారుడు వెలిదండ్ర అళిపిరి. అతని
 మదంతాకల్యాణము రచనాకాలము 1705 ప్రాంతమని పూర్వోక్తము. మగదల
 రామదాసామాత్యుడు -ధరణిదేవుల రామయమంత్రి దశావతారచరిత్రమునకు కృతిభర్త
 అయిన మగదల కృష్ణమంత్రి కుమారుడు. దశావతారచరిత్రము రచనాకాలము 1650
 ప్రాంతము. ఇది క్షీణయుగమునందు వివరింతును. కాణిట్టి రాధామాధవసంవాదము
 రచనాకాలము 1680 ప్రాంతము కావచ్చును.

చింతలపూడి నిల్లూర్యుని రాధామాధవమునందు రాధ పీయ. వెలిదండ్ర వేంకట
 పతి రాధామాధవసంవాదమునందు రాధ వరకీయ. “ఒక్క యువామధేయుఁ బిన్నప్పుడె
 పెండ్లియాడె మగఁ డంచును జాడదు వాని; వాడు నా యొప్పులకుప్పు గన్గనగ నోడును
 ప్రీడును.” (2పుట) భర్తృనిముఖురాలైన రాధ, బాలకృష్ణసుముఖురాలు. కృష్ణునికి నందుని
 ముద్దుచెల్లెలు రాధ మేవత్త.

“ అల్లాడ దొండమండు వలెనా యని వాతెర లావనిచ్చు నీ
 కొల్లెనె పుట్టచెందు లివిగో యని చ్చనఁ బట్టనిచ్చు రా
 గిల్లి మయూరమంచమడిగేవని పెవ్వులు లంటనిచ్చుఁ బో
 కల్లని యంచు కృష్ణుడు మగన్ మగి రాధ యదేమిరా యనున్.” 3పుట.

రాధ కృష్ణుని పెంచుచు, శృంగారచేష్టలు చేయుచు, పానుపు చూపించును. కృష్ణుడు బాల్యము, పెంపకము, వాని వరుస, ధర్మము మొదలైనవి కారణములుగ తిరస్కరించును. వాని కెల్ల రాధ ప్రత్యాశ్వాసము చేయును. అంతేకాదు.

“అల్లుడవైనందులకున్

చెల్లుగ నుపకారమైన సేయుము నా మే

నెల్ల గడు కాగుచున్నది

చల్లని నీ మేన నొత్తి చల్లార్చు మికన్.” 9 పుట

అని కృష్ణుని “కేలుఁదమ్మి నందపుటురమందు మోపుకొని తల్పు బిరాలున మూసి, గొబ్బున శయ్యకున్ దిగిచి, ముద్దులఁ గొల్లలాడె”ను. కృష్ణుడు తబ్బిబ్బ గుట తోపాటు తన్మయత్వము వందును. ఇట్లు రాధామాధవుల పంభోగశృంగారరసము ప్రథమాశ్వాసమునందు పొంగి పారలినది.

రాధామనోరమణుడైన మాధవుడు మధుర నుండి ద్వారకకు వెడలెను.

“పది రెండేండ్లగు ప్రాయమందు విటు గోపాలుండు భూపాలురన్

మొదలన్ మీఱగ నీక లోఁగఁగఱుచు రుక్మిణ్యుల న్మన్యలన్

బదియార్వల వివాహమైన గుణరూపబ్రహ్మపై, కప్ప వి

న్నది గాది మహిమం బటంచు జను లెన్నంగఁ జెలంగిన్ మహిన్.” 12పుట

పదిరెండేండ్ల ప్రాయమందు పదియార్వలమందిని పరిణయమాడినను, కృష్ణుడు రాధను మఱచిపోలేదు. రాధావిరహము బాధాబహుళమైనది.

“పెనఁగుచో రుక్మిణి మునువలె నీదు మే

నత్త లేదని పల్క వలసి నవ్వు

కథ దెల్పుమన సత్య రాధ రాదని పల్క

వది విని య ట్లుచ్చురమను (?)

మరుమాట దెల్ప జాంబవతివా నీ వల్ల

వింటి లేదని కంట నీరు విడుచు (?)

రతివేళ కాళింది మతియింపుచును రాధ

రా యని పై వ్రాయ వో యటంచు

బలిమి పడతులపైఁ బక్కఁబడెడు వేళ

నొడుపు మాటల వ్యంగ్యముల్ దడబడుటలు

చతురులును సంది నేర్పులు వెతకి చూడ .

రాధ తలపైన మదిఁ గుండు మాధవుండు.” 13పుట

ఇట్లు బహువ్యథ లందుటయేగాక, కృష్ణుడు ప్రాణసఖుడైన ఉద్దవునికి తన విరహవేదన వెల్లగక్కును.

“అరుమ దూఱునుం బడియె నా చెలి యేమిటి కంటివేని వే

వీరును వారునుం బలెమ వెట్టిదయన్ వలసినలేదు శృం

గారరసప్రభావములు కన్నయ నా కుపదేశమేయగా

నేరిచినాడ దాని విడనేర్తునె? నేర్చిన దైవమోర్పునే?" 14పుట
అని కృష్ణుని ఆవేదన. రాధ మహాకోకాబ్ధిని మునిగివది.

" ఆసించి నీవు చేసిన
బాసల కే నమ్మియున్న వసిగోల నయో
దోసమున కెంత గ్రక్కున
రోపితి వెంతటి దయావరుండవు కృష్ణా " 17పుట

అని విలసించి, వెక్కి వెక్కి యేడ్చి, పెంపుడుచిలుకకు వివరించి, కృష్ణుని కడకు
రాయబారము పంపును. ఇట్లు ద్వితీయాశ్వాసమునందు రాధామాధవుల విప్రలంభ
శృంగారము వెల్లివిరిసివది.

చిలుక రాయబారము ఫలించి, రాధామాధవుల పునస్సమావేశము కొత్తపుంతలు
త్రొక్కినది.

" అమ్మ నే జెల్ల యిది యెవ్వరమడు రాధ,
యిప్పుట కుఁ బోన నిందెవ్వఁ డేల వచ్చు
వేమ నీ యల్లుడ వటంచు నెనరు దోడ
పాదముల మీద వ్రాలె గోపాలమూర్తి,
లేవయ్య దొడ్డవాడవు
వీవని తా వవలి కేగి నిన్నేమనుచుం
దీవిన విందు మునుపీ
గోవిందుడు నిత్యపెండ్లికొడుకని విందున్.
పొన్న మీద [ను] గూర్చుండి వలుకవయ్య
మీరలు[ను] మహారాజులైనారు గమక
నే నమస్కృతి చేసెద నిదిగో యనుచు
ప్రొక్కి తా పొన్న దిగున నింపున వసించె. " 26పుట

కృష్ణుడు ఆశ్చర్యపడి మౌనము వహించిన, రాధ వ్యంగ్యబాణములు వర్షించును.

" దోసము కృష్ణ కృష్ణ నిమ దూతిన, నా నానలందు రాత మున్
వ్రాసిన వ్రాత కాదనుచు వ్రాయుగ నీ వశమౌవె? నీవు రా
వేసట లేక యేరికని వేడుక పేసెదు పైని పైని యా
పాసల మేమె మేమె వయివాడిన నిచ్చన దోస మున్నదే." 27పుట

" పాలు పెప్పలకుఁ జైబడెడు వోటికిఁ గదా
యారరించు యశోద మీది ప్రేమ
వేడుకతోడ ముడ్తాడు వాటికిఁ గదా
మిక్కిలి వందువి మీది ప్రేమ
వ్రేవల్లె రూడల మేఘ వాటికిఁగదా
మేలయో గొల్లల మీది ప్రేమ
యబ్బిన యెడల మల్లాడు వాటికిఁ గదా

మెల్లనె మాబోంట్ల మీది స్రేమ
తండ్రి వసుదేవుఁ డాయెను తల్లి యిపుడు
దేవకీదేవి యయ్యెను దేవరకును
సఖులు నృపులైరి రాబోంట్లు సఖియ లైరి
చాలదే నేడు కొత్త సంసారమయ్యె ” 28పుట
“ ఎనిమిది రసముల కాంతల
నెనమండ్రను బెండ్లి యాడి యింకొక కొదవై
పెనుపొంద హాస్యరసమున
నమ మచ్చికసేయ వచ్చినాడవె కృష్ణా ” 29పుట

కృష్ణుడు ఒక్కొక్కరిని ఒక్కొక్క కారణము చేత వినాహమాడవలసి వచ్చినదని వివరించిన, రాధ-

“ నిన్నెవ్వ రడిగి రీ కథ
లిప్పియు నిన్నెవరు కొదవ లిటులాడిరి మా
కున్నవి దయలవి యెవరని
యున్నా రీ చిక్కులేలనోయి మహాత్మా ” 31పుట

అని సవరించును. అంతేకాదు. కృష్ణుడు ప్రాధేయపడినను లెక్కసేయదు. కృష్ణుడు వెడలిపోబోయిన రాధ శయ్య మీదికి లాగి కొగిట గదించును. ఇట్లు తృతీయాశ్వాసమునందు మఱల రాధామాధవుల సంబోగశృంగారరసము కట్టలు త్రెంచినది.

రేవూరి అనంతయజ్ఞ: ఇతని కృతులు 1.శ్రీముష్ణమాహాత్యము. 2.శివరహస్యఖండము. మొదటిది క్షేత్రమాహాత్యము. వెంగుళము కృష్ణరాజానకు అంకితము. రెండవది స్కాందపురాణఖండము. పురాణము. తురైయూరులోని నందికేశ్వరునికి అంకితము. రెండును అముద్రితములు. ఇతడు రేవూరి అనంతయ మనుమడు. యజ్ఞసంజ్ఞ భిన్నత్వసూచకము.

“ అనఘున్ దీనిది బాలకవృద్ధితపూర్వానంతరీత్రున్ జగ
జ్జనగేయోదయకాళహస్తీకవిభాస్వత్పూర్నుఁ గొండివ్యపా
వనగోత్రాంకు వనంతవాము నను వాసవంబమాత్రున్ బ్రియం
బువ రావించి నురారసౌమముల సాంపుల్ గుల్కాఁ బల్కెన్ దయన్. ”

అని శ్రీముష్ణమాహాత్యమునందు తాత, మనుమల సంబంధము ఇదమితముగ కలదు.¹⁴⁵ పూర్వానంతుడు తాత. ప్రస్తుతానంతుడు మనుమడు. అతడు లింగవ పుత్రుడు. ఇతడు కాళహస్తీ పుత్రుడు. లింగవ తండ్రి కూడ కాళహస్తీయే. అతడు సంస్కృతవసుచరిత్రకర్త.

తాత అనంతయ కృతుల రచనాకాలములు 1640, 1645, 1650 ప్రాంతములని పూర్వోక్తము. కాబట్టి శ్రీముష్ణమాహాత్యము రచనాకాలము 1680 ప్రాంతము, శివ రహస్యఖండము రచనా కాలము 1685 ప్రాంతము కావచ్చును.

కోడూరి వేంకటాచలము: ఇతని కృతి శివరహస్యఖండము. స్కాందపురాణఖండము. పురాణము. ముసురు ముళువాగళ భూపతికి అంకితము. అతడు “మధురాపురీవిభుని దర్పం బెల్ల వారిని”, వేంకటపతిరాయలచే (1584-1616) చికరాజాఖ్య వహించిన ముళువాగళునప్పతికి దొస్తాత్రుని మనుమడు.¹⁴⁶ ఇరువురి నడుమ నాలుగు తరములు కలవు. తరమునకు సాతికనంపత్తరములు పరిగణించిన, కృతిపతి కాలము 1684-1716 అగును. కాబట్టి శివరహస్యఖండము రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇతడు బాలసరస్వతి బిరుదాంకితుడు. ఇతని శివరహస్యఖండములోని కాండము, ఆశ్వాసముల వివరము కలదు.¹⁴⁷ 1.సంభవకాండము. 5ఆశ్వాసములు. 2.అసురకాండము. 2ఆశ్వాసములు. 3.వీరమాహేంద్రకాండము. 1ఆశ్వాసము. 4.యుద్ధ కాండము. 4ఆశ్వాసములు 5.దేవకాండము. 2ఆశ్వాసములు. 6.దక్షకాండము. 4ఆశ్వాసములు. 7. ఉపదేశకాండము. 10ఆశ్వాసములు. మొత్తము కాండములు 7. ఆశ్వాసములు 28. ఇందు 15 ఆశ్వాసములు మాత్రమే లభించినవి. అందు సంభవ, వీరమాహేంద్రకాండములు ముద్రితములు.

శివనారాయణతీర్థులు: ఇతని కృతి పారిజాతావహరము. సంస్కృత కృతులు అనేకము. అందు కృష్ణలీలాతరంగిణి అత్యంతప్రసిద్ధము. కృష్ణలీలాతరంగిణి యందు అంతర్వేది లక్ష్మీనృసింహస్వామి, వేదాద్రి నృసింహస్వామి, వరాహపురవేంకటేశ్వర స్వామి ఘృతులు కలవు. వరాహపురమన తిరుమల అని ఒక ఆభిప్రాయము కలదుగాని, అది తంజావూరు దగ్గటి వరహరారు కావచ్చును. నారాయణతీర్థుల గురువు శివరామతీర్థులు కంచియందుండు వాడని, అతని కాలము 1660-72 అనగా 1675 ప్రాంతమని ఒక ఆభిప్రాయము కలదు.¹⁴⁸ నారాయణ తీర్థులు తెలుగుదేశము నుండి కంచి, కంచి నుండి తంజావూరు దగ్గటి వరహరారు వెళ్లియుండవచ్చును. వరహరారు వందున్న కాలము 1670-1700 కావచ్చును. పారిజాతావహరమునందు “అమృతాబ్ధి ప్రభో వరద రాజ” అను సంబుద్ధి తోడి స్తుతి కలదు.¹⁴⁹ అమృతాబ్ధిపురమన తంజావూరు దగ్గటి మెరట్టూరు. కాబట్టి పారిజాతావహరము రచనాస్థలము మెరట్టూరు, రచనాకాలము 1690 ప్రాంతము కావచ్చును. కాని పారిజాతావహరమునందు కర్పనిర్దేశము లేదు. నారాయణతీర్థుల కృతి అని ఒకరి ఆభిప్రాయము.¹⁵⁰ కాని పారిజాతావహరములోని సత్యభామ విరహ ఘట్టమునందలి దరువు ఇట్లు కలదు.¹⁵¹

“ ఎంత దుడుకువాడు గోపాలుడమ్మ

దాని వలపులకె వశమాయెనమ్మ

తలచుకొంటేనే తాళలేనమ్మ

నారాయణతీర్థనామదేయుడమ్మ

హరిహరిహరి అవందగోపకుమారుడు

అలిగితే నన్నాదరించు వారెవరు
ఎప్పురాని గుణరత్నాకరుడని
విన్నవించురే వేదాంతములో
చిప్పనాడు దీరనారాయణతీర్థ
చిత్రవృత్తిరంగనటనవివాది. "

ఇందు నందగోపకుమారుడు నారాయణతీర్థనామధేయుడని నారాయణతీర్థులే
రచించుట సంశయము కలిగించును. ఇంకను పరిశోధనీయము.

విశ్వేశ్వరుడు: ఇతని కృతి కృష్ణవిలాసము. పద్యకావ్యము. అముద్రితము.
తలమల రామచంద్రనాయకునికి అంకితము. అతడు తిరుచునాపల్లి జిల్లాలోని తలమల
నివాసి. గ్రామనామమే గృహనామము. అతని జీవితకాలము 1652-1718 అని కలదు.¹⁵²
కాబట్టి కృష్ణవిలాసము రచనకాలము 1695 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇతడు తర్కశిరోమణి. అయినను కృష్ణవిలాసము శృంగారకావ్యము. "న భ్రాతరం
తార్కికం కవితాకన్యా వృణోతే స్వయం" అను మాట వర్తించలేదు. ఇతని
కవితాశయము విలక్షణము.¹⁵³

" కర్కశం బగువట్టి తర్కశాస్త్రంబున
మిగుల శిరోమణి మించినట్లు
రాజుఁ దలిర్చు పురాణంబులం దెల్ల
భాగవతంబు చొప్పడిన పగిది
భవ్యసంస్కృతనవ్యకావ్యంబులం దెల్ల
కడు నైవధం బొప్పుఁ గాంచినట్లు
బాగైన యాంధ్రప్రబంధంబులం దెల్ల
వాముక్తమాల్యద యలరు కరణి
నేను రచించినట్టి సంస్కృతకృతులను
తెలుగు కృతులను గూడార్థకలన గలుగ
సంస్కృతాంధ్రాదిలక్ష్యలక్షణములందుఁ
దెలియఁజాలని వారికిఁ దెలియవశమె. "

ఇతడు హర్షనైషధము వలె రచించిన సంస్కృతకావ్యము గాని, అముక్తమాల్యద
వలె రచించిన తెలుగు కావ్యము గాని లభింపలేదు. భాగవతము వలె రచించిన తెలుగు
కావ్యము కృష్ణవిలాసము లభించినది. అందు గూడార్థశబ్దకలన కంటే శబ్దచమత్కారము
కలదు. ఒక ఉదాహరణము.¹⁵⁴

" తలధృవ వన్ను నిల్చు నెలఁతొ నెంతాసము హెచ్చి వచ్చెనే
యలరుల తేనె చిల్చు నవలొ నవలాలితసూక్తి వల్కనే
వలపులు సందడింపఁ జెలువొ చెలువావలఁ గొగిలించవే
తలిరుల తావి గుల్క వనితొ వని తావుల వన్ను గూడవే. "

మధుర శ్రీనివాసయ్య: ఇతని కృతులు పదములు. “విజయగోపాల” ముద్రాంకితములు. మూడు పదములు మాత్రమే లభించినవి. ఇతని కాలము¹⁵⁵ 1704-1731. ఇతడు పీనాక్షదేవి అలయమున పరిచారకుడని, పీనాక్షదేవి అనుగ్రహమున తెలుగు, తమిళభాషలందు కవి, సంగీతసాహిత్యములందు పండితుడు అయ్యెనని ఐతిహ్యము కలదు.¹⁵⁶ “నిను మించినవాడు”, “నీవే బ్రోవవలె నన్ను” “ఇంకా దయ రాదా” అనునవి లభించిన పదములు.

భాస్కరుని వేంకటాచలము: ఇతని కృతి సేతుమాహాత్యము. క్షేత్రమాహాత్యకావ్యము. అముద్రితము. ఇతని కాలము 1731-67 అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁵⁷ అయిన సేతుమాహాత్యము రచనాకాలము 1750 ప్రాంతము కావచ్చును.

సేతుమాహాత్యమునందు శ్రీరామకథ, సేతువృత్తాంతము, రామేశ్వరక్షేత్ర మాహాత్యము కలవు.¹⁵⁸

భాస్కరుని శేషాచలము: ఇతని కృతి నాంచారుపరిణయము. యక్షగానము. శ్రీరామునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు భాస్కరుని వేంకటాచలము తమ్ముడు. ఇతని కృతియందు అన్న పేరు కలదుగాని, సేతుమాహాత్యము వ్రవక్తి లేదు. అతని కృతియందు తమ్ముని పేరు, నాంచారుపరిణయము వ్రవక్తి కలదు. కనుక నాంచారు పరిణయము సేతుమాహాత్యము కంటే పూర్వరచనమగును. కాబట్టి నాంచారుపరిణయము రచనాకాలము 1745 ప్రాంతము కావచ్చును.

నాంచారుపరిణయమున గోదాదేవీరంగనాథుల వివాహము. ఇందు గోదాదేవి విష్ణుచిత్తునికి వందవనమునందు లభించును. అది సంపంగినను. (పుటలు 7-8)

“అంరుల నందవనంబున

అంరారుచు నొక్కకన్య యాచిర్యవ్రై

అల సీత మున్ను భూమిని

తెలుపుగ మదయించినట్లు శ్రీ యొప్పారెన్.” 9.పుట

విష్ణుచిత్తుడు “పువ్వులయొడ శిరోరుహము, కవి తన కూరిమి కన్య ధరించినట్టి పువ్వులటంచు నవ్వలవైచి, పుట్టికలో వేటె పువ్వులు దెచ్చి, హరికి సమర్పింప” (13-14పు) “ఆ కుమలాక్షుండు అదికకేసమున చేకొన”డు. (14పు.) “ఆ కన్య ధరియించి వట్టి మాల్యములు, మా కింపుగావ యమ్మాల్యముల్ దెచ్చి” సమర్పింపునును. (14పు.) విష్ణుచిత్తుడు అట్లు చేయును. (15పు) అది మొదలు ఆమె చూడికుడుత్తనాంచారు. అముక్తమాల్యద.

ఇందు గోదాదేవి “శ్రీరంగనాథునందలి ప్రేమ యగ్గలంబునకు సుమళసాయక నీడితయై తదధీపమానన యగుచు చింతాక్రాంతయై యున్న” అని మాత్రమే కలదు

(20పు) ప్రత్యేకవిరహపుట్టము లేక పోవుట ప్రత్యేకవిశేషము. ఎటుకత సోదె కలదు. (16-20పు) వివాహపుట్టము విపులము. (26-54పు.) తెలుగు వివాహమే. ఊరేగింపు, కాళ్లు కడిగి కన్యాదానము, తలుపు దగ్గఱ పేరులు చెప్పించుట, నాగవెల్లి, అప్పగింతలు, అరణములు కలవు. శోభనము, సువ్వల, అల్లో నేరేళ్లు, మంగళము, హారతి మొదలైన స్త్రీల పాటలు కలవు. మొత్తము మీద మోదాహవామగు యక్షగానము.

వెచ్చ కస్తూరి రంగయ: ఇతని కృతులు 1.లక్షణచూడామణి ఉరపు ఆనందరంగరాట్టండము. 2.సాంబనిఘంటువు. 3.కృష్ణార్జునసంవాదము. 4.పద్మనాయక చరిత్రము. మొదటిది చందశ్వాస్త్రము. లక్షణగ్రంథము. రెండవది అచ్చతెనుగు నిఘంటువు. మూడవది పద్యకావ్యము. అముద్రితము. నాల్గవది చరిత్రగ్రంథము. మొదటిది ఆనందరంగపిళ్లకు అంకితము. అతడు డూప్లే కడ దుబాసి. అతని కాలము¹⁵⁹ 1742-54. కాబట్టి లక్షణచూడామణి ఉరపు ఆనందరంగరాట్టండము రచనాకాలము 1745 ప్రాంతము, సాంబనిఘంటువు రచనాకాలము 1750 ప్రాంతము, కృష్ణార్జున సంవాదము రచనాకాలము 1755 ప్రాంతము, పద్మనాయకచరిత్రము రచనాకాలము 1760 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఆనందరంగరాట్టండము గణపవరపు వేంకటపతి ఆంధ్రప్రయోగరత్నాకరము నకు అనుసరణము. ఇందలి లక్ష్యములెల్ల అందలివే. అది వేటివఱకు ముద్రణభాగ్యము నందలేదు. ఇది ముద్రితమైనది. ప్రసిద్ధమైనది.

సాంబనిఘంటువు ఆంధ్రవిఘంటుత్రయమునందు ఒకటి. ప్రామాణిక నిఘంటువు.కృష్ణార్జునసంవాదము గయోపాఖ్యానవృత్తాంతము.¹⁶⁰ పద్మనాయక చరిత్రమునందు కర్మపర్వేశికపద్యము లేదు కాని, ఒక పద్యము విడిగా కలదు

“అది బడబాగ్నిభట్టమ నమితయశుడు

కేళి భీమన దీని సంస్కృతమొనర్చి

రసికతః జెలంగ కమ్మారిరంగమకు

దానిఁ దెలియించియుండె సుధారసక్తి.”

బడబానలభట్టు, భీమన పద్మనాయకచరిత్రము సంస్కృతమున రచించుట కల్పనము.

సాంబయ్య ఉరపు శంబరధరుడు: ఇతని కృతి కీరాతార్జునీయము. యక్షగానము. ఇది తంజావూరి ప్రతియందు పంబయ్య తమ్ముడు శంబరధరుడు రచించినట్లు, మదరాసు ప్రతియందు సిద్ధయ్య తమ్ముడు సాంబయ్య రచించినట్లు, అడయూరు ప్రతియందు శంబయ్య తమ్ముడు శంభువీరుడు రచించినట్లు కన్నడానువాద ప్రతియందు పంబయ్య తమ్ముడు పంబయ్య రచించినట్లు కలదు. కమక సాంబయ్య లేక పంబయ్య, శంబయ్య, పంబయ్య, శంబరధరుడు, శంభువీరుడు అమ వారు అందఱును రచించిన కుటుంబకృతి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁶¹. కాని పంబయ్య, శంబయ్య ఒకడు. సాంబయ్య, శంబరధరుడు, శంభువీరుడు ఒకడు. ఇద్దఱు

అన్నదమ్ములు. మదరాసు ప్రతిలోని అన్నపేరు లేఖకప్రమాదము కావచ్చును. కన్నడానువాదప్రతిలోని తమ్ముని పేరును లేఖకప్రమాదము కావచ్చును. అది సంబయ్య, ఇది సాంబయ్య అగును. శంభు + అయ్య = శంభయ్య -- సంబయ్య. సాంబ + అయ్య = సాంబయ్య. శంబరమన చిన్నలేడి. అది ధరించువాడు సాంబశివుడే. శంభు వీరుడును శివుడే. సంబయ్య, సాంబయ్య పన్నిహితనామములగుట వలన సాంకర్యము సంభవము. కాబట్టి కిరాతార్జునీయనాటకము సాంబయ్య ఉరపు శంబరధరుని కృతమే.

సంబయ్య, సాంబయ్య అన్నదమ్ముల తండ్రి మోహనకవి యైన బొమ్మలాట సిద్దయ్య అని మదరాసు ప్రతియందు కలదు. అన్న సంబయ్య బొమ్మలాట తాసనుడు, పునకావ్యభూషణుడు అని తంజావూరి ప్రతియందు కలదు. తమ్ముడు సాంబయ్య సంగీతసాహిత్యకోవిదుడు అని అడయారు ప్రతియందు కలదు. కనుక సాంబయ్య ఉరపు శంబరధరుడు కిరాతార్జునీయము రచించుట సుసంగతము.

సాంబయ్య 1750 ప్రాంతము వాడని కలదు¹⁶². అతని కిరాతార్జునీయమునకు అప్పుడే కన్నడానువాదము వెలయుట తెలుగు యక్షగానమునకు గర్వకారణము.

కిరాతార్జునీయమునందు తమిళ, మహారాష్ట్రభాషలు లేవుగాని, దక్షిణాంధ్రయుగ యక్షగానలక్షణములు కలవు. అరణ్యవాసము పేయు ధర్మరాజానకు గౌతమాదిమునులు పకలశాస్త్రములు తెలుపుట, భీమార్జునాదులు రారాజా మీది కార్యములు తెలుపుట, భూసురవర్యులు ఆశీర్వదించుట, ద్రౌపది పేన పేయుట సహజమేగాని; “నచివాది సామంతసారథ్యముఖ్యులు దినపరులు తెలుపుట, కవిగాయకులు కామినీనటముఖ్యులు విద్యారహస్యములు తెలుపుట, ధర్మరాజా రత్నపింహాసనమున కొలువుండుట అసందర్భము. (పుట170.) అది దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానలక్షణము. అంతేకాదు. అర్జునునికి తపోభంగము కలిగించుటకు రంభ బయలుదేరిన, సోమయాజులు పత్యధనులు వెంటబడి గోలపెట్టుట (పుటలు176,177) దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానముద్రాముదితము. ఉపరి, అర్జునుడు వారసతులను నిరసించిన, రంభ-

“ సాలితి యధరామ్యతము గ్రోవి పురుమ వాతెర పాడుపాతర

మెలత చమంగన మీద మోపని మేమ వ్రాసు 110

చెలగి గళరన మాలకింపని చెవులు రాట్నపు చెవులు

ఇంతుల చెలువుఁ గనుగొన లేని క్రమలు] నలల కనులు 112

బావమొప్పుగ నతిఁ గొలిలించని చేతులెల్లమ మదవచేతులు

మోవి వొక్కవి పండ్లు కిటికిటి మోరుపండ్లు 113

విమతితో నతి కురులు దువ్వని వేళ్లు వ్రాఁకుల వ్రేళ్లు

ఎప్పుడు మతి పొందిక లేని నరుడె వానరుండు 114

రంగు మీఱగి పూర్వముండు వరాళుండు మొదలైన

వారలు అంగవల భగీయలేదా అవగి పెనగి ” 115 పుట183.

అని ఉపదేశించుట దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానవైదగ్యమే. కాబట్టి సాంబయ్య

ఉరపు శంబరధరుని కిరాతార్జునీయము దక్షిణాంధ్రయుగములోనిది కావచ్చును.

కిరాతార్జునీయము నన్నయ భారతములోని అర్జునుని పాశుపతాస్త్రసంపాదన కథకు అనుసరణము. అర్జునతపోభంగమునకు ఇంద్రుడు రంభను పంపుట (పుట175) రంభ ప్రయత్నము విఫలమైన, ఇంద్రుడు వృద్ధబ్రాహ్మణరూపమున వచ్చి దొంగకమ్మ వక్కణ ఇచ్చుట (పుట185) అర్జునుని తపస్సును ధూర్జటి లెక్కసేయుట లేదని సురసతులు శివుని నిరసించుట (పుటలు186-187) ఆ మాటలకు పరమేశ్వరుడు ఉలికిపడి కలకల నవ్వుట, పార్వతి హాసకారణము ప్రశ్నించుట, పరమేశ్వరుడు సమాధాన మిచ్చుట (పుట187) పార్థుని కడకు పయనమగు నెడ, అగస్త్యుడు వచ్చి "దేవర వేగ విచ్చేసి వరము లీవలయు"నని కోరుట (పుట188) మొదలైనవి కథను రక్తి కట్టించు స్వతంత్రకల్పనములు. పాశుపతాస్త్రము పడసిన పార్థునికి నకులసహదేవులు స్వాగతము పలుకుట, ద్రౌపది మొదలైన పుణ్యాంగనలు నివాళు లొనగి శోభనము, మంగళము, దవళము పాడుట యక్షగానలక్షణము.

సలక్షణమైన, సరళమైన, సరసమైన యక్షగానము కిరాతార్జునీయము.

అలూరి కుప్పన: ఇతని కృతులు 1.నంచనదీస్థలపురాణము. క్షేత్రమాహాత్మ్య కావ్యము. 2.రామాయణము. యక్షగానము. 3.భాగవతము యక్షగానము. 4. పరమభాగవతచరిత్రము. పద్యకావ్యము. 5.ఇందుమతీపరిణయము. పద్యకావ్యము. 6.హరికథాసుధారసము, 7.ఆచార్యవిజయము. యక్షగానము. 8.పద్యగద్యతతులు. భాగవతయక్షగానభాగము పార్థసారథివిజయము. పార్థసాంధివిజయము, ఆచార్య విజయము మాత్రమే లభించినవి.

పార్థసారథివిజయము చోళపురము వేంకటాచలవిభునికి అంకితము.¹⁴³ అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. ఆచార్యవిజయమునందు అలూరి కుప్పన కస్తూరి రంగకవి శిష్యుడని కలదు.

"-- నలువ చెలులకు నెవ్వఁ డెన్నఁదగు పుత్రుఁ
డట్టి కస్తూరిరంగార్య నచలధైర్య
వార్యమతచర్య మద్గురువర్య నెంచి
ప్రణతిఁ గావించుఁ బలుమాట ప్రస్తుతించు."

ఇతడు తుళుజాజీ వలన ఆంధ్రకాళిదాసభిరుదము నందినట్లును ఇందుకలదు¹⁴⁴.

"మనుఁడగు తుళజేంద్రుఁడు దయ
తనరంగ నీ కాంధ్రకాళిదాసాభిధ మ
న్ననగా నొసంగెవట! నీ
యమచమపాపాత్యమున కహి యెవ గలదే."

"శ్రీమద్రామాయణమున పరాజకటాక్షమముల్లసితాంధ్రకాళిదాసప్రణీతంబు--"
దూస్తి (1742-55) దుబాపి అయిన కస్తూరి రంగకవి శిష్యుడు అలూరి కుప్పనకు

ఆంధ్రకాళిదాసభిరుదప్రదానము కావించిన తుళుజరాజు రెండవతుళుజాజీ (1762-87) ఆగును. కాబట్టి కుప్పన కృతుల రచనాకాలములు వంచనదీప్థలపురాణము 1760 ప్రాంతము, రామాయణయక్షగానము 1765 ప్రాంతము, భాగవతయక్షగానము 1770 ప్రాంతము. ఇందుమతీసరిణయము 1773 ప్రాంతము, హరికథాసుధారసము 1776 ప్రాంతము, ఆచార్యవిజయము 1780 ప్రాంతము కావచ్చును.

పార్థసారథివిజయము:- ఇది భాగవతదశమస్కంధము. బృహత్తరయక్షగానము మహత్తరరచనము కాదు.¹⁶⁵ అముద్రితము.

ఆచార్యవిజయము:- ఇది శంకరాచార్యచరిత్రము. దుర్లభము.

అన్నదానము వేంకటాంబ:- ఈమె కృతి రామాయణము. బాలకాండము ముద్రితము. (1912) అందు కాండాంతద్విపదను అన్నదానము వేంకటరామావధానుల భార్య వేంకటాంబ రచించినట్లు కలదు¹⁶⁶. కాని, అముద్రితమైన నుందరకాండాంతమునందు హోసూరి సాకమ్మ రచించినట్లు కలదు. ఆమె ముక్తికాంతావిలాసమునందు రామాయణము హోసూరి సాకమ్మ రచించినట్లే కలదు. కనుక రామాయణము అన్నదానము వేంకటాంబ కృతము కాదు; హోసూరి సాకమ్మకృతమే అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁶⁷. కాని, అన్నదానము వేంకటాంబ, హోసూరి సాకమ్మ ఒకే కావచ్చును. హోసూరు గ్రామనామము హోసూరి గృహనామము. అది అన్నదానమహిమను అన్నదానము గృహనామము కావచ్చును. అన్నదానమహిమనే వేంకటాంబ సాకమ్మ (సాకు+అమ్మ) కావచ్చును. అనలు పేరు హోసూరి వెంకమ్మ అయిన, హోసూరి సాకమ్మ, అన్నదానము వేంకటాంబ ఆగుట అసంభవము కాదు. రామాయణము లిఖితరూపమున లభింపలేదు. ముఖ్యరూపమున లభించినది. ముఖ్యస్థవ్యవహారమునందు రెండు పేరులును ఉండవచ్చును. అనలు పేరు ఉండకపోవచ్చును. తల్లిదండ్రులు నర్సేవల్లి వేంకటాంబావేంకటరామావధానులు కావచ్చును. భర్త పేరును వేంకటరామావధానులు కావచ్చును. కాలము 1760 ప్రాంతము¹⁶⁸ కావచ్చును.

సాకమ్మ పేర రామాయణము మాత్రమేగాక, ముక్తికాంతాకల్యాణము (విలాసము?) రంగవిలాసము, గురుశిష్యసంవాదము మొదలైన గ్రంథములు రచించినట్లు కలదు. అవి కూడ ముఖ్యరూపములే. అన్నదానము వేంకటాంబ రచనలే ఆగును.

“ఇప్పటికి సుమారు రెండువందల సంవత్సరముల క్రిందట సేలం జిల్లా హోసూరు తాలూకా తోగిరఅగ్రహారమును గ్రామమందు నా పూర్వకు రాలైన అన్నదానము వేంకటరామావధానుల భార్య”

అన్నదానము వేంకటాంబ రచించినదని బాలకాండమును ప్రకటించిన, అన్నదానము రామలక్ష్మమ్మ ప్రకటనము అబద్ధమును కాదు. నిర్ణీమిత్రమును కాదు. ఇందు హోసూరుతాలూకా సేలం జిల్లాలోనిదని కలదు. అప్పుడు సేలంజిల్లాలోనే కలదు. ఇప్పుడు

ధర్మపురిజిల్లాలో కలదు. ఎల్లలు మాటివట్లే ఇంటిపేరులు, వ్యక్తీపేరులు మాటుట సహజము.

అన్నదానము వేంకటాంబ రామాయణము బాలకాండము పేరునకు యక్షగానము. తీరునకు స్త్రీలపాట. కవయిత్రి స్త్రీలు పాడుకొనుటకు మాత్రమే ఉద్దేశించినది. అది నేటికిని హోమారు ప్రాంతమునందు స్త్రీలు పాడుట కలదు. అవి సేకరింపదగినవి. శేఖరింపదగినవి.

ధూర్జటి వేంకటరాయుడు: ఇతని కృతి రత్నావళిపరిణయము. అముద్రితము. చేకూరి రామస్వామిమంత్రికి అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. కాని, “గరుడసింధుదక్షిణవివాకినీతటస్థావపూర్వశరధిసంగమపాటల పురనివాసుడు”¹⁰. దక్షిణ వివాకితటమునందలి పూర్వసముద్రసంగమస్థలమైన పాటలపురము తిరుప్పళయూరు. కావున వేంకటరాయుడు దక్షిణాంధ్రయుగకవి కావలయును. ఇతడు కుమారధూర్జటి కుమారుడైన ధూర్జటి లింగరాజు కుమారుడు.¹¹

“శ్రీకాళహస్తిశసేనవాచ్చితచిత్త
చిత్తకాకరలక్ష్మీనివళ
రమణీయశీల భారద్వాజగీత్రప
చిత్ర యాసస్తంబసూత్రమహిత
ధూర్జటివంశపాఠోదించంద్ర కుమార
ధూర్జటివామవిష్ణుర్జితాంక
స్తుతమతి వేంకటపతితమాభవ లింగ
రాజకులేంద్ర ధైర్యచలేంద్ర”

అని లింగరాజు పెదకాళహస్తి మాహాత్మ్యమునందు కలదు.

“మనగౌరీశకటాక్షలక్ష్మకవితాగాంభీర్యనంతుస్తభా
జనిరాక్షత్రమవర్ణచేలమణిభూషాగ్రామపర్యంకికా
మనదంతావళమోటకాదిబహువత్కారప్రతిష్ఠాత్ము మ
జ్జనకున్ ధూర్జటిలింగరాజకవిరాజశ్రేష్ఠః గీర్తించెదన్.”

అని వేంకటరాయుని రత్నావళిపరిణయమునందు కలదు. కుమారధూర్జటి కృతుల రచనాకాలములు 1705, 1710 ప్రాంతములు. ఇది క్షీణయుగమునందు వివరింతును. కావున లింగరాజు కృతిరచనాకాలము 1735 ప్రాంతము కావలయును. కాబట్టి రత్నావళిపరిణయము రచనాకాలము 1765 ప్రాంతము కావచ్చును.

శ్రీకృష్ణదేవరాయల అష్టదిగ్గజకవులలో ఒకడైన ధూర్జటి వంశీయుడు, నూజివీటి నరసప్రెరావు ఆస్థానమున; ఆరవీటి చిన వేంకటపతిరాయల ఆస్థానమున మనలిన కుమారధూర్జటి మనుమడు, శ్రీకాళహస్తినివాసుడైన లింగరాజు కుమారుడు అయిన ధూర్జటి వేంకటరాయుడు దక్షిణాంధ్రయుగకవి అగుట చిత్రము.

అక్కనామాత్యుడు: ఇతని కృతి బాలకృష్ణలీలావిలాసము. యక్షగానము. తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి అంకితము. గ్రంథాంతమునందు “ప్రమోదూతనామ సంవత్సరశ్రావణ బహుళ ॥ ౨ మద్దాలి వల్లభుండు వ్రాసినాడు.” అని కలదు. అది 1690 అని, శహాజీ ఆస్థానకవి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁷¹. అది ప్రతి వ్రాసిన కాలము కావచ్చునని, అప్పటికి పూర్వమే గ్రంథరచన జరిగియుండునని, అది శహాజీ పరిపాలనకాలమని ఊహింపవచ్చునని మఱొక అభిప్రాయము కలదు¹⁷². ఇది పుట్టుకుటికాప్రభాతన్యాయమునకు నిదర్శనము. ప్రమోదూతనామసంవత్సరశ్రావణ బహుళవిదియ 1690లోనే కాదు; 1570, 1630, 1690, 1750, 1810 లోను ఉండును. వారము లేవిది సంవత్సరము నిర్ణయించుట సాధ్యము కాదు. బాలకృష్ణలీలావిలాసనాటకమునందు తమిళభాష మహారాష్ట్రభాష కలవుగావున, అది దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానమగును. నాటకమునందు మహారాష్ట్రపాలకుని ప్రసక్తి లేదు. కాబట్టి శహాజీకాలమే కాదు; శివాజీకాలము కూడ కావలసిన అవశ్యకము లేదు. అంతేకాదు. బాలకృష్ణలీలావిలాసనాటకము, మాతృభూతన పారిజాతావహరణ మహానాటకమునకు ఏకదేశానుకరణము. పారిజాతావహరణమహానాటకరచనాకాలము 1790 అని పూర్వోక్తము. కృతి వ్రాసిన కాలము, ప్రతి వ్రాసిన కాలమును ఒకటి కావచ్చును. కాబట్టి బాలకృష్ణలీలావిలాసనాటకరచనాకాలము 1810 వ సంవత్సరము.

ఇందు శ్రీకృష్ణుడు అష్టమహిమమీతుడు. షోడశసహస్రగోపికాసహితుడు. కమక బాలకృష్ణలీలావిలాసమునుట ఉచితముగ కానరాదని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁷³ 1750 ప్రాంతము రచనాకాలమగు రాధికాసాంత్యములోని చిన్నికృష్ణుడు “కటిఁ జాట్టి కట్టిన కనకాంబరము” కలవాడు. “రాధికారమణి కైదండ రమణఁ బూని”న వాడు. (9వ.అవ.) అంతేకాదు. “శ్రీకృష్ణదేవుడు” (12వ.అవ.) “భారతసఖుడు” (1వ.2ఆ.) “గోపవదూమనో హరణుడు” (169వ.3ఆ.) “రుక్మిణీభామాద్యష్టమహిష్యుపావృతుడు” (169వ.3ఆ.) చిన్ని కృష్ణుడైనను, బాలకృష్ణుడైనను శ్రీకృష్ణదేవుడే. కాబట్టి ఉచితముగ కానరాదనుట సంగతము కాదు.

ఇందు రుక్మిణీసత్యభామల సవతికయ్యమే ఇతివృత్తము. అది మాతృభూతన పారిజాతావహరణమహానాటకమునకు అనుకరణము. అందువలనే ఇందు శ్రీకృష్ణుడు సత్యభామావిదేయుడు కాని సర్వతంత్రస్వతంత్రుడు. అందు శ్రీకృష్ణుని సత్యభామా విమర్శనము కలదు. ఇందు శ్రీకృష్ణుని సత్యభామాదూషణము కలదు. అది సరసము. ఇది విరసము. అది మహానాటకము. ఇది బాలనాటకము.

అష్టావధాని: ఇతని కృతి చంద్రశేఖరవిలాసము. యక్షగానము. కృత్యాదిశ్లోకమునందు “అష్టావధాని కవి:” అని కలదు. కవి పేరు లేదు. దేశకాలములు లేవు. కాని, తమిళమహారాష్ట్రభాషలు కలవు. కమక దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానము కావచ్చును. అష్టావధాని శహాజీ ఆస్థానకవి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు¹⁷⁴.

అవిచారమూలకము. ఇందు మాతృభూతన పారిజాతావహరణమహానాటకప్రభావము, అక్కనామాత్యుని బాలకృష్ణలీలావిలాసనాటకవ్యభావము కలవు. కాఁబట్టి చంద్రశేఖరవిలాసము రచనాకాలము 1820 ప్రాంతము కావచ్చును.

ఇందు గంగాపార్వతులను వెదకుచు చంద్రశేఖరుడు వచ్చుట, గంగ కనబడి ఆమెతో విహరించుట, పార్వతి సరస్వతీసమేతముగ చంద్రశేఖరుని వెదకుట, నారదుడు పారిజాతపుష్పమును పట్టుకొని వచ్చి, గంగతోనున్న చంద్రశేఖరునికి ఇచ్చుట, చంద్రశేఖరుడు గంగకు ఇచ్చుట, గంగాచంద్రశేఖరుల విచారము గుఱించి నారదుడే గౌరికి చెప్పుట, గంగాగౌరుల సవతికయ్యము, అది తీర్చలేక చంద్రశేఖరుడు కొడుకు విప్పేశ్వరుని సఖ్యపఱుచుచునుట మాత్రమేగాక, గంగాగౌరుల పొందు కూర్చునునుట, విప్పేశ్వరుడు గంగాగౌరులకు పతివ్రతాధర్మములు బోధించి సఖ్యపఱుచుట, సఖ్యపడిన సవతులు సదాశివుని సమీపించుట ఇతివృత్తము.

నారదుడు గంగాచంద్రశేఖరులకు పారిజాతపుష్పమును సమర్పించుట పురాణప్రసిద్ధము కాదు. పారిజాతపుష్పము కారణముగ గంగాగౌరుల సవతికయ్యమును పురాణప్రసిద్ధము కాదు. స్త్రీల పాటలందును లేదు. నారదుడు పారిజాతపుష్పమును కృష్ణునికి సమర్పించుట, తన్నిమిత్రమున రుక్మిణీసత్యభామల సవతికయ్యము మాతృ భూతన పారిజాతావహరణమహానాటకమునందు మాత్రమే కలదు. నారదుడు పారిజాత పుష్పమును చంద్రశేఖరునికి సమర్పించుట, తన్నిమిత్రమున గంగాగౌరుల సవతికయ్యము అష్టావధాని చంద్రశేఖరవిలాసమునందు మాత్రమే కలదు. ఇది తత్వభావము. అష్టావధాని ఇష్టావలంబనము. సవతికయ్యము అక్కనామాత్యుని బాలకృష్ణలీలావిలాసము నందు విరసముగ కలదు. అష్టావధాని చంద్రశేఖరవిలాసమునందు వికటముగ కలదు. ఇది తత్వభావము. చంద్రశేఖరుని పాత్ర విచరితము.

కథ ముగిసిన తదుపరి మన్నెనూదిగ ముట్టము కలదు. అందు కొమ్ముకాళ్ల బదనీల తిమ్మసానిని, సవనాథసిద్ధుల పిలిపించి శక్తిపూజ చేయుట కలదు. "తాళ్లపాక వారి నంకిర్తన మారు సరి. వాది యొకటి సరి" అని దరువు పాడుట కలదు. (పుట163.) అందు "సారాయ పోయవే తిమ్మసానీ!" అని కలదు అంతేకాదు. ఒక వచనమునందు "మిటాపాణి" కలదు. (పుట165.) సారాయి, మిటాపాన్ వ్యవహారము చంద్రశేఖరవిలాసము పరమార్పాచీనతకు పరమనిదర్శనము.

త్యాగరాజు

పూర్తిపేరు కాకర్ల త్యాగరాజు. వాడుక పేరు త్యాగయ్య. ఇతని కృతులు 1. సీతారామవిజయము. 2. నౌకాచరిత్రము. 3. ప్రహ్లాదభక్తివిజయము. 4. కీర్తనలు. జన్మదినము¹⁷⁵ పర్యజిన్మామసంవత్సరమైనైశాఖశుద్ధపంచమివారము. 4-5-1767. అంత్యదినము¹⁷⁶ శ్లవంగ నామసంవత్సరపుష్యమహానవమీబుధవారము 6-1-1847. జీవితకాలము 1767-1847. సీతారామవిజయము రచనాకాలము 1692 ప్రాంతము, నౌకాచరిత్రము రచనాకాలము 1802 ప్రాంతము, ప్రహ్లాదభక్తివిజయము రచనాకాలము 1817 ప్రాంతము, కీర్తనల రచనాకాలము 1785-1847 మధ్యకాలము కావచ్చును.

సీతారామవిజయము: ఇది ముద్రితమయినట్లు ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁷⁵ "పూర్తిగా లభించినట్లు లేదు. ఇందులోని ఇతివృత్తం ఉత్తరరామాయణంలోని కథ. కాంభోజి రాగంలోని మా జానకి చెట్టబట్టగా మహారాజునైతిని" అనే కీర్తన ఈ నాటకంలోని ఒక పాత్ర, రాముని గుఱించి పాడినదట. అశ్వమేధయాగానికి ముందు శత్రుఘ్నుడు యాగాశ్వంతో జైత్రయాత్రకు తరలి వెడతాడనగా, రాముడు తమ్మునికి యుద్ధధర్మాలను బోధించడం ఈ నాటకంలోని ఒక ఘట్టం. అప్పుడు లక్ష్మీనిది అను ఒక పాత్ర - రాముని "చివు వాలితోను తాటకితోను చేసిన యుద్ధములన్నీ ఈ ధర్మాలను పాటించే చేశా" అని అడిగినాడట. దాని కేవల తగిన ప్రత్యుత్తరాలువుంటాయి" అని మఱొక అభిప్రాయము కలదు.¹⁷⁶ ముద్రితగ్రంథము అలభ్యము. లిఖితగ్రంథము అదృశ్యము.

నౌకాచరిత్రము: ప్రక్రియానిర్దేశము లేదుగాని యక్షగానప్రాయము. యక్షగానములందు వలె కవినవనములు, ద్విపదలు, పద్యములు, దదవుల బదులు కీర్తనలు (21) కలవు. అదివి అవతారికాప్రాయమైన రచన, అంతమున ఫలశ్రుతి కలదు. ఇందు గోపికల గర్వభంగము ఇతివృత్తము. పురాణప్రసిద్ధము కాదు. జానపదకథ కావచ్చును. ఇట్టి కథలు పంగసాహిత్యమునరదు కలవట.¹⁷⁷

నౌకాచరిత్రములోని గోపికలు బ్రహ్మజ్ఞులు. శ్రీకృష్ణదేవుడు బ్రహ్మము. బ్రహ్మజ్ఞులైన గోపికలు సంసారములను మఱుతురు. వారిపై ప్రేమతో శ్రీకృష్ణదేవుడు వేణుగావము పేయును. విని గోపికలు వీధివి పడుదురు. శ్రీకృష్ణదేవుడు వచ్చును. గోపికలు కృష్ణ బ్రహ్మవేశమున శ్రీకృష్ణదేవుని తోడ్కొని యమునాతీరమునకు వెళ్లుదురు. అదే పమయమున నవరత్నానితరణతమయమైన నావ వచ్చును. గోపికామణులు, శ్రీకృష్ణ దేవుడు నౌకావిహారము పేయుదురు. రాసక్రీడ సాగును. గోపికలు యౌవనమదాంధ కారలు, పౌందర్యగర్వితలు అగుదురు. మైమఱచి శ్రీకృష్ణదేవుని పరిహసించుదురు. శ్రీకృష్ణదేవుడు గాలివాన, గాఢాంధకారము కల్పించును. నావకు రంధ్రమేర్పడి నీరు తోవకి రాసాగును. భయభ్రాంతలైన గోపికలు శ్రీకృష్ణుని క్షేమము కోరి యమునాదేవిని

ప్రార్థింతురు. ప్రయోజనముండదు. గోపికలు వ్యవసాక్రాంత లగుదురు. కృష్ణుడు తన్ను తీసికొనివచ్చిరని నెపము వేయును. గోపికలు మఱింత వ్యవసాక్రాంత లగుదురు. గోలపెట్టుదురు. కృష్ణుడు కంచుకములు విప్పి నౌకారంద్రమును కప్పడవి చెప్పును. గోపికలు అట్లు సేయుదురు. కంచుకములు నీటికి కొట్టుకొని పోవును. గోపికలు మహావ్యవసాక్రాంత లగుదురు. శ్రీకృష్ణుడు నౌకారంద్రమున కోకలు విడుపుడని చెప్పును. గోపికలు లజ్జాక్రాంతలై, గత్యంతరము లేక కోకలు విప్పి కప్పుదురు. అవి కూడ నావలోనికి వచ్చు నీటికి కొట్టుకొనిపోవును. నగ్నలైన గోపికల గర్వము భగ్నుమగును. శ్రీకృష్ణదేవుడు సర్వాధారుడు గాను, నిర్వికారుడుగాను, విరంజనుడుగాను, అదిమధ్యాంతరహితుడు గాను జగన్మోహనాకారుడుగాను దర్శనమిచ్చును. గోపికలు ప్రార్థింతురు. శ్రీకృష్ణదేవుడు గోపికలను తన్నే ధ్యానము సేయుచు, కన్నీరు నిలిపి, కరయుగములచే కన్నులు మూపికొని భజింపుడని చెప్పును. గోపికలు అట్లు సేయుదురు. అంధకారము, వర్షము అణగిపోవును. గోపికలు కాంచనచేలములను కంచుకములను చూచి ఉప్పొంగి పోవుదురు. శ్రీకృష్ణపర మాత్మను శృంగారింతురు. మంగళము పాడుదురు.

ఇది గోపికావస్త్రావహరణమునకు ప్రత్యామ్నాయకల్పనము కాదు. గోపికావస్త్రావహరణము జరిగిన తర్వాతనే గోపికగర్వభంగము. గోపికలు యమునాతీరమునకు బయలుదేరునెడ కృష్ణుని, “జలకము లాడునేళ వలువలు దాచి మమ్మలయింపగ లేదా” అని అడుగుదురు అది గోపికావస్త్రావహరణము. ఇది గోపికగర్వభంగము. ఇందు బ్రహ్మజ్ఞులైన, సంసారములు మఱచిన గోపికామణులు రాసక్రీడనంతరము యౌవనమదాంధకారలు, సౌందర్యగర్వితలు అగుట నందేహము కలిగించును. అదొక శ్రీకృష్ణలీల అగును. రాసక్రీడ మధురభక్తి.

ఇందు కీర్తనలు ఇరువదియొకటి కలవు. అందొకటి:

“ గంధము పుయ్యరుగా పన్నీరు - గంధము పుయ్యరుగా ||

అందమైన యదునందనుపై - కుందరదన తిరునొందగ పరిమళ ||గం||

తిలకము దిద్దెరుగా కమ్మారి - తిలకము దిద్దేరుగా

కలకలమని ముఖకళ గవి పొక్కుచు - పలుకుల వమ్ముతము లోలికే పామికి ||గం||

చేలము గట్టేరుగా బంగారు-చేలము గట్టేరుగా

మాలిమితో గోపాలబాలురతో-వారి మేపిన విశాలవయసువికి ||గం||

హారతు లెత్తేరుగా ముత్యాల-హారతు లెత్తేరుగా

వారీమణులకు వారము యౌవన-వారక మొసగే వారిజాక్షునికి ||గం||

పూజలు సేయురుగా మనపార-పూజలు సేయురుగా

జాజులు మరి విరవాజులు దవనము-రాజితత్యాగరాజుమతునిపై ||గం|| పుట15.

త్యాగరాజు సేవవద్యము :

“ బాలభావముతోడఁ బంతుల పాలిండ్ల

పైఁ బువ్వులించెడి పద్మవాళు

వింటింటఁ జొరఁబడి యిల్లాండ్రఁ బట్టుచు
 వేడ్కగాఁ దిరిగెడి విమలహృదయు
 ముద్దు గారగ నూరి ముదితల నేలుచు
 నీడను కోటిల్లు నిర్మలాత్ము
 ప్రీతిబద్ధులను జెరుచుకొంటిమి గాక
 యేలఁదెచ్చితిమమ్మ యేలు విభుని
 తల్లిదండ్రుడి కాళింది దాటి తల్లి
 చెంతఁ గృష్ణుని నే వేళ జేర్చు మమ్మ
 యనుచుఁ దారుణ్యవతులెల్ల నలరుచుండఁ
 జాచి మదిలోన నగుచుండె సుముఖుఁ డపుడు. పుట10

త్యాగరాజు నౌకాచరిత్రమునందు పోతవ ప్రభావము, రామదాసు ప్రభావము
 కలదు. “మనగొని రేగుఁబండ్లకును మాక్తికముల్ వెలవోసినట్లు” అని దాశరథీశతకము
 నందు కలదు.

“వ. ఆ సమయంబున శ్రీకృష్ణదేవుండు రేగుపండ్లుకొను వ్యాజంబున
 కరముల నిండ ముత్యము లిడుకొని పుట2.

“ద్వి. భామ లమ్మెడు రేగుపండ్లకై నేను
 కామించి ముత్యముల్ కరముల నిండ
 నునుచుక నే రాగ నుప్పొంగి మీరు ” పుట11.

మొత్తము మీద నౌకాచరిత్రము మోదావహమగు నూతనస్పృహ.

ప్రహ్లాదభక్తివిజయము: ప్రబంధమును నిర్దేశము (పుట1) కావ్యమును
 నిర్దేశము (పుట1) నాటకమును నిర్దేశములు (పుటలు2,2,2;3;4.) కలవు. ప్రబంధమున
 కావ్యము. కావ్యభేదము నాటకము. నాటక మన యక్షగానము. అయినను సంస్కృత
 నాటకప్రభావము కలదు. ఇష్టదేవతాస్తుత్యాదికము నాందీప్రాయము. సూత్రధారదౌవారిక
 సంవాదము ప్రస్తావనాతుల్యము. అంకవిభాగము నాటకలక్షణము. ఫలశ్రుతి భరతవాక్య
 సదృశము. ఇష్టదేవతాస్తుతియందు తులనీదాసును, పురందరదాసును, రామదాసును
 వినుతించుట విశేషము. అనంతరము సద్గురుద్యానము సల్పి, పూర్వభక్తవ్రాతమును
 కొనియాడి, “మఱియుఁ బాండురంగ, నామదేవ, జ్ఞానదేవ, సచాదేవ, తుకారామ,
 శ్రీనారాయణతీర్థాదిభగవద్దాసుల కెల్లం బ్రణమి” ల్లుట ప్రత్యేకవిశేషము.

ప్రహ్లాదభక్తివిజయము ప్రహ్లాదుని చరిత్రము కాదు. ప్రహ్లాదుని భక్తివిజయమే.

“జ్ఞానసైరాగ్యవిజ్ఞానసదృశీ
 దీవి భావములెల్ల దివ్యమై వెలుగు
 కనకకళిపుండు ముమ్మ కడు చలంబునను
 తనయుని నకలబాధలఁ బెట్టి మఱియు
 నాగపాశంబును నడుమునఁ గట్టి
 పాగరుంబున వేయ పెరివిచ్చు మొదలు

ప్రహ్లాదయోగికి ప్రబలవారిధికి
 నాహ్లాదమగు వాద మందు రాజిల్లు
 పునుడైన వారదాగమనంబు చేత
 జనియింపఁ బడి జాలిఁజెంది మూర్ఛిల్ల
 వా మీద మారపుం దాచిర్చించి
 పామర్థ్యముల వేని ఫలలితుం డగుచు
 ముమ్మారు నెదురుగ ముదముతో నిల్చి
 పామ్మసిల్లిన వేడ్క సాంపుగా మండు
 రాగతాళమ్మదంగరవళిచేఁ జెలగు
 వాగరికం బభివయముచేఁ జెలగు
 భక్తాగ్రగణ్యుడై పరగు ప్రహ్లాద
 భక్తివిజయమన బాగైన కృతిని " పుట2

అని త్యాగరాజు అందిచ్చిన కథానంగ్రహము.

నాటకారంభమున విష్ణుశక్తిరాగమనము, సుత్రాధారదౌవారికనంపాదము
 యక్షగానలక్షణములు. దౌవారికుడు మాత్రధారుని,

" ఈ సభయేమి, ఈ దివిటీల ప్రభలేమి, ఈ మృదంగాదివాద్య
 మేవేమి, ఈ సాగసైన మేము లేమి, ఈ నాటకంబునకుఁ బోమి ,
 దీని ఫలమేమి, ఈ నాటకం బాడుమని యెవ రావతిచ్చిరి? "

అని ప్రశ్నించుట కవి ప్రదర్శనోద్దేశమును ప్రకటించును. ప్రదర్శనోద్దిష్టమైనను
 ప్రదర్శనయోగ్యత ప్రశ్నార్థకచిహ్నయోగ్యము. ఇది సంస్కృతనాటకప్రభావము.

ప్రథమాంకమునందు సముద్రమహారాజు వాగపాశబద్ధుడైన ప్రహ్లాదయోగిని
 సమాదరించుట, గరుత్మంతుని చేత వాగపాశబిమోచనము కలిగించుట, కామక లోనగి
 పూజించుట ప్రశంసించుట, ప్రహ్లాదుడు "హృదయారవిందమున మహారమణునిఁ గూడ
 దారిఁ దెలుపు"మనుట, సముద్రమహారాజు ప్రహ్లాదస్వామికి భగవద్దర్శనోపాయము
 తెలుపుట కలదు. సముద్రరాజు తెలిపిన భగవద్దర్శనోపాయమిది:

" దీరుని శివంచకరా

కారుని పతతంబు పూర్ణకాముని భక్తా

దారుని దశరథరాజకు

హారుని నుతియింపవయ్య మహిచారిపునిమ్.

పుట3.

వచ్చును హరి విష్ణుజాడ - వచ్చును విష్ణుజాచి

మెచ్చును హరి విష్ణుజాచి

మహా

కుచ్చితవిషయాదులఁ బొచ్చు రీతి నెంచి వీవు -

హెచ్చుగాను మా స్వామిని - మచ్చితో నుతియింపుము

మహా

దీరుని పీఠారామావ - తారుని పకలలోకా

దారుని విజభక్తమం - దారుని నుతియింపవయ్య

మహా

ధన్యుని వేల్పులలో మూ - ర్థన్యుని ప్రతి లేని లా
వణ్యుని పరమకా - రుణ్యుని సుతియింపవయ్య
ఏ జపతపములకు రాఁడు - యజనాదులకు రాఁడు

॥వ॥

రాజిగా నుతియించు త్యాగ - రాజమతుఁడు ఈ వేళ. " ॥వ॥ పుట9.

ఇది త్యాగరాజ భక్తిసిద్ధాంతము. జపతపముల కంటె, యజ్ఞయాగాదిక్రతువుల కంటె, కీర్తనమే భగవత్పాక్షాత్కారమునకుఁ బావమే, త్యాగరాజ కీర్తనలకు జీవము. ప్రహ్లాదభక్తివిజయమునకు ప్రాణము.

ద్వితీయాంకమునందు ప్రహ్లాదుడు శ్రీహరిని నానావిధముల కీర్తించుట, శ్రీనారదగురుస్వామి సనకసనందనాదులకు ప్రహ్లాదుని వృత్తాంతము చెప్పుట, శ్రీహరి సభకు వేంచేయుట, ప్రహ్లాదుడు నారదవీణానాదము విని శ్రీహరి ప్రత్యక్షమగుటకు ప్రతిజ్ఞలు సేయుట, నారదనాని ప్రహ్లాదుని యొద్దకు వచ్చుట, ప్రహ్లాదుడు నారదగురు మూర్తిని ప్రస్తుతించుట, నారదుడు వైకుంఠప్రభావము వర్ణించి (చూర్ణికి), నారాయణాగ మనసునిశ్చయవార్తను సూచించుట, ప్రహ్లాదుడు పరవశించుట, నారదుడు వైకుంఠము లోని లక్ష్మీనారాయణసంవాదమును వివరించుట కలదు. అందలి సంవాదపద్యమిది:

" తెలవార ప్రాద్దుగూకులు మీకు నిజదాస

వెట్టి యేలవో పసుల్ వేతి లేవో?

అటువంటి వరభక్తుఁ డరుదాయుఁగావి నీ

వీ మాటలందు వేతించవలదు

మాటిమాటికి మీరు మహికి నేగుటవల్ల

మది తల్లడిల్లును మదనజనక!

ఎన్నాళ్ల కెన్నాళ్ల కెవరికోసము నేను

నిమిషానీ చనితివో నీరజాక్ష!

ద్రుతముగా నాఁడు చవలేద ద్రువుని కొఱకు

ఒకడు కోటానకోట్లలో మత్తముండు

అందుకే నేను నిమిషానీ యార్జి బడితి

నింత మాత్యర్య మెందుకే యిందువదన. " పుట17.

తృతీయాంకమునందు ఇంకను శ్రీహరి ప్రత్యక్షము కాలేదని ప్రహ్లాదుడు పరితపించుట, మూర్ఛిల్లుట, అది తెలిసి ఆ క్షణమునంద శ్రీహరి ప్రహ్లాదుని చెంతకు వచ్చుట, పరివ్రంగము సేయుట, ప్రహ్లాదుడు మూర్ఛదెలిసి సాక్షాత్కరించిన శ్రీహరిని నేత్రావందముగ సేవించి, విశ్మయించుట, బ్రహ్మానందజలధిలో ఒలలాడుట, శ్రీమన్నారాయణుని ప్రేతము చేయుట, శ్రీహరి పాదములు పట్టుకొని పరవశించుట, దర్శనానందజలధిలో ఈడుట కలదు. ఇంకను శ్రీహరి ప్రత్యక్షము కాలేదని ప్రహ్లాదుడు పరితపించిన కీర్తన కరుణారసనిర్భరము.

" ఎన్నఁగ మవమకు రాని - పప్పుగఱాయి పాగను

పప్పుగఁ గముగొవని - కప్పులేలే - కప్పులేలే - కంటిమిప్పులేలే ॥

మోహముతో వీలి వారి - వాహకాంతినిఁ గేరిన
 శ్రీహరినిఁ గట్టుకొనని - దేహమేలే - దేహమేలే - యీ గేహమేలే॥ఎ॥
 సరసిజ మల్లె తులసి - నిరువాజి పారిజాతపు
 విరులచేఁ బూజించని - కరము లేలే - కరము లేలే - యీ కాపురము లేలే॥ఎ॥
 మాలిమిని త్యాగరాజు - వేలివ రామమూర్తిని
 లాలించి పొగడని - నాలికేలే - నాలికేలే - సూత్రమాలికేలే ॥ఎ॥ పుట18.

ఇందు పోతన ప్రభావము భంగ్యంతరముగ కలదుగాని; విలుపులు, ఆవృత్తులు, కాకుపులు వలన కరుణరసనిర్భరము. శ్రీహరి పాదములు పట్టుకొని ప్రహ్లాదుడు పరవశించిన కీర్తన:

“ ఏనాటి నోము పలమో - ఏ దావబలమో ॥ఏ॥
 శ్రీనాథ బ్రహ్మక్షేపమ వీడు - సేవ దొరకువా తనకుఁ గలుగుట ॥క్షే॥
 నేను కోరిన కోర్కెల్లెమ్మ - నేఁడు తనకు నెరవేరెమ్మ
 భామవంశతిలక నా పాలి - భాగ్యమా సజ్జనయోగ్యమా తన ॥నీ॥
 నీడు దాపు నీడు ప్రాపు దొరికెను - నిజముగానే నీ సామ్రాజిని
 అదిదేవ ప్రాణనాథ నా - దంకమందు నుంచి పూజించ ॥నీ॥
 నుందరేశ నుగుణబృంద దళిత - వందనారవిందనయన పావన
 అందగాడ త్యాగరాజమత సుఖ - మనుభవింప దొరికె గానఁ దన కీడ ” ॥ఏ॥ పుట21.

తృతీయాంకవిషయము చతుర్థాంకమునందు కొనసాగినది. తృతీయ చతుర్థాంకముల విషయము నిజమునకు ఏకాంకవిషయము. ఏకాంకము చేసిన సుదీర్ఘతరమగును. అంతేకాదు. పంచమాంక ముండదు. తృతీయాంకమునందు బ్రహ్మానందజలధిలో ఈదులాడు ప్రహ్లాదుని శ్రీహరి కామ్యవరము లందుకొమ్మనుట, ప్రహ్లాదుడు నిరాకరించుట, శ్రీహరి మఱి కామ్యవరము లందుకొమ్మనుట, ప్రహ్లాదుడు మఱి నిరాకరించుట, శ్రీహరి నిర్దయుని వలె పలుకుట, ప్రహ్లాదుడు దయవీయముగ పలుకుట, శ్రీహరి పాదరముగ పలుకుట, ప్రహ్లాదుడు పంతోషముగ పలుకుట, శ్రీహరి ప్రహ్లాదుని భక్తిహృదయమును పరీక్షించుట, ప్రహ్లాదుడు హృదయమర్మము తెలుపుట, పరివారకభక్తిని కోరుట, శ్రీహరి అధికార మడుగుమనుట, ప్రహ్లాదుడు భక్తినే కోరుట, శ్రీహరి ప్రహ్లాదుని అంతరభక్తిని పరీక్షించుట, ప్రహ్లాదుడు అంతరానుభవము తెలియజేయుట, శ్రీహరి అంతరాంతరభక్తిని పరీక్షించుట, ప్రహ్లాదుడు సీతాభక్తిని కోరుట, శ్రీహరి ప్రహ్లాదునికి అభీష్టపిర్ది కలిగించుట, ప్రహ్లాదుడు శ్రీహరిని షోడశోపచారముల పూజించుట బ్రహ్మానందపరవశు డగుట కలదు. ఇందు ప్రహ్లాదుడు జ్ఞానానంద మయునిగ, బ్రహ్మజ్ఞాననిష్ఠునిగ ప్రపంగించును.

ప్రహ్లాదుని అభీష్టమిది:

“ వెన్నెయిండఁగ నేతివెనవంబు పడవేల

అన్నముండఁగ జొన్నయింబలేల

తల్లి గల్గి సుతకు దాదివెసవమేల
 దన్నుఁ దాఁ దెలిసిన తత్త్వమేల
 వ్యాధిహీనునకును వైద్యుని చెలిమేల
 స్వధనంబు లుండఁ బంచాంగమేల
 నన్ని నీవనువాని కమర భేదంబేల
 రీరున కొకవైరి దిగు రదేల
 వారు బావంబు నీ వెంచి వమ్మఁబ్రోవు
 మన్యవైన సహింసలే వప్రమేయ
 నీవు నాయొద్దనుండుటే నిండుసుఖము
 క్షానుతాధీశ నీ కటాక్షంబై చాలు. " పుట 27.

పంచమాంకమునందు శ్రీమన్నారాయణమూర్తి మణిల వత్తుననుట, ప్రహ్లాదుడు దుఃఖించుట, ఒకటి రెండు దినములలో తిరిగివచ్చునట్లు పంపుట, పంపిన తర్వాత మొఱలు పెట్టుట, ప్రహ్లాదుని ప్రేమదుఃఖము సైరింపలేక శ్రీమన్నారాయణమూర్తి లక్ష్మీ నమీతముగ వచ్చుట, ప్రహ్లాదుడు పేవించుట, ప్రహ్లాదుడు శ్రీమన్నారాయణమూర్తిని చేరి ఆత్మంతకుతూహలమున ఉన్న వార్త విని, బ్రహ్మాదులు వచ్చుట, ప్రహ్లాదుడు శ్రీహరిని పూజించి, భజించి మంగళము పాడుట కలదు. ఇందు ప్రహ్లాదుడు మొఱలు పెట్టిన ఘట్టము హృదయవిదారకము.

" ఎంత పాపివైతి వేమి సేయుదు హా - ఏలాగుఁదాళుదు నే - ౬ రామ ॥ఎం॥

అంత దుఃఖములను తీర్చు హరినిఁజూచి - యెంతవారైనను బాయ సహింతురే ॥ఎం॥

మచ్చికలోఁ దాను ముచ్చటలాడి మోస - పుచ్చి యేచ మది వచ్చెనే కటకటా ॥ఎం॥

ఆస మించి ఆయాసపడను విరి - వ్రాసినా నా ముద్దువెన్నుని గానమే ॥ఎం॥

పేవఁజేయుట జీవనమని యుంటి - దైవము నా పాలిటి భాగ్యమిట్టాయెనా ॥ఎం॥

రాజిల్లు శ్రీత్యాగరాజ తా బొంగుచు - బూజించు శ్రీరఘురాజుండు లేనందు ॥కెం॥

మఱొక కీర్తనయందు ప్రహ్లాదుడు విష్ణువును "నా వంశధనము" అని పేర్కొనును. (పుట40) ప్రహ్లాదుని తండ్రి హరణ్యకశిపుడు విష్ణుద్వేషి కద. కనుక విష్ణువు ప్రహ్లాదుని వంశధనము కాదు. త్యాగరాజ వంశధనము. ప్రహ్లాదభక్తివిజయమునందు ప్రహ్లాద స్వామి త్యాగరాజస్వామియే.

ప్రహ్లాదభక్తివిజయమునందు పద్యములు, ద్విపదలు, వచనములు కాక నలుబది యైదు కీర్తనలు కలవు.

కీర్తనలు: ఏడు వందలు పైగా కలవు. ఇవి చతుర్విధము. 1.మనరాగపంచ రత్నములు (5). 2.దివ్యనామకీర్తనములు (83). 3.ఉత్సవపంప్రదాయకీర్తనలు(28). 4.ఇతరములు. కృతులు. (589). మొత్తము 5+83+28+589=705.

మనరాగపంచరత్నముల సాహిత్యశైలి, పంగీతశైలి రెండును ప్రాధములు. ఒక ఉదాహరణము.

" కనకన రుచిరా - కనకవసవ నిన్ను
దినదినమును మనమన చమవున నిన్ను
పాలుగారు మోమున శ్రీ యు -
పారమహిమ దవరు నిన్ను
కలకలమును ముఖకళ గలిగెన సీత
పలుకుచు నోర కన్పులను జూచే నిన్ను
బాలార్కాభసుచేలమణిమయదు
మాలాలంకృతకందరపరినిజాక్షవరక
పోలెమరుచిరకిరీటధర పతతంబు మనపారగ
సాపత్నీమాతయో సురుచితే
కర్ణశూలమైన మాట వీమల
చురుక్కున తాళక శ్రీహరివి
ద్వానించి ముఖంపగలేదా యటు
మృగమదలలామతుభవిటల
వరణటాయుమోక్షఫలద
వనమానసుతుడు వీడు మహిమఁ దెల్ప సీత
తెలిసి నలచి సొక్కలేదారీతి నిన్ను
ముఖాప్సదవిముఖాంబుధరపవనవిదేహమానస
విహారస్తసురభూషమానితగుణాంకచిదానంద
ఖగతురంగదృతరథాంగపరమదయాకర
కరుణారసవరుణాలయభయపహరా శ్రీరఘుపతే
కామించి ప్రేమ మీట కరముల వీడు పాదకమలములఁ
బట్టుకొనువాడు పాక్షి రామవామరసికుడు కైలాస
పదమడు పాక్షి మణియు వారదపరాశరశుకౌవక
పురందరపగజాదరణముఖ్యులు పాక్షి గాద
మందరీక ముఖకలకాంబుదివాసాశ్రితులకే
పతతము ప్రేమపూరితుడగు త్యాగరాజ
మత ముఖజితకుముదహిత వరద నిన్ను

సుప్రసిద్ధమైన “ఎందరో మహామహిమ - ఎందరికో నందనములు” అను కీర్తన
మనరాగవంశరత్నములలోని ఒక రత్నమే.

దీప్యమామకీర్తనల సాహిత్యశైలి, వంగీతశైలి రెండును పరళములు. ఒక ఉదాహరణము.

“బ్రోచేవారెవరో రఘుపతి ఏను ఏనా శ్రీరామా వెవరున
నకలలోకనాయకి వరున నీ పరి. (బ్రో)
దేవేంద్రాదులు మెచ్చుటకు లంక దయతో

ఇది చరమదశ కీర్తనమైనను పూర్వసందర్భనపురస్కారమగును.

త్యాగరాజ శిష్యసమేతముగ తిరుపతివేంకటేశ్వరస్వామిని సందర్శించినపుడు స్వామికి తెరవేసియున్న పాడివదని ప్రసిద్ధమైన కీర్తన:

“తెర తిరుగరాదా లోని

తిరుపతి వెంకటరమణ మచ్చరమను ||తె||

వరమపురుష ధర్మాదిమోక్షముల

పారదోలుచున్నది వాలోని ||తె||

ఇదవోందగ భుజియించు సమయమున

ఈగ తగులు రీతి యున్నది

హరిధ్యావము సేయు వేళ చిత్తము

అంత్యజ వాడకుఁ బోయినట్లున్నది ||తె||

మత్స్యము ఆకలిగొని గాలముచే

మగ్నమైన రీతి యున్నది

అచ్చమైన దీపనన్నిదివి మరు

గిడఁబడి చెఱచినట్లున్నది ||తె||

వాగుర యని తెలియక మృగగణములు

వచ్చి తగులు రీతి యున్నది

వేగమే నీ మతము నమపరించిన

త్యాగరాజమత మదమత్పరమను ||తె|| 177.

ఇందు బాహిరమైన తెర, అంతరమైన మదమత్పరమను తెర. అది తొలగించు కొనవలయునని ఉపదేశము. ఉపదేశము తోపాటు సద్యఃపరనిర్వృత్తి కలిగించునది.

ఎవరికైన శాంతము ప్రధానమని హెచ్చరించు కీర్తన:

“శాంతము లేక పౌశ్యము లేదు - పారసదళనయన ||శాం||

దాంతువికైన వే - దాంతువికైన ||శాం||

దామతులు ధన - ధాన్యము బుండిన

సారెకు జపతప - పంపర కల్గిన ||శాం||

యాగాదికర్మము - లన్నియుఁ జేసిన

బాగుగ సకలవ్యా - ద్ధావము దెలిసిన ||శాం||

ఆగమశాస్త్రము - లన్నియుఁ జదివిన

బాగువతులనుచు - బాగుగఁ బేర్చిన ||శాం||

రాజారిరాజ శ్రీ-రాఘవత్యాగ

రాజనిమత పాదు-రక్షక తప కున ||శాం|| 417

వాల్మీకిరామాయణములోని రామకథాంశములేగాక, అన్యరామాయణములలోని రామకథాంశములును త్యాగరాజ కృతులందు కలవు.

“మా జానకి చెట్టుబట్టగ మహారాజనైతివి ||మా||

పుల్లెయూరు దొరసామయ్య: ఇతని కృతులు కీర్తనలు, పదములు.¹⁸⁰ సుమారు ఏబది వటకు లభించినవి. ఇతడు తిరునయ్యారులో చాలకాలము గడపిన వాడు. కాలము 1782-1816. వల్లవి దొరసామయ్య అని ప్రసిద్ధుడు.

చిదంబరదేవాలయములోని నటరాజస్వామి తాండవలిసములను వర్ణించిన నాలుగు కీర్తనలు నాట్యశాస్త్రపాండిత్యమును ప్రకటించునవి. ఒక ఉదాహరణము:

“ప. అద్భుతవటనం బాడీని మా అంబరకేశుండు . . .

అ.ప. అద్భుతమద్భుతమని ధర్మవర్ధని అడుగడుగు జాచి మెచ్చ
మోదము పొచ్చ

హరహర శివశివ యమచు, సురలందఱును వందవము పేయ

1వ. రాత వెంట నిల్చి చేత తాళము బాని, తాళెత్తె యనగా నల్కుల
నాతి యమ జీమూతంబు సంగీతము వర్ణింపగ - పురు
వూతు డవుడు మేలుగీతము పేయ; సభాతలమునను కృపాతటి నీతుడు
తాతకీట; ఝణుత, కీటకీట, తకతరి, కీటకకర్పూంతర,

కీటితకర్పూమని . . .

2వ. అంగణ తండ్రి మృదంగము పూని, ధరాంగవి వివిసించగ, ఆ
ఇంగితంబు గవి మంగళదేవి కరంగి, లయము వేయగా, కు
రంగనేత్రియో ధరాంగవ నాదము భంగము లేక చెలంగింపనవుడు
తత్తోంగ్ తకతోంగ్ తకణం తరితోంతరి కీటకకతోంతరి

కీటకకతోమని . . .

3వ. కరములెత్తి మైమఱచి ఋములెల్ల హర హర హర యనగా, నందికే
శ్వరు డందఱికి ముందఱను నిల్చి, హెచ్చరికె పరాకవగా, లంబో
దరుసుబ్రహ్మబ్యు లిరుగడలను శంకర భవ మా ముద్దర యని మొఱులిడ
ధరితకీట ఝణుతకీట దృగ్గుతక తద్దిత్తళాంగు దృగ్గుతళాంగు

తక తరిం గిణతోమ్మని అద్భుతః

ఇతరకీర్తనలు “ ధూర్జటి వటించిన ప్రదోషనమయమునను ”, “ అడీనమ్మా
హరుడు ద్రుకుట్రై యని ”, “ తత్తధిమి తద్దిధియని పదాశిపు డాడీనె ” అను మూడును
ప్రసిద్ధములు. ఇందు “ ధూర్జటి వటించిన ”, “ అడీనమ్మా ” అను రెండు కీర్తనలును
సంగీతజగత్తునందు ప్రాచుర్యము వహించినవి.

“ దాని దగ్గఱి కేగలేదని దాచేవేరా ”, “ దానికే తగుమగాని మఱి యేదానికైన
తగునా ” “ మందు గైకొనరే ”, “ అటువంటి వేళ నన్నాడుకోవయ్య ” మొదలైనవి
పదాలు.

గుంటూరి రాజగోపాలయ్య: ఇతని కృతులు 1 భక్తజనపారిశాతము.
2. పదములు. ఇతని కాలము 1787-1833 కావచ్చును. త్యాగరాజు నమకాలికుడు¹⁸¹.
ఇతడు గుంటూరు నుండి తంజావూరు జిల్లాలోని మెరత్తూరు (మెరట్టురు, మేంటూరు)

వలస వెళ్లిన వాగ్గేయకారుడు. వల్లవి గోపాలయ్య అని ప్రసిద్ధుడు. వల్లవి పాడుటలోని ప్రత్యేకత తన్నిమిత్తము.

భక్తజనసారిజాతము పద్యకావ్యము. పరమభాగవతుల చరిత్రము. అముద్రితము. కీర్తనలు “వేంకట” ముద్రాంకితములు. “వనజాక్షి”, “అంబ నాదు”, “హరి సర్వ”, “మహిషాసుర”, “శ్రీపురహాసి, అమృతపావని”, “శ్రీదూరముణి మనోహర” అను కీర్తనలు ప్రసిద్ధములు.¹⁸²

మెరట్టూరు వేంకటరామశాస్త్రి: ఇతని కృతులు 1. ప్రహ్లాదచరిత్ర. 2. రుక్మాంగదచరిత్ర. 3. మార్కండేయచరిత్ర. 4. ఉషాపరిణయము 5. హరిశ్చంద్రనాటకము. 6. నీతాకల్యాణము. 7. రుక్మిణీకల్యాణము. 8. కంపవధ. 9. శివరాత్రినాటకము. 10. సత్సంగనాటకము. 11. అపత్సంగరాజనాటకము. 12. జగల్లిలానాటకము. అన్నియు నాటకములని ప్రసక్తములు. యక్షగానములే. అముద్రితములే. అంతేకాదు. మొదటి ఆటు మాత్రమే లభించినవి¹⁸³.

తెలుగు దేశమునందు కూచిపూడి వలె, తమిళదేశమునందు మెరట్టూరు భాగవతమేళనాటకములకు ఆటపట్టు. కూచిపూడి భాగవతులకు సిద్ధేంద్రయోగి వలె. మెరట్టూరు భాగవతులకు మెరట్టూరు వేంకటరామశాస్త్రియే కులవతి. ఇతని కాలము¹⁸⁴ 1798-1855 కావచ్చును.

స్వాతి తిరువాళ్: ఇతని కృతులు పదములు, జావళులు¹⁸⁵. ఇతడు తిరువాన్కూరు మహారాజా. సంస్కృతాంధ్రమలయాళభాషలందు సంగీతవిద్వాంసుడు. వాగ్గేయకారుడు. జీవితకాలము 1813-47. పాలితకాలము 1829-47. ఇతని తెలుగు కృతులు అయిదు లభించినవి. “సామి విన్నే”, “చలమేల”, “ఎంత వేడిన”, “వలపు తాళవళమా”, “ఇటు సాహసము లేల” అనునవి. ఉదాహరణములు:

పదము:

ప.	“వలపు తాళవళమా వా సామికి
చలము సేయ న్నాయమా”	వలపు
అ.ప.	అలరువిల్చుని సమానుడొ శ్రీవద్మనాభుడు
వెలత యిప్పుడు నన్ను నిరాకరించె	వలపు
1చ.	చిటుత ప్రాయము నాడే చిగురుబోటి వాని
కరుణాసాగరుడని కలికి చాల నమ్మితి
మరువి బాణము చేత మగువ వా మవపెంతో
పరవళమాయెనే భాగ్య మిటులాయెనే	వలపు
2చ.	సోమకిరణము చేత సాగసైవ నిప్పుటిరేయి
రామరామ వాకు రమణి యుగ మాయెనే
కామకేళిలో నన్ను కలపియుండిన విభుడు	

నా మీద నున్న నెవరు నాతి మఱచే "

॥వలపు॥

జావళి:

వ. "ఇటు పాహనములు ఏల నాపై చక్కని సామి ॥

॥ఇటు॥

అ.వ. ఇటులు పగలు తాళ నా తరమా

॥ఇటు॥

1.చ. ఇక చిన్నదాన నేను మగవాని ముఖము వెలు

గక నేనున్నాను వగకాడ వీకిది మేర

నాదే వలపు న్యాయమెరుగు నా సామి

॥ఇటు॥

2.చ. మనసు రంజితమయ్యే వీకు తగిన మగునలో

ఈ వగలుంచ వలను విని వేర నా వలుకులు

ఈ వేళను వింతలు చాలు చాలు నా సామి

॥ఇటు॥

3.చ. సరసిజనేత్రుడ నీ కరుణవల్ల బాల

యావనము వచ్చేనాడు మరుకేళిలోనే నిను

లాలింతు పరసపంకజనాభ నా సామి

॥ఇటు॥

ఇందు శైలి మృదుమధురము. తెనుగుదనము లేజరిల్లినది. శృంగారము సుకుమారము. స్వాతి తిరునాళ్ మళయాళదేశస్థుడైనను, తెలుగు భాషలో రచించుట విశేషము. పంఖ్యాబలము లేకపోయినను స్థాయిబలము కలదు. ఇతనికి పదకవితా రచనమున సహకరించిన వారు ఇద్దఱు భరతాచార్యులు. 1.పాన్నయ్య. 2.నడివేలు. పాన్నయ్య స్వాతి తిరునాళ్కు అంకితముగా తెలుగుభాషలో రచించిన ఆటలాళశబ్దము, త్రిశ్రశబ్దము కలవు. కనుక స్వాతి తిరునాళ్ తెలుగు పదకవితారచనమునందు పాన్నయ్య సహకరించుట సంభవము.

ఎల్లయ్య: ఇతని కృతి చంద్రతారావిలాసము. యక్షగానము. ఇందు ఎల్లయ్య "చేరదేశములోని పేలపురము చేరువమన్న ఉద్దండమల్లసముద్రమను గ్రామమున నుండు రామభద్రునిపాత్రు"డని కలదు¹⁸⁶. ఇతని గుఱించి కోలా శేషాచలము నీలగిరి యాశ్రయందు ఇట్లు కలదు.

"కావేరి యావలి తీరంబున నుండు సత్రం బచ్చటి కొక్కింత తక్కువగ ముక్కాలు కోనెడు దప్పున మన్న యిరోడమ మార గాపురం బున్న యెల్లయ్య యను విప్రునిచే నిర్మింపబడినయది

అయ్యుర్వీగీర్వాణుండు సంగీతపాపాత్యవిద్యాప్రవీణుండు గావునఁ దారాశంకప్రభృతికతివయనాటకప్రబంధంబులు శృంగారాదిరసాను బంధంబులుగ రచియించియున్నవాడు. " (పుటలు20-21)

నీలగిరియాశ్ర ~~కాలము~~ 12-5-1846 - 13-1-1847. అప్పటికే ఎల్లయ్య కతివయనాటకములు రచించినవాడు. కాణుట్టి చంద్రతారావిలాసము రచనాకాలము 1840ప్రాంతము కావచ్చును.

చంద్రతారావిలాసము తారాశంకమ్. అంతేకాదు. శేషము వేంకటవతి శాంక

విజయములోని పద్యములకు అనుకరణములు కలవు.

మూవనల్లూరు సభాపతయ్య: ఇతని కృతులు పదములు¹⁸⁷. ఇతడు మూవనల్లూరు నివాసి. మన్నూరుగుడి, తంజావూరులందు ప్రసిద్ధుడు. మన్నూరుగుడిలోని రాజగోపాలునిపై పదములు రచించుట వలన రాజమన్నార్గుడి సభాపతయ్య అని వ్యవహృతుడు. కాలము 1860 ప్రాంతము.

సభాపతయ్య పదములందు గీతిమాధుర్యము. తెనుగుదనము, జాతి సమదికము. ఒక ఉదాహరణము:

“ దారి చూచుచున్నది వీడు ప్రియతరళాక్షియో చిన్నది

వారిజముఖి నీవు వచ్చు వేళనుకొని కోరికతో రాజగోపాలసామి ||నీదారి||

వెన్నెల గాయగ వేడ్క మీట మంచి పన్నజాణివిరివరులును గంధము

పన్నీరుచెంబులు పడకింటిలోమంచి, వన్నెలాడి తలవాకిట నిలిచి ||నీదారి||

ఏ వగదైనను ఎందు చచ్చుదైన వీవో యని యెంచి నిలిచి తిరిగిమాచి

ఈ వగ చిత్తము నిచట నిలిపినట్టి, భావం బెవరికి బయలుగానీక ||నీదారి||

వచ్చినచ్చిగా పదములు పాడుచు, వచ్చి రాజగోపాలసామి నీవు

ముచ్చటలాడుచు ముద్దులు పెట్టుచు, గుచ్చి కెగిటజేర్చి కూడుట దలచి” ||నీదారి||

మారుపెద్ది చెంగల్పరాచుతాప్రి: ఇతని కృతులు 1. సుందరేశ్వర విలాసము. యక్షగానము. 2. చారులీలావిలాసము. పద్యకావ్యము. 3. ముద్దు కుమారశతకము. మూడును అముద్రితములు. ఇతని జన్మస్థలము చెంగల్పట్టు జిల్లాలోని మరకాణము దగ్గటి పెరుంచేడు. చెయ్యూరు జమీందారుల సన్మానము లందినవాడు. వైద్యనాథుడను జమీందారు కోరికపై సుందరేశ్వరవిలాసము రచించెను. అది అక్షయసంవత్సరచైత్రమాసమునందు రచించినట్లు అందు కలదు¹⁸⁸. ఇతని జీవితకాలము 1810-1900. అక్షయసంవత్సరము 1866. కాబట్టి సుందరేశ్వరవిలాసము రచనాకాలము 1866 వ సంవత్సరము, చారులీలావిలాసము రచనాకాలము 1870 వ సంవత్సరము, ముద్దుకుమారశతకము రచనాకాలము 1872 వ సంవత్సరము కావచ్చును.

సుందరేశ్వరవిలాసమునందు ఇతివృత్తము మీనాక్షీసుందరేశ్వరుల కల్యాణము. ఇందు చిత్రకవిత ఇతోధికమౌనము. చెలికత్తెలు “నీ మగవి పేరేమి?” అని అడిగిన, మీనాక్షి సమాధానమిది:¹⁸⁹

“ ఇథరాజగమన నా విభుని పేరడిగివు

వివనమ్మ చెప్పెద విశదముగను

తరిత్రాడుగా జేయఁదగు పాము పేరేమి?

కడలిఁ ద్రచ్చిన గొప్ప కవ్వమెద్ది?

పూలతేవియలను గ్రోలెడు పురుమెద్ది?

అరదంబునకు ముందు నలుచుమెద్ది?

ఇలు విండ వెలుగొందఁగల భూనణం బెద్ది?

ఎప్పుడును చేత వెలయు నెద్ది?
అన్నిటికీ జాడ మూడేసి యక్షరములు
మధ్యవర్ణంబునందు నా మగవిపేరు
గానఁబడుచుండునమ్మ నా పైన మరసి
యిందఱకుఁ దెల్పఁ బల్కవే కుందరదన! "

ఇందు ఏమి? ఎద్ది? అను ప్రశ్నలకు, మూడక్షరముల సమాధానములు వరుసగ, నాసుకీ, మందరం, ద్విరేపం, అశ్వుము, తరుణి, కుడుము. వీనిలోని మధ్యవర్ణములు మందరేశ్వరుడు.

ఇది నాటకమని పేర్కొనబడినది. నాటకీయత కలదు.

చారులీలావిలాసము అసమగ్రముగ లభించినది. ఇందలి కథాసంవిధానము, కళాపూర్ణోదయములోని కథాసంవిధానమును సరిపోలునని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁹⁰ కాని, కళాపూర్ణోదయమునకు, చారులీలావిలాసమునకు పాస్త్రమశకాంతరము కలదు. చారులీలావిలాసమునందలి కథలోని¹⁹¹ సుదర్శనభూపాలుని జపమాల, చారులీల-

" అడది చూచిన యొడ మగ
వాడై కమపట్టుఁ బురుషవర్షుడు ప్రీతిన్
జాడగ నాడదియై కమ
వేడుక లలరించు నదియు విప్లయలీలన్ "

అను విషయములు పయి అభిప్రాయమునకు నిమిత్తములు కావచ్చును. జపమాల కళాపూర్ణోదయములోని మణిహారము వంటిది కాదు. చారులీల స్త్రీలకు పురుషునిగ, పురుషులకు స్త్రీగ కవిపించుట వలన కథాప్రయోజనము లేదు. చిలుక రాయబారము, చారులీల విరహము, స్వయంవరము పగటు ప్రబంధసరణులు. అనుప లబ్ధభాగమునందు చారులీలాపారసర్వజాల పంభోగశృంగారము వివా, కథాక్రమము నిరసకాశము. చారులీలావిలాసము చిత్రకథాకావ్యము మాత్రమే.

కాలము తెలియని కవులు

కవిధాటి బలభద్రయ్య: ఇతని కృతి గజారణ్యసంహిత. క్షేత్రమాహాత్మ్య కావ్యము. ద్వితీయాశ్వాసమునుండి షష్ఠాశ్వాసమువఱకు అసమగ్రముగ లభించినది అముద్రితము. శ్రీగిరి గౌరరాజునకు అంకితము. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. గజారణ్యక్షేత్రమన జంబుకేశ్వరము. అచటి శంకరాచార్యమఠమునకు విజయరంగచోక్కవాథుడు దానమిచ్చిన శాసనకాలము 1780 వ సంవత్సరము కావున, గజారణ్యసంహితరచనాకాలము 1780 వ సంవత్సరమే అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁹² విజయరంగచోక్కవాథుని దానశాసనకాలమునకు, బలభద్రుని గజారణ్య సంహితరచనా కాలమునకు గల బాదరాయణసంబంధము దురవగాహము. కాలము తెలియని కవిగ పరిగణింపవలయును.

సీనయ్య: ఇతని కృతి షణ్ముఖసహస్రము. అముద్రితము. ఇతడు సందిగ్రామ నివాసి. అది తిరునల్వేలి జిల్లాలోని తిరుపెందూరు కావచ్చును. కాలము తెలియని కవి.

షణ్ముఖసహస్రమునందు షణ్ముఖసహస్రనామావళి మూత్రమేగాక; లోకనీతులు, పురాణగాథలు, శాస్త్రచర్చలు, శ్లోకాంధ్రీకరణములు మొదలైనవి కలవు.¹⁹³ నూరేసి పద్యములు ఒక్కొక్క విభాగము.

శృంగారకవి తిరుమలనాథయ్య: ఇతని కృతులు 1.నాసికేత పురాణము. 2.వరసుభాగవతచరిత్రము. 3.వరమార్గదీపిక. 4.వద్మిసీపరిణయము. 5.దేవమల్లుచరిత్రము. ఇందు నాసికేతపురాణము మూత్రమే లభించినది. అది కూడ అముద్రితము. ద్విపదకావ్యము. పెద్దగరిడియందు వెలసిన శ్రీకృష్ణునికి అంకితము. దైవాంకితము కృతిప్రేరకుడు తిమ్మాజెట్టి¹⁹⁴. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. ఇతడు కాలము తెలియని కవి.

బడగలనాటి వరసయ్య: ఇతని కృతి వింజజామాహాత్మ్యము. ఏకవీరామాహాత్మ్యమని వామాంతరము. ద్విపదకావ్యము. అముద్రితము. ధేనువారము గరిడిలోని శ్రీరామునికి అంకితము. దైవాంకితము. కృతిప్రేరకుడు తొక్కడము మన్నారుజెట్టి¹⁹⁵. అతడు చరిత్రకు అందని వ్యక్తి. ఇతడు కాలము తెలియని కవి.

అక్కయ్య: ఇతని కృతులు 1.భీమసేనవిజయము. 2.శ్రీకృష్ణలీలావిలాసము. రెండును యక్షగానములే. రెండిట "తిమ్మయదండనాథతనయుఁ డక్కయ్య సత్కృతం బై తనయ్య"నని మూత్రమే కలదు. రెండును తిరుపతి వేంకటేశ్వరునికి అంకితములు. దైవాంకితములు. మొదటిదానియందు "వేంకటరాయనికి" అని కలదు. రెండవ దాని యందు "శ్రీవేంకటేశ్వరుఁడైన శ్రీరంగవతికి" అని కలదు¹⁹⁶. రెండు యక్షగానము లందును దక్షిణాంధ్రయుగయక్షగానముల భాష గాని, భావములు గాని, లక్షణములు

గాని లేవు. రెండవ యక్షగానమునందు “చలపోరు” అను శబ్దము మాత్రమే కలదు. అది నిర్ధారకపాదనము కాదుగాని, వేంకటేశ్వరుని శ్రీరంగవతి అనుట వలన దక్షిణాంధ్ర యుగకవి కావచ్చును.

భీమసేనవిజయము: ఇది తిక్కన భారతములోని కీచకవధఘట్టమునకు అనుసరణము. భాష గ్రాంథికము. భావములు సామాన్యము. రచనము పేలవము.

శ్రీకృష్ణలీలావిలాసము: ఇది పోతన భాగవతములోని శ్రీకృష్ణలీలలకు అనుసరణము. బాలకృష్ణుని దుండగములు, గోపికల మొఱిమొక్కులు కలవుగాని, విశ్వరూపప్రదర్శనము లేదు. గోపికావస్తాపరణఘట్టమునందు గోపికల స్వగతములు, పారిచూపులు (పుటలు 289-94) రక్తి కట్టించును. రాసక్రీడ వస్తుత: రసరమణీయము. భాష గ్రాంథికము. ఒకటి రెండు మాత్రమే విశేషములు.

“మనతామసైంద్రజాలికుఁ

దొనరెడు కెంబట్టుబంతి యొక చేతను ■

దని యొకచే చూపిన క్రియ

వనజాపుఁడు గ్రుంకె వనజపైరియుఁ దోడెన్.” పుట 295.

“వెన్నుని యురమువఁ జేర్చని

చమ్మలు వివరింప మొగలిచమ్మలు, వానిన్

జెప్పలరఁ జాడకుండెడు

కమ్మలు వివరింప నెమలికమ్మలు దలదన్.” పుట 296.

తిరుమొక్కొళ తిరువేంగళాచార్యులు: ఇతని కృతి కూరత్తార్వారు చరిత్ర. యక్ష గానము. విల్లుపుత్తూరులోని వాగేంద్రశయాసునికి అంకితము. ఇతడు విల్లుపుత్తూరి నివాసి కావచ్చును.¹⁹⁷ వదువేడవతాల్డికవి అని ఒక అభిప్రాయము కలదు.¹⁹⁸ ఆధారము లేదు. ఊహామాత్రశరణ్యము.

కూరత్తార్వారు రామానుజాచార్యుల శిష్యుడు. అతని చరిత్ర దివ్యసూరిచరిత్రము, ప్రవన్నామృతము, గురువరంపరావ్రభావము, పరమయోగివిలాసము మొదలైన గ్రంథము లందు కలదుగాని, అందెందును లేని రెండు కథలు ఇందు కలవు.¹⁹⁹ యక్ష గానపైనను కవిప్రోక్షమైన కథ అధికము. పాత్రలచేత ప్రవర్తితమైన కథ అల్పము. తిలఘాతకి కథ హాస్యరసాస్మితము. చోరకథ ఉదాత్తరసె స్మితము. కూరత్తార్వారు పాత్రచిత్రణము, అతని భార్య అండాళు పాత్రచిత్రణమును అద్భుతావహము.

తిలఘాతకి కూరత్తార్వారును రోకలితో పాడిచిన మహాపాతకి. రోకటిగింజలు వాలుగు కూరత్తార్వారు అక్షయపాత్రలో పడుట వలన పుణ్యము లభించును. మరణా వంతరము యముడు, “పాపమే యమభవించెదొ ముందఱ లేక పుణ్యమే చూడమ ముప్పు గోరెదవ్” అనిన, తిలఘాతకి ముందు పుణ్యఫలమే కోరును. యముడు తిలఘాతకికి అపతిదూరము నుండి వైకుంఠము చూపించి, చూచితివని వరికించి, తీసికొని

రమ్మని భటులకు ఆజ్ఞాపించును. తిలహాతకి తాను మహాపాతకి గనుక వైకుంఠము కనిపించుట లేదని, యమభటులే వైకుంఠప్రవేశము చేయించునట్లు వ్యవహరించి, వైకుంఠములో ప్రవేశించు సన్నివేశము హాసజనకము.

చోరుడు కూరత్తార్వారును, అక్షయపాత్రలోని విత్తమును అపహరించుటకు, వక్షస్థులమున కటారితో పాడుచును. కూరత్తార్వారు “దేహము వాత్మ నాగి నెడఁబాపి కడఁజేర్చిఁగాన” చోరుడు ఆత్మబంధువని, అచార్యుడని, పుణ్యుడని, మంత్రోపదేశము, జ్ఞానోపదేశము చేసి, పశ్చాత్తప్తుడైన చోరుని జ్ఞానపుత్రునిగ, శిష్యునిగ స్వీకరించి పరమ పదించును. చోరుడు పుత్రునిగ కూరత్తార్వారునకు అగ్నిసంస్కారములు చేసి, గురుని “అక్షయపాత్ర విరిపియు తిరుమణి పడియుములు, చేరములు” గుఱుతుగ తీసికొని, శ్రీరంగములోని కూరత్తార్వారి తిరుమాళిగ చేరి, కూరత్తార్వారు భార్య అండాళుకు జరిగినదంతయు వివరించును. అది తెలిపిన, భాగవతులు చోరుని దండింపబోవుదురు. అండాళు చోరుని “తన వెన్నెవిడుకొని దండముల్ వెట్టి”

“పురుమండు చనిన పిమ్మట

యిరవందగ మఱుడు ప్రాచు నెల్లనభియలన్

గురుడు పనె పరమపదముకు

ధర నా మతు చోరుఁ జంపఁ దగునే మీకున్” పుట33

అని దండింపవలదని వేడుకొనును. అంతేకాదు. శ్రీరంగరాముడు ప్రత్యక్షమై చోరుని మఱునిగా రక్షించినందుకు అండాళును ప్రశంసించి, “నీకు కోరుము వలసి వది ” అనిన, అండాళు -

“ లోకనాయకి పద్మకలోకవరద!

మిమ్ము కనుగొంటే గోర్క లిమ్మెయి పలింఁచెఁ

బలింఁ గడతేర్చినట్టి యీ పరమపుణ్యుఁ

డైన చోరుని రక్షింపు మతిముదమున” పుట40

అని కోరును. కూరత్తార్వారు అంత మహోదాత్తుడు. అతని భార్య అండాళు ఇంత మహోదాత్త. వైష్ణవమహాత్యప్రతిపాదకమైనను, కూరత్తార్వారుచరిత్రము మహోదాత్తము. అంతేకాదు. తిలహాతకి వికృతపద్ధనము వినా వికటహాస్యము, ప్రకట శృంగారము లేని ఉత్తమయక్షగానము.

గొట్టుముక్కల కృష్ణమరాజు: ఇతని కృతులు 1. సీతాకల్యాణము. యక్షగానము. 2. దశావతారచరిత్రము. ద్విపదకావ్యము. అముద్రితము. సీతాకల్యాణము రామభద్రునికి అంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు రాజాపాలయము నివాసి. ఇతని కాలము “17 వ శతాబ్ది తుది లేదా 18 వ శతాబ్ది ప్రారంభము” అని ఒక అభిప్రాయము కలదు²⁰. ఆధారము లేదు. ఊహామాత్రశరణ్యము.

సీతాకల్యాణము ప్రసిద్ధమైన ఇతివృత్తము. వాల్మీకిరామాయణములోని

బాలకాండమునందలి విషయము. ఇందు దశరథుని పుత్రకామేష్టి, రామలక్ష్మణభరత శత్రుఘ్నజననము, విశ్వామిత్రాగమనము, తాటకపద, అపాల్యాశాపవేషాచనము, మిథిలా నగరప్రయాణము, శివధనుర్భంగము, సీతాకల్యాణము, పరశురామగర్వభంగము, అయోధ్యానగరప్రవేశము కలవు. పాయసవిభాగము,

“సగము కౌసల్యకుసు సగము లోపల
సగము తగవిచ్చె నా సుమిత్రాకాంత కెరిమిన్
కైకేయికిచ్చె మత్కంఠ నా సగములో
ప్రకటంబుగ సుమిత్రకు విచ్చె ” పుట 10

అని కలదు. ఇందు పృష్టత లేదు. వాల్మీకిరామాయణమునందు దశరథుడు సగము కౌసల్యకు, మిగిలిన సగములో సగము సుమిత్రకు, సుమిత్రకు ఇచ్చిన తర్వాత మిగిలిన దానిలో సగము కైకకు, కైకకు ఇచ్చిన తర్వాత మిగిలినది మఱల సుమిత్రకు ఇచ్చినట్లు కలదు. (27-29 శ్లో. 16స.)

దశరథుడు విశ్వామిత్రునితో, “చిన్నపాపడు వీడు కయ్యము నెఱుంగఁ దెన్నఁడును మీ వెమక నెట్లంపనేర్తున్” అనిన, విశ్వామిత్రుడు అగ్రహోదగ్రుడగును.

“చీ వల్లివపుడె యీరేడులోకములుఁ
బావి భస్మీకరంబనఁ జేయలేనె
అని రోవతామ్రాక్షుడై వలుదిశలు
కమగ్న జగములు కంపింప వపుడు
కటకట పెదవులు తాటించుకొనుచు
పెటపెట యని దంతవేడ యొనర్చి
కటములు పొంగ మత్కటకోపుడగుచు
కటకట యని శిరఃకంపంబుఁ జేయ
కమ్మల విమ్మలింగంబులు చెదర
వెమ్మన జడముడి వీడి వటింప
రోపించు లయకాలరుద్రుని భంగి
భీషణాకారతఁ బేర్చి లేచుటయును” పుట 15

ఇది హరిశ్చంద్రపాఖ్యానము ప్రభావము. తాటకపదకు,
“వనజవేత్తుడు దృఢప్రత యవగ భృగువత్త్తి
మొనసి చంపఁడె జగంబులు బాధ సేయన్
ఇంద్రుండుఁ జంపఁడె యిల మునుల బాధింప

పాండ్రరోషత విరోచను కూతు నెరిమిన్ ” పుట 18

అను పదుర్దవములు కలవు. అపాల్యా శిలారూపశాపమునకు హేతువు “ఇంద్రు వీ పతి పొందుట” అని ఇదమిత్యముగ కలదు. శివధనుర్భంగమునకు స్వయంవరసందర్భము లేదు. విశ్వామిత్రుడు జనకునితో,

“ రాముండు నీ యింట పోవుధరు విల్లుంట

ప్రేమమునఁ గనుఁగొంటకై మెరసి వచ్చెన్” పుట28.

అనిన, జనకుడు అప్పుడే “విల్లు దెప్పింప మద్యగపడు”ను. “రేపు చూతము గాక” అని విశ్వామిత్రుడు సంధ్యాదిక్రియలు నిర్వర్తింపనరుగును.

రాముడు వచ్చునప్పుడే సీత సఖీసమేతముగా సౌధము మీదినుండి చూచి, రాముని సౌందర్యమునకు ముగ్ధురాలగును. (పుట6) ఆ రాత్రి విరహము నందును, శిశిరోపచారములు సాగును.

“ మేడ మీదట నుండి రాముండు చూడనేలా - మదనుండు -

గూడి పుష్పశరంబు వేయఁగఁ గుందనేలా

రాముఁడెప్పుడు విల్లు విలుచును ప్రేమ మీరా - యెప్పుడు -

తామసింపక వచ్చుఁ గలయును దయ దలిర్పన్” పుట31

అని పరితపించుటయేగాక; చంద్రుని, చందనాచలమందానిలుని, మన్మథుని నిందించి “కరకు వెన్నెలలోనఁ బడి వడిఁబోరలు”ను. (పుటలు31-32.) ఇదియెల్ల ఏమగు లక్షణకవి రామవిలాసము ప్రభావము.

సీతారాముల వివాహము తెలుగు వివాహమే. వధూవరుల మంగళస్నానములు, మంగళహారతులు తోపాటు “స్త్రీలు కొట్లములు దంచు”ట (పుటలు40-41) “ సుముహూర్తంబునఁ దెర యెత్తు”ట (పుట46) అరుంధతి, అవసూయ ధవళములు పాడుట (పుట46) భూసురాంగవలు శోభనము పాడుట (పుట47) “ఆరణంబిచ్చు”ట (పుట48) మొదలైనవి కలవు.

పుర (పుట6), మార్యాస్తమయాదినూర్యోదయవర్యంత (పుటలు29-30,33), విరహ (పుటలు31-33) వివాహ (పుటలు37-50) ప్రభృతినర్ణనములు కలవు. మొత్తము మీద సీతాకల్యాణము పగటు యక్షగానము.

గొట్టుముక్కల కుమార పెద్దిరాజు: ఇతని కృతి సావిత్రిచరిత్రము. యక్షగానము. రామాంకితము. దైవాంకితము. ఇతడు కృష్ణమరాజసత్సవికీ, రంగాంబకు సుతుడు. (పుట106.) కృష్ణమరాజసత్సవి సీతాకల్యాణము రచించిన గొట్టుముక్కల కృష్ణమరాజు. అతని కాలము తెలియదు. ఇతని కాలము తెలియదు.

సావిత్రిచరిత్రము ప్రసిద్ధమైన ఇతివృత్తము. భారతారణ్యపర్వములోని సావిత్రి పాశ్యానము. ఇందు అదిలోనే హంసపాదు వలె ఆరంభమునందు గ్రంథపాతము కలదు. శిథిలములైన స్థలములును అధికము. మద్రపతి లక్షణభేదము, అతని భార్య మాళివి అని కలదు. సావిత్రి నవయాననవతి కాగానే వివాహవ్రయత్నము జరుగును. చిత్రకారులు రాకుమారుల చిత్రపటములు ప్రదర్శింతురు. సావిత్రి పత్యవంతుని చిత్రపటము చూచి వమాచారమడుగునెడ, నారదుడు వచ్చి, “జనని జనకులఁ గూడి యడవిన్ భ్రష్టుడై చరించును పూజ్య మాయువు ఏటి

మీదట బొంకు గాదు ఒరు వరియింపఁబనువుము సుత" నని మద్రవతికి చెప్పిన, సావిత్రి వతవ్రతాధర్మములు వల్లించును. సావిత్రిసత్యవంతులకు వివాహము జరుగును. అనంతరకథ భారతకథానుసారియేకాని, వరప్రదానమునందు వ్యత్యాసము కలదు. సావిత్రిపాశ్వానమునందు యముడు మొదట సాశ్వపతికి దృష్టి పిదప సాశ్వపతికి రాజ్యము, తరువాత మద్రవతికి పుత్రశతము వరుసగ వరము లిచ్చును. సావిత్రిచరిత్రమునందు సాశ్వపతికి దృష్టి రాజ్యము; మద్రవతికి పుత్రశతము ఒక్కసారే ఇచ్చును. (పుట120) సావిత్రిపాశ్వానమునందు యముడు నాల్గవసారి "అభీష్టంబైన వరంబొక్కటి యిచ్చెద వేడు" మనిన, సావిత్రి "సత్యవంతుని ప్రాణంబులు దక్క" అను మాట లేవందున సత్యవంతుని పునర్జీవితముని చేయుమని కోరును. యముడు చేయును. సావిత్రిచరిత్రమునందు యముడు మూడువరములును ఒక్కసారే ఇచ్చి, అంతర్దానమైన, సావిత్రి "ఏమ వతివ్రతనేని కృతాంతుఁడు కానుపించు నాకు" అనిన యముడు ప్రత్యక్షమగును. "వరము గోరు వరుని దక్క" అనిన, సావిత్రి పుత్రశతమును కోరును. యముడు అనుగ్రహించును. సావిత్రి "వగవు మిగుల" -

" ధర్మరాజవయ్యఁ దగుఁ దగదవి గావ
కిట్లు పలుకవగునె హేయమనక
వరము గొమచు వేగి వరహీననై యెట్లు
పుత్రశతముఁ గాంతుఁ బూతచరిత " పుట121

అని వివరించిన, సావిత్రి ప్రాధిమకు వంతపించి, యముడు సత్యవంతుని పునర్జీవితముని చేయును. ఇది జానపదగీయప్రభావము.

సావిత్రికి బ్రహ్మావిష్ణుమహేశ్వరులు, ఇంద్రుడు వరము లిచ్చుట ఆదనము.

గొట్టుముక్కుల సింగరాజు: ఇతని కృతి సారిజాతాపహరణము. యక్షగానము. సీతారామాంకితము. దైవాంకితము. ఇతని సీతామహాడు కుమార పెద్దిరాజునుకవి. తండ్రి కృష్ణరాజ. తల్లి పెద్దమాంబ లేక పెద్దాంబ. (పుటలు58,100.) కుమార పెద్దిరాజునుకవి అన సావిత్రిచరిత్రము రచించిన గొట్టుముక్కుల కుమార పెద్దిరాజ. కృష్ణరాజ కీర్తి వర్ణిష్టదవియే కాని కవి అని లేదు. ఇతడు సీతాకల్యాణము రచించిన గొట్టుముక్కుల కృష్ణమరాజ కాదు. అతని తండ్రి వరదరాజ. ఇతని తండ్రి కుమారపెద్దిరాజ. వరదరాజ తండ్రి పెద్దిరాజ కావచ్చునుగాని, కుమారపెద్దిరాజ కాదు. కుమారపెద్దిరాజ మనుమడు సింగరాజ.

కవులకు స్వప్నమునందు కన్నతండ్రియో, ఇష్టదైవమో - పాక్షాత్కరించి కృతిప్రపంగము చేయుట పరిపాటి - సింగరాజునకు స్వప్నమునందు "సత్యభామ కృష్ణవహతయై" పాక్షాత్కరించుట అపూర్వవిశేషము. అంతేకాదు. సత్యాకృష్ణులు "సారిజాతాపహరణయక్షగానంబు సీతారామాంకితంబు గావింపు"మనుట అంతకంటే అత్యపూర్వవిశేషము. (పుట59).

సింగరాజు పారిజాతాపహరణయక్షగానము, నంది తిమ్మన పారిజాతాపహరణ కావ్యమునకు రూపాంతరీకరణము. పారిజాతాపహరణప్రబంధములోని పాదతాడన ఘట్టము మాత్రము, సింగరాజు పారిజాతాపహరణయక్షగానమునందు లేదు. కడమ సమానము. నంది తిమ్మన పద్యములు జంపెలు, ద్విపదలు, అర్థచంద్రికలు, ఆటతాళములు మొదలైనవిగ రూపొందినవి.

జంపె: "ఏ వేళ నే యింతి యే లీలఁ గోరున్
ఆ వేళ నా యింతి కవి దెచ్చి యిచ్చున్
ఏ యింటఁ జూచినా వెలమి మెలంగుచు పెక్కు
మాయావినోదరూపాయత్తుఁ డగుచున్" పుట62

ద్విపద: "ఇది భీష్మపుత్రికి నిచ్చినఁ గినుక
మది సత్యభామ యేమని యెంచునొక్కొ
యెల్లిదముం జేసి యిది సత్యకంఠఁ
జెల్లదున్ యిందు చెలఁగి నే నున్కి." పుట66

అర్థచంద్రికలు: "తల వాంచియు ముసుం గెలమి . . .
. . . కనుల బాష్పోదకణములు రాల్చెన్
వేడి యూర్పు లల్లి పోడిమి మించెన్" పుట71

ఆటతాళము: "మానమె భూషణము లెంతయు మానినులకున్ తలంపంగ
మానమె ప్రాణారికంబగు మగువలకుమ" పుట73

పారిజాతాపహరణప్రబంధములోని మాధ్యాహ్నికవిధులు, సూర్యాస్తమయాది సూర్యోదయపర్యంతవర్ణనము, వైతాళికగానము, ఆమరావతీప్రయాణము, యుద్ధము, పారిజాతాపహరణము, పుణ్యకన్దము పారిజాతాపహరణయక్షగానమునందు కలవు. సత్యభామ వచస్పంధానము బదులు శరసంధానము విశేషము.

దక్షిణాంధ్రయుగవైలక్షణ్యము

తెలుగు ప్రదేశమునందు గాక, తమిళ, కర్ణాటక ప్రదేశములందు తెలుగు సాహిత్యము తేజరిల్లినది. తంజావూరు, చెంజి, మధుర, మైసూరు, పుదుక్కోట పాలకులు కవిపోషకులు. కొందఱు స్వతః కవులు. మఱి కొందఱు పరతః కవులు. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

కవులు సమర్థులు. స్వతంత్రులు కారు. ప్రభుభక్తిపరాయణులు; ప్రభుదాస్య పరాధీనులు. కవయిత్రులు ఆశుకవిత్వాప్రవీణులు, సమస్యపూరణసమర్థులు మాత్రమేగాక, కావ్యనిర్మాణధురీణులు. వివరములు పూర్వోక్తము అరయునది. అనుసంధించునది.

వివిధప్రక్రియలు విలసిల్లినవి. పద్యకావ్యము వలె వచనకావ్యము వైభవము నందినది. పదకవిత్యము పట్టము గట్టుకొన్నది. పద్య, గద్య, పదకవిత్యముల త్రివేణి యక్షగానము నాటకప్రాయమైనది. ద్విపద, చాటుశతకోదాపరణకావ్యములును కలవు. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

భాష వ్యాకరణమును అతిక్రమించినది. గ్రాంథికభాష తోపాటు వ్యావహారిక భాష సాహిత్యగౌరవము నందినది. ఆ వ్యావహారికభాష కూడ చాలవఱకు పాత్రోచిత భాష. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

వస్తువు పురాణాగతము. చరిత్రయుతము. సమాజస్థితము. ఔరాణిక ప్రతిపత్తి సన్నగిల్లినది. ప్రభుభక్తిపరాయణత, ప్రభుదాస్యపరాకాష్ఠదశ పరిధవిల్లినవి. చరిత్ర చరితార్థమయినది. సమాజము సాక్షాత్కారమైనది. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

భావము గతానుగతికము. జాతివార్తాచమత్కారములు, ప్రతిపద్య చమత్కారములు ప్రముఖమైనవి. కతివయస్రయోగములు కలవు. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

శృంగారరసమువకు శృంగములు వచ్చినవి. పారదారికశృంగారము పారాయణమైనది. హాస్యరసము లాస్యమాడినది. అగ్గిలత, అపభ్రంశ, అపవ్యాత అందల మెక్కినవి. భక్తిరసము భాసించినది. భక్తియందును రక్తి ముద్రవడినది. శాంతరసము ప్రశాంతమైనది. వివరములు పూర్వోక్తము. అరయునది. అనుసంధించునది.

స్థానికవిశేషములు సకృన్మాత్రము. స్థానికప్రకృతిచిత్రణము సమృద్ధిప్రాయము. సమకాలికసమాచారము సమధికము. కడపటిది గ్రంథస్థము కాని కృతి అరుదు. వివరములు పూర్వోక్తము. ఆరయునది. అనుసంధించునది.

సత్కావ్యములు స్వల్పము. అసత్కావ్యములు అత్యధికము. సద్యఃపరనిర్వృతి నముజ్జ్వలము. ఉపదేశము పూజ్యము. ఉత్థానస్థితి కంటే పతనావస్థ మిన్న. ఇది క్షీణలక్షణము. ఆరయునది. అనుసంధించునది.

సంఖ్యాసూచిక

1. రఘునాథనాయకాభ్యుదయము. & రఘునాథాభ్యుదయము. 1951. పీఠిక. పుటలు 12 -13.
2. సైది. పుట 11.
3. Maratha Rule in camatic 1944 PP 221,236, 243, 244,314,318.
4. A History of South India. 1984. P. 288.
5. Ibid.
6. History of the Nayaks of Madura. 1924.
7. దాక్షిణాత్యాంధ్రసాహిత్యము. 1967 పుటలు 10-11.
8. దక్షిణదేశీయాంధ్రవాఙ్మయము. ద్వితీయముద్రణము. 1960. పుట 409.
9. A. Mythic Society Quarterly Vol. xii. No. 4 July, 1923. P. 738.
B. History of Mysore. 1943 PP 462, 514.
10. Sources of Vijayanagara Empire. 1919 P 269.
11. తంజావూరాంధ్రనాయకరాజచరిత్రము. 1932 పుట 196.
12. As 10.
13. దక్షిణాంధ్రయుగవాఙ్మయచరిత్ర. 1955 పుట 196.
14. సిరిప్రగడ ధర్మయ వలచరిత్రము. విమర్శవాత్మకపరిశీలన. 1990పుట122.
15. ఏడు వలె. పుట 80.
16. ఒకటి వలె. Introduction PP 28 - 30.
17. Camatkara Candrika 1969 Introduction PP xxv - xxvii.
18. ఆంధ్రకవితరంగిణి. పండ్రిండవ పంపుటము. 1958. పుట 45.
19. ఏడు వలె. పుటలు 73 - 74.
- 20.వదునెప్పిది వలె. పుటలు 46 - 47.
21. సారంగధరచరిత్రము. చిత్రభాష. విజయదశమి. పుటలు 6 - 14.
22. సైది. 1967 పీఠిక. పుట 1.
- 23.వదునెప్పిది వలె. పుటలు 47 - 48.
24. సైది. పుటలు 44 - 45.
25. Proceedings of Andhra Pradesh oriental conference 1979 pp 65 - 66.
26. ఒకటి వలె. పీఠిక. పుటలు 30-31.
27. సైది. పుట 52.
28. సైది. పుట 20. ఆ. సూ. 1.

29. సైది. పుట 21. అ. సూ. 1.
30. రాజగోపాలవిలాసము. 1951. పీఠిక. పుట 48.
31. తెలుగు విజ్ఞాన సర్వస్వము. తృతీయ సంపుటము. 1959. పుట 419.
32. మన్నాదుదాసవిలాసము. 1962. భూమిక. పుటలు iv -vi
33. యక్షగానములు (తంజావూరు) సంపుటము ౧. 1955. ఉపోద్ఘాతము పుటలు i- ii.
34. ఎనిమిది వలె. పుటలు 164 - 66.
35. ఆంధ్రకవినప్తకతి. 1956. పుటలు 213 - 214.
36. ఏడు వలె. పుటలు 10 - 11.
37. సైది. అ. సూ. పుటలు 11 - 13.
38. రాయవాచకము. 1982. పీఠిక. పుట iv.
39. సైది.
40. సైది.
41. సైది. Forward. PP 7 - 12; పీఠిక. పుట v.
42. సైది.
43. సైది.
44. సైది. పీఠిక. పుట vii.
45. సైది. పుట ix.
46. సైది.
47. సైది.
48. ఏడు వలె. పుట 92.
49. శ్రీకృష్ణదేవరాయదివచరి. 1983. Dairty of Srikrishnadevaraya. P. V.
50. ఏడు వలె. పుట 93.
51. ముప్పది యెనిమిది వలె. పుట xiii.
52. A Discriptive Catalogue of the Telugu Manuscripts in the Tanjor Maharaja Sarfozi's Saraswathi Mahal Library. 1935. pp.279-280.
53. ఎనిమిది వలె. పుట 321.
54. ముప్పది మూడు వలె. సంపుటము 3. 1957. పీఠిక. పుటలు ii-iii.
55. ఆంధ్రయక్షగానవాఙ్మయచరిత్ర. 1961 ద్వితీయభాగము. పుట 302.
56. ఎనిమిది వలె. పుట 193.
57. ముప్పది మూడు వలె. సంపుటము ౭. 1972. ఉపోద్ఘాతము. పుట x.
58. ఏబదియైదు వలె. పుట 317.

59. పైది. పుటలు 302 - 303.
60. క. భారతి. 1953 డిశంబరు. పుట 500.
చ. ఏబదియైదువలె. పుట 299.
ట. తెలుగు వాఙ్మయము - సంగ్రహచరిత్ర. 1960. పుట 109.
61. పై 'చ' వలె. పుటలు 299 - 301.
62. A. A Discriptive Catalogue of Sanskrit Manuscripts, Tanjore
Saraswathi Mahal Library Kavyas. Vol. viii p.p. 3275-77.
క. ఎనిమిది వలె. పుటలు 212 - 213.
63. పై 'క' వలె. పుట 212.
64. As 52. Vol. II. p.p. 59, 83 - 85, 87 - 88.
65. As 52. p.p. 173 - 174 & Vol. II. p.p. 83 - 84.
66. As 64. p.p. 85 - 87.
67. Ibid p.p. 78 - 82.
68. Ibid p.p. 78 - 81.
69. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర. తృతీయభాగము. 1994. పుటలు 202 - 203.
70. ఎనిమిది వలె. పుట 227.
71. ద్విపదసాహిత్యచరిత్ర. 1979. పుట 416.
72. ఏబదియైదు వలె. పుట 474.
73. అరువది తొమ్మిది వలె. పుటలు 478 - 483.
74. ఏబదియైదు వలె. పుటలు 275 - 277.
75. పైది. పుటలు 278 - 279.
76. ఎనిమిది వలె. పుట 449.
77. History of Mysore. Vol. II p.p. 1 - 17.
78. ఏబదియైదు వలె. పుటలు 280 - 284.
79. ఎనిమిది వలె. పుటలు 458 - 464.
80. ముప్పది మూడు వలె. సంపుటము. ౧౧. 1976. ఉపోద్ఘాతము. పుట xv.
81. ఏడు వలె. పుట 94.
82. ఎనిమిది వలె. పుట 329.
83. భారతి. 1952. ఫిబ్రవరి పుట 3.
84. ఎనిమిది వలె. పుట 330.
85. అరువది తొమ్మిది వలె. ద్వితీయభాగము. 1992. పుట 259.
86. రాధికాసాంత్వనము. ఏకాశ్వాసము. 1953. పీఠిక. పుట 3.
87. అచార్యసంగ్రహంధనము. 1976. అనుశీలనము. పుట 4.

88. ఎనిమిది వలె. పుట 349.
89. ఆంధ్రవాగ్గేయకారచరిత్రము. 1975. పుటలు 288 - 289.
90. ఎనిమిది వలె. పుటలు 383 - 391.
91. సైది. పుట 393.
92. సైది. పుటలు 400 - 401.
93. ఏడు వలె. పుటలు 98 - 100.
94. ఎనిమిది వలె. పుట 477.
95. గద్యచింతామణి. మొదటి భాగము. 1933. పుట 8.
96. ఆంధ్రగద్యచంద్రిక. 1966. పుటలు 239 - 244.
97. అరువది తొమ్మిది వలె. పుటలు 437 - 441.
98. తొంబదియాలు వలె. పుటలు 221 - 225.
99. సైది. పుటలు 225 - 231.
100. ఆంధ్రవచనవాఙ్మయము. ఉత్పత్తి వికాసములు. 1974. పుటలు 548 - 551.
101. As 64. pp. 74 - 77.
102. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుట 283.
103. సైది. పుట 284.
104. సైది.
105. సైది. పుట 302.
106. సైది.
107. సైది.
108. భారతి. 1938. మార్చి పుటలు 236 - 241.
109. ఆంధ్రకవులచరిత్రము. 1899. తృతీయభాగము పుట 465.
110. రాధికాసాంత్వనము. 1960. పుటలు 5 - 7.
111. సైది. 1972 పుట xxxiii.
112. సైది.
113. ఎనిమిది వలె. పుటలు 286 - 287.
114. As 64 pp. 17 - 19.
115. ఏడు వలె. పుటలు 72 - 73.
116. ఎనిమిది వలె. పుటలు 412 - 413.
117. సైది. పుటలు 533 - 539.
118. సైది. పుట 435.
119. సైది. పుటలు 539 - 541.
120. సైది. పుటలు 419 - 422.

121. పైది. పుట 427.
122. ఏబది యైదు వలె. పుట 332.
123. ఎనిమిది వలె. పుట 428.
124. పైది.
125. పైది. పుట 429.
126. పైది. పుట 431.
127. పైది. పుటలు 529 - 531.
128. పైది. పుటలు 541 - 542.
129. పైది. పుటలు 531 - 532.
130. పైది. పుట 444.
131. పైది. పుట 445.
132. పైది. పుటలు 444 - 445.
133. పైది. పుట 446.
134. ఏబదియైదు వలె. పుట 274.
135. చదునెన్నిది వలె. పదియవసంపుటము. 1953. పుట 183.
136. పైది.
137. ఒకటి వలె. పీఠిక. పుటలు 27 - 31.
138. ఆరువది తొమ్మిది వలె. పుట 305.
139. ఎనిమిది వలె పుట 377.
140. పైది.
141. పైది. పుట 375.
142. As 64. p. 218.
143. ఎనిమిది వలె పుట 236.
144. As 52 p.p. 42 -46.
145. ఎనిమిది వలె. పుట 378.
146. మాట తొమ్మిది వలె. పుట 416.
147. ఎనిమిది వలె. పుట 492.
148. ఎనుబదితొమ్మిది వలె. పుటలు 163 - 164.
149. పైది. పుట 163.
150. ఏబదియైదు వలె. పుట 285.
151. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుటలు 179 - 180.
152. ఎనిమిది వలె. పుట 497.
153. పైది. పుటలు 497 -498.

154. పైది. పుట 498.
155. ఎనుబదితొమ్మిది వలె. పుట 288.
156. పైది.
157. ఎనిమిది వలె. పుట 403.
158. పైది. పుట 402.
159. ఏబదియైదు వలె. పుట 327.
160. ఎనిమిది వలె. పుట 152.
161. ఏబదియైదు వలె. పుటలు 46 - 48.
162. పైది. పుట 48.
163. పైది. పుట 327.
164. పైది.
165. పైది. పుట 328.
166. పైది.
167. ఎనిమిది వలె. పుట 408.
168. పైది. పుట 407.
169. పైది. పుట 405.
170. నూటతొమ్మిది వలె. పుట 455.
171. ఎనిమిది వలె. పుట 234.
172. ముప్పదిమూడు వలె. సంపుటము ౧౦ 1976. ఉపోద్ఘాతము. పుట xdi.
173. పైది. పుట xii.
174. ఎనిమిది వలె. పుట 234.
175. త్యాగరాజ కవిత్రము. 1988. పుట 3.
176. పైది. పుటలు 10 - 11.
177. ఏబదియైదు వలె. పుట 341.
178. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుట 341.
179. పైది. పుట 340.
180. పైది. పుటలు 358 - 360.
181. Journal of the Madras University Vol. X. No. 1. p. 153.
182. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుటలు 307 - 308.
183. ఏబదియైదు వలె. పుట 336.
184. పైది.
185. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుటలు 385 - 90.
186. ఎనిమిది వలె. పుట 405.

187. ఎనుబది తొమ్మిది వలె. పుటలు 362 - 365.
188. ఏబదియైదు వలె. పుటలు 348 - 349.
189. ఎనిమిది వలె. పుట 511.
190. పైది. సాహిత్యసమీక్ష. పుటలు 71 - 72.
191. మానవల్లికవి - రచనలు. 1972. పుటలు 175 - 178.
192. ఎనిమిది వలె. పుటలు 401 - 402.
193. పైది. పుట 404.
194. పైది. పుట 289.
195. పైది. పుట 291.
196. ముప్పదిమూడు వలె. సంపుటము. ౪. 1959 పుట 279.
197. కూరత్తాళ్వారుచరిత్ర. 1987. పీఠిక. పుట 5.
198. పైది. పుట 4.
199. పైది. పుట 6.
200. రాజపాళయం రాజకవుల యక్షగానములు. 1981. మున్నుడి. పుట 6.

కవిత్వయముగము

ఆంధ్రవాఙ్మయరంగమున నేటివరకు ఆ యా విషయములపై సాగిన అనేకానేకచర్చలను, చారిత్రకాధారములను, శాసనప్రమాణములను నిశితముగా పరిశీలించి, పరిశోధించి, రెండు పుష్కరముల కాలము సాహితీరసతరంగములలో నిరంతరము మునిగి తేలుచు, పఠనపాఠనకార్యక్రమమును పాటించుచు వచ్చిన ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు, తమ పదవీవిరమణానంతరము యు. జి. సి. ఎమెరిటస్ పెలోగా తెలుగు సాహిత్యచరిత్రను రచించుటకు పూనుకొనుట అత్యంత ముదావహము. వీరి అనుభవసారము సిండియాన్ సాహిత్యవిద్యార్థులకు, జిజ్ఞాసువులకు పసందైన విందు అగును.

ఆంధ్రసాహిత్యచరిత్ర విద్యార్థిలోకమునకు ఏ తీరులో ఉండవలెను? ఏ శైలిలో ఉండవలెను? అను విషయమును, ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము తెలుగు శాఖ ప్రథమాధ్యక్షులైన పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారు, కవులమ యుగకర్తలగా గౌరవించి, సాహిత్యచరిత్రను సరళమందరశైలిలో వవదరించిరి. అది వ్రాతప్రతి గానే పెక్కిళ్లు సాహిత్యవిద్యార్థులకు, అధ్యాపకులకు హస్తానులకైనది. అదే శాఖలో ఆచార్యులైన శ్రీ కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు మహాకవులపరమైన యుగవిభజనమే ఉత్తమమైనదిగా భావించి, నిరూపించి, తెలుగు సాహిత్యచరిత్రను క్రొంగ్రొత్తగా ఉత్తంసమైన ఉపపత్తులతో, విశిష్టమైన వినరణలతో, మాతృపరిశోధితాంశములతో స్వాంగమందరముగా తీర్చిదిద్దిరి.

“మహి మున్ వాగమశాసనుండు నృజియింపన్” అని రామరాజభూషణుడు ప్రశంసించినను, వాగమశాసనునికి ముందు తెలుగు భాషాభందముల స్వరూప స్వభావములు తెలియపరచు వాఙ్మయము అధికముగానే ఉన్నది. ఆ విషయము ఈ పుస్తకములో కూడినంత విపులముగా వివరణ పొంది ఉన్నది. నన్నయకు పూర్వము ఆంధ్రదేశములోని భౌద్ధజైనకావ్యముల విషయము కూడ ఈ గ్రంథములో కూలంకషముగా చర్చింపబడినది. పరంపరగా చెప్పుకొను విషయములలో ఆంధ్రరాష్ట్రమునకు దగ్ధరాష్ట్రమును పేరు ఉండెడిదనుట ఒకటి. ఆ పేరు ఉండెననుటకు ఆధారము మృగ్యనుని; వేంగిదేశమునకు మాత్రమే, అది కూడ నన్నయ తర్వాతనే దగ్ధరాష్ట్రమును పేరు వచ్చుటకు అవకాశమున్నదని శాసనప్రమాణముతో నిరూపింపబడినది.

మహాభారతసంహితారచనబందురుడైన నన్నయకు నారాయణభట్టు తోడయి నిర్వహించుటను బట్టి కొందరు విమర్శకులు వారిరువురు బంటకవులని తలంచిరి. అది వాస్తవము కాదని నిర్ధారించబడినది. ఒక కవియొక్క ఒకానొక కవితాలక్షణమును ఆ కవియే పేర్కొన్నప్పుడు, ఆ లక్షణ మా కవి కవితలో నయస్వయింపవలసియున్నది. నన్నయ ప్రపన్నకథాకవితార్థయుక్తికి ప్రపన్నకథాకలితార్థయుక్తి అనుపాఠాంతరమును బ్రదించి ఇచ్చిన ఉదాహరణములే గతానుగతికముగా పఠనపాఠవాదులయందు చోటు చేసికొన్నవి. ప్రపన్నకథాకవితార్థయుక్తి అను పాఠమే కవిహృదయముని అర్థ యుక్తికల్పముల

నన్నయ ప్రయోగాంతరములనుబట్టి నిర్ణయించి సమన్వయింపబడినది. అక్షరమ్యుత కుంతకుడు ప్రతిపాదించిన వర్ణవిన్యాసవక్రత అని వివరింపబడినది. నన్నయ ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి, అక్షరమ్యుత ఉన్నంత, కన్నంత విప్పిచెప్పగల శక్తి కలిగించు వివరణ మీ గ్రంథమునందు కలదు.

“భక్తిమీఁది వలపు బ్రాహ్మంబుతోఁ బొత్తుఁ బాయంగలేమ నే బసవలింగ” అని మల్లికార్జునపండితుడు అన్నట్లు పరంపరగా వ్రాయుచున్నారు. కాని ఈ సీసపాదము నకు ఆకరము మృగ్యము. పై వాక్య మార్ధరముగా మల్లికార్జునపండితుని చూచిన దృష్టిని మార్చుకొనవలసిన అవసరము, మల్లికార్జునపండితుని గ్రంథమునుబట్టి వివరింపబడినది. పాల్కురికి సోమన కాలమును గూర్చి వంద సంవత్సరములు ఇటునటు జరుపు వాదము లున్నవి. అవియెల్ల పరిశీలించి, చారిత్రికాధారముల తోపాటు అంతరంగిక సాక్ష్యములను కూడ జతకూర్చి ఇందు నిర్ణయింపబడినది. పాల్కురికి సోమనాథుని కవితారీతులు, పాండిత్యప్రతిభలు, మతోద్యమతీవ్రతలు విశదీకరింప బడినవి. చక్రపాణి రంగనాథుని కృతుల గూర్చి, యథావాక్కుల అన్నమయ్య పూర్వకవితాచర్చణము గూర్చి ప్రత్యేకముగ వివరింపబడినది.

ఆంధ్రకవులలో తిక్కన ద్రువతార. తిక్కన పునరుద్ధరించిన హరిహరనాథ తత్త్వము ప్రత్యేకవివరణము కోరునట్టిది. తిక్కన భారతరచన సామాన్యముగా చేయలేదు. “మహాకవిత్వదీక్షావిధినొంది.. రచించెద”నని చెప్పుకొనినాడు. ఆ మహాకవిత్వదీక్షావిధి స్వరూపస్వభావము లెట్టివి? అనునది సాహిత్యవిద్యార్థులకు, జిజ్ఞాసువులకు తెలియవలెను. ఇట్టి కవుల స్వీయవచనముల వివరణము సాధారణనిరూపణమును అత్యంతావశ్య కములైన విషయములు. ఈ రీతి వివరణలతో, నిరూపణలతో ఈ గ్రంథము పరమప్రయోజనకారి.

సాహిత్యచరిత్రకారులకు పాఠనిర్ణయము ప్రధానవిషయము కాకపోవచ్చును. కాని ప్రకరణార్థమునకు, కవిహృదయమునకు, పాత్ర పరమార్థమునకు ఆఘాతము కలిగించు పాఠముల విషయము ప్రస్తావించుట అవసరమే. తిక్కన భారతములోని “ఈ వెండ్రుకలు వట్టి యీడ్చిన యా చేయి” అని ద్రౌపది చెప్పిన సీసపద్యము అతి ప్రసిద్ధము. అందులో “అలుపాల బొమపడునట్టి చిచ్చే యిది” అను వాక్యమున్నది. అల్పశబ్దమునకు అలుపము ప్రసిద్ధరూపాంతరము కాదు. తిక్కన ప్రయోగాంతరమును లేదు. శబ్దస్వరూపమే కాదు అర్థసంగతి కూడ పరిగా లేదు. ఆ పాఠము “అలపాల” కావచ్చునని శ్రీరామమూర్తిగారు ముచ్చించిరి. ఇది అర్థసంగతమగుటయేగాక ద్రౌపది హృదయావేదనను బహిర్గతము చేయునట్టిది. శ్రీకృష్ణుని పందిప్రయత్నము అల్ప ప్రతిక్రియ, అల్పకార్యము, స్వల్పకార్యమును కాదు. అర్థరాజ్యమును కాదు. ఈ అర్థమున “అలపాల” అను పాఠమే ప్రకరణచితము.

రంగనాథరామాయణకర్తృత్వము, రంగనాథుడెవరు? అను విషయముల వివరణములతోపాటు రంగనాథరామాయణకవితారామణీయకము, అవాల్మీక

వృత్తాంతముల అపూర్వవిషయముల వివరణము ఈ గ్రంథమునందు సర్వసమర్థముగ ఉన్నది.

సాహిత్యచరిత్రలో ఎఱ్ఱన కృతుల పౌర్వాపర్యము ఒక సమస్య. అరణ్యపర్వశేషమే ఎఱ్ఱన ఆదిరచనమను సోపవత్తికమనుస్కర్యము, ప్రబంధపరమేశ్వరప్రశంసలోని పరమార్థ వివరణము, సూక్ష్మైచిత్రస్వరూపవిశదీకరణము ఇందులోని నూతనాంశములు. నాచన సోముని కాలనిర్ణయమునకు ప్రధానాధారముగా గ్రహించు పెంచుకలదిన్నై శాసనము నిర్ధారకసాధనము కాదన్న నిరూపణము అపూర్వము. సోముని ఆశ్వాసాంతగద్యములోని విశేషణములు స్థూలముగా నిర్వచించి సూక్ష్మముగా వివరింపబడినవి. సకలభాషాభూషణ విశేషణము భాషావిషయమని, సాహిత్యరసవిశేషణవిశేషణము సాహిత్యవిషయమని, పంపిదానచక్రవర్తి విశేషణము కథావిషయమని, నవీనగుణనవాదవిశేషణము కావ్యగుణవిషయమని నమూనాచితముగ నమన్వయింపబడినది. భాస్కరరామాయణ రచనములో మంత్రి భాస్కరునికి ఎట్టి సంబంధమును లేదని, భాస్కరరామాయణరచనా ప్రణాళిక హుళక్కి భాస్కరునిదే అని సోపవత్తికముగా నిరూపింపబడినది. ఈ రామాయణము షట్కాండముల సమీక్ష సవివరముగ ఉన్నది.

ప్రాజ్ఞన్నయ్యయుగమునుండి ఎఱ్ఱనయుగపర్యంతము గల ఈ ప్రథమభాగము వివేకభక్తియుతమైన శరభాంకలింగశతకసమీక్షనరకు పాగినది. ప్రతి యుగమునకు చారిత్రికనైపత్యమును సమకూర్చుట, ప్రధానగ్రంథములు సవివరముగాను, ఇతర గ్రంథములు సంగ్రహముగాను సమీక్షించుట, ప్రసిద్ధకవుల ఆత్మీయతలను ఆవలో దించుట, ప్రతియుగదైశిష్ట్యమును సూక్ష్మీకృత పరిశీలించుట ఈ గ్రంథము ప్రత్యేకతలు.

కావ్యసారమును కాచి వడగట్టిన సాహిత్యచరిత్ర ఇది.

సాహిత్యచరిత్రాంశము లెంతగా వివరణ పొందినను, నూత్నపరిశోధి తాంశములు ఎన్ని సమకూడినను, శైలి పరళిమందరము కానిచో ఆ పుస్తకము చదివించదు. చదివించు గుణము శైలికి బీజలక్షణము. అది ఈ గ్రంథములో అంతటను ఉన్నది. శ్రీరామమూర్తిగారి తెలుగుసాహిత్యచరిత్రలోని శైలి గాంభీర్యమాధుర్యముల సమ్మేళనము. కావ్యవతనదశలో వచ్చాదయుడు పొందు అనుభూతి, ఈ సాహిత్య చరిత్రవతనదశలో పాఠకుడు పొందుట ఈ గ్రంథము విశిష్టత.

విద్యార్థులకు విషయవిస్తరము,

పరిష్కారకులకు సమాధానసౌకర్యము,

పరిశోధకులకు ప్రరోచనపాటవము,

జిజ్ఞాసువులకు ప్రామాణికదర్శనము

అందించగల 'వేదమేకమ్' (Vademecum) ఈ తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర.

— ఆచార్య కోలవెన్ను మలయవాసిని

శ్రీనాథయుగము

సలక్షణమైన భాషలో విలక్షణంగా సంతరించబడిన ఉద్భవం తెలుగు సాహిత్య చరిత్ర. స్థాతకోత్తరతరగతి విద్యార్థుల్ని ఉద్దేశించి వ్రాయబడినా, సాహిత్యజిజ్ఞాసువుల కందరకే ఉపాదేయం ఈ చరిత్రం. కథలూ కాకరకాయలుగా కాక ప్రమాణసహితంగా వేడు సాహిత్యార్థ్యయవం చేసే విద్యార్థులే రేపు ఉత్తమబోధకులు కాగలుగుతారు. కనుక పాతప్రచవన, పరికోధవానుభవాల ఫలంగా వెలసిన యీ రచన తెలుగు వారికి ప్రామాణికమైన సాహిత్యచరిత్రగ్రంథం లేదనే ఆభిప్రాయాన్ని పరాస్తం చేసే పుణ్యం మూట కట్టుకుంది. ఈ ప్రతిష్ఠ మిత్రులు ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారికి దక్కడం ముదానపాం.

చారిత్రకవిశేషాలు శాసనాధారాలూ కొత్తవి లభ్యమవుతన్న యీనాళ్లలో సాహిత్య చరిత్ర నిర్మాణం అనుకున్నంత సులభం కాదవడం నిర్వివాదం. వాటికే తప్ప స్వాభిప్రాయ ప్రకటనకో ఊహలకో పెద్దపీట వేయడం ఆభిలషణీయంకాదు. చారిత్రకాధారం, శాసనప్రమాణం. అంతరంగికపాక్ష్యం ముప్పిరిగొన్న యీ రచన విశ్వసనీయతను సంతరించుకోవడంలో ఆశ్చర్యం లేదు. ఏది చెప్పినా, సందేహానికి తావు లేకుండా చెప్పడం కొల్లపాటి వారి స్వభావం. దానికి పరికోధవాపాటవం తోడు కావడం వసిడికి పరిమళం అబ్బినట్టే అవుతుంది. ఈ సందర్భంగా ఒకటి రెండు విషయాలు ముచ్చటించుకోవడం అవసరం.

ఆధునికమైన ఆర్యద్రావిడదృష్టితో రామాయణాంతర్గతవిషయాలు కొన్నిటిని పరిశీలించడం జరుగుతున్నది. ఇందుకు మలోచనావృత్తాంతం ఒక మచ్చుతునక. సీత ఆర్యపతివ్రత, మలోచన ద్రావిడపతివ్రత అవడం అసంగతమనీ, ఆ భేదదృష్టి “బుద్ధారెడ్డి కాలమునందు కలదనుటకు ఆధారము లేదు.” అని కుండ బ్రద్దలు కొట్టినంత పుష్టంగా కొల్లపాటివారు పేర్కొనడం ప్రశంసార్హం. మండోదరి మహాపతివ్రత అని ఆర్యపరిగణనమే అని కూడా ఆయన పేర్కొన్నారు. ఆధునికదృష్టితో ప్రాచీనగాథలను పరిశీలించడం నమంజనం కాదు.

తెలుగు సాహిత్యచరిత్రలో శ్రీనాథయుగమైక్యమై లెప్పుగా గ్రహించినవారు కనుకనే కొల్లపాటివారు యాచరాంధ్రదేశాన్ని ఆవరించిన ఆ యుగానికా ద్వితీయసంపుటాన్ని పూర్తిగా వివియోగించడం సరవమూ సహృదయరంజకమూను.

ప్రథమసంపుటం క్షిత్రయం వారికి పరిమితం కాగా ద్వితీయసంపుటం శ్రీనాథాది మహాకవులకు ఉద్దిష్టం కావడం రచయిత పాటించిన ఔచిత్యాన్ని వ్యక్తంచేస్తున్నది. సాహిత్య చరిత్రరచనామరంలో ఔచిత్యసాహిత్యం అవసరమే. కాక ఆభిలషణీయం కూడా. కొల్లపాటివారు వెలిబుచ్చిన కొన్ని ఆభిప్రాయాలు పరిశీలనార్హాలు.

పలవాటిపీఠచరిత్ర శ్రీనాథకృతమే. పలవాటియుద్ధం మతయుద్ధం కాదు. పురుషోదయకృతయుద్ధం. వల్లభామాత్యుని రచన అయిన శ్రీదాభిరామంలోని వస్తుశిషయాలు

శ్రీనాథుని శాలివాహనసప్తశతిలోని పద్యాలు కాజాలవు. పోతనగారి భాగవతావతరణానికి చారిత్రిక నైవధ్యం కలదనీ, ఆ భక్తకవి 12 స్కందాల భాగవతం వెలయించడం పరమసహజమనీ పేర్కొనవచ్చు.

17 వ శతాబ్దివాడుగా భావించబడుతున్న వేమన 15 వ శతాబ్ది ఉత్తరార్ధంలో జీవించినట్లు కొర్లపాటి వారి నిశ్చితాబ్దిప్రాయం. ఈ అంశం సోపవత్తికంగా వివరించబడింది. విశ్వదాభిరామ విసురవేమ అన్న మకుటానికి గల అర్థాన్ని వివరించిన తీరు హృద్యం. రచయిత తెలిపిన వివిధాంశాలను పర్యాప్తంగా పరిశీలిస్తే ఆ ప్రజాకవిని గురించి మనం తెలుసుకున్నది తక్కువే అనిపిస్తుంది.

సందర్భానుసారంగా వ్యాకరణవిశేషాలను కూడా తెలపడం కొర్లపాటివారి పాఠప్రవచనానుభవఫలితమని భావిస్తున్నాను. అర్థవివరణ కూడా కొన్ని చోట్ల చేశారు. బాలనఖుడనగా బాల్యనఖుడని గ్రహించడం యుక్తం కాదని నిరూపించారు. కవిహృదయాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి అర్థగ్రహణం చాలా అవసరం. ప్రస్తుతపరిస్థితులలో ఇలాంటి రచనా విధానం ప్రశస్తమనడం సాహిత్యవిద్యార్థుల్ని శంకించడం కాదు.

ఆచార్య కొర్లపాటి శ్రీరామమూర్తిగారు తలపెట్టిన యీ బృహత్కార్యం అందరినీ అలరించగలదనే నా నమ్మకం. ఇతరసంపుటలు త్వరలోనే వెలుగుచూడాలి!

-- ఆచార్య చల్లా రాధాకృష్ణశర్మ

తృతీయభాగము - పుట 88 పంక్తులు 7-10

అముద్రితపద్యము - మముద్రితరూపము

“ వీడు మనిషి వీడు కవి వీడు రసజ్ఞుడు వీడిటెన్నుడున్
రాడని కృష్ణరాయలకు నవ్వుచు విన్నవమాచరించు తన్
వేడినచో నభీష్టములు వేమటు విచ్చుచు ముక్కుతిమ్మడు
న్నాడిదె రాత్రిపైఁ గవిజనంబులుఁ బేదవడంగ నేటికిన్ ?”

ముద్రితకృతులు

1. చిత్రశాల	చారిత్రికనవల	1957
2. గుడిగోపురం	కథలసంపుటి	1957
3. వీణ	కథల సంపుటి	1961
4. ధర్మజ్యోతి	చారిత్రికనాటకము	1967
5. శ్రీనాథుడు	పిహెచ్. డి థీసిస్	1971
6. ఈశ్వరార్చనకళాశీలుడు	డి. లిట్ థీసిస్	1974
7. ప్రతిజ్ఞ	సంస్కృతనాటకానువాదము	1976
8. సువర్ణరేఖలు	కావ్యఖండికల సంపుటి	1976
9. కావ్యజ్యోత్స్న	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1977
10. నన్నెచోడుని కుమారసంభవము		
ప్రాచీనగ్రంథమా ? !	పరిశోధనగ్రంథము	1983
11. సోతన సాహిత్యగోష్ఠి	సంకలనగ్రంథము	1984
12. పాండవుల మెట్ట	చారిత్రికనాటకము	1985
13. ప్రబంధసారశిరోమణి	పరిష్కృతగ్రంథము	1985
14. వలనాటి వీరచరిత్ర	చారిత్రికనాటకము	1985
15. నాథయోగి మనవేమన	పరిశోధనగ్రంథము	1987
16. చరిత్రచర్చ	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1989
17. సాహిత్యసంపద	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1989
18. సాహిత్యసమస్యలు	పరిశోధనవ్యాససంపుటి	1990
19. ప్రబంధరత్నాకరము	పరిష్కృతగ్రంథము	1991
20. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	ప్రథమభాగము	1991
21. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	ద్వితీయభాగము	1992
22. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	తృతీయభాగము	1994
23. తెలుగు సాహిత్యచరిత్ర	చతుర్థభాగము	1996

తెలుగు

సాహిత్యచరిత్ర

చతుర్థభాగము

ఆచార్య కొల్లపాటి శ్రీరామమూర్తి

రమణశ్రీప్రచురణ